A

SZÖRÉNYI BÁNSÁG

ÉS

SZÖRÉNY VÁRMEGYE TÖRTÉNETE.

ÍRTA

PESTY FRIGYES,

M. AKADÉMIAI RENDES TAG.

KIADJA A M. TUD. AKADÉMIA

TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA.

MÁSODIK KÖTET.

BUDAPEST, 1878.

A M. T. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ HIVATALA.

(Az Akadémia épületében.)

Budapest, 1878. Az Athenaeum r. társ. könyvnyomdájából.

Almafa. A mai Mörül falu régi neve. Zsigmond király 1387. évben Mutnoki Bogdán nevü oláhnak, István fiának, és Bogdán fiainak: István, Dénes, László, Miklós és ifj. Lászlónak új adományt ad a temesközi kerületben, a Bisztra folyó mellett fekvő Almafának, melynek eddig is kenéze volt, birtokára. A falunak a fennebbi esztendőnél is régibb létezése ebből kétségtelen. Nevezett Mutnoki Bogdán, István fia, Zsigmond király parancsára, 1394. évben, az erdélyi káptalan által az őt törvényesen illető Macsova, Almafa, Dobrogozta, és Mutnok birtokába igtattatik. Ezen 1387. és 1394. évi adományokról ugyanezen király 1406. évben kiváltság-levelet bocsát ki. A XV. században Almafát akkor említik, midőn 1467. évben Mutnoki Zayk László, István szörényi bán, és Sandrin testvérek, az ő birtokaikat, köztük Almafát, a karánsebesi kerületben fekvő helységet, Örményesi Lado birtokaival egyesítik, s kölcsönös örökösödést fogadnak. 1507. évben Mutnoki Mihály a néhai szörényi bán özvegye Angaleta és a többi Mutnokiak tiltakoznak, hogy II. Ulászló Pokolfalu (ma Rüen) és Almafa helységeket eladományozhassák. Ekkor Almafa a karánsebesi kerületben, 1593. a karánsebesi kerületben és szörényi bánságban fekvőnek mondatik. Az erdélyi káptalan 1549. évi leveléből tudjuk, hogy almafai Sándor István és fia Sándor Péter bizonyos okból hűtlenség bűnébe estek, a miért is minden jószáguk a karánsebesi kerületben elkoboztatott, és Petrovics Péter temesi főispán által Tyukvai Péter kapitánynak és kajoli Csépfy Boldizsárnak adományoztattak. Sándor Péter soká perlekedett azért az adományozottakkal, végre békéltetők közbejárása folytán velük oly egyezségre lépett, hogy nevezett Sándor Péter nekik 9 forintot fizetvén, ellenfelei neki az ő részbirtokát Almafán, Karánsebes vármegyében visszaadják. Továbbá

Sándor István és Péter Mutnik, Szák, Morencz, Csernota és Magurában levő részbirtokaik felét, mely most a Tivadar családnak el van zálogosítva, átengedik oly formán, hogy azt kiválthassák, és ezentul örökül birhassák. Ugy látszik, hogy Almafán mindenkor többféle család birtokolt; de míg némelyik állandólag tudott megfészkelni, addig más csak futólagos nyomát hagyta ott. Petrovics Péter, akkor Munkácsnak ura, 1555. évben Lugoson, szeptember közepén kelt levelével Almafa, Zaak, Mutnok, Csernota, Morencz falu, és Radulencz, Padurile, Ohabicza és Magura praediumokban Farkas Györgyöt illető részjószágokat most Hagymási Kristofornak adományozza, mert Farkas György Ferdinánd király pártjához szítván, felségsértés bűnébe esett. Azonban a Hagymásiak birtoklásának utóbb semmi nyoma. Itt helyén lesz annak közlése, hogy Mózes Borbála, karánsebesi Mutnoki Mihály özvegye, 1588-ban kalovai Gámán János felesége, négy jobbágytelket Almafán Fodor Hedvigának, néhai Pribék Mátyás özvegyének 80 forintért elzálogosított. Ezen elzálogosítására Karánsebes »vármegyétől« — mint az oklevél irja — különös engedélyt kapott. Mutnoki Mihály (különbözik attól, ki alább lesz nevezendő) t. i. adósságokat hagyott hátra, ezek kifizetését nejére bizván, oly formán, hogy ha Mutnoki Mihály testvérei, kikre az örökség volt szállandó, a jószágok jövedelmeiből ez adósságokat ki nem fizethetnék, vagy kifizetni nem akarnák, akkor Mózes Borbála a férje után maradt jószágok egy részét, a kinek akarja elzálogosíthatja. És Mutnoki Mihály testvérei csakugyan az adósságok törlesztésével nem gondoltak. Mutnoki Farkas és karánsebesi Brathovan László 1585. évben tiltakoznak, hogy Zagyvai Boldizsár Nalácztelekе, Zgribest, Almafa stb. falu birtokába igtattassék. Ugyanez évben Almafa, Mutnok, Morencz, Ohaba stb. Mutnoki Ferencz özvegye Erzsébet birtokában hagyatnak élte fogytáig, a rokonokkal kötött egyezség értelmében. Más egyezség jött létre 1589. évben, a midőn t. i. Sándor Zeyko, Farkas Farkas, György fia, és Farkas Mihály e falura nézve Zagyvai Boldizsárral oly végből egyezkednek, hogy a költséget a Mutnoki Farkas elleni pörre előlegezze. A fennevezett Mutnoki Ferencz özvegye, 1599. évben Simon Erzsébet néven végrendeletben Alma-

fáján levő birtokát, nevezetesen a jegyajándékot Simon Annának, Mutnoki Farkasnénak hagyományozza. Tudjuk még Erzsébetről, hogy Morinczon és Almafáján saját költségén malmokat épittetett, Rákóczy Zsigmond erdélyi fejedelem 1607. évben néhai Zagyvai Miklósnak a Szörény vármegyei »Allmaffaa,« Morencz, Zak, Mutnok, Ohaba és Cserńota falukban levő részbirtokait, mivel magtalan halt meg, Déési Mihály diáknak adományozza hűséges szolgálataiért, melyeket kivált Lugos városában tanúsított. Ez a fiscus belépésének első tudható nyoma ezen faluban. Mutnoki Mihály magtalan halála folytán, a fejedelmi fiscus 1642. évben annak almafai részbirtokát is elfoglalta, de ez ellen Mutnoki János tiltakozott, a maga részéről is igényt támasztván. A zagyvai család egy másik tagja is, Boldizsár szintén magtalan halt meg, mire az ő részbirtokai 1624. évben osztályos testvéreire: Groza Farkassira szálltak, fia Farkassi Groza ez évben uj adományt nyer Ohaba, Almafa stb. részbirtokára Bethlen Gábortól. Csak futólag érintvén, hogy Kricsovai Anna 1635. évben Rákóczy György fejedelemhez egy Almafa, és Zgribest falura vonatkozó itéletet fölebbezett, megemlítendő, hogy nevezett Kricsovai Anna, Groza Ferenczné, Mutnoki János indítása folytán 1639. évben hivatalból felszólíttatott, mutatná meg az előbbi urától, Zagyvai Miklóstól Almafa, Szák, Morencz, Mutnok, Bellien, Ohaba és Csernota faluban reámaradt részbirtokokat; de az eddig perlekedő asszony most azt mondá, hogy jószága nincsen. Kétségkivül ezen fordulatnál fogva léphetett Mutnoki János a Groza Ferencz-féle részbirtokokba, minthogy ezeket már 1641. évben Gyurma Györgynek és Jánosnak, Szilvási Andrásnak és másoknak egyezség utján és szabad akaratból átengedi. Ez ugy látszik csak jogátengedés volt, mert Groza Ferencz még 1639. évben Almafa és más birtokainak részét Fiáth Zsigmondnak beirja, megjegyezvén, hogy az ő feleségének Kricsovai Annának gondját az ő atyafiai fogják viselni, — és nincs is nyoma annak, hogy Gyurmáék Almafa birtokába beültek volna. Alig köszöntött be a XVII. század másod fele, a mint Almafa ismét új birtokossal ismerkedett meg, a minthogy 1657. évben Zeyko Mihály és özvegye az Almafa területén levő zagyvai rész-jószág

harmadát, a kiváltás idejeig Kún Istvánnak 200 forintért zálogba adták. Midőn a karánsebesi bég Kakak Illi Almafalva nevü falujában 1687. évben a dézmát és egyéb adósságokat felszedni akarta, ebben Tornya János és Bokosnicza által gátoltatott, kik darabontokkal és a remeteiekkel, — mintegy négyszázan, — őt megrohanták, mindenétől megfosztották, ezer tallérra menő kárt tettek, és néhány törököt levágtak. A bég Apafi Mihály fejedelemtől kért ezért igazságszolgáltatást. Merul 1694. évben már császári birtok lévén, 80 forintot jövedelmezett. Följegyzésre érdemes, hogy az almafai nemesek 1603. évben 10 portával szerepelnek az összeirásban. A Merul névvel, mely ma Almafa helyett használtatik, legelőször 1699. évben találkozunk, a midőn az itteni kenéz, Macskási Péter érdemei mellett tanúskodik. Említi Merult az 1690—1700. évi összeirás is, de Wanicsek hibásan irja Maria-nak. Szomorú emléket hagyott maga után Mörul, az 1849. évi forradalom idején. A lugosi hős, Kmetty az oláhok kezébe kerülvén, ezek őt egy disznóólba zárták, és kínos halálra szánták, az ólat már fával rakták körül, és azt felgyujtani akarták. Bem és társai a dévai fegyverletétel után Törökországba kivánván menekűlni, a hegyek közt három napi bujdoklás után, mintegy 400 lengyel dsidás kiséretében augusztus 20-án Mörulba érkeznek, s itt a Malajeszku helységbiró által letartóztatott Kmettyt, kinek honvédei a lugosi harcz után részint hazaszöktek, részint Vécseyhez csatlakoztak, a legveszélyesebb helyzetben találják. Az oláhok a lengyel dsidásokat császári katonáknak tartván, azokat már messziről integették maguk felé, vélvén, hogy azoknak kedves dolgot tesznek, ha az áldozatra szánt tábornokot nekik megmutatják. A lengyelek azonban Kmettyt kiszabadíták, és Malajeszkut a helyszinén összekaszabolták, harmadnapra reá a Schil völgyön át Oláhországot elérik.

E falu 1769. évben a kincstár által a zsupaneki oláh zászlóalj területéhez kapcsoltatott. Az oláh-bánsági ezred fennállása alatt annak ohabai századához tartozott. Lakosainak száma 1273. Van itt g. n. e. plébánia és községi iskola.— Mörul, mely a környékén termő sok almától vette nevét, keletre és délre a nagy kincstári erdővel, nyugotra félórányira

Kr öcsma, éjszakra egy mérföldnyire Walliamare faluval határos. Területe 10,241 hold, 7 öl. Rajta 169 ház.

Az itteni erdőségek és hegységek nevei: Maruga, Vervu Batrin, Boloun, Bloschu, Bussa Nedeji, Piga, Korcsova, Gugu, Murariu, Godjan, Skerischora, Prislopi, Negru, Kalian, Muntie Mik, Brotonia, Balta, Balota, Schassa.

Folyó: a Bisztra. Patakok: Bistra Schassa Bratonia, Balta, Balota, Schuku, Pecsiniaga, Wallia ree, Widra mare, Slatina, Riu schest.

Almás. (K e r ü l e t.) Régi neve Halmos. A halmosi kerület 1457. évben, mint egyike a kiváltságolt oláh kerületeknek említtetik. Mátyás király 1484. évben a halmosi kerületben fekvő Gerlistye, Jalsanicza, Rudaria, Rustnik, Prilipecz, Hernyak, Marsina és Szelistye falvakat Gerlistyei Jakabnak adományozza, uj adomány czimén. Ezeken kivül e kerületben, egy 1555. évi adat szerint még Bosovics és Lapusnik falu, Mynecz, Legeden, Prevalacz, Tyuko, Zagradya, Pades, Tergovistye, Mendrisnak és Tiszovicza prediumok feküdtek. A kerület a karánsebesi törvényszéktől függött, mint az oláh kerületek ezen vidéken általában. Hogy a jeles Himfy család a XV. század második felében ezen kerületben birtokos volt, mutatja az ő panaszuk, melyet a kerület kenézei ellen emeltek, az utóbbiak által Cosgya faluban elkövetett hatalmaskodások tárgyában. Simonfy István neje Borbála, mint Csornai Mihály örököse, 1540. évben vejének, karánsebesi Dorka Mátyásnak átadja a miháldi és a l m á s i kerületben fekvő részbirtokait. Megjegyzendő, hogy itt először Halmos helyett Almás névalak fordul elő, — és ezen districtushoz tartozónak mutatkozik ez oklevélből Lapusnik, Kraloposvicza, Kalvicza és tán Pecseneszka; hogy Dranko vára (a mai Drenkova) is ide tartozott, mutatja azon körülmény, hogy 1452. évben Szelistyei János (Joannes de Sylisthe) jelent meg a karánsebesi törvényszéknél, tanuságot teendő Csornai Mihály mellett, Drankovár birtokára. A XVI. században, nevezetesen 1598. utolsó harmadában Eucan belgrádi bég a Dunán át a h a l m o s i kerületbe betört, hol miután az ellenség nem váratott, a vidéket kegyetlenül pusztitotta; a parasztság azonban meglepetéséből magához térvén, felfegyverkezett, és oly nagy számmal rohanta meg a törököket,

hogy Eucan a csatát teljesen, sőt életét is vesztette. Feje Báthory Zsigmondnak Gyula-Fehérvárra küldetett, ki azt a György-kapu falára kitüzette. [1])

A XVII. század elején, Halmas vidéke még is valami módon a törökök hatalma alá került, mert az athnamében, melyet Ahmed zultán 1614. évben Bethlen Gábor javára kiállit, a zultán határozottan mondja, hogy az erdélyieknek Mehadia, Párkány és Halmas vidékéhez, mely de facto török végbeli tisztek kezében van, semmi joguk nem lehet. [2]) Hasonlót mond Murad zultán, midőn 1631. évben I. Rákóczy György részére athnamét kiállit. Karánsebesnek Veterani által 1688. évben történt visszafoglalása után a régi Szörény vármegyében, Sternbach Jakab Venczel, mint Szörény vármegye és a halmágyi kerület cs. hadi biztosa működik. A gyönyörü almási völgy, mely Mehádiától Moldova felé huzódik, hazánk legszebb részeinek egyike. A Nera folyó követi a völgyet.

Az almási völgyön át történik az utazás a karánsebesmehádiai utat követve Mehadika, vagy Petnik faluig, onnét nyugotra Lapusniczel, Borloven, Prigor, Lapusnik, Dalbosetz falun át Stancsillováig, a honnan Fejértemplomba nyilik az ut. A dalbosetzi, bozsovicsi, és prigori század együttesen a három almási századnak neveztettek, mert mind az Almás völgyeiben elterültek. Még egy 1690—1700. évi összeirás ismeri a halmasi kerületet, melyhez akkor Putna, Prigor, Ruderia, Banya, Prilipecz, Gerbovecz, Sopot, Dalbosecz, Mocseris, Lapusnik, Bosovics, Teria (ma ismeretlen) Patas és Borloven falvak tartoztak.

Tököly Imre, ki 1693. szeptember havában Galambvár táján tartózkodott, szeptember 28-án hajóival a Tachtalián átkelt, melyekkel a Dunának Halmágy felé eső partján járt, innét Halmas és Mehádia felé küldötte gyalog portásait, de a Halmás felé való parton nehány tolvajnál egyebet nem találtak. (Tököly azon egy napon háromféleképen irja a helynevet.)

---

[1]) Szamosközy II. 189. lap.

[2]) Gr. Mikó Imre: Erdélyi tört. Adatok II. 340. lap.

Almás. Ilyen nevü falu a régi Szörény megye területén ma nem létezik, de egykor Halmos név alatt ismeretes volt, és Mehádia környékén, most már közelebb meg nem jelölhető helyen, terülhetett el. Redwitz Miklós a német lovagrend vitéze, ki utóbb, mint szörényi bán is szerepelt, 1430. évben Remetei Imre, István fia által felkéretett, hogy közte és a halmosi kenézek és nemesek közt birtokviszonyi ügyben és hatalmaskodásban igazságot szolgáltasson. Redwitz határnapot tűzött ki a halmosiaknak, de ezek meg nem jelentek, hanem a királyi itéletnek alávetették magukat. Ugyan ez évben a nevezett Remetei Imre, egy Dénes nevü halmosi lakostól 33 juhot elvett, ki e miatt Redwitz Miklósnál panaszt tevén, ez Remeteit a juhok visszaadására inté. A XVI. század elején Gorban nevü birtokos családról tétetik itt említés, nevezetesen 1550. évben néhai Gorban György de Halmos leánya Dorottya, Waday Jakab özvegye, fiai Péter, Mihály, Ádám és Pál nevében is, bizonyos jószágairól a karánsebesi kerületben intézkedik. Midőn a Bánfyak jószágai iránt kérdés támadván, a karánsebesi ispánok 1574. évben hosszabb vallatást eszközöltek, egyik tanu Tivadar János nemes személy oda nyilatkozott, hogy ő akkori időben Temesvárott Petrovicsnál szolgált, egyebet nem tud, »hanem egyszer, mint fellyel Halmosból jönnek volt, Fiáth Jánossal Turegován megszállottak, ott volt Trombitás Lajos, a Bánfyak tiszttartója.« Egy határozottabb adatunk van 1370. évből, a midőn t. i. László nádor és opuliai herczeg bizonyos királyi jobbágyokat, kik Almás faluban laktak (in villa Almas residentes) mint közbiztosság elleni bünösöket elitéli, de itt valószinűbb, hogy ezen utóbbi Almás inkább Krassó vármegye valamely táján létezett. Bethlen Gábor egy 1626. évi feljegyzésében Halmos ugy emlittetik, mint a hol 100 lovas és 100 gyalogos vau hadőrségben. Ugyan akkor Miháldon és Karánsebesen 200 lovas és 200 gyalogos volt elhelyezve. Ebből kitetszik, hogy Halmos elég tekintélyes hely lehetett.

Alsófalva. Hajdan falu Temes vármegye karánsebesi kerületében, mely 1448. évben birtokosztály tárgya volt, a mennyiben felét Bizerei László és Péter, másik felét Bizerei Miklós és testvére László kapják. (Lásd Bizere.)

Andrilest. Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem 1588. évben, midőn elrendeli, hogy Karánsebes városának határai kiigazittassanak, mondja, hogy Rowna, Zboristye, Andrilest és Patak falvak Karánsebes város területén fekszenek, és ahhoz tartoznak. (Lásd Karánsebes.)

Badisch. Régenten Pades, hegy Ruszkabányához és Ruszkitzához éjszaknyugotra. Egy 1499. évi oklevél szerint rajta a zsidóvári és glimbokai határok összetalálkoztak. Erdősége a Bizerei és az abból kiágazó Gámán család birtoka volt, részint a királyé.

Bala. Folyó, ma Bela-Reka, lásd azt, és Globureu falut.

Bania. Kétségkivül a magyar »bánya« szónak viszhangja, a szomszéd Rudaria falu nevével azonos jelentésü. Magyar életnek viseli nyomait e vidék, az almási (halmosi) kerület, — a Bozsovics mellett folyó Ménes (ma Mönisch) neve stb. Már egy 1484. évi statutióban, mely Gerlistyei Jakab javára történt Rudaria, Prilipecz, Marsina stb. falukban, mint szomszédok részt vettek Tiszavicza György, Macsurisy (ma Mocseris) István, és János, Bányay László és mint királyi ember Lazar de Bosovics. A karánsebesi kerület 1603. évi portalis összeirása szerint Kún Gáspár volt Bania birtokosa, és 5 portával beirva. Az 1690—1700. évi összeirás Bandia néven említi a halmosi kerületben. Midőn a zsupaneki határőri terület 1774. évben tágittatott, Bania is ezen területhez csatoltatott. Korabinszky térképe Bánya néven tünteti fel; XVIII. századi iratokban Pania. A katonai végvidék fennállásának utolsó korában az oláh bánsági határőrezred bozsovicsi századához tartozott, most Szörény megye bosovicsi járásának központját képezi. A helység területe 11325 hold, 52 öl; rajta 244 ház. Lakosainak száma 1828. évben 1962; 1858. évben 2093. 1872. évben 2374 mind oláh, és g. n. e. hitü. Temploma mintegy száz éves, iskolája 1833. évben épült.

Bania nevü falu van Zágráb megyében is.

Bladost. Zsigmond király 1430. évi levelében bladosti Mihály, Bobol fia, mint királyi ember emlittetik Bizere és más azon vidéki falvakban teljesítendő birtokba vezetés ügyében. Ebből némileg következtethető, hogy a sebesi kerületben Bladost nevü falu létezett.

Brathova. Hajdan falu a borzafői kerületben. Neve egy Brath nevü alapitóra mutat; mert a Brath személynév még a XVI. században is divatos. Brathova helynévből lett a Brathovan családnév, és az ilynevű család a XVI. és XVII. században Karánsebesen birtokolt, több tagja előkelő hivatalt viselt. Bizerei János 1495. évben a karánsebesi és borzafői kerületben fekvő Bizere, Vercserova, Glimboka, Ternova, Brathova, Pryzyen stb. részbirtokait Gámán Györgynek elzálogosítja. Bizerei Jánosnak ezen részbirtokait II. János király 1561. évben, az ő kanczellárjának Csáky Mihálynak adományozza; de azért a Bizerei családnak még utóbb is maradtak itt birtokai. Báthory Zsigmond rendelvén, hogy Barcsay András 1597. Semlak és más Temes vármegyei jószágok birtokába igtattassék, ez alkalommal az igtatásban részt vett birtokosokat is említi, azok közt a czerovai és kelniki birtokosokat, és Pető Mihályt, ki Brathováról vette melléknevét. Ugyancsak Báthory Zsigmond fejedelem 1597. évben június 20-án a Szörény vármegye borzafői kerületében fekvő Tirnova, Brathova, Sinkova stb. falvakat, Hunyadi János kormányzó és Mátyás király ide vonatkozó leveleinek megerősitésével Czerovay Mihálynak és Péternek, és czerovai Pető Mihálynak adományozza, — miután győzelmes fegyverei innét a törököket kiverték. Megjegyzendő, hogy Tirnovához és Czerovához keletre (mind kettő Krassó vármegyében) tekintélyes hegy van, mely a volt katonai végvidék és Krassó vármegye határán áll, és Görög térképén Braszova, Schedius térképén pedig Wolfsberg néven találtatik. Nincs kétség, hogy a fennebbi Brathova ezen hegy közelében feküdt.

Bárkán. A mehádiai területen, éjszak felé emelkedik a Bárkán hegy, és azon láthatók a hasonnevü vár romjai. Hagyomány szerint Mehádiával együtt a XIII. században keletkezett. De erről a történet mit sem tud. A várnak még két roskadozó sarka áll, a szük hegy tetején, mely keletre, délre, és nyugatra meredeken a völgyekbe hajlik, ugy hogy bejárása csak éjszak felől lehetett, mire a hegyhát is mutat. A rommaradványok tanúsítják, hogy faragott négyszögkövek és téglák használtattak az épitéshez. A monda beszédesebb a bárkáni várról, mint a történet.

A kőmívesek, kik a vár építésére összegyültek, hiába dolgoztak, mert a falak, melyeket nappal emeltek, éjjel rendesen összedőltek. Ez addig tartott, míg a kőmívesek egy angyal által arra nem tanittattak, hogy a mely nő nekik legelőször hozandja a reggelit, azt falazzák be, és akkor a falak állva maradnak. A kőmívesek mind nejeiket intették, hogy ne jőjjenek reggel, kivévén egy Manoilo nevűt, a ki nejének semmit sem üzent, hanem azt várta, hogy isten őt jelekkel fogja az eljövetelben gátolni. Manoilo neje elkészíté a reggelit, és sietett azt férjének elvinni. Isten azonban kigyót küldött elébe, melynek láttára annyira megijedt az asszony, hogy a reggelit elejtette. Hazament és újat készített s midőn azt akarta férjének elvinni, roppant nagyságu medvével találkozott, mire ijedtében megint elejtette a reggelit. Harmadszor ment haza reggelit készíteni, melyet férjének elvinni akarván, utjában egy falka farkassal találkozott, és a reggelit megint elejtette. A negyedszer elkészített reggelit végre elhozta férjének, mert útközben semmi ijesztő találkozásai nem voltak. Erre az asszonyt megfogták és befalazták. Befalazáskor a nő szemrehányást tett férjének, mondván, hogy nagy vétket követ el, mert az anyát az ő szopós gyermekétől elválasztá, mely most otthon sír egyedül. Manoilo hazament, a gyermeket egy bükkfára emelte és azt mondá: az eső téged fürészteni, a szél ringatni, a hó betakarni fog. A kőmívesek most már munkájukat sikerrel folytathatták, örültek is a fölött rendkivül, és örömükben kalapácsaikat felhajigálták. A kalapácsok visszahullásuk alkalmával 8 kőmívesnek fejét bezúzták, kik is e miatt meghaltak. Csak Manoilonak nem lett semmi baja.

Nem ismeretlen azonban Bárkán a komoly történetben sem, és Ahmed zultán az 1614. évben Bethlen Gábornak adott athnaméban kijelölvén az erdélyi fejedelemség birodalmát, a török végbeli tisztek kezénél levő Mehadia, Parkánia és Halmas vidékét olyannak nyilatkoztatja, melyhez az erdélyieknek semmi igénye fenn nem tartatik. [1]) Hasonlót mond Murat zultán az I. Rákóczy György javára 1631. évben kiállított athnaméban.

---

[1]) Erdélyi történelmi Adatok II. köt. 340. lap.

Brád. Hajdan falu a karánsebesi kerületben. A Macskásy János és Rakoviczai László közt bizonyos földekért 1532. évben folyt pörben Braadh mint a Rakoviczaiak birtoka említtetik; 1572. évben Bando Péter de Brad mint esküttanú szerepel Rakoviczay János pörében Berta Gáspár ellen. Az utóbbinak leánya Katalin, kalovai Gámán György felesége egy részről, és Berta Gáspár fiai Miklós és Ferencz más részről 1577. évben egyezségre léptek a Szörény vármegye karánsebesi kerületében fekvő Macsova, Pestere, Obresia, Brad, Mészfalu stb. részbirtokokra nézve. Az egyezség szerint Gámán Katalin négy év mulva ezen részjószágok birtokába lett volna eresztendő. De minthogy ez nem történt, Báthori Zsigmond 1585. évben annak beigtatását elrendelte, — de a beigtatás ellenmondásra talált. Brad ez alkalommal a karánsebesi ispánok jelenlétében Bradfalunak is neveztetik.

Belareka. Hegyi patak Szörény vármegyében. Ered a Cserni Vrh [1]) és Kossia hegyeken, Domasniától éjszakkeletre Korniareva falunál, a Rauna és Ohaba patakkal összefoly, — elhalad, mindig délre tartva, Globureu, Plugova és Mehádia falunál, és Pecseneszka falu alatt, a priboji hidnál a Csernába szakad. A Belareka patak magába veszi Globureu falunál a Malliniak nevü csermelyt, Plugova falunál a keletről jövő Belibuk hegyi patakot, és az Ogasu Magariuluj és Ogasu luÿ Branisch, valamint a Valiabolvasnicza falut érintő Bolvasnicza vadpatakot; végre Mehádia fölött a nyugotról jövő Glob hegyi patakot, a szintén jobb oldalú Pirhova, Mehedika és Korniareva patakot, és a keletről jövő Domasnia patakot. Mehádiánál pedig a nyugotról jövő Sverdin és a keletről jövő Obersia patakot. Ezen Belareka szláv név lévén, elárulja, hogy e vidéken hajdan szlávok is laktak. Az oláhok Apaalba-nak hívják, a magyarok pedig, midőn itt a mult századokban birtokoltak: Fejérviznek. Mind a három elnevezés ugyanazt jelenti. A ki Mehádiát ismeri, ismeri a morajos Csernapatakot is, — ennek jelentése szlávul Feketepatak. (Lásd Fejérviz, Bala és Globureu.)

[1]) Hunfalvynál Cserni Vér.

Belethin. Csak egyszer, és pedig 1528. évben említtetik, mint hajdan falu a mehádiai kerületben, a midőn t. i. János király Gerlistyei Gábornak uj adományt ad Mehadika, Porho, Belethin és Moznik birtokára. — Nagy Iván a falu nevét Pelethinnak irja, a mi Poljetinra emlékeztet, mely azonban az izlási zuhataghoz délre, a Duna szerb partján fekszik. Hogy Belethin = Bogoltin volna, nem valószínű, mert nincs nyoma, hogy a Gerlistyeiek az utóbbiban birtokoltak volna.

Belibuk. Hegyi patak, mely keletről a hegyekből eredezve Plugova mellett Szörényvármegyében a Belarekába szakad.

Hajdan ily nevű falu is létezett Mehádia környékén. Albert király 1439. évben Csornai Mihályt és Balást uj adománynyal jutalmazza a miháldi kerületben fekvő Csorna, Jordasnicza, Paprad, Toplecz, Plugova, Belabuk stb. falura, a melyekbe őket az aradi káptalan beigtatta. Az illető oklevélben a helynév háromszor van Belabuknak irva. De a nép a patakot mai nap is Belibuk-nak nevezi, azért ez volt szükségkép a falu neve is. II. Lajos király rendeletére az aradi káptalan 1519. évben György papot, valamint Plugoviczai Lázárt, Márton Mihályt és Györgyöt Plugovicza, Alsófehérviz, Markusesth és B e l i b w k prediumok harmadrészébe beigtatja. Mindezen predium a miháldi kerületben feküdt. Simonfy István neje Borbála 1540. évben mint néhai Csornai Mihály örököse, vejének karánsebesi Dorka Mátyásnak átadja részbirtokait Csorna, Plugova, Belibuk, és Belybukteleke stb. faluban, az almási és miháldi kerületben. Báthory Kristóf vajda 1577. évi levele szerint Baky Pál, és Plugovai Márton egyezségre léptek, hogy Plugovicza, B e l y b w k a stb. prediumokat idegen kézből kiváltsák. (Lásd Plugova.) A Belybukteleke mint külön falu többször nem emlittetik.

Bersaska. Régibb neve S a s k a lehetett. Az 1692. évi török-háborúban említik már Bersaska nevét. Azt találjuk, hogy a kamarai kincstár 1774. évben az illirbánsági ezred területének nagyobbítására a felső Klissurában többi közt Szikevicza, Dolnia Liupkova, Gornia Liupkova, S a s k a stb. falvakat engedte át, mely név alatt sem a Krassó megyei Szászkabánya, mely soha sem volt katonai telep, sem a Duna

melletti Szuszka érthető, mert ez külön, mint ezredbeli falu emlittetik. Korabinszky P e r s c h a s c h k a-nak irja. A nevezetteken kivül még Drenkova, Szvinicza, Ravenska, Weiczenried és Schnellersruhe tartozott a század területéhez.

A falu ez ezred igazgatása alatt volt 1872. évben is, midőn a határőrvidéki szervezet megszüntettetett. Szörény megye ujraalakításával Bersaska annak orsovai járásához csatoltatott. Egyházilag a weitzenriedi r. kath. plébánia fiókját képezi.

Területe 2364 hold, 121 öl. Kevés német lakos mellett (mintegy 50) van 1109 oláh lakos, 155 házban.

Bezna. Legrégibb nyoma a Hunyadiak korában. Hunyadi János kormányzó t. i. 1447. évben meghagyja az aradi káptalannak, hogy Bizerei Miklóst B e s n a birtokába igtassa; a nevezett ennek folytán jelenti, hogy a beigtatást B e e s n a faluban ellenmondás nélkül teljesítette. Később olvassuk, hogy Bizerei János 1495. évben a karánsebesi és borzafői kerületben fekvő Bizere, Glimboka, Bolvasnicza, Apadia, Prisztian, B e s n e stb. részbirtokait Gámán Györgynek elzálogositá. A karánsebesi al-bánok 1537-ben bizonyitják, hogy néhai Gerlistyei Jakab özvegye Margit, Felső- és Alsó-Prisztián és B e z n a birtok felét Rakoviczay Lászlónak és fiainak visszabocsátotta. Végre — mert többé nem találjuk említve — II. János király 1561. évben az ő kanczellárjának Csáky Mihálynak, néhai Bizerei János részbirtokait Vercserova, Glimboka, Ohabicza, Apadia, Priscian, Besne stb. faluban, magtalan halála folytán, adományozza. Ezen Bezna, vagy Besna falu ma ismeretlen, de az idézett 1447. és 1561. évi adatok szerint Temes vármegye karánsebesi kerületében feküdt.

Bik. Szörény vármegyei helység lehetett, — tán a Duna közelében, Orsova fölött. Midőn Mária Christierna erdélyi fejedelemnő parancsára 1598. bizonyos orsovai halászok az Ogradenához tartozó három halászhely birtokába igtattattak, a beigtatásban részt vett Radetkowitty György az erdélyi fejedelem tisztje in Byk. Hol fekszik ezen Byk, nem mondatik.

Bizere. Szörény vármegyében feküdt, Karánsebeshez délre, a mai Vercserova mellett, és igy össze nem tévesztendő a már szintén elenyészett Temes vármegyei Bizere faluval, melyben a hires bizerei apátság létezett. Ráczúl Biszer =

gyöngy. Történetében biztosan haladhatunk a XV. század kezdetével. Ugyan is Zsigmond király 1411. évben a Macskásiak kérelmére az ő Csuta nevü birtokuk határát kiigazíttatja és bejáratja az aradi káptalan által. Mint szomszédok nevezetnek János László fia de Byzere, és András szintén Bizerei, továbbá Macsói László, Filesi Péter. A határjárásból kitetszik, hogy két Byzere volt már akkor egymás mellett, — azokat későbbi korban »alsó és felső« melléknévvel megkülönböztetve találjuk. Említtetik a Byzere folyó, (fluvius) mely a Temesbe folyik, ugy szintén a Holt Byzere patak (rivulus) Füzespatak, és Kálnapataka. Midőn Zsigmond király 1428. az aradi káptalannak meghagyja, hogy a Macskásiakat Ruzsinosz, Leurdis és Toplicza birtokába igtassa, a királyi emberek közt említtetik Lado, Bizerei László fia. A Bizerei családdal legelőször tüzetesben megismerkedünk a család tagjainak egymás iránt igen élénken támasztott birtokigényeik által; így 1433. évben Bizerei Miklós kir. testőr (aulae regiae miles) László fia, azt adván elő a királynál, hogy Bizerei Lado, (ki neki frater patruelis, másutt frater fratuelis, azaz nagybátyja) László fia, és Lado fiai hűtlenség bűnébe estek, minthogy Havasalföldre kimenvén, ott néhai Dán vajda alatt a törökökkel czimboráskodtak, és hazájuk és a király ellen működtek. Ezen okból Lado jószágait Radvicz Miklós keresztes lovag és szörényi várkapitány a király nevében elfoglalta és kezelte. A jószágok ezek: Byzere, Kalova, Vercserova, Szabadfalu, Rampna, Meel, Szlatina, Novakfalva, Mihalancz, Weelgh, Laczkan, Danilest, Apadia és Ohabicza, mind a sebesi kerületben. Ezen jószágokat a fennebbi körülménynél fogva Bizerei Miklós magának kérte, — és Zsigmond király Baselből csakugyan az adományt kiadta, és a csanádi káptalannak meghagyta, hogy Miklóst, és általa Laczkot a fennebbi jószágokba beigtassa. — Ezen Laczko az adománylevélben Miklós testvérének (Nicolao de Byzere et per eum Laczkoni fratri suo) a statutióban unokaöcscsének (Laczko filio condam Joannis de Byzere fratri suo fratrueli) — iratik. Ezen oklevelek a Bizerei családot oláhnak mondják. Egy pár évig Bizerei Miklós és Laczko ezen jószágok birtokában voltak, de 1438. évben Lado fia László Albert királyhoz fordult, és elő-

adta, hogy az ő apja soha sem volt hűtelen hazája, vagy Zsigmond király ellen, ennél fogva Bizerei Miklós csak hamis vádak alapján és jogtalanul birja a jószágokat. Albert király orvoslatot kivánván nyujtani, Marczaly Imrét, Jánost és Hagymási Lászlót temesi főispánokat megbizta, hogy a dolgot megvizsgálják. Ezek 1439. évben kihallgatván a sebesi kerület (provincia Sebes) nemes, és nem nemes lakosait egy kikiáltott közgyülésen, és ott az illetők Sebes város főoltáránál eskü alatt vallották, hogy Lado soha sem volt hűtelen, és fiai, midőn Lado meghalt, a sebesiekkel együtt vitézül harczoltak a törökök ellen. Ennél fogva a király meghagyása folytán a temesi főispánokat Lado fiait apjuk jószágaiba ismét visszahelyezték és beigtatták.

Az aradi káptalan 1447. évben bizonyítja, hogy Bizerei Péter, Péter fia (filius Petri dicti Wythez de Bizere) maga és Lado fia László nevében, másrészről Miklós, László fia (Nicolaus filius Ladislai leÿhacÿ dicti de eadem Bizere) maga és Bizerei János fia, László nevében azt vallották, hogy miután Péter és László bizonyos jószágrészei végett, melyeket Miklós néhai Zsigmond császár és magyar királytól sub nota infidelitatis nyert, a pesti országgyülésen (in curia regia, scilicet in novissima Conversione regnicolarum pestiensi celebrata) pör folyt volna, a hol Lado fia László is ugyan ezen hűtlenségben bünösnek találtatott, nem akarván ezen Lászlót tönkre tenni (nolentes ipsum Ladislaum filium Lado penitius ignobilitari) testvéri szeretetből ugy egyeztek vele, avagy Bizerei Péter és Miklós neki (Lászlót) Lachkaan és Kis-Apadia nevü falvaikat, és Felső-Apadia nevü falvuk felét, melyek mind Temes vármegye sebesi kerületében fekszenek, adományozzák oly formán, hogy ha László magzatok nélkül meghalna, ezen jószágok Péterre és Miklósra szálljanak vissza. Ugyan ezen Bizerei Péter és Miklós osztályra léptek Szlatina, Ohabicza, Ramnapathaka, Szabadfalu, Meel, Noachfalva, Alsófalu, Plese, Bÿzere, Kalova és Vercserova birtokára nézve is. Ez utóbbi falu három része (tres partes) Bizerei Miklósnak és testvérének Lászlónak, azoknak negyedik része pedig Vitéz Péter fiának Péternek engedtetett át. Az osztály megszegője azok kibecslésére, és 400 arany forintnyi birságra

köteleztetik. (Macskási család levéltára.) E személyekkel a következő évben is van dolgunk, de itt némileg eltérő genealogiát kapunk. Ugyanis az aradi káptalannak egy 1448. évi bizonyságlevele szerint Bizerei László, Lado fia, és Bizerei Péter, Péter fia egy részről — Bizerei Miklós, fia Miklós és testvére László más részről egy birtokpörnek egyezkedés által vetnek véget, mely által a Temes vármegye karánsebesi kerületében fekvő Szabadfalva, Rafna, Vercserova falvak, és Bizere falunak fele, stb. Bizerei Miklós és Lászlónak, valamint örököseiknek átengedtetnek. És mivel Vercserova és Bÿzere falvak határai még elkülönítve nem voltak, az egyezkedő felek nyolcz bizalmi férfiut választottak, kik a határokat megállapítsák. (Lásd Szabadfalu.) E falu másik fele 1448. Bizerei Lászlóra, Lado fiára, és Péterre, Péter fiára volt átruházandó, és jutott is.

E jószágszerző Bizerei Miklóssal még utóbb is találkozunk, miként az aradi káptalan 1458. évi levele bizonyítja, mely szerint ő szintén Miklós nevü fia és minden rokona nevében egyezségre lép Rakoviczai Jakabbal, Jakab fiával jószágaik közös és egyenjogu használata iránt, és a kölcsönös örökösödésre nézve. Bizerei Miklós jószágai: Byzere, Alsó-Kálva, Felső-Kálva, Felső-Acsova, Alsó-Acsova, Plese, Rafna, Meel, Novakfalva, Volya és Alsófalu — mind Temes megyében feküdtek. (Lásd Rakovicza.) 1452. évben nevezett Bizerei Miklós Dranko (Drenkova) vár negyedrészének birtokába igtattatott.

Bizerei Miklós és fia Gáspár, valamint testvérei György, János és Péter közt egy — és Bizerei László és fiai: György és László közt más részről következő birtokosztály történt 1475. a csanádi káptalan előtt: hogy Byzere, Kalva, Plese, Vercserova, Felső- és Alsó-Ravna, Glimboka, Szlatina, Ohabicza, Kéth-Mihelencz, Laczkan, Apadia, Sachyal, Henserova, és Bolvasnitza Temes vármegyének sebesi kerületében fekvő falvak két része Bizerei Miklósnak és örököseinek, — harmadik része pedig Bizerei Lászlónak és örököseinek átengedtessék, és egyuttal a kölcsönös perlekedések megszüntettessenek. — Azon kivül Bizerei László részbirtokát Meel faluban Bizerei Miklósnak átadja költségeinek födezésére.

Midőn az aradi káptalan Mátyás király új adománya folytán Macskásy Jakabot és fiait 1470. évben Igazó, Krivina, és Mikulest birtokába beigtatja, a beigtatásnál részt vett mint szomszéd Byzerei Gámán László. Ez, úgy látszik, György és László testvére volt.

Egy Bizerei Miklós — tán György fia — 1485. évben mint a Rakoviczai Lászlót illető Rakovicza, Zkrocz, Ohaba, Kzÿn, Jaasz, Herzesthe, és Vaar nevü jószágok bitorlója, azokból a Kinisy Pál által tartott törvényszék itélete folytán kidobatik. (Lásd Karánsebes.)

Utólagosan még megemlítendőnek véltem, hogy Bizere falu némely csekély részeit, meg lehet csak rövid időre, mások birták, mint a Bizerei család. Igy Wlzan János de Byzere 1447. Hunyadi János által Pristian és Bezna faluba kiküldetik, hogy Bizerei Miklós ottani beigtatásánál tanu legyen. — Mint királyi ember emlittetik 1468. Tatár János de Bizere az aradi káptalannak levelében, kinek meghagyatott, hogy Örményesi Lászlót és Lajost Golecz stb. birtokába igtassa. Midőn végre Mátyás király 1480. az aradi káptalannak megparancsolja, hogy Fiáth Lászlót Bolvasnicza, Jász, Mészfalu stb. birtokába igtassa, mint királyi ember neveztetik Floka János de Bizere.

Komiáthi Pleska András a csanádi sókamarák tisztje (Camerarius) 1491. évben a csanádi káptalan előtt Bizerei György és fiainak János, Miklós és László nevében tiltakozik az ellen, hogy Bizerei János (itt bizonyosan Gámán László fia értetődik) a karánsebesi kerületben levő részbirtokait eladhassa.

Ugyanez évben az aradi káptalan II. Ulászló király igtatási parancsa folytán Merenyei Ambrus diákot, néhai Bizerei Miklós minden bizerei részbirtokába zálogjog czímén beigtatni akarja, — azonban Vak György (másképp Gámán György) ezen beigtatásnak ellentmondott, mert Bizerei Miklós részbirtokainak visszavásárlási joga őt illeti első sorban, Miklós gyermekei után. Gámán György le is fizetett 40 arany forintot Dávidházi Gergely temesvári várnagy kezéhez, a mely összeget ez Merenyei Ambrus nevében átvett, a birtokot pedig Gámán Györgynek visszabocsátá. Bizere akkor is

Temes megye sebesi kerületében feküdt. Bizerei Miklós özvegye Ilona 1492. évben nyugtázza Bizerei Györgyöt 35 arany forintról, melyet ez neki választott nemes bizalmi férfiak ítélete szerint, a szörényi bánságban és karánsebesi kerületben fekvő Byzere és tartozandóságaiból mint hozományt visszafizetett. — Ez évben bizerei Gámán György maga és fiai: János, Miklós és András nevében tiltakozik az ellen, hogy Bizerei János, néhai László fia, a maga részjószágait, melyek Byzere, Kalova, Vercserova, Rafna, Glimboka, Meel, Szlatina, Mihalyencz, Bolvasnicza, Hanzarova, Apadia, Laczkan, és Zachel falvakban a szörényi bánság karánsebesi kerületében fekszenek, Csicsóvásárhelyi Ferencz deáknak vagy elzálogosítsa, vagy örökre eladja, a mint hallomás szerint már tette; minthogy ezen jószágok Gámán György és János magtalan halála esetére egyikre vagy másikra fognának átszállni. György a körülményeket is tekintetbe vette és Jánosnak azt igérte, hogy ha tán pénzre volna szüksége, ő azt neki adni fog. Ugyan ő 1494. évben krassófői Walkasyn Péternek 31 arany forintot kifizetett, melylyel az utóbbinak néhai Bizerei Miklós adósa maradt.

A következő évben, t. i. 1495-ben bizerei Gámán György és fiai, valamint Bizerei János, László fia, az aradi káptalan előtt következő egyezségre léptek: hogy minden, köztük fenforgó per és viszály megszünvén, minden itélet semmisnek nyilatkoztatván ki, a birtokok egyik fele Györgyöt és fiait, a másik fele pedig Jánost illesse, és ha a felek egyike fimagzat nélkül halna meg, annak jószágrésze a másik félre menjen át. Az egyezség tárgyai Biszere, Kalowa, Plese, Alsó-Vercserova, Közép-Vercserova, Felső-Vercserova, Rafna, Glimboka, Meel, Szlatina, Ohabicza, Felső-Mihelencz, Alsó-Mihelencz, Hanzarova, Bolvasnicza, Apadia, Laczkan, Zaccel, Thernova, Brathova, Smykolcz, Alsó-Prysyen, Felső-Prysyen és Besne falvak, melyek a karánsebesi és borzafői kerületben fekszenek. (Sombory család levéltára.)

Az itt említett Bizerei János, László fia még ugyancsak 1495. évben részbirtokait Byzere, Kalova, Plese, Vercserova, Glamboka, Zlatena, Brathova stb. falvakban és predi-

umokban a karánsebesi és borzafői kerületben 250 arany forintért elzálogosítja Gámán Györgynek. (Lásd Borzafő.)

A sokszor emlegetett Bizerei Miklós leánya Krisztina, Török János neje 1500. évben a szörényi bánok előtt az iránt emelt panaszt, hogy ő sem házassága alkalmával, sem később apja részbirtokaiból semmi hozományt sem kapott. Minthogy azonban apja részbirtokai Byzere, Plese, Felső-, Közép- és Alsó-Vercserova, Rafna, Glomboka, Meel, Szlatina, Mihalyencz, Bolvasnicza, Herzorova, Apadia, Laczkan és Zachel faluban a karánsebesi kerületben, és Thernova, Brathova, és Mykolcz, a szörényi bánság borzafői kerületében, Gámán Györgyre és fiaira: János, Miklós és Andrásra átszálltak, azért a hozományi illetéket oláh szokás szerint azoktól várja. Gámán György azt elismerte, mi végett Krisztina igényeit 60 arany forinttal kielégítette. (Sombory család levéltára.)

Valamely pörben, mely Macskási Miklós és a kárániak közt 1503. fenforgott, bizerei Gámán György mint választott biró szerepel.

Hogy Bizerén a Floka család is birtokos volt, a fenebbi adaton kivül mutatja azon körülmény is, hogy Floka László de felsew Byzere 1500. évben mint királyi ember kijelöltetik a Porecsán történendő statutióra, és Floka János, ki 1537. évben karánsebesi al-bán volt, majd de alsó-Byzered, majd de felső Byzere melléknevet viseli.

Midőn Bizerei János, Péter fia magtalan meghalt, II. János király annak jószágait, azon feltevésben, hogy ezek magvaszakadás folytán királyi collatióra estek, 1561. évben Gyulafehérvárott július 26-án az ő kanczellárjának, tanácsosának és titkárának, és általa testvérének Istvánnak, és ennek fiai: János, Boldizsár és Gábornak adományozza. Vajjon a Csákyak beigtattattak-e a karánsebesi ispánok és más karánsebesi nemesek által, kiknek a király a beigtatást meghagyta, arról nincs tudomásunk, mert igtatási jelentést nem láttunk. De az adományozás törvényesen a család által megtámadtatott, és hosszú pör után a dolog végre is csak oda fejlődött, hogy János király 1563. évben november 19-én a Csáky Mihály kanczellárnak adományozott Bizerei-Gámán-féle jószágokat ugymint a Temes vármegye karánsebesi kerületében fekvő

Byzere, Kalova, Plese, Alsó-Vercserova, Közép-Vercserova, Felső-Vercserova, Rafna, Glimboka, Meel, Szlatina, Ohabicza, Felső-Mihelencz, Hanzarova, Bolvasnicza, Apadia, Lachkan, Zachel, Ternova, Bratova, Smykolcz, Alsó-Priscian, Felső-Priscian és Besne helységbeli részbirtokot, valamint egész Kőszegh falut Krassó vármegyében, — nevezett Csákytól elveszi, és Gámán Péternek és Ferencznek, mint örökösöknek oda itéli, csak azon kötelezettséggel, hogy Gámán Péter özvegyének Katalinnak, a deficiált János anyjának a hozományt kifizessék. Katalin különben, ki most Oprian Jovan neje lett, az első férje, Gámán Péter után maradt jószágokat keze alatt tartotta, és ezek gondoskodását nagyon megsinylették; azért II. János egy nappal később, t. i. november 20-án meghagyja Katalinnak, hogy a jószágokat az osztályos atyafiaknak, Miklós fiainak: Péternek és Lászlónak, továbbá András fiainak: Ferencznek és Györgynek átadja, kik őt a hozományra nézve kielégitendik, — ellenzés esetében Katalin a karánsebesi törvényszék elé idéztetik. (Sombory és Macskási család levéltára.)

Helyén vélem megemlíteni, hogy Gámán Péter karánsebesi castellanus, és testvére László, valamint Gámán András gyermekei már 1559. évben voltak Benczenczben, Hunyad vármegyében birtokosok, a hová később a család, midőn Szörény vármegye elpusztult, egészen megvonult, és letelepedett.

Özvegy Chyklan Pálné Anna, és fia János 1580. évben tiltakoznak [1]) az ellen, hogy Gámán Ferencz, György és Miklós a különben is kezük alatt lévő Alsó- és Felső-Kalova, Alsó- és Felső-Bizere, Plese, Rafna, Alsó és Felső-Vercserova, Novákfalva máskép Glemboka, Meel, Ohabicza, Obresia, Alsó és Felső Mihelencz részeire és Szlatinik fél birtokára uj adományt szerezzenek; — és az ellen, hogy Báthory Kristóf vajda ily új adományt adjon, miután a Csiklánék ezen jószágokra ősi jogot tartanak, miért most is a Gámánékkal viszályban vannak. Hasonlókép tiltakoztak az új adomány ellen Rakoviczai János karánsebesi ispán és Rakoviczai Má-

[1]) Egy másik oklevél 1580-ból irja, hogy Gámán Anna, Gámán László leánya, — Fiáth Lajos neje tiltakozik.

tyás. E birtokok Szörény vármegye karánsebesi kerületében feküdtek.

A 17. században Bizere falu nevével már nem találkozunk. Egy Gámán Miklós 1682. évben Benczencz-en lakott, és vizsgálatot eszközölt annak igazolására, hogy Karagucz Dávid fiai Juon és Eremia az ő megszökött örökös jobbágyai. Ott lakott és tanúskodott a 78 éves Fiáth Gábor is. Ugy látszik, hogy Bizere falu ősi birtokosainak kivándorlásával végképen elpusztult. Ma azon vidéken, melyen egykor elterült, egy árva dűlő sem tartja fenn nevét.

Bogoltin. Sokfélekép iratik e helység neve. Hietzingernél és Fényesnél Bogelti, Lipszkynél Bogoldin vagy Pogoldin, Schediusnál Bogoldin, Korabinszkynél Pogoldin. Oklevelekben Bogoldin, Bogoltin, Bogeltin, Bagolthyn, Bugulthin, Bogeltyn, Bugletin. Fekszik Mehádiához éjszakra Korniareva mellett. Olchul de Bugulthin a miháldi kerületből 1452. évben tanuságot tesz le arra, hogy Albert király Dranko várát a Csornaiaknak adományozta. Az aradi káptalan 1480. Mátyás király adománya folytán beigtatja Fiáth Lászlót és Lajost, és Macskási Jánost a szörényi kerületben fekvő Bolvasnitza, Kriva, Szépmezeje stb. falvak birtokába, és ekkor mint egyik szomszéd jelen volt Sandrinus de Bagolthyn. Miháldy Sandrinus de Bogalthyn név alatt királyi embernek kijelöltetik 1500. évben, hogy Fiáth Lajos és László Porecsa birtokába igtassanak. Ugyan ezen Bogeltini Sándor nemes ember 1501. évben, mint királyi ember az aradi káptalannal együtt beigtatja Fiáth László gyermekeit Örményes, Bolvasnitza stb. jószág felének birtokába. György és Péter Sandrin de Bogolthyn 1519. évben, mint kir. emberek kijelöltettek a Plugoviczaiak statutiójában, (L. Plugovicza) azonban nem ők, hanem Ghera György, továbbá Sztojka György és Gergely de Bogolthyn vettek abban részt. Báthory Zsigmond 1582. évi levelében Domasnia, Somfalu, Kanisa, Korniareva és Bogeltin, mint Karánsebes tartományában fekvő falvak említtetnek. Nevezett fejedelem 1583-ban meghagyja a karánsebesi ispánoknak, hogy Modlina Ferenczné Katalinnak szörényvármegyei Somfalu, Bogoltin és Lozna faluban fiával egyenlő joggal birt részjószágait elkülönitsék. A következő évben Báthory Zsig-

mond ismét más részbirtokost nevez, irván, hogy Simon Anna karánsebesi Simon Mihály leánya az őt Domasnia, Kanisa, Bogeltin stb. faluban illető részjószágokat már átvette, csak Zorlencz birtokára nézve folyt még a viszály közte és Simon János közt. — Vajjon ama Myze de Bogonthw, ki 1436. évben királyi ember volt, midőn Zsigmond király parancsára Bolvasticza és más falvakban a mehádiai kerületben statutiókat teljesitettek, Bogoltin falutól vette-e melléknevét, el nem határozhatom, de valószinü. Végre megemlítendő, hogy az 1603. évi összeirás szerint Bogaltin-ban Modlina Ferencz és Mikanda Miklós voltak birtokosok, mindegyik egy-egy portával megadóztatva. Egy 1690—1700. évekből származó összeirás Bolgotin falut a mehádiai kerületbe sorolja.

Papilla alezredes a császártól 1768. évben megbizást nyervén egy oláh zászlóalj alakitására az Orsova és Marga közti vidéken, Bogoltin és más Orsova kerületbeli kenézeket és lakókat Mehádiára hivta meg, a terv kivitelét tárgyalandó. Ennek folytán Bogoltin a katonailag szervezendő kerület része lett. (Lásd Zsupanek.)

Az oláhbánsági zászlóalj területe 1774. évben tágittatott, és midőn 1872. évben az oláhbánsági ezred, az egész határvidéki intézménynyel feloszlattatott, Bogoltin a korniai századhoz tartozott. Szörény megye ujra fölélesztésével e helység a terregovai járásba kebeleztetett.

Területe 1874 hold, 15 öl. Lakik itt 350 oláh, 51 házban.

Bokosnitza, vagy **Bukosnitza.** Falu a mehádiai kerületben. Olykor Bokosticza néven is fordul elő, miként ugyan ezen kerületben Jardasnitza helyett Jardasticza és Balvasnitza helyett Balvasticza név is használtatott. Mátyás király 1468. évben Örményesi László és Lajos és Macskási Jakabnak Golecz, Padurencz, Miraja, Petrosnitza, Bokostycza, Valisora és Csernecz faluról a karánsebesi kerületben uj adományt ád. (Hunyadiak kora. XI. 359 és 360. lap.) Gr. Teleki József az oklevelek magyar kivonatában azt állítja, hogy ezen Bokosthycza a mai Bokosnitza, a miben igazat adok neki, minthogy Bokosnitza határos Petrosnitza és Golecz faluval, a melyek Bokosticzával együtt emlittetnek. Sőt személynevekben is mutatkozik ez az ingadozás, mert az 1521. évi karánsebesi

biró, majd Bokosticza Jánosnak, majd Bokosnitza Jánosnak iratik. Midőn az aradi káptalan 1469. február 9-én a beigtatásról jelentést tesz, irja, hogy az adományosokat Golecz stb. egész, Alsó-Bokosticza és Padurencz felének birtokába bevezette. Mint szomszéd részt vett többi közt Joannes Fora de Bokosthycza, és Mihael de eadem. (Telcki u. o. 370. lap.) Bokosthyczay Miklós 1492. évben, mint szomszéd neveztetik, ki egy, Macskáson végbement statutióban részt vett, Joannes de Bokostyczа, 1519. évben a plugoviczai statutiónál, mint szomszéd szerepel, (lásd Plugovicza.) Ezen Joannes és Franciscus de Bokosnycza 1519. évben, mint kir. emberek működnek, midőn Lozna erdő a Fiáth-ok és Rakoviczaiaknak statuáltatik. Talán ő az a Bokosthyczai János, ki 1521. évben Karánsebes főbirája volt. Fiáth Ferencz 1531. évben tiltakozik, hogy János király Bokosnyczа, Valisora stb. falut eladományozhassa. (L. Örményes.) 1540. évben egy Nicolaus de Wokosnÿcza nevü királyi ember említtetik. Vajda Bona felesége Gerlistyei Erzsébet 1575. évben pört inditott Gerlistyei György és Péter ellen, részt kiván̈an Turegova, Bokesnÿcza, Plessiva, Kis-Miháld, Perhova, Csebnyak a miháldiai, és Prilipecz és Ruderia falvakban a halmasi kerületben. A pör a fejedelem személye elé került, ki is 1576. évben azt itélte, hogy ezen jószágok uj osztály alá nem jöhetnek. (Lásd Gerlistye). Mint itteni birtokos 1581. évben neveztetik Bazaraba Ferencz és Bokosnitza István, az elsőnek Dancsul, a másiknak Lázár és Zpetar Péter nevü jobbágya vett részt az örményesi statutióban.

A karánsebesi kerület 1603. évi portalis összeirása Bokosnicza Istvánt és Miklóst, mint a hasonnevü falu birtokosait tünteti fel, kiknek elseje 2, a másik 1 portával magadóztatott. Egy 1690—1700. évi összeirásban is találjuk Bokosniczát, mint Karánsebes kerületbeli falut. Korabinszky lexiconjában Pokoschnitza. Mikor került Bokosnicza katonai igazgatás alá, bizonytalan, mert sem azon 35 falu közt nem említtetik, melyek eredetileg a zsupaneki zászlóalj területét képezték, sem azok közt, melyek 1774. évben e területet tágitották.

A katonai végvidék fennállásának idejében Bukosnitza az oláhbánsági határőrezred területéhez, és a szlatinai

századhoz tartozott. Az itteni gör. kel. templom 1837. évben épült. A falunak 1858. évben 483 oláh lakosa volt. Nevezetes, hogy e helység fekvése háromszor változott. Az utolsó török háboru után a főutra tétetett, a Temes jobb partjára; e század elején pedig (1808. körül) visszahelyeztetett azon területre, melyen a török háboru előtt állt. — A falu határában foly a hasonnevü patak. Szörény megye visszaállításával Bokosnicza a karánsebesi szolgabiróság alá helyeztetett. Területe 2388 hold, 1283 öl, melyen 66 ház áll.

Bolvasnitza. A Karánsebesről Orsovára vezető országutról kissé keletre, Körpa és Vercserova közt fekszik Bolvasnitza falu, mely Szörény vármegye karánsebesi kerületében feküdt, a katonai végvidék fennállása idejében pedig az oláhbánsági határőrezred területéhez tartozott. Midőn a csanádi káptalan 1447. évben Bizerei Miklóst a Temes vármegye sebesi kerületében fekvő Prisztian és Bezna birtokába bevezette, a beigtatásban részt vett Bekényi László, és Lucas de Balwosnycza, mint szomszéd. Egy 1453—1478. évek közt kiadott oklevélben is említtetik Macskási Imre, mint néhai Jakab fia, Jakab pedig Balwasniczai Imre fia volt. Bizerei János 1495. évben Bizere, Kalova, Glimboka, Ohabicza, Bolvasnycza, Apadia, Laczkán stb. nevü részbirtokait Gámán Györgynek elzálogosítja. Ugyan ezen Bizerey János 1515. évben a szörényi bánság karánsebesi kerületében fekvő Bolwasnicha és Henzerova harmad részét minden tartozandóságával 80 arany forintért Lázár Mátyás karánsebesi birónak elzálogosítja oly formán, hogy az ezen jószág után járó adókat Lázár Mátyás fizesse, a szörényi vár számára megkivánt szolgálmányokat pedig Bizerei János teljesítse. A környéken már nagy birtoku Fiáth család Mátyás király idejében ide is behatolt. Nevezett király t. i. 1480. évben vingárti Geréb Péter kérelmére, és tekintetbe véve armenesi Fiáth László hűségét, az utóbbinak és annak testvérének Lajosnak, és unokatestvérének [1]) Macskási Jánosnak, a szörényi kerületben fekvő Fölső-Bolvasnicza, Alsó-Bolvasnicza, Közép-Bolvasnicza, Huzarczky, Charziky, Szépmezeje és Kriva egész falvakat, és

[1]) Nagy Istvánnál: »nagybátyjok«, — az eredetiben patruelis.

a sebesi kerületben fekvő Jász, Mészfalu, Cserenyes és Kéregh falvakat adományozza, meghagyván az aradi káptalannak a beigtatás eszközlését. Mind ezen falvak azelőtt Macskási Imre birtokai voltak, ki azonban magtalan meghalván, azok a királyra szálltak. II. Lajos király 1525. évben Fiáth János leányának Katalinnak, apja jószágainak: Bukin, Csiresnya, Golecz, Petrosnicza és Bolwasnyczá felét adományozza. Fiáth Ferencz 1531. évben az erdélyi káptalan előtt tiltakozik, hogy János király a miháldi kerületben fekvő Kriva, mindkét Bolwasnycza, Huzarczky, Makovistye, mindkét Porecsa, és Simonocz nevü birtokot eladományozhassa. (Lásd Örményes.) Egyuttal hasonlólag a karánsebesi ispánok előtt tiltakozik, de ott csak egyszerüen Bolvasnyczáról van szó, mig mindkét Porecsa itt is előfordul. Gerlistyei Miklós halála után Bolvasnicza birtoka a leány-ág közt felosztatott, és pedig négy rész sors utján, az ötödik rész Pribék Lászlónak engedtetett át. A malmot, melyet itt Lázár Mihály épitett, neki két évi haszonvételre átengedték a rokonok, kik 1544. évben birtokosztályra léptek. (Lásd Terregova és Prisztian.) II. János király 1561. évben Bizerei János részbirtokait Vercserova, Szlatina, Ohabicza, Bolwasnÿcha stb. faluban Temes megye karánsebesi kerületében az ő kanczellárjának Csáky Mihálynak adományozza, és ez időtől fogva a Bizerei család, mint bolvasniczai birtokos többé fel nem tünik. Margay Miklós Csiklén és Bolvasnÿcza faluban levő részbirtokait 1572. évben Osztrovy Gáspárnak száz forintért elzálogosította. Báthory Zsigmond erdélyi vajda 1582. évben fölebbezés utján a Porechya, Felső- és Alsó Bolvasnitza nevü, és Szörény vármegye karánsebesi kerületében fekvő falvakban levő részbirtokokat Rakoviczay Jánosnak és nejének Lázár Dorottyának itéli oda. Ezen részbirtokokat már Báthory Kristóf korában Fiáth Magdolna, karánsebesi Lázár Mihály özvegye, még élte korában Rakoviczai Jánosnak és nejének — Magdolna leányának — átadta, de oly föltétellel, hogy a mig Fiáth Magdolna él, őt kitartani tartozzanak, halála után pedig a részbirtokok Dorottyára örökségkép szálljanak. Báthory Kristóf meghagyja Thorni Tamás karánsebesi bánnak, vizsgálná meg: vajjon Rakoviczay Jánosnak, vagy pe-

dig Fiáth Lajos, László, Ferencz, Miklós és Jakabnak van-e több örökösödési joga az említett részbirtokokban. A bán Rakoviczay Jánosnak itélte oda a részbirtokokat. Azonban Báthory Kristóf halála után az említett Fiáthok ama jószágokba betörtek, és az ingatlanságokat azon parasztok házaiból, kik a legközelebbi pestis alatt elhaltak, elvitették, meghagyván egyszersmind a jobbágyoknak, hogy Rakoviczay Jánosnak és nejének Dorottyának engedelmeskedni ne merészeljenek. Ez erőszak ellen Rakoviczay Báthory Zsigmondhoz folyamodott. A Fiáthok avval védelmezték magukat, hogy a bán fennebbi itélete jogerőre nem emelkedett, hanem a fölebbezés folytán függőben maradt. Ellenvetéseik semmiseknek találtatván, Báthory Zsigmond is az említett részjószágokat véglegesen Rakoviczaynak oda itéli, a Fiáthokat pedig oda utasítja, hogy netáni jogigényeiket extra dominium érvényesíteni törekedjenek. Karánsebesi Fiáth Lajos 1584. évben Báthori Zsigmondtól a maga javára itélő levelet vett Gerlistyei Györgyné Katalin, és Bakóczy Anna, Simon János felesége ellen; de miután ez itélet több tekintetben hiányos volt, Fiáth Lajos annak kiigazitását kérte. A fejedelem erre meghagyta Peyka Lászlónak és Laczugh Lászlónak (kinek elseje porkoláb, a másik szolgabiró volt,) hogy a vádlottakat fölkeresvén és tőlük az illető okiratokat átvevén, azokat javítsák ki, és mindkét résznek hites pecsét alatt uj leveleket adjanak ki. A kiküldöttek elmentek a vádlottak jószágrészeibe, ugymint Szörény vármegyei Bolvasnÿcza, Alsó-Bolvasnÿcza és Kriva faluba, valamint a miháldi kerületben fekvő Felső-Porecza faluba, és a hozzá tartozó Alsó-Poreczа, és Simonócz telkekbe. A vádlottak azonban háromszor kivonván szablyájukat, a kiküldöttekre bizott executiót megakadályozák és az ellen tiltakoztak. Mint szomszédok szerepeltek Ruszka, Terregova, Domasnia némely nemesei és jobbágyai. — Gerlistyei István 1588. körül tiltakozik, hogy Gerlistyei György, János és Miklós, szováti Ombozy Miklós részbirtokait a karánsebesi kerületben, nevezetesen Krusovecz, Bolovasnicza, Mehadika, stb. faluban az ő kizárásával megvegyék. — Báthory Zsigmond fejedelem 1598. évben a karánsebesi kerülethez rendeletet bocsát, hogy miután bolvasniczai Gerlistyei István, Péter fia

(ki néhai Gábor fia volt,) Gerlistyei János és Miklóssal, György fiával (ki Gábor fia volt) eddig osztatlanul birta a Szörény megye karánsebesi kerületében fekvő Prilipecz, Rudaria, Stybnyak (Csebnyák) Parho, Krusovacz, Mehadika, Terregova, Plesin és Bolvasnitza-féle részjószágokat, és most a maga osztályrészét kikapni akarja, hasítsák ki az őt illető részt, irják le a határokat, és adják át kinek-kinek az őt illető jószágrészt. Az 1603. évi portalis összeirásban a Gerlistyeiek Bolvasniczán 3 portával vannak megróva. De ugyan ezen összeirásban Felső-Bolvasnicza külön említtetik, a melynek birtokosai a Fiáthok, és Bakocziné, kik egy-egy portával, Zákán és Laczugh, kiknek mindegyike $^1/_4$ portával van bejegyezve. Balvasniczát említi egy 1690. évi összeirás. Említi Balvasniczát az 1690—1700. évi összeirás is. A zsupaneki zászlóalj alakításakor azon 35 falunak egyike volt, melyeken a katonai végvidéki rendszer legelőször behozatott. (v. ö. Vallia-Bolvasnicza.) Az 1788. évi török háboruban a falu leégett, mire az azelőtt szétszórt házak mostani helyeikre öszpontosíttattak. Kezdetben Bolvasnitza egy külön század állomási helye volt, 1803. évben azonban, mint vélekednek, a század Karánsebesre tétetett át. Van itt szilárd anyagbul 1834. és 1835. években épült templom, és gör. kel. plébánus. Lakosainak száma 1858. évben 585; — 1876. évben 664 mind oláh. Területe 1682 hold, 1236 öl, rajta 74 ház. Szörény vármegyének visszaállítása óta Bolvasnicza a karánsebesi szolgabirósághoz tartozik.

Vallia Bolvasnicza. E helység Mehádiához éjszakra a Belareka patak mellett fekszik. Hajdan Szörény vármegye mehádiai kerületéhez tartozott, a mi Zsigmond király 1436. évi leveléből kitetszik, a melylyel a csanádi káptalannak meghagyja, hogy Balvasticzai Imre fiait Jakabot és Mihályt, Hosszúmezei Istvánt és Alsókrivai Demetert, Layo fiát, osztályos atyafiakat, Balvasticza, Hosszúmező és Alsó Kriva possessiók birtokába igtassa, — a mit a csanádi káptalan teljesitett is. Midőn az aradi káptalan 1439. évben Csornai Mihályt és Balást, Csorna, Plugova és más, Mehádia vidéki falvak birtokába igtatja, mint szomszéd részt vesz Demetrius de Bolosnycza. — Kitetszik, hogy a Bolvasticza és Bolosnicza hely-

név nem egyéb, mint a Mehádia és Plugova közt fekvő mai Vallia Bolvasnicza. (lásd Csorna.)

Az 1690—1700. évi összeirás Balvasnicza falut minden melléknév nélkül, mint a mehádiai vagy orsovai kerülethez tartozót említi. Épen igy a zsupaneki zászlóalj alakitásakor (1769.) még semmi különbség nem történik a karánsebesi kerületbeli Bolvasnicza, és azon Bolvasnicza közt, mely a mehádiai kerületben feküdt.[1]) Mindkettő a zsupaneki zászlóalj területéhez kapcsoltatott, és magával együtt 35 faluval a határőri katonai rendszer e vidéken való meghonositásának kezdeményeül szolgált.

E rendszer eltörlésének idején az oláh bánsági határőrezred mehádiai századához tartozott, az alkotmány visszaállitása után az orsovai szolgabirói járáshoz csatoltatott.

Az itteni templom 1836. évben épült, van gör. keleti plébánusa, iskolája jó anyagból.

Nevét a falu a Bolvasnitza pataktól vette, és a Kulmia hegy tövén fekszik, keletre a Mehádiára vezető nagy országuttól. Magassága a tengerszín fölött mintegy 400 láb.

A községtől másfél órányira van Oláhország határa. Különben keletre a Csernavölgygyel, délre Mehádiával, és a Herculesfürdővel, és Pecseneszkával, éjszakra Plugova és Globureu faluval, nyugotra a mehádiai legelőkkel határos.

A Kulmia hegy több kisebb hegygyel áll kapcsolatban, és többnyire magas szál bükkfával van benőve. A falu területéhez tartozó erdők következő neveket viselnek: Gratzka és Pripor. Ezeknek alosztályai: Bistrovak, Arnenitza, Kossile, Faza Gajory, Bucsum, Padina, Ollariúluj, Lubiana, Kraku luj Dragan, Schestu Mörului és Pojana Lunga. Bükk, kőris, hárs és szilfák fordulnak elő leggyakrabban, kevés cser- és fenyőfával vegyitve.

A község területe 12,842 hold 1102 öl. Rajta 93 ház, 897 oláh lakossal.

---

[1]) Korabinszky a karánsebesi kerületbeli falut a lexiconban Polvaschnicza, a térképen Valbasnicza, — a Mehádia mellettit a térképen szintén Polvasnitza néven említi, a lexiconban épen nem.

Borlova. Rüen, és Turnul alatt, Karánsebeshez délkeletre fekszik Borlova az Iswor Borlova patak mellett. Koszta János de Borlowa 1519. évben egyik kir. ember és szomszéd, ki a Plugoviczaiak statutiójában részt vesz. (Lásd Plugovicza.) Bethlen Gábor 1617. évben karánsebesi Kún Dániel karánsebesi és lugosi vicze-bánnak egy részjószágot adományoz Barlova faluban, Szörény vármegye karánsebesi kerületében. 1624. évben bizonyos Mari Mihály részbirtokát Barlova faluban Gyurma Györgynek 175 forintért elzálogosítja. Borlova 1640. évben Tivadar Gergely, — ki pár évvel azelőtt, mint Szörény vármegyei alispán szerepelt; 1699. évben pedig Literati Dávid birtoka volt. Akkor Berlová-nak is iratott. Korabinszkynél Porlova. Az 1603. évi portalis összeirásban Tivadar János 1, Pestesi Lajos 2, Thar Imre 1, Lada István 1, és Supa Mihály 1 portával van megróva. Az 1690—1700. évi összeirásban Birlova.

A Borlovitza patak a Wojegariu nevü hegység közt ered. Ettől különböző a Borlova patak, mely az Isworu Frapsenului, és Isworu Orli nevü csermelyek egyesülése által alakul, és a Sebes patakba szakad. Mind a két csermely az Orlia nevü hegységben ered.

A katonai határvidékben az oláhbánsági határőrezred karánsebesi századához tartozott, és azon első 35 helység egyike volt, melyek a zsupaneki zászlóalj területét képezték; Szörény megye visszaállításával a karánsebesi szolgabiróság járásába jött.

Területe 15373 hold, 965 öl, 184 házzal. Lakosainak száma 1854. évben 1252; — 1858. évben 1328; — 1872. évben 1400. Van gör. kel. plébániája.

Borloven. Mehádiához éjszaknyugotra, egy mérföldnyi távolságban, a Nera patak mellett, Prigor faluval határosan, fekszik Borloven. Korabinszkynél Porlowen. Az 1690—1700. évi összeirás Berlovenj falut a halmasi kerületben említi. A zsupaneki zászlóaljhoz eredetileg nem kapcsoltatott, hanem csak akkor, midőn 1774. évben annak területe más, Almás vidéki falvakkal tágitatott. (Wanicsek hibásan Borlova név alatt közli ezeket.) A katonai végvidéki szervezet megszüntetésekor Borloven a prigori századhoz tartozott. Első lakosai,

helybeli hagyomány szerint szerbek és bolgárok voltak, a mostani lakosok oláhok. Borloven még a mult században magasabban feküdt, közelebb a Nera forrásához; 1829. évben innét 48 család elköltözött Briasova nevü földjeikre, és itt megtelepedvén, uj községet alapitottak, mely Uj-Borloven-nak neveztetett. Ugyanakkor a régi telep Ó-Borloven nevet vett fel. Ó-Borloven faluban az ó-hitüeknek plébániája van, a templom, azelőtt fából, e század harmadik vagy negyedik tizedében kőből épült, és ugyanakkor a faalkotásu iskolaház is szilárdabb anyagból készült. Uj-Borlovenon még templom nincs és a falu az ó-borloveni plébániához tartozik.

Ó-Borloven területe 14156 hold 1208 öl; 154 házban van 974 oláh lakos.

Uj-Borloven területe 513 hold, 667 öl, 64 házban van 464 oláh lakos.

Mind kettő a bosovicsi szolgabirói járáshoz tartozik.

Bozsovics. Az Almás völgyben, Prilipecz közelében a Moenisch pataknál fekszik. Szabó Károly egy 1464. évi okirat másolatához tett jegyzetében azt véli, hogy az abban nevezett Bussicze falu a mai Bosovics. Ezen véleményhez hozzá nem járulhatok, először mert az okirat tartalma Csiklova vidékére mutat, de azért is, mert ily névváltozás az előttünk ismert phoneticai szabályoknak ellentmond. Bosovics falu első nyomát még is Mátyás király korára lehet felvinni. Lazarus de Bohowÿth, mint királyi ember neveztetik, midőn Mátyás király 1484. uj adománya és igtatási parancsa folytán, az aradi káptalan Gerlistyei Jakabot a halmasi kerületben fekvő Gerlistye, Rudaria, Jabalnicza, Prilipecz stb. falvak birtokába vezetteti. Petrovics Péter egy 1555. év május 1-én Lugoson kelt levelében hivatkozik az általa még Temesvárott, tehát még 1551. év előtt kiadott levelére, mely, a Lázár Miklós fiai; Lázár Gábor, Lázár Mihály fiai és leányai Bökös László fiai, Laczuk Ferencz fiai és leányai közt létrejött egyezkedést elismervén, ennek alapján a halmosi kerületben fekvő Bozowÿth és Lapusnik falu, Mynecz, Legeden, Privalacz, Tyuko, Zagradya, Pades, Tergovistya, és Tiszovicza prediumokat visszaadja, és ez alkalommal (t. i. 1555. évben) meghagyja Karánsebes vármegyének, hogy e jószágok az egyezkedők közt felosztassanak,

és elkülönítessenek. Ezen parancsot teljesítendő, Karánsebes vármegye határnapul január 20-át tűzte ki, küldöttjei megjelentek a helyszinén Bozowytth, Lapusnik falu és a többi prediumokban, melyek azelőtt Wakmer Lázár tulajdonai voltak és ott az osztályt foganatosíták, a nélkül, hogy akkor ellentmondó támadt volna. Azonban január 31-én (feria quinta proxima ante festum purificationis Mariae), midőn »Kárán vármegye« törvényszékét tartaná, és Bökös László és Laczugh Ferencz a történt osztályról, a vármegye régi szokása szerint, kiadandó leveleket kérnék, felkel nemes Bakoch Ferencz, és Bozowytth falu és a nevezett prediumok felosztásának Lázár Miklós leányainak nevében ellentmond, minél fogva tizenötöd napra az ellentmondás után Bökös László és Laczugh Ferencz ellenébe Petrovics Péter elé idéztetett. Az ellenmondó Bakoch Ferencz a kitüzött határnapra megjelent ugyan Petrovics előtt, hanem, minthogy időközben Bökös Lászlóval és Laczugh Ferenczczel kiegyezkedett, a Lázár Miklós leányai nevében emelt ellenzésről elállt. Bökös Lászlónak fiai is voltak: Gáspár János, és Gábor. — Báthory Zsigmond erdélyi vajda 1591. évben rendeli, hogy karánsebesi Vajda Bonifácz magvaszakadtsága kihirdettessék, és a fiscus Szörény vármegye karánsebesi kerületében fekvő Bozovitti, Gavosdia, Dombovicza, Turegova és Jabalcsna birtokába igtattassék. Ennek ellentmondtak karánsebesi Vajda János, Gerlistyei Erzsébet, Vajda Bonifácz özvegye, Vajda Anna karánsebesi Baszaraba Ferencz neje, és Vajda Borbála, mindszenti Boronkai János neje. Ugyan ezen fejedelem birtokosztályt rendel Vajda István és János javára Bazoviche, Zagusen, Bozzás, és Prilipecz faluban. (Lásd Prilipecz.) Az oklevél keltezve nincs.

Az 1603. évi portalis összeirás Buzovitt falunak több birtokosát mutatja fel, úgymint Lázár Mihály, Fodor Ferencz, Peika Ambrus, Bakocziné, Vajda Miklós, Vajda Péter, Vajda Ferencz, Vajda Ivacsko, Bazarab János, Vajda Bona és Bazarab Ferencz; — az utóbbi kettő 2 portával, a többiek egy-egy portával megróva. Mind ez a helységnek fejlődött állapotát bizonyítja.

Az 1690—1700. évi összeirás (tán csak hibából) Bovics néven említi, a halmasi kerületben. A zsupaneki zászló-

alj határőri területe 1774. évben tágíttatván, Bosovics is a többi 13 almási faluval oda csatoltatott. A következő évben az oláhillir ezred szerveztetvén, Bosevics és 5 más falu az új egyesített ezred egy századi kerületét alakiták. A katonai végvidéki rendszer eltörlési idején, Bosovics az oláhbánsági ezredhez tartozott és egy század állomási helye volt; a bosovics század területéhez tartoztak Bosovics, Bania, Prilipecz, és Gerbovecz falvak, a század területe pedig az oláhbánsági határőrezred területéhez. 1872. november 1-én a magyar katonai határőrvidék polgári alkotmányt nyert és Magyarországhoz visszakapcsoltatott. Ez időben a bosovicsi szolgabirói kerület alakíttatott, melyhez tartoztak Bozsovics 3175 lakossal, (1828. évben 2108, — 1858. évben 2645 lakosa volt), Prilipecz, Bania, Gerbovecz, Prigor, Rudaria, Pottosch, Ó-Borlovén, Uj-Borloven, Puttna, Dalbosetz, Ó-Soppot, Új-Soppot, Lapusnik, Mocserisch, és Ravenska, összesen 23,422 lélekkel. Bozsovics hetenkint hetivásárt és 1850. óta évnegyedenkint nagyobb vásárt tart. A görög n. e. templom épült 1803., iskolája 1832. évben. A katholikusok temploma épült 1827. évben; a német triviál iskola pedig a gyalog katonaság kaszárnyájában elhelyeztetett. Maga ezen kaszárnya, — egy emeletes ház, — Mária Terézia korában épült. A Nera folyó bal partjával magába veszi a Rudaria patakot, — egy órával alább, jobb partjával a Ménes patakot. Ezen patak, és a szomszéd Bánya (ma Bania) és Patas falu neve mutatják, hogy régibb korban itt magyarok laktak. Ezt bizonyítja továbbá a Magyarovicza liget elnevezése, és a szomszéd Mocserisch falu erdőségeiben fölfedezett régi magyar temető. Bozsovics erdeiben a Teria és Poniaska patakok is erednek, a melyek a Ménes patakkal egyesülnek. A bozsovicsi terület tesz 21,569 $\frac{1395}{\ldots}$ holdat, egyenkint 1600 ölével számítva. E területből 777 $\frac{335}{\ldots}$ hold szántó, 2075 $\frac{69}{\ldots}$ kaszáló, 721 $\frac{644}{\ldots}$ gyümölcsös és kert, 1 $\frac{600}{\ldots}$ szőllő, 2752 $\frac{534}{\ldots}$ legelő, 1631 $\frac{609}{\ldots}$ adómentes kincstári föld, 13611 $\frac{204}{\ldots}$ erdőség. Az erdőség aránytalanúl nagyobb mennyisége a század egész kerületében is fordul elő. A község 322 lakházból áll.

Mint a régi kor tanúja, a Nera innenső partján még most is látható két várrom; az egyik névtelen, Bosovics mellett, a másik Dragomoi Jana nevezetű — a lapusniki határban, Gerbovecz átellenében szemlélhető. Ez utóbbiból néhány év előtt 18″ hosszu, 10″ széles és 3″ vastag, néha tetemesebb téglák is feszittettek ki s vitettek el a nép által. A néphagyomány magyar várak maradványainak mondja e romokat. De mikor épültek e várak, kik voltak parancsnokai, mi sors érte? — mind erről mélyen hallgatnak forrásaink.

A helység eleinte oláhok és élelmes czigányok által lakott, 13 házszámból álló kicsiny községet képezett, mely a mostani katonai laktanya fölött terült el. Nem sokára Teria vidékéről 30 házszám és Zsidóvinnak egész lakossága telepittetett ide, mert hegyrejtekeikben, a melyekből rablókalandjaikat hordták szerteszét, lehetetlen volt őket féken tartani.

A törökök 1784. évben az egész Almást ismét elfoglalván, másfél évig tartották Bosovicsot megszállva. A bosovicsi török aga Csósza János a 32. számú házban lakott s a nem rég elhunyt Stán János az aga mellett ordonancz szolgálatot tett. Az osztrák hadsereg laktanyája a törökök itteni uralkodása alatt sütők raktára volt, a sütőkemenczék pedig ott állottak, hol jelenleg a faraktárak vannak.

Mária Terézia itt laktanyát épitett, az ő uralkodása alatt keletkezett a helybeli katholikus hitközség is; 1817. évben az itteni plébániához már Bánya, Borloven, Domasnia, Prigor, Prilipecz és Dalbosetz tartozott, mint fiókegyház.

A bosovicsi katholikus lakosság száma azonban majd növekedett, majd csökkent, ugy hogy végre a temesvári katonai parancsnokság kérésére a bosovicsi plébános helyettes Zsupanekre helyeztetett át. Csak 1808. évben lett némileg segítve a bajon, a midőn egy mehádiai lelkész segélyt kapott, hogy Bosovicson a lelkészi teendőket végezze; 1811. évben állíttatott ismét helyre a bozsovicsi kápolna is, mely az utolsó török háború alatt elpusztulván, részben raktárnak, részben istállónak használtatott.

Emlékezetes Bosovicsra nézve az 1817-ki év, a melyben Ferencz király és Carolina Augusta királyné több napon át

Bosovicson tartózkodott. E látogatás következménye volt, hogy a király egyenes meghagyásából állíttatott fel ujra Bosovicson az önálló kath. lelkészség. Az uj egyházmegyei áldozár 1820. évben vette át hivatalát; a főhaditanács 1827. évben a nagy tér keleti oldalán álló csinos kis egyházat építteté, melyet a püspök meghagyásából Grossek Gáspár karánsebesi esperes azon évben, szept. 28-án szentelt fel a Szentháromság tiszteletére. A kaszárnya-udvaron állott kápolna most már többé nem használtatván, elpusztult, de romjai még ma is láthatók. Ez időben a bosovicsi plébánia fiókjai voltak: Bánya, Uj- és Ó-Borloven, Dalbosetz, Gerbovetz, Lapusnik, Mocserisch, Patasch, Prigor, Prilipecz, Putna, Ruderia, Ó- és Új-Sopot, Ravenszka, Schnellersruhe és Schönthal. Wrede Antal lelkészkedése alatt, 1850. évben Sumiczát is affiliálták ide. A bosovicsi kath. lelkésznek nincs saját lakháza, hanem a kaszárnyában kénytelen lakni.

A görög-keleti vallásuak szükségletéről jobban van gondoskodva. Templomuk díszesen fölszerelt, és eléggé tágas, — benne 5 lelkész szolgál. Épült 1799. évben a község költségén; de a görög-keletiek plebániája már 1750-ben keletkezett. A katonai kormányzás idején igen sok történt a német nyelv elterjesztésére iskoláztatás utján, és az oláhok, kik ezen nyelven irni és olvasni tanultak, a hadseregben csakhamar altiszti rangot nyertek. Bosovics különben a volt határvidék részén főváros gyanánt szerepel. Gyógyszertárral, többnemü bolttal, vendégfogadóval és postával bír. Lakossága élénk forgalmi viszonyban van a szomszéd Krassó vármegye helységeivel; az aranymosás azonban, mely a XVIII. században itt lendületet nyert és ügyes czigányok munkáját képezte, teljesen megszünt, noha ezt még most is a Ménes pataknak a Nerába szakadásánál haszonnal lehetne gyakorolni. [1]) Ez áll az Almás vidékének más patakjairól is, melyek a Nerába öntik vizüket.

Bozzás. Hajdan falu Prilipecz körül. Báthory Zsigmond itt birtokosztályt rendel Vajda István és Gergely javára. (L. Prilipecz).

[1]) Bosovics részletes leirását közlé a Történelmi Adattár II. 243—253. lap, mely az ujkori történetre nézve jól használható. A szörénységi aranymosásról lásd e munka I. köt. 446. lapját.

Börza vagy **Berza.** A Cserna bal partján, a Vervu Stogiruluj nevü hegy tövében fekszik, mintegy 380 láb a tenger szine fölött. Keletre Oláhországgal, éjszakra Pecseneszka, délre Toplecz faluval határos, és a mehádiai századhoz tartozott, mikor még a katonai határőrvidék fennállott. A Börza nevű patak a Dosu Mecsilor hegységben ered, és még a falu határában a Csernába szakad. Az 1858. évi felvétel szerint Börza faluban 32 ház van, a szükséges telkekkel; és van 139 oláh lakosa. Lipszky, az ő 1808. évben megjelent munkájában Börsza, Börza, Borsa és Berza névalakban említi a falut; a régibb Korabinszkyban nem találom nevét. 1872. óta Szörény megyéhez tartozik, vajjon a régibb Szörény megye idejében létezett-e már? arra nincs adat. Csak annyit tudunk, hogy már 1769. évben kebelezhették mostani neve alatt a katonai határvidékbe, és pedig az akkor alakuló zsupaneki oláh zászlóaljba.

Az 1690—1700. évi összeirás e falut nem ismeri.

Területe 914 hold 231 öl, hol 25 házban 188 oláh lakik.

Szörény megye orsovai járásához tartozik.

Budisincz. Tán Budisnicz. Hajdan predium Szörény megye mehádiai kerületében. Első említi azt Izabella királyné 1547. évben, a midőn Budessÿncz, Czerova és más prediumok részbirtokairól a miháldi kerületben uj adományt ad Sebessy Mihálynak, minthogy annak már Zápolyai János adományozta. Sebessy gyermekei 1564. évben Osztrovy Gáspárral szerződtek, hogy annak segítségével Budissincz és a többi prediumok, melyek időközben idegen kézre kerültek, visszaszereztessenek. Tuarini Imre 1590. évben annak felét Ruszkai János, Pál és Szentének adományozza. Jablanicza körül keresendő, noha annak neve fenn nem maradt. (Lásd Jablanicza.)

Bukin. Ősi magyar neve Bökény, vagy Bekény, a mint az oklevelekben is emlittetik. Fekszik Karánsebeshez délre, a Temes folyó jobb partján. Az utolsó török háború előtt a falu a Temes bal partján feküdt, a Pojanára vezető ut közelében. Zsigmond király 1411. évben meghagyván az aradi káptalannak, hogy a Macskásiak Ruzsinósz, Toplicza, Leurdis,

és Tinkova nevü birtokainak határát kiigazítsa, e czélra mint királyi embert Bekényi Pétert, Bak fiát nevezi ki. (Bak de Beken.) Ez Bukin első említése. A csanádi káptalan 1447. évben Bizerei Miklóst a Temes vármegyei sebesi kerületben fekvő Prisztián és Bezna birtokába igtatja, és akkor mint egyik szomszéd részt vesz Bekényi László. (Ladislaus de Beken.) E falut már a XV. században birta a Fiáth család. Mátyás király 1489. évben Fiáth Lászlónak és testvérének Lajosnak hü szolgálatukért a Sebes vármegyében fekvő Beken, Polyana és Polyanicza falvakat már uj adomány czímén adományozza, — jele, hogy már előbb is birta a család — és az aradi káptalan által beigtatja. 1501. évben egyezség jön létre Örményesi Lajos és László közt, Bukÿn és a többi falura nézve; azaz a fennebbi két Fiáth testvérek közt, mert a Fiáthok akkor gyakran még Örményesi családnévvel éltek, a mely most csak predicatumjok. II. Lajos király 1525. évben Fiáth János leányának Katalinnak, apja birtokainak felét B w k e n, Chyresnya, Golecz, Petrosnicza és Balvasnicza faluban adományozza. Fiáth Ferencz 1531. évben tiltakozik, hogy János király B w k y n stb. falut eladományozhassa. II. János király 1576. évben a Bukin határjárásáról szóló jelentést Fiáth János és Boldizsár és Bakóczy László részére kiváltság alakjában kiadja. Fiáth János és Boldizsár és Bakóczy László mint Bukin birtokosai 1561. évben a falu határainak igazítását kivánván, ez megtörtént. E határjárás szerint keletre egy kisebb hegy: Grunul Buchyeyey a Szilfapatak, éjszakról egy Balta Zarata nevű kis tó, délre egy kis csermely, és a »fontana Repede« nevű forrás, éjszakra a Hocter (alkalmasint holt-ér) nevü csermely határos, folytatólagosan dél felé, a kis »Fiáth szigetre,« éjszak felé a Franko szigetre érnek. Határosok ide természetesen még Karánsebes, Pojana és Tövis. II. János király 1562. évben átirja és megerősíti Bethlen Gergely bán mult évi jelentését B w k i n y falu határjárásáról. Egy más Fiáth Lajos pöre fordult meg 1579. évben a karánsebesi bán székénél, Bukin birtoklása ügyében, Simon János és Gerlistyei György ellen, az első: feleségét Bakóczy Annát, a másik szintén feleségét Katalint képviselvén a felperes ellen. Báthory Zsigmond 1588. évben Bwkÿn, Pojana stb. mint

Karánsebessel határos falvakat említi. Az 1603. évi portalis összeirás szerint itteni birtokosok Fiáth Lajos és testvérei, és Bakocziné, az előbbiek 3 portával, az utóbbi egy portával bejegyezve. Utóbb Báthory Gábor Vizaknán 1613. június 13-án. kelt levelében meghagyja a nagyváradi káptalan requisitorainak, hogy az ottani levéltárban található minden, Buken, Pojan, Petrosnicza, Valisora, Golecz, Örményes, Gyuró, Fényes, és Kriva Szörény megyei falvakra vonatkozó irományokat átiratban, armenesi Fiáth Zsigmond, Miklós és János javára kiadják. A nevezett három birtokos még ugyan ez évben tiltakozik az ellen, hogy Báthory Gábor fejedelem, Alsó- és Felső-Bukiny, Pojan, Szlatina stb. falvakat eladományozhassa. Bethlen Gábor 1627. évben rendeli, hogy az örökség utján Fiáth János, Zsigmond és Miklósra szállott jószágok, — köztük Bukiny, az ott levő jobbágyokkal együtt osztály alá vétessenek, (l. Örményes.) Margai István itteni részjószágát 1653. évben elcserélte Fiáth Jakabnak, de csereszerződését meg nem tartotta. (Lásd Marga.) Bukin a katonai határőrvidék fennállásakor az oláh-bánsági határőrezredhez, és annak karánsebesi századához tartozott. Van a faluban egy szilárd anyagból épült templom, melyet 1855. évben Prisztián és Bukin községek közös erővel emeltek; e szerint Prisztián a bukini g. n. e. plébánia alá tartozik. Bukin faluban 1854. évben 501, 1858. évben 492 oláh lakott; most csak 359 lélek lakik itt. — A határban folyik a Vallia Bukinului, azaz a Bukin patak. E patakba hét csermely folyik, ugymint a Schorza, Valia Niagra, Csiresna, Uttura, Weidiana, Pojana Urcsoru, és Plesa.

A Bukin patak, a Bukin sting és Bukin drept egyesüléséből alakul, a mely Gura Bukinuluinál történik. A Bukin sting a Szagor hegy alatt, a Bukin drept a funtina Grigoryban ered. Az elsőbe az Isworu Barbului, Isworu lui Schene, Isworu lui Brasy és Iswory Bourici, — az utóbbiba az Isworu Paiwan, Ogaschu Kalu lui Gurbeniata, és Lupscha nevü források folynak.

Bukin Szörény megye karánsebesi szolgabiróságához tartozik. Területe 1272 hold, 1484 öl, melyen 72 ház épült.

Carbunari, hegy Karánsebes területén. Duma Gáspár és neje Török Adviga 1635. év előtt szőlőt vettek itt 64 rajnai forinton. (Macsk. ltár.)

Charziki. Mátyás király 1480. örményesi Fiáth Lászlónak a szörényi kerületben fekvő Bolvasnitza, Huzarczki, Charzyky, Szépmezeje és Kriva falvakat adományozza. (Lásd Bolvasnitza.) Ily nevü helység ma széles Magyarországon nem létezik.

Chladnyk. Hajdan predium Szörény vármegye mehádiai kerületében. Kladnÿk predium elzálogosíttatván Sebessy Mihály által, annak gyermekei 1564. évben a visszaszerzésre nézve Osztrowy Gáspárral egyesültek. Tuarini Imre 1590. évben ezen puszta felét Ruszkai Jánosnak, Pálnak, és Szentének adományozza. (L. Jablanicza.)

Csaba, vagy **Cseba.** II. János választott magyar király 1562. Bethlen Gergely karánsebesi bánnak meghagyja, hogy lugasi Thoma Farkast, a karánsebesi kerületben fekvő Chyaba falu részbirtokába igtassa. Ma ily nevü falut, de még helynevet sem találunk Karánsebes vidékén. Zápolyai János király 1529. a Szörény vármegyében fekvő egész Csura, Legethÿs, és C s a b a falvakat udvarnokának Chykna Miklósnak örökségi joggal adományozza, elvevén azokat eddigi birtokosától Sisman Istvántól, kit, mert Ferdinándhoz szitott, hütlenségéért ekként megbüntetett. Későbbi történeti adatok vannak Cseba faluról, a karánsebesi kerületben, — én azt azonosnak tartom Csabával. Báthory Zsigmond fejedelem 1586. évben meghagyja az erdélyi káptalan requisitorainak, hogy Somlyay Gergelyt a fejedelmi jószágok igazgatóját a magtalanúl meghalt Modlina Ferencz után fiscusra szállt részjószágok birtokába igtassák. Ezek közt említtetnek Cseba, Hegyeres, Gavosdia, Mutnok stb. A beigtatás itt nem talált ellenmondásra. Ugyan ezen fejedelem 1589. lugosi Modlina Menyhértnek a Szörény vármegyei Chebo egész falura nézve, melynek birtokában már az ő szülei és ősei voltak, uj adományt ad, minthogy birtokjogát igazoló okiratait elvesztette.

Csebnyák. Alig tudhatni, hogy a falu nevét miként ejtették, mikor még létezett. A név Csebnyak, Chebwyak, Chebywak, Choburag, Czabniak, Stebnyak stb. alakban fordul elő

az oklevelekben, és ebből csak az tünik ki, hogy szláv eredetü. Sáros vármegyében is van Stebnik falu, mely oklevelesen Sztupnak, vagy Zthopnak alakban található. Csebnyak falu a mai Pirhova mellett fekhetett. Már I. Ulászló király Gerlistyei Lászlónak és Jánosnak, valamint a Mehadikai családnak e vidéken több, ezek közt Csebnyak falut adományozza. Utóbb Gerlistyei Jakab tünik fel, kiről ugyan nem tudjuk, hogy Csebnyak falut is birta volna, de igen is, hogy Mátyás király 1484. évben őt az itt közelében fekvő Rudaria és Prilipecz egész falvakról uj adománylevéllel megajándékozta. János király 1528. évben Gerlistyei Gábornak uj adományt ad a miháldi kerületben fekvő Mehádika, Chebnyak, Porho (ma Pirhova) stb. faluról. A Gerlistyei család leányágának maradékai közt élénk pör folyt 1566. és 1569. években, nevezetesen Mehádika, Chebwyak, és Perhora vonatkozólag. (Lásd Gerlistye.) A követelés a maradék részéről abban állt, hogy a sebesi kerületben fekvő Kopácsi, Valissora, és Zlatna, a miháldi kerületben fekvő Mehádika, Turegova, Chebwyak és Perho, és a halmosi kerületben fekvő Prilipecz és Gerlistye felosztassanak, a miért is Ombozy Györgyöt pörrel kereste meg a karánsebesi báni táblánál. Ombozy az első három faluban az osztályt megengedte, a többiben kivont karddal akadályozta meg. Vajda Bona felesége Gerlistyei Erzsébet 1575. év elején Gerlistyei György és Péter ellen a karánsebesi várnagy és szolgabiró előtt szintén pört kezdett, részt kivánván magának Turegova, Bokosnitza, Plessiva, Mehádika, Pirhova, Chebywak, Prilipecz és Rudaria birtokában. A fejedelmi szék az uj osztályt meg nem engedte, és Báthory Kristóf 1578. évben elutasító itéletet hozott. Pár évvel később, 1588. és 1589. körül (az illető okiratnak nincs keltje) tiltakozik Gerlistyei István az ellen, hogy Gerlistyei György és fiai János és Miklós Terregova, Prilipecz Rudaria, Csebnyak, Krusovecz, Bolvasnicza, Mehádika, és Pirhova, részbirtokait (melyek mindnyájáról mondatik, hogy Szörény vármegye karánsebesi kerületében fekszenek) szováti Ombozy Miklóstól megvegyék az ő kizárásával, — szintugy az ellen, hogy Báthory Zsigmond ezen vételt helyeselje, és ennél fogva adományozhassa. Ugyan ezen fejedelem meghagyja 1598. évben a karánsebesi kerületnek, hogy

Gerlistyei István, János és Miklós részjószágait Prilipecz, Rudaria, Stybnyak (más helyen Stebnyak) stb. faluban osztály alá vegye, mindenki számára az őt illető részt kihasítván. (Lásd Bolvasnitza, és a pörök menetére nézve Terregova czikket.) Az 1603. évi portalis összeirásban Czabniak is előfordul Prilipecz és Patas falu társaságában. Birtokosai ekkor Gerlistyei György, Andrásné, és Czorczok Ferencz, az első 4 portával, a többiek egy-egy portával feltüntetve. Az itt említett Czorczok Ferencz, Mocserisch faluban is volt birtokos.

Cseres-Bisztra. Már a XVI. században említtetik, midőn t. i. Báthory Kristóf erdélyi vajda 1580. deczember 21-én azt rendeli, hogy karánsebesi Olasz Konstantin özvegye Flóka Anna, és leánya Katalin, a Szörény vármegyei karánsebesi kerületben fekvő Karczmafalva, Zavoy, Valemare, Vaiszlova és Cserese nevü falvak részbirtokába igtattassék uj adomány czimén. Az igtatási jelentés kelt 1581. Karczmafalván (ma Kröcsma) márczius 14-én. Ezen uj adományt Báthory Zsigmond hitelesen átirja és kiadja nevezett Flóka Annóka, és leánya Katalin (akkor már Gyurma Antal neje) számára, Gyulafehérvárott 1583. júl. 11. kelt levelével. Mindezen okiratokban a helynév kevés változással Cerese, Cheresse, Cseresse, Cserese-nek iratik. Nincs kétség, hogy itt a mai Cseres-Bisztra falu értetődik, melylyel a fennevezett Szavoj, Kröcsma, Vaiszlova és Valemare szomszédosok. Cseres-Bisztra melléknevét vette a Bisztra folyótól, mert annak partján fekszik, megkülönböztetésül a Krassó vármegyei Cseres-Temes falutól. Az oláhok Csiresának nevezik. Egy 1690—1700. évi összeirásban Csercsi (tán sajtóhiba Cseresi helyett) néven, mint karánsebesi kerületbeli falu fordul elő. Mai elnevezése egyszerüen Csiresa is. Ezen helység 1777. évben a törökök kiüzetése után kincstári birtoknak tekintetvén, az oláh-illirbánsági határőrezred területébe bekebeleztetett; — a határvidéki szervezet idejében Csiresa az ohabai századhoz tartozott. Van a falunak g. n. e. plébániája, és községi iskolája; 1858. évben 46 házzal biró család lakott itt, és egy zsellér család; összesen 301, kevés kivétellel, oláh lakossal.

Az itteni hegyek és erdők következő neveket viselnek: Dialu Rugului, Frassinilor, Tilva lu Seik, Pisku Pojana lui Paltin.

A Bisztra folyón kivül, van itt még a Wallia Ruguluj, Schipotele, Wallia Frassinilor és Csirischoru patak.

A Helynévtár e falut nem említi.

Cserna. Patak, mely Oláhországban a Szturul és Girdomán hegyek déli oldalán ered, csakhamar a Piatra Mikasza hegyen eredő Sztura Mare és Mika, azután a Szkerisorán és Godjanon eredő Szkerisora és egyéb csermelyekkel egyesül; folyvást délnyugatra tartván, Polyána Szkitt végőrségnél az ország határára jut, és a Czesna (Cseszna) nevü őrállomásnál a magyar végvidék területére csap be, itt már elég tekintélyes szélességgel birván. A mehádiai fürdőt elhagyván, Pecseneszka mellett nyugotra fordul, és még ezen falu alatt, a priboji hidnál a Bela-Rekát veszi fel magába. Azután majdnem egyenest délre kanyarodván, Toplecz, Koramnik, Tofier, Zsupanek helységeket érinti és Orsovánál a Dunába szakad. A Csernával még egyesül a Börza patak a hasonnevü falunál, és a Jardasticza patak, a Cserna jobb partjáról. (Ezen adatok nagy része Hunfalvy János munkájából van véve. A magyar birodalom természeti viszonyainak leirása III. köt. 458. 459. lap.) E patak a jelentékeny Csorna falunak adott nevet. (Lásd azt) Benkő (Milkovia II. 414. lap) szerint, a Cserna Egregynek is neveztetik.

A Cserna folyónak eredete még nem rég rejtély volt geografusaink előtt. Griselini bátran állítá, hogy Erdélyben a Murarut hegyen ered, a mi nyilvános tévedés, mert ily hegy Erdélyben nem is létezik. Rochel azt hivé, hogy a patak forrásai a Godján hegy keleti lejtőségein keresendők, végre Sulzer a Csernát a Retyezáton eredezteti. Mire Dobner a valót csak abban véli találni, hogy semmi sem bizonyos, mert a vidéknek vadsága és hozzáférhetlensége miatt a patak forrásait kinyomozni még soká nehéz feladat fog maradni.

Csernecz vagy Cseresnyefalva. Hajdan falu Szörény megye karánsebesi kerületében, melynek fekvését ma csak a vele együtt nevezett, és még létező falvak irányában kereshetni. Mátyás király 1468. évben Örményesi Lászlónak és La-

josnak, és Macskásy Jakabnak uj adományt ad Golecz, Petrosnicza, Csernecz stb. birtokára. Ugyan ezen király 1480. örményesi Fiáth Lászlónak, és általa testvérének Lajosnak, és unoka-testvérének Macskásy Jánosnak, a Macskásy Imre magvaszakadtával a királyra szállt, és a sebesi kerületben fekvő Jász, Mészfalu, Cherenyes, és Kéregh falvakat adományozza. Valószinüleg ezen Cherenies ugyan az a Csernecz faluval. (Lásd Golecz és Bolvasnicza.) II. Lajos király 1525. évben Fiáth János leányának Katalinnak apja jószágai: Bukin, Chyresnya, Golecz, Petrosnicza, és Balvasnicza felét adományozza. Fiáth Ferencz 1531. évben tiltakozik, hogy János király Chernecz, (más helyen Charnech) Valisora stb. falvakat eladományozhassa. (L. Örményes.) I. Rákoczy György 1655. évben Cseresnyefalvá-ból számos jobbágyot kihallgattatott, kik törvényszék előtt mindnyájan azt vallák, hogy a Czulai vagy Csulai nemzetség Ohaba és Glimboka faluban nem volt birtokos. Kihallgatva voltak pedig: Dobrezkul Laczkó, Dobrezkul Hamza, Sita Matej, Dobrezkul Mihály, Nandra Péter, Nandra János, [1]) Roman Opra, Mihucza János, és Ketana Roman, Vajda István jobbágyai, Dzura János, Belan Jován, és Kraczon Pielan, Jósika Farkas jobbágyai, Berkacz János, Berkacz Urszul, és Pedure Jovan, Gyurma István jobbágyai, Bonta János és Bonta Marko, ifj. Gyurma György jobbágyai, és Helasz Miklós Marga István jobbágya.

A falu egykori fekvésére vezettetünk, a ma is létező Csiresna patak által, mely Pojana falu legelőjén ered.

Csezna. Határőrhely (Cordonsposten) a Cserna bal partján, mely itt Magyarország határát átcsapja, Vallia Bolvasnitza község területén. Most a katonai végvidék feloszlása után, Szörény vármegye határán fekszik Oláhország felé.

Csiklén. Korabinszky szerint Ciklescht. Fekszik Karánsebeshez keletre, a Csiklén csermely mellett. Margay Miklós 1572. évben Chyklen és Bolvasnicza faluban levő részbirtokait Osztrovy Gáspárnak száz forintért elzálogosította a kiváltás idejeig. 1577. évben kalovai Gámán György fele-

[1]) A Nandra család később birtokos nemes lett. Lásd e munka I. kötetének 454. és 455. lapját.

sége Katalin, Berta Gáspár leánya, — és Berta Gáspár fiai Miklós és Ferencz a Szörény vármegye karánsebesi kerületében fekvő Macsova, Obresia, Mészfalu, Czyklen, Plugova stb. részjószágokra nézve egyezségre lépnek, melynek meg nem tartása miatt, 1585. évben pör támadt. (Lásd Macsova.) Báthory Zsigmond fejedelem 1588. rendeli, hogy Karánsebes városának határai ujra megigazittassanak, mely alkalommal azt mondja, hogy Chyklen, Mészfalu, Jász stb. Karánsebes területén fekszenek, és a városhoz tartoznak. Motniky Ferencz özvegye Erzsébet 1599. évben végrendeletében intézkedik Mészfalu és Csiklén faluban levő részbirtokáról Simon János fiainak javára. Az 1603. évi portalis összeirás szerint Cziklén birtokosai Osztrovy Gáspár és Mutnoki Ferencz, mindegyik egy-egy portával megróva. Sziklény még 1671. említtetik, és ottani lakosa Braila Péter. Szabó András 1628. évben tiltakozik, hogy Kamuthi Miklós Chiklen stb. részjószágait Jósika Farkasnak el ne adhassa. (L. Domasnia.) Ezentul csak a XVIII. században veszszük ismét hirét a falunak, és pedig midőn az utolsó török háboru idején az ellenség azt egészen felperzselte. A falu, mely eddig szerte-szétszórt házakból állt, a béke helyreállitása után, mai területén épült fel ujra. Temploma nincs, hanem a dalcsi plébániától függ. A katonai határőrvidék fennállásakor Csiklén az oláh-bánsági határőrezredhez tartozott, és pedig 1837. évig az ohabai, azóta a karánsebesi századhoz. 1858. évben 143 oláh lakosa volt. 1876. évben 170. Figyelmet érdemel, hogy Vas vármegyében 4 Cziklin falu van, melynek egyike »oláh« mellék névvel megkülönböztetik a többiektől.

A Csiklén nevü patak a Sattulus nevü hegy tövében ered és a vári határba folyik.

Csiklén területe ismeretlen. A házak száma 25. Most a karánsebesi szolgabiróság keblében fekszik.

Csorna. A Cserna patak mellett már a rómaiak korában egy Tierna vagy Tserna nevü város állott. [1]) Korunkban

[1]) Ebben Jireček azon kevés bizonyítványok egyikét látja, hogy a szlávoknak nyoma Magyarországon már a rómaiak alatt található. (Geschichte der Bulgaren 74. lap.)

már eltünt, de a XV. és XVI. században a mehádiai kerületben elterülő falu, mely nevét kétségkivül a Cserna pataktól vette. Midőn Himfy István egy rafnai jobbágya elhurczoltatott és e végett vizsgálat folyt, 1400. évben, mint királyi emberek Kis Lőrincz de Csorna, és a szintén csornai Bereczk szerepelnek. Ezen Csornai Bereczk 1402. évben magtalan meghalt, és a temesi főispán Csáky Miklós, egyuttal erdélyi vajda, egy familiarisát Miklóst, Beke fiát Csornára kiküldi, mely most a királyra visszaszállt, és a kiküldöttet megbizza, hogy Csornai Lőrincz anyját, nevezett néhai Lőrincz részbirtokának felébe bevezesse, beigtassa és azt annak birtokában védelmezze. Szintén ezen esztendőben szerepel Csornai Sztojan, mint egyik békéltető, midőn Csáky Miklós temesi főispán előtt egyezség jött létre a mehádiai kerületben fekvő Jabalcsna és Zalin falura nézve. A csanádi káptalannak 1436. évi igtatási jelentése szerint Csornai Mihály és Balázs, mint szomszédok jelen voltak a mehádiai kerület Bolvasticza, Alsó-Kriva, és Hosszumező nevü falvaiban végbement statutión. Még ugyan ez évben ők maguk t. i. Csornai Mihály és Balázs igtattattak be a csanádi káptalan által Csorna, Jardasticza, Paprathna, Toplecz és Királymezeje birtokába. — Nevezetes, hogy ezen falvak mind Temes vármegyében fekvőknek mondatnak. Mint szomszédok részt vettek a beigtatásban Fejérvizi István és Domasniai János. A Fejérviz és Domasnia nevek Mehádia környékére mutatnak. Albert király is elismeri Csornai Mihály és Balázs érdemeit, és azért azoknak 1439. évben uj adományt ad a miháldi kerületben fekvő Chorna, Jordasnicza, Paprad, Toplecz, Plugova, Alsó- és Felső-Verendin, Fazakas, Toplicsán, Kis-Királymező és Belabuk birtokára, és őket az aradi káptalan által beigtatja azokba. A beigtatásnál, mint szomszédok Pharo de Feyerwyz és Iván Szentes de Feyerwyz jelentek meg. Ezen Fejérviz ma csak Belareka néven ismeretes, mely Topletz fölött a Csernába szakad. Az oláhok Apa alba-nak nevezik, mi annyit jelent, mint fehérviz. A Csornai család 1541. évben Dranko (ma Drenkova) várába visszahelyeztetik Albert király által. Azután egy századig hallgatnak forrásaink Csorna faluról, mig a karánsebesi kerület várnagyai és szolgabirái 1540. évben Kalován kelt levelükkel bizonyítják, hogy Si-

monfy István neje Borbála, Csornai Mihály örökösnője, vejének, karánsebesi Dorka Mátyásnak és nejének Katalinnak (Borbála leányának) az őket illető részbirtokokat Verendin, Lapusnik, Kraloposvicza, Kalvicza, Pecsenyeszka, Cherna, Plugova, Belibuk, Belibuk-teleke faluban, az almási és miháldi kerületekben, a vele járó javadalmakkal együtt örökösödési joggal kiadta. Ezen időn túl sem Csorna falu, sem a Csornai család nevével nem találkozunk többé. (Lásd Cserna.)

Cosgya. A XV. század közepén említtetik, és e falu tán a halmosi kerülethez tartozott. Névalakja nem egészen bizonyos. (Lásd Almás.) Vajjon e név nem vethető-e össze a Kossia hegy nevével Korniareva közelében? mely hegyen a Horamare nevü patak ered. Fényes faluból is egy Kossia nevü havasra van gyalog és lovas ut, Pojana Ruski felől.

Csula v. **Czula.** Ily nevü falunak kellett létezni a karánsebesi kerületben.

A Csula hegy most is található Fénes falu közelében és a Szemenik hegy egyik keleti-lánczát képezi, mint a Stihoja, Kulmia Csemernikului, Csertesu Csuli, Obersia Purkar és más hegyek. Csulya György de Krivina 1493. évben királyi embernek kijelöltetik, szlatinai öthalmi, ligetősi birtokosokkal. I. Rákóczy György 1655. évben Ohaba, Jász, Csuta, és Cseresnyefalu-ból számos jobbágyot kihallgattatott, kik mindnyájan azt vallák, hogy a Czulai nemzetség, vagy, mint némelyek nevezték, a Czulestiak semmiféle birtokjoggal nem birnak Glimboka és Ohaba faluban. (V. ö. Csuta.)

Csula nevü falu van különben Hunyad és Kolos megyében és Kővár vidékén is.

Csura. A XIV. században, csak a személynevekkel kapcsolatban, mint származási helyet említve találjuk. Igy 1364. évben Michael de Chure, Péter fia, Krassó megyei Terjén faluban levő részbirtokát elzálogosítja, és ugyan ezen évben Blasius de Chura Ikus falu határjárásában vesz részt. — Később Csura határozottan sebesi kerületbeli falunak mondatik. János király 1529. évben Sysman Istvántól, ki Ferdinánd király pártjához szított és igy hütelenségeért a Szörény vármegyében fekvő egész Chwra, Legethÿs és Chaba falvakat elvevé, és azokat az ő udvarnokának Csykna Miklósnak ado-

mányozza, örökségi joggal. Martinuzzi György váradi püspök és az ország kincstárnoka 1545. meghagyja az aradi káptalannak, hogy vizsgálatot tartson a Csiknay Miklós özvegye Anna, most férjesült posegai Nagy Istvánné által 1543. évben elkövetett erőszak ügyében, ki t. i. noha Dobronoky Kristoforral Csura részbirtokára nézve egyezségre lépett, nehány jobbágyát és szolgáját Csurába küldvén, onnan Dobronokyt kiüzette, a földeket elfoglalta, és most is elfoglalva tartja, mi által ez utóbbinak 200 forintot meghalandó kárt okozott. Az aradi káptalan küldöttjei erre Lippára menvén, ott Nagy Istvánnét felelet adásra megidézték. — Létezett amaz időben Temes megyében is Csura vagy Csira nevü falu, a melylyel össze nem tévesztendő a sebesi kerületbeli Csura. Hol feküdt ez utóbbi, bizonytalan, hacsak a Krassó megyei Czerovát nem szabad alatta érteni, mely Resiczához éjszakkeletre fekszik.

Csuta. A Macskásiak kérelmére Zsigmond király 1411. évben rendeli, hogy Csuta nevü birtokuk határai az aradi káptalan által bejárassanak és kiigazittassanak. A falu akkor a sebesi kerületben feküdt. Csuta birtokosai ez időben a Macskásiak közül: Macskási Dénes, Iván fia, Koszta és Farkas, Román fiai, András és Mihály, László fiai, és Iván, Mihály fia. Ezen kivül még Szilvásy Mihály, Iván fia, valamint testvérei: László és István. A sebesi kerület összes nemessége (universi nobiles in districtu Sebes commorantes) bizonyítja 1440-ben, hogy Csuta és Zazest Macskásy Iván, Sorban, és Demeter és azok testvéreinek birtoka volt, mely ős apjuktól reájuk származott. Még ugyan ezen évben megerősíti I. Ulászló király a Macskásyakat Csuta, Székács stb. falvak birtokában: 1447. évben Macskásy Sorban, Demeter és László már csak mint Csuta harmadrészének birtokosai említtetnek, 1470. év körül Macskásy Jakab zsidóvári várnagy Macskás, Theus, Tinkova, C z w t a, Zazest, Ruzsinócz stb. részbirtokait 300 arany forintért elzálogosítja, De ugyan ő visszaváltotta 1478 évben a csutai és más részbirtokokat Angalit, Mutnoki Mihály özvegyétől, melyeket Macskásy Zakár özvegye Mutnoki Mihálynak elzálogosított, hogy török fogságba esett leányát kiválthassa. A dolog nem könnyen történt, és végre is az ügy pör utján a szörényi bánok előtt dőlt el és Angalit a 20 aranyat, a zálogösszeget felvette.

— Radozlaw de Chwtha özvegye Margit, Gámán Györgyöt 1483. évben nyugtázza két forint fizetéséről. Ezen Radozlaw nem volt sem nemes, sem birtokos. Jon Ztanila de Czywta 1572. évben esküttt tanúnak neveztetik Rakoviczay János pörében Berta Gáspár ellen.

A Czulai nemzetség Ohaba és Glimboka faluban jogokat igényelvén, I. Rákóczy György vizsgálatot rendelt, mire 1655. évben Czuta faluból Henszerovanul Miklós, Lázári Lázár jobbágya, Rumenul Matej, Kraczan Mihucza, és Mihucza Péter, Lázár Ferenczné jobbágyai, Stenile Pervul, Gruja Novak, és Kurkut János, Bukur Miklós jobbágyai, Henszerovanul Kantor, Lázár Mihály jobbágya, Kornyanul Lupul, Tivadar Mihályné jobbágya, Heczegan Freczile, Kun Gábor jobbágya, Szupczire János, Bakó Gergely jobbágya, Frenczuka, Péter, Tivadar Mihályné jobbágya, Manÿa Kuzma, Vajda Ferencz jobbágya, a törvényszék előtt azt vallák, hogy a Czulaiak Ohaba és Glimboka faluban semmit sem birtak, hanem igen a Gámániak.

Amhed bég idején (1671.) Csuta mellett több nemü fosztogatás történt, a miért az erdélyi fejedelem közbejárása kéretett. (Lásd Karánsebes.) Midőn a hadimozgalom folyt a XVII. század végén a törökök kiüzetésére, Veterani Frigyes táborozott e vidéken, és a gróf Zay család levéltárában van Veteraninak egy levele, mely 1693. október 7-én kelt Csuta melletti táborából. Csuta azon helységek közé tartozik, melyeket maga Krassó vármegye a katonai végvidékhez csatoltatni kért, mert nem birta azokban a közbiztosságot fentartani. A község 1769. évben a zsupaneki oláh zászlóalj ohaba-bisztrai század községeinek egyikét képezte. A bekebelezés az oláh-illir határőrezred kerületébe történt 1778. évben; midőn ezen ezred oláhbánsági ezreddé alakult, Csuta az ohabai századba osztatott be. Ujabb időben megint Szörény vármegye hatósága alá került, és a karánsebesi szolgabirósághoz tartozik. Lakosainak száma 1858. évben 543 oláh, nevezetesen 78 házas, és 2 házatlan család. 1876. évben 88 házban lakott 614 oláh. Van gör. kel. plébániája, és községi iskolája. Csuta mellett a bukovai vagy margai Bisztra Erdélyből jöve, a Temesbe szakad ezen folyó jobb partjánál, és igy Csuta a Temes és Bisztra

közti zugban fekszik. Ezen kivül a Tihobu patak is szeli a területet, mely 2282 holdat és 202 ölet tesz.

Czermuran. Karánsebesnek egyik utczája a régi korban. Említtetik 1577. és 1650. években, — az utóbbi évben azon tanúk által, kik azt vallották, hogy Gámán György Macskásy Miklós négy kalangya szénáját felgyujtotta. Ily nevü utcza létezett Lugoson is.

Czerova. Szörény vármegye mehádiai kerületében létezett Cherova nevü predium. Ennek részbirtokát Izabella királyné 1547. évben Sebessy Mihálynak ujra adományozza. Előbb Szente Pál bírta, kitől Zápolyai János azt, hűtlenségi bűnéért elvette. E puszta felét Tuarini Imre 1590. évben Ruszkai Jánosnak, Pálnak és Szentének adományozta. (Lásd Jablanicza.)

Czerovacz patak, mely Mehádia és Orsova közt, az ország határát képezi Oláhország felé. A mult századi békekötések alkalmával szerepel.

Czrena. Egyetlen egy adatunk van Szörény megye ezen hajdani falujáról és igy fekvését közelebb kijelölni nem lehet. Bethlen Gábor fejedelem 1619. rendelé, hogy tótváradiai Kornis János a váradiai rév harminczadosa és neje Vajda Borbála a karánsebesi kerületben fekvő Czrena birtokába igtattassanak, miután karánsebesi Gerlistyei Miklós neje, Raja Borbála mindkét nemben magtalan elhalt. De a beigtatásnak ellentmondott Gerlistyei Miklós, mert neje e birtokot neki hagyományozta; Velemerit István neje Márta pedig azért, mert e birtok őt vér szerint illeti.

Czukarczi. Hajdan falu Szörény megyében. Rákóczy Zsigmond fejedelem 1607. évben Lodi Simonnak Sopot, Czukarczi, Dalbosetz stb. faluról uj adományt ad; — miből tán következtethetni, hogy e falu, melynek emléke kiveszett, Mehádia környékén volt telepítve. (Lásd Terregova.)

Dalbosecz. Rákóczy Zsigmond fejedelem 1607. évben Delboczieczz néven említi e falut, midőn Gavosdia, Sopot és másokkal Lodi Simonnak, és nejének Boronkai Zsuzsánnának adományozta. (Lásd Terregova.) Az 1603. évi portalis összeirás szerint Delboczecz birtokosai Vajda Bona, és Vajda Gábor, egyik 2, a másik 1 portája után adózott.

Az 1690—1700. évi összeirás Delbocsecz néven a halmosi kerületben említi. A zsupaneki határőri zászlóalj területe 1774. évben tágittatván, Talposac és más almási falvak oda kebleztettek. A XVIII. század hivatalos iratai Telposchitz-ra is ferditik e helynevet.

A falunak már akkor plébániája és iskolája volt. A jelenlegi templom azonban 1828., az iskolaház 1823, az őrház 1815. évben épült. A végvidéki katonai rendszer eltörlésekor e helység az oláhbánsági ezredhez tartozott, és az egyik századot képezte. A dalbosetzi század falvai: Ó-Sopot, Lapusnik, Mocserisch, Új-Sopot és Ravenska az előtt a bozsovicsi századhoz tartoztak, és csak 1828. évben választattak el attól, ugy hogy Dalboseczczel külön századot képezzenek. Vannak itt tiszti lakások, melyek noha többször átidomittattak, eredetileg már a katonai végvidék szervezése előtt épültek. Helybeli öreg emberek regélik, hogy Dalboseczen a törökök kiüzetése előtt csak 15 ház létezett, és ezek Budu, ma Budesko, Karebani, ma Kareba, és Mariu (vagy tán inkább Marin) nevet viseltek, — tán azt akarják mondani, hogy akkor itt olynevü családok éltek. A magyar forradalom idejében Bem honvédei 1849. május havában ide benyomulván, a lakosok a hegyek közé menekültek, hanem csakhamar visszaszállingóztak, látván, hogy semmi bántódásuk; azonban a katonai igazgatási tiszt, Ivacskovics Konstantin a községi és kincstári pénzekkel a császári hadsereghez csatlakozott, és Oláhországban maradt a forradalom elnyomásáig. A falu 1872. óta ismét Szörény vármegyéhez, és pedig a bosovicsi járáshoz tartozik; 1858. évben 1702 lakosa volt, azok közül 1462 oláh és 214 czigány — mind g. kel. hitüek, és 26 katholikus cseh. Legujabban 192 házban 1952 lakos van felvéve. A község területe 7122 hold, 1022 öl.

Dalbosecz éjszakra 700 öl hosszu, és keletre 270 öl széles. Délre a Blidar hegygyel, keletre a La Moschandra magaslattal, nyugotra a lapályos Osoina hegygyel, éjszakra a Lunka Satului nevü síksággal határos. A tengerszín fölötti magassága lehet 600 láb.

Dalcs. Karánsebeshez keletre egy negyed mérföldnyire fekszik, a Vallia Dalcsului, azaz a dalcsi patak mellett, mely

Csoka Straului vidéken ered, és a Sebes patakkal egyesül. János király 1534. évben a hűtelen Novcsa Miklóstól Dalcs egész birtokát, Örményes, Szadova, Gyuro, Fenes, Gropile, Valemare, Szekas, Szlatina, Szárazpatak és Masztakon részbirtokait elvevén, azokat Fiáth Ferenczneк adományozza, kit ide az aradi káptalan beigtatott, a novcsai rokonok tiltakozása mellett. Fiáth Ferencz 1537. évben törvényes lépéseket tesz Nowcsa Miklós özvegye ellen, nehogy feleségét Szadova, Dalch, Szlatina stb. birtokából kizárhassa. (L. Örményes.) Az adóösszeirásban megróva, Dalcsot említi az 1690—1700. évi összeirás is. Korabinszky lexiconjában Dalcz, térképén Dolecz. Schediusnál Dalsch, néhol Dalcsul. Báthory Zsigmond fejedelem rendeli 1588. évben, hogy Karánsebes város határai kiigazíttassanak, kivévén Dalchy felé, melynek birtokosa Flore Miklós már huzamosb idő óta határpört folytat Karánsebes város ellen a fejedelem törvényszékénél. Ezen Flore Miklós 1603. évben Dalczon két portától adózik. A Szörény megyei Dalcs 1699. évben Chus István, karánsebesi harminczados birtoka volt. A zsupaneki zászlóalj mint első határőri terület alakíttatván, Dalcs 1769. évben 34 helységgel abba kebeleztetett. A katonai végvidék feloszlatásáig az oláhbánsági határezredhez, és annak karánsebesi századához tartozott. Az utolsó török-háború idejében a falu felperzseltetett, és azóta az akkor szétszórt házak elhagyatván, a lakosok mostani helyükre telepedtek. Van itt gör. kel. plébánia; lakosainak száma 1858. évben 453, mind oláh. A falu területe 1312 hold, 1117 öl, melyen most 61 házban 446 oláh lakik.

Dragozela. Hajdan predium Szörény megyében. Róla csak annyit tudunk, hogy Báthory Zsigmond fejedelem 1596. évben azt Peyka Miklósnak adományozta Tiszova prediummal együtt, miből következtethetni, hogy az almási kerületben feküdt. (Lásd: Tiszova.)

Drenkova. Ujabb korban ismeretes gőzhajó-állomás az Alsó-Dunánál, az Izlástól felfelé, Berszászka mellett. Sem Korabinszky, sem Lipszky, sem Görög nem ismeri; de még az ujabb Fényes Elek sem, pedig ezen sziklás vidéken a XV. században vár is létezett, melyhez a Csornaiak neve fűződik.

A nagy Hunyadi János kormányzó 1451. évben tudósítja az aradi káptalant, hogy Csornai Mihály szörényi bán, és Bizerei Miklós ő előtte és az országnagyok előtt azt adták elő, miszerint néhai Albert király koronáztatása idején, a Duna innenső partján fekvő Drankó várát a hozzá tartozó kerülettel és falvakkal (cum comitatu ac villis) három részében nevezett Csornai Mihálynak, testvérének Balázsnak, és Mihály fiának Miklósnak; negyedik részében pedig Bizerei Miklósnak és örököseinek, hű szolgálataikért adományozta. A kormányzó kijelenti, hogy neki mind erről tudomása van — hisz Hunyadi kérelmére adományozta Albert király Drankó várát a Csornaiaknak, és Bizereinek, — de minthogy e korban az ország különféle vidékein, különösen a déli részeken (in illis partibus inferioribus, videlicet Themesiensibus) a török igen kegyetlenül dúlt, és mindkét nembeli lakosokat örök fogságra hurczolta, a Csornaiak oklevelei is, melyekkel jogukat Dranko várára és tartozandóságaira igazolhatták, ezen pusztitások áldozatai lettek. A Pesten tartott országgyülés azt határozván azonban, hogy mindazok, kik ily módon birtokleveleiket elvesztették, de birtokjogukat különben az illető megye nemesei és a szomszédok tanúsága által igazolni képesek, birtokaikba visszabocsáttassanak, Hunyadi János, tekintetbe véve a Csornaiak hű szolgálatait is, Drankó várának és kerületének háromnegyedét a Csornaiaknak, a negyedik részt Bizerei Miklósnak örökségi joggal adományozza, meghagyván az aradi káptalannak, hogy őket beigtassa. Egy nappal később, t. i. 1451. június 8-án intéz Hunyadi János felszólítást Temesvárról, a hét oláh kerület szolgabiráihoz (Nobilibus viris Judicibus Nobilium septem sedium valachicalicum), hogy egy általuk kitüzendő napon kikiáltott közgyülésre (per modum proclamatae congregationis generalis) hívják össze Drankó várának szomszédait és a hét oláh kerület nemeseit, törvényszékük rendes helyére — a mely akkor Karánsebes volt, — és ott hit alatt eszközöljenek vallatást a Csornaiak birtokjogáról Drankó várára vonatkozólag, a vizsgálatról pedig tegyenek jelentést. A vizsgálat eredménye kedvező lehetett, mert az aradi káptalan 1452. évben a Csornaiakat Drankó birtokába beigtatta. Az erről szóló érdekes eredeti oklevél meg van a budai ka-

marai levéltárban. Nevezetes, hogy ez oklevél nem mondja, hogy Drankó vára micsoda vármegyében feküdt, mert a június 7-én kelt levél azon kifejezéséből, hogy a Csornaiak oklevelei elvesztek, midőn a török »Temes vármegyének ezen alsó részeiben dulongott«, csak nem lehet komolyan következtetni, hogy Drankó vára Temes vármegye területén állt. Temes vármegye főispánja 1451. évben Orbonás György volt, és ennek hatásköre nem volt kiváló, szörényi bánok pedig ugyan ez évben Korlátkői Osvát, és a nevezett Csornai Mihály. Abból végre, hogy Drankó vára »cum Comitatu« adományoztatik, szintén nem szabad okot merítenünk, hogy Drankó vármegye lett volna, mert még kerület sem volt, a karánsebesi vagy miháldinak módjára, hanem csak a vár tartozandóságát jelenti. Mutatja ezt azon körülmény, hogy Hunyadinak idézett levele a hét oláh kerületről szól, mely kerület akkor, midőn még a komjáthi-i, mint nyolczadik vissza nem csatoltatott, ezek voltak: a karánsebesi, ilyédi, lugosi, borzafői, krassófői, miháldi és halmosi; látszik tehát, hogy a drenkovai kerületnek nem marad hely. Fekvésénél fogva a drankói vár és vidéke a halmosi, avagy almási kerülethez tartozhatott, ha csak Szörény vármegyei földnek nem tekintendő inkább, mely valamely kerületbe nem volt bekebelezve.

Egy év nélküli — XVI. századbeli, foszlányos volta miatt egészben olvashatlan — okirat említést tesz egy birtokcseréről, mely Macskási Gáspár és Sztojka István közt létrejött, a karánsebesi kerületben fekvő Macskás, Zagusen és Meel birtokok fele, és Drynko oppidum-ban fekvő részbirtokra nézve.

Tököly Imre, midőn 1693. évben őszszel a török hadsereg a Dunán át előremozdult, az élés-hajókat huzatta a halmágyi parton, és szept. 29-én a Drenkova nevü puszta kőtornyon szállott ki. Folytonosan elfoglalva lévén az élés szállítással, október 1-én ismét a drenkovai puszta toronynál kevéssé megszállt, aztán a tulsó partra menvén, Dobra és Galambvár között töltötte az éjet. Gróf Károlyi György levéltárában egy 1738. évi térkép Szvinicza alatt Turn nevet tüntet fel Drenkova helyén; az utóbbi név pedig nem fordul elő.

A katonai határőrvidék idejében itt őrállomás (Cordonsposten) volt, mely a bersaskai századhoz, és azzal az illyrbánsági határőrezredhez tartozott. Most ismét Szörény vármegye hatósága terjed ki ide.

Dolinpatak egykor a karánsebesi kerületben létezett, mire csak egyetlen adatunk van, a midőn t. i. halmosi Gorban György leánya Dorottya, Vaday Jakab özvegye 1550. évben Prigor, Ravna, Dolynpathak és Pades faluban levő részbirtokait, nővérének Prigory Annának, örök időre bevallja.— Közelebbi fekvése ismeretlen. (L. Prigor.) Azonban a Prigor és Pades nevek az almási völgyre mutatnak, és igy feltünő, hogy Dolinpatak a karánsebesi kerülethez számíttatik. (Lásd e munka I. köt. 454. lapját.)

Domasnia. Majd a miháldi, majd a karánsebesi kerületben fekvőnek mondatik. A helynév tán a rácz domach = házi, domesticus szótól származik. Domasniay Ferencz Kristofor fia (Franciscus de Domasnya) 1436. évben, testvérével Györgygyel, mint szomszéd részt vesz, midőn a csanádi káptalan Csornai Mihályt és Balázst a Temes megyei Csorna, Toplecz és más falvak birtokába igtatja. (Lásd Csorna.) 1452. évben tanúskodik Dezc László de Damasnay arról, hogy Albert király Dranko várát a Csornaiaknak adományozta. Domasnia akkor a miháldi kerületben feküdt. A karánsebesi ispánok és más nemesek 1535. évben bizonyítják, hogy More János és gyermekei ezer forintnyi kötés mellett egyezségre léptek Vajda György, Gergely, Miklós és Ilonával, mely szerint minden egymás elleni pörüket megszüntetvén, Domasnÿa, Kriva, Gardony, Patak, Tudorovicza, Szlobodság, Dovaracz, Kanisa, mindkét Kanisa, (igy) Korniareva, Ohaba, és Polyana nevü rész-birtokokban egyformán fognak osztozkodni. Midőn az aradi káptalan 1539. évben velkfalvai Fodor Ferenczet Kornyerova és Damasnya birtokába igtatni akará, karánsebesi Vajda Miklós a királyi bizottságot fegyveres kézzel üzte szét. (L. bővebben Korniareva alatt.) Izabella királyné parancsára a karánsebesi ispánok 1543. évben Fodor Ferenczet és Moyzes Ferenczet, Korniareva, Kanisa, Domasnÿa stb. birtokába igtatja. (L. Korniareva.) Moyses György és Fodor Mihály karánsebesi nemesek, II. János király előtt azt

adván elő, hogy minden okirat, melyek az ő jogaikat Domasnya, Konyorova és Felső-Kanisa falvakban, Ohaba, Alsó-Kanisa, Tudorovits, Gardowye, Kriva és Pojan prediumokban levő részbirtokaikra igazolják, Vajda Györgynél, és Vajda Gergely özvegyénél Annánál vannak, — a király 1560. évben Mutnoky Ferenczuek, Priszaka Péter, Birtha András és Tivadar János karánsebesi nemeseknek meghagyja, hogy ez okiratokat az illetőktől elkérjék, megtagadás esetében őket a karánsebesi törvényszék elé idézzék. — Egy bizonyos földért 1561. évben Kriva és Domasnia birtokosai közt pör folyt. Ebből kitetszik, hogy Kriva predium Domasniával határos volt. Báthory Zsigmond erdélyi vajda 1582. évben meghagyja a karánsebesi bánnak és várnagyoknak, hogy Simon Jánost utasítsák a hugának, Annának tartozó, és atyjuk Simon Mihály után őt illető részjószágok kiadására Domasnia, Somfalu (ma Kornia) Kanisa, Korniareva, Bogoltin és Zagusen nevü »Karánsebes tartományában« fekvő falvakban. Ugyan ezen fejedelem 1584. évi leveléből kitetszik, hogy ifjabb Simon János, karánsebesi Simon Miklós fia a Damasnia, Somfalu, Kanisa, Konyorova, Bogoltin, és Zagusen faluban levő részjószágokat már átadta unokahugának Simon Annának, Mutnoki Farkas nejének Simon Mihály leányának, — csak ősi részjószágát, a szintén Szörény megyei karánsebesi kerületben fekvő Zorlincz faluban megtagadja tőle, miért is a vajda rendeli, hogy e részbirtok is Simon Annának kiadassék. Ugyanez évben (1584) Peyka Czuta, Fodor János jobbágya és Brumar, v. Brúmaral János, Mózes Miklós jobbágya, Domasnyáról szerepelnek a krivai birtokosok ellenállásában, a szörényi tisztviselők executiojában. (Lásd Bolvasnitza.) A következő 1585. évben Mózes Borbála, Mutnoki Mihály özvegye rokonaival egyezkedik a Szörény vármegye Karánsebes tartományában fekvő Domasnia falura nézve. (Lásd Szák.) Rákóczy Zsigmond 1607. évben uj adományt ad Lodi Simonnak és nejének Boronkai Zsuzsannának, a Szörény megyében fekvő Dragomirest, Zagusen, Terregova, Somfalva, Domasnia stb. falvakról. (Lásd Terregova.) A karánsebesi kerület 1603. évi portalis összeirása szerint Moises Miklós 3, Gyuraka János 1, Vajda Ivacsko

1, Fodor (keresztnév nélkül) 3, Vajda Bona 1, és Vajda Gábor 1 porta után adózott.

Karánsebesben lakó Szabó András, fiai Mihály és Miklós nevében, 1628. évben Szörény vármegye előtt tiltakozott, hogy nagyságos Kamuthi Miklós, néhai Kamuthi Farkas fia, Kanisa, Domasnia, Csiklén, Mészfalva, Lozna, Ökörpatak, és Ruzs falvakban levő részjószágait, karánsebesi Jósika Farkasnak eladhassa, mivel ezek ősi jószágok, és ezek vérségi összeköttetésnél fogva idővel fiaira fognának szállani.

Fodor Ferencz és Kún István közt 1649. évben birtokcsere jött létre, mely szerint az utóbbi Szörény vármegyében, Domasnya nevü faluban, hat telket és öt jobbágyot minden tartozandóságával adott cserébe Fodornak annak gavosdiai és demboviczai részjószágáért, azon fölül fizet neki 25 forintot, és Terregova faluban lakó jobbágyának fiát adja neki csak pusztán in sua persona. A szerződés tart öt esztendőre. Domasnia és Ruszka együttvéve 1694. évben 800 forintnyi jövedelmet hoztak a császári kormánynak. Domasnya 1699. évben a kir. fiscus és Vajda János birtoka.

A török birodalomban 1695. évben II. Mustafa lépett a trónra, a ki népeinek szeretetét és bámulatát dicsőséges tettekkel vágyott megnyerni. Már június havában volt hadseregénél, mikor még Bécsben nem tudták, mit tegyenek. A háboru a németek részéről, kiket Frigyes Ágoston szász választó fejedelem vezérlett, lanyhán és ügyetlenül folyt, a török zultán azonban babérokat aratott, a melyeket megelégelvén, október havában Szörény megyén, nevezetesen Karánsebes, Mehádia, Schupanek és Orsován át Drinápolyba visszatért. Ez utja közben a sok felperzselt falvakat megindulás nélkül nem nézhette, és a midőn neki azt mondták, hogy azt Tököly Imre hívei tették, kik a török hadseregnél vannak, felkiáltott: Igy viselik magukat a keresztények egymás irányában!? Akkor Domasnia is elpusztult. A háboru után 16 család, közte a Schurkesko, Kurvesko, Peppa, Radutza, Gurran, Andrei és Rumun család itt megtelepedtek Szelistye vidékén, a mostani Domasniától negyedórányira éjszakkeletre. Ez oláh telepitők alatt a falu csakhamar 130 házra felszaporodott. De az 1717. évi háboru alatt, hagyomány szerint, a falu ismét felperzseltetett, a

lakosok az erdőségbe menekültek a törököktől, mig idő folytán bizonyos Ivanutz több más családdal együtt a falu ujra telepítését és benépesítését meg nem kezdte.

E hagyománynak lehet alapja, mert 1717. évi június közepén a diarbekiri helytartó Redscheb pasa Mehádiát foglalta el, nem sokára pedig 30,000 emberével Belgrádra rendeltetett, hogy a német sereg elvonulását Pancsovánál akadályozza. Lehet, hogy a szomszéd Domasnia akkor hamvasztatott el. Redscheb pasa azonban, kinek feladata Erdélynek elfoglalása lett volna és kihez Kaplangirai még 10000 tatárral csatlakozott, egyéb dicsőségre, mint Mehádia és Uj-Palánka elfoglalására nem terjeszkedvén, még ez évben gyáván visszavonult Orsovára és Widdinre. (Hammer IV. 153. 155. lap) A törökök 1738. évben a bulgáriai pasa vezérlete alatt ismét betörtek, ki a mehádiai várat, Piccolomini vitéz védelme daczára elfoglalta. Kornia mellett július 4-én négy óráig tartó heves csata vivatott, melyet a császáriak csak nagy áldozattal nyertek meg. A császáriak az ellenséget Mehádiáig üzték, mely erősséget gróf Königsegg elfoglalt; de ezt csak igen rövid ideig birta, mert a török nagy vezér azt visszafoglalta, Orsovát is augusztusban ujra bevette. (Fessler X. 68. 69.) Mind ezen mozgalmak alatt Domasnia állitólag nagyobb kárt nem szenvedett, mert a töröknek azonnal meghódolt, (lásd Mehádia, Kornia.) II. József császár 1788. évben a törököknek hadat izent, de az egész hadjárat szerencsétlenül ütött ki a császáriak részére. A török nagyvezér Karánsebest feldulta, és a császári sereget Lugosnál szétugrasztotta. E hadjárat alatt Domasnia és Lunkovicza közt, a domasniai hegy közelében, a császáriak a törökökkel harczoltak, de itt is szerencsétlenül. A csata helye azóta Turcsi Morz-nak neveztetik. Nem sokára a falu akkori helyéről, saját lakosai kérelmére közelebb hozatott Kanisa felé, és pedig közlegelői szükségének ellátására. A császári főhadikormányzó, báró Duka Péter altábornagy idejében (1805. év körül) azonban ismét visszatelepittetett régi helyére, melyet most is elfoglal. Akkor épült temploma és iskolája is. Lakta a falut (1858. évben) 2048 oláh és 15 német.

A domasniai patak a Cserni-Vér hegyen ered, és Domasnia, Kanisa, Kornia és Kuptore mellett délre tartván, a Bela-Rekával annak balpartjánál egyesül. A domasniai hegy mintegy 1650 láb magas, és a vizválasztót képezi Karánsebes és Orsova közt.

A domasniai patak a Csernivér nyergének behorpadásánál, a nevezett Csernivér délkeleti lejtőségén, melynek neve Pojana Prislop, ered, nyugotra a Vallia bauta nevü kis völgybe, innét délfelé vonul, és ez irányban egy órai távolságra Domasniára halad. Kevés csavargásokkal ezen főirányban Kornia és Krusovetz faluig folydogál, és e falutól $^1/_4$ órányira éjszak felé a Mehádika patakkal egyesül, megint Jablanitzáig halad, és Mehádia fölött a Belarekába szakad. A Domasnia patak esőzések után és tavasz idején partjait átlépi és a szomszéd mezőket törmelékkel elönti, nyáron azonban jelentéktelen, minthogy vizmagassága alig $^1/_2$ láb. A viz szélessége 2, 3 és 6 öl közt változik. A patak partjai többnyire lapályosak, csak a Lunkavitza patak beömlésétől kezdve egész Jablanitzáig a jobb part magasabb, minthogy helyenkint 1, 5—6 ölnyi meredekségeket mutat.

A domasniai patak bal partja felől következő, a Csernivér hegyről eredő patakokat veszi fel, és pedig saját forrásának közelében

a Godyan csermelyt $^3/_4$ órányira Domasnia fölött;
a Thodorovitza csermelyt magában Domasnia faluban;
a Kanisa patakot $^1/_4$ órányira délre Domasniától;
a Kakotz csermelyt $^1/_4$ órányira éjszakra Korniához;
a Kissevetz patakot Kornia faluban;
a Drasova csermelyt 400 lépésnyire Kornia alatt;
a Ponyova csermelyt $^1/_4$ órányira még délibb irányban;
a Wraletje csermelyt $^1/_2$ órányira Korniától;
a Svinia mare $^3/_4$ órányira;
a Svinia mike 1 órányira Korniától délre. Nyugot felől jönnek:
a Walia bauta, közel a Domasnia forrásához;
a Gerdomin 400 lépésnyire a Kanisa patak alatt;
a Lunkavitza patak $^1/_2$ órányira Domasnia alatt.

Mind ezen patakok nyáron kiszáradnak, a Kanisa és Lunkavitza patakokat kivéve.

A Domasnia patakon át 3 fahid vezet, kettő Kornia helységben, a harmadik Wodu-Udri mellett, 1/4 órányira Korniától éjszak felé. Domasnia éjszaki bejárásánál bolthajtásos kőhid áll.

E helység időnkinti geographiai és igazgatási beosztására nézve még megjegyzendő, hogy e falu az 1690—1700. évi összeirásban, mint az akkori karánsebesi kerülethez tartozó említtetik Domasna néven, miként Vanicseknél is. Midőn 1769. évben a zsupaneki oláh zászlóalj alakitatott, Domasnia még nem vonatott be annak területébe, (l. Zsupanek) de 1773-ban, midőn az oláh zászlóalj szerveztetett, Domasnia és Kanizsa a kincstártól cserekép Terregováért átvétetvén, katonai kormányzás alá került. Az oláh-bánsági ezred fennállása idején Domasnia a korniai századhoz tartozott. Szörény vármegye ujra alakulásával annak terregovai járásába kebelezteteti.

Területe 7889 hold, 1171 öl; és itt 291 házban lakik 2181 oláh.

Van itt két gör. kel. plébánia, mely alá Kanisa, mint fiók tartozik. A domasniai róm. katholikusok a szlatinai plébániára vannak utalva.

Dombovicza. Hajdan falu a Nera völgyében. Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem 1591. évben rendeli, hogy a fiscus Bozsovics, Gavosdia, Dombovicza, Turegova és Gabelczina (ma Jablanicza, Mehádia közelében) birtokába igtattassék. (L. Bozsovics.) Laczugh Péter de Zalha (feria secunda ante festum Ascensionis domini) Dragomirest falu, Dombravicza, Ohaba és Corbul predium felét 1591. évben örök áron eladja. Ez a Dombovicza össze nem tévesztendő egy más hasonnevü faluval, mely Lugos és Gavosdia közt feküdt, megjegyezvén, hogy az Almás völgyben is létezett Gavosdia nevü helység. Más Dombovicza létezett a lugosi kerületben.

Dovaracz, hajdan praedium Mehádia környékén. A karánsebesi ispánok 1535. évi bizonyítása szerint More János és a Vajda család oly módon szüntették meg egymás elleni pörüket, hogy Domasnia, Kriva, Kanisa, Dowarach stb. részbirtokaiban egyformán osztozkodjanak. (L. Domasnia.)

Dubova. Régi korából nem tudunk semmit. Az 1690—1700. évi összeirás Dubovo falut a porecsai kerület alatt említi. Midőn az eredetileg 35 faluból álló zsupaneki zászlóalj 1774. évben ujra szerveztetett, területe is több Orsova vidéki faluval tágíttatott, és ezek közt volt Dubova, melyre tehát akkor terjesztetett ki a katonai rendszer. Fekszik Ogradenához délre a Duna mellett. Az oláhbánsági határőrezred orsovai századához tartozott. Lakosainak száma 1816. évben 198, de már 1858. évben 253, 1872. évben 328. Van szükségleti g. n. c. temploma és oláh elemi iskolája 1806. óta.

E falu területén volt a Zerkovistie és a Dubova nevü őrállomás, mely az 1769. évben alapított cs. kir. Alsó-Dunahatárzár parancsnokságától függött.

Dubova falu Kazantól Mrakoniáig magas hegyek által félkörben körülvétetik, és a Dubova patak mellett fekszik, mely itt a Dunába ömlik. Az itt előforduló völgyek: Ponikova és Mrakonia, a hasonnevü patakokkal. Patakok: Karasevetz és Ponikova.

Ujabb időben Szörény megye orsovai járásához tartozik. Területe 4492 hold, 303 öl. Ház 37.

Eibenthal, a régi Szörény megyében ismeretlen, mert csak a katonai határőrvidék fennállása idején, 1826. évben telepíttettek ide csehek. Fekszik nagy hegyek közt a Tiszovicza patak mellett, mely a Dunához közelebb fekvő Tiszovicza falunál a Dunába szakad. Az 1828. évi gyarmatosítás ide is cseh telepítőket juttatott, 1830. évben azok száma 356-ra ment. 1858. évben volt itt 406 lakos, kiknek 1846 óta róm. k. templomuk és cseh népiskolájuk van.

Eibenthalhoz éjszakra van a Hurcsorovecz nevü hegyláncz, melynek kiágazásai: Peperska Csoka, Obersia, Valia Plavischevitza, és Kernicska Csoka. A hegyláncz többnyire meredek és déli lejtőségein a Duna oldalát képezi. Csak az Eibenthal és Carbunaria közti völgy 25—30 ölig terjedő szélességgel bir, és lapályos, holott a többi völgybevágások semmi nevezetességgel nem birnak, és szélességük csak akkora, hogy a rajta keresztül folyó pataknak lefolyást enged, de még járható ösvények sem találhatók.

Következő útak említésre méltók: Eibenthaltól Szviniczára délre $2^1/_2$ órányira, gyalogosok és lovasok számára. Karbunariatól (Eibenthal mellett) Kopriván át, délnyugoti irányban Schnellersruhéra, 4 órányi gyalog és lovas-út; Eibenthalból Plavisevitzára éjszaki irányban, Liubotina és Selistien át, két órai nagyon terhes gyalogút. Kazantól Ponikován át éjszak felé Dubovára, másfél órányi gyalog- és lovasút. E vidéken csak egyetlen kocsival járható út az, mely éjszaki irányban Tissoviczától Eibenthalra vezet 2 óra alatt.

Eibenthal az oláhbánsági határőrezred orsovai századához tartozott. Most az orsovai szolgabiró járásában van. A lelkészi teendőket az orsovai plébánus végzi.

Mintegy fél órányira a falun kivül a Tiszovicza völgyben régi vizvezeték nyomai láthatók, és vörösréz aknák dülédékei, melyek azt mutatják, hogy itt hajdan vörösréz olvasztás létezett. Nevezetesek a Cserna partjának porond-lerakodásai, melyekben sokszor aranypor található. A volt katonai végvidéken az aranymosó czigányok évenkint 4 arany értékü mosott aranynyal adóztak; de a fáradságos és keveset eredményező munka tekintetéből, a hadsereg főparancsnoksága 1855. évben a czigányokat ezen adókötelezettség alól felmentő.

Létezik itt kőszénbánya-mivelés, mely még csirájában van. A kőszén jó, de mégis palával van vegyítve.

Területe 2194 hold, 1589 öl, 74 házzal és 469 cseh lakossal.

Felsö-Falu és **Alsó-Falu.** Hajdan prediumok a mehádiai kerületben, a melyeket 1550. évben, Farkas Miklós több más részbirtokával együtt, 50 arany forintért eladott Krassay Miklósnak. (Lásd Podmel.) Tán szabad azt a véleményt koczkáztatni, hogy ezen prediumok a Bela-Reka mentén feküdtek. II. János király egy 1569. évi átiratban Felső Telek és Alsó Telek possessiókat említ Szörény megye karánsebesi kerületében, és pedig Kuptoreval együtt. Vajjon a Falu és Telek elnevezés nem ugyanazon birtokra vonatkozik-e, csak egyetlen adat lévén, bajos elhatározni.

Fazakas. Hajdan falu a miháldi kerületben. Albert király 1439. évi új adománya folytán az aradi káptalan Csornai Mihályt és Balázst beigtatja Csorna, Plugova, Fazakas, Belabuk stb. birtokába. (L. Csorna.)

Fejér. Patak, mely a Szarko-hegy nyugoti oldaláról lefolyván, a Szörény vármegyei Armoenisch és Fényes falu közt a Fenes vagy Fényes patakkal egyesül. Magyar neve feledékenységbe ment, — az oláhok ma Riu Alb-nak nevezik. E patak Fényes falut érinti, miután a falu fölött még a Riulung-ot (Hosszupatak) felvette, és Armönisch alatt a Temes folyóval egyesül.

Fejérmező. II. Ulászló király 1501. évi levelében Sebastianus Vukmer de Fejérmező mint királyi ember kijelöltetik Fiáth László gyermekeinek beigtatására Örményes, Fényes, Szadova, stb. birtokába. (Lásd Örményes.) Ebből következtethetni, hogy a karánsebesi vagy miháldi kerületben Fejérmező nevű falunak kellett lenni.

Fejérviz. Mint sok esetben, valamely falunak első említése kiküldött királyi emberek családi vagy melléknevében feltünedezik, igy Fejérviz, hajdan Szörény megyei falunál is Fejérvizi István (Stephanus de Feyerviz) 1436. évben, mint szomszéd részt vesz, midőn a csanádi káptalan Csornai Mihályt és Balázst a Temes vármegyei Csorna, Jardasticza, Poprád, Toplecz és Királymezeje falvak birtokába igtatja. Ebből kitetszik, hogy Fejérviz Mehádia legközelebbi környékében feküdt, és alig lehet kétség, hogy Fejérviz falu Bela-Reka pataktól vette nevét, miként Csorna falu a Cserna pataktól, minthogy a Bela-Reka szláv név annyit jelent, mint Fejérviz, és a magyarok a Bela-Rekát csakugyan Fejérviznek nevezték. Ugyan ezen Csornai Mihály és Balázs, Albert királytól 1439. évben uj adományt kaptak a fennebbi birtokokra, és akkor az aradi káptalan igtatta be őket, és ez alkalommal ismét fejérvizi birtokosok vettek részt a beigtatásban, mint szomszédok, nevezetesen Pharo de F e y e r w y z, és Szentes Iván, szintén de Feyerwyz. I. Ulászló király 1440. évi levelében Fejérvizi László, mint királyi ember néhány, a miháldi kerületben fekvő falvakat illető statutióban szerepel. Említtetik 1452. Fejérvizi Péter (Petrus de F e y e r w i z) a hét oláh kerületből való nemes. Az aradi káptalan II. Lajos király parancsára 1519. évben Plugoviczai György papot, Mátyás fiát, és Plugoviczai Lázárt, Mártont, Mihályt és Györgyöt, János fiait Plugovicza, Belibuk, a l s ó f e y e r w y z és Markusesth harmad részének

birtokába igtatja. (L. Plugovicza.) Felsőfehérvizi Farkas Miklós 1550. évben a mihâldi kerületben fekvő Podmel, Felső-Feyerwyz, stb. prediumokban levő részbirtokait 50 arany forintért eladja Krassay Miklósnak. E szerint Felső- és Alsó-Fejérviz prediumot kell megkülönböztetnünk. II. János király 1569. évi átirata szerint Feyerwyz falu (possessio) Szörény vármegye karánsebesi kerületében feküdt. (Lásd Kuptore.) Báthory Zsigmond 1589. beleegyezik azon bevallásba Boronkai János javára, mely szerint Sebestyén Péter és rokonai és Mihâldy Miklós rokonaival együtt minden ősi jogaikat, több elősorolt Hunyad vármegyei birtokokra, de melyeket még előbb törvény utján a Macskási, Ombozi, Dobokai, Keméndy, Balika és Orgonás családoktól visszaszerezni kell, átruházzák mindszenti Boronkay Jánosra, a vizaknai sobányák kamarására és nejére Borbálára örök joggal, azon okból, mert Boronkay János 200 forinttal segitette nevezett kuptorei Sebestyén Pétert, hogy Szörény vármegyében fekvő Glod és Fejérviz nevü jószágait kiválthassa, karánsebesi lakos, Szegedy János diáktól, a kinél elzálogosítva voltak. A Sebestyén családban előfordul egy Sebastianus Ukner de Felső-Fejérviz. A fejérvizi melléknév a Sebestyén családnál állandóvá válik. (Lásd Kuptor, Cserna, Csorna, Belareka, Nerenthe.) A XVI. században a borzafői kerületben egy más Fejérvíz nevü falu létezett. Ma mindkettő a haza földjéről eltünt.

Felsuncza. Ily nevü predium létezett 1550. évben a mehádiai kerületben. Felső-Felsunczában levő részbirtokát nevezett évben Farkas Miklós eladta Krassay Miklósnak. (Lásd Podmel.) Különben ily helynév létezése némileg kétes, mert csak egyetlen okiratban említtetik, és ez sem eredeti,— és hibás leirás rejlik tán benne.

Ferdinandsberg a bányászatnak köszöni eredetét, mely itt 1807. évben vette kezdetét. Lakosai különféle vidékről vándorlottak be, számuk tesz 129 házbirtokos, és 18 zsellér családot, együttesen 625 lélek; vallásukra nézve 421 r. kath., 55 evangelikus; a többi gör. kel. hitű.

Az első hengermű itt 1842. évben állíttatott fel.

Petrasko főhadnagy és Schmid Antal 1809. évben e vidéken turni kezdvén, a Vecserovában rézérczeket, a Glovan

és Ascucita hegyen vasérczeket találtak. Turástelepüket ők 1814. évben Hanzovitsnak adták el, ki itt házakat és raktárakat kezdett építeni. Hanzovits 1820. évben Martinsits-csal egyesült, ki azonban már két évvel utóbb birtokrészét Palzmannak eladni kénytelen volt. Az első vashámor 1825. évben épült. A gyártelep azért nem nyerhetett nagyobb fejlődést, mert a katonai kincstár, nevezetesen az oláhbánsági határőrezred nagyobbszerü vasgyártásra szükséges terjedelmesebb erdőségeket, 12 esztendei alkudozások, és szerződési pörök daczára átengedni határozottan vonakodott és a polgári munkásságra nélkülözhetlen szabad mozgást, és a munkásviszonyokra vonatkozó gyártulajdonosi befolyást leszorítá a katonai határi intézmény követelményével.

A község nevét Hofmann Ferdinándtól, a telep egyik első birtokosától vette. Azonban az 1848—1849. évi korszakban Fülöp, akkori kormánybiztos indítványára Bemhegynek neveztetett el, a hírneves forradalmi vezér, Bem József tiszteletére. Nem sokára a régi helynév ismét fölédledt.

Van a községnek német iskolája és egy róm. kath. imaház, melyben a karánsebesi plébánus teljesíti koronkint az istentiszteletet.

A három bányaközség: Ruszkabánya, Ruszkicza és Ferdinandsberg 1857. év óta az első bánság-erdélyi bányatársulatot képezi, melynek igazgatósága Ruszkabányán létezik.

A statistikai hivatal 1872. évi Helységnévtára Ferdinandsthal-nak nevezi e telepet, de igy soha sem volt elnevezve. Területe 273 hold, 1224 öl.

A telep keletre $^1/_8$ mérföldnyire Cseres-Bisztrával, délre $^1/_2$ mérföldre Maal, nyugotra $^1/_4$ mérföldre Ohaba faluval, éjszakra nagy erdőségekkel határos.

Fényes. A Fiáth család ősi birtoka, — mai neve Fönisch. Fiáth Lajos és László 1501. évben egyezségre lépnek Felső- és Alsó-Fenes stb. falura nézve. A beigtatásra Nicolaus Fenes de Felső Fenes, királyi emberül kijelöltetik. Fiáth Ferencz 1531. évben óvást tesz, hogy János király Alsó-Fenes, és Felsew-Fenes stb. falvakat a leányágnak eladományozhassa. (L. Örményes.) János király 1534. évben Novcsa Miklóstól hűtlenségeért annak jószágait: Szadova,

Fenes, Valemare, stb. részbirtokait elvevén, azokat Fiáth Ferencznek adományozza, kit 1535. évben az aradi káptalan beigtat. (L. Örményes). Báthory Kristóf 1576. évben néhai Fiáth János fiainak: Lajos, László, Ferencz, Jakab és Miklósnak Fenes, Örményes, Szadova, Szlatina és Szárazpatak faluban fekvő részbirtokokat új adomány czímén adományoz. (Fiáth Lajos pörében Gerlistyei Györgyné és Simon Jánosné ellen, a Fiáth család levéltárában.) 1579. évben a vajda nekik a Fenesben stb. rejlő kir. jogot adományozza, és beigtatásukat elrendeli. Tivadar László, és Vajda László 1623. évben tiltakoznak, hogy Bethlen Gábor Szlatina és Fenes Szörény megyebeli részbirtokait idegeneknek adományozhassa, (l. Szlatina.) 1624. évben Karánsebesi Marin Mihály részbirtokait Szlatina és Fenes faluban nejének Gyurma Katalinnak 1300 forintért beirja, minthogy nejének sok pénzét maga javára elköltötte. Említésre méltó, hogy 1603. évben Fenes négy portával volt beirva az adórovatban, és esett Marin Péterre 1, Simon Jánosra 1, Fenesi Mihályra 1, Gerlistyei Györgyre 1 porta. Feltünő, hogy a Fiáthok a portális összeirásban elő nem fordúlnak, holott itt mindenkor birtokoltak. Fiáth Zsigmond 1613. évben tiltakozik, hogy Báthory Gábor fejedelem a Szörény vármegye karánsebesi kerületében fekvő Petrosnicza, Golecz, Szlatina, Felső- és Alsó-Fenes stb. falvakat eladományozhassa.

Bethlen Gábor 1627. évben rendeli, hogy Fenes stb. faluban osztály történjék Fiáth János, Zsigmond és Miklós részére. Az 1690—1700. évi összeirás Fényes falut a karánsebesi kerület alatt sorolja elő. A zsupaneki zászlóalj alakításakor 1769. Fönes a katonai területbe bevonatott.

Fényes régenten a Riu-alb pataknál feküdt azon helyen, mely ma is Satu Batrin-nak, azaz Ófalunak neveztetik. Csak 1790. évben telepittetett mostani helyére. Fényes szük völgyben fekszik, hozzá éjszakra Armönisch, nyugotra Terregova, délre Ruszka falvak, keletre a Szarko hegy, melynek déli oldalán a fenisi patak ered, mely az ugyanazon hegy nyugati oldaláról lefolyó Fejérpatakkal (Riu alb) egyesül Fenes és Armoenisch között. Fekvése a tengerszín fölött mintegy 1000 láb. Lakosainak száma 1858. évben 755, 1872. évben 836 oláh.

A helység 1840. évben templomot épitett, addig a ruszkai plébániától függött, — 1844. évben pedig elemi iskolát. Területe 9452 hold, 634 öl; rajta 84 ház.

Fiko. Szörény vármegye, karánsebesi kerület. Cherbich Ferencz de f ÿ k o II. János király által 1568. évben kiküldetik Hegyeresbe, macsovai, tinkovai és mutnoki nemesekkel valami birtokosztály foganatosítására. Ebből kitetszik, hogy Karánsebes vidékén Fiko nevü falunak kellett léteznie; és ezen feltevés érdekesen támogattatik a karánsebesi kerület 1603. évi portalis összeirása által, melyben Fiko, és birtokosa Czerbicza Ferencz előfordul, ki egy porta után adózik. De a Kricsovay család is volt Fikóban részbirtokos, mert ugyanezen összeirás szerint, e család Fiko, Cziresul (ma Cseres-Temes) Valen és Kricsova faluban összesen 5 portával van megróva. — A lugosi törvényszék is 1570. évben egy szőlő eladásáról emlékezik, mely délről határos volt Fikói Tivadar szőlőjével. (cum vinea Todori de f e k o.) Ez adatok Krassó vármegye zsidóvári környékére mutatnak, hol hajdan Fiko falu elterült. Ma semmi nyoma. — Caspar Chyerbicze 1588. évben mint fejedelmi ember neveztetik, midőn Karánsebes határait kellett bejárni.

Gardowye, hajdan predium a karánsebesi kerületben. A karánsebesi ispánok és több ottani nemes bizonysága szerint More János maga és gyermekei nevében 1535. évben egyezségre lép Vajda György, Gergely, Miklós és Ilonával, mely szerint minden pörüket megszüntetvén, Domasnia, Kriva, G a r d o n y, Patak, mindkét Kanisa, stb. faluban és prediumokban egyformán fognak osztozkodni. Izabella királyné 1543. évi parancsára a karánsebesi ispánok Fodor Ferenczet és Moyzes Ferenczet Korniareva, Ohaba, Kanisa, Domasnia, G a r d o w y n stb. birtokába vezeti. Említve még 1560. II. János király levelében. (Lásd Domasnia.)

Gavosdia. Nagy Lajos király 1363. évi levele szerint a szokolári birtokosok panaszt emeltek, hogy László kevei főispán, és annak ilyédi al-castellanusai a panaszlók jobbágyait de Kuuesd (olvasd: Kövesd) Ilyédre hurczolták, és némely földeket in possessione Kuvesd elfoglaltak. A Kövesd helynév több helyen Gavosdiá-ra változott az oláhok ajkain, azonban

a fennebbi esetben nem lehet a Lugos alatti Gavosdiára gondolni, mi már abból is kitetszik, hogy a szokolári birtokosok jobbágyait ugyancsak messziről hurczolták volna Ilyédre (Illadiára) ha ez a Lugos alatti Gavosdiáról történt volna. A Nagy Lajos király levelében említett Kövesd, mely később Gavosdiának neveztetett, Dalbosetz mellett feküdt, hol emléke még ma is fenmaradt a Gavosdia nevü patakban. — Bánffy-Lossonczy Mihály 1552. évben Szent Margit napján részbirtokait Alsó- és Felső-Gawosdyá-ban és Thuregovában, továbbá Hidegpatak, Krussovetz, Zalyn, és Jabalcsna prediumokban minden tartozandóságaival Karánsebes vármegyében 200 forintért elzálogositja Sebessy Lajosnak, és karánsebesi Flore Jánosnak, de az utóbbiak a kolosmonostori konvent előtt azt fogadták, hogy bármikor kivánná Bánffy Mihály ezen birtokokat visszaváltani, ők neki azt csak 100 forintért visszabocsátják. Kornyáti Békés László 1553. évben a sebesi Comitatusban fekvő Alsó-és Felső-Gawasdya, Trigova (azaz Terregova) Krusovecz, Zaly, és Jabasnya részbirtokainak felét 100 forintért tövisi Cherwyche Jánosnak elzálogosítja. (Lásd többet Terregova czikk alatt.) Békés László birája Gavosdián volt Manyul; t. i. az ő részén. Lázár Miklós és Mihály 1548. évben az aradi káptalan előtt azt vallották, hogy ők pergyőztes ellenfeleikkel Bánfylosonczy Mihály és Kornyáti Békés Lászlóval Terregova, Krusovecz, Hidegpatak és Themesel (a mihäldi kerületben;) Jabalcsna és két Zalyn (a halmosi kerületben), végre Alsó- és Felső-Gawosdya, másképp Kewesdh (a lugosi kerületben [1]) iránt egyezségre léptek, mely szerint ők az utóbbiakat ezen jószágok birtokában nem fogják többé háborgatni, és nekik a legközelebbi karánsebesi törvényszéken a birtokokra vonatkozó okiratokat kiadni. Ezen közleményben az a megfejtetlen körülmény fordul elő, hogy Gavosdia a lugosi kerületben fekvőnek mondatik, holott minden arra mutat, hogy nem a Lugos melletti Gavosdia, hanem az, mely Dalbosetz körül egykor létezett, volt a Bánfyak birtoka. Az erdélyi vajda székének notáriusai Balsaraczy Gáspár és Om-

[1]) A kanczellár vagy káptalani ember valószinüleg hibázott, midőn ezen Gavosdiáról azt irja, hogy a lugosi kerületben feküdt.

bozy János jelentést tesznek 1581. évben arról, hogy ők karánsebesi Vajda Bonát Kolosvárott a monostor-utczában megintették, miszerint ő Bánfy Dorottyának, néhai bükösdi Szalánczi János özvegyének G a w a s g i a nevü, és a karánsebesi kerületben fekvő faluban levő részbirtokait megvegye és megvásárolja. Vajda Bona késznek nyilatkozott ezen részbirtokot azon áron megszerezni, a melyen néhai lónai Kendy Mihály özvegye Katalin tőle Gavosgián a maga részbirtokát megszerezte. Ugy látszik, hogy Bánfy Dorottya evvel meg nem volt elégedve, mert a következő esztendőben azt találjuk, hogy gavosdiai részbirtokát Karánsebes vármegyében minden tartozmányaival lugosi Modlina Ferenczne k 400 magyar forintért elzálogosítja és arról bevallást tesz a kolosmonostori konvent előtt. Ez elzálogosítást azonban meg előzte az ország egyik régi szokásának alkalmazása, mely szerint az ily elzálogosításnál, miként az eladásnál is elsőség adatik a szomszédoknak, vagy rokonoknak. Igy történt, hogy Bánfy Dorottya kérelmére, ki tán anyagi szükségben is volt, (legalább azt az indokot előadja) Báthory Zsigmond fejedelem 1582. április 18-án a karánsebesi ispánoknak és több más ottani nemesnek meghagyta, hogy az ország régi szokása szerint Vajda Mihályt, Gábort és Jánost és karánsebesi Pribék Jánost, valamint többi rokonait is megintsék ezen részbirtoknak zálogba fogadására. Az illetők erre április 24-én jelentést tettek a fejedelemnek, hogy a nevezetteket megintvén, Vajda Bona és Pribék János azt válaszolták, hogy ők Bánfylosonczy Dorottya Szalánczi Jánosnénak gávosdiai részjószágért 300 forintot megadnak, de többet nem. A többi atyafiak pedig, és a jószág határosi azt válaszolták, hogy nekik a jószág nem kell. Természetes, hogy Dorottya igy inkább Modlina Ferenczne k adta birtokát. Báthory Zsigmond fejedelem 1586. meghagyta az erdélyi káptalan requisitorainak, hogy miután lugosi Modlina Ferencz [1]) magtalan meghalt és igy részbirtokai a fiscusra szállnak, Somlyay Gergelyt a fejedelmi jószágok igazgatóját, a Modlina után maradt részbirtokokba igtassák, ugymint Gavasdia, Zákony, Mutnok, Morencz, Ohaba stb. részbirtokába. Azonban a beigtatásnak

[1]) Ki Bogoltinban is birtokos volt.

Lippay Farkas, karánsebesi Vajda Bonifácz szolgája azon birtokrészletre nézve, mely azelőtt losonczi Bánfy Dorottya tulajdonát képezte, — Macsovai Veronica pedig, néhai szavoi Pobora Miklós özvegye a maga, valamint fiai László és Péter, és leánya Ilona nevében ellentmondottak — az utóbbiak azért, mert az illető részbirtokot nevezett Pobora László és Péter Modlina Ferencznek csak zálogba adták, és igy nem képezvén az ő tulajdonát, nem szállhat a fiscusra. Itt az a feltünő, hogy Gavosdia csak Lugos környékén fekvő falvak társaságában említtetik, holott más esetekben a Mehádia szomszédságában levőkkel inkább. — A fiscus csak pár év mulva lépett Gavosdia birtokába, legalább Báthory Zsigmond erdélyi vajda csak 1591. évben rendelé, hogy a fiscus a Szörény vármegye karánsebesi kerületében fekvő Bozsovics, Gavosdia, Dombovicza, Turregova, és Jabalcsna birtokába igtattassék. (Lásd Bozsovics.) Rákoczy Zsigmond 1607. Lodi Simonnak a Szörény megyei Dalbosetz, Gavosdia, Dragomirest, Terregova stb. faluról uj adományt ad, valamint nejének, Boronkay Zsuzsánnának is, kinek ősei már birták ezen jószágokat. Kik lehettek ezen ősei, nem lehet mondani, — Boronkayakat nem említnek adataink. (Lásd Terregova.)

A falu fekvésére szolgáljon még felderitésül, hogy a dalboschetzi század területéhez tartozott Ó-Sopot és Uj-Sopot falvak határában még ma is él a Gavosdia topografiai név. A Rakitta nevü, 1200 láb magas hegy nyugotra Uj-Sopot felé vonul, és a Gavosdia lunga patak által a Kraku Almásului nevü hegytől elválasztatik. Ugyan csak itt elválasztja Walia-Gavosdia nevü patak az 1150 láb magas Piskonia hegyet a Gavosdia Ollariu hegytől; az utóbbi megint a Boina patak által elválasztatik a Boina hegytől. Az említett Gavosdia lunga Ravenska területén ered, dél felé fordul, és a Bucsava patakba ömlik.

Gradistye. Ily nevü predium vagy falu létezett a XVI. és XVII. században Karánsebeshez délre, alkalmasint ott, hol a Szemenik hegyről eredő Gradistye csermely Weidenthal alatt a Temes folyóval egyesül. Macskási Péter és Mihály 1572. évben a Szörény megye karánsebesi kerületében levő Tinkova, Delar stb. falu, Dombrovicza, Szekas, Grediste

stb. részbirtokait elzálogositja Tóth Miklósnak és Gáspárnak. Báthory Zsigmond fejedelem 1588. évben rendeli, hogy Karánsebes város határai, melyeknek régi jelei már összeomlottak, kivált Bukin, Rien, Ruzs, Csiklén, Zlatna (tán inkább Szlakna) és »Gerliste« felől megigazitassanak. Itt bizonyosan Grediste olvasandó Gerliste helyett; mert három Gerlistyéről nincs tudomásunk. Macskási Miklós 1642. évben a Szörény vármegye karánsebesi kerületben fekvő Tinkova, Zagusen, Macskás, Ruzsinósz, Dombrovicza falu és Delar, Walyeden, Szekas és Gradisca (más helyen és más okiratokban: Gradiste) prediumok részbirtokait 600 forinton visszaváltani akarja Tóth Miklós és Gáspár utódjaitól. — Kétséget támaszt az a körülmény, hogy Weidenthal még is távol esik Karánsebestől, és igy Karánsebeshez valami közelebbi Gradistje helynevet is kellene feltennünk.

Gerbovetz. Az 1603. évi portalis összeirásban 10 portával van feltüntetve, a mely számot akkor ritkán érte el valamely Szörény megyei helység. Ezen porták közül esik Vajda Ivaczkóra 1, Vajda Péterre 2, Vajda Miklósnéra 1, Vajda Bonára 4, Vajda Gáborra 2. — Rákóczy Zsigmond fejedelem 1607. Lodi Simonnak és nejének Boronkay Zsuzsannának több küküllői, tordai, bihari, zarándi és fehérmegyei birtokokon kivül, a Szörény megyében fekvő Garbovacz, Jabalcsna, Gavosdia, Terregova, Domasnia stb. falvakat, ujra adományozza. Ezeket Boronkai Zsuzsánna ősei is már birták, valamint ő maga is békésen birta. Az 1690—1700. évi összeirás Girbovecz falut a halmosi kerületben említi. A zsupaneki zászlóalj területének nagyobbitására 1774-ben e falu területe is igénybe vétetett.

A katonai határőrvidéki rendszer utolsó éveiben Gerbovecz az oláhbánsági végezredhez, nevezetesen annak bozsoviczi századához tartozott. Most ujra Szörény vármegyének egyik faluja lett, és a bozsovicsi járáshoz tartozik.

Van itt 1790. év óta görög kel. templom, 1836. év óta iskola. Az 1858. évi felvétel szerint van 621 férfi és 593 nő; és igy összesen 1214 lakos, mind oláhok és ó-hitüek. A házak száma 121; a lakosok közül 101 katona-köteles. Az alkotmányos intézmények ide kiterjesztésekor 1538 lakos számláltatott 138 házban. A lakosok itt gyakran a 60—80 éves kort

érik el. — A község területe 3040 hold 915 öl. Gerbovecz Dalbosetzhez keletre határos, Mehadiától nyugotra pedig $1^1/_2$ órányira fekszik. Korabinszky Girbovetz-nek irja, és szerinte az almási kerületben feküdt, mi alatt természetesen nem a régi szörényi oláh kerületet kell érteni, hanem azt, mely a XVIII. században dívott. Wanicseknél: Kirbovecz.

Gerlistye. Mehádiához nyugotra, a Rudaria nevü völgyben fekszik, mely az ujabb időben csak Rudaria néven ismeretes, hanem régenten inkább Gerlistyének, habár olykor Rudarianak is neveztetett. Ez volt fészke a szörényi bánságban szereplő Gerlistyei családnak, a melylyel együtt a falu is nevezetessé lett.

A Berneskobreg és Ronestie hegylejtői közt elterülő völgy hosszasága tesz 400, szélessége 60 ölet. A falut környezik a Stubel, Ronestie, Berneskobreg és Sokolocz magaslatai, különben keletre Prigor, nyugotra Bania, éjszakra Prilipecz területével határos; délre a község saját nagy erdőségei vannak. A falut átszeldeli a Rudaria patak, melybe ugyanott a Kotovetz, Glohonicza, Kanabirsch és Grehocsia csermelyek folynak.

Történetéből következők említésre méltók:

Ozorai Pipo temesi főispán és a királyi sókamarák grófja, 1410. évben június 16-án Temesvárott kelt levelével Gerlistyei Istvánnak, Sebestyén fiának uj adományt ad egész Gerlista faluról, melyet mind ő, mind pedig nemzetsége azelőtt is régi idő óta békességesen birt. Ebből azt lehet következtetni, hogy a falut a Gerlistyei család már a XIV. században bírta. [1])

1452. évben Blasius de Gerlestha tanuságot tesz

---

[1]) Gróf Kemény József, Arpadia I. köt. 162. 163. lap. A jeles tudós ezen oklevéltöredékben Pipo hivatalát Curiarum salium regalium Comes formában találván kifejezve, e helyett Camerarium salium regalium Comes, a hibás szöveg megfejtésében töprenkedik a jegyzetben. Wenzel Gusztáv pedig ezen töredéket közölvén, zárjel közt hibásan mondja, hogy ezen Gerlista Krassó vármegyében fekszik, — mert az ottani Gerlistye különbözik a Szörény megyeitől. (Akad. Értesitő 1859. év 255. lap) Igy téved Nagy Iván is, midőn irja, hogy a Gerlistyeiek bölcsője Krassó megye.

arról, hogy Csornai Mihály Drankó várát királyi adományból bírja. Gerlestha akkor a halmosi oláh kerülethez tartozott.— Mátyás király 1484. évben Gerlistyei Jakabnak a halmosi kerületben fekvő Gerlysthe, Jalsanicza, Rudaria, Rustnik, Prilipecz, Hernyak, Marsina és Szeliste falvakat uj adományképen adományozza, minthogy ezeket elődjei is birták, ő maga is bírja békésen. A bevezetés és beigtatás az aradi káptalan által történt szerdán, Márk evangelista napja után; de mint a káptalani jelentés szól, nemcsak Gerlistyei Jakabot igtatta be, hanem testvéreit is, Kurÿak Miklóst és Gerlistyei Istvánt. Az utóbbi kettőről a király igtatási parancsában nincs szó. Itt feltünő, hogy Gerlisthe és Rwdarya mint külön helységek említtetnek, — a mi egészen magán álló példa. Lehet, hogy Gerlistye és Rudaria egykor külön, de egymással érintkező falvak voltak, melyek aztán összeolvadván, az igy nagyobbitott község majd Gerlistyének, majd Rudariának neveztetett.

1566. évben a Gerlistyei leányág maradékai, ugymint karánsebesi Fiáth Anna és Marsinay Ferencz, mint felperesek, Ombozi György, mint alperes ellen a karánsebesi báni táblánál pört indított, melyben kivántatott, hogy a családi birtok anyai része a felperesek és alperes közt egyformán felosztassék. A pör a báni táblától II. János király elé került, a ki is a kért osztályt megengedvén, a karánsebesi bánnak meghagyta, hogy azt végrehajtassa. Ennek következtében kimentek Vajda Bonaventura karánsebesi porkoláb és Brathovan Márton szolgabiró, kik is Kopácsi, Valisora és Zlatna faluban az osztályt teljesitették, azonban Mehádika, Csebnyak, Perho (ma Pirhova), Prilipetz, Gerlisthye avagy Ruderia falura nézve, azt Ombozy György régi szokás szerint kivont karddal akadályozta. E miatt a pör ismét II. János király elé került, ki erre azt határozta, hogy Ombozy György annak igazolására, miszerint a peres jószágok őt, és nem a felpereseket illetik, a szükséges okiratokat Berendy György bánnak és ülnöktársainak bemutassa. De ezt is Ombozy György azzal hátráltatta, hogy megfordítván a pert, az ellenfeleket uj bizonyítványainak meghallgatására és új itélet fogadására a kir. törvényszék elé idézte. Még 1568. évben a

pör a felek beleegyezésével különféle halasztásokat szenvedett, — ekkor már a Gerlistyei fiú-ág is, u. m. Gerlistyei Péter és György kezdte magát törvényesen a pörbe avatni, mig végre 1569. évben a királyi törvényszék előtt okleveleiket bemutatván, és ezek megvizsgáltatván, május 21-én itélet hozatott. A felperesek részéről előmutatott oklevelek ezek:

I. Ulászló királynak egy Tordán kelt igtatási parancsa.[1])

Ozorai Pipo temesi főispánnak Temesvárott 1410. évben kelt új adománya Gerlistyei István javára.

Az aradi káptalannak egy igtatási jelentése 1484. évből, mely szerint Gerlistyei Jakab Garlistha másképp Ruderia, Prilipetz és más jószágok birtokába igtattatott Mátyás király uj adománya folytán.

Mátyás királynak adománya 1488. évből, mely által a Valisora stb. részbirtokaiban rejlő királyi jogot Gerlistyei Jakabnak és testvérének Istvánnak és örököseinek adományozza, — valamint az aradi káptalannak ide vonatkozó igtatási jelentése.

Ellenben Ombozy György előmutatta az aradi káptalan azon igtatási jelentését, mely Izabella királyné igtatási parancsa folytán kelt (esztendeje ismeretlen), és mely szerint Izabella királyné Turegova stb. említett falvakban létező királyi jogát néhai Gerlistyei Miklós leányainak Sarának, Ombozi Miklósnénak, és Annának, Dienessy Lászlónénak adományozza.

A budai káptalan bevallási levelét 1503. évről, mely szerint kolonithi Horváth Miklós özvegye Orsolya, Kopácsi, Zlatna, és Valisora faluban levő részbirtokait, melyeket t. i. csere utján Margai Györgynétől nyert, Gerlistyei Jakab és mindkét nemű örököseinek beirta.

Az itélet igy szól: hogy Mehadika, Csebnyák, Perho, Kovácsi és Turegova egész falvak és Valisora részjószág, a mennyiben ezek vétel utján szerzett jószágok, más itélet alá

[1]) A pörirat hibás évszámot közöl, — Ulászló korában Gerlistyei Lászlót és Jánost találjuk, kik érdemeikért a Mehadikai családdal együtt Mehadika, Csebnyak, Parho stb. helységről királyi adományt nyertek. Ennek évszámát nem tudjuk.

fognak esni, (vagy mint gróf Kemény József irja: a Gerlistyeik vevési szerzeményeik.) A mi Gerlistye és Prilipetz falut illeti, minthogy Gerlistyei Péter és György nem az első adomány-levelet mutatták elő, hanem Mátyás királynak csak új adományát; azután, minthogy Pipo néhai temesi főispán leveléből kitetszik, hogy nevezett ingerálók szülei Gerlesthye falu birtokában régtől fogva vannak, és Valisora részbirtokát is Mátyás király uj adománya folytán tartják, — Gerlistyei Péter és György szept. 12-én Marga faluban nemes rendü ötvened magukkal jelenjenek meg a karánsebesi bán, porkolábok és szolgabirák szine előtt, és esküdjenek meg arra, hogy el nem titkoltak, és meg nem semmisítettek oly okleveleket, melyekből kitünnék, hogy a nevezett három jószág a leányágat is illeti. A felperesek ügyvéde tiltakozott az ellen, hogy az ingerálók Turegovára nézve esküt tegyenek le. (Lásd Terregova.)

Végre hosszas vitatások után 1569. deczember 10-én oly törvényes itélet hozatott, hogy Gerlistyei György és Péter a leányágnak u. m. Fiáth Annának, Marsinai Ferencznek és Ombozi Györgynek Prilipecz és Gerlistye egész falukból, és Valisora részjószágból a leány-negyedet készpénzzel, Thuregova részjószágból pedig a leánynegyedet csak Fiáth Annának és Marsinai Ferencznek hasonlólag készpénzzel fizessék ki oly móddal, hogy a prilipeczi, gerlistyei és valisorai negyednek és a többi három részeiknek örökös birtoka Gerlistyei György és Péter, — a thuregovai leánynegyednek birtoka pedig Ombozi György és maradékainak tulajdona legyen. (Gyulafehérvári káptalan levéltára, és Arpadia I. k. 177—180. lap.) Nem sokára ezután Gerlistyei Erzsébet, karánsebesi Vajda Bona felesége a fennemlített Gerlistyei Györgyöt és Pétert előbb Tivadar János karánsebesi porkoláb és a szolgabirák; utóbb Tompa István karánsebesi bán és ülnöktársai széke elé törvénybe idézte, még 1575. év elején; és Terregova, Bokosnicza, Plessiva, Kis Miháld, máskép Mehádika, Perhova, Csebnyak miháldiai kerületbeli, és Prilipecz, Ruderia avagy Gerlistye halmasi kerületbeli falvakban részt kivánt. A bán megerősíté a karánsebesi alsó biróság itéletét, mely azt kivánta, hogy az alperesek mutassák elő birtokjogaikat igazoló

kiváltságleveleiket. Ezzel az alperesek meg nem lévén elégedve, az ügyet Báthory István erdélyi vajda itélőszékéhez fölebbezték, ki is oly itéletet hozott, hogy mivel ezen jószágokból II. János királynak 1569. évi itélete szerint, a Gerlistyei leányágnak a leány-negyed már kiszolgáltatott, ennélfogva e jószágok osztály alá nem jöhetnek többé. Ez itélettel meg a felperesné nem levén megelégedve, — a pert a fejedelmi táblától Báthory István tulajdon személye elébe vitte. A per a medgyesi országgyülésen, mely 1576. év január 27-ére összehivatott, volt átvizsgálandó, és itt Wesselényi Miklós fejedelmi prothonotarius előadván az ügy állását, február 3-án a fejedelmi tábla itélete helyben hagyatott. (Nem 1575. évben, mint az okirat hibás szövege szerint irja gr. Kemény József, Arpadia I. 181. lap.) Báthory István 1576. jan. 28-án jelenté be az erdélyi rendeknek lemondását a fejedelemségről, és a lengyel trón elfoglalására indult. Ez okból a peres felek ez időben az itélő levelet fel nem vehették, de kiadta azt a felek kérésére Báthory Kristóf fejedelem saját pecsétje, és Wesselényi Miklós itélőmester aláirása alatt, Kolosvárott 1578. év deczember 10-én törvényes alakban. (Gyulafehérvári káptalan levéltára, és Arpadia I. 180—181. lap.) Gerlistyei István 1588 (?) tiltakozik az ellen, hogy Gerlistyei György, János, és Miklós szováti Ombozy Miklós részbirtokait Prilipecz, Rudaria, Mehadika stb. faluban az ő kizárásával megvegyék. (L. Terregova.) Ezt az ügyet Báthory Zsigmond fejezte be 1598. évben, meghagyván a karánsebesi kerületnek, hogy Gerlistyei István, János és Miklós részbirtokai Prilipecz, Ruderia, Csebnyak, Parho stb. Szörény megyei faluban megosztassanak, mindegyik félnek az őt illető részt kiadván. Báthory Zsigmond a Rudaria és Ruderia névalakot egyaránt használja. (Lásd Bolvasnicza.) — Egy eddig nem említett birtokos előfordul 1590. évben, a mennyiben akkor a mehádiai kerületben fekvő Gerliste predium felét Tuardini Imre Ruszkai Jánosnak, Pálnak és Szentének adományozta. (Lásd Jablanicza.)

A pörnek könnyebb megértésére közlöm itt a Gerlistyei családfa egy részét:

Gerlistyei Jakab
szörényi bán 1495—1508.

Miklós (Tárnok Fruzsina)		Kata (Marsinay N.)
Sára (szováti Ombozy Miklós 1541—1559.)	Anna (Diénessy László 1541—1551.)	Marsinay Ferencz
		György
Ombozy György 1566—1569. alperes.		Ferencz 1566—69. felperes.

Az alperesek többnyire a másik csoportban vannak:

Gerlistyei Gábor

György	Péter	Erzsébet
1568. perbe avatkozó 1575. alperes.	1568. avatkozó 1575. alperes.	(Vajda Bonaventura 1575. alperes.)
Miklós. János.	István.	

A pör lefolyásával meg lehet ismerkedni gróf Kemény József értekezésében az Arpadia első kötetében, és Nagy Ivánnál Magyarország családai IV. köt. 378—380. lap, mely közlemény egyébiránt gr. Kemény után készült. Említésre méltó még, hogy az 1603. évi összeirás szerint 10 portája volt, melyek közül Gerlistyei Györgyre 7, Trawa Istvánra 1, Szabó Miklósra 1, és Nagy Ferenczre 1 porta esett.

Veterani tisztjei, kik e helyen megfordultak, azt Ruderia helyett mindig Rodrigónak hívják.

Az 1690—1700. évi összeirás Ruderia falut a halmosi kerület alatt sorolja fel; 1774. évben Roderia a zsupaneki zászlóalj területének nagyobbítására a határőri rendszerbe bevonatott.

A katonai végvidék feloszlatásának korában Ruderia az oláh-bánsági határőr-ezredhez, és annak prigori századához tartozott. Lakosainak száma 1858. évben 1121 férfi és 1087 nő, — mind oláh, azon kivül 14 katholikus német-cseh, és 191 czigány. Az utolsó számlálás 2645 oláh lakost mutat ki 259 házban. A templom épült 1817. évben, és pedig szilárd anyagból, valamint az iskoláé is. Mindkettő azelőtt csak fából készült. Területe 11899 hold, 259 öl.

Rudaria fekvése soha sem változott. A hagyomány Draja nevü halászt említ, ki itt megtelepedvén, a falu keletkezésének indítója volt; mestersége iránti hajlamából nagyon is a szoros közé helyezkedett. Több alappal bír mindenesetre azon állítás, hogy érczkutatás adott okot a falu keletkezésére, mert Ruda oláhul érczet jelent, és innen lett a Rudaria helynév. — Ezen feltevést támogatja a szomszéd Bania falu neve, mely a magyar »bánya« szóból származván, szintén bányászati tevékenységre mutat, mely e vidéket hajdan élénkítette.

A Rudaria patak a Nera folyóba szakad annak balpartjánál.

Szörény megye bosovicsi járásában fekszik.

Glimboka, régenten Novak, és Novakfalvának is neveztetett. A helynév a szláv nyelvcsaládhoz tartozik, — a szláv glaboka szótól ered, — és csakugyan minden szláv országban előfordul. Fekszik a Bisztra bal partján, Karánsebeshez $^3/_4$ mérföldnyire éjszakkeletre. László nádor és opuliai herczeg, Krassó vármegye nemességével 1370. évben tartott gyűlésen a közbiztosság zavarói ellen itéletet hoz, ezen bűnösök közt említtetik Wolp, Ztyrw fia, Nouak faluban (in villa Nouak) lakó királyi jobbágy. Legnagyobb valószinűséggel itt a későbbi Nouakfalva, vagy Glimboka falut kell érteni, mert Krassó megyében, vagy a karánsebesi kerületben más ily nevü hely elő nem fordul. Zsigmond király 1430. évben rendeli, hogy János Wolkzan fia, György Péter fia, Wolzkan Bogdan fia, és Nowak Negota fia Bizere, Vaiszlova, Zavoy, és Krőcsma birtokába igtattassék. Ha nem állana azon fennebbi feltevés, hogy ama XIV. századbeli a mai Glimboka, akkor Novakfalva a maga nevét a Zsigmond király által említett Novaktól, vagy még korábban más, a Gámán családhoz tartozó Novaktól kaphatta. Hasonlókép alakult a Negotha személynévből Negotest (a mai Ohaba-Bisztra) falu neve. Fontos családi bonyadalom jeleztetik Zsigmond király 1433. évi levele által, melyet Radvicz Miklós keresztes lovaghoz, és a szörényi vár kapitányához intéz, és melylyel őt felszólítja, hogy Kalova, Vercserova, Szabadfalu, Ramna, (értsd Rafna) Mél, Szlatina, Novakfalva, Laczkan, Danilest stb. sebesi kerületbeli részbirtokokat Bizerei Miklósnak és testvérének Laczkó-

nak visszabocsássa. Ezen részjószágokat t. i. azelőtt Bizerei Lado és fiai birták Zsigmond király idejében addig, mig iránta hűségben megmaradtak, de a pártoskodás szelleme őket is megragadván, Radvicz Miklós ezen jószágokat a király nevében lefoglalta és igazgatta. (Sombory cs. ltára; lásd a többit Bizere alatt.) Ez ügy sokféle alakulását 1438, 1439, 1447, 1448, 1458, 1475, 1485. éveken át figyelemmel kisérhetni.

Az egyezség, mely 1447. évben köttetett, és melyben Noachfalva is foglaltatott (l. Bizere) már a következő évben lényegesen módosíttatott, a tavaly egyezkedésbe foglalt némely falvakat kihagyván, másokat bevevén. Az aradi káptalan ugyanis 1448. évben azt bizonyítja, hogy Bizerei László, Lado fia, és Bizerei Péter, Péter fia ismét egyezségre léptek Bizerei Miklóssal és testvérével Lászlóval, mely szerint Bizere, Kalova, Plesc, Meel, Novakfalva, Wolya és Alsófalva egyik fele Bizerei Lászlót és Pétert, a másik fele az utóbb nevezett Bizerei Miklóst és Lászlót fogja illetni. Mind e falvak Temes vármegye karánsebesi kerületében levőknek mondatnak.

A glambokai név először az 1475. évi osztály alkalmával említtetik, — addig a falu csak Noakfalvának neveztetett.

A Glimboka név most majd kirekesztő használatba jövén, mégis sokféleképen iratott. 1483. évben Glomboka-ban Oprisa nevű lelkész volt.

Még a Zsigmond király korából származó pörrel összefügg, hogy 1492. évben bizerei Gámán György maga és fiai nevében óvást tesz az ellen, miszerint Bizerei János, néhai László fia, a maga részjószágait Vercserova, Kalova, Glomboka, Meel, stb. eladhassa vagy elzálogosíthassa. (L. Bizere.) A felek 1495. évben birtokpörüket, mely Glamboka-ra is kiterjedt, egyezséggel rendezték. Még ugyan ez évben Bizerei János a karánsebesi és borzafői kerületben fekvő Bizere, Kalova, Rawna, Glamboka, Meel, Zlatena, stb. részbirtokait Gámán Györgynek elzálogosítja.

A család ügyeiben oly igen szerepelt Bizerei Miklós leánya Krisztina, Török János neje, 1500. évben Glomboka és apjának más jószágaiból hozományi részt követelt a szörényi bánok előtt. Igényeit Gámán György kielégítette.

A szörényi bánok Gerlistyei Jakab és Macskási Péter 1499. évben Gámán György és Bizerei János azon panaszára, hogy az előbbi bánok a panaszlók azon pörét, mely Glomboka faluhoz tartozó erdejük határaira vonatkozik, elintézetlenül hagyták, és hogy e miatt sok kárt és elnyomást szenvednek, a karánsebesi kerület Sebesen tartott gyülésén ítéletet hoztak, oly értelemben, hogy miután a panaszlók okiratot, melyben a kérdéses erdő határai leirva volnának, elő nem mutathatnak, azért Bizerei János eskü alatt jelölje ki az erdő határait a helyszinén, — az eskü elfogadására pedig kiküldettek Ulpari György karánsebesi szolgabiró és egy korcsmafalvi nemes, Nagotha. Bizerei János a glimbokai erdő határait, melyek egyszersmind a királyi erdőt is elválasztják, a Nagy-Lozna, Pades-Lozna, a Ponia hegyet, [1]) nehány utat, sziklát, fenyő és bükkfát jelölt ki, a miből érdekes megtudni, hogy a Pades hegyen, Glimboka és a zsidóvári vár határai érintkeztek. Ez eskü alapján az erdő ily határok közt a két panaszlónak oda itéltetett. (Sombory.)

II. János király 1561. évben az ő kanczellárjának Csáky Mihálynak részjószágokat adományoz Kalova, Vercserova, Glamboka, Meel stb. faluban, Temes vármegye karánsebesi kerületében. Ugyancsak II. János király 1563. évben özvegy Bizerei Péternét felszólítja, miszerint Bizere, Kalova, Plese, Vercserova, Glamboka, stb. falvakat a rokonok kezébe visszabocsássa. A Gámán és a Csulai család közt 1566. évben a karánsebesi ispánok előtt egyezség jött létre, a Bizereiek némely birtokaira, nevezetesen Maal, Glomboka, Ravna, Vercserova, stb. falura nézve. Báthory Kristóf erdélyi vajda 1576. évben uj adományt ad Gámán Annának Glombokára, (lásd Kalova.) Várkonyi Jánosné Borbála 1577. körül, Glemboka, Mál, Vercserova, Apadia és más Gámán jószágokból negyedrészt követelt. 1578. évben Csula Boldizsár Rawna, Glemboka és Mál falu részjószágait 190 frtért zálogba adta Józsika Jánosnak. Azonban Gámán György mint osztályos atyafi és szomszéd több jogot tartván reá, ezen részjószágokat Jósikától elperelte. Erre előáll Csula Boldi-

[1]) Most is létezik e néven.

zsár és magáénak vallja a jószágot, a miért is a törvényszék azt kezéhez visszabocsátani rendelte. Ez történvén, Csula Boldizsár a jószágot Pribék Jánosnak zálogosította el. E miatt Gámán György a karánsebesi törvényszékhez fordult, és ott letette a jószág árát, nehogy Csula Boldizsár a jószágot idegennek, hanem csak neki elzálogosíthassa. Ez az út ugy látszik, czélra vezetett, mert 1580. évben Gámán György, Ferencz és Miklós új adomány folytán Glamboka stb. falu részbirtokába igtattatnak, de ugyan ez évben tiltakoznak Csiklan Pálné és fia János, valamint Rakoviczay János és Mátyás ezen uj adományozás ellen, mely alkalommal először kimondatik, hogy Novakfalva máskép Glemboka-nak nevezetik. — E falu Szörény vármegye karánsebesi kerületéhez tartozott, az új adományozásban foglalt többiekkel együtt. Ezen falvakra nézve még szintén ez évben pör keletkezett Gámán Miklós, és Anna, Fiáth Lajosné közt. (lásd Kalova.) Ezen utóbbi 1584. évben Alsó- és Felső-Glemboka, Obresia, Mál, és más Szörény megyei falvakra nézve egyezséget köt Gámán Miklóssal jószágfelezés alapján, és a Báthory Kristóftól nyert adomány félretétele mellett. (Lásd Kalova.) Egyedül csak Benczencz Hunyad megyei falu szolgált még pör tárgyául, de végre erre vonatkozólag is 1588. évben létrejött az egyezség. Az utóbbi esztendőben Gámán Miklós összehívta atyafiait, hogy az ő jószágaiból a leány-negyedet kihasítván, azt rokonainak kiadja. De a negyednek kiosztása fölött a rokonok ismét összezördültek, melynek ez évben egyezség vetett véget oly formán, hogy Duma János az ő atyafiaival egyetemben tartozzék 12 forintot megtéríteni Horváth Ferenczneк, és Margay Györgynek Glemboka nevű faluból, és a Péter Román nevü házjobbágyot ráadni. Még 1588. évben óvást tesz Gámán György azon egyezség ellen, mely Gámán Miklós és Anna (Fiáth Lajosné) közt Glomboka, Málfalva, Apadia stb. falura nézve létre jött; 1592. évben pedig Glemboka örökségét kivánja Gámán János után. Báthory Zsigmond fejedelem 1597. évben új adományt ad Török Advigának, Macskási Péter nejének, a Szörény megye karánsebesi kerületében fekvő falvak Obresia, Glamboka stb. részbirtokaira, a melyeknek már ősei voltak háborítlan birto-

kosai, és a melyeket ő is bír jogszerüen. (Lásd Obresia.) Bethlen Gábor új adományt ad 1628. évben Gámán Margitnak, Mohácsi Istvánnénak, és hugának Gámán Sárának a Szörény megyei Glomboka, Mál stb. puszta részbirtokára. Nevezett Margit még ugyan ez évben férjének, Mohácsi Istvánnak Kalova, Glemboka, Vercserova, Prebul, stb. részbirtokait 600 forintért elzálogosítja. (Lásd Kalova.) Voltak azonban a Gámánokon kivül még más birtokosok is ez időtájban a községben, mert Macskási Ferencz és felesége Mikla Magdolna 1632. évben azt vallották, hogy midőn leányukat Borbálát nőül adták Rada Jánosnak, egy részbirtokot Glemboka faluban kezére ereszték. Veres Ferencz Szörény vármegyei szolgabiró 1636. évben Gámán Sárát a leány-negyeddel megkinálta Felső-Obresia, Glomboka stb. faluban, (l. Obresia) Gámán László 1650. évben, és újra 1656. évben elzálogítja itteni részbirtokait Gámán Györgynek és Miklósnak (l. Kalova.) A glimbokai kenéz és segédje egy tanúvallatásban 1699. évben Macskási Péter Szörény megyei főispán érdemeit elismeri és bizonyítja.

Az 1690—1700. évi összeirás Glembokát mint Karánsebes kerületbeli falut sorolja fel.

Hogy Glimboka mikor került katonai igazgatás alá, nincs feljegyezve; alkalmasint akkor, midőn 1774. évben az oláh-bánsági határőri zászlóalj területe nagyobbittatott. Egy hivatalos közlemény szerint azonban a kamarai kincstár 1783. évben engedte volna át e falut az oláh-illir határőrezrednek.

A végvidéki katonai rendszer megszüntetésekor Glimboka az oláh-bánsági határőrezred ohabai századához tartozott. Területe 11295 hold, 1149 öl; 204 házban van 1586 oláh lakos; van g. n. e. plébániája és iskolája.

A hegyek és erdők nevei: Dialu Askuzitu, Pojana-Bradului, Stinna Batrinna, Obersia Glimbocsi és Kulmia Glavanuluj.

A területen folyik a Bisztra folyó, a Ramna, Walia Glimbocsi, Purkeritza, Ponorna patak.

Glimboka határos keletre $^1/_4$ mérföldnyire Ohaba-Bisztra, délre egy óránylra Waar, nyugotra $^1/_2$ mérföldnyire Obresia faluval, éjszakra a Bisztra folyóval.

Godjan patak Csernivir hegyen ered, és Domasniához $^3/_4$ órányira éjszak felé, a Domasnia patakba ömlik, annak balpartján.

A Godián hegy határpontot képez e megye, Erdély és Oláhország közt. Terregovától keleti irányban.

Glino, lásd Gyuro.

Goletz falu fekszik a Tilva Petricsilli nevü vidéken eredő Goletz csermely mellett a Karánsebesről Orsovára vezető országut jobb oldalán, de a Temes folyó bal partján közel Petrosnicza és Bukosnitza faluhoz. Mátyás király 1468. évben Örményesi Lászlónak és Lajosnak, és Macskásy Jakabnak a karánsebesi kerületben fekvő Goliecz, Padurencz, Miraja, Petrosnicza, Bokosticza, Valisora, és Csernecz falura, melyeknek birtokában már őseik voltak, és ők maguk jelenleg is vannak, uj adományt ad; egyszersmind megparancsolja az aradi káptalannak, hogy az adományosokat beigtassa. Alig szükség mondanom, hogy az Örményesi család ugyanaz a Fiáthtal. 1501. évben Fiáth Lajos és László közt egyezség jött létre Golacz stb. falvakra nézve. II. Lajos király 1525. évben Fiáth János leányának Katalinnak apja jószágai: Bukin, Cseresnya, Golecz, Petrosnicza és Bolvasnicza felét adományozza a kir. joggal együtt. Fiáth Ferencz 1531. tiltakozik az ellen, hogy János király Galacz (más helyen Galach) Bokosnicza stb. falvakat eladományozhassa. (L. Örményes.) Fiáth Zsigmond, Miklós és János 1613. évben tiltakoztak, hogy Báthory Gábor fejedelem a Szörény megye karánsebesi kerületében fekvő Valisora, Golecz, Szlatina stb. falvakat eladományozhassa. A fejedelem ugyan ezen esztendőben a nagyváradi káptalan requisitorainak meghagyja, hogy Fiáth Zsigmondnak mind azon okleveleket átiratban kiadják, melyekből Bukin, Pojan, Gholecz, Örményes stb. falura való jogait igazolhatja. Fiáth Miklós maradékai: Fiáth Erzsók aszszony Vajda István felesége, — Fiáth Mara, Gámán Miklósné, — Kricsovai Ferencz hugai Kricsovai Anna és Borbála, kik Kricsovai Péterné Fiáth Katalin után maradtak, 1616. évben azt követelték, hogy őket,mint leányágbelieket egyenlő osztály illeti a deficiens Fiáth Lajos (?) jószágából, mint a fiuágat, azon részen fölül, mely ugyis rájuk maradt, atyjuk Miklós után

Bukin, Pojana, Polianka, Petrosnicza, Valisora, Szadova, Örményes, Alsó- és Felső-Gyuro, Fenes, Kriva és Golecz nevü faluban. Az atyafiak közti pernek egyezség vetett véget, mely az atyafiságos rendre nézve kissé homályos. Az 1603. évi portalis összeirás Fiáth Lajost 3, Fiáth Jánost 1 portával tünteti fel. A katonai határvidék fennállása korában Golecz az oláhbánsági határőrezredhez és annak szlatinai századához tartozott. Van itt szilárd anyagból 1840. évben épült templom, de hol a bukosnitzai plébánus végzi a teendőket. Nevezett évben egy Terebuga Mária nevű őrvidéki asszony kukoricza kapáláskor egy ládát talált török ezüst pénzzel, a melyért vizsgálat alá vonatott, mert a pénzt kézalatt eladta.

Lakosai oláhok, számuk 1858. évben volt 490. 1872-ben 599. Területe 6273 hold, 282 öl, rajta 55 ház. Szörény megye visszaállítása után a karánsebesi szolg. járásba osztatott be.

Golecz, hegy az Al-Dunánál, a Veterani barlangtól száz lépésnyire. A ponyikovai barlangot átfutó, aztán a Dunába sietö Ponyikova patak, a 2556 láb magas Golecz hegyről ered. A barlang maga a Sukuru hegyet átfurja. Különben a dubovai határban fekszik.

Globukrajova. A Krajova patak szolgálván mellékneve, a falu neve lett Globukrajova, holott régenten csak Globnak iratott. Izabella királyné 1547. évben a miháldi kerületben fekvő Jablanicza és Glob falvak, és több predium részbirtokairól uj adományt ad Sebessy Mihálynak, ki előtt e jószágokat a hütlenségbe esett Szente Pál birta, (L. Jablanicza) később Jablanicza és Glob és a hozzá tartozó prediumok idegen kézre kerültek, a miért Sebessy Mihály gyermekei 1564. évben Osztrovy Gáspárral egyezségre léptek, hogy segitségével azokat visszaszerezhessék. (L. erről Jablanicza.) Bizonyos Wkmÿr István 1557. évben Kuptore, Halandin és Glosy (igy, Glob helyett) nevü prediumjának harmadrészét elzálogosítja Ruszkai Mártonnak és Jánosnak 40 forintért. A mehádiai kerületben fekvőnek mondatik 1590. évben, a midőn t. i. Tuardini Imre felső Glob pusztát, és alsó Glob részbirtokának felét Ruszkai Jánosnak, Pálnak és Szentének adományozza. (Lásd Kuptore és Jablanicza.) A karánsebesi kerület 1603. évi összeirása szerint Glob faluban Osztrovy Gáspár 3,

Szegedi János 1, Simon János $^1/_4$ portával van megadóztatva, Kis-Globfaluban Vukmer 1, és Sebestyén Péter 1 portával. A Vukmer név Halandin birtokosai közt is fordul elő. Az 1690—1700. évi összeirás Globul Krajovy néven a mehádiai vagy orsovai kerület alá sorolja.

Ugy látszik, hogy 1769. évben, midőn a zsupaneki zászlóalj alakittatott, Globu Krajova még nem vonatott be a katonai területbe, de igen is 1774. évben, midőn ezen terület tágíttatott, és a zsupaneki zászlóaljból az oláhbánsági zászlóalj szerveztetett. Ez idő tájon Korabinszky térképén Gleba Krajova néven tünteti fel.

A végvidéki szervezet utolsó éveiben a falu az oláhbánsági határőrezredhez, és annak petniki századához tartozott. Globukrajova fél órányira Petniktól éjszak felé fekszik a Krajova pataknál, és pedig 78 lábbal magasabban, mint Mehádia. A falun keresztül vonul a Petnikről Mehadikába vezető ut. Határos a faluval keletre Krusovetz, Kuptore; nyugotra Lapusniczel, délre Petnik, és a Kalva vidék, éjszakra Mehadika. A falut következő hegyek környezik: keletre Bellekin, Paskan és Tilva 480 lábnyi magasságban, nyugotra a Krajova patáktól jobbra Klanivir, balra Tresty, hol a legtöbb gyümölcskert van; a petniki rész felé Streny, a melynek dombjain kaszálók, gyümölcsösök és szántók egymást váltják fel; éjszakra van a Szlatinik völgy, melytől nem messzire a Dialu Kimeschi, mely vidék sziklás, de mint a Krajova forrásának helye, említést érdemel. A helység területén még a Szlatinik, Strimb és Bellikin folynak, melyek mind a Krajova patakkal egyesülnek. Globu Krajován van templom és iskola. A közigazgatást egy káplár teljesítette a végvidéki szervezet idején. Most e falu Szörény megye terregovai járásához tartozik. Területe 2615 hold, 1116 öl, 78 házban lakik 736 oláh.

Globureu. Szörény vármegyében a Bala folyó mellett feküdt Globsor falu, melyet Báthory Zsigmond erdélyi vajda 1584. és 1589. évben, Kuptore faluval együtt Jósika Istvánnak adományozott. (Lásd Kuptore.) A Bala folyó nem egyéb, mint a Bela patak, avagy a Bela-Reka. Tudjuk, hogy Korniareva falu a Rauna és Ohaba patak összefolyásánál fekszik, — igy alakul a Korniareva patak, mely rövid folyás után

a Bela-Reka nevet veszi fel. Globureu falu ma a Korniareva patak mellett fekszik, és igy a XVI. századi fejedelmi adomány csak ugyan azt mondhatta, hogy a Bala folyónál találtatik Globsor falu, a melyben tehát Globureut fel kell ismernünk. — Glob néven említi a mehádiai vagy orsovai kerület alatt már az 1690. évi összeirás. Globurea 1769. az akkor alakitott zsupaneki oláh zászlóalj egyik századát, és az utóbbinak székhelyét képezte, hét faluval. (Lásd Zsupanek és Karánsebes,) ebből lett 1774. évben az oláhbánsági zászlóalj, — egyesítés folytán az oláh-illir ezred. Ebben Globurea 6 faluval együtt egy század területét képezte. Utóbb az oláhbánsági határőrezredhez, különösen annak mehádiai századához tartozott. Az itteni templom 1776. évben épült, melyben g. n. e. plébánus tisztjét végezi. A ház-birtokos család 85. Van szilárd anyagból épült iskolája, és katonatiszti lakás is. 1828. évig itt volt a század állomási helye, de akkor ez innét Mehádiára tétetett át. Globureu magassági fekvése egyenlő Mehádiával, különben a Maliniak és Orlo nevü kopasz hegyek közti völgyben terül el. Mind a két hegy sok vizszakadást mutat, és a falu nagy esőzések idején elöntés veszélyének van kitéve. Határában semmi erdőség nincs, patakok sincsenek, az egyetlen Belarekát kivéve, mely a falu bal oldalán folyik.

Globureu Szörény megye orsovai járásához tartozik. Területe 1842 hold, 1071 öl. Népesíti 605 oláh lakos, kik g. n. e. vallásuak.

Gropile, hajdan falu a karánsebesi kerületben. Ezt Novcsa Miklós birta számos más faluval ezen vidéken; de hütlenség bünébe esvén, János király 1534. évben az ő jószágait, közte Gropilét (alább Gropyla) Fiáth Ferencznek adományozta, kit 1535. évben beigtatott Országh György és Ferencz tiltakozása mellett. (Lásd Dalcs.)

Görény, hajdan vár Mehádia környékén, melynek közelebbi fekvését még nem ismerjük. Albert király 1439. évben kétszer lépett conventióra a két Hunyadi Jánossal, hogy a különben is parancsolatjuk alatt álló Szörény, Gewryn (másutt Gewren) Orsova, és Miháld királyi várak védelméről gondoskodjanak. E czélra a Hunyadiak sajátjukból nagy összegeket fordítottak, a melyek biztosítására a király nekik Temes

és Bodrog megyében nagy kerületeket elzálogosított. Erzsébet királyné is szintén 1439. évben Kecskeméth mezővárost Pest megyében, és Csongrád nevü birtokot (possessiót) Csongrád vármegyében zálogba adja Káthay Lászlónak, Mihálynak, Fülöpnek, Jakab egri prépostnak, és Miklós borsodi főesperesnek, szintén egri kanonoknak, — mindnyájan Káthay Mihály fiainak azon 2500 magyar arany forintért, melyet a nevezettek a királynénak kölcsön adtak a török berohanások torkában levő Zewrin (Szörény,) Gewren, Orsova, és Miháld várak fentartására. Az erről szóló okiratot Hornyik János másolatból közli: »Kecskeméth viszonya a Kis-Kunsághoz« czimü értekezésével az Uj magyar Múzeumban 1853. I. köt. 337. lap, de némi hibákkal, melyek közül csak azt említem, hogy nála a vár neve »Beuren« Gewren helyett. Hogy e váraknak mily nagy fontosság tulajdonittatott, kitetszik abból, hogy I. Ulászló király is 1440. évben a két Hunyadi Jánosnak, Vajk fiainak, azon érdemükért, hogy a Duna mentén, az ország szélén fekvő várakat, nevezetesen Orsovát, Szörényt, Miháldot (Mehádiát) és G y e w r e n-t, más erősségekkel együtt, a melyeket akkor kezük alatt tartának, ügyesen a törökök ellen védelmezték, több Hunyad vármegyei falun kivül, Bosár Temes megyei helységet adományozza. Ugyan csak I. Ulászló király 1443. Csornai Mihálynak és Balásnak és társaiknak Rékást és Zege-házát Temes megyében elzálogosítja azon 5000 arany forint biztosítására, melyet Szörény, G e w r y n, Sebes, Miháld, Orsova stb. királyi várak védelmére sajátjukból költöttek. Hasonló értelemben a király szintén 1443. évben, megint Csornai Mihálynak és Balásnak Rékast és Solymost adományozza, mert Albert király idejétől fogva Szörény, Gewryn, Orsova, Peeth, Sebes és Miháld kir. várakat hősiesen védelmezték. Micsoda háborus vihar sodorta el e várat a föld színéről, erről régi emlékeink hallgatnak.

Gubanachva, hajdan predium Szörény megye mehádiai kerületében. Tuarini Imre 1590. ezen puszta felét Ruszkai Jánosnak, Pálnak és Szentének adományozza. (Lásd Jablanicza.)

Gyuro, hajdan falu a karánsebesi kerületben. Birta 1467. évben Örményes Lado, ki ez évben jószág-közösségre lépett a Mutnokiakkal oly czéllal, hogy a túlélő fél annak birtokait örö-

kölje, a ki magtalan meghal. E falvak közt van Örményes, Gywrow, Szadova stb. 1501. évben egyezség jő létre Fiáth Lajos és László közt Gywro stb. falura nézve, 1578. évben Gywro, Nagypatak, Székestelek említtetnek, mint a Fiáthék részbirtokai. — Fiáth Ferencz 1531. évben tiltakozik, hogy János király Gwro, Fenes, és a többi Fiáth-féle jószágokat a leányágnak adományozhassa. Ugyan ő 1535. évben János király adománya folytán Gywro és Novesa Miklós más jószágainak birtokába igtattatik. Báthory Kristóf vajda 1579. évben Fiáth Lajos, László Ferencz, Miklós és Jakabnak a Szlatina stb. faluban és Gywro prediumban rejlő kir. jogot adományozza. (Lásd Örményes.) Fiáth Zsigmond, Miklós és János 1613. tiltakoznak, hogy Báthory Gábor fejedelem Felső- és Alsó-Giuro, Fényes, Kriva, Golecz, Szlatina, stb. falvakat eladományozhassa. (Lásd Örményes.) Mind ebből kitetszik, hogy Gyuro a mai Armönisch és Fönisch környékén feküdt, hol tán ma is egy zúg fentartá nevét. Ruszka falunál éjszak és nyugot közt a Glino hegy emelkedik, és ez kellő irányt ad a falu fekvésére nézve, mely csakugyan Terregova és Ruszka közelében szerénykedett egykor. A falu neve csakugyan többször Glinonak is iratik.

Bethlen Gábor 1628. évben meghagyja Szörény megyének, hogy a Fiáth Ferencz, Miklós és László után Fiáth Jánosra, Zsigmondra és Miklósra szállt birtokokban, — melyek közt Giureö is előfordul, egyenlő osztályt foganatosítson. Fiáth Ferencz 1531. tiltakozik az ellen, hogy János király Alsó-Gywro és Felsew-Gywro stb. falvakat eladományozhassa. (L. Örményes.)

Halandin, hajdan predium Szörény vármegyében, mely majd a mehádiai, majd a karánsebesi kerületben fekvőnek mondatik. Eleinte a nemes Kasztrucz család lehetett itt birtokos, mert 1519. évben Kasztrucz Mihály de Halandyn, mint kir. ember és szomszéd részt vesz a Plugoviczaiak statutiojában. (L. Plugovicza.) Farkas Miklós 1550. évben itten a mehádiai kerületben fekvő részbirtokát eladja Krassay Miklósnak; losonczi Bánfy Mihály pedig 1552. évben halandini részbirtokát elzálogosítja. Wkmÿr István 1557. évben három prediumjának, ugymint Kuptore, Hollandÿn és Glosy har-

madrészét 40 forintért elzálogosítja Ruszkai Mártonnak és Jánosnak, kiknek azonban semmi részük ne legyen az ott már létező jobbágyokban; szabadságukban állván jobbágyokat odatelepíteni, kiket aztán a visszaváltás idejekor ismét elvihetnek. Erről a karánsebesi ispánok bizonyító levelet adnak. II. János király 1569. évi átiratában Halandin a karánsebesi kerületben fekvőnek mondatik. Olykor Helendÿn-nak iratik. (Lásd Terregova, Hidegpatak, Podmel.) — Ezen pusztának a nevét fentartotta egy uttakaritónak háza, mely Hallandin-nak neveztetik mai napig, és a karánsebes-mehádiai országuton, a korniai völgyben, $^1/_4$ órányira Krusovetz alatt áll.

Halmos, lásd Almás.

Hanzarova, a Bizerei család egyik hajdani birtoka Szörény megye karánsebesi kerületében, vagy Temes megyében, ha ezen kerület is oda tartozott. Bizerei János 1495. évben a karánsebesi és borzafői kerületben fekvő Bizere, Kalova, Vercserova, Glimboka, Ohabicza, Hanzárova, Bolvasnitza, Apadia stb. részbirtokait Gámán Györgynek elzálogosítja. Ugyancsak Bizerei János 1515. évben a Szörény megye karánsebesi kerületében fekvő Bolvasnitza, és Henzerova harmadrészét 80 arany forintért Lázár Mátyás karánsebesi birónak elzálogosítja. II. János király 1561. évben az ő kanczellárjának Csáky Mihálynak néhai Bizerei János részbirtokait Glimboka, Vercserova, Bolvasnitza, Hanzarova stb. Temes megyei karánsebesi kerületében fekvő falvakban adományozza. Ugyan ezen király 1563. Bizerei János összes részbirtokait elszámlálja, melyek, midőn magtalan meghalt, a többi osztályos atyafiakra szálltak. (Lásd Bizere.) Hanzarova Karánsebes és a ma Krassó megyei Apadia közt fekhetett. — Bizerei Miklós és László közt hosszas birtokpör folyt. A felek végre 1475. beleuntak, és egymással oly osztályra léptek, hogy Henserowa, Bolvasnitza és más Temes megyének sebesi kerületbeli falvai két harmadában Miklóst, egy harmadában Lászlót illessék. (L. Bizere.)

Hernyák, hajdan falu a halmosi kerületben. Mátyás király 1484. évben uj adományt ad Gerlistyei Jakabnak a halmosi kerületben fekvő Rudaria, Prilipecz, Hernyak, Marsina stb. faluról. (Lásd Gerlistye.)

Herzesth, máskép Horzfalva. Kinisy Pál 1485. évben Bizerei Miklóst, mint Rakoviczay Lászlónak Rakovicza, Zkrocz, Ohaba, Kzyn, Jaasz, Herzesthe és Vaar nevü jószágainak bitorlóját, azokból kidobatja. (Lásd Bizere és Rakovicza.) Más oklevélben a Rakoviczay család jószágai gyanánt ezek soroltatnak elő: Rakovicza, két Szabadfalu, Szlatina, Mészfalva, Horzfalva, Alsó- és Felső-Keszin. Ebből nem csak a már elpusztult falu hajdani fekvése Vaar = Mészfalva közelében tünik ki, hanem a Horzfalva és Herzesth név azonossága is. A Horzfalva név az aradi káptalan egy 1458. évi levelében fordul elő, melyben Horzfalva, mint Rakoviczay Jakab egyik birtoka Temes megyében Karánsebes vidékén felsoroltatik. (Macskásy cs. ltára.) A falu ma nem létezik.

Hiabeg. Kis csermely, mely a ruszkai völgyben Terregova közelében délről éjszak felé foly.

Hidegpatak, a Kallián hegy délnyugati oldalán ered s a Szarko délkeleti és Nevoj délnyugoti oldalán eredő csermelyekkel, valamint a Pojanile-Inalte, Cserni-Vér, Kraku Matiki, Dobri-Vér és Mlecs hegyekről, meg a Kosia oldaláról lerohanó csermelyekkel növekedik. (Hunfalvy J.) Mások szerint a Hidegpatak egyenesen a Szarko hegységből ered, és a Pojana Rusky (azaz ruszkai mezőségen) vidéken a Hidessel csermelyt magába felveszi. A Hideg eleinte délre tart, de Ruszka falutól kezdve éjszakra csavarodik, és Terregova mellett a Temesbe ömlik, ezen folyó jobb partjánál. Szélessége 2—3 öl, mélysége 1—2 láb.

Hidegpatak, hajdan predium a miháldi kerületben, melynek fekvését a hasonnevü patak mentén találjuk. Az aradi káptalan 1392. évi bizonyitványa szerint Kristofor, Kyzeni András fia a miháldi kerületben fekvő Hydech és Temesin részbirtokainak eladásához maga részéről hozzájárul, ugy miként ezt az ő atyafiai Dés fiaival megállapitották. Az emlitett káptalan 1409. évben Péter, Dés fiával átiratban közölte mind azon okiratokat, melyek Themes és Hydek falu birtokára vonatkoznak. Hunyadi János kormányzó 1447. évben Temeselyi Désnek és Lászlónak, Péter fiainak uj adományt ad Themessel, Terregova, Urbacsyen, Alsohydeg, felső Kriva, Patak, Krusocz stb. részbirtokára. A miháldi kerületben fekvő

Thuregova, Krusovecz falu, Hidegpathak és Themesel predium iránt 1548. egyezség jön létre Lázár Miklós és Mihály, mint pörvesztesek közt és Bánfy Losonczy Mihály és Békés László közt. Ugyan ezen Bánfy Losonczy Mihály 1552. évben a Karánsebes vármegyében fekvő Hideghpathak, Krussovetz stb. prediumot elzálogosítja. E tárgyról szóló egy más 1552. évi levél ezt igy mondja, hogy Losonczi Bánfy Mihály, Patak és Helendin predium részbirtokait elzálogosítá, — mi a Patak és Hidegpatak predium azonosságára mutat. (Lásd Gavosdia, Temesely, Mehádia, Patak, Terregova.)

Hidegpatak predium sokszor egyszerüen Patak néven fordul elő. (Lásd azt.)

Horova, ily nevü falu létezett a Klissurában Dubova és Ogradena közt. Most nyoma sincs. A határvizsgáló bizottság, mely 1747. évi őszszel e vidéken járt, hogy a déli részek megvédhetőségéről jelentést tegyen, még ezen falut megemlíti.

Horzfalu, máskép Herzesth, lásd azt.

Hosszumező, hajdan falu a mehádiai kerületben, Zsigmond király 1436. évben meghagyja a csanádi káptalannak, hogy Imre fiait Jakabot és Mihályt, Hosszumezei Istvánt, és Demetert Layo fiát a miháldi kerületben fekvő Hozywmezew és Alsó-Kriva birtokába igtassa, — a mi ellenmondás nélkül végrehajtatott. Talán Fényes körül feküdt, és a Riu lung csermelytől kapta nevét, miként a szomszédos Riu alb adta nevét Fejér helységnek.

Huzarczki, hajdan falu Szörény megyében. Mátyás király 1480. évben Bolvasnitza, hwzarczky, Charziky, Szépmezeje és Kriva a szörényi kerületben fekvő falvakat örményesi Fiáth Lászlónak adományozza. 1501. évben Fiáth Lajos és László Hwczarczky birtokára nézve egyezkednek, Fiáth Ferencz 1531. évben tiltakozik, hogy János király a miháldi kerületben fekvő Hwzarczky stb. falut Bakóczy Ferenczénének és társainak eladományozhassa. (Lásd Bolvasnitza, Örményes.) Nevének ma már semmi emléke.

Illova, falu Karánsebeshez délre, Bokosnitza és Szadova közt. Midőn II. Lajos király 1519. évben rendeli, hogy Fiáth János és Ferencz, és Rakoviczay László a Lozna erdő birtokába igtattassanak, mint királyi ember neveztetik Bokosnitzai

János és Ferencz, és Zaaz Miklós de Hylhova, — azaz a mai Illova.

A plugoviczai statutióban 1519. szintén részt vesz Nicolaus Zaaz de Jelhowa. 1531. évben tiltakozik Fiáth Ferencz, hogy János király Ylhova, Valisora stb. falvakat a leányágnak adományozhassa. Peika Mihály 1579. évben itteni birtokos, Frenk Péter pedig ugyan itt Peika Imre özvegyének birája.

Báthory Zsigmond fejedelem rendeletére 1601. évben lugasi Vlád János a Temes vármegyei Drinova és Sztojsest birtokába igtattatott, mely alkalommal Peika Miklós de Ilhova, és Magyar Zsuzsánna Perco faluból, mint szomszédok részt vettek. (Az itt említett Perco = Perul, és Drinova inkább a Lugashoz éjszakra fekvő Szilha szomszédságára mutatnak. De Ilhova csak nem lehet = Szilha!) Az 1603. évi karánsebesi összeirás szerint Jelhova faluban Peika Imre és Mihály egy-egy portáról adóztak. Ez adat is bizonyitja, hogy a Peika család Illova és nem Szilha faluban volt birtokos. Egy 1690—1700. évekből származó összeirásban Ilhova, mint Karánsebes kerületbeli falu említtetik. Az oláhbánsági határőrezred fennállása idején, Illova annak szlatinai századához tartozott. A magyar alkotmány 1872-ben e vidékre is kiterjesztetvén, Illova a terregovai szolgabirói járásba kebeleztetett.

A községben még most is létezik egy jó anyagból épült ház, mely még azon korból származik, midőn Illova a »provinciale-hoz« (értsd a polgári alkotmánynyal biró országhoz) tartozott. Ezen házban volt II. József császár főhadiszállása az 1788. évi török háboru ideje alatt. Midőn Illova a katonai végvidék szervezetébe bevonatott, (a mi 1769. évben a zsupaneki oláh zászlóalj alakításakor történt) ezen község egy század székhelye lett, és a nevezett ház a század kapitányának lakházul szolgált: mig a század Szlatinára áttétetett. Az illovai századhoz 1774. évben 8 falu tartozott.

Az itteni görög-keleti templom 1837. évben épült, — van plébánusa is.

A község a hasonnevü csermely mellett, a Magura hegy alján fekszik. Területe 7970 hold, 302 □ öl, 105 házzal és 1027 oláh lakossal.

Jablanicza, Mehádiához éjszakra fekszik, hol a Mehádika patak a Bela-Rekával egyesül. A helynév szláv eredetre, és almák bőségére mutat. Legelső említése óta a mehádiai kerületben feküdt, nevezetesen 1402. évben Jabolchina és Zalyn helységre nézve Csáky Miklós temesi főispán előtt egyezség jött létre, mely szerint mind a két helység a Temeselyi családnak jutott, de Ozorai Pipo is 1425. évben, Zsigmond király pedig 1428. évben hozott ez ügyben itéletet. Hunyadi János kormányzó 1447. Temeselyi Dósnek és Lászlónak uj adományt ad a miháldi kerületben fekvő Temesely, Terregova, Alsó-Hideg, Yabelchna, Zalyn, stb. részbirtokára. (Lásd Temesely.) Mátyás király 1484. évben Gerlistyei Jakabnak uj adományt ad a halmosi kerületben fekvő Gerlisthe, Jalsanycza[1]) Rudaria, Prilipecz stb. falura, a beigtatást végezte az aradi káptalan. Albert király 1439. évi levelében, Iván, Pál fia, de Jablano királyi embernek kijelöltetik, hogy Csornai Mihály és Balázs statutiojánál Csorna és más Mehádia vidéki falvak birtokában részt vegyen. Szentesy István de Jablanowa 1500. évben, mint királyi ember szerepel a Porecsán végbement beigtatásnál. 1501. évben Zenthe Farkas de Jablanicza kijelölt királyi ember, midőn Fiáth László gyermekei Örményes és más birtokokba voltak igtatandók. (Lásd Örményes.) Izabella királyné jutalmazni akarván jablaniczai Sebessy Mihály hüségét és hadi érdemeit, melylyel Zápolyai János királynak és neki szolgált, annak 1547. évben a miháldi kerületben fekvő Jablanyczа és Glob falvak, valamint Kalva, Podmelnik, Zagusen, Pressincz, Budessincz, Czerova, Waralyecz, és Raczbojnik prediumok részbirtokait, a melyeknek birtokában Sebessy Mihály nehány év óta van, ujra örök időre adományozza, megjegyezvén, hogy ezen jószágokat az előtt néhai Szenthe Pál birta, de Zápolyai János ezeket tőle, hűtlensége miatt elvette, és Sebessy Mihálynak adományozta.

Sok esztendővel utóbb ezen birtokok elzálogosítás utján idegen kézre kerültek, és pedig a fennebbiek közül Jabla-

[1]) A Jalsanicza helynév más eredetü. Jelcha t. i. szlávul Egerfa Erle, innét a Jelsevicza és Jelesnicza helynevek.

niczia és Glob falu, Valalecz, Raczbojnik, Budissincz prediumok, továbbá Prekop, Valchiapolia, két Pernys, és Kladnik prediumok, mely utóbbiakról nem tudjuk, mikor és mi módon szerezte meg azokat Sebesy Mihály, ki Gyurma Istvánnal egyezségre lépett, hogy az ő segítségével ama birtokokat visszaszerezhesse. Tett-e valamit Gyurma az ügy érdekében, nem tünik ki, sőt kétséges, mert Sebessy Mihály gyermekei Imre, Pál, és Borbála 1564. évben Osztrovics Gáspárral, Gyurma István vejével léptek hason értelmü egyezségre, hogy ez utóbbi semmi fáradságot nem kimélve, az elzálogosított fennebbi jószágokat idegen kézből visszaszerezni törekedjék. Mi ha részben vagy egészben sikerül, Sebessy Mihály gyermekei Osztrovics irányában arra kötelezik magukat, hogy a visszaszerzett jószágok negyed részét neki vagy örököseinek tulajdonul átengedik. Az egyezség megtartására mindegyik fél 300 aranyból álló birságot kötött le. Az előadottakból ilyen családfát nyerünk:

Sebessy Mihály
(Szente Anna, előbb Tuardini János neje)

Imre.	Pál.	Borbála
1560.	1560.	(jablaniczai Ruszkai György.)

Jabalchna és mindkét Zalyn a halmosi kerületben — Terregova, Krusovecz, Hidegpatak, Temesely a miháldi kerületben stb. 1548. évben egyezség tárgyát képezi Lázár Miklós és Mihály közt, kik pörvesztesek lettek, és Bánfy Losonczy Mihály és Békés László közt, (l. Terregova.) A XVI. század második felében említtetik Sebessy, máskép Szente Imre de Jablanicza, birtokos Lugos környékén. A fennevezett Bánfy Losonczy Mihály 1552. évben elzálogosítja részbirtokait Gavosdia, Turegova faluban, Hidegpatak, Jobolchyna stb. prediumban Karánsebes Comitatusában (l. Gavosdia.) Kornyáti Békés László 1553. Sebes megyében fekvő Alsó- és Felső-Gavosdia, Terregova, Krusovatz, Zaly és Jebasnya nevű részbirtokainak felét 100 forintért tövisi Cherwiche Jánosnak elzálogosítja a kolosmonostori convent előtt. Egy 1574. évi hosszu vallatásban Gerlistyei Péter nemes személy a Bánfyak jószágairól, a mai Krassó vármegyében oda nyilatkozik, hogy Trombitás Lajos, mint a Bánfyak tiszttartója birta

Jabelczyat, Krusoveczet, Thuregovát és Gavosdiát, — szintén imigy nyilatkozik Gerlistyei György is, ki a falut Jabalczyn-nak ejti. Ellenben Manyul, Békés László gavosdiai birája azt vallja, hogy Mutnoky Balázs, Gámán András, Erdély Sebestyén, és Trombitás Lajos mind a Bánfyak képében birták Gavosdiát, Turegovát, Krusoveczet, — de Jabelczyet soha sem birták, mert nem oda való jószág volt. A többi tanu nem érinti Jabalcsot vallomásaiban. Báthory Kristóf fejedelem 1577. évben karánsebesi Vajda Bonaventura és Miklósnak, daczára, hogy javukra Terregova és Jabalch — Szörény megye karánsebesi kerületében fekvő — falvak birtokára nézve a Bánfyak ellenében már itéletet hozott, új határnapot tűz ki, és megidézi jogaik igazolására, mert a Bánfyak a Szent-György napján tartott törvényszéken meg nem jelenhetvén, csak meg nem jelenésük miatt vesztették pörüket el. (l. Terregova) Tuardini Imre, máskép Jablaniczai Szente Tuardini Jánosnak Szente Annával nemzett fia 1590. az erdélyi káptalan előtt oly bevallást tett, hogy a lefolyt években (az idő közelebbről nincs kijelölve) János király, jablaniczai Szente Pál, az ő nagybátyja kérelmére, minthogy nőtelen és gyermekutódokra nincs kilátása, birtokait neki Tuardini Imrének adományozta. Ezen birtokok valának egész Jablanicza falu, — és a Zagusen, Ztaniznek, Podmelnik, Gerliste, Felső-Glob, Valalecz, Raczboynik, Budysnicz, Popova, Cherova, Krivicza, Chladnyk, Felső- és Alsó-Pernis, Felső- és Alsó-Kalva, Presnicz, Zlatinik, Gubanachva, Prekop, Simonocz nevü egész prediumok, és Alsó-Glob pusztarész, mind Szörény vármegye nagymihàldi kerületében; továbbá Campeny, Agres, Budaholi egész prediumok Szörény vármegye lugosi kerületében. E jószágok részint még jelenleg is Tuardini Imre birtokában vannak, részint zálog- és más czím alatt idegen kéznél. Tuardini Imre hasonló jótéteményt kivánván gyakorolni nővére után maradt unokagyermekei után, mint a minőben őt nagybátyja néhai Szente Pál részesité, a nevezett jószágok felét Ruszkai Jánosra, Pálra és Szentére, és örököseire örök adománykép ruházza, azon kötelezettséggel, hogy ők közös fáradsággal és költséggel az idegen kéznél levő birtokokat kiváltsák. Megjegyezvén egyszersmind, hogy ha ő

és más mindkét nembeli örökösei magtalanúl meghalnának, ez esetben a fennevezett birtokok másik fele is Ruszkai Jánosra, Pálra és Szentére szálljon. Az itt szereplő személyek nemzedékrende ez:

N.

Tuardini János — Szente Pál
(Szente Anna, Szente István leánya, utóbb Sebesi Mihály neje) (nőtelen)

Tuardini Imre, máskép Jablaniczai Szente.

Jablaniczai Ruszkai György
(Borbála, jablaniczai Sebesi Mihály, és Szente Anna leánya)

János, Pál. Szente.

Báthory Zsigmond erdélyi vajda 1591. évben rendeli, hogy a fiskus Szörény vármegye karánsebesi kerületében fekvő Bosovics, Gavosdia, Dombovicza, Turegova és Gabelczina birtokába igtattassék, (l. Bosovics.) Midőn Mária Christierna erdélyi fejedelemnő parancsából 1598. három orsovai halász, Ogradenához tartozó három halászhely birtokába igtattatott, a beigtatásban részt vesz Sebesy Imre de Jablanicza, ki a fennebbi nemzedékrendben előfordul. — A karánsebesi kerület 1603. évi portális összeirásából látjuk, hogy Jabolczina és Jablanicza két különféle falu. Az elsőben Bánfy Boldizsár 2 portáról adózott, Jablaniczán pedig Szegedi János 2, Simon János 1, Osztrovi 2, Ruszkai György (ki a nemzedékrendben is előfordul) 2, Czorczokné 1 portáról adózott. Ma nem tudnók megkülönböztetni, mert hisz a magas hegylánczon túl, ma Krassómegyében fekvő Jabalcsa falura nem gondolhatni, mert ez bizony soha sem tartozott Szörény megye miháldi kerületéhez. Rákóczy Zsigmond fejedelem 1607. évben Lodi Simonnak, és nejének Boronkay Zsuzsannának több erdélyi birtokon kivül a Szörény megyében fekvő Jabalcsia Dragomirest, Zagusen, Terregova stb. falura új adományt ad, (l. Terregova.) Még egy 1690—1700 évből származó összeirás is Jabelniczát a mehádiai kerület falvai sorában említi, Petnik után. Már 1717. az orsovai kerülethez tartozott és 80 házból állt.

Az 1769. évben alakult zsupaneki zászlóalj oláh-bánsági zászlóaljjá szerveztetvén, és területi nagyobbítást nyervén, ahhoz 1774. évben Jablanicza is csatoltatott több krajnavidéki faluval.

Az oláh-bánsági határőrezred fennállásakor annak pettniki századához tartozott.

A helybeli hagyománynak tudomása van a törökök gyakori beütéséről, és a lakosok gyakori elhurczolásáról fogságba. Ez időben a helység hét házra szorult össze, a többi elpusztítva vagy elhagyatva lévén.

Az itteni iskola épült 1824., a templom 1828. évben. Van itt két gör. kel. plébánia.

A falu a Krajova patak mellett, 36 lábbal magasabban, mint Mehádia fekszik. Keletre a Cseregeu, Diel és Patalasko hegyek emelkednek, az utóbbiak közt van az Ogaschu mare nevű völgy és szoros. Nyugotra a magaslatok gyümölcsfákkal vannak beültetve. Ez oldalon szakad ki a Valia Szatului nevü viz a Sverdin mik patakból; e viz már a mult században valamely domb átvágásával Guschnia és Stirmina vidékén Jablanicza közelébe vezettetvén malmok hajtására. A község nyugoti oldalán Glavanell nevü vidéken domborodik az Ogaschu Szelisti, melynek fátlan háta legelőül szolgál.

Jablanicza, délre Mehádia, keletre Plugova és Krusovetz, éjszakra Petnik faluval, nyugotra a petniki kincstári erdőségekkel határos.

A helybeli erdőségek nevei; Walaletz, Kraku Csejului, Bradunalt, Viru Elhoka, Velika Berschia, Delgereth, Ramnicsora, Gounosa, Lissivir.

A Sverdin mare patakba, mely itt ered, az Elhoka mare és mik, az Isvoru reu, Isvoru bun (azaz: rosz forrás és jó forrás) és Ramnicsora patak folyik.

Területe 9992 hold, 963 öl. A község 176 házból áll. Oláh és gör. keleti vallásu lakosainak száma 1734. Szörény megye orsovai járásához tartozik. Van itt vasuti állomás.

Jardasticza. E falu Mehádia környékén feküdt, és a mehádiai oláh kerülethez tartozott. Ismeretes ma a Jardesticza patak, mely a hasonnevű völgyből jövén, Topletz mellett, a rajta átvezető hid közelében a Csernába szakad. Jardasticza, Topletz, Csorna stb. 1436. évben Temes megyéhez tartozott, a midőn a csanádi káptalan Csornai Mihályt és Balázst a nevezett falvak birtokába igtatta. Albert király 1439. évben a fennebbi Csornaiaknak uj adományt ad Csorna, J o r-

dasnycha (az oklevélben egyszer Jordanycza, — kétszer Jordasnycha iratik) Plugova, Veredin stb. falura, melyekbe őket ezuttal az aradi káptalan beigtatja. Ma a mehádiai község területéhez tartozik Jardasticza mare és Jardasticza mik nevű erdő.

Jász. Karánsebeshez éjszakra fekszik Jász, vagy Jaaz, és Szörény vármegye, vagy a szörényi bánság karánsebesi kerületéhez tartozott. Mátyás király 1480-ban örményesi Fiáth Lászlónak a sebesi kerületben fekvő Jaz, Mezfalu, Cserenyes és Keregh falvakat adományozza, meghagyván egyuttal az aradi káptalannak, hogy őt ezen jószágokba beigtassa. E falut több mással együtt Kinisy Pál temesi főispán 1485. Rakoviczay Lászlónak itéli oda Bizerei Miklós ellen. — A falu itt Yaaz-nak iratik; 1572-ben Rakoviczay János beperelte Berta Gáspárt Karánsebes ispánjai és szolgabirája előtt azért, hogy Jazon a felperes birtokán megjelenvén, annak lovait Macsovára elhajtotta. A hosszu perből kitünik, hogy Jasz faluban a Pribék vagy Banul család is volt birtokos. Báthory Zsigmond fejedelem 1588. levele szerint Jász, Mészfalu stb. falvak Karánsebessel határosak. 1590. évben Pribék László de Jaz, máskép Banul nevezetü, János fia, ki Márton fia volt, a ki megint a Pribék melléknevet viselő Rakoviczay László fia volt (senioris scilicet de Rakovicza) az erdélyi requisitorok előtt azt vallotta, hogy miután ő a Szörény vármegye karánsebesi kerületében, nevezetesen Var, máskép Mészfalu, Felső-Ohaba, Zkorcza falvak, valamint Agzyn, máskép Zkzÿn, Alsó Ohaba, Rakovicza és Ztremba prediumokban fekvő atyai részjószágait, melyek az előtt Pribék Borbálánál (lugosi Devecsery Gábor nejénél) elzálogosítva valának, — azonkivül néhai Pribék Andrásnak a fennevezett falvakban és pusztákban fekvő, szintén Pribék Borbálánál elzálogosítva volt részbirtokainak felét, Pribék Borbálától minden pénzbeli fizetés nélkül maga és örökösei számára visszanyerte. Ellenben a fennevezett helységekben, valamint Jaz faluban levő azon birtokrészt, mely Pribék Mátyás és András testvérek közt végbe ment osztály alkalmával András illetményére esett, egy nemesi curiával Felső-Ohaban Pribék Borbálának és örököseinek engedi. Azon bir-

tokrész, mely a nevezett falvakban (Jaz befoglalásával) Pribék Mátyás és János, másképen Banul által anyjuk Pribék Zsófia, (másképen Rakoviczay Zsófia) javára atyjuk jószágaiból mint negyedrész kihasíttatott, Laczug Ferenczet és Gábornak adatott, mint Danilesti Laczug László fiainak. Pribék László, másképen Banul, végre a magvaszakadt ifjabb Pribék László után reá háramlott birtokrészeket Jaz, Var, másképen Mézfalva, Felső-Ohaba faluban, valamint Agzyn másképen Kzyn, Alsó-Ohaba, Rakovitza és Ztremba prediumokban, Pribék Anna, Katalin és Zsófiának engedi át, kik tettleg már is azok birtokában voltak, és kik arra kötelezték magukat, hogy Pribék László, másképen Banul Jaz faluban lévő birtokjogait részére saját költségükön idegen kézből visszaváltják. Pribék László, másképen Banul, a birtok átengedésre különösen azon tekintetből állit rá, mert nevezett asszonyságok szülei nevelték őt és élelmezték. Ha az egyezkedő felek egyike meghalna, az őt túlélők örököljenek birtokaiban. Báthory Zsigmond fejedelem ugyan ez évben a nevezett részbirtokokra és királyi jogokra uj adományt ad Pribék Borbálának (Devecsery Gábor nejének), Pribék Zsófiának (Flore Miklós nejének) és Pribék Katalinnak (karánsebesi Fodor Ferencz nejének), valamint Laczug Ferencznek és Gábornak, danilesti Laczug fiainak. Midőn Török Adviga 1597. Glimboka, Vercserova, Kalova stb. birtokába beigtattatik, mint szomszéd részt vett Varga Fülöp de Jaaz, Pribék János özvegyének Lázár Dorottyának jobbágya — A karánsebesi kerület 1603. évi összeirása szerint Jaaz faluban Pribék János 2, és Pribék Mátyás szintén 2 portáról adózott. Ugyan ezen évben Pribék László de Józfalu nemes, valamint Tuta István Tóth Miklósnak jobbágya, és Guley, Pobora Ilonának jobbágya Jászfaluról részt vesznek Gámán György macsovai igtatásában. Bethlen Gábor fejedelem 1628. uj adományt ad Gámán Margitnak és Sárának Obresia, Kalova Glimboka, Mal stb. részbirtokára, — a beigtatásra ki voltak küldve Kelbadza János és Gyula Ádám, Fodor Mihály jobbágyai, és Rumen Farkas Flore Zsigmond jobbágya Józból. (Lásd Kalova.)

Mare Péter Józból 1642. évben Pesterében teljesítendő statutióban vett részt. Ez alkalommal csak providusnak iratik

tehát nem nemes. E falu lakosai közül 1655. évekből ismerjük Rumen Todor, Kukul Mihály, és Sztojka Jovan, Tóth Lázár jobbágyait, Musikul Matej Olar Mihok jobbágyát, Lelezkul Tatomir Henczi Miklós jobbágyát, Pazere Mire Tóth Miklós jobbágyát, Ordza Lupul Gyurma István jobbágyát, Merganul Mihály Fiáth Jánosné jobbágyát, Grosza Mojsze Tivadar Gábor jobbágyát, Gulya Lázár ifjabb Fodor Mihály jobbágyát, és Kraczon Szojka jobbágyot, kinek urát nem tudjuk. Mindnyájan a törvényszék előtt vallák, hogy a Czulai nemzetség Glimboka és Ohaba faluban nem volt birtokos, hanem igenis a Gámán család. — J a a s z falu a XVIII. században kincstári birtok volt, mig 1778. évben az akkor alakult oláh-illir határőrezredbe kebeleztetett. A határvidék feloszlása idején az oláhbánsági ezred ohabai századához tartozott. Az 1858. évi összeiráskor itt 670 lakos találtatott, 9 katholikus kivételével, a többi mind görögkeleti vallásu. Tartózkodott itt 84 házas, 17 házatlan család. Van itt görögkel. plébánus is. A lakosság 1872. évben emelkedett 747-re, területe 2084 hold, 1221 öl, házak száma 110. A falu határában folyik az Axin patak.

Korabinszky a helynevet Jasch-nak irja.

Jelhova, lásd Illova.

Jelhovecz, hajdan predium Szörény vármegyében 1598. (Lásd Potokul.)

Jeschelnicza, első említését találjuk 1774. évben, a midőn az oláh határőri zászlóalj területének tágitása szükségesnek tartatván, Jeselnicza is abba beolvasztatott. A katonai végvidék feloszlatása idején az oláhbánsági határőrezred orsovai századához tartozott, most az orsovai szolgabiróság hatáskörében van. Területe 10401 hold, 922 öl. 72 házban lakik 671 görögkel. oláh. A templom és iskola 1844. évben épült. E területen a Mala patak a Dunába szakad, Jeschelnicza és Uj-Ogradena közt. Legjelentékenyebb a Jeschelnicza patak, mely az Ogaschu Niamzului (német patak,) Ogaschu Fakonia, Ogaschiu Diress, Ogaschu Wulpi, és Wrapschonia nevü patakokat felveszi, és a Dunába viszi. Mind e patakok hasonnevü hegyeken erednek.

A falu délnyugotra Orsovával határos.

Kalova. A Bizerei családból kivált Gámán család egyik ága a bizerei melléknevet tartá meg, a másik a kalovai melléknevet vette fel a XVI. század közepén. Ez a Kalova szintén a karánsebesi kerületben feküdt, és többnyire Bizere sorsában osztozott. Kalova első említésére 1433. évben akadunk, a midőn Bizerei Miklós kir. testőr Bizerei Ladora ráfogván, hogy hűtlenség bünébe esett, Zsigmond királynál kieszközölte, hogy Lado jószágai neki adományoztassanak. De Lado fia László 1438. évben Albert királyhoz fordult, és apjának hüségét igazolta, a miért is Albert király Lászlót 1439. apja jószágaiba visszahelyezni rendelte. (Lásd Bizere.) Az aradi káptalannak 1447. és 1448. évi bizonyitó leveléből tudjuk, hogy a Bizerei család tagjai birtokosztályra léptek, mely szerint a Temes vármegyei karánsebesi kerületben fekvő Kalova, Plese, Meel, Novakfalvak, Volya és Alsófalu fél része, továbbá egész Szabadfalu, Rafna és Vercserova Bizerei Miklós és László részére estek; a nevezett falvak másik fele (közte Kalova) Bizerei Lászlónak, Lado fiának, és Bizerei Péternek, Péter fiának adatott át. Ugyanezen káptalan 1458. évben a Bizerei Miklós és Rakoviczay Jakab közti egyezséget említvén, azt irja, hogy Alsó- és Felső-Kálva Temes megyében feküdt, — valami kerületről nincs szó. Egy ujabb egyezség jött létre 1475. Bizerei Miklós és Bizerei László közt, melynek értelmében Miklós és fia Gáspár Bizere, Kalwa, Plese, Vercserova, Felső- és Alsó-Rafna, Glimboka stb. két részét, László pedig és fiai harmadik részét kapják. (L. Bizere) Bizerei Gámán György 1492. tiltakozik az ellen, hogy Bizerei János, néhai László fia, a maga részjószágait, közte Kalovát Csicsóvásárhelyi Ferencz diáknak elzálogosítsa vagy eladja. Nevezett Gámán György és Bizerei János az összes birtokokat 1495. egymással egyaránt megosztották és azon szerződésre léptek, miszerint az egyik szerződő fél fimagzat nélküli halála esetére a másik tulélő fél szerződő társának mindenben örököse legyen. (L. Bizere.) Mind ezen egyezségekben Kalova is az osztály vagy örökség tárgyát képezi. Bizerei János még 1495. a maga részbirtokait, közte Kalovát, Gámán Györgynek elzálogosítá. Ezek után elég hosszu szünet áll be Kalova belső történetében, — évtizedeken át, közben 1540. évben csak az ébreszt

némi figyelmet, hogy a karánsebesi törvényszék levele Kalovában kelt. II. János király 1561. évben az ő kanczellárjának Csáky Mihálynak a Temes megye karánsebesi kerületében fekvő Bizere, K a l o v a, Plese stb. falubeli részbirtokokat adományozza, de 1563. évben ez adományozást a Gámán család részéről támasztott pör folytán visszavonja, és a jószágokat Gámán Péternek és Ferencznek oda itéli. (Lásd Bizere.)

K a l o v a, Obresia stb. falvak iránt a Gámán és Csulai család közt 1566. egyezség jött létre, mely szerint, ezen falvakra nézve minden pörről elállnak. 1577. év körül Várkonyi Jánosné Borbála, Őz Lászlóné leánya, mely utóbbi Gámán Ferencz és György nővére volt, prokátor által részt kivánt K a l o v a, Obresia, Vercserova, Rafna Glimboka, Mál, és Apagia faluban a karánsebesi porkoláboknál.

Báthory Kristóf vajda 1576. évben kalovai Gámán Annának, László leányának uj adományt ad Obresia, C o l l o v a, Vercserova, Rafna, Glomboka és Mál atyai jószágaira Szörény megye karánsebesi kerületében.

A karánsebesi kerület hatósága 1579. felterjeszti Báthory Kristóf erdélyi vajdának azon tanuvallomásokat, melyekből kitünik, hogy Fiáth Lajos és neje Kalován, és a többi bizerei Gámán családbeli jószágokban soha sem birtak, mióta Fiáth Lajosnét, atyja Gámán László kiházasította.

Talán e jelentés következtében történt, hogy Báthory Kristóf 1580. évben a Szörény megyei és karánsebesi kerületbeli K a l o v a, Obresia, Vercserova, Rafna, Glimboka, Málfalva és Apadia falvak részbirtokait és az azokban fekvő bizerei jószágokat Gámán Györgynek, Ferencznek és Miklósnak új adománykép adományozza, és rendeli, hogy ezek beigtattassanak. A beigtatást szokott formasággal teljesítették Macskási Mihály és Farkas, és arról a fejedelemnek Kalováról kelt levélben jelentést tettek. Báthory Kristóf az igtatást meghagyó levele a két Macskásin kivül még többekhez, nevezetesen kalovai Hidegh Tamáshoz is volt intézve, miből kitetszik, hogy a Hidegh családnak is kellett Kalován birtokosnak lenni. Ezen uj adományozás ellen még 1580. özvegy Chyklan Pálné Anna és fia János, valamint Rakoviczay János és Mátyás különféle okokból tiltakoztak. (Lásd Bizere.)

Gámán Anna sem nézte a dolgot nyugodtan, mert férje Fiáth Lajos még ugyan ez évben a báni szék előtt Kalova, Obresia, Rafna, Vercserova, Glimboka, és Mál falu birtokáért pört indított Gámán Miklós ellen, ki noha Fiáth Lajos a jószágokba már be volt igtatva, azokat azon okból elfoglalta, mert Magdolna asszony előbb Fiáth János, aztán Gámán László felesége (tehát a felperesnek, Fiáth Lajosnak anyja) bocsátotta a jószágot szerződés által az ő (Gámán Miklós) kezére, és mert ő a beigtatásnak ellenmondott. Törvényszék előtt is Gámán Miklós azt vitatta, hogy ő, mint fiuág, birja ősi jószágát, és ez a leányágra nem néz. A báni törvényszék ugy itélt, hogy miután Fiáth Lajos, vagy inkább Gámán Anna uj adományt szerzett a jószágra, és mert a vajda emberei Gámán Annát találták annak birtokában, — a jószág Gámán Annát, Fiáth Lajosnét illeti. Az alperes a fejedelemhez appellált.

Gámán Anna a vajdai donatió alapján magát apja, Gámán László Szörény vármegye Karánsebes tartományában fekvő jószágaiba: Alsó- és Felső-Kalova, Alsó-és Felső-Vercserova, Rafna, Alsó- és Felső-Glimboka, Alsó- és Felső-Plese Alsó- és Felső-Mihelencz, Obresia, Mál és Olanul birtokába akará igtattatni, de kalovai Gámán Miklós, midőn Torny Tamás bán, a karánsebesi porkolábokkal és megyei jegyzővel, Kalován (1584. január 1-én) az igtatást teljesítendők megjelentek, ezen szándéknak ellenállt. A viszálynak még ugyan ez évben egyezség vetett véget, melynek értelmében a jószágok két részre osztattak. Ez alkalommal tölgyes erdőről is van szó Kalova és Obresia közt. Kalova tehát Obresia és Glimboka körülfeküdt. A pör folyamát és az egyezkedést pünkösd előtti kedden 1584. pecsétes levél alatt kiadták a karánsebesi porkolábok a feleknek.

Gámán Miklós 1587. évben összehívta az ő atyafiait, hogy a Kalova, Glimboka, Vercserova, Rafna, Obresia, Apadia és Mál nevű Szörény megye karánsebesi kerületében őt illető jószágokból a leány-negyedet kihasítsa, és atyafiainak — ugymint Lugoson lakó Horváth Ferencz, az ő felesége Gámán Margit képében, és Margay György maga képében, és tinkovai Duma János — kiadja. Az atyafiak azonban a leány-negyed felosztása miatt viszályba elegyedtek és igy a dolog csak

1588. évben egyezség utján egyenlittetett ki, melynek megtartására 100 arany forintnyi bírság köttetett le.

Gámán György, András fia, hallván, hogy Gámán Miklós, Péter fia az ő (György) ősi részbirtokaira nézve ú. m. a Hunyad megyében fekvő Benczencz, és a Szörény megye karánsebesi kerületében fekvő Kalova, Vercserova, Rafna, Glimboka, Málfalva, Apadia és Obresia falura nézve egyezkedésre készül lépni, sőt lépett is Gámán Annával, Fiáth Lajos nejével, 1588. évben maga és fiai: Miklós, András és Ferencz nevében minden ily történendő vagy történt egyezkedés ellen, mely az ő ősi birtokainak eltulajdonítását czélozza, tiltakozik. Ugyan ezen Gámán György szintén 1588. évben tiltakozott azon bevallás ellen is, melyet Gámán János, Ferencz fia, (a fennebbi András fia) mindezen jószágokat illetőleg Moyses Borbála Gámán Jánosné javára tett.

Gámán György kétségkivül erélyes jószágszerző volt, mert 1592. évben ismét Báthory Zsigmond fejedelemnél ily ügyben jár. Gámán János, Ferencz fia t. i. mindkét nemben deficiálván, annak részbirtokai Kalova, Obresia, Vercserova, Rafna és Glimboka faluban, egy nemesi curiával és házzal Kalován, — kivévén a Maal és Apadia falubeli idegen kéznél elzálogosított részeket — most is János özvegyénél, Moyses Borbálánál vannak, kiről azon fölül megjegyeztetik, hogy Kricsovai Péterben harmadik férjet készül venni. Gámán György, Gámán János örökségére igényt tartott és ajánlatot tett, hogy Moyses Borbálát az ő hozományára nézve az örökségből kielégiti. Báthory Zsigmond ezek folytán Moyses Borbála megidéztetését a karánsebesi törvényszék elé megparancsolá, a fölebbezési jogot neki a báni táblához és ettől a fejedelemhez fentartván. 1593. évben Gámán György és Miklós, és Gámán Anna Fiáth Lajos neje, valamint obresiai Török Ferencz Kalova nevű falujok erdeit Mészfalu, Jász és Obresia oldaláról, de még más falvak felől is, valamint a halászatot Kalova területén csak maguknak kivánván fentartani, 12 forintnyi büntetést szabnak arra, ha valaki fákat vág vagy halászni fogna Kalova területén. Báthory Zsigmond meghagyja a bánnak és a karánsebesi kerületnek, hogy e tilalmat közzé tegyék. Ebből, megegyezőleg a fennebbi közleménynyel,

kitetszik, hogy Kalova, Vaar, (régen Mész) Jaasz, Obresia és Glimboka körül feküdt. — Báthory Zsigmond 1597. új adományt ad Török Advigának, tinkovai Macskási Péter nejének, néhai Török Jakab leányának, a Szörény vármegye karánsebesi kerületében fekvő Obresia, Kalova, Vercserova és Glimboka falu, és Ples predium birtokára, a beigtatást a fejedelmi küldöttek végezték, azonban karánsebesi Vajda György ellentmondott, kinek is jogának igazolására határidő adatott. A beigtatásban részt vett Nandrucza János de Kalova, Fiáth Lajos özvegyének jobbágya. Bethlen Gábor fejedelem 1628. évben Gámán Lászlónak Simon Annával nemzett leányának Margitnak, Mohácsi Istvánnénak, és a hajadon Gámán Sárának új adományt ad a Hunyad megyei Benczencz falura, és a Szörény megyei Obres, Kallova, (más helyen és oklevélben: Kalva) Glimboka, Rafna, Vercserova és Maal prediumok részbirtokára, elrendelvén, hogy ezek bizonyos hunyadmegyei és karánsebesi nemesek által beigtattassanak. A beigtatás Szent Medárd napján Obresia prediumban lett volna végbemenendő, de Gámán Miklós szörényi alispán saját maga nevében az egész igtatásnak ellentmondott. Ez oklevélből kitetszik, hogy a nevezett birtokok akkor laktalanok (puszták, deserták) voltak, és e szerint hihetőleg valamely hadi berohanás áldozatjai lettek. Gámán Margit, limbai Mohácsi István neje még ugyanezen 1628. évben ilyen bevallást tett, hogy Mohácsi István őt még gyenge korában nőül vevén, Hunyad megyei más kézre került birtokait nagy költséggel magához váltotta, azért Hunyad megyei Benczencz faluban, és Szörény megyei Kalova, Obresia, Glimboka, Rafna, Mál, Vercserova és Prebul faluban levő birtokrészeit, ha magtalan találna meghalni, férjének Mohácsi Istvánnak 600 forintért beirja, ennek halála után pedig fiának Mohácsi Illésnek; ha pedig Mohácsi István előbb halna meg, akkor az utóbbi azon 370 forintot, melyet a benczenczi részjószág visszaváltására fordított, Gámán Margitnak és örököseinek elengedi. Veres Ferencz diák, Szörény vármegyei szolgabiró 1636. évben Gámán Miklós által küldve, Gámán Sárát Macskási Miklósnét megkinálta a leány-negyeddel a Szörény megyei Felső-Obresia, Glimboka, Kalova, Rafna, Vercse-

rova, Maal és Nerr falvakban levő részbirtokairól, mivel ezek nem a leány-ágat, hanem csak a fiuágat illetik. (L. Obresia.) 1650. évben Gámán László a maga részjószágát Alsó- és Felső-Obresia, Glimboka, Rafna, Kalova, és Vercserovában, — mint a Bisztra vidékén — kétszáz ezüst gréczi tallérért elzálogosítja öcscsének Gámán Miklósnak. Hihetőleg ez a László az, a ki sok ideig a lugosi várban fogva volt, és a ki 1656. évben kalovai részbirtokát Gámán Györgynek és Miklósnak elzálogosítja, mert ezek őt kétszer halálos fogságból kiszabadították.

Kalova ezentúl nem említtetik többé, és mai napig sem támadt fel ujra hamvaiból. De miután Obresia területét egy Kalova nevü patak áthasítja, a régi Kalova falu fekvését biztosan oda helyezhetni, hol a Kalova patak a Bisztra folyóba szakad.

Kalva. Alsó- és Felső-Kalva prediumok hajdan Jablanicza és Petnik szörénymegyei falvak mellett feküdtek, Petnik mellett a Kalva patak egyesül a Krajovával. Ugyan e vidéken van Kalva nevü erdő is. Kitetszik ebből, hogy noha a Karánsebes közelében elterült Kalova, Gámán családbeli birtok olykor Kalvának is iratott, e kettő mégis különféle jószág volt. Fiáth Ferencz 1531. évben a karánsebesi ispánok előtt tiltakozik, hogy János király Bukin, Kalwa, Kalwicza stb. jószágokat a leányágnak eladományozhassa. Hasonló tiltakozást tesz az erdélyi káptalannál, de ott Kalwa és Kalwicza nem jő szóba. (L. Örményes.)

Izabella királyné 1547. évben új adományt ad Sebessy Mihálynak Jablanicz és Glob falvak, Kalwa, Podmelnik, Zagusen és más, a miháldi kerületben fekvő prediumok részbirtokairól. Előtte mindezekben Szente Pál volt birtokos. A nevezett királyné szintén 1547. évben a miháldi kerületben fekvő Kalwa, Osztres és Pherdin (ma Verendin) egész prediumokat Fiáth Jánosnak, Bakóczy Lászlónak, Macskásy Ferenczneк és Jánosnak adományozza, megjegyezvén, hogy ezeket az oláhok és ráczok vallására áttért Mihajlo birta, de miután fia Bogdán abban megmaradt, sőt törvényes feleségét elüzvén, a jószágban ágyas asszonynyal él, e jószág a királyné rendelkezésére esett. Az utóbbi adatok azon föltevésre kény-

szerítenek, hogy vagy Kalva falu mellett volt Kalva predium is, vagy hogy Sebesy Mihály Felső- és Alsó-Kalwa közül az egyiket, Fiáth János és társai a másikat vették birtokba.

Fiáth Katalin 1548. évben a Porecsa, Alsó-Kalva és Simonuth-ra vonatkozó irományok kiadását követeli, noha nem ő, hanem az ő huga Fiáth Anna, Bakóczy Ferencz felesége ült azokban. Alsó- és Felső-Kalva, a mehádiai kerületben fekvő predium ismét oklevelesen említtetik, a midőn t. i. 1590. évben Tuarini Imre, annak felét unokagyermekeinek: Ruszkai Jánosnak, Pálnak és Szentének adományozza, (lásd Jablanicza.)

Kalvicza, hajdan falu a miháldi vagy almási kerületben. Fiáth Ferencz 1531. évben a karánsebesi ispánok előtt tiltakozik, hogy János király a Fiáthok jószágait, ugymint Fenes, Golecz, Kalwa, Kalwicza, stb. a leány-ágnak adományozhassa, — Kalwa és Kalwicza nem említtetik, midőn Fiáth Ferencz hasonlókép az erdélyi káptalannál is tiltakozik. (L. Örményes). Simonfy István nejének Borbálának 1540. évben itt részbirtoka volt. (L. Csorna.)

Kanisa. Mehádiához éjszakra, Domasnia és Kornia falu közt fekszik. A karánsebesi ispánok 1535. évben bizonyítják, hogy More János és gyermekei, Vajda György, Gergely, Miklós és Ilonával egyezségre léptek, mely által minden kölcsönös perüket megszüntették, és azt határozták, hogy Domasnia, Kriva, Patak, Kanych, mindkét Kanych, Konyorova stb. faluban egyformán osztozkodjanak, (l. Domasnia). Izabella királyné 1543-ben megparancsolja a karánsebesi ispánoknak, hogy Fodor Ferenczet és Moyzes Ferenczet Korniareva, Ohaba, Alsó Kanichya, Felső Kanichya, Domasnia stb. birtokába igtassák, kik is ezt teljesítették, a nélkül, hogy valamely részről tiltakoztak volna. Moyses Mihály és Fodor Mihály karánsebesi nemesek Domasnia, Konyorova, felseo Kanychya falura, Ohaba, Kriva, Alsó Kanychya stb. prediumra igényt tartottak, azért II. János király 1560. évben parancsolatot ad, hogy az ezen követelésre vonatkozó okiratok Vajda György és Vajda Annától elkéressenek, (l. Domasnia) Báthory Zsigmond erdélyi vajda 1582. évben meghagyja a karánsebesi bánnak, és az alispánoknak, hogy

Simon Jánost oda utasítsák, miszerint hugának Annának az őt Domasnia, Somfalu, Kanicha stb. falvakban illető részeket kiadja. Simon Anna nevezett nagybátyjától ifjabb Simon Jánostól az őt illető részbirtokokat, Bogoldin, Kanisa, Somfalu, stb. faluban átvette, csak Zorlencz birtokára nézve folyt még viszály, miért is Báthory Zsigmond 1584. évben rendeli, hogy ezen birtok is Annának, Mutnoki Farkas nejének átadassék. (Minderről lásd Domasnia alatt.) Moyses Borbála, Mutnoki Mihály özvegye 1585. évben rokonaival egyezségre lép a Szörény vármegye karánsebesi tartományában fekvő Domasnia, Kanizia stb falvakra nézve; és a rokonok kérelmére elállt a Zagyvai Boldizsár, Mutnoki Péter és György és más érdektársaik ellen emelt tiltakozástól. Kanicza nemesei 1603. évben csak egy portáról adóztak.

Szabó András 1628. évben tiltakozik, hogy Kamuthi Miklós Kanicza stb. falvak részbirtokait Jósika Farkasnak eladhassa. (L. Domasnia.)

Az 1690—1700. évből származó összeirás Kanicsa-t a karánsebesi kerület alá sorolja.

Még 1717. évben is e kerületben soroltatik fel 18 házzal.

Midőn 1769. évben a zsupaneki zászlóalj alakittatott, Kanisa nem volt már kezdettől kiszemelve, hogy a zászlóalj katonai területéhez bevonassék, azonban csakhamar történt, hogy a szervezeti munka érdekében Terregova visszaadatott a kincstárnak, és attól cserébe Domasnia és Kanisa falu vétetett át, és igy lett Kanisa a zsupaneki határvidék 35 falvainak egyike.

Történet-forrásaink hallgatnak Kanisáról ezután az ujabb korig, a midőn az oláhbánsági határőrezred, és pedig a korniai század egyik faluját képezte. Kanisán van ugyan templom az ó-hitüek számára, kik azonban a domasniai plébánus gondoskodása alatt állnak, valamint az itteni katholikusok a mehádiai kath. plébánustól láttatnak el az egyháziakban.

Kanisa a Csernivir hegy nyugati lejtőségén, 1600 láb a tenger szine fölött, szük szorulatban fekszik. A Kanisa patak fél órai távolságra a helységtől a Cserniviron ered, a községen keresztül folyik, és Domasnia falu alatt, attól délre fél órai távolságban a Domasnia patakkal egyesül.

A katonai határvidék feloszlása után Kanisa az ujra alakított Szörény vármegye terregovai járásához tartozik.

Területe 2153 hold, 1205 öl; 72 házban lakik 521 görög keleti vallásu oláh.

Kárán. A Temes folyó partján, a hol azzal a Sebes patak egyesül, régen Kárán és Sebes községek külön igazgatással birtak. Azok közül Kárán ily néven a XVI. század végeig huzta ki életét, és oppidum rangjára emelkedett. A másik Sebes néven volt ismeretes, de Karansebes nevet is használta felváltva, sőt azt már a XIII. században viselte, és történeti nevezetességre hozta. A ma Krassó megyei Mutnik — akkor Mutnok — és Kárán határai érintkeztek, de miután egyrészről Bogdán István fia, és Radul Woynuk fia közt, és más mutnoki nemesek közt, — más részről a káráni polgárok (cives et hospites) a két falu határaira nézve viszály támadt, Nagy Lajos király 1376. évben Treutul János szörényi bánnak meghagyta, hogy a határokat bejárja és kiigazítsa. A kárániak azt is megengedték, hogy a mutnokiak árkot vezessenek a Temesből a Mutnok patakába, és az árok mellett 20 rőf szélességre terjedő földet tartsanak meg utak és malomgátak számára. A béke még azért helyre állítva nem volt, mert Mutnoki Bogdán és fia István és a kárániak (populos et hospites de Civitate Karan) közt bizonyos darab földért még sokáig folyt a viszály, mely okból Perényi Miklós szörényi bán Sebes, Lugas, Kárán, és Komjáthi kerületek nemeseit és kenézeit (nobiles quatuor provinciarum) e kérdésben kihallgatta, és nyilatkozataik alapján a peres földet a Mutnokiaknak oda ítélte. Ebből egyuttal megértjük, hogy Kárán ép ugy, mint Sebes egy külön kerületnek adott nevet. A következő évben Zsigmond király Szerbia ellen táborba szállt, és ez alkalommal Kárant is utjába ejtette, mert egy levele kelt innen 1392. junius 11-én.[1]) Zsigmond király egy 1397. évi levelében mondja, hogy a káráni kerületben fekvő Poganch nevü királyi helység Karan oppidum-hoz tartozik. — Ugyan e király 1419.

[1]) Ráth Károly szerint a király ez napon Pozsonyban tartózkodott. Azonban ő maga is Gerebunch közelében tudja a királyt június 27 és 28-án. Gerebunch pedig = Grebenacz.

meghagyja Losonczy Zsigmondnak, hogy miután Gergely káráni bíró (judex Civitatis nostrae Karan) az ő, és ezen város összes polgársága nevében (universorum Civium et hospitum ejusdem Civitatis) panaszkép azon viszályt előadta, mely köztük és a mutnoki nemesek közt a Muthnok folyó innenső partján fekvő darab földért folyt, — vizsgálja meg a felek okiratait, és a csanádi káptalan tanujának jelenlétében határait bejárván és igazitván, azt, a kit a föld illet, abba bevezesse. Losonczy Zsigmond orsovai, miháldi, sebesi és zsidóvári várnagy (castellanus) a király fennebbi parancsát átirván, ez ügyben pünkösd előtti kedden Kárán városában (in oppido Kárán, — mindig igy, holott a király levelében Civitas) Sebes, Lugas, Kárán, és Komjáthi nemeseivel és kenézeivel törvényszéket tart, és a pört a Mutnokiak javára eldönti. Az aradi káptalan egy 1422. évi levele szerint Vozestje, máskép Libanmezeje a káráni kerületben feküdt. És ez tudomásunk szerint az utolsó esete a káráni kerület külön említésének. — Gergely káráni biró (oppidi Kárán) fia Lőrincz, és Tamás esküdt polgár azon panaszára, hogy a Mutnoki és Macskási nemesek őket bizonyos erdők használatában zavarják, Zsigmond király 1424. meghagyja Pipo temesi főispánnak, és a sebesi porkoláboknak, hogy a kárániakat a nevezett nemesek zaklatásai ellen oltalmazzák.

Hunyadi János kormányzó 1447. év őszén, e vidéken járt, és egy levele kelt Kárán-ban, Lukács evangelista napján, azaz október 18-án. [1])

A szörényi bánok egy 1452. évi itélő levelében, mely Sebesben kelt, Sebes és Kárán szabad városoknak: liberae Civitates neveztetnek.

Mátyás király 1458. évben Karan és Sebes városok esküdtjeinek kérelmére megujítja Zsigmond király statutum-

[1]) Igy Katona: Hist. Critica XIII. köt. 551. lap, és Kovachich: Supplementa ad Vestigia Comitiorum II. köt. 102. lap. Ráth Károly: »Magyar királyok utazásai« czimű munkájában Karánsebes várost említi tartózkodási helyül. Ezt az ő forrása után Teleki is teszi: Hunyadiak kora II. köt. 56. 57. lap. De miután az utóbbinak is az általam idézett adatok szolgáltak alapul, Kárán akkori különállását meg kellett volna tartani.

ját, mely szerint megengedtetik, hogy jobbágyok e két városba költözhessenek. (Lásd Karánsebes.) Kárán oppidum birája akkor Nyirő Tamás.

Kinisy Pál országbiró, Temesvárott 1494. június 21-én kelt levelében oppidum Kárán lakosait minden vám- és harminczad fizetése alól felmenti.

Ugyan ez évben a káráni birák: Szederjes Mihály, Barb János, Vida György, Szeles Tamás, és még Miklós, Frank, Dancs és Fülöp, Kárán egész lakossága nevében a karánsebesi kerület törvényszéke előtt nemes Porkoláb János vádja ellenében arra tesznek le esküt, hogy az ő halastavában nem halásztak, erdeit, mezeit nem használták, és szolgáját nem verték. Macskási Miklós 1503. évben pört inditott László és János nevü káráni polgárok ellen, mert azok sertései az ő vetéseiben kárt tettek. Ez ügyben Gerlistyei Jakab szörényi bán Karánsebesben itéletet hozott a karánsebesi kerület törvényszékével. E pörben sok izben Macskási Miklós birtokáról és házáról történik említés, de soha sem iratik, hogy mi neve van a possessionak. Tán épen Kárán területén állt. És ez esetben érdekes, hogy a kastély hidjáról (pons Castelli) van szó, — és hogy e szerint Macskási lakhelye vár alaku épület vagy szállás volt.

János király 1531. évben Gyulafehérvárott kelt levelet intéz Karánsebes város (Civitas) castellánusaihoz, al-castellánusaihoz, a krajnikokhoz (krajnik = szolgabiró) a birájához és esküdt polgáraihoz, mely szerint meg értvén néhai Hunyadi János beszterczei gróf leveléből azt, hogy Zsigmond király Kárán oppidum lakosainak a körülfekvő erdők használatát megengedte, kivévén a Bothlygethe, és Zaldobos nevü erdőket, melyek a nemes Mutnokiak, és Radpathaka erdőt, mely a nemes Macskásiak tulajdonai voltak, — a kárániak kérelmére meghagyja, hogy nevezett erdők használatában, a tilosokat kivéve, védelmeztessenek a nemesek zaklatásai ellen.

Petrovics Péter temesi főispán és sebesi bán, azon okból, mert Kárán oppidum és Priszaka falu határaira nézve a káráni lakosok, valamint Priszaka Péter és testvérei közt viszály támadt, 1548. évben a határok kiigazitását rendeli, és ezen feladattal Telegdi Miklóst és Tinkovai Pétert bizza meg. Itt Kárán és Priszaka egyaránt a karánsebesi kerületben fek-

vőnek mondatik; az utóbbi azonban ma Krassó megyében találtatik. Kárán oppidum határai ez évben Priszakától kezdve a mutnoki nemesek Zlatinik nevü határhelyéig, innét keletre, valami erdőn keresztül a Zaguzan nevü helyig, [1]) innét Priszaka felé fordulnak, és Halász Mátyás káráni polgár háza mellett elhaladván, aztán bizonyos irtásos földek sövényeit is érintvén, nyilt mezőre nyilnak, mely Popesth-nek neveztetik, végre az országuton át egy határdombig, innét a Temes folyónak egy kiszakadásáig, mely a Temesbe visszakanyarúl.

1582. évben Mussan Gyurka volt Kárán birája, ki bizonyos számu esküdt polgárokkal (jurati Cives) szolgáltatott igazságot.

Két évvel utóbb, t. i. 1584. Tinkovai János volt az oppidum birája, vagy is inkább, mint az oklevél mondja, főbirája, esküdt polgára Plesko János. Mind kettő nemes ember. Ezen esztendőben a mutnoki nemesek, és Kárán lakosai közt egyezség jött létre. Az utóbbiak t. i. arról vádoltattak, hogy alsó és felső Mutnokon földet foglaltak, négy malomnak gátjait elrontották, a termesztményeket elhordják, stb. A kárániak azért Thorny Tamás bán, aztán fölebbezésük folytán az erdélyi vajda által is elitéltettek. Néhány közbejárónak, ezek közt Pestyerei Mihálynak sikerült a perlekedők közt egyezkedési hajlamot ébreszteni, a vádlók tehát: Mutnoky Mihály, Zagyvai Boldizsár, Mutnoky máskép Groza Farkas, és Simon Erzsébet Mutnoky Ferencz özvegye a javukra kimondott itélettől elállnak, azt érvénytelennek nyilatkoztatják; azért a kárániak legközelebbi Szentgyörgy napján 100 magyar forintot fizetnek. A peres mutnoki földeket illetőleg, szabadságában álljon a kárániaknak azokat törvényes uton visszaszerezni, és a határjárást hiteles személyek által végeztetni, de a dolog eldöntéseig a földek a mutnokiak kezén maradnak, sőt a kárániak marháikat csak a mutnoki nemesek engedelmével hajthatják oda legeltetésre. Igy a favágás az erdőben szintén azok engedelmétől függ. Azonban a már tavaly bevetett földek terményeit, és a lekaszált füvet a mutnokiak átengedik a kárániaknak, ezek

[1]) Az eredetiben bizonytalan, vajjon locum vagy lacum olvasandó. Az utóbbi esetben Zaguzan nevü tó lenne.

csak a tizedet tartozván fizetni. Megengedtetik a kárániaknak, hogy a Mutnokon már meglevő szőlőket mivelhessék és használhassák, de megtiltatik, hogy ujakat ültethessenek. Ha a kárániak egyike az ő szőlőjét 3 esztendeig nem művelné, ez ennek folytán a mutnoki nemesek tulajdonává váljék. A malomgátakat illetőleg abban álllapodtak meg, hogy ezek egy részét a Tömös folyótól kezdve a malom csatornáig a mutnokiak, egy harmadát a kárániak készítsék; a mutnokiak az arra való fát adandják. A felperes mutnokiak 1000 arany forintot lekötöttek, ha ez egyezkedést valamikép megszegnék. Mind erről Báthory Zsigmond adott bizonyító levelet. (Macskásy család levéltára.)

Egy 1585. évi okiratból kitünik, hogy Kárán oppidumnak saját hatósága és törvényszéke volt, mely a főbiróból, két esküdt polgárból és 12 esküdt tanácsszemélyből állt. Főbiró volt akkor Andorka János, esküdt polgárokul neveztetnek Frenk Ádám és Tatár Miklós. Az ő in oppido Kárán 1585. február havában kelt kiadványa szerint Plesko János, néhai Tinkovai Miklósné, Margit asszony ellen igazságot keresett a káráni törvényszéknél, de mivel Plesko János az egyik assessort, Tinkovai Jánost pártosnak nevezte, száz forintban elmarasztaltatott, mely itéletet fölebbezés utján a bán is megerősített. E pénznek kétharmada a bánt, egyharmada Tinkovai Jánost illette. Ez okirat világosan tanúsítja, hogy Kárán még akkor Karánsebesbe nem olvadt be, mely ez időben civitásnak irja magát, mig Kárán csak oppidum volt és külön pecséttel élt. Az itt említett Plesko János Káránról, mint szomszéd ugyan ez évben megvolt híva Zagyvai Boldizsár beigtatására Szák, Zgribest, Almafa stb. birtokába.

A fennebbi Frenk Ádám nemes ember volt és 1590. évben is volt Kárán oppidum főbirája, — egyúttal Lung Gáspár, Munguczan Kranius, Boncza Márton, Romonicza János és Mihály, Mihaj Jakab, Borka János, Plesko Kranius és András káráni nemesek, polgárok és lakosok neveztetnek.

Báthory Zsigmond fejedelem 1596. a karánsebesi kerületben fekvő Karani oppidumot, és a lugosi kerületben Szörény megyében fekvő Oláhság falut Jósika Istvánnak adományozza, és magvaszakadása esetére testvéreinek Miklósnak,

Ferencznek, Györgynek, Lászlónak és Farkasnak, és a zsidóvári uradalomhoz kapcsolja.

Ez eladományozás, ugy látszik, nem jó kedvvel fogadtatott a kárániak által, mert a fejedelem 1597. évben, a káráni birónak és esküdteknek, kik neki kiváltságaikat, és Kárány oppidum szokásairól és szabadalmairól szóló leveleiket oly kérelemmel előmutatták, hogy őket azoknak élvezetében megerősítse, kimélő, de még is elutasító választ adott, mert tekintetbe veendőnek tartotta azt, hogy a jelen háborus korszakban az ország szélén, és az ellenség közelében levő helyet nem ugy lehet kormányozni, mint valamely békésebb helyet. A fejedelem azért a kérelmet teljesíteni nem tartotta szükségesnek, de biztosította a kárániakat, hogy mihelyest békésebb korszak bekövetkezik, ő a kérvényezők kiváltságait és szabadalmait megerősíteni fogja.

A Mutnoki Farkas ellen folyt jószágpörben 1599. tanúvallomást tesznek Kárából Jakab Mihály és Romonicza János; ki már fenn volt említve.

Husvét ünnepe körül 1609. Sarmasági Zsigmond és neje Füzi Borbála, előbb Gyulai Pál, aztán Jósika István neje, az utóbbitól örökölt részbirtokokat K a r a n mezővárosban és Bellen pusztában Szörény vármegyében bizonyos pénzösszegért karánsebesi Vajda Istvánnak átengedték. Azonban branyicskói Jósika Gábor, a fennevezett István, és Füzi Borbála fia, ebben jogsérelmet látván, 1639. évben törvényes uton Fodor Miklóst, Mihályt, Annát és Magdolnát, néhai Fodor Ferencz fiait és leányait, Borbálát, nevezett Fodor Mihály leányát, Kún Gábor feleségét, és Magdolnát, Gyurma Jánosnak Fodor Magdolnával nemzett leányát, karánsebesi Henczi Miklós feleségét felszólítja, hogy fölvevén a becsértéket (communis aestimatio) bocsássák vissza az említett részbirtokokat Jósika Gábor, mint jogszerü örökös kezére. Mind ezen felek kifogásokkal élvén, tizenötödnapra a fejedelmi curiára idéztettek.

Ezen kivül Kárán még csak kisebb ügyek kapcsában említtetik. Igy midőn Keresztesy Pál 1609. évben a zsidóvári jószágot 12 évre zálogba vévén, ennek zálogos birtokába vezettetett; a beigtatásban o p p i d u m K a r a n y nemesei Lugasi István, Pribék János, Herczeg János, Huher János, — vala-

mint Vajda Istvánnak Kárány oppidumban lakó jobbágyai: Vida Demeter, Mester Imre, és Korna Péter, mint szomszédok vettek részt. [1]) Továbbá midőn 1624. Bethlen Gábor uj adománya folytán Groza Ferencz Szák, Morencz stb. részbirtokaiba igtattatik, olvassuk, hogy, mint szomszéd Fodor Mihály karánsebesi és Frenk János karani nemes részt vettek. A két várost tehát még mindig megkülönböztetik egymástól. Egy kis változtatással Karand-nak is iratott a helynév, például Bethlen Gábor 1626. évi sajátkezü följegyzésében, mely szerint Karánsebesen 200 lovas és 200 gyalogos, — Karand-on pedig külön 100 lovas és 100 gyalogos volt elhelyezve, — és egy 1638. évi levélben, mely szerint itt Fodor Miklósnak egy Junis János nevü jobbágya volt. Hasonlókép olvassuk 1642. hogy Karand Szörény vármegyében feküdt és hogy itt Fodor Mihály al-bán lakott. A Kárándra alkalmazott possessio kifejezés mutatja, hogy Kárán már hanyatlott, és város kellékeivel már nem birt.

Karánsebes. Római nyomokon vezéreltetünk a Sebespatak és Temes folyó egyesüléséhez, melynél ma Szörény vármegye fővárosa Karánsebes található. Nem áll római gyarmat hamvai fölött, nem örökölt ó-classicai nevet, de vidéke római emlékek által nevezetes, melyek tanusítják, hogy annak hadászati fontossága már az őskorban el volt ismerve. Közel ide Zsuppa és Jász közt, a Bisztra és Temes folyók összetorkolásánál két római út szögellik össze, és a hol ez történik, állt a római municipium Tibiscum, melynek sorsáról hallgat ugyan az élet mestere, a történelem, de melynek hol fekvéséről, mintegy háromszáz év óta a legkülönfélébb véleményeket hozták elő a tudósok. [2])

Mennyi idő telt le a magyarok honfoglalása óta, mig Karánsebes első alapjai megvettettek, ezt még hozzávetőleg sem lehet mondani; bizonyos csak az, hogy a város már a XIII. században fennállt. Legelső biztos említése akkor történik midőn IV. László király a várost látogatja, a mi 1290. év april 29-én történt.

[1]) B. Jósika cs. ltára. — [2]) Ortvai Tivadar: Tibiscum helyfekvése, (Budapest, 1876. ívrét) czímü munkájában nagy alapossagu fürkészéseket tett e kérdésben, és azt véglegesen eldönté.

Ez alkalommal a város Karánsebes-nek neveztetik, a mi figyelmet érdemlő körülmény, minthogy különben a város rendes neve századokon át csak Sebes. IV. László ideje után legelőször ismét 1370. évben Karánsebes kerületéről is van szó, a XV. század közepén karánsebesi birákról és Karánsebesen kelt levelekről olvasunk; mind a mellett vissza-vissza kerül a Sebes név, mely ama másikkal felváltva, sőt sokkal gyakrabban használtatik. Ennek megértésére tudni szükséges, hogy a Temes partján Sebes várossal átellenben Kárán városa állt, és hogy mind a kettőnek saját igazgatása, saját tanácsa volt. Századokon át a két város közös sorsban osztozkodott, mig végre Kárán városa, mint külön álló község meg nem szünvén, és Sebessel össze nem olvadván, a Karánsebes elnevezés köz- és magán életben általános használatra nem vergődött.

De még a jelenkorban is az itteni oláh lakosok inkább csak a Sebes elnevezéssel élnek. Minthogy bizonyos, hogy a sebesi község már akkor is Karánsebesnek neveztetett, mielőtt Kárán városa Sebessel egyesült, és hogy ezen egyesülés 1642. év előtt nem történhetett, Sebes városa csak azért neveztethetett el Karánsebesnek, mert Kárán mellett feküdt, és a nyelvszokás ez által ezen községet a mai Arad megyei Boros Sebestől, az erdélyi Szász-Sebestől és más Sáros, Abauj, Sopron, Bihar és más megyebeli Sebes nevü falvaktól megkülönböztetni akará. Őrmező-Ladány, Belényes-Örvényes, Kárand-Toplicza, Fülek-Kelecsény, Fülek-Kovácsi stb. elnevezések, mutatják, hogy a melléknevek nem csak folyók vagy birtokos családok neveitől vétettek, hanem a szomszédos városok vagy falvaktól is. Bethlen Farkas azt állítja, hogy a város nevét a Kárán pataktól vette, mely itt a Temesbe szakad. (Historia de rebus Transilvanicis VI. kötet 43. lap.) De Kárán nevü patakról e vidéken nincs tudomásunk. A helynévnek még egy furcsa magyarázatját találjuk Sándor Pál naplójában, ki midőn 1687. konstantinápolyi utjából haza tért, május 13-án Karánsebesbe jött, ott bekéredzvén a várba, annak egyik utczáját eljárta, aztán a bégnél, ki őt magához hivatta, egy findsa kávét ivott. Másnap Karánsebesből megindulván, a Tömös vizén egy vámos hidon ment át, és ebédre egy Kaurán

nevü faluhelyre jött, melyről azt mondják, — igy irja Sándor Pál, — hogy azt elsőben lakosai elhagyván, Sebesbe mentek, és azért hivják az utóbbit Kauran-Sebesnek. [1]) Ez okoskodás összedől, ha tudjuk, hogy ez a Kauran, a mai Kavaran, a lugosi uton. Szerbiában, a Drina jobb partja mellett van Karan nevü falu, nem távol innét Koran falu, de a Temes megyei Merczyfalva is azelőtt Kárány név alatt volt ismeretes. Ide járul még egy pár Káránd nevü pusztai birtok. Azokat, kik a Kárán nevet a török »kara« (fekete) szóból kivánják eredeztetni, figyelmeztetjük, hogy a város Karánsebes neve már IV. László idejében előfordul okleveles forrásokban.

Volt idő, mikor Ovidnak a gétáknál töltött számkivetésével hozták össze Karánsebest. Azt állitá ugyanis a félműveltek raja, hogy Ovid Karánsebesen töltötte számkivetését, és e várost megkedvelvén, azt Cara mihi sedes (kedves lakhelyének) nevezte, mely szavakból lett volna aztán a Karánsebes helynév. Még a jó Bél Mátyás szükségesnek találta ez izetlen hajlamból eredő állitást megczáfolni. Schmettau tábornok, a török háboruról szóló naplójában, nemcsak ezen nyelvészkedési furcsaságot emlegeti gáncsolólag, hanem azt is, hogy a karánsebesiek egy házat mutogatnak, melyben Ovid állitólag lakott, és egy két kerekü — a gallus és britt harczi kocsik módjára készült — fakocsit, melyet használt volna. [2]) A Neue europäische Fama kiadói, ezen tudományos (?) babonát, azon hasonló állitással, mintha Karánsebes közelében régi torony léteznék, mely Ovidnak számkivetése idejében tartózkodásúl szolgált, keményen, ily szavakkal: Risum teneatis amici, utasítják vissza. [3]) A babona régi, és még ma sincs egészen kiirtva.

IV. László király idézett levelét eredetiből közli Wenzel Gusztáv évszám nélkül, [4]) Fejér György ellenben 1289-ik évszámmal, [5]) Cornides pedig 1290. évszámmal. [6]) Ez elté-

[1]) Magyar Tört. Tár XIX. 165. lap.

[2]) Schmettau: Historia arcana belli turcici 160. lap.

[3]) 37. köt. 72. l.

[4]) Árpádkori Uj Okmánytár IX. köt. 558. lap.

[5]) Codex diplomat. V. 3. köt. 487. lap.

[6]) Diplomatarium II. 530. lap. Ráth Károly: Magyar királyok

rések az eredeti oklevél mellett, — mely évszámot nem ismer — mit sem nyomnak; kifogáson kivül áll azonban azon tény, hogy a király április 29-én tartózkodott Karánsebesben.

A Kállay család régibb levelei közt valami Sebesvárról történik említés, melynek Ubul mester volt castellanusa. Semmi határozott indokunk, hogy ezen Sebesvárt a mai Karánsebesre vonatkoztassuk, annál kevesbbé, miután tudomásunk szerint a Kállay család a szörényi bánságban soha sem volt birtokos. Annyi azonban tény, hogy IV. László király épen akkor, midőn Karánsebesen tartózkodott, István és Pál mesternek, Mihály comes [1]) fiainak, a leleszi convent kegyúri jogát adományozza, — a nevezettek a Kállay nemzetségből valók voltak.

Róbert Károly király, ki évek hosszú során át Temesvárott székelt, egy ezen városból 1318. évben kelt levelével Péternek sebesi ispánnak: C o m i t i d e S e b u s, és a királynő tárnokmesterének, a Hevesújvár megyében fekvő Körömonostort adományozza. Ez a Péter a Kompolthi családból való volt.

Szeri Pósa mester 1325. évben Sebus és Ilyéd castellanusa, zálogban birta az Arad megyei Kér falut; 1326. évben az aradi káptalan által Aruky szintén Arad megyei falu birtokába igtattatott.

Politikai szervezet első nyomára szintén ezen Szeri Pósa alatt találunk, ki 1352. évben krassói főispán is lévén, Mutnoki István fiának, a Mutnokpataka nevü elhagyott földet adományozza, a birtokosokat egyúttal oly birói hatalommal ruházza fel, mint a melylyel a knézek a sebusi provinciában birnak. Kimondatik egyuttal, hogy rablás, tolvajlás és gyujtogatás bűnéről csak a sebesi biró fog itélni. Látjuk, hogy a karánsebesi kerület, — mely később a nyolcz oláh kerület egyikéül feltünik, — már ezen minőségében működik. Akkor és még később, külön káráni és külön sebesi kerület létezett, és Perényi Miklós szörényi bán 1391. évben a sebesi, lugosi,

utazásai stb. czimű munkájának mindkét kiadásában az 1290. évet fogadja el, holott Fejérre hivatkozik, ki 1289. évet ir.

[1]) Mihály Ubul fia volt.

karáni és komjáthi négy kerület nemeseit nyilatkozatra idézi maga elé.

Nagy Lajos király Strascimir bolgár czárt Bulgaria trónjáról 1365. évben elüzte és több éven át fogságban tartá. Utóbb visszahelyezte őt birodalmába, a magyar fenhatóság fentartása mellett. A nagy magyar király nagylelkűen még Temesvár, Sebusvár, Miháld és Orsova várakat is alárendelte Strascimir parancsának. [1]) (Lásd Orsova.)

Azon alkalommal, midőn Zsigmond király 1386. évben Losonczy Lászlót és Istvánt Temes és Csanád vármegyék főispánjaivá kinevezte, Lugos, Sebes, Somlyó (értsd: Mező-Somlyó) és Ér-Somlyó várparancsnokának meghagyta, hogy Lászlót és Istvánt főispánjaikul elismerjék, és e várakat nekik, vagy megbizottjuknak átadják.

A következő évben Lossonczy László szörényi bán Zsigmond király által Szalánez vár és uradalmának adományozásával jutalmaztatik, mert Palisnai János és Horváthy János pártosokat e vidékről elüzte, és tőlük Temesvár, Becse, Sydowar, Sebes, Miháld, Orsova stb. várakat visszafoglalta.

A sebesi vár fentartására, és az ott szükséges szolgálatok teljesítésére némely falvak voltak kijelölve, azok közűl Macsova és Dobregozte falvakat ismerjük, melyeket Zsigmond király 1394. évben a sebesi vár tartozandósága alól kivett és Mutnoki Mihálynak adományozott. Hasonlókép 1443. és 1445. évben Gyepő falu, a mai Krassó megyei Priszaka nemcsak mint olyan említtetik, mely a karánsebesi kerületben, hanem egyszersmind Karánsebes pertinenciáiban fekszik, az az mely Karánsebeshez tartozott.

Mint Perényi Miklós 1391, ugy Losonczy Zsigmond is, 1419. évben a négy kerület, ugy mint Sebes, Lugas, Kárán és Komjáthi nemeseivel és kenézeivel Kárán oppidumban törvényszéket tart pünkösd előtti kedden, — akkor Losonczy, orsovai, miháldi, sebesi és zsidóvári castellanusnak iratik, szörényi bán pedig nem létezett. 1417. évben is Losonczy Zsigmond Orsova stb. várkapitánya volt.

[1]) Fejér: Commentarii historici de Bosniae, Serviae ac Bulgariae etc. cum Regno Hungariae nexu. 52. lap, a Cod. dipl. VIII. 6. kötetében.

A törökök elleni háború 1419. évben, mely a hatalmas ellenségnek saját földjén vívatott, Zsigmond királyt a szörényi bánságba hozta le. Nov. 1-én a Pozatha melletti táborban találjuk őt, a Dunán innen, Orsova közelében, nov. 19-én Zeminben Havasalföldön. Karánsebesben megfordul november 28-án és lévai Cseh Péter barsi főispán javára oklevelet állít ki. (Budai kam. ltár NRA. 795. csom. 27. sz.) Már deczember 4-én Temesvár falai közt járt.

1427. július havában Rozgonyi István temesi gróf hadseregével Karánsebesen táborozott. Ki ellen? (Oltványi Pál, 42. lap.)

Zsigmond király ujra 1428. év őszén Murad török zultánnal az Al-Dunánál csatázott, és azért Temesvár és Karánsebes vidékén sokszor tartózkodott, — nevezetesen az utolsó helyen tartózkodott september 29-én, [1]) okt. 9, 18, 19-én, nov. 19, 29, 30-án, deczember 2-án és 4-én. [2])

Még egyszer és utoljára találjuk Zsigmond királyt Sebesben 1429. november 30-án. Szinte meglepő, hogy mi vezette a királyt oly rögtön ide, ki Pozsonyból Vasvárra indulván, hol még nov. 23-án tartózkodott, és Karánsebesen járta után ismét Pozsonyba visszafordult, hol deczember 5-től fogva több hónapon át rendesen tartózkodik. Hogy e Sebes alatt nem valamely más hasonnevü helység, hanem csakugyan Karánsebes értendő, bizonyítja a királyi oklevél tartalma, melyből kitünik, hogy Karánsebesben akkor kolostor állt, melynek átellenében egy vitás nemesi telek feküdt, melyet a király az arra jogot tartó Bizerei családnak átengedett, tekintetbe véve a Bizerciek harczias érdemeiket, melyeket a galambóczi vár vívásánál szereztek.

Karánsebes a hadi sors súlyát legelőször a XV. század negyedik tizedében érezte, és pedig vagy 1432. évben, midőn

[1]) Reichsregistratursbuch, a bécsi cs. titkos ltárban.

[2]) Fejér György Cod. dipl. X. 6. köt. 706. lapon Zsigmond királynak egy, 1425. október 19-én Karánsebesen kelt levél kivonatját közli, — de az évszám hibás, és 1428. évre igazítandó, mert Fejér maga az egész oklevelet az idézett kötet 921. lapján közli. Zsigmond király különben 1425. évi őszszel nem Magyarország déli határain tartózkodott, hanem Csehországban a husszíták ellen harczolt.

Wlad Drakul oláh vajda a törökök segítségével a szörényi várat bevevén, a Barczaságot pusztítá, — vagy 1438. évben, midőn Murad, Mezetbeg és Vlad (Drakul) a Vaskapun át betörve, a szász városokat Erdélyben feldulták. Ez utóbbi esetben természetesen Karánsebest kellett utjokba ejteni. [1]) Karánsebesnek magának pusztitásáról annyi bizonyos, azonban a karánsebesi tartományt sokkal korábban érte ezen sors, mert már Zsigmond király a karánsebesi kerület oláh, és más nyelvü lakóit, — tekintve, hogy az ismételve betörő törökök által sok elnyomatást, fosztogatást szenvedtek, hogy ezek házaikat felperzselték és sokakat közülök rabságba hurczoltak — a király tetszésének tartamára minden adó alól fölmenti. [2]) Az oláhok egy betörése a XIV. században csak a miháldi kerületet érintő (l. azt.) — Karánsebesről ez alkalommal még semmi említés nem történik, csak utóbb, a kár igazolásánál.

I. Ulászló király 1443. évben Szörény, Görény, Orsova,

[1]) Seadeddin és Nestri keleti irók szerint az ellenség Temesvár mellett ment el, a mi, ha a török stilust betű szerint nem veszszük, igaz. Teleki: Hunyadiak kora I. 107. Hammer után. A sebesi kerület nemessége egy, 1454. február 28-kán kelt levelében Amurad császárról szól, ki a maga törökjeivel az országba törvén, Sebes oppidumot kerületével együtt elpusztította. Hasonlókép Csornai Mihály és Dancs Péter szörényi bánok egy, 1454. év márczius 15-én kelt levele szerint Macskásy Jakab, László és Demeter azt adták elő, hogy dum sevissimus Imperator Omorad beg az országba betört, oppidum Sebes s annak tartományát elpusztiták, mely alkalommal a nevezett nemesek szülői és testvérei a családnak okleveleivel együtt elhurczoltattak. (Eredetije a Macskási család levéltárában.) Noha ez oklevélben az látszik mondatni, hogy maga Murad zultán vezette a törököket az országba, még is azt hiszem, hogy sevissimus imperator Omorad beg nem jelent török császárt, a zultán nevében előforduló »beg« szó ennek ellentmondván. Ezen betörés csak portyázás volt, melynek élére bizonyosan nem áll maga a zultán. Ezért Engel helyesen írja, hogy a törökök Murad [nem zultán] Mezet bég és Wlad alatt a Vaskapun át betörtek. (Geschichte des ungarischen Reichs III. 13. l.)

[2]) II. Ulászló király 1494. évben Zsigmond királynak ezen kiváltságlevelét megerősítette; de minthogy Zsigmond király kiváltsága nem szószerint, hanem csak értelme szerint idéztetik, nem lehet következtetni, hogy ezen török betörések a karánsebesi tartományba micsoda években történtek. (Ulászló király megerősítő levelének eredetije a Macskási cs. ltárában.)

Peeth, Szinicze, Sebes és Miháld királyi várak hős védelmeért Csornai Mihálynak és Balázsnak Rékást és Solymost adományozza. [1]) Bizony szeretnők tudni, ki által, mikor és miként voltak ezen várak megtámadva.

Figyelmünket mindenesetre felkölti azon körülmény, hogy I. Ulászló király már 1444. év jún. 11-én uj adományt ad Bizerei Miklósnak, Hunyadi János erdélyi vajda udvari nemesének Kusklya, Szavoj, két Pathak és Szilfa falvak birtokáról, minthogy az erről szóló igazoló leveleit elvesztette, midőn a törökök a karánsebesi kerületben száguldoztak. [2])

Egy másik betörés a Szörénységbe 1465. évben történhetett, — vajjon a törökök akkor Karánsebesig nyomultak-e? nem tudjuk, csak az bizonyos, hogy a még akkor fiatal, és később a megyében még soká szereplő Rakoviczay László is török fogságba esett. [3])

A honvédelem érdekei a nagy Hunyadi Jánost is többször indíták ezen tartomány látogatására, állapotának megvizsgálására. Midőn 1447. a törökök elleni hadjárat el lett határozva, Hunyadi János legnagyobb kedvteléssel a hadjárat előkészületeivel foglalkozott, és ennek érdekében tartózkodott Karánsebesben okt. 18-án. (Engel, III. 124. l.) Ily alkalommal kelt 1448. augusztus 26-án Karánsebesben Hunyadi azon levele, melyben Csolnokosi Vajknak és két fiának, valamint Csolnokosi Dánnak Csolnokos, Hátszeg és Doboka falut adományozza. [4]) Itt tartózkodott aug. 27-ikén is, és ez napon inti az ország főurait, nevezetesen Hunyad és Hátszeg várak parancsnokait, hogy Csolnokosi Vajk, László, Sandrinus és Dán nemeseket Csolnokos, Hátszeg és Doboka birtokaiban ne háborgassák, adót tőlük ne követeljenek.

Hunyadi 1453. május hó közepén Temesvárott tartózkodván, onnét Karánsebesbe indúlt, és itt május 29-én a szörényi bánokat tudósította, hogy ő az alsó-macskási és alsó-tö-

---

[1]) Budai kam. ltár NRA. 922. cs. 7. sz.

[2]) Oklevél: »A Szörény vármegyei hajdani oláh kerületek« czímü értekezésem 69. lapján.

[3]) Lásd erről Kinisy Pál 1485. évi oklevelét.

[4]) Cornides, Diplomatarium I. 45. lap. Benkő: Transilvania I. köt. 568. lap.

visi nemeseket, és azoknak jobbágyait fölmentette a kenézi jövedelmek fizetése alól, melylyel azelőtt a bánoknak tartoztak. Ugyan ez évben Hunyadi János Karánsebes városának hűségét tekintetbe vévén, annak a városhoz nyugatra eső Rakovicza falut adományozza.

A nagy hős lelkesült fegyvertársa Kapisztrán János szintén járt itt Sebesben, hol 1455. október 30-án Macskási Jakabot és nejét Annát bőkezűségük jutalmazására a minoriták confraternitásába befogadta.

A török-veszély erősen kopogtatott az ország határán, és Hunyadi János mindent elkövetett, a haza ellenállási erejének fokozására. Igy 1456. június 12-én Szegedről kelt levelében megparancsolja az erdélyi szászoknak, hogy rögtön fejenkint és általánosan felkelvén, minden lovasságukkal, és gyalogságuk nagyobb részével jól fölszerelve és fegyverkezve a jövő Ker. Sz. János napján Karánsebesen legyenek. Hunyadi maga is kijelenté, hogy ez időben ott lesz. De a szászok a büntetés daczára, melylyel a királyi levél fenyegette, nem jöttek, és azért Hunyadi őket újra komolyan meginti, hogy június 25-én a Duna révénél, Keviben legyenek.

Körülbelől ezen korban, t. i. 1449. évben a karánsebesi kereskedés is nagyobb figyelem tárgya. Ez évben t. i. György rácz despota bizonyságot tesz arról, hogy ő a magyar országos rendek megbizásából Garai László nádorral és Ujlaki Miklós erdélyi vajdával, egy a törökkel kötendő fegyverszünetre nézve némely pontokat megállapítván, annak kieszközlését magára vállalta. E pontok egyike, hogy a török kereskedők árúikkal szabadon jöhessenek Nándorfehérvár, Kevi, Haram, Szörény és Karánsebes városokba, hogy ott üzleteik után járjanak; a magyar kereskedők javára hasonló czélra török földön szintannyi helység fog kiszemeltetni.

Karánsebes városa akkor már oppidumnak neveztetik rendesen, és 1457. év óta kellőleg szervezett tanáccsal bir, melynek személyzetét a XVII. század közepéig kevés hiánynyal ismerjük. Dán András, a város egykori birája egy kaszálóját nemes Macho István ottani lakosnak 12 arany forintért adta el. Erről a városi törvényszék 1457. január 25-én kelt bizonyító levelet adott ki, melyből legelőször megtudjuk, a tör-

vényszéki személyzet névsorát, és ez egyszersmind arra mutat, hogy benne a kisipar nagyon volt képviselve; maga a biró is egyszerü szabó volt, miben semmi különös nincs, mert e jelenség városaink nagy részében a legujabb korig fordul elő. Az eladott kaszálónak határai is leiratnak, de a leirás topographiai tekintetben semmi érdekes adatot nem szolgáltat. A törvényszék azt irja, hogy ezen bizonyitványt a város régi pecsétjével (sigillo nostro civitatis antiquo) erősítette meg. Az oklevél aljára nyomott pecsétnek csak helye látszik, és azért rajzát nem ismerhetjük. Alakja kerek, és egy régi huszas nagyságu volt.

Királyaink e város népesítését is gondjaik tárgyává tették. A lakosok szaporodása lényegesen a bevándorlók és letelepedők számától függvén, minden város a maga emelkedését az ilyen külső befolyástól is várja, de a város érdeke sokszor összeütközésbe jött a földmivelő birtokos nemességével, és azért némely nemesek a sebesi kerületben, ugy miként ez az ország más kerületeiben és vármegyéiben is történt, jobbágyaikat visszatartóztatták attól, hogy holmijukkal és vagyonukkal Karán és Sebes városokba átköltözködjenek; tartoztatták még akkor is, ha földadójukat megfizetvén, földesurukat mindenben kielégitették. A dolog ez állásában Nyirő Tamás, és Gergely — az egyik Kárán, másik Sebes oppidum birája — 1458. évben az éppen akkor Temesvárott tartózkodó Mátyás királyhoz panaszra mentek. A király ebben Zsigmond király végzeményének, és a legutóbbi pesti országgyülés decretumának sérelmét látván, november 29-én kelt levelével ujolag meghagyja az ország főurainak, főispánjainak, a városoknak, de különösen a szörényi bánoknak, és azon ispánoknak, kiknek megyéiben a királyi decretum tán kellő figyelembe nem vétetett volna, hogy a decretum megszegőit annak megtartására kényszerítsék, és a jobbágyok szabad költözködésének Kárán és Sebes városokba valami gátot vetni ne engedjenek.

A XV. században Karánsebes már a birtokos nemesség gyúpontja lehetett a szörényi bánság vidékére nézve, de e miatt történt, hogy a nemesek olykor tulkapásokra is vetemedtek. Mátyás király 1464. évben Karánsebest Nagy Gáspár biró, valamint polgárai Somlyai Egyed és Rott Gergely kérelmére

oltalma alá veszi a Mutnoki és Macskási család által szándékolt erdőfoglalás ellen. Az igazságos király azonban a nemesség érdekét is megóvta a hol kellett. Igy tudjuk, hogy Gerlistyei Jakab jajczai al-bánnak Karánsebesben háza volt, mely házra nézve őt Mátyás király 1487. évben minden adó és illeték fizetése alól fölmenté; egyszersmind őt egyedül a szörényi bánok vagy al-bánok törvényhatósága alá helyezé; ennek megfelelőleg tudósította Karánsebes biráit, hogy Gerlistyei Jakabot és utódjait birói hatóságuk alól kiveszi. Ezen Gerlistyei Jakab utóbb, mint szörényi bán, több évig kitünően szerepelt. Ez exemtio eléggé tanúsítja, hogy rendszerint a karánsebesi nemesség számára is az ottani városi tanács volt az első hatóság, és csakugyan a XVII. század közepéig folytonosan tapasztaljuk, hogy a nemesség a városi birtokokra nézve a városi tanács törvényhatósága alatt állott.

Most már mindinkább elevenül a városnak öntudata, és azon törekvése, hogy polgárainak fejlődését biztosítsa. 1498. évben Karánsebes polgárságának küldöttjei Sztojka István biró és vajda, és Nagy Tamás esküdt, a királyi udvarban Budán megfordultak, állítván, hogy ők mindig azon szabadságokkal éltek, melyek Zsigmond, Mátyás és László király által Buda városának engedélyeztettek. De, minthogy Karánsebes versenyzői és más idegenek ezen szokásos szabadságban az oppidumot (igy nevezi az oklevél mindig) gyakran sértik, kérik a felséget, hogy ezen kiváltságokat nekik hitelesen kiadatni rendelje. Buda városának tanácsa hivatalos ügyekben épen jelen lévén, a király annak élő szóval meghagyta, hogy Karánsebes város (oppidum) részére a kért kiváltságokat átirja. A tanács azt szintén kiváltság alakjában azonnal megtette.

Ez adat megszüntethet minden habozást Karánsebesnek alkotmányos állására nézve; mert noha Karánsebes több izben oppidum-nak neveztetik, még is jobban megilleti azt a civitas elnevezés, részint a budai városi kiváltságnak reá ruházásáért, részint mert ennek diplomatikai használata sokkal inkább el volt terjedve, mintsem hogy benne üres, és jelentéktelen szójátékot láthatnánk.

Azt veszszük észre, hogy az oppidum jóformán a XV. század homályában elmarad, és később a civitas majdnem

kirekesztő használatra vergődik. De némi következetlenséget nem lehet félreismerni. Igy Kinisy Pál 1485. évben oppidumnak, ugyan ez évben Mátyás király civitasnak nevezi a várost: Civitas nostra Karánsebes, és alább: Civitas nostra Sebes. De már 1487. évben ismét oppidumnak nevezi a király; miként 1458. évben oppidum Karán et Sebes említtetik általa, 1464. évben pedig oppidum Karansebes. Ellenkezőleg a Macskásiak 1448. évben szabad városokról beszélnek: liberae Civitates Sebes et Karan. (Sebes és Kárán szabad városok.) János király 1531 és 1534. Báthory Zsigmond fejedelem 1590, Civitas nostra (a mi városunk) Karánsebes címet adnak neki. A Civitas regia tehát 1550. évben, de sőt az egész korszakban gyakori használatu. Cum sigillo Civitatis hitelesítetnek az okiratok. A Civitas szót használják Petrovics Péter, az ország törvényszékei, a város saját kiadványai, sőt maga Basta György, ki például 1603. évben Karánsebest civitasnak, Lugost csak oppidumnak czimezi, — valamint a Caraffa által 1688. évben, a birtokjogok földerítésére behelyezett császári bizottság. Leghatározottabban fejezi ki a város jogkörét Karánsebes városának egy 1565. évi hivatalos kiadványa, melyben Karánsebes szabad kir. város polgárairól szól: Cives Civitatis regiae Karansebes. Vagy 1537: jurati Cives, ceterique Consules Civitatis Karansebes, — 1591: jurati Cives ac totus Senatus Civitatis nostrae Karansebes. Vagy végre 1597. Senatus, et Consules Civitatis Karansebesiensis.

Egy II. János idejében folyt pörben Karánsebes ismételve ő felsége kulcsos városának neveztetik, a melynek oly kiváltsága van, mint Budának, Pestnek, Temesvárnak a keresztények idejében. Az ilyen kulcsos városban, ha valaki fegyvert fogott, és azzal valakit ok nélkül megsértett, és vérét ontotta, fejével lakolt.

Ugy látszik azonban, hogy a város falain kivül lakók, azaz a külvárosiak nem voltak a városi jogok részesei, erre mutat legalább az idézett 1688. évi bizottsági munkálat azon kifejezése: suburbani vel oppidani extra muros Civitatis. (A város alatti, vagy a város falain kivül lakók.)

Meg kell említeni, hogy még a XVI. században, midőn Kárán még önállólag kezelte községi ügyeit, Karánsebes városa felváltva Sebes városának is neveztetett.

A városi polgárság jogi állása e korban gyakran lehetett támadásoknak kitéve, mert csak igy magyarázhatjuk meg azon erélyt, melylyel maguk közt szövetségre léptek, hogy ily támadásokat visszautasítsanak. Érdekes példa erre az 1544. szeptember 20-án létrejött frigyesülés, melylyel Bertha András, Pépa András, Annoka Miklós, Berla János, Dragna István, és Kenesa László, esküdt birótársak, a többi, többnyire névszerint megnevezett polgárokkal együtt, eskü alatt azt fogadják, hogy a város békességének, a közjó, és családjaik érdekében, Rakoviczay László főbirót, ha a temesi főispán, vagy bárki által megtámadtatnék, mindenkor támogatni fogják, őt sem jó sem balszerencsében el nem hagyandják, neki szerető tanácsadói és a haza hü fiai lesznek, a magán érdek tekintetbe vétele nélkül. Hasonlókép Rakoviczay László kötelezte magát a város irányában. Kár, hogy ezen szövetkezés indokait közelebbről nem ismerjük [1]) Hasonlókép Rakoviczay János, karánsebesi főbiró és Mixa Miklós karánsebesi harminczados 1580. év deczember 26-án örök barátságot és confraternitást kötnek egymással. [2])

Ezzel összefügg azon véd-szövetkezés, melyben Karánsebes városa, a szomszédos Krassó mezővárossal állott, és melyről az utóbbinak 1550. évi levele szól. Ebben t. i. Vorgics Benedek biró, (oppidi Krassó) valamint Dimitrovics András, Olbics Péter, Miklosevit István, Mikfy Péter, Paulovics Ferencz, Dragul Lázár, Oláh György stb. Krassó mezőváros választott polgárai, valamint az egész lakosság a legnagyobbiktól a legkisebbig a mostani és jövendő lakosság nevében azt fogadják, hogy ők Karánsebest (judices, juratosque cives item Senatores et omnes populos civitatis regiae Karansebes) minden ellenség és zavargó ellen legjobb tehetségük szerint, ja-

[1]) Az eredeti oklevél meg van a báró Fiáth család akai levéltárában.

[2]) Magyar nyelven irt és Sebesben kelt levelük meg van a Macskási család ltárában 799. sz. alatt. Közöltetik a »Szörényi Oklevéltár« II. kötetében.

vaik és személyeikre nézve egyaránt védelmezni fogják, ugy, hogy a karánsebesiek is viszont Krassónak minden bajában tehetségük szerint segitségükre lenni tartozzanak, miként ez *már a régi korban* megállapítva volt; most pedig köztük uj és megtörhetlen békeség köttetik.[1])

Még érdekesb azon viszony, melyben Karánsebes, a tőle 6 mérföldnyire eső Lugos városával állott. János király Lugos oppidumot nemesítette, és Karánsebes városával összekötötte. Erről Losonczy István 1552. évi május havában Ferdinánd királyt felvilágosította, [2]) ki aztán június 11-én Passauból kelt levelével nem késett Maximilian cseh királyt oda utasítani, hogy Lugost Karánsebestől el ne válaszsza, és a várost kiváltságában fentartsa, mert különben ez az egész vidék elvész, melyet pedig gondosan megtartani akar. Az összekötés természete nem eléggé világos előttünk, mert Lugosnak és Karánsebesnek mindig külön tanácsa volt; de tapasztaljuk másrészt azt is, hogy azóta Karánsebes városa sokszor Lugos városával együtt tesznek jelentést, vagy intéznek folyamodást Castaldohoz, mint a királynak erdélyi helytartójához. Hivatalos iratokban a két város polgárai egymást testvéreknek nevezik.

Annyit, a források hallgatagságából bátran lehet következtetni, hogy ezen szövetkezések nem belső szakadásra mutatnak, nem a Karánsebesben lakó nemesség ellen voltak intézve, hiszen ennek, és nem polgári foglalkozásának köszöné fényét a város. Főbirái többnyire a Szörény megyei kitünő, és birtokos családok sorából vétettek, nemesek ültek vegyesen a polgárokkal a városi tanácsban. Sőt volt eset, hogy, — mint 1642. évben, — az egész városi tanács nemesekből állt. Huzamosb ideig a városi, és a szörénymegyei jegyzőség hivatala ugyan azon személyben volt egyesítve. És ezen egyetértés megzavarásáról mit sem tudunk, ha csak apró határvillongásokat nem nevezünk békeszegésnek.

Ilyen határvillongás Karánsebes városa és a nemesség között már Zápolyai János király idejében vette kezdetét,

[1]) Eredeti oklevél a Macskási cs. ltárában.

[2]) Losonczy levele a királyhoz, a bécsi cs. k. titkos ltárban.

kezdetét, ki is a peres földek határait a királyi és káptalani ember által bejáratta és megállapította; ezen határok utóbb a temesi gróf embere által újra igazoltattak és megújíttattak. Az egyetértés a földekre nézve mind a mellett helyre nem állt, és különösen Vajda György, akkori főbiró vádoltatott arról, hogy alkalmasint a városnak kedvezési szándékában, a nemességnek oda itélt földeket elfoglalja, szántja és kaszálja; ez által a nemességnek 8000 arany forintra menő kárt okozván. Miután Vajda György magát roszul védelmezte, Fráter György váradi püspök, kincstárnok és kir. helytartó, kihez ez ügy került, 1551. évben a peres földek határainak kijelölésére a maga biztosát kiküldé, meghagyván a feleknek, hogy ezen biztos itéletének magukat alávessék, — azonban a fölebbezési jog fentartásával.

Alig pár nap mulva a törökök kiüzetése után Karánsebesből 1688. évben, követek küldettek a bécsi udvarhoz a birtokviszonyok rendezése, és a régi kiváltságok fentartása érdekében. E perczben a régi összetartozás emléke ujra föléledt, és a követek azt a szigoru utasítást kapták, hogy Karánsebes és Lugos nemesi és városi rendének érdekét együttesen előmozdítsák. Az utasítást karánsebesiek és lugosiak irták alá.

Nem lehet kételkedni, hogy a távol eső két város ezen egyesülése és solidaritása akkor vette kezdetét, midőn a régi szörényi bánság romjaiból a lugosi és karánsebesi bánság kibontakozott, és a mint sem külön lugosi, sem külön karánsebesi bánságról nem szólhatunk, mert a tények azt nem engedik, igy a történeti viszonyok a két városra nézve is oly unicumot képeztek, miszerint közügyi kérdésekben a XVI. században e két város soha külön nem nyilatkozott.

Itt talán alkalmas helyen említem, hogy ha valamely lakos Törökországba kivándorolt családjával, hátrahagyott vagyona a városi birákat illette. Ilyen eset fordul elő 1565. évben, a midőn t. i. bizonyos Layos János után a »barát-utczában« maradt kertet a birák lefoglalván, eladták. Mikor hozatott ezen szabály, nem tudom; bizonyosan nem oly időben, midőn a törökök tartották kezük alatt Karánsebest, sem nem a későbbre eső bécsi kormány korszakában, (Losonczy rövid müködése bizonyosan nem örökölt át szabályokat az 1565-ki

évnek,) hanem a törököknek barátságos magyar kormány: Zápolyai, Izabella, Petrovics idejére.

A város védelmére szolgáló őrségről olvassuk, hogy 1504 évben Lugoson és Karánsebesen kétszáz huszár tartatott, kiknek készpénzbeli fizetésük 1250 forint, sóban 500 forint volt. — Ugyanakkor a lugosi és karánsebesi vajdák kaptak évi fizetésül 600 frtot, posztóban 400 frtot, és sóban ismét 400 frtot, hogy 200 lovas emberrel a temesi gróf mellett szolgáljanak.

Pótlólag megjegyzendő, hogy Zápolyai János, mint erdélyi vajda 1513. augustus 27-én Karánsebes oppidumban tartózkodott, és innét intézett rendeletet az erdélyi káptalanhoz.

Midőn a mohácsi vész a láthatáron már látható vala, 1526. június derekán, Pesthy Jakab a város bírája és István ottani polgár a királyhoz Budára jöttek, hogy hadőrséget és pénzsegélyt nyerjenek Karánsebes védelmére. Költségeik fedezésére kaptak ugyan 15 forintot, de vajjon a város védelmére történt-e valami? nem valószinű.

Török Bálint, kit Ferdinánd hivei annak részére megnyerni iparkodtak, későbbi években a Ferdinánd-pártiakat mindenütt üldözte, embereit 1537. évben a lugas-karánsebesi kerületbe küldé, ezer lovas legény toborzására. A következő évben Pál esztergomi érsek azt a hirt közlé Ferdinánddal, hogy a törökök Karánsebest elfoglalták, — a mi persze még akkor nem volt igaz. Midőn 1540. évben János király betegsége nagyon előhaladott, Fráter György, Török Bálint és Petrovics egymással szövetkeztek, hogy János halála után inkább a töröknek adják meg magukat, mint a német pártnak; Ferdinánd király szüntelen törekvése még is oda volt irányozva, hogy Török Bálintot maga részére hajlítsa.

Ebből folyólag Karánsebes is azon időben, midőn János király halála után a versengés megindult, hogy az Izabella kormányát elismerő országrészek Ferdinánd királynak megnyeressenek, nagyon előtérbe lépett. — Tudjuk, hogy Petrovics Péter magatartása e tekintetben döntő volt, és hogy a német párt mindenkép igyekezett őt arra birni, hogy Temesvár vidékét elhagyja. Diószeghen, Forgács Zsigmond jószágán 1551. február 3-án Ferdinánd király és Izabella királyné meg-

hatalmazottjai alkudozásra jöttek össze. A követek más nap Ferdinándot az alkudozás menetéről értesítik, és élénken festik azon előnyöket, hogy ha sikerülne Izabella királynét kielégiteni. Erre reményt meritettek azon körülményből is, hogy a lugosiak és sebesiek Petrovics Péterrel viszályba keveredtek és Fráter György váradi püspökhöz szítának. A követek elég vérmesek voltak azt hinni, hogy ha most Karánsebes élére kellő parancsnok állitatnék, Petrovicsnak ellen lehetne állani, és Havasalföldre uj vajdát kinevezni.

Márczius 2-án azt irja Izabella királyné Szászsebesről Rusztan pasának, hogy Fráter György a németek javára dolgozik, a miért is kéri Rusztánt, hogy török hadi segélyt küldjön Erdélybe; ellenben biztosítja a pasát, hogy Petrovics Péter mindig hive volt a török császárnak. A lugosiak és karánsebesiek, igy ir a királyné, Fráter György által Petrovics ellen fellázitattak, és Palatics Jánost lőporral és pénzzel küldte közéjük, sürgetvén, hogy a német királyhoz átpártoljanak; — azonban Petrovics már kétszer verte meg őket.

Báthory András, és Sbardelati váczi püspök Böszörményből február 20-án tudósítják Ferdinándot a sebesiek fordulatáról, megjegyezvén, hogy ők, kik ezelőtt a temesi gróf hívei voltak, most »némileg« tőle elpártoltak, és parancsait nem teljesítik. Majdnem ugyanezen szavakkal emlékezik maga Fráter György Nagy-Váradról a királynak márczius 4-én irt levelében, megértetvén azt is, hogy a sebesiek most vele tartanak.

A karánsebesiek hűsége csakugyan nem állott erős lábon, mert Ferdinánd király április 15-én arról tudósítja Nádasdy Tamást és Báthory Andrást, hogy nála voltak: a váradi püspök követe, és Sebes és Lugos városok küldöttsége, egyúttal kiemeli, hogy Fráter György mily hasznos szolgálatokat tett neki. (Ferdinánd király azon levelet is közlötte Nádasdy és Báthoryval, mely a karánsebesiek előadásait foglalta magában, de ezt feltalálnom a levéltárban nem sikerült.)

Ferdinánd azonban kevesbbé gondolt arra, hogy miként védelmezze uj híveit, sőt ellenkezőleg azok erejét vette igénybe. April 26-án azt kérdé Castaldótól, vajjon szükség esetében

hány hadképes embert lehetne Lugos, Sebes és Temesvár városából és a ráczoktól felszedni.

Petrovics Péter ezen bujtogatásokat látván, május elején számos fölkelő néppel az erdélyi határ felé mozdult, és utközben Török János birtokait Monostort és Marsinát feldúlta. Ez alkalommal a lugosiak megint visszatértek Petrovics kormányzása alá, a sebesiek ellenben május 22-én Fráter Györgynek Enyed melletti táborában három polgáruk által tisztelegtek, igérvén, hogy mellette állhatatosak maradnak.

Kevés napra ezután Petrovics a maga hadát elbocsátotta.

Időközben az alkudozások folytak Izabella királynéval és Petrovicscsal. Midőn Izabella királyné végre július 27-én azon oklevelet aláirta, mely szerint Erdélyt, a tiszai megyéket és a koronát Ferdinánd kezébe bocsátá, az ő hívei szomorú szívvel adták át úrnőjük várait Ferdinánd biztosainak, Lugost a spanyol Aidana Bernát, Karánsebest Serédy György vette át, császári biztos minőségében.

A szerződés Petrovicscsal csak 1551. évi augusztus elején köttetett meg, [1]) melynek folytán Aldana a maga spanyol hadával Temesvárt megszállhatá. Igy történt ez a vidék minden városával, melyek eddig Zápolyait és özvegyét uralták. Ferdinánd király egy 1551. aug. 10-én kelt oklevélben elismeri Kendeffy János azon érdemeit, hogy a mult őszszel Fráter György váradi püspök társaságában a havasalföldi vajda és a budai pasa ellen Erdélyben sikeresen harczolt, azután pedig a Temes mellett fekvő Lugos és Karánsebes városokat, (Civitates nostras), melyek az előtt a felkelőkhöz ragaszkodtak, a király hűségére visszatérítette.

Ekkor a kapitányságí kérdés kezdett először fölmerülni. A király augusztus 14-én felhatalmazta Castaldot, hogy Losonczy Istvánnal értekezzék a Karánsebesbe helyezendő kapitányról, kinek a király annyi lovas vitéz fentartására való költséget utalványoztatni akar, a mennyi Fráter György váradi püspök jegyzeteiben előfordul. A király szerette volna,

[1]) Istvánfy szerint Izabella királyné már 1550. évben rendelte volna el Lippa, Temesvár, Lugos és Karánsebes átadását.

ha Losonczy Karánsebesre megy, de megjegyzé, hogy ha Losonczyra inkább Temesvárott volna szükség, — Castaldo Török Jánost nevezheti ki karánsebesi kapitányúl, a fennebbi feltételek alatt.

Ebből elég világos, hogy ha Serédy György Karánsebest a király részére átvette, nem foglalta el ott egyszersmind a kapitányi hivatalt, hol őt az átvétel után működni sem látjuk.

Ferdinánd királynak uj hívei, Lugos és Karánsebes városok Losonczy István által Temesvárból már szeptember 6-án szólíttattak fel, és saját küldött által parancsot vettek, hogy minden jobbágyukkal együtt fejenkint felkeljenek és fegyveresen Losonczy táborába jőjjenek.

Ferdinánd királynak a dolgok jó menetére nézve minden jó reménysége volt. Október 21-én azt irja Castaldonak: »az erdélyi rendek és a karánsebesiek, kik hűségünkben megmaradtak, még oly erősek és hatalmasak, hogy ha akarják, a mint azt tőlük várjuk, az ellenségnek könnyen fognak ellentállani.« Egy másik helyen bizalmát jelenti ki azon erőbe, mely az ország hű lakosai és a karánsebesiek által kifejthető. És ismét mondja a levél folyamában: leveleket küldtem Erdély három nemzetéhez, és a karánsebesiekhez, melyekkel őket intem, hogy az ország védelméről gondoskodjanak. [1])

A karánsebesiek azonban ez uj viszonyukba oly hamar bele nem találták magukat, és Losonczy István deczember 19-én azt panaszolja Castaldonak, hogy a sebesiek semmiképen sem akarván jönni, a Becskerek ellen forralt támadással felhagyni kénytelen volt.

A törökvész mind inkább fenyegetőzvén, a karánsebesiek is belátták, hogy a derék végvidékieknél rosszabbaknak lenniök nem szabad. Azért 1552. év márczius 5-én Castaldohoz fordultak oly kérelemmel, hogy a hozzá küldött Vajda György főbirájuknak és társaiknak [2]) igért őrséget Karánsebesbe

---

[1]) A karánsebesiek hadi erénye szélesebb körben lehetett elismerve, és azért sept. havában két oláhországi bojár járt itt, harczosokat toborzani oly párt számára, mely az oláh vajdát meg akará buktatni.

[2]) Macskásy Ferencz karánsebesi kerületi ispán, Bakócsy Ferencz Bertha András. A megbizás kelt febr. 10-én.

küldje, hogy ha a polgárok a haza védelmére valahová kiindúlnának, legyen valaki, ki családjaikat és a várost védelmezze. Emlékeztették egyuttal Castaldot, hogy a karánsebesi hadőrségnek zsoldot igért, és nagyon ajánlják, hogy ez nekik fizettessék, mert sokan vannak köztük, a kik kezdettől fogva megszoktak zsoldot huzni, és ha ezt most meg nem kapnák, készek más magyar urak szolgálatába szegődni. A város mondja, hogy ezen vitéz legényeket szivesen el nem eresztené, sőt inkább ohajtja, hogy bár több olyan volna a város őrizetére. Lehetne a fizetésben, a legérdemesbekre tekintettel lenni. A város azt is kivánja Castaldotól, küldjön közéjük valamely magyar urat, például Török Jánost, vagy Bethlen Menyhértet, vagy Gábort, vagy végre Horváth Bertalant, kinek utasítását és tanácsát kövessék mindenben, mert Kampo úr (értsd Aldanát, magister de campo) és a többi urak azt parancsolták nekik, hogy Szeged és Becskerek segélyére hadba szálljanak; [1]) de ők azt nem tehetik, mert e két város mintegy 24 mérföldnyire van Karánsebestől; a törökök pedig és oláhok ez utóbbit 8 mérföldnyi távolságban körülveszik, és a karánsebesiek ezen ellenség álnokságától nagyon féltek, kik ellen a várost védelmezni, mindnyájuk emberségére szükség van. Ezt a Török Jánost, mint láttuk, maguk a karánsebesiek is kikérték maguknak tanácsadóul.

Még 1551. september 19-én, midőn Castaldo a királynak azt jelenti, hogy ő Fráter Györgygyel sereget készül vezetni az alsó vidékre, azt irja, hogy Török Jánosnak a karánsebesi kapitányságot kell átvennie. De a mi csodálatos, midőn akkor még Temesvárnak sem volt főispánja, — a miről Báthory András keservesen panaszkodott.

Serédy György azonnal a Petrovicscsal létrejött egyezség után (1551. évi augusztusban) Tokajba küldetett ki, hogy a magyar koronát Ferdinánd részére vegye át; azóta pedig az alsó vidéken nem találjuk őt elfoglalva. [2]) Erre mutat azon

[1]) Kazun pasa, Becse és Becskerek felé való közeledtének hirére, Aldana Bernát Lippáról febr. 5-én megparancsolá a karánsebesieknek, hogy nemesek és nem nemesek fegyverekkel és hadi szerekkel készen és ébren legyenek.

[2]) Temesvár elestének idején Kassán működött.

körülmény is, hogy Castaldo egy, Segesvárról 1552. január 5. kelt levelében a királynak jelenti, miszerint a karánsebesiek és lugosiak már több izben valamely kapitányt kértek maguknak. Fráter Györgynek vagy nincs alkalmas embere ez állásra, vagy nem gondol vele. Castaldo szemeit Sforzára vetette, aztán a két város ismételt kérelmét felemlíti, mely szerint az erődítés szükségét feltüntetik, hová magukat megvonhassák. A törökök legkisebb mozgalmával, irja Castaldo, azonnal megadják magukat azoknak, azzal mentegetvén tettöket, hogy nincs erődítésük, mely őket oltalmazza. Castaldo is belátá ennek szükségét, de — mondja elég élhetetlenül — csak volna, ki a helyet kiszemelné, és az erősséget épitené. Azonban később Sándor nevű mérnököt küldte Lugosra és Karánsebesre, ki ott valami erődítést megkezdett.

A karánsebesiek magaviselete ez időben nagyon habozó volt, a hir róluk hazafiatlan dolgokat is terjesztett, de azoknak Castaldo nem adott hitelt, mert — miként 1552. február 5-én a királynak irja — még alig néhány napja, hogy velük a nekik küldendő hadi zsoldért megegyezett (még január 15-én azt irta Szebenből, hogy Lugosnak és Karánsebesnek semmi pénzt nem adhatott, mert az oda való fizetőmesternek egy forintja sincs pénztárában) mérnököt is küldött hozzájuk egy erődítés épitésére. Csodálatos dolog lenne, ugymond, ha semmiféle török hadsereget nem látván a mezőn, oly rögtön változtatnák gondolkozásukat. Különben már január 8-án irá Castaldo a királynak, hogy Sándor nevü mérnököt küldött Lugosra és Karánsebesre, némely erődítések megkezdésére, nehogy a törökök legelső támadására mindjárt szétfutni legyenek kényszerítve a lakók.

Ugyan ezen február havában azt irja Castaldo a királynak, hogy a karánsebesiek és segesváriak saját költségükön igérték az erődítéseket felépittetni, de e tekintetben létre nem jő semmi, mert pénzt nem adnak, hanem csak fákat, vesszőt, munkát és hasonlót.

Karánsebesi kapitányul Castaldo Glesan Jánost ajánlotta volna, de miként később értesült, ez nem volt a megfelelő tehetség birtokában; azért Castaldo az idézett levélben azt tanácsolja a királynak, nevezze ki ezen terhes állásra Török Já-

nost, kit maguk a karánsebesiek kértek. A király még márczi-usban is késett az elhatározással, és azt válaszolta Pozsonyból Castaldonak, hogy ez iránt magyar tanácsosaival, kik az or-szággyülésen jelen vannak, értekezni akar.

Márczius 9-én azt irja Castaldo a királynak, hogy a ka-ránsebesiek részint saját embereik által, részint levelekben kétszáz hajdu küldéseért, és kétszáz lovas fizetésére elégséges pénzért könyörögnek. Kapitányuk még mindig nem lévén, ké-rik, hogy egyike ezen négyeknek: Balassa Menyhért, Török János, Horváth Bertalan, vagy Bethlen Gábor a kapitányságra kineveztessék. Ugy látszik, irja Castaldo, hogy Glesán Jánost nem akarják többé, azért ajánlja a királynak, hogy a nevezett négy férfi közűl egyet nevezzen ki, megjegyzi azonban, hogy Balassa Menyhért néhány holnappal azelőtt megsebesíttetvén, még néhány hónapig lesz szolgálatra képtelen, ámbár Balassa maga felüdülését egy hónap alatt várja. Irja még, hogy a karán-sebesieknek 240 lovas számára a fizetést megküldte, miről pár nap mulva maga is ugy vélekedett, hogy ez a pénznek csak jele volt, hogy utóbb többet remélhessenek, — ő annyi követe-lésnek nem tud eleget tenni. No, de a karánsebesiek és lugo-siak nem is voltak megelégedve, mert vitézeiket nem tudták fizetni.

A mi a karánsebesi kapitányt illeti, az erre való elhatá-rozást legközelebb kilátásba helyezte a király, márczius 18-án Castaldonak irt levelében. Éppen akkor fordult meg Bethlen Gábor a királynál, ki vele a kérdésről értekezni szándékozott és ha Bethlen a kapitányságot elfogadja, — irja a király, — azt Castaldonak hirül adandja.

Mintha a kérdés csak épen most merült volna fel, azt irja a király Bécsből ápril 9-én, miszerint elhatározta, hogy legközelebbi időben Karánsebes és Lugos számára kapitányok kineveztessenek. Meghagyja tehát Castaldonak (mit különben ápril 2-án is tett) tanácskozzék Báthory Andrással, és Kendy Ferenczczel, valamint Losonczyval, ki már temesi grófnak ki-neveztetett, a kapitányul kinevezendő legalkalmatosb személy-ről, és a kiben megegyeznek, azt ő Castaldo és az erdélyi vajda rögtön nevezzék ki. Ez a lugosi-karánsebesi kapitányra vonatkozó utasitást a király még ápril 14-én ismételte.

Még egyszer, és még mindig, mint megoldatlan kérdés fordul elő ez ügy Ferdinánd királynak Passauból június 11-én Miksa cseh királyhoz intézett levelében: A mi a Karánsebesre kinevezendő bánt illeti, irja Ferdinánd, melyről Castaldo János a május 24-én kelt levelében tesz említést, értesítem kedvességedet, hogy még mielőtt Bécsből eltávoztunk volna, nevezett Castaldo Jánosnak és Báthory András erdélyi vajdának teljhatalmat adtunk, hogy ne csak a Karánsebesnek adandó bánról, hanem a többi várakba kinevezendő kapitányokról, castellanusokról stb. is gondoskodjanak, a mi további beleegyezésünk kikérése nélkül. Felszólítja tehát Miksát is, hogy a meghatalmazott Castaldoval és Báthoryval véglegesen intézkedjen.

A veszélyt, mely Törökország felől a magyar hazára közeledett, a karánsebesiek ha tán nem elsők, de mindenesetre serényen jelezték Temesvárra, és Erdélybe Castaldonak. Már márczius 28-án jelent meg a karánsebesi biró nála, és fontos közleményeket tett neki a porta szándékáról. Igy 1552. június 2-án a karánsebesi városi tanács arról értesíti a még akkor Pankothán tartózkodó Losonczy Istvánt, hogy Ahmet pasa Sofiában háborúra készül, és hogy nevezetesen Sebes és Temesvár ellen törekszik. Két szandcsák már Orsovával szemben áll; egy másik része Haram felé vonul, és ott hidat akar verni a Dunán át. Ugyan e napon Losonczy István a királynak tesz jelentést, hasonlókép, de részletesben rajzolván a helyzetet, szintén karánsebesi értesítések alapján, melyek tehát bizonyosan még jún. 2-ika előtt indíttattak hozzá. Levelének utóiratában azt mondja Losonczy, hogy ezen sebesiek oly makacs és ingadozó lelkűek, miszerint botlásaiktól tartani lehet. Kéri tehát a királyt, hogy bánt nevezzen ki számukra, kinek hatáskörét és fizetését, ha a király megállapitandja, Losonczy egy alkalmas férfit fogna ajánlani.

Nevezetes az a fejetlenség, melyben Karánsebes hagyatott. Már egy évvel azelőtt Losonczy maga volt karánsebesi kapitánynak kijelölve.

A vész napról-napra közelebb jött, és midőn a törökök a hidat Haramnál elkészítették, és a Dunán átszállva Haram körül tábort ütöttek, Karánsebes és Lugos városa, és a karán-

sebesi kerület együttesen sürgőleg kérték Castaldot, hogy miután a törökök kétségtelen szándéka Karánsebes és Lugos ellen indulni, ezen nagy veszélyben nekik sietve segélyt küldjön. E levél kelt pünkösd második napján, azaz június 6-án. Pár nappal később, ugymint június 10-én Karánsebes városa és a karánsebesi kerület Losonczyhoz fordultak könyörgésükkel, közölvén, hogy ez napon Ahmet pasa egész seregét fogja átvezetni a Duna innenső partjára, azért sürgetve kérnek némi gyalogságot a maguk védelmére.

Losonczy maga is küzködött Aldana álnokságával, és azon rendetlenséggel, melyet maga után hagyott. Segélyküldés reá nézve majdnem lehetetlen feladat volt, hisz ő maga is kérte a királyt, hogy gyalogságát 1500 emberrel szaporitsa. Egyelőre tehát a maga castellanusát és egy nemes urat külde Karánsebesbe, hogy a lakosokat hűségre és kitartásra buzdítsák, és emlékeztessék eddig jelesen viselt dolgaikra, és a kereszténységhez illő védelemre a pogányok ellen. Losonczy június 11-én, már Temesvárról keltezett levelében erről jelentést tesz Miksa királynak, valamint arról, hogy Castaldot is felkérte, miszerint segélyére legyen a karánsebesieknek, — mert, ugymond, ha Erdélyből nem küldenek nekik segélyt, vajjon honnan várhassák azt? Losonczy azonban nem titkolta el aggodalmát, hogy mihelyest az ellenség közeledni fog, a karánsebesiek hozzá átpártolandnak. E gondolat tetteire birt elhatározással, mert midőn levele már be volt rekesztve, Losonczy egy ahhoz mellékelt külön lapra azt jegyezte fel, hogy miután a sebesi lakosok többnyire (plerumque) elpártolni és az ellenséghez szítani szoktak, száz puskást küldött hozzájok azon kétszáz gyalogosból, kiket a király fizetett, nehogy a sebesiek azt mondhassák, azért szövetkeztek az ellenséggel, mert nekik segély nem adatott. A karánsebesiek június 16-án Losonczytól ujra segélyt kérnek, és azon száz puskásról, kiket nekik Losonczy, a királyhoz tett jelentése szerint küldött, említést nem tesznek. A karánsebesi városi tanács és a kerület irják ez alkalommal, hogy a törökök még mindig Haram körül vannak, hanem június 13-ka óta éjjel-nappal a Duna innenső partjára jönnek, sőt most a Karas folyót is átlépni készülnek.

A vészt rejtő felhő azonban, mely Haramnál összegomolyódott, nem Karánsebesre, hanem Temesvárra csapott le. Ahmet előcsapatai már júniusban mérkőztek Temesvár hadőrségével; június 29-én a pasa derékhadával jelent meg a vár falai előtt. Ily körülmények közt Losonczy a Karánsebesbe inditott gyalogságot, melyre magának szüksége volt, visszahivta. Karánsebesnek akkor már bánja volt, Glesán János, ki július 15-én Castaldonak ezen említett körűlményről, valamint Temesvár szorongattatásáról jelentést tett. Karánsebes lakói Losonczy gyalogságának kivonulása által nagy félelembe ejtettek, annál inkább, mert legnagyobb része a törökök tábora körül ólálkodik, és sokat közűlök megölt. Glesán János azt panaszolta egyszersmind, hogy a mellette levő kevés gyalogság napról-napra fogy, mert hol tizen, hol többen titkon megszöknek. A karánsebesiek nem érezték magukat képeseknek Temesvár segélyére sietni, mert maguk is kevesen vannak, de sürgetik Castaldot, hogy Temesvárt legfeljebb egy hét alatt segélyezze, mert különben késő lenne. Miként a bán, ugy Karánsebes és Lugos városai is Castaldot sürgették, hogy Temesvárra segédhadat küldjön. A közös veszély érzete szólt mind abból, valamint az arról való meggyőződés, hogy Temesvár elestével ama városok is az ellenség martalékjává lesznek.

Az összemüködés minden hiánya azonban menthetlen bukás felé vitte az országot. Castaldo maga, ki akkor Holdvilág faluban volt, július 20-án felháborodással panaszolja Miksa királynak, hogy Aldana soha semmiféle segélyt Temesvárnak nyujtani nem akart, noha azt könnyen tehette, mig ellenben a karánsebesiek képesek voltak, Losonczy felszólítására annak száz gyalogost küldeni.

A mint az ország akkori állapotjából szükségkép következni kellett, Magyarország a török invasiónak nem állhatott ellent, és Losonczynak hős védelme nem mentette meg Temesvárt, nem mentette meg a nemzet önállóságát. Glesan János bán, a sebesi és lugosi birák már július 28-án jelenthették Temesvár elestét Castaldónak, minden részletével [1]) és ekkor

[1]) Preyer Monographiája szerint Lossonczy István július 30-án vonult ki Temesvárból, és találta hősi halálát. Varkocs Tamás váradi kapi-

csakugyan okuk volt az erdélyi teljhatalmu tábornokot figyelmeztetni, hogy Karánsebes nincs annyira erősítve, mint Temesvár, hogy tehát fenmaradásuk érdekében annál sürgetősb a rögtöni segély.

A törökök Temesvár eleste után e vidéken nem tettek azonnal nagyobb terjedelmü foglalásokat. Még augustus végén azaz 25-én a karánsebesi városi tanács, és kerület nem tudta, hogy azon 7 ágyúval, melylyel Temesvárból kivonult, Karánsebes ellen, vagy Gyula és Szolnok ellen fog-e fordulni. Hanem a nélkül, hogy haddal megjelentek volna, követek vagy levelekkel adófizetésre szóllitották fel a karánsebesieket, mire persze csak rövid határidőt szabtak. Karánsebes mindezek folytán sürgetve kéri Castaldot, hogy az erdélyiekkel együtt valahára csatára szálljon a törökök ellen.

Következő napon a karánsebesi tanács és kerület már kevesebb szóvirággal azt irják Castaldonak, ne türje, hogy itt annyi keresztény hiába, nyomorúltan elveszszen és nyilatkozzék, akar-e segitségükre jönni. A karánsebesiek kevesen lévén, és majdnem erődítetlen helyet őrizvén, az ellenséget semmikép bevárni nem fogják, mert sem maguk veszni nem akarnak, sem nem nézni, hogy azon derék parancsnok, ki az ő védelmükre hozzájuk küldetett, elveszszen. Tudósítják, hogy a törökök a köznépet fölkelésre nógatják, és azzal előbb-utóbb régi uraik ellen fognak indulni. Jelenleg a 40,000 török sereg Csanádnál táborozik Kazon pasa vezérlete alatt, és hire jár, hogy ezen tömeg, az utközben felszedett néppel, és besorozott puskásokkal Karánsebest fogja megtámadni.

A város ismételve kijelenti, hogy az ellenséget nem fogja bevárni, azért annak idején ne vádolják azt az urak a királyi felség előtt, mert magára hagyatva nem tehetett egyebet.

E körülmény Castaldo lomhaságát és hadi képtelenségét kirívólag szinezi. Castaldo ugyan is már augustus 6-án ismerte e hangulatot, még sem tett ez egész hónap alatt semmit, hogy e városokat hűségükben megtartsa. Az idézett

tány július 30-án azt jelenti Miksa királynak, hogy Temesvár július 26. került a törökök kezébe.

napon Castaldo jelentést tesz Miksa királynak Aldana gyalázatos szökéséről Lippáról, valamint azon szomoru hatásról, melyet e csapás az egész országban okozott. A kisebb várak parancsnokai most pirulás nélkül hagyják oda a várakat, és Castaldo maga sem kételkedik, hogy Várad és Gyula szintén oly módon fognak a törökök hatalmába esni. Karánsebes és Lugos követeket küldtek Castaldohoz, kijelentvén, hogy ha Lippa feladása igaz, ők is a törököknek megadják magukat, és egyuttal Lippa felé is küldték embereiket, hogy meggyőződést szerezzenek a dolog állásáról. Mind a mellett Castaldo csak üres szavakkal akarta Lugost és Karánsebest kötelességükben megtartani, — melyeknek óságtól porhanyó falaik az első ágyulövésre fogtak volna romba dőlni — mint Szalay László irja. A dévai castellanus azonban felismerte a helyzetet, és hímezetlenül irá Castaldonak, hogy a két várost és az egész ráczságot elveszettnek tekintse.

A következés igazolta ezen felfogást. Karánsebes, és más helységek magukat azon föltétel alatt adták meg a törököknek, hogy nekik bizonyos adót fizetvén, békességben maradhassanak. Valószinü, hogy a Petrovicsnak eddig fizetett adónak megkétszeresítésével, vagy legalább tetemes fölemelésével vásárolta meg a város függetlenségének némi árnyékát. Castaldo e mellett mozdulatlan ült Szászsebesben, és onnan irogatá jajgató leveleit mindenfelé. A fennebbi fordulatot is jelenté augusztus 11-én Miksa királynak, mi mellett annyi belátása volt előre megmondani, hogy ez a módja mind e helységek békés uton való meghódítására. Ha ezek aztán ily módon meg lesznek hódítva, a török annyira fogja ezeket megerősíteni, hogy ezek visszahódítására semmi kilátás nincs.

Ahmat pasa, a török fővezér Karánsebes fontosságát kellőleg méltányolta, mert alig hogy Temesvárt bevette, ugyan innen (a napi kelet nincs kitéve) Peyka György karánsebesi főbirónak és a tanácsnak, valamint a karánsebesi kerületnek fejvesztés alatt parancsolja, hogy azonnal küldjenek hozzá követeket. Felelőssekké teszi a folyandó vérért, ha különben cselekednének. A törökök nem csak Lippát, hanem Karánsebest és Lugost is magukénak tekintették, és Kazum pasa deczember 26-án Castaldot tudósítja, hogy ha a török zultánnak szóló

levelei vannak, ezeket Karánsebesen, Lugoson, vagy Marsinán bizton adhatja át. [1]) Lugos és Karánsebes sorsa mostan szorosabban, mint valaha járt együttesen, és ezentul alig volt eset, hogy akár a török, akár a keresztény hadsereg megtámadta a két város egyikét, azonnal a másik ellen ne fordult volna.

Az egyezség daczára megtörténhetett, hogy a törökök Karánsebest megszállani akarták, de az nem történt, mert midőn szeptember elején annak hire járt, hogy a törökök faltörő ágyúkkal Temesvárt elhagyták, az erdélyi főhadvezér bizonytalan volt, vajjon a török haderő Karánsebes vagy Szolnok ellen fog-e fordulni.

Petrovics Péter soha sem hagyott fel azon gondolattal, hogy Izabella uralmát az országban visszaállítsa. II. Henrik franczia király 1552. nyarán maga igért segélyt a királynénak és Petrovicsot is felszólította, hogy János herczeget Erdélybe visszavigyék. Petrovics a törökökkel is érintkezett, és sikerült neki Ferdinánd minden törekvését Konstantipolyban meghiusítani. A zultán Izabella és Petrovics többszörös kérelmeire, melyeket a franczia követ d'Aramont is erélyesen támogatott, elhatározá, hogy Erdélyt János király fia birja, s az 1554. április 7-én kelt levélben a vajdának s az erdélyieknek egyenesen meghagyta, hogy a királyfit vigyék vissza; és az oláh és moldvai vajdákat pedig már előbb utasítá vala, hogy ebben segélyére legyenek Petrovicsnak, kit díjelengedés mellett l u g o s i é s k a r á n s e b e s i s z a n d z s á k k á nevezett. Karánsebes még akkor Ferdinánd király hüségében állt, az akkori nemzedék felfogása szerint. De a karánsebesiek már akkor is kétfelé kancsalogtak, a mi abból is kitetszik, hogy Kendi Ferencz és Dobó István erdélyi vajdák 1553. szeptember 10-én Haller Péter erdélyi kincstárnokot oda utasították, hogy Csery Bertalannak, a karánsebesiek kémjének 3 forintot fizessen [2]) Kendy

---

[1]) Ortelius azt irja I. köt. 82. l., hogy Temesvár megvétele után Mahomet pasa Karánsebes elé vonult, »die eine grosse und volkreiche Statt war,« és ez, az ellenség erejét látván, megadta magát.

[2]) Török-magyar Államokmánytár. I. 9. lap. Feltünő, hogy midőn I. Rákóczy György 1644. évben feleségének irja, hogy intse meg fiát, miszerint mindenfelé kémeket küldjön, névszerint csak Karánsebest és Lugost emliti, a honnan ilyenek küldendők, — mintha az ide való lakosok

Ferencz és Dobó István erdélyi vajdák egy 1553. október 23-án kelt magyar levelükben felszólítják Haller Péter kincstárnokot, hogy a hadsereg fizetéséről gondoskodjék, nevezetesen, hogy »az karánsebesi birónak és az többinek ott valóknak, kik az király ő felsége hüségét vallák, adjon (kend) hatszáz forint ára sót a város kapujának őrizetére az török ellen.« Még november havában is a város, legalább külszinre a király hűségén állott, sokan azonban, mint Gaborko, Peyka György és Bakócz Ferencz nyiltan az ellen-pártra esküdtek, és köztudomásu volt, hogy a város egyezségre lépett Petrovicscsal, és hogy őt bebocsátja. Ezeket Országh György karánsebesi nemes egyik barátjával közölvén, hozzá teszi, hogy a törökök, kik hadban voltak mind eloszoltak és haza mennek, azért most az ideje szabadságukra őrködni. Petrovicsra vonatkozólag pedig mondja, »hogy ennek a latornak nincsen hová tenni fejét, mert vissza nem térhet, hanem mi hozzánk jő, hogy mi tegyünk jót vele, de ha lehet, ne hagyjátok, istenért kérem.« [1]) Ez időben Haller Sewan agával a Ferdinánd királynak adandó országrészről alkudozott, hangoztatván ez alkalommal, hogy Mircse oláh vajda levelének tanusága szerint a zultán Aly Tschausch által Lippa, Karánsebes, Lugos és Solymos átengedését igérte, mely várak nélkül Erdély el nem lehet; megengedé, hogy Temesvárt is kérhesse, adófizetés felajánlása mellett. [2]) Petrovics már 1553. évben megint e vidéken müködött. Lugoson 1555. szeptember 14-én almafai Farkas György Karánsebes vármegyében fekvő jószágait, azért mert Ferdinánd pártjához szított, elkobozza, és azokat Hagymási Kristofornak adományozá. Ugyanazt tette egy, Lugoson augustus 20-án kelt levelével, melylyel hasonló okokból Gyurma Mihálynak egy, Karánsebesben fekvő házát elveszi és azt az ő kamrásainak: Békés Gáspárnak és Kürtössi Ferencznek adományozza. [3]) Petrovics azonban csak Munkács urának nevezte magát e levelekben. Minden esetre különös, hogy Petrovics

különös qualitással birtak volna a kémkedésre. (A két Rákóczy György ejedelem családi levelezése 238. 239. l.)

[1]) Lásd a szörényi bánság I. köt. 61. lap.

[2]) Buchholz VII. k. 319. lap.

[3]) Gyulafehérvári kápt. ltára.

ezen minőségben, és midőn Munkács várát egyezség folytán kapta Ferdinándtól, az utóbbinak hiveit felségsértésért bünteti. Egész Erdély Dobó és Ferdinánd ellen fordult, még a szászok is követeket küldtek Lugosra, a rendek által 1556. márczius 13-án helytartóvá nevezett Petrovicshoz, oly kinyilatkoztatással: hogy készek János Zsigmondhoz állani, ha ennek az országba érkezéseiglen, városaikba nem vettetik őrség, ha táborszereik birtokában hagyatnak, s ha teljes, tökéletes feledésbe megyen a múlt. Petrovics kiadta az oklevelet, s Lugosról Erdélybe nyomulva, Dévát körül keritette, Szász-Sebest megszállotta. [1])

Az 1560. évi enyedi országgyűlésen Gyurkicza László és testvérei azt kérték, hogy a fejedelmi széken Karánsebes városának birája és esküttjei ellen hozott itélet a bán által végrehajtassék.

Midőn II. János király a belgrádi táborba indult 1566. évben, a szász egyetem fényes kiséretet adott melléje. Ez alkalommal a visszajövetelben Karánsebest is érinté június 6-án. A nagy sietség miatt a szászok lovai kidőltek, és Nagy Modostól Pancsováig 8 lovat kellett fogadni, mely bérlésért 6 frt 45 denárt kellett fizetni. Július 6-án, midőn a polgármester két legjobb hámos lova Karánsebesen rekedt, és a többi ló sem mehetett tovább, négy lovat fogadtak Lugostól Karánsebesre 3 forintért, Karánsebestől Szászvárosra hat lóért 6 frt 24 denárt. [2])

Azon versenygésben, mely Békés Gáspár és Báthory István közt Erdély birtokáért kifejlődött, a karánsebesiek nem voltak tétlen nézők. Mert midőn Békés Gáspár 1575. Radnót táján táborba szállt, több főurak dandárjain kivül, Karánsebesről 300 lovas és 200 gyalog Báthory Istvánhoz csatlakozott, kik részint hordozható ágyúkkal, részint kópjákkal, kardokkal és fejszékkel voltak felszerelve. A csata július 10-én történt meg és vetett véget Békés nagyravágyásának a szentpáli csatatéren.

Báthory Kristóf halálakor (1589.) fia Zsigmond még

[1]) Szalay: Magy. Tört. IV. 407. lap.

[2]) B. Jósika cs. ltára, és Erdélyi Orsz. Emlékek II. 320. l.

kiskoru lévén, Báthory István lengyel király (1583.) Erdély kormányzását ideiglenesen három férfira: Kendi Sándor, Kovacsóczy Farkas, és Sombori Lászlóra bizta, és a kormányzási utasításban azt kivánta, hogy a fontosabb erősségekben, miként Várad, Karam-Sebes és Szamos-Ujvár, az ő tudta nélkül a parancsnokok se el ne távolitassanak, se mások oda ki ne neveztessenek.[1]) Ez időben a szökevények befogadása, határszéli területsértés, a Lugos és Karánsebes részéről a törököknek nem fizetett adó miatt kölcsönös vádaskodás lévén napi renden, Báthory Zsigmond 1589. évben Bogáthi Boldizsárt küldte követül a temesvári pasához, meghagyván neki, hogy utjában Karánsebesbe és Lugasba térjen, és mind két helyen értse meg, hogy mit kelljen a temesvári pasánál szorgalmaznia. Hasonló utasítást adott a fejedelem Theke Györgynek és Gyulay Jánosnak, kiket 1590. évben a temesvári pasához küldött.

Báthory Zsigmond fejedelem kora aránylagos nyugalom kora lehetett Karánsebes számára, legalább nincs tudomásunk, hogy a város ez időben valami nagyobb politikai vagy hadi actióba belevonatott volna, azon egy tényen kivül, hogy a hős Borbély György bán innen indult ki 1595. évben győzelmes hadjáratára Bogsán, Versecz, Lippa, Solymos, Arad stb. ellen, melynek következése volt, hogy a lugosi és karánsebesi tartomány a törököknek évenkint fizetett 2000 arany adója alól felszabadult. Ez a fejedelem 1597. szeptember 2-án Gyulafehérvárott kelt levelével az ország minden törvényhatóságát, harminczadosait, biráit, várparancsnokait stb. tudósítja, hogy ő az elmult hónapokban Karánsebes városát, polgárait és a szörénymegyei karánsebesi kerületet, a néhai magyar királyok és erdélyi fejedelmektől nyert kiváltságokban megerősítette, a miért is meghagyja nekik, hogy a várost és kerületet e kiváltságokban oltalmazzák és fentartsák. Különben Báthory Zsigmond 1595. a karánsebesi várkapitányokat, a vár provisorait, és porkolábjait megintette, hogy a büntettek és hatalmaskodások megvizsgálása és az azokra való itélethozás a karánsebesi kerület ispánjai, és a városi főbiró

[1]) Szamosközy I. 218. l.

teendője lévén, az azok által gyakorlandó igazságszolgáltatásba ne avatkozzanak.

Ezen 1597. évben Barcsay András volt a karánsebesi vár parancsnoka, a kit csak 1599. évben találjuk a báni méltóságban Lugoson és Karánsebesen.

A Rudolf császár által Báthory András ellen segitségül hivott Mihály oláh vajda, kivált midőn 1599. október 28-án a fejedelmet Szeben és Schellenberg közt megverte, magát nem csak a császár helytartójául, hanem Erdély urául tekinté, és Rudolf leiratával 1600 febr. 11-ről, mely őt csak Havasalföld birtokában erősítette meg, nem volt megelégedve, és azért a császári biztosoknak értésére adta, hogy a török, kinek követe jelenleg is nála van, minden órán kész őt kegyelmébe fogadni, s a zászló megküldésével a fejedelemségben megerősíteni, mihelyt neki Lippát, Jenőt, Lugost és Karánsebest átadja.[1])

Az alkudozások alkalmával, melyeket a császári biztosok 1600. április végén Mihály vajdával folytattak, azon javaslat fordul elő, hogy a vajda Lippát, Jenőt, Lugost és Karánsebest a császárnak adja át, ki is aztán a fentartás és őrség költségeit viselendi.[2]) A császár, — ki magának Mihály oláh vajdától várakat szolgáltat ki, a melyek az utóbbinak sem tulajdonai, sem az ő hatalmában nem voltak, — nem valami magasztos jelenség. A Rudolf császárnak irt levelében Mihály vajda azzal kérkedik, hogy midőn Székely Mózes Lengyelországba futott Báthory Zsigmondhoz, az erdélyiek, kik onnan segitséget vártak, felkeltek, — kivévén Hunyad és Szörény megyét — ezek a vajdával tartottak.

Az erdélyi országrendek valamikép Mihály oláh vajdával egyetértésre lépvén, még a Grid melletti táborból 1600. október 4-én nehezteléssel irják a lugosi, a karánsebesi és a hátszegi kerületnek, hogy midőn Barcsai András és Bogáthi Miklós a végett közibök küldettek, hogy a Mihály vajdához tartozó boéroknak, oláhoknak, ráczoknak és egyebeknek ott maradt marháját kiadnák, a kerületek ezen meghagyás iránt engedetlenek voltak, és a marhát maguknak tartották. Az or-

[1]) Horváth Mihály: Magyarország Tört. III. 371. lap, és gr. Kemény József okleveles közleményei: M. Tört. Tár. III. köt 139. lap.

[2]) M. Történelmi Tár III. 163. lap.

ságrendek ujra komolyan intik az említett kerületeket a visszatartott marha azonnali kiadására, mely, — mint a levél mondja a kerületeknek: »titeket nem illet, mert az országnak mostani szolgálatjában jelen sem voltatok.« [1]) Ez utóbbi tétel is igazolni látszik fennebbi feltevésünket, a karánsebesiek hátramaradásáról a nemzetet mozgató ügyekről. Körülbelöl 1601. év elejére eshetik Baba Noak kisérlete, hogy Lugost és Karánsebest a törökök kezére játszsza. Ez ember előbb közlegénykedett az erdélyieknél, és mint ilyen, török fogságba esett, mohamedán vallásra tért, aztán Mihály oláh vajda szolgálatjába állt, ki őt hajdu kapitánynyá nevezte ki. A kolosvári országgyülés ideje alatt, mely Bastának kijelentette, hogy Rudolf császárnak az engedelmet felmondja, Baba Noak elfogatott, és mivel sok falut felperzselt, és — midőn büntetlenül tehette — sok erdélyit a törököknek rabul eladott, végre mert legujabb időben Lugost és Karánsebest akarta elárulni, súlyos bünöket vett magára. Saski nevü papját (sacrificulus) ki nemzetségére rácz mint maga, levéllel küldötte a temesvári pasához, figyelmeztetvén őt, hogy kész legyen Lugos és Karánsebes elfoglalására, mihelyest tőle a második levelet veszi. Mind ezen bünök reája bizonyosodván, Baba Noak és Saski Kolosvárott a Felekre vezető országuton farsang idején akasztófán multak ki. [2])

Basta György 1603. év elején hadainak egy részét Szatmárra szállította; Székely Mózes élvén az alkalommal, és megérkezettnek vélvén az időt, hogy a török császár athnaméja által neki adott Erdélyt elfoglalhassa, és Bástát a németekkel együtt az ország általános kivánsága szerint kiüzhesse, márczius végén, »mikoron még a fü ki sem jött volna, kiindult Tömösvárról,« Bektas török pasával, törökkel, tatárral és székelyekkel, kik hozzá, mint az ő népökből valóhoz nagy számmal felgyültek. [3]) Székely azonban nem Lugost támadta meg legelőször, mely Erdély felé utjában esett, hanem Karánsebes felé tartott, noha a város őt meg nem hívta. Mielőtt azonban

[1]) Török-magyar államokmánytár I. 40. 41. lap.

[2]) Bethlen Farkas V. köt. 78. lap. Erdélyország történetei Tára. II. 27 lap.

[3]) Századok 1860. év, 710. lap.

egész seregét addig vinné, nagymegyeri Keresztesi Pált, egyik hű és gyors vezérét 500 tatárral és kevés magyarral előre küldötte, hogy a karánsebesieket részint fenyegetésekkel, részint ijesztgetésekkel, a mint lehet, megadásra kényszerítse. Basta a vár őrizetét egyedül csak a polgári lakosság védelmére bizta, mert Erdélynek nagy nyomorusága és éhsége miatt, német és más külföldi zsoldos katonái nagyon fogytak, és nem voltak elegendő számmal, hogy az erődítéseket megszállva tarthassák. [1]) Keresztesi is, mielőtt a várost megszállotta volna, titkos küldöttei által a város némely főbb embereit Székely részére hajlandókká iparkodott tenni, remélvén, hogy a várat megadják, mihelyest oda közeledik. És reménye nem csalta meg őt, mert a mint közelebb vezette sergét, Vajda György a város főbirája, Fodor Ferencz, Laczko (tán inkább Laczugh) Simon és Tóth Miklós legelsők elpártolnak és hallgatólagos megegyezéssel a többi nemességet is igyekeznek pártjukra vonni, — mindnyájan a németeknek nagy ellenségei voltak. Ellenük mások álltak, ugymint Vajda István, Gerlistyei Miklós, Kasztrucz Miklós, Kún Dániel, Jósika Miklós és Ferencz, Tivadar Miklós és többen a városi népből, — e pártok közt annyira ment a versenygés, hogy nagyobb veszély fenyegette önmaguk, mint az ellenség részéről. Végre Keresztesi Pál fenyegetései, ha ellenállanak, és kegyelemigérete, ha megadják magukat, oda vitték a dolgot, hogy a pártosok, a többiek tudta nélkül, a várost feladták, hívén ez által, hogy Székely Mózes annál biztosabban fogja Erdélyt elfoglalni. Vezette őket azon gondolat is, hogy ha Keresztesi a várost ostromolná, a zsindelyes fedelek könnyen meggyulnának, de a terjedelmes külvárosok is elpusztulnának. Végre a város ódon falainak védelmére sem ágyuik nincsenek, sem más a támadás visszaverésére szükséges eszközök. [2]) Igy

[1]) Bethlen Farkas V. 207. lap. — Szamosközy III. 10. l. Várfalvi Nagy János Bethlennek ezen helyét félreérti, és épen ellenkezőleg azt irja Székely Mózes érdekes életrajzában, hogy Basta valami kevés német katonát hagyott Karánsebesben. Századok 1860. 710. l. A vár átadása alkalmával sem említtetik Basta német katonasága.

[2]) Bethlen Farkas, V. köt. 207—209. lap. Szamosközy III. 10—11. lap. Gerlistyei Miklósra nézve: Arpádia I. k. 182. l.

jutván Székely Mózes Karánsebes birtokába, ezen tényt első szerencsés eseményei közé számíthatá az erdélyi fejedelemség keresésében.

Székely Mózes semmi őrséget nem hagyott Karánsebesen, a Temesvárról magával hozott faltörő két ágyút, melyek szekereken vonattak, vissza küldötte és seregét Lugos alá vezette, melyet, Huszár Péter lugosi bán tragicus halála után, április 11-én ejtett hatalmába. Ebből kitünik, hogy Karánsebes megadását előbbre, április első napjaira kell tennünk. [1])

A classicus irályu Istvánfy Miklós, és utána Fessler [2]) Huszár Péter elestét Karánsebes vivásával hozzák kapcsolatba, a mi hibás, mert Székely Mózes és az ő segítője Bektas temesvári pasa Huszárt nem Karánsebesben, hanem Lugoson ostromolták. [3])

Székely Mózes családját Karánsebesen hagyván, a Vaskapun át április 15-én Erdélybe tört. Ez eseményről azt irja Nyáry Pál váradi kapitány Thurzó Györgynek április 25-én: »Az ellenség Erdélybe betört; mindenestől tizezeren vannak, hat ezer pandur, két ezer tatár, hajduság is van velek, a tömösvári törökök is ott vannak.« stb. (Oklevél a Thurzó család levéltárában.) Székely Mózes előtt azonban már Bethlen Gábor hatolt be Erdélybe, ki ezer tatárral, és 120—200 magyarral Lugosról és Karánsebesről fölkerekedvén, a Vaskapun átment.

Midőn Székely M. Fejérvár, Kolosvár, Besztercze, Szászváros, Szász-Sebes, Torda, Enyed, Deés, Medgyes, és a Székely-föld nagyrészének birtokában volt, tehát mintegy június

---

[1]) Szilágyi Sándor: Erdélyország története II. köt. 35. lap, helyesen irja, hogy Székely Mózes legelébb Karánsebest foglalta el, azután április 11-én Lugost.

[2]) Istvánfy: Libro XXXII. 483. lap. Fessler VII. 497. lap.

[3]) Bethlen Farkas: V. köt. 210—213. lap. Enyedi Pál éneke Mikónál: Erdély Tör. Adatok I. 212. lap. Nagy Iván: Magyarország családai V. köt. 208. l. Az egész eseményről hallgat Böhm Lénárt. »A temesi bánság külön történelme« czimü munkájában. Iványi István jó uton jár, midőn azt irja, hogy a törökök, a kezükbe esett Huszár Pétert, a Gavosdia melletti táborban kegyetlenül kivégezték. (Délmagyarországi Tört. és Régészeti Társulat közlönye: Értesitő I. Folyam 102. lap.) Mikó Ferencz historiájában is Huszár P. kivégezése Lugos átadásával együtt adatik elő.

végén, Rudolf császár is hajlandó lett a békére s Székely Mózest fejedelemnek ismerni el. Az alkudozások azonban hosszura nyultak és Székely Mózes még július 14-én (1603.) követeinek Gyerőffinek és Kolosvárinak azt az utasítást adta, hogy Bihart, Máramarosmegyét, Kővárt és a Szilágyságot átengedhetik a németeknek, de Lippa, Lugos, és Karánsebes városokat, mely utóbbi kettőt ugy is az erdélyiek birják, semmi esetre nem. A németek ugy sem volnának képesek e két helyet a törökök ellen védelmezni, és ha ez irányban hiu kisérletet tennének, csak e városok jólétét tennék koczkára. Rudolf király követei által tehát felajánlá neki Erdélyt a havason belöli részével. Beleegyezett, hogy Lippa, Jenő, Lugos, Karánsebes várak, és tartozmányaik is oda csatoltassanak. [1]) Székely Mózes jobb meggyőződése ellenére a békét nem fogadta el, és július elején a hadi szerencsét ujabb erélylyel szólította fel.

Karánsebes átadása hatást tett a császáriak részén, és Lugossal együtt bizonyára azért foglaltatott a császár részéről tett békeajánlatba, mert fegyverrel szerezte meg Székely. A béke visszautasíttatván, a császáriak is folytatták a háborut, és ez uttal szerencsésen. Erre Basta György császári tábornok és Krausenegk Pál cs. biztos Karánsebes város minden lakosának kegyelmet biztosítanak, ha a császár hűségére térnek. E föltétel alatt a multak feledését, személyük és vagyonuk biztosságát igéri. Egy másik, Déván 1603. szeptember 20-án kelt levelével Basta Karánsebes nemeseit, polgárait és katonáit, Krausenegk Pál cs. biztos távozása (? discessum) után életük és vagyonukra nézve megnyugtatja. Mint Bastá maga, — tekintetbe kivánta venni ezen tartomány szomorú állapotát, hol öldöklések és háboruságok miatt a lakosság már annyira elkeseríttetett, és elcsigáztatott, hogy a keresztény földet elhagyni, és pogány országba kivándorolni eltökélték magukat. Basta ezen bajnak elejét akarja venni a »kegyelmével.«

Történt ez a július 17-ki brassói csata után, melyben a Radul oláh vajda által [2]) hitszegőleg megtámadott Székely

---

[1]) Bethlen Farkas V. 327. lap. Századok 1868. év, 720. lap.

[2]) Kihez Székely M. Kasztrucz István karánsebesi nemest küldötte, hogy hüségében megtartsa.

Mózes életét, és rövid ideig birt fejedelmi székét elvesztette. Csak július 14-én, három nappal a végzetes csata előtt, tett Székely Mózes ellen föltételeket a császárnak a békére nézve, melyekben mondja, hogy Lippát, Lugost és Karánsebest, mely két utóbbit ugy is már megszállva tartja, Erdélytől elszakitani nem engedi. Bihart és Máramarost egyelőre a császárnak átengedi, Kővárt és a Szilágyságot kéri. (Bethlen V. 382. lap.) E válaszszal utnak indultak követei, Gyerőfi és Kolosvári. A csatavesztés után Bektas temesvári pasa, Székely Mózes állhatatos segitője Karánsebesen át Tömösvárra menekedett. Oda követték őt Bethlen Gábor és Rhédey Ferencz is. — Említésre méltó, hogy — a krónikások szerint — a karánsebesi jósnők (hariolák), Székely Mózes ezen bukását már évek előtt megjövendölték. [1])

A karánsebesiek, mint látjuk, meghajoltak a körülmények előtt, mert Basta György november 7-én Almaszegh melletti táborából Szörény vármegye comeseit, vicecomeseit és biráit, valamint Karánsebes város (civitas) és Lugos (oppidum) biráit és esküdtjeit tudósítja, hogy ő Horváth Simont, a császári felség bizonyos számu rácz vitézeinek kapitányát, a karánsebesi és lugosi főkapitányságra kinevezte, őket egyuttal az iránta való engedelmességre felszólitván. [2])

A brassói csatavesztés nagy zavarba ejtette Székely Mózes hiveit és mind azokat, kik a németeket gyülölték. Fejérvár lakossága készült a futásra, és Makó György, Székely által behelyezett városi főnök, nógatta a lakosokat a menekvésre. De ugyan akkor Capreolo Tamás gróf, ki ott lánczokban fogva tartatott, bizalmat iparkodott önteni a lakosokba Basta kegyelme iránt, és erre egész ékesszólását kifejtette. Karánsebesre akartok ti menni — mondja többi közt, — mely utasokkal és csődülő néppel annyira megtelt, hogy ott élve és lélekzést véve holmitokkal együtt meglenni nem tudtok, de még

[1]) Bél Mátyás, a Notitia Hungariae azon részében, mely kéziratban maradt, azt irja, hogy Basta, Székely Mózes megveretése után, Lippát és Lugost elfoglalta. De vajjon Karánsebest is még 1603. évben, azt ő nem tudja, mert erről a történetirók hallgatnak. Hiszi azonban, hogy elfoglalta, mert sehol nem említtetik, hogy a mieink visszafoglalták tőle.

[2]) Gyulafehérvári kápt. ltára.

holt testeitek sem férnek el: csekély város, mely még a maga lakosait is alig foglalhatja magában. A fehérvári falak nektek békét, Karánsebes testi és lelki aggodalmat adand. Ott szökevények, vendégek, itt polgárok vagytok; ott kocsmátok lesz, itt házatok. Ott jövevényeknek fogtok tekintetni, itt uraknak. A világ bármely részére fogtok menekedni, a félelmet magatokkal fogjátok hurczolni.

De a sajnálatra méltó fehérváriak inkább biztak Bektas pasa igéreteibe, mint Basta emberségébe, és azért Makó Gergely, a város parancsnoka, Ribis Sigfrid, Kálmándi Mihály és más fehérvári lakosok Fehérvárt július 20-án oda hagyván, mindenüket szekerekre rakván, hosszu vonalban Karánsebes felé vonultak, [1]) Capreolo Tamás grófot is lánczokban magukkal vivén és Boronkay János őrizetére bizván. De mielőtt még a Vaskapuhoz értek volna, enyingi Török Bálint, Hunyad vármegye főispánja a szökevények utját állja, és tőlük azon fenyegetéssel, hogy különben az oláhokat ellenük felláziţja, és vagyonuk sőt fejeik megmentését lehetetlenné teszi, Capreolo Tamás kiadását követeli. E föllépéssel csakugyan sikerült neki Capreolo grófot kiszabaditani, mi által nem csak azt, hanem Basta Györgyöt is magának nagyon lekötelezte.

Borbély György 1603. év derekán Szászvárosra gyülést hirdetett, hol Székely Mózes most bujdosó hivei, de maga Török Bálint is megjelent. A gyülés főgondja volt, hogy Erdély ne jusson a németek kezére; Székely azért Borbély Györgyöt, ki is nevezte Erdély hadvezérévé. És arra szükség is volt, mert Basta már Szamos-Ujvárból Erdélybe készült, és a császáriak kezén levő várakból, mint Lippa, Jenő, Várad, az oláh vajda győzelmének hirére, mindenféle söpredék gyülekezett, és a Lippa felőli uton Erdélybe tódult, hogy Bastával egyesüljön. Élükön állt Duvalt Henrik, lippai parancsnok. Ezeknek elébe ment Borbély, Kaminzki János, és Nagy Albert, és őket aug. 6-án Barcsa közelében megverték. Midőn azonban Basta Gyulafehérvárhoz közeledett, a bujdosó erdélyiek, a Vaskapun át

[1]) Hat napig üresen állt a város. Mire aztán a németek visszatértek, az ott talált koldusokat, véneket, betegeket, és kiéhezett embereket leöldösték, négyet kivéve, csak azért, hogy a hullákat eltemessék.

Karánsebes felé tartottak. A lengyel és magyar vitézeken, és hadértő férfiakon kivül, roppant volt a menekvők száma. Egy része kocsin, a másik gyalog jött. Nemesség és pórnép, nők és gyermekek, betegek és vének vegyesen mozdultak, és lihegtek előre, részint gyermekeikkel, avagy holmijukkal hátukon, részint koldulva az éhséget csillapító élelmet. Ezen tömeg egész utjában nem talált biztos menekvő helyet; egyedül csak Hunyadvár volt tekintetbe vehető. De ott Török Bálint parancsolt, kivel ugyan Borbély György kibékült, mind a mellett a kibékülést oly annyira ujnak és kétesnek találta, hogy nem merte magát és övéit reá bizni; különben is a vár elegendő sem volt annyi ember befogadására. Borbély tehát jobbnak találta Karánsebesen veszélyeztetve lenni, mint Hunyadon elveszni. A Basta elleni gyülölet, és a németek elleni ellenszenv utjoknak Karánsebesre való folytatására ösztönzé a bujdosókat.

Basta e szegény hazátlanok ellen mintegy 800 hajdút küldött Rákóczy Lajos alatt, azon parancscsal, hogy alkalmas időben rájuk üssön. E csapat augusztus 8-án az erdélyieket a Vaskapu szorosaiban megtámadta, és harczba keveredett a lengyel és magyar lovasokkal. E helyen azonban, kivált a szekerek bonyodalma, és gyámoltalanok sokasága mellett, sem harczolni, sem menekülni nem lehetett, — itt csak a halált kellett védtelenül fogadni, még pedig sokszor nem az ellenségtől, hanem hazafitárstól, és azoktól, kiket közös sors összefüzött, és kik most egymás tetemén át menekülni törekedtek. A mészárlás iszonyatos volt.

Itt elesnek a vitézek és a fegyvertelenek egyaránt és égre kiáltó jajgatás közt történnek oly dolgok, melyek a győző fegyverre nem fényt hanem gyalázatot hoznak, és melyektől a gyászoló emberiség nevében el kell fordulnunk. Üldözték a nyomorultakat még az erdőben és barlangokban, hová elrejtőzködtek, és kiprédálták mindenükből.

Képzelhetni, hogy azok, a kik nyomorult életüket a vaskapui gyalázatos öldöklésből megmentették, mily állapotban érkeztek a szörényi bánság földére.

A kik menekülhettek, legnagyobb részt Karánsebesbe bujdostak; de részint mert a kis város annyi szökevényt magába nem fogadhatott, részint mert a polgárság biztosságával

megegyezőnek nem tartotta, annyi menekvő katonát falai közé felvenni; de mert a szökevények maguk is nem elég biztosoknak érezték magukat, futásukat Tömösvárra folytatták, [1]) a hol Bektas pasa őket gazdagon megvendégelte, és három havi díjt nekik kifizettetett.

Ez időben Karánsebes falai közt tartózkodtak, és biztosságot kerestek: Borbély György, a többiek vezére, kit a törökök Szakat bégnek, mások szerint Jümüs ayak-nak neveztek, Bethlen István, Gábornak testvéröcscse, ifjabb Csáky István, Gábor fia, és Toldi István mostoha fia, Kovacsóczy Zsigmond, Belleo György, Báthory Zsigmond rokona, Boronkai János fiaival együtt, Balog István, Rákóczy János, Angyalos János, Jármi András és Miklós, Cserényi Ferencz, Csiszár Gergely, Törös András, Nagy Bálint, Vay Rufin, Horváth János, Kálmándi Mihály, Becski András, Gáltövi Mihály, Literati Márton a sóaknák aligazgatója. A fehérváriak közül itt volt: Sartorius István, és Nagy János. A veterán katonák közül: Fassi János, Szentkirályi Kelemen, Hajdu István, Siráki Pál, Kozák János, Knezovics János, Kósa Miklós, Toroczkai András, Monaki Pál, Dévai Máté. Ezeken kivül még néhány mágnás és nemes, mint Toldi István, Perusith Máté, Ribis Sigfrid, Nagy Albert, Csiszár Gergely özvegyei vagy feleségei. [2]) A menekvők közül néhányan utóbb a dögvész ideje alatt aggodalomteli életüket vesztették. Sokan azt tanácsolták Borbély Györgynek, hogy Temesvárra bujdossék. Azonban ő ezt becsületével meg nem férőnek tartotta, és Karánsebesen maradt, itt segélyt és a dolgok jobbra fordultát bevárandó.

Karánsebesre megérkezve, a hazátlanok a zultánhoz folyamodtak, és oltalmát kikértek. A levelet aláirták Borbély György, Rédey Ferencz, Boronkay János, Bethlen Gábor, Zalárdi Miklós, Nagy Albert, és Balásy Ferencz. Ugyan-

[1]) Bethlen Farkas V. 460. lap. Mikó Ferencz mondja, hogy két ezernyi lengyel haddal együtt, kik Mójzes elvesztése után érkeztek vala az erdélyiek segítségére.

[2]) Bethlen Farkas V. köt. 461. l. Toldi István és Perusics Máté Brassónál estek el Székely Mózessel. Ribis Sigfrid és Nagy Albert pestisben haltak meg Tömösvárott.

azok aug. 26 án Karánsebesből Jemiszei Haszán pasa nagyvezirnek irtak, — kérvén őt, hogy a zultánnál közbejárjon. Egyszersmind Veres Dávidot, Fejér vármegye főispánját a zultánhoz, valamint a nagyvezirhez is küldték, hogy nyomorúságuk tolmácsa legyen. Egy harmadik levelet, mely aug. 29-én kelt, Széplaki Péterre bizta a számüzött erdélyi nemesség, hogy azt a nagyvezirnek kellő magyarázattal átadja, és a Tömösvárban, Karánsebesen, Lugoson és a havasokban bujdosók sorsát és ügyét ajánlja.

Mig Veres David a portánál járt, Bethlen Gábor Nándorfehérváron működött, september végén, a szerencsétlen bujdosók érdekében, sőt a lengyelek is azok ügyében küldtek követeket a portára. [1])

Sorsuk kedvezőbbre változása csakugyan felderülni látszott Belgrád felől, a hol a mozgalmakban részt vett bujdosók más tekintélyes része Mehemet vezért vette körül, és azt barátságos indulatra hajlította ügyük iránt. A köztük tartózkodó Bethlen Gábor fejedelemmé választatott, és mint ilyen, azonnal meg is nyerte a török athnamét. A Karánsebesen tartózkodó menekvők is felszólíttattak, jőjjenek Belgrádba, hol nekik Ali pasa pénzsegélyt igért; de a karánsebesiek annyi viszontagság által megtörve, a meghivást nem követték. A Temesvárott járt követek: Knezovics János és Csiszár Gergely [2]) Bektastól csak igéreteket nyertek.

Basta a menekült erdélyiek készülődéseit és szándékait ismervén vagy sejtvén, hadseregét a Kenyérmezőről Szászvárosra, és innét Dévára vezette, hogy közel legyen, ha a karánsebesi menekvők a törökökkel egyesülve ujra betörnének. September 5-ére gyülést hirdetett Dévára, és hogy kegyetlenség helyett ezentul mérséklléssel nyerhesse meg az országot, azoknak is, kik Karánsebesre és Tömösvárra menekültek, szabad jövet-menetet biztosított. Mennyit ért ezen igéret, tanúsítja Géczy Péter esete, ki alig mentette meg életét Basta rabló katonái elől, — tanúsítja a dévai gyülés lefolyása, melynek tagjait a dühösködő Basta már-már a hóhérnak adta át, mig

[1]) M. Tört. Tár XI. köt. 162—165. lap.

[2]) Bethlen mindig Györgynek irja Gergelyt.

Sennyei Pongrácznak sikerült a kivégeztetés ellalasztását kieszközleni, — de végre Basta és Krausenegk egy szept. 13-án kelt decretummal mindazok életének megkegyelmeznek, kik a dévai gyülésre eljöttek. Karánsebesről a menekvők közül senki sem jelenvén meg, azoknak jószágai elkobzás alá estek. [1])

Ezek után Basta szétküldözgette bandáit, hogy kinyomozzák Székely Mózesnek még bárhol lappangó volt hiveit, mely rendelet folytán a német hohérok iszonyu mészárlást vittek véghez. Vajda Miklós is, kitünő képességü karánsebesi ifju, Borbély György veje, fölfedeztetvén, beteg állapotban Brassóban felakasztatott.

Nem találván komoly ellenállást, Basta seregét Lippa elé vezette, hol magát elsánczolta. Bectas tömösvári pasa ezen merészségért felháborodván, október végén őt felkereste, de egyik fél sem mert komoly harczba kezdeni; a Maros folyó a két sereget elválasztá. Engedett végre is Bectas, ki népeiben nem elég harczi kedvet tapasztalt, és Temesvárra visszaindult, nem annyira embereiben szenvedvén veszteséget, mint hirében, tekintélyében. Basta a visszavonuló után vallonjait és hajdúit ugrasztotta, hogy a törököket üldözzék, és zaklassák. De azokkal már nem igen ért czélt, mert számuk harmadrészre apadt, és a megmaradók már több veszélynek magukat kitenni nem akarták, hanem zsoldjukat követelték, különben szolgálatukat megtagadván, mindenkép összeragadott zsákmányukat biztosságba helyezni akarták.

Mig e zavargások Lippa körül történtek, — Borbély György és a többi erdélyi nemesség, mely Karánsebesen megvonult, látván hogy Mehemed seraskier, és Bectas pasa kevesebb buzgalommal, karolják fel Erdély érdekét, mint kellene, szükségét érezték, hogy Basta indulatját békére és könyörületre hangolják. A dévai gyülésre kiadott menedéklevél elavultnak tartatván, a karánsebesi bujdosók tanácsosabbnak vélték előbb Csiki István karánsebesi szerzetes által Basta lelkületét kipuhatoltatni, ki nála nagy kegyben állott. Csiki szabad

[1]) Mikó Ferencz irja, hogy Basta megadá ugyan a grátiát, mégis Kolozsvárott egynehányat megölének, némelyeknek testét találván meg a puszta klastromban.

meneti levelekkel jött Bastától, mire közös választás utján Gyulafi Eustachius és Kapronczai Márton küldettek a bujdosók részéről, hogy Bastánál közbocsánatot eszközöljenek ki, a hazájukba visszatérhetési engedélylyel. Ez az ut nemcsak Basta személye tekintetéből vala veszedelmes, hanem azért is, hogy rablások és ölések mindenfelé napirenden voltak, a melyek nemcsak büntetlenek maradtak, hanem dicsekvés okául is szolgáltak. Gyulafi és Kapronczai honfiaik sorsát szivükön viselvén, a küldöttségre vállalkoztak, és a veszedelmes megtámadások daczára, Bastához a Maros partjára megérkeztek.

Az ékesszólásu Gyulafi adta elő a bujdosók állapotját, és azon kérelmüket, hogy a multért bocsánatot nyervén, Erdélybe visszatérhessenek. Gyulafi többi közben azt mondá, hogy az erdélyiek nem azért menekedtek Karánsebesre, hogy a törökökhez csatlakozzanak, vagy hogy Bastát odahagyják, hanem hogy a hajduk első dühét kikerüljék. Tudják ők, hogy sokan Temesvárra menekedtek, — ezekben több volt a bizalom világi (értsd: török) segélyben, mint Basta kegyességében; ezek nemcsak Basta boszúja, hanem saját büneik által is fognak lakolni. A karánsebesi bujdosók nem ragaszkodtak a törökökhöz, azoktól nem reménylenek semmit, hanem szöktek azon hamis feladók gonoszsága elől, kik őket Bastánál rágalmazni készek voltak. [1]) Bethlen Farkas egy hosszu szónoklatot közöl, melyet Gyulafi állítólag Bastának tartott. A karánsebesi menekültek nyomorának rajza és más tekintetek Basta kemény szivét megszelidíték, és ő a bujdosó nemességnek a visszatérhetést Erdélybe megengedte, a jószágok visszaadását is igérte a dévai gyülésen megállapitott föltételek alatt. Minderről diplomát állított ki Basta, melyben a közbocsánatot nyert nemesek, és azoknak nejei, gyermekei, rokonai névszerint voltak elöszámlálva és a személyükre és vagyonukra szóló sérthetetlenség kifejezve és biztosítva. — Ez eredménynyel jöttek vissza Gyulafi és Kapronczai övéikhez Karánsebesbe, és nagy hálálkodással fogadtattak. Borbély György most készületeket tett az Erdélybe visszaindulásra, de hogy ebben zavar ne történjék, és a szegényebb sorsuak által ne nehezit-

[1]) Bethlen Farkas V. köt. 507—511. lap.

tessék, a kivonulás napja mindnyájuknak eleve kitüzetett, a mely napon kiki tehetsége szerint a kivonuló csapathoz csatlakozhatik. De a kivonulás napja folytonosan elhalasztatott, mig véletlenül Basta ott hagyván Lippát, a hajdúkat elbocsátotta, a többi sereget pedig téli szállására küldte, maga pedig Fejérvárra és Kolozsvárra visszavonult.

A Basta által elbocsátott hajdúk, és ráczok Karánsebes felé, és annak környékére tartottak, faluról-falura előre haladván, és a vidéket ellepvén, mindenütt félelmet gerjesztettek utjukban. Borbély és társai látván, hogy uj ostrom előtt állanak, a teendőkről tanakodtak. Tudták ugyan is, hogy ezen hitetlen ráczság és hajduság rablási és öldöklési szenvedélye mellett, a menekvők csoportjával utnak indulni Erdély felé annyi, mint magát kétségtelen végromlásnak kitenni. Ezen embereket sem Basta legerősebb diplomája, semmi eskü, sem isteni tekintély, sem bármi seregvezérek parancsa, sem a könyörületesség nem fékezte volna cselekedeteikben. Mig a bujdosók Karánsebesben az indulás és maradás szándoka közt haboznának, Rácz György hajdú kapitány, kit annak idején Radul oláh vajda Basta segélyére küldött, Székely Mózes ellen, nagyszámu népséggel Karánsebes külvárosába érkezik és követelte, hogy Borbélylyal szólhasson. Az agg Borbély teljes szellemi erőben volt még, de bénult tagjait már nem használhatván, pamlagon elterülve, tollas párnán feküdt, kardját, — melyet forgatni már ereje nem volt, — melléje tétette, és igy szolgáitól körülvéve várta Rácz Györgyöt. Ez beállít azzal, hogy Bastától küldetése van és neheztelését fejezte ki, hogy midőn Basta már két izben szabad védlevelet neki és társainak adott, ők még is haboznak a kivonulásban, és kételkednek Basta kegyelmében. Kérdi, vajjon Bectás segitségébe helyezneknek-e még reményt? Inti Borbélyt, hogy ez utolsó alkalmatosságot el ne szalaszszák, sőt fenyegetőzik, mert, ha most vissza nem térnének Erdélybe, ez annak jele volna, hogy még mindig török segélyt várnak. Indulásuk esetére Rácz a bujdosók kiséretére ajánlkozik.

Borbély azt válaszolta, hogy ő nem veszi kétségbe Basta kegyelmes indulatját, hanem igenis bizalmatlankodik Rácz György katonáira, kik kegyetlenségük, és büntetlenül maradt

gonosz tetteik által magának Bastának győzelmeit is irtózatosakká tették. E rabló katonák éretlen megérkezése gátolta a már elhatározott visszaindulást Erdélybe. Karánsebestől Fejérvárig, onnan Kolosvárig és a legtávolabb határszélig vérengzés, és vadállati marczongolás jelöli annak lépéseit. Se hazájuk, se lelkük nem lévén ezen katonáknak, ha innét elüzetnek, a török szolgálatjába állnak, ha ez elkergeti őket, itt válnak önkéntes zsoldosokká. Náluk mind vásár tárgya: a haza, lelkük, feleségük, gyermekeik. Ne csudálkozzék tehát Rácz György, hogy ily embertelen csapatok dühének a bujdosók magukat kitenni nem akarják, és hogy készebbek itt Karánsebesen ostromoltatni, és övéik közt megöletni, mint rabló kezeik által az erdőben és országuton meggyilkoltatni, és varják eledeleül szolgálni. — Ily nyilatkozatok után Rácz Györgyöt elbocsátotta. Egy második találkozásban ez ügy megint tárgyaltatott, és ez alkalommal nem annyira Rácz György, mint Lugosi János, egy másik hajdu kapitány Basta seregéből hatott Borbély lelkületére, és annak szivéből minden gyanut kiirtani iparkodott. Midőn Borbély még mindig ingadozott, istenre és mindenre a mi szent, esküdött, hogy neki és Bastának más ohajtása nincs, valamint a hajduknak sem, mint hogy a bujdosók kár nélkül hazájukba térhessenek. Ezt hallván Borbély, és nemes társai, azt mondák, hogy nem annyira a vezérekben, mint inkább a legénység álnokságában bizalmatlankodnak. A visszaköltözés szándoka erősen áll a bujdosóknál, de mielőtt innét kiindulnak, kivánják, hogy a ráczok és oláhok, kiknek gonosz lelkületüket, és átalkodott gyülölségüket annyiszor tapasztalták, szent esküvel fogadják, hogy őket sértetlenül kiséreudik hazájukba. Különben egy lépéssel sem távoznak a városból. A föltételek elfogadtattak, és Borbély emberei közül Kapronczai Márton is az engedékenység szószólója volt. A ráczok számra mintegy kétezeren lehettek, és századokba felosztva, a szentséges istenre és boldogságos szüz Máriára (melyet vallásos áhitattal tisztelnek) esküdtek, és fogadták, hogy hitszegők nem lesznek, és hogy részükről a bujdosóknak semmi bántalmuk, vagyonukban káruk nem leend, kiket inkább biztosan fognak Bastához elkisérni. A kivonulási szándékot érlelte azon tapasztalás is, hogy a karánsebesiek vendégszeretö-

tet gyakorolni nem akarván, a bujdosók előtt házaikat zárva tartották, sőt azzal is fenyegetőztek, hogy Borbélyt Bastának kiadják. Kijelentették, miszerint nem fogják türni, hogy a bujdosók miatt a város ostromoltassék, vagy valami kárt szenvedjen. Ők nem akarják ügyeiket a bujdosók ügyével összekeverni, lássák ezek, miként végeznek Bastával, — Karánsebesnek ugy is elég baja van saját magával és elég, ha a polgárok a várost a fenyegető bajoktól megóvni igyekszenek.

A kivonulás Karánsebesből végre megtörtént kétszáznál több kocsin, Borbély és a nemességen kivül még sok gyalog néppel, mely a sors csapásait tovább is szenvedvén, a kocsikat követte. Az egész csoportot előrül és oldalaslag a rácz csapatok körülözönlötték. A Vaskapun át vezető ut a maga meredekségeivel, és bevágásaival a vándorseregnek nem csekély nehézségére szolgált, a tömegből egyik vagy másik szekér elmaradt, a gyalog bujdosók is olykor erejüket fogyni érezték, és itt a ráczok már ellen nem állhattak ösztönüknek, hogy az ilyen kocsit ne prédálják, a gyalogosok terhét le ne vegyék a vállukról, és ha ellenálltak, velük ne verekedjenek. A nagy eskü daczára könnyen általános felbomlás és erőszakoskodás történik, ha a ráczok kapitányai ez uttal magukat erélylyel közbe nem vetik. Ily viszontagságok közt a sokat hányatott menekvők végre visszaérkeztek Erdély földjére, és házuk szentélyébe. Hátat fordítván Borbély György Karánsebesnek, melyben leányát, Vajda Miklós feleségét a pestis tőle elragadta, az egész uton Kolosvárig folytonosan imádkozott, hogy az ég ne engedje, hogy becsületes és dicsőséges élete gyalázatos halállal beszennyeztessék, — az öreg hős t. i. mindig attól tartott, hogy Basta őt a város falain ki fogja végeztetni. Azonban ugy történt, mint Borbély ohajtá, mert mi előtt ezen szerencsétlen 1603. év letünt volna, Borbély deczember 15-én, nyolczad napra, hogy Kolosvárra megérkezett, — rá nézve alkalmas időben meghalt. Borbély távozása után Basta Lodi Simont nevezte ki Karánsebes főbánjául.. [1]) Milyen egyéniség volt ezen

[1]) Bethlen Farkas V. köt. 525. lap. Basta 1604. január havában, a kolosvári országgyülés ideje alatt Boronkay Jánost, Kálmándy Mihályt, Csiszár Gergelyt és Kis Farkast, menedéklevele daczára felakasztatta.

Lodi, arról Mikó Ferencz saját tapasztalásából ád egy kis fogalmat. Mikó hirét vevén, hogy édes anyja Brassóban a nagy pestisben meghalt volna, haza akart menni Erdélybe és azért a bujdosók köréből Tömösvárra és Bogsánba indult. Innét egyenesen akart Karánsebesbe bejönni, »de megértvén, hogy egy hitetlen, arnótból lett bánt, Lodi Simont a hitetlen árulók helyeztettek oda a bánságra, ki az elfutott nemes emberekben a kit kaphat megfosztja, meg is öletett bennök titkon sokat, — e miá szabadosan nem mert menni, ott (Bogsánban) egynehány nap mulatott, lovát eladta 12 aranyon, pénzen fogadván kalaúzokat, ugy vitték Karánsebesbe.« »Egy estve — irja Mikó — mikor a város népe szokott omlani a folyóvizre, azokkal mentem egy esmerőm házához, Borczon Györgyhöz, kinek fiával egy urat, Bartsai Andrást szolgáltam az előtt, oly reménséggel, hogy ő engem eliktat Erdélybe: de az áruló kézbe ada a bánnak, ki karóba akart veretni, ha régi esmerőim nem törekedtek volna mellettem, megparancsolván, hogy kimenjek a városból. De hová tudtam volna menni, mikoron Karánsebestől fogva Szászvárosig ember nem lakott, tehát egy szegény szabónak híjján laktam két hétig, mig meghallottam, hogy Lugosi János oda érkezett, kit Basta küldött a rácz hadak megmustrálására. Ezt noha nem ismertem, de az atyámtól hallottam, hogy az is Báthory Zsigmond szolgája volt, s reá emlékeztem; nagy bizodalommal azért eleibe mentem. Ez mikoron megértette ki legyek és nyomorult állapotomat látta, melléje vőn, és ő hoza Erdélybe haza.« — Ezek után beköszönt az 1604. év.

Erdélyben nem csak a vallon, és német katonaság rabolt és sarczolt, hanem a császári német biztosok is. Vérengzés, koporsók feltörése és kirablása, emberek elfogatása, hogy általuk váltságdíjt nyerjenek, napi renden volt. Éhség és ragály pusztitott a maga módja szerint, és egy második Rogerius Erdélyt Basta korában látván, még siralmasabb krónikát irhatott volna, mint milyet a »Carmen« tartalmaz a tatárjárásról. A városok közül Megyes, Besztercze, Kolosvár, Szeben görnyedtek a rájuk vetett sarcz alatt, melyet Krauzenegk császári biztos mind saját személyes hasznára fordított. A törökök dulásai gyermekjátékok voltak azon, gazsággal párosult

kegyetlenséghez képest, melylyel ezen emberek az országot fertőztették.

Karánsebes még ez évben sem érte el szenvedéseinek végét. Lodi Simon bán oltalma alatt a rácz és oláh martalóczok annyira elszaporodtak a városban, hogy ezen jelenség gyanússá kezdett válni a polgárság előtt, és pedig annál inkább, hogy épen e miatt a személy- és vagyonbiztosság a legroszabb volt. A végtelen sanyargatást a lakosság már nem türhetvén, ezek a nyár beköszöntésével Gyuricza Györgyöt, [1]) Tivadar Pétert, és Gazdagh Gellértet követekül küldték Kolosvárra, hogy a császári biztosok előtt elpanaszolják Karánsebes nyomorát, melyet a ráczok és oláhok kihágásai és erőszakoskodásai előidéztek. A küldöttség Bastánál siket füleknek beszélt, mert ez még most sem felejtette, hogy a karánsebesiek egykor Székely Mózes pártján álltak. A császári biztosoknál Gyuricza György, mint a többiek szónoka, mindent elmondott, a mi romlatlan szivekben könyörületet előidézni képes. Mi haszna, mondá ő többi közt, hogy a város falai épek, ha azok védelmének ürügye alatt, otthon annyit kell türni, a mennyit a lakosok még akkor sem szenvednének, ha az ellenség a várost erőhatalommal elfoglalta volna. Az egész környék annak képét mutatja, mintha a város ellenséges ostrom alatt állana. Lodi Simont a küldöttség hóhérnak nevezte, ki nem mint a város főnöke viseli magát, hanem a rácz katonasággal a bűnök minden nemével tiporja a várost. Karánsebes sokat szenvedett töröktől, tatártól, de mind ez kegyességnek nevezhető azon nyomorhoz képest, mely most a várost elnyomja. Ha a császári biztosok rajtok nem könyörülnek, vajjon mi különbség rájuk nézve, akár Lodi kegyetlen parancsnoksága, akár a tömösvári pasa uralma alatt keseregnek. A ráczok irtózatos rablásvágya nem kimél sem élőt, sem holtakat; ők a templomokat prédálják, a kriptákat és koporsókat feltörik, fosztogatják, és a félig rothadt hullákról rablott tárgyakat szemérem nélkül nyilvános téreken árverezik. Senki a várost el nem hagyhatja, a nélkül, hogy vagy életével vagy szabadságával ne lakolna,

[1]) Szamosközy Istvánnak irja. Ő az, ki a lugosiakat Székely Mózes részére hajlítá.

vagy a kinzások minden neme által váltságdíj fizetésre ne kényszeríttetnék. A város egyik legtekintélyesebb, és értelmisége által kitünő nemes férfiát, Fodor Ferenczet [1]) négy kisérőjével elfogták és megölték. A patriciusok közül Laczugh Miklóst, Lippai Lászlót, Simeont és Györgyöt, és Vajda Kristofort, és más erkölcseik és földi javaik által jeles és érdemes férfiakat ugyanezen módon levágták, leginkább azért, mert ezek igyekeztek a város szabadságát fentartani, és Bastánál oda hatni, hogy ezen vérengző népségtől a vidéket megszabadítsa. Minden utat e rablók annyira ellepnek, hogy csak a legtitkosabb utakon érkezhettek Kolosvárra, és a visszatérés is rájuk nézve a legnagyobb veszélyekkel fog járni. A küldöttség kérte és kivánta azt, hogy a császári biztosok idézzék maguk elé a sok nyomor okozóit: Lodi Simont, Delissavat, Delisinát, Csutót, Sirkót, Joankot és másokat: — tisztázzák magukat, ha képesek. Csak e félesztendőben 1500 mindkét nemü embert fogtak el a falvakban, szántókon, vagy az utakon, vagy csellel a maguk hatalmába ejtettek, azután őket nyilvánosan vásárra bocsátván, török rabságra hurczoltatták. E szörnyüség csak az által válik megfoghatóvá, hogy ezen emberek saját feleségeiket, gyermekeiket és rokonaikat sem kimélik, hanem pénzszomjukat ki akarván elégíteni, azokat is, mint valami háborúban nyert rabokat, a törököknek eladták. Karánsebes hajdan számos falu és város által volt körülvéve, most egész környéke sivár és puszta, — a melyet nem törökök és tatárok, hanem a ráczok és más keresztyén katonaság okoztak. A küldöttség kérte, legyen ugyan a városnak hadi őrsége, de a ráczok vitessenek ki. Adjanak nekik magyar vagy bármi más parancsnokot, csak azt a Lodit szólítsák onnan el; ők készek az őrséget mindennel ellátni.

A karánsebesiek hallatlan nyomora még a szomszéd oláh és havasalföldi vajdákat is annyira megindította, hogy Bastához követeket küldöttek, kik a karánsebesiek sorsának

[1]) Ez a bogsáni kastélyt 3000 forintért vásárolta meg, melyet Borbély Erdély részére elfoglalt, a lippai ostrom ideje előtt. Bogsán 1604. elején török kézre került, mert Fodor özvegye a ráczok zaklatásai miatt e kastélyra kellő gondot nem fordíthatott.

enyhitését eszközöljék. Ez okból a császári biztosok a karánsebesi küldötteket legalább nyugodtan kihallgatták, szelid szavakkal biztatták, és reményt adtak nekik, hogy dolgaik jobbra fognak fordulni. Állították, hogy a történteket nem helyeslik, és igérték, hogy a katonaságot onnét mielőbb visszahivják; Lodinak is fognak irni, hogy ezentul a várost ne zaklassa és sujtsa.

Ezzel a karánsebesi küldöttek visszatértek övéik körébe. Lodi csakugyan intő levelet kapott a császári biztosoktól, hogy katonaságát fékezze. De mindez rajta nem fogott, és ő sokkal jobban ismerte Basta lelkületét, mintsem hogy attól tarthatott volna, hogy azért neheztelni fog, ha a karánsebesieket nyomja. Nem is találta szükségesnek, hogy velük szelidebben bánjék, az üldözés, rablás, vérengzés folyt mint azelőtt. A császári biztosok, föltéve, hogy az általános nyomoruságon segíteni akartak, nem találták annak módját, mert a rácz csordák ellen komolyan föllépni oly rendszabályokat tett volna szükségesekké, melyek az egész vidéket a legnagyobb válságba hozták volna. Tekintélynek irányukban nem volt hatása, a fegyveres fellépésnek pedig könnyen az az eredménye lehetett, hogy mindnyájan a törökökhöz átpártolnak. [1])

Mig igy a császári biztosok haboznak, hogy mit tegyenek és a rakonczátlanságok fékezését napról napra elhalasztják, Karánsebesben új forrongás kezdődött. Tivadar Péter és Tóth Péter, a városnak két kitünő polgára, a város előtti szőlőjükbe mentek, az ott végzendő munkákat megnézni. Ez a ráczok tudomására esvén, hatan közülök lesbe álltak, és midőn a két polgár a városba visszatérni akart, őket a Temes folyó partján megtámadták. Tivadar és Tóth a nagyobb erőt az utonállók részén látván, a város falai közelébe igyekeztek hátrálni, de olykor a rablók ellen támadást intéztek. Ez összecsapások alkalmával Tóth a ráczok által lováról lerántatik, kinek azonban Tivadar segítségére jön, és a ráczok egyikét agyonlövi. A két megtámadott polgár a városba menekült, de ott az előadott eset a rácz katonákat roppant módon felingerelte, és a megölt rabló pártját fogták. Elmentek a város főbirájá-

[1]) Bethlen Farkas VI. 43—52. l.

hoz és követelték, hogy Tivadart itélje el. A főbiró azonban a törvényes utra utalt, és azt mondá, hogy Tivadart csak akkor fogja elitélni, ha valami bün reábizonyodik. Ezzel a ráczok nem voltak megelégedve, hanem társaikat, kik Miháld, Krassó, Lugos és más helyeken őrséget képeztek, titkon Karánsebesre meghivták, hogy azoknak segélyével éljenek. A meghivottak nagy számmal pontosan megjelentek, kapitányaikkal együtt, vezéreltetve nagy rablásokra való kilátás által. A vendégek kezdetben semmi gyanura nem adtak okot, mig délutáni három óra táján a sok borivás folytán vad lelkületüket már nem mérsékelhetvén a ráczok, a várost rögtön minden oldalon megtámadják. A házak kapui betöretnek, és folyt az öldöklés és rablás, természetesen ott leginkább, a hol nagyobb gazdagság és vagyon sejtetett. A meglepett polgárság egymás segitségére nem siethetett, mert alig volt ház, mely ezen megrohanástól kimélve lett volna. A hatóság e napon tehetetlen volt, és polgárait nem védelmezhette. Kevesen voltak, kik ezen ellenséges megrohanást erővel visszatorolni megkisérlették volna, de a siker is kevés volt, melyet a magánosok ily körülmények közt elérni képesek voltak. Az erdélyi nemességnek, és a szomszéd vidéknek itt összehalmozott vagyona ez órában az őrült rablók martalékja lett; csak kész pénzben, aranyban és ezüstben háromszázezer magyar forintnál többet kerítettek kezeikbe. Egyedül Miksa Miklós özvegyének szállásán 32,000 frtnyi zsákmányra tettek szert, hasonlókép Borbély György tekintélyes kincse is kezükbe esett. A lázadás alatt számos nemes, polgár és közsorsu ember találta erőszakos halálát. A nemesek közül megöletett Tóth Miklós nejével és elsőszülött fiával, Lázárral, Kriscsori Péter, Gerlistyei István és neje; Gyurma Mihály, Nyakazó István; a városi közrendüek közül a gazdag Gellért. Tóth Miklós, kiről fenn szó volt, és más tekintélyesebb polgárok, köteleken ereszkedtek le a város falairól, — ezt tették kivált azok, kik a város falaihoz közelebb laktak. Mások titkos utakon iparkodtak innét menekedni, a hová lehetett, Tóth Péter Havasalföldre bujdosott. Lodi nem kevesbbé dühöngött, boszuját mindenekelőtt Gyuraka Györgyön töltötte ki, ki a köz- és magánnyomort festendő, a cs. biztosokhoz Kolosvárra ment. A nélkül, hogy állitólagos bűne megvizsgálására

csak egyetlen percz fordíttatott volna, halálra küldetett. Előhurczoltatván, lánczaiban a jogra hivatkozott, aztán a császári biztosokra, végre Rudolf császárra. Midőn mi sem használt, helyenkint háromszor térdre esett, az isten és emberek irgalmát kérte, minthogy ő ártatlan, és őt semmiféle bűn nem terheli. De Gyuraka az erőszak ellen nem tudott segélyt nyerni, ártatlansága, a város iránt szerzett érdemei sorsát nem változtatták, és feje a porba hullott.

Annyi csapás, annyi nyomor a karánsebesieket kétségbe ejtette. Minden házban gyász honosult, mindenütt könyek, és a fájdalom kitörései. Belátni kezdték, hogy segélyt hiában várnak bárhonnan, mentséget csak saját magukban találhatnak. És miután a ráczok embertelenségeit többé türni nem akarták, letiport állapotukban is, eltökélve voltak férfias tettekre kelni. Ennélfogva ujra követeket küldtek a császári biztosokhoz Kolosvárra, és a kétségbeesés erélyes hangján a történteket előadván, kijelenték, hogy készebbek a legnagyobb szerencsétlenséget eltürni, vagy meghalni, mintsem a ráczok garázdálkodásait tovább nézni, és városukat általuk megsemmisíttetni. A követek arra kérték a biztosokat, hogy ha már segélyt nem nyujtanak, támogassák őket tanácsukkal, mert a városnak még elég ellenállási tehetsége van, és most a rabló ráczokon fegyveres kézzel akarja megboszúlni megaláztatását, és minden polgár meg akarja torolni legszentebb érdekeinek megsértését. A biztosok végre belátták, hogy a ráczok féktelenségét már nem türhetni többé, és beleegyeztek abba, hogy a város a maga szabadságát visszavívja ezen vadaktól, kik csak külsőre hasonlók az emberekhez.

A biztosok Keit Györgyöt, egy német csapat zászlótartóját, ki már több ügyben képességének jelét adta, egy pár német és vallon századdal adták a követek rendelkezésére; velük ment Gyöngyösi István kolosvári polgár is, hogy őket tapasztalataival, és értelmével támogassa és szándokaikban elősegítse. Ezek titkon vonulnak be Karánsebesbe, a polgárokat és népöket feltünés nélkül felfegyverzik, biztatván azokat, hogy szabadulásuk alkalmát ragadják meg, mert Karánsebes csak akkor lesz szabaddá, ha most férfiakul cselekszenek. Az egész lakosság örömmel fogadta a felszólítást, és készen tartotta

magát a boszúra. A ráczok a nép felkelését legkevesbbé sem vevén számitásaikba, rögtön dühösen megtámadtattak házaikban és üldöztetnek lépésről lépésre, rejtekből rejtekbe, azon kiolthatlan haraggal, melyet a multak keserü emléke ébren tartott mindenkinek szivében. Mintegy százan ölettek meg, mások a zavar alatt a város falain át elszöktek; ismét némelyek a város rejtettebb házaiban lappangtak, mig az általános bőszültség csillapodásával elbocsáttatván, ki Lippára, ki Lugosra ment fajbeli társaihoz. A ráczok által hosszas rablások folytán összegyüjtött zsákmány ott maradt Karánsebesben, mely ezentul rajta volt, hogy a közügyeket és a családi élet alapjait rendbe hozza, és a romokból uj életet teremtsen elő. [1])

Bocskay István mozgalmai szintén 1604. évben vették kezdetüket, ezek még akkor nem érintették Karánsebest. De midőn e mozgalom terjedt, és 1605. évben Szatmár, Jenő, sőt Lippa is magát Bocskainak megadta, Lugos és Karánsebes azoknak példáját követve, Bocskay fejedelemségét elismerték, ki azonnal Keresztesi Pált lugosi-karánsebesi bánná kinevezte. [2]) Ez történhetett körülbelől január végén, de bizonyosan márczius hó előtt. Bocskay e várak birtokára nagy súlyt fektetett.

Még néhány rácz visszamaradt Lugoson és Karánsebesen, kiket Keresztesi, nem bizván hüségükben, Lippára áthelyezett. Itt ezen jövevények a tömösvári törökökkel titkon összeesküdvén, még ezen év lefolyása előtt, azoknak a lippai várt kezükre játszák.

Bocskay ideje óta Karánsebes megszakadás nélkül maradt az erdélyi fejedelemnek fensősége alatt. Bethlen Gábor alatt a kolosvári diéta 1615. szeptember 27-én egy articulust alkotott, mely által Fejérvár, Déva, Karánsebes, Lugos stb. fiscalis jószágnak declaráltatott, [3]) ugyancsak a medgyesi országgyülés 1650. november 24-én Lugost és Karánsebest contraversia nélküli fiscalis jószágoknak ismeri el.

Fejedelmi látogatás tüntette ki e vidéket 1638. június

[1]) Bethlen Farkas VI. 65—71. lap.

[2]) U. a. VI. 227. l. M. Tört. Tár XIX. 65. 67. lap.

[3]) Approbata Const. Pars II. Tit. 8.

elején. I. Rákóczy György erről azt irja Kassay Istvánnak június 5-én Barcsáról: »Karánsebest, Lugost mi voltunk, megnézénk, kiben csak azt épitették, az mit pénz nélkül végben vihettek, még azt sem annyira, az mennyire kévántatott, és lehetett volna, mely végházak oly helyen vannak, bizonnyal merem kegyelmednek irni, több kárt vallana az ország azoknak elvesztésével, mintsem Jenővel (kitől azért az úr isten mindeniket oltalmazza); az két helynek csak könnyen szűk időben 3500 forintra felmegyen jövedelme nyolczadfél esztendőtűl fogva percipiálván az gyalog kapitán, könnyen megcomputálhatja kegyelmed, mennyire mehetett.«

I. Rákóczy György fejedelem az uj budai vezér, Muza pasa elébe, követjét Szalánczy Istvánt küldte Belgrádba, ki az ajándékokkal közte egy négylovas bársonyos kocsi, 1640. május havában Karánsebesen át sietett, utasítása szerint. Karánsebes felé vezetett többnyire a követek utja, de a sereg mozgalmai is gyakran érinték e vidéket. Igy 1644. január havában is, midőn I. Rákóczy György a német császárt haddal megtámadni készüle, Kemény János az ő legjobb tábornoka, azt tanácsolá neki, hogy a moldvai segédhad Besztercze felé forduljon, a havasalföldi hadak pedig Lugos és Karánsebes tájára jőjjenek, mi szerinte legczélszerübb, csak a török ne nehezteljen a hódoltságon való átmenés miatt. [1])

Megtudván Rákóczy, Kara Mustafa nagyvezérnek 1644. január 11-én történt erőszakos halálát, február 14-én azt irja feleségének, hogy »ha ugy volna, annál inkább vigyáznatok, Lugasba, Karánsebesbe és Jenőbe jó móddal s ideje korán beküldenetek az gyalogot.«

Az Approbaták (Pars III. Titul 63.) átveszik az 1651. évi dietalis végzést, mely által a karánsebesieknek »legitime emanált privilegiumok« helyben hagyattak; egyuttal Lugos is kiváltságainak megerősítését nyeri. Márczius 24-én azonban azt rendelé, hogy Lugosba, Jenőbe és Karánsebesbe csak szükség idején küldjék a szászság gyalogját.

II. Rákóczy György egész kormányzásának ideje alatt Barcsay Ákos viselte a lugosi és karánsebesi bán hivatalát, s

[1]) Török-magyarkori Államokmánytár III. 253. lap.

mint, ilyen Karánsebesen lakott. Közte és a szomszéd török katonai főnökökkel barátságos viszony állt fenn, mind a mellett a surlódások a törökök és magyarok közt napi renden voltak. Ez iránt Ali, a lovasok agája, 1656. év elején (a levél különben kelet nélküli) »Barcsai Ákos lugosi bán és parancsnoknak« azt panaszolja, hogy nem régiben a szegény ráják azon hirrel jöttek fel ide a várba hozzánk, (valószinüleg Temesvár értendő) hogy Rumunyest falu környékén néhány rabló mutatkozott. Erre néhány lovast vévén magam mellé, a mondott irányban megindultam s rá is bukkantam a gonoszokra; egynéhányat levágtunk, egynehányat pedig elfogtunk. Midőn ezekkel a vár felé visszatérőben voltunk, valami Dsords (György?) nevü zsivány, kit már az előtt is ismertünk, jött velünk szemközt, kit kocsijával, feleségével és gyermekével feltartóztatván, szintén magunkkal vittünk. Majd ismét két, Sebes vidéke felől jött gonosztevővel találkoztunk, a kiket szintén elfogván kocsistól, lovastól, feleségestől s podgyászostól magunkkal hajtottunk s parancsnokunknak átszolgáltattunk. Ez igy történt. Ezen fölül azt is tudatom veled barátom, hogy itt az élelem rendkivül megdrágult. Mostanában történt az is, hogy midőn bizonyos Petre nevü rumunyesti lakos gabonával tért haza, a sebesi várőrök elfogták, bezárták s engedelmes rája létére tömlöczben tartották. Ezelőtt is már vagy 30 ilyen ráját fogdostak el Sebes környékén. Különben barátom! a kézre került rablókat a parancsnok megfogja büntetni.« Irja továbbá ezen Ali aga, hogy »már régebben az én itthon nem létemben küldött volt ő nagysága (értsd a temesvári pasa) vajdája levelet a sebesi udvarbirónak, a ki engem erről tudósított is. Becsülettudó ember azonban nem tette volna azt, hogy nekem egyik juhásza által küldjön levelet. Mivel még itthon nem voltam, szünet-szüntelen irta s küldte esetlen leveleit, a milyenekre én válaszolni nem szoktam.« Hasonló ügyben, Mehmet bég, a temesvári pasa thihája fordul Barcsayhoz, kivánván, hogy a sebesiek az elfogott török jobbágyokat elbocsássák, — általában, hogy az ilyen panaszokat egymás közt elvégezzék, nehogy az erdélyiek rosz hire a portára menjen. Tehát a lugosiak és karánsebesiek a törökök által is erdélyieknek tekintettek.

Már keményebben ir Chenann pasa Lippáról 1657. október 30-án Barcsay Ákosnak, felszólítván Erdély három nemzetét, hogy Rákóczy Györgyöt, kit a zultán a fejedelemségből kitett, elhagyván, maguknak más fejedelmet válasszanak. [1])

II. Rákóczy György szerencsétlen lengyel hadjárata a török zultánnak végre kezébe adta a hatalmat, hogy engedetlen szuzerain-jét megbüntesse. Helyébe Rhédei Ferenczet nevezte ki erdélyi fejedelemmé, (1657. nov. 3-án), de ez nem tudta magát fentartani Rákóczy ellenében, ki a kormány gyeplőit ismét kezébe vette. (1658. jan. 24-én.) A szélbeli várak biztosítása egyik főgondja volt és oda hű embereket küldött érdekeinek szemmel tartására. Ebeni István 1658. május 28-án azt irja a fejedelemnek Karánsebesből: »Én, kegyelmes uram tehetségem szerint azon vagyok, hogy vigyázatlanság miatt rajtunk valami szerencsétlenség ne essék, ha minket megpróbálnak kegyelmes uram, bizony minket kevés meg nem próbál, ez penig az ki itt vagyon, kiválképen az szélbeli oly eléhezett, hogy az bizony semmire sem jó. Minden nap holdulásokból élnének, (requisitiók) ha élhetnének, de itt azzal sem élhetnek, mert az itt valóknak is nincsen. Lengyelországban sem voltunk nagyobb szükségben, mint itt vagynak az hadak, mert ott mégis marhát találtak és gyümölcsöt, s ha kenyerek nem volt is, mégis táplálták magokat, de itt marhát nem szabad levágni, gyümölcs nincs, egy hogy másért nem szánná az itt való ember megölni őket, ezek bizony ugy elszakaszkottak kegyelmes uram, hogy ha mire kelletnék is, nem sok hasznát vesszük az fizetett hadaknak, a lovok veszett el, az éjjel-nappali strázsa miatt.« »Az ráczság biztatását én kegyelmes uram eddig is el nem mulattam s ezután is el nem mulatom, ők biztatnak, csak ne késnénk. Mindenfelől azt irják, im Flóka Lászlónak is szintén most hozák levelét, ugyan azok felől, és egyéb felől, kit in specie felküldtem.« [2])

II. Rákóczy György visszahelyezésének a fejedelemségbe borzasztó török-tatár dulás lett a következménye. Rákóczy a

[1]) Török-magyarkori Államokmánytár III. 435. 443. lap.

[2]) Okmánytár II. Rákóczi György diplomatiai összeköttetéseihez, 627. lap.

budai vezér ellen indult ugyan Magyarországba, de a helytartók a béke eszközeire is gondoltak, és 1658. augusztus 18-ára részletes országgyülést hivtak össze Nagy-Sinkre, mely két nap mulva a három nemzetből egy három tagu követséget nevezett ki oly utasítással, hogy a nagyvezért felkeresvén, mindent elkövessenek a hazának idegen invasiotól való megmentésére.

A követség, melynek tagjai Barcsai Ákos, Dániel Ferencz és Lutsch János, [1]) sept. 4-én Boros Jenőre érkezett, hol akkor a tábor volt, és eleinte csak szemrehányásokat hallott. A nagyvezér szeptember 8-án ujolag fogadta a követséget és több előkelő török jelenlétében annak következő kivánatait adta tudtára: »Az adó emeltessék 40 ezer aranyra. A császárnak kártéritésül adassék 500 ezer tallér. Karánsebes és Lugos adassék ki.« A követség válasza e kivánatokra az volt, hogy azok teljesítése nem áll hatalmában s egyebet nem tehet, mint jelentést az országnak.

Most a nagyvezér külön szólítá Barcsait, 1644. év óta lugosi· és karánsebesi bánt, s felajánlá neki a fejedelemséget, ki eleinte szabadkozott. A következő két nap nagyrészben alkudozásokkal folyt, részben a táborban nagy fénynyel ünnepelték a bairam ünnepet. De szeptember 11-én ujolag magához hivatta a nagyvezér a követséget, és fenyegetődzések közt követelte Karánsebest és Lugost. Barcsai Ákos erre szeptember 12-én a borosjenői táborból felszólítást intéz Lugos és Karánsebes városához, hogy magukat a törököknek adják át. Soraiból a krokodil könyek látszanak ki, midőn azt irja, hogy a törökök különben is haddal akarnak menni a két városnak; nehogy tehát kardra hányassanak, és városuk elpusztuljon, sürgeti őket, adják meg magukat, miután esedezéseivel a nagyvezirnél kivitte, hogy az önkéntes megadással előbb őket meg kinálja. Odavetőleg említi, hogy ha az országba bevitetik (azaz erdélyi fejedelemségre jut), nekik az elveszett jószágokért ha szintén nem egyenlőt, de hasonlót adni fog. A helyzetért, vádolja a két város vakmerőségét, kik kevesen levén, mindig versenyeztek és ujjat huztak az ellenséggel, — végre azt állítja: ezeket büneinken kivül Rákóczy György vakmerősé-

[1]) Ez 1659. évben Barcsai Ákos követe volt Konstantinápolyban.

gének, megátalkodásának tulajdonithatjuk mindnyájan. [1]) — Szeptember 14-én a nagyvezér Barcsait fejedelemmé felavatá, egy kaftánynyal, bársony föveggel, buzogánynyal s fehér lóval megajándékozá, más nap pedig fiának fogadta, és mindenki ellen védeni igérte.

Mint Szalárdi irja: »Az embereknek nagyobb része ugy állatta, hogy mind az adót fellyebb mint azelőtt volt, mind az ötszázezer tallért (Szalárdi t. i. ezt az összeget mondja, holott Lutsch diariumjában 50 ezer tallér áll,) mind Lugost, Karánsebest, Barcsai Ákos fejedelemnek azért igérte, hogy a fejedelemséget elnyerhesse.«

A Jenő védelmére visszamaradt budai pasa és az uj erdélyi fejedelem közt öt pontnyi szerződés jött létre, melynek elseje értelmében Lugos és Sebes, melynek jövedelmeiből évenkint 15000 arany küldessék alamizsnaként Mekkára és Medinára, ezentul valamennyi hozzá tartozó falvakkal és jobbágyokkal Erdélytől elszakittatván, a zultán birtokához csatoltassék. [2])

II. Rákóczy György, ugy látszik, elég későn tudta meg a dolgok állását, mert szeptember 23-án még csak hirkép irja meg anyjának, hogy Barcsai Lugost és Karánsebest igérte volna a törököknek, valamint hogy Rákóczy Györgyöt felkeresi, és a törökök kezébe adja. [3])

Barcsainak ezen lépésével a lugosi és karánsebesi bánság örökre megszünt, — ő volt ezen vidéknek utolsó bánja. »És igy azon két véghelyeket — irja ismét Szalárdi — csak papiros pattantyura adván meg, azoknak lakosi, Szörin vármégye már azokkal együtt épen tőlök benyeleték.«

E helyen lehetetlen vissza nem emlékezni, hogy már Kamuti Farkas, midőn 1618. Bethlen Gábor részéről követségben járt a portánál, azon fondorkodott, hogy az erdélyi fejedelemséget neki, vagy Báthory Andrásnak, B. Gábor fejedelem

---

[1]) Barcsai levele a gyulafehérvári káptalan levéltárában. A keltezésből láthatni, hogy Barcsai nem september 13-án határozta magát el a fejedelemség elfogadására, — mint Szilágyi S. irja Delejtü 1858. év 22. sz ám.

[2]) Hammer III. 487. lap.

[3]) A két Rákóczy György családi levelezése 564. lap.

öcscsének, ki Lengyelországban lakott, adják. Kamuti ez áron kész lett volna a töröknek átadni Jenőt, sőt Karánsebest és Lugost is, mert — mint ő mondá — azelőtt is onnan támadott volt az sok lator, az ki az egész alföldet s Tömösvár környékét elrontotta; legyen csak az erdő ott igyenesen az határa Erdélynek. [1])

Igy czélt érvén Barcsaival a fővezér, a tatár chánnak meghagyta, hogy az országból kisiessen, és a Kőrös és Maros közén, Lippa, Lugos, és Karánsebes mellett a Duna irányában Havasalföldre térjen vissza. A fővezér szeptember 15-ke körül elindult, a chán pedig 20-ka táján hagyta el Váradot, és vitt magával töméntelen sokaságu rabokat és prédát, melylyel fészkébe takarodott. [2])

Ugy látszik azonban, hogy Barcsai felszólítása nem nagy viszhangra talált azon tartományban, melyet az előtt mint bán kormányzott, és Lugos és Karánsebes nem akart török hódoltság lenni, mert 1659. év október 9-én szükségét látta, hogy a Temesvár melletti táborból uj felhivást bocsásson közre, melyben az országot a török császár iránti hűségre inti.

A két város sorsát az ország nehezen vette, és maga a váradi hadőrség, midőn magát a török roppant hatalma ellen fentartani nem tudta, 1660. augusztus 27-én a vár átadásának feltételeibe azt a pontot és pedig mint nyolczadik és utolsót vette be, hogy miután Jenő, Karánsebes, Lugos, és Várad Erdélytől elvétettek, és az ország elpusztítva van, az ostromló Ali pasa kötelezze magát, hogy a török császárnál adóleszállítást javaslatba hozand. [3])

Válaszában a nagyvezir ezen pontra nem felelt.

Midőn I. Apafi Mihály követei, Szilvási Bálint és Száva Mihály 1662. év elején Konstantinápolyban jártak, azt a körülményt, hogy Lugos és Karánsebes, minden tartományával a zultán birodalmához csatoltatott, és ez által Erdély adó-ké-

[1]) Erdélyi Történelmi Adatok II. köt. 67. lap.

[2]) Ily értelemben szól Szalárdi, — Bethlen János azonban azt irja, hogy a tatár chán Lugos és Karánsebes közt várta a Barcsaival folyó alkudozások eredményét. I. köt. 63—65. lap.

[3]) Bethlen János: Commentarii de rebus Transilvanicis II. 31. lap. Török-magyarko ri államokm. Tár III. 487. lap.

pessége megfogyott, ujra érvényesíteni akarták Erdély adójának leszállítására. Az adó akkor már nagyobb volt, mint midőn még az erdélyi fejedelemséghez tartozott a kettős bánság.

Szegény szörényiek bizonyára sokszor emlegethették az erdélyi fejedelemség alatti jobb napokat. [1]) Boldvai Márton, Apafi Mihálynak székelyhidi parancsnoka, egy 1664. évi levelében azt emlegeti, hogy Tordát egyszer az ország a karánsebesieknek és lugosiaknak adta vagy igérte vala, de azok reá nem jövén, mások nem élhettek másnak adott privilegiumával. Ezen szavak értelme az, hogy a karánsebesiek és lugosiak földet kaptak Tordán, adó és dézsmamentességi kiváltsággal. Minthogy azonban az illetők igénybe nem vették a földeket, az említett kiváltság másokra át nem származhatik. [2])

Jó módnak jele-e az, hogy a karánsebesiek és lugosiak, oly távol földet, mint Torda, müvelni készültek, — vagy ellenkezőleg a kivándorlásra való előkészületre mutat-e? nem lehet biztosan elhatározni.

I. Apafi Mihály utóbb a bécsi udvarhoz kezdett közeledni, Teleki Mihály volt az ő közbejárója, — de mig az eredmény késett, Apafi azt a parancsot veszi a fővezértől, hogy hadait felültesse, hogy a törököket segélyezze. Apafi vontatva tette azt, — az alatt Montecuculi 1664. aug. 1-én fényes diadalát nyerte Szent-Grótnál, mire pár nap mulva (aug. 10.) a vasvári béke köttetett, mely a törököknek jobban kedvezett mint a győzőknek. A béke több pontja Erdélyt is érdekli: a német és török őrségek elhagyják az erdélyi területet és várakat, Szathmár, Szabolcs és az ahhoz tartozó hajduság a magyar király uralma alá kerülnek; Karánsebes, Lugos, Nagy-Várad vidékei és Érsek-Ujvár a zultáné maradnak, stb.

A barátság Apafi Mihály és a porta közt soha többé meg nem szilárdult, és azért Kapi György 1666. nov. 18-án Teleki Mihályt, az ő rokonát megintő, hogy »Karánsebesbe is a lugosi török oda jő«, kik is bizonynyal a Vaskapuig most

---

[1]) Még az boldog időben Karánsebest magyar birván, — irják 1671. körül az erdélyiek, kik a törökök által szenvedett fosztogatásokat panaszolják el Apafinak.

[2]) Török-magyarkori Államokm. IV. 158. lap.

ez alkalmatossággal fenyegetődznek, és a szélbeli falvakat behódoltatni fogják. [1])

Félig-meddig hadi lábon álltak az erdélyiek a törökkel már 1668. évben, mert midőn három karánsebesi török május 26-án a Vaskapun át, kereskedés szine alatt Hunyadra ment, Kapi György nem késett őket kisérettel a fejedelem udvarához felvitetni; az alatt a facsáti agához küldött, megizenvén neki, mindjárt menjen Karánsebesbe,mintha egyéb dolga volna, és mindent, mit a bégről és ott levő embereitől megtud, híven közölje a fejedelemmel. »Tudom — ugymond Kapi — igazán el is jár benne.« Az említett három karánsebesi török, a (karánsebesi) »tökéletlen« bég levelét vitték Tunyoginak. Ha már nem tudjuk a karánsebesi bég nevét, de el kell hinnünk Kapi György auctoritására, hogy »tökéletlen volt az bégja, azért vitte is el az ördög.« [2])

Az első karánsebesi bég, ki Barcsay Ákos bánságára következett, Beker bég vala, — ő és legközelebbi utódai még óvakodtak Erdély határait megsérteni, vagy egyéb tulkapásokat elkövetni. Utána, — nem tudni hányadik — bégnek még Amhet-et ismerjük névszerint, ki 1671. évben magát főbégnek irja.

Ő ellene az erdélyieknek igen sok panaszuk volt.

Az e vidéket közelebbről érdeklők ezek, hogy Karánsebesi Ibrahim oda pasa, az ő alattasával Ozman agával együtt egy demsusi menyecskét, ki Bukovára atyafiaihoz ment, rabbá tettek. Naláczi István hetven sertés marháját a Karánsebes tartománybeli szákosiak ellopták, ma sem fizették, »Karánsebesi Amhet aga lévén pártfogó főlator ebben is.« Szlatinai és demsusi jobbágyok elleni kegyetlenkedésén kivül, mindenkor kirí nagy kapzsisága. A karánsebesi törökök tavalyi és az idei murti szápok nem elégedvén meg azzal, hogy Sebesben a szegénységen a vámot megveszik, mely nem képes egy sós szekértől három forintot fizetni, hanem utjokat is állják, huzzák-vonszák őket, és vesztegetésre számolnak. Nem régen egy várhelyi Ulari Mihály nevü legény be akarván marhája után menni, melyet telelni adott Margára, a bég falu-

[1]) Török-magyarkori Államokm. IV. 326. lap.

[2]) U. o. IV, 422. 423. l.

jában törvény nélkül megfogták, Amhet pedig titkon éjjel megölette, erre marháját és hat ökrét Karánsebesbe elhajtották.

Karánsebesen feljül egy Ohaba falu mellett, »soha tolvajos hírét nem hallottuk annak előtte az helynek«, két izben verték fel a várhelyi szegénységet. Bebizonyittatott, hogy a ki azt tette, az oda való Mettyes volt, több latrokkal együtt. De Amhet az utóbbiaknak vette pártját, és igy a szegény várhelyiek holmija, másfél száz forint pénz, és hét lovuk odaveszett. Csutánál Karánsebes mellett hasonló módon bántak hátszegvidéki baresdi szegény emberekkel, gabonát akarván hozni ló terhében, egynehány lovukat elvették, magukat is halálra verték, holott az ott valóknak soha semmi bajok nincsen. Amhet aga biztatja őket minden bátorságra, és mióta ő Jenőből származott Karánsebesre, a nyilván való lopásoknak, erőszaknak vége-hossza nincs. [1])

Az erdélyi határnak megsértését Apafi sem vette egykedvüen, sőt ignorálván a karánsebesi béget, erélyesen rá irt Ali temesvári pasára. A fejedelem levelének keletje nincs, de a benne foglalt eseményeknél fogva 1671. évre tehetjük.

»Ha szintén kegyelmed hozzánk levelit s emberit nem küldte volna is — igy ir Apafi a pasának -- de lehetetlenség volt tovább hallgatással szenvednünk némely karánsebesi vitézeknek az mű reánk bizattatott hatalmas császárunk őstől maradt országának Erdélynek lakosin cselekedett számtalan kártételeket, az kik nem viselvén szemek előtt, hogy az ő előttök való karánsebesi békek meddig tarthatták és tudták Karánsebesig lenni a határt, és ezzel megelégedvén, az erdélyi határnak békét hadtak, ezek a mostaniak nem tartják határokban magokat, talám ha minden megengedtetnék nekik, Fejérvárig is elfoglalnák Erdélyt. Kivántatik azért vitéz barátunk, kegyelmed jól megértse, az erdélyi határt különböztesse meg a karánsebesi határtul: a Margavize, a Marga vizén túl Karánsebeshez való, azon innét Erdélyhez való. A mikoron Karánsebes magyar kéznél volt, akkoron is Karánsebeshez addig birták, a Marga vizén innen peniglen Haczczog vidéki-

[1]) Törökmagyarkori Államokm. VII. 351 – 354. lap.

hez való volt; a mely békek egymásután Kárásnebesben laktanak is, az szerént birták, hanem az mostaniak nem férnek el bőrökbe. Értjük, hogy kegyelmed előtt panaszt tettenek Bukovának elpusztításárúl, embereknek megöléséről, de a Marga vizén innét ne nevezzenek se Bukovát, se mást, mert nem övék. A mely egynehány lator erdélyi oláh hatalmas császárunk adaja előtt elszökvén, ott akart megtelepedni, hogy onnét tolvajkodjék széljel, azokat a latrokat Erdélyországa büntette meg, Thornya Péternek parancsolván büntetésök felől, mint Erdélyből elszökött latrokat. A Margavizén tul a kárásnebesi vitézeknek birodalmát nem ellenzi senki, sem Tornya Péter, sem más, de a Margavizén innét Erdély a maga saját határát oda nem engedi; hatalmas császár kapuja nyitva vagyon ő előtte is. Mennyi számtalan kárt tettek eddig is azok a vitézek, irva küldtük kegyelmed kezében s megláthatja, Hatalmas császárunk őstől maradt adófizető országát igy kell-e rontani, pusztitani?

Kegyelmedet azért barátságosan intjük, zabolázza meg az ilyen gonoszságokat, az erdélyi határon kapdosó nyughatatlan embereket fenyítse meg, mert lehetetlenség ezt elszenvedni. Mind addig zörgetünk hatalmas császár ajtaján, a mig meghallgattatik. A régi Kárásnebeshez tartozó falukon és határokon nem kapdos senki az erdélyiek közül, sőt, ha valakinek kára esnék az erdélyiektől azokban a helyekben, mindeneknek igazságot szolgáltatni készek vagyunk és ha mi kárt a török határban birodalmunkbeliek töttenek, tiszteinknek azoknak szorgalmatos felkeresésekről parancsolunk, és büntetésekről azt kivánván a kegyelmed tiszti alatt levők részéről is, melyre ha kegyelmed szorgalmatosan rávigyáz és gondot visel, ugy felel meg kötelességének. Mü tudjuk mit kévánjon töllünk a fényes portához való kötelességünk, abba fogyatkozást nem tapasztal senki.« stb. [1])

[1]) A török magyarkori Államokmánytár kiadói a VII. köt. 357. lapján azt állítják ugyan, hogy ezen levél Ali tömösvári pasához intéztetett. Azonban Alit, mint temesvári pasát csak 1660. és 1664. elején ismerjük. Ez időre nem illik a fennebbi levél, mely igaz hogy Amhet karánsebesi béget nem nevezi, de nevezi Tornya Pétert, kinek sok viszálya volt Amhettel (lásd u. o. 352. 354. lap.) Ez az Amhet még 1671. év február ha-

Utána következett már 1672. évben Musztafa bég; ennek névjegyében olvassuk: Musztafa Sebes-Lugos mirilivája. Mint Karánsebes és Lugos tartományának, és ahhoz való szandsákoknak fő gondviselő bégje, Apafi Mihály fejedelemtől kéri, hogy bizonyos törököket, kik Erdélyben kénesőt vettek, és kifosztogattattak, szabadon bocsásson Tornya Péter harminczados kezéből. A bég alatt még működtek Disder aga, Ahmet aga, Szulman aga, Huszein aga, és Ill aga.

A következő esztendőben (1673.) a temesvári pasa kérte a fejedelemtől, hogy a Karánsebesből elbujdosott harmincz vagy negyven jobbágyot, kik Hátszegre szöktek, neki adja ki. De a fejedelem május 20-án azt felelte a pasának, hogy ha az utóbbi a dolgot jobban ismerné, ilyent nem követelt volna. »Karánsebes nem jobbágyokból, hanem szabad rendből álló volt, mig magyar kézben volt, ilyen állapotban találtatott akkor is lenni, mikor fővezér urunk megholt atyja Jenőnek megvételére jött ki hatalmas császárunk parancsolatjából, akkor bizonyos számu hadakat küldvén az fővezér ő nagysága Karánsebesnek megvételére, megigérte hatalmas császárunk nevével az karánsebesieknek, hogy ha vér nélkül az helyet megadják, bántódások nem lészen és békével elbocsáttatnak, minden javakkal együtt; amazok is engedelmesek lévén, hatalmas császárunk neve alatt való parancsolatnak, feladták Karánsebest s úgy bocsáttattanak el békével, az ki hová akart menni. Mivel azért az mely szó hatalmas császárunk neve alatt az fővezér ő nagysága szájából kiment, hatalmas császárunknak maga saját szava, ha szintén jobbágyok lettek volna is a karánsebesiek, az elbocsátáskor felszabadíttattanak volna az jobbágyság alól; de az mint kegyelmednek feljebb is megirtuk, azok

---

vában még jenei aga volt, májusban, mint karánsebesi főbég szerepel. (Török-magyar Államokm. Tár. V. k. 10. és 33. lap.) Nem lehet tehát 1671. év előtt Ali temesvári pasát keresni, kihez Apafi a fennebbi levelet intézte volna. Miután Haszán temesvári pasa 1671. év november 13-án jelentette Apafinak, hogy hivatalát elfoglalta, nem marad egyéb hátra, mint feltenni, hogy ez évben még Haszán előtt, szintén egy Ali nevü temesvári pasa létezett, vagy hogy az idézett török-magyar Okmánytár kiadói feltevésének nincs alapja.

jobbágyok sem voltanak soha, melyet megmutat többi között az is, hogy az kik közülök hova akartanak szállani, ugy szállottak, de ott is nem jobbágyok, ha ma el akarnak menni onnét, senki sem bánthatja őket. Hogy azért kegyelmednek mostani kívánságának nem kedveskedhettünk, tulajdonitsa ennek. [1])

Egy más esetben a török veszi magára a pártfogó szerepét, és kiván gondoskodni a kibujdosott lugosiak és karánsebesiek sorsáról. Ez adott okot I. Apafi Mihálynak, hogy követének Rosnyai Dávidnak ily utasítást adjon: hogy ha az bujdosó magyaroknak adandó telepekről Erdélyben kérdeztetnék, és a bujdosók elhelyezése kivántatnék, azt megmondhatja: »Erdély szük és kicsiny ország, azonkivül is Várad, Jenő, Lugas, Karánsebes, Deszni, Papmező, Sáka, Sarkad, Szalonta, Belényes és több sok helyekből s azoknak vidékéről kibujdosott rendeknek kellene, ha volnának olyan puszta helyek, melyeket vélek megszállatnánk.« [2])

A törökök Jenő és Karánsebes felől az ország határait, melyeket mindkét rész hozzájárulásával megállapitottak, folytonosan sértegették, a határdombokat bontogatták, és beljebb, Erdély területére hányták. Apafi Mihály ezt nem akarván tűrni, és ebből azt vevén ki, hogy a törökök keresik a veszekedést, és erre okot szolgáltatnak, 1679. augustus 27-én meghagyta Bethlen Farkasnak, a fehérmegyei főispánnak, hogy a nagyvezírnél panaszt emeljen.

A Tököly-mozgalom kezdetén Apafi Mihály nem egész szívvel csatlakozott hozzá, és azon dolgozott 1681. év közepén, hogy Tökölynek havasalföldi segédhadai ne Erdélyen át vegyék utjukat; a budai pasa erre dörmögve intézkedett ugyan, hogy a havasalföldi hadak jőjjenek Karánsebesre és onnét Lugosra, de kivánta, hogy a mennyiben a moldovaiak talán bejöttek volna Erdélybe, azokat többé vissza ne térítse a fejedelem.

Baló Mátyás, ki 1686. évben mint Apafi Mihály követe a törökök eszéki táborában járt, a vezért gyanakvónak találta

[1]) Török-magyarkori államokm. V. köt. 169. lap.

[2]) U. o. 337. l.

az erdélyi fejedelem ellen, feltünvén neki, hogy midőn azelőtt az erdélyi fejedelmek nagy hadakat indítottak a németek ellen és győzedelmeskedtek, most ez miért nem történik. Bacsó azt abból magyarázta, hogy akkor még az ország ép és nagy volt, Várad az egész hajdusággal, Jenő, Lugos, Karánsebes tartományival, és Magyarország néhány vármegyéje nyíltan a fejedelemtől függtek, több más vármegye és nagy ur titkon kedvezett a fejedelemnek. A vezír ez alkalommal azt adta tudtára Bacsónak, hogy Galga tatár szultánt Temesvárra rendelte téli szállásra, hadait pedig Lippára, Jenőre, Lugosra, Karánsebesre s tartományaira, hogy innét ő vigyázzon Erdélyre. Inti tehát a fejdelmet, hogy németeket ne bocsásson Erdélybe, mert azokkal együtt tatárt is hozna nyakára.

Sárosy János, Apafi által, annak belgrádi residensséhez Baló Mátyáshoz küldve, utjában Verseczről 1686. november 19-én azt irja a fejedelemnek, hogy a labanczok Becskereket és Pancsovát fölégették, az emberek rémülve szétfutottak, Csakovát, Dentét is a törökök pusztán hagyták, az emberek csak szekerek hátán laknak, mindig készen a menekvésre, elannyira, hogy Karánsebestől fogva sehol csak egy embert sem talált a falvakban, hanem rettenetes hidegben nyilt mezőn kellett hálnia, hol a lovaknak egy csepp enni valójuk nem volt. [1])

A fejedelem postáját, kit 1687. évben Sárosihoz küldött, Karánsebesen a törökök kémnek nézvén, elfogták. A postás azon mesterkedvén, hogy mikép szabadulhasson, az oláh vajda szolgájának vallotta magát. Az utóbbinak egy ismerőse, ki orsovai török volt, hallván, hogy a vajda szolgája fogságban van, és ugy gondolván, hogy azzal a vajdának szolgálatot tesz, rámondta, hogy ismeri a fogságban levőt, kiszabadította és magával vitte Orsovára, a hol a Dunán Csernetzre küldte, a honnan aztán a vajda segedelmével rendeltetési helyére eljutott.

Apafi 1687. év elején Sándor Pált küldte, mint követjét a portára. Ez is Erdélyből május 13-án Karánsebesbe jött hálni, a bég által a várba bocsáttatott, nehány utczáját meg-

[1]) Török-magyarkori Államokmánytár VII. 206. lap.

járta, és május 14-én tovább utazott Lugosra, legalább 500 tatár kiséretében.

Ismerjük névszerint a béget, kinek Sándor Pál egy findsa kávé mellett vendége volt. A karánsebesi és lugosi bég, t. i. Kakak Illi bég az agákkal együtt ezen év november 8-án Karánsebesből azon panaszszal fordul Apafi Mihályhoz, hogy az elmult napokban Almafalva nevü falujában a dézma és egyéb adósság fölszedéséért menvén, minden jó szándékkal, Tornya János és Bokosnicza a darabantokkal és remeteiekkel együtt négy század magukkal reá tolvajul jövén, mindenétől megfosztották, tizenkét szekeret ökröstül dézmával együtt elvittek ezer tallérra kárt tettek, egynehány törököt levágtak, a remetei tolvajok pedig annyira tolvajkodtak, hogy — a panaszló bég szerint, — országában már marha nem maradt, a jó és igaz emberek az uton nem járhatnak, mivel kiket mindenektől megfosztanak, némelyeket levágnak. A hátszegi tiszteknek hiában irnak, kérnek tehát a fejedelemtől tudósítást, mihez tartsák magukat, — a remeteiek még a leveleket se bocsátják a fejedelemhez. [1])

Különben a törökök Barcsay Ákos árulása óta 30 évig békességben birták Karánsebest, és a csaták, melyek a török és magyar-német seregek közt vivattak, távol e várostól zajlottak el.

Caraffa Erdélyben szerencsésen müködvén a törökök ellen, Veterani Frigyes tábornoknak parancsot adott, hogy hozzá Lippa elé jőjjön, melyet 1688. évben körültáborolt. Caraffa május 19-én jött Lippa elé, és azt a várral együtt négy nap mulva bevette. Ezek után Caraffa Belgrádba távozott, Veterani pedig egy ideig még Lippán maradt, azután elhatározta, hogy Orsova felé indul, az erdélyi határszélt az ellenségtől szabadítandó. E czélból előbb Zsidóvárból és Karánsebesből kellett az ellenséget kikergetni, mind a kettő csak fészek (lauter Nester!) de az utóbbi fekvésénél fogva nagyon fontos. Veterani oda érkezett Herbeville, Magni és Pax ezredesekkel (kiknek elseje nemsokára vezérőrnagy lett) és mind a két helységet el is foglalta. Az ellenség élete és szabadsága sértetlen-

[1]) Török-magyarkori Államokmtár VII. 279. lap.

ségének föltétele alatt azokat átadta. Ezen sértetlenség azonban nem tartatott meg. Száz lovas, egy százados parancsolata alatt, elkisérte a volt karánsebesi török hadőrséget Mehádiáig. De midőn ezen szegény emberek, igy mond maga Veterani — innét Orsovára akartak menni, azok a ráczok által Orsova közelében utólérettek, és egytől-egyig, számra 800-an kegyetlenül lekaszaboltattak.

Karánsebes elfoglalásának napjára nézve sokat tétovázznak történetiróink. [1]) Bizonyos azonban, hogy 1688. évi augus-

[1]) Ricaut, Ottomanische Pforte 456. l. azt irja, hogy Lippa elfoglalása után Solymos várát vették be a császáriak, és a Temes folyó melletti Lugost. Karánsebes is czélba volt véve, de a tervet egy rácz elárulta, és igy dugába dőlt. De néhány héttel azután Veterani tábornok ezen helység elé vonult 4000 emberrel, és azt »Siklovárral« együtt elfoglalta. Ellenben a Theatrum Europaeum XIII. kötete szerint Caraffa a Maros körül akart hadműveleteket tenni, de a Maros kiáradása őt abban gátolta, azért egyelőre Lugost és Karánsebest vette be. Midőn az árvizek már lefolytak, Lippát táborolta körül június 18-án és azt négy nap mulva bevette. A miből azt kellene következtetni, hogy Karánsebes már június 18-ka előtt a császáriak kezében volt. Az események ezen sorozatának ellentmond maga Veterani, ki határozottan irja, hogy Caraffa Lippa elfoglalása után Belgrádba indult, ő maga pedig, most már altábornagynak kineveztetvén, önállólag működött Orsova irányában. Ez év eseményei Horváth Mihálynál is kissé ziláltan adatnak elő. Elmondván t. i. hogy Caraffa Lippát elfoglalta, azt irja: utóbb Lugos és Karánsebes is hódolt Veteraninak, — a következő (IV. köt. 207.) lapon: Caraffa Veteranit egy dandárral Karánsebes alatt hagyta, s maga a többi hadat Szegeden keresztül Eszék alá vezette. Ismét a 208. lapon Veteraniról igy szól: Miután a főseregbe távozott Caraffától elvált, még Sasvárt és Karánsebest is hatalmába ejté a derék tábornok. Látjuk, hogy Ricaut Siklóvárt (ma Csiklova) Horváth Sasvárt ir Zsidóvár helyett, sőt Hammer (III. köt. 819. lap) épen azt irja, hogy Veterani Karánsebest és Sickowárt Slavoniában elfoglalta. A chronologia sem pontos. Griselini azt irja: Geschichte des temesvarer Banats I. 103. lap, és utána Böhm I. 290. lap, hogy azon időben, midőn Lippa ostromoltatott és elfoglaltatott, a császáriak Lugost is megszállták, hová Pax (Griselininél gr. Paci) ezredes egy hadosztálylyal tétetett és ki Karánsebes ellen azonnal megkisérlette volna szerencséjét, ha az előre haladt évszak és bekövetkezett tartós esőzések nem gátolták volna. Az évszak valóban nem lehetett akadály, mert mint fenn látjuk, Karánsebes már augustus havában a császáriak kezében volt; és Griselini maga irja a 105. lapon, hogy Veterani egyrészről Segesvárt vette be, másrészről Karánsebest meglepetéssel, Or-

tus 4-én már a császáriak hatalmában volt a város, maga Veterani is ez nap érkezett Karánsebesre. Milyen nagy változáson ment keresztül az ország, a város harmincz esztendő alatt! Aug. 30-án egy csász. bizottság működött itt, és pedig Sternbach Jakab Venczel meghagyásából, ki magát Szörény vármegye és a halmágyi kerület hadibiztosának irta. A bizottság tagjai ezek voltak: Száva Mihály ő cs. felségének Karánsebesen (civitas), Lugoson (oppidum) és azok kerületében helyettes biztosa, kolosvári Thorday János Ádám Karánsebes városának esküdt notáriusa, karánsebesi Jósika Ferencz és lugosi Lugosi János. Ezek Tornyai Lázár és Péter nemesi curiájában Karánsebesben összejöttek, és számos tanu kihallgatásával kinyomozták, hogy micsoda házakat és ingatlanságokat birtak

---

sovát pedig egyezséggel. De maga Veterani is téved, ki az ő emlékiratában az 1688. évi eseményeket 1687. évben történteknek mondja, és igy Lippa és Karánsebes elfoglalása is szerinte 1687. évre esne. (Des Grafen Veterani's Feldzüge, 40. lap, Dresda, 1788. év.) Veteranit e részben nem lehet félreérteni, mert ő az eseményeket, melyekben részt vett, évszámok szerint elválasztva közli, mégis Belgrádnak megvivásáról a császáriak által szintén 1687. év alatt emlékezik, holott kétségtelen, hogy ezen várat Miksa Manó bajor választófejedelem 1688. sept. 6-án foglalta el. Egy 1688. évi olasz lapban azt irja valaki Bécsből, április 18-án: Miután Caraffa tábornok azt irta, hogy a mult hó 26-án egyszerre német ezreddel megmozdult Lippára, azon időtől fogva nem kaptok levelet, és remélhetitek, hogy ezen órában már ura lett a városnak, s e részekben rendet hozott be.« Ha Caraffa már márczius 26-án mozdult Lippa felé, Karánsebesre bizony még korábban nem kerülhetett a sor, — a hadimüveleteket ez irányban az évszak nagyon gátolta volna. Fessler előadása szerint Veterani Frigyes 1688. május 20-án szólította fel Lippát megadásra, és négy napi lődözés után a várat is elfoglalta. (IX. köt. 420.) Keresztesi Sámuel 1688. augusztus 4-én azt irja Karánsebesről Apafi Mihály fejedelemnek, hogy Veterani tábornok 4-én praesentis érkezvén ide Karánsebeshez, az benne való törökök semmi ellenségeskedést nem mutattak, az nap fel is adták, m á s n a p (igy!) aztán a tábornok kibocsátván őket, szekereket adatott alájuk, és Orsova várig kisértette; maga is — irja Keresztesi — az nap érkezvén ide, nem láthatta a törököket, mert már elindultak volt. (Török-magyarkori Államokmánytár VII. 296. lap). Tehát Keresztesi 4-én azt irja, hogy ő nem láthatta a törököket, mert már 5-én elmentek. Ebből kitetszik, hogy Szalay Lászlónak sincs igaza, midőn Magy. Tört. V. köt. 433. l. azt irja, hogy Veterani június végén foglalta el Karánsebest.

a Karánsebesben lakó nemesek a város falain belül és kivül, mielőtt a város 30 évvel ezelőtt török kézre került. A tanuvallatás ezen szavakkal fejeztetik be: Vannak ezen kivül külvárosiak vagy oppidanusok a nevezett város falain kivüli lakók vagy polgárok hat utczában. Ebből azt következtetem, hogy e hat utczából álló külváros lakói polgárjoggal nem voltak felruházva. [1]) A kihallgatott tanúk legfiatalabbika 50 éves volt, de a legtöbb 60 és 75 év közötti kort élte.

A következő napon, ugymint augusztus 31-én Macskási Péter a bécsi udvarhoz követül indittatott, Lugos és Karánsebes nemességének és polgárságának érdekei előmozdítására, és a lakosság kivánatának előadására. Macskási Péter mellé adattak, és tőle függtek: Ivuly Mihály és Fiáth Ferencz; az utasítást aláirták Tornya Péter, e czélra a karánsebesiek által, — és Popa János, a lugosiak által választatván. Aláirták továbbá Lugosi János, Gerlistyei János, Strasán Mihály, és Rácz Mihály. Egyik főmegbizásuk az volt, hogy a keritésen belől való házak és azoknak külső tartozandóságai, ugymint a majorságok, gyümölcsös és veteményes kertek, szántók és kaszálók, szőlők és malmok, az illető birtokosoknak visszaadassanak, a magvaszakadás által megürült birtokok érdemes hazafiaknak adományoztassanak és mind erről adománylevél eszközöltessék ki.

Erbeville Lajos gróf 1689. évben táborával még mindig Karánsebes mellett őrködött; nevezetesen még september 12-én itt pihenteté vitézeit. Maga Heisler ide vonult vissza augusztusban, midőn Orsova ellen nem boldogult. [2])

A következő 1690. évben a törökök egyre-másra szorongatták a császáriakat, kik már régen a Balkán félszigeten fejtették ki haderejüket. Veterani és a badeni határgróf Nissát már nem tudták tartani a nagyvezir hatalma ellen. Augustus 28-án Veterani a sereg feletti parancsnokságot Nissa előtt a badeni herczegnek átadta és midőn a teendőkről tanakodnának, azt a hirt veszik, hogy Tököly Imre Zernestnél augusztus

[1]) Macskási cs. ltára.

[2]) Tököly 1689. június 29-ke alatt azt irja, hogy az napon egy német posta érkezett, hozván Hajzlernek Karánsebesről kelt levelét.

21-én Heisler tábornokot tökéletesen megverte, [1]) — a császári hadsereg most már sehol sem volt szükségesebb, mint Erdélyben. A hadsereg tehát ott hagyván Bulgariát és Szerbiát, Semendriánál a Dunán átszállt, és Karánsebesnek vette útját. Még Orsova és Karánsebes közt járt, midőn hirét vették, hogy Nissa, melyet gr. Stahremberg 3 hétig és 4 napig hősiesen védelmezett, september elején capitulált. A hadsereg csak három napig pihent Karánsebesnél, aztán Heister tábornok három ezredét Orsováról magához vonván, a Vaskapun át Erdélybe sietett. A badeni herczeg nem találta szükségesnek Karánsebest, Orsovának egyedüli támpontját, megszállva tartani, és azért itt csak egy hadnagyot néhány muskatérral hagyott hátra, daczára hogy már akkor esett a császáriak értésére, miszerint a mindennel jól ellátott Widdin augusztus 29. magát átadta. [2])

A badeni herczeg ezen hadi müvelete egészen hibás volt: mert nem kellett volna Erdély megtartásáért az egész sereget Törökországból kivonni; következménye volt Widdin és Belgrád elvesztése. Ha a badeni herczeg seregének egy részével Karánsebesben marad, vagy legalább Lugoson, Veteranit pedig a másik részszel Erdélybe küldi, ez esetben ő nem csak Veteranit támogathatta volna szükség esetén, hanem ha a herczeg jelenléte Belgrádon lett volna szükséges, oda is pár napi járással elérkezhetett volna; Karánsebesből a Dunát figyelemmel tarthatja és Orsovát támogathatja. Hanem az akkori bölcseség szerint a Balkán félszigeten akartak foglalásokat tenni, midőn még Temesvár, Gyula, Jenő, sőt Nagyvárad is a törökök hatalmában volt. [3])

Tököly a badeni nagyherczeg elől Erdélyből ismét kivonult, és a császári hadsereg csak Oláhország határánál állt meg. Itt az esett tudomására az utóbbinak, hogy Belgrád a (október 8-án) törökök hatalmába került. Ezen megdöbbentő

[1]) Hammer és Horváth Mihály: Heisslernek, Veterani és Griselini Heisternek nevezik a tábornokot. A következő lapon (IV. 217.) maga Horváth is Heistert ir.

[2]) Veterani's Feldzüge 102. lap. A zernesti csatát, melyet Tököly nyert, 1689. évre teszi. Igy Widdin átadását is.

[3]) U. o. 69. l. a jegyzetekben.

hirre a nagyherczeg Felső-Magyarország fedezetére vitte magával a hadsereget, visszahagyván azonban Veteranit 8 lovas ezreddel Háromszéken, hogy Erdély is megtartassék. Most egymásután érték magukat a leverő hirek, többi közt, hogy Lippát is a törökök elfoglalták. De nem csak Lippát, hanem Lugost és Karánsebest is; tette ezt pedig azon török dandár, mely Gyula és Temesvár felmentését eszközölte, és most ezen helyek őrségei által támogattatott. [1]) Ez által Erdély azon veszélybe jött, hogy egyszerre három részről, és pedig Brassó, Lippa és Karánsebes felől megtámadtassék, — az utóbbi azon tekintetből, hogy a törökök Orsovát is ostromolták. Veterani azért nem késett az Erbeville-féle ezredet gróf Schille alezredes parancsnoksága alatt kirendelni, hogy Szászvárost és Dévát megszállván, a maradványnyal Karánsebesre menjen és Orsovát szabadítsa fel. Ezen czél azonban, mert a badeni herczeg és Veterani intézkedései egymást véletlenül ellensúlyozták, el nem éretett, sőt inkább Orsova időközben a töröknek magát megadta. [2])

Karánsebes különben nem sokáig maradhatott török kézben, mert Veterani báró Pollandot küldte ide, némi rácz csapatokkal, ki 3000 törököt szétfutamítván, Karánsebest is visszafoglalta.

Veterani Erdély védelmében lévén folytonosan elfoglalva, 1691. év elején a ráczokat a határon át Karánsebesbe küldte, sürgettetvén kivált Macskási Péter által, hogy az ottani védő erőket szaporítsa. November havában az itteni őrséget ujolag megerősíté, részint, hogy ezen várost jobban biztosítsa magá-

---

[1]) Szalay: V. köt. 475. lap. — Ráth Károly 1691. év alatt mondja el, hogy a törökök Lippát, Lugost és Karánsebest elfoglalták. (Akad. Értesítő III. 23. lap.) Horváth Mihály azt irja IV. köt. 26. lap, hogy Tököly volt az, ki 1690. év nyarán Karánsebest és Lugost hatalmába ejté. Erről Veterani egyetlen szóval sem emlékezik. Horváth forrását nem ismerem.

[2]) Szalay szerint Heister három lovasezreddel táborozott Karánsebesnél. V. köt. 454. l. Micsoda évszakban? Veterani egy 1691. január 11-én kelt bizonyitványa szerint Tököly téli szállásban volt a halmosi kerületben. Macskási Péter azonban mindenütt a szénát felgyújtván, lehetetlenné tette Tökölynek a tovább maradást, ki is azért Widdin környékére távozott. Ez tehát 1690. végén történhetett.

nak, részint, hogy Tököly csapatainak minden közlekedést elzárjon.

Ez évben (1691.) Veterani Lippát is bevette, september hó táján. — Tököly, miután a zalankameni ütközetből (1691. aug. 19-én,) melyben a nagyvezir kivánatára ő is részt vett, bujdosó dandárával szerencsésen megszabadult, Fehértemplom (akkor Fehérpalánk) s Uj-Palánk táján időzik vala, lesve az alkalmat, melylyel vagy Erdélybe törhetne, vagy legalább Lugost, Karánsebest, miket távolléte alatt Veterani ismét megvett, visszafoglalhatná.

Az 1692. évi háboruskodás igénye szerint, Karánsebes, mint élelmezési központ, többször említtetik; a hadőrség nem volt nagy, mert Lippa, Lugos és Karánsebes együttesen csak hat, Metternich-féle századdal birt, holott a két utóbbinak négy század legénységre lett volna szüksége. Veterani ez évben pénzt kért az udvari haditanácstól, Karánsebes erődítésére, — kapta-e? bizonytalan.

Zrinyi Ilona, Tököly Imre lelkes neje, ez időben Karánsebesen tartózkodott, és leveleket kapott férjétől Filipoppel városából, melyek azonban előbb Veterani és az udvari haditanács kezén mentek keresztül. Az egyikben azzal vigasztalja: képzelje magának, mintha még a kolostorban volna. Reményli, hogy a cs. tisztek vele méltóságához illőleg bánnak; és, hogy gondoskodni fognak, nehogy hiányt szenvedjen. Ő az iránta tanusított udvariasságok iránt háladatos leend. Veteraninak pedig azt irá Tököly, hogy a felszabadítási szerződés teljesítését kivánja, vagy azt, hogy báró Heitersheim lovassági tábornok, ki tavaly július 25-én, midőn Tököly Karánsebesen keresztül vonult, megakart szökni, hozzá fogságába visszabocsáttassék. Zrinyi Ilona május első napjaiban rég nélkülözött teljes szabadságát visszanyervén, Karánsebesből elindult, 13. megérkezett Uj-Palánkra, honnan még az nap a Dunán átkelt Rámba. Másnap Tököly pompás lovas csapattal eleibe ment feleségének, és azt nagy örömmel és lövöldözéssel bekiséré Pozsaroviczára.

Az 1692. és 1693. évi hadjáratok Karánsebesre nézve változást nem idéztek elő, az előbbi évben Veterani engedélyt nyert Bécsből, Orsova megerődítésére, a melyet csakugyan

megkezdett Erdélyből nyert 6000 forinttal és különféle apró adókivetéssel, melyet e vidéken eszközölt. Különben Lippán tartózkodott egyideig, de többnyire Erdély közepében foglalt állást táborával oly módon, hogy Lippát és Karánsebest szemmel tarthassa.

Erdélyt biztosítva látván, Veterani 1693. évben magát Croy herczegnek felajánlá, hogy Belgrád visszafoglalásában segítendi, és azért seregével Karánsebesig nyomult elő. Innét Uj-Palánkára ment, és Pancsova felé szándékozott; utközben azonban Croy herczeg futára által értesült, hogy a herczeg Belgrád ostromával felhagyott, és az ellenség elől visszavonul.[1]) Veterani most az udvart élénken sürgette, hogy Karánsebest erősíttesse meg, nehogy a Belgrád előtt szenvedett baj visszahatást gyakoroljon Erdélyre. Ő maga Karánsebesre visszament egész táborával, hol gyalogságát herczeg Lichtenstein felügyelete alatt azonnal a vármüvek erősítésében dolgoztatta; erre sajátjából fordított 6000 forintot, mely összeget neki barátjai Erdélyben előlegeztek, nehogy Bécsből soká várja a pénzsegélyt, mely tán egészen is elmarad. Kezdetben a munka szépen haladt, de az itteni tábort néhány napi itt tartózkodás után élés hiányából pár órányira fölebb Lugos felé volt kénytelen elhelyezni, hol minden szükségnek eleget tehetett.

Ez esztendő folyamában Veterani több izben oly hadmozdulatokat tett, melyek Karánsebes fedezetét célozták. Az ősz kezdetén Karánsebes és az erdélyi Vaskapu között állt, és négy száz szekér élést hoztak neki Erdélyből, melyre nagyon vigyázott. Látván azonban, hogy a törökök Debreczen vidékének pusztítására készültek, mire őt maga Tököly titkon figyelmezteté, ki e csapást elháritani akarta, Croy herczeget ezen törekvésnek megfelelő intézkedésekre kérte föl. Veterani Lichtenstein herczeget a maga gyalogságával magához rendelte, és egész seregét központosítván, Lugosra vonult, de előbb Antonio alezredest némi lovassággal és a rácz csapattal Karánsebesen hagyta hátra, hogy a várerődítéseket és az élelmi közlekedést Erdélyből oltalmazzák. Nagy hire járt, hogy a

[1]) Ez eseményeket Veterani szintén 1693. évben adja elő, és igy chronologiája a többi irókéval megegyezik.

törökök Lippát fenyegetik, — ez volt oka, hogy Veterani Tótváradiára helyezte át táborát, ugy vélekedvén, hogy ez állásban a törökök közeledését nem csak Lippára, de Karánsebesre is akadályozhatja. [1])

Tökölynek kémjei által mindig hirei voltak Karánsebes állásáról, de az 1693. évi hadjárat alatt nyiltan levelezett is Veteranival, a karánsebesi commendással, és néhány német főtiszttel, — többnyire a foglyok kölcsönös kicserélése forgott szóban. Azonban a fogoly kuruczoknak Karánsebesből gyakran szökni is sikerült Tökölyhez.

September 21-én egy, Daróczi által Tökölyhez utasított kém ennek azt jelenté, hogy Veterani mozsarakkal és taraczkokkal Jeni-Palánk és Rhám elfoglalására indult volt, Karánsebes és Kenesicza között hagyta, visszafordult Erdély felé, hallván a Landor-Fejérvár alatti confusiót a németek közt.

A Maros és Duna közti vidéken, 1694. évben nevezetes események nem fordultak elő. Veterani ez évben tábornagygyá neveztetett ki, mind a mellett bánkódott a fölött, hogy pénzhiányából Orsovát vagy Karánsebest nem erősíthette. [2])

Tököly 1694. február 14-én azt irja naplójában, hogy Karánsebesen 500 német van. [3])

Április havában Karánsebes még nem lehetett a császáriak kezében. Almási István e hó 11-én II. Apafi Mihályt tudósítja, hogy Tököly Imre gyalog kapitánya Daróczi, Karánsebesnél hagyván hét zászlóalját, Apafi birodalmába szökött. Most három vagy négy kompania német Karánsebes felé nyomul. Tököly azonban már 1694. április 18. irja naplójában, hogy hozzá a karánsebesi commendans és galambvári bég levelei érkeztek, mikben irják, hogy a pártos kuruczoktól a galambvári béket a karánsebesi commendans vette meg. E dologra vonatkozik az is, midőn május 2-án a karánsebesi commendans leveléről szól, kit az Hadnagy Mártonné és a karánsebesi rab bék dolgában ir. E Hadnagy Mártonnét a labanczok meggyilkolták, noha Veterani fogadta, hogy Palánkig securitással kisérteti.

A törökök 1694 június havában parancsot kaptak Dsa-

[1]) Veteranis Feldzüge 139. 140. lap.

[2]) U. o. 145. lap.

[3]) M. Tört. Emlékek. Irók. XXIII. köt. 152. l.

fer pasától, hogy az ellenségnek Bokcsa és Karánsebes felé distractiót csináljanak. Tököly is október 9-én azt javasolta Dsafer pasának, hogy a török hadak Bokcsa felé divertáljanak, a mig ő (Tököly) ezer lovassal Temesvár ellen fordulna, — ez megzavarná az ellenséget. Legjobb volna, ha a fővezér két ezer embert rendelne melléjök, igy épen Karánsebesig penetrálhatnának csataképen, és ha vagy két mozsárt vinnének, »Bokcsát demoliálhatnák, és tolláltatnék iste lapis offensionis, az ki mind Tömösvárnak, mind a Dunának ártalmára vagyon, s fészke a latroknak.« Dsafer a javaslatot a fővezérrel megbeszélni igérte.

E kor zavaros eseményeiből annyi látszik kiviláglani hogy a 30 évi birtoklás után 1688. évben Karánsebesből kiszorított törökök a várost 1690. év nyarán visszafoglalták. A császáriak ismét kézrekerítették 1691. év elején, és most már hatalmukban maradt, [1]) daczára, hogy 1694. év elején a kuruczok által ujra fenyegetve volt.

Rendes polgári hatóság 1688. évtől 1695. évig nem alakult meg. Macskási Péter mint szörényi alispán a főispáni teendőket végezte, czím nélkül, de nagy buzgalommal és belátással.

A bécsi udvar 1695. évben végre elhatározta magát Temesvár visszafoglalását végrehajtani. Azonban az intézkedések lassusága és a rosz közgazdálkodás gátolták még augusztusban is azt, a minek május hóban kellett volna már történni. Veterani rendbe hozván dolgait Erdélyben, augusztus 12-ikén Karánsebesre ment, hol meggyőződött, hogy a megkezdett erődítések már védhető állapotban vannak. Innét 17-én eltávozott, és 20-án Dobrára érkezett, nagy táborába, hol néhány napig tartózkodott. A zultán maga is egész hadierejével aug. 24-én Pancsovánál a Dunát átlépte és egyenesen Temesvárra tartott. Ennek hírére Veterani a Tótváradiára előre tolt táborát még lejebb hozta. Indulás közben hírét vette, hogy Arnaut pasa a bogsáni várat ostromolja, és szándéka, ha ezt bevette, akkor Lugost és Karánsebest is megrohanni. A derék

[1]) Lugos és Karánsebes császári hadőrséget tartott 1693. évben.

Veteranit ez alkalommal szokott tiszta látása elhagyta, mert a csekély bogsáni várat, mint Karánsebes előőrsét megtartani akarván, Antonio ezredest küldte annak védelmére, ő maga is egész seregével sietett oda, és igy még inkább eltávozott a Marostól, melynek irányában összeköttetését kellett volna fentartani a Frigyes Ágoston választó fejedelem alatt lévő főseregel. Ugy látszik, hogy Arnaut pasának e hadmozdulata Karánsebes felé Veterani elcsalására a Marostól kiszámított hadművelet volt, melyet tán maga Tököly sugallt, ki a zultán táborában tartózkodott. Midőn Veterani Lugos közelébe érkezett, ágyuzást hallott, mely azt jelezte, hogy Bogsán bevétetett, és hogy a törökök már Lugos alatt állanak. Hallván egyuttal, hogy a zultán Lippának elfoglalására indul, maga is sept. 8-án táborát felszedte, hogy Lippát megmentse, — de czélját el nem érte, mert Lippa még sept. 7-én 15,000 török által rohammal bevétetett. A német sereg tehát megint Lugos alá vonult, és itt Arnaut pasa csak másfél órányira ütötte fel sátorát Veteranitól. Minden kisérlete a törököt innét kiszorítani, meghiusult; sept. 15-én a német sereg egy órányira távozott Lugostól, Karánsebes felé. E közben Arnaut pasa visszavonult, és Veterani sept. 16-án egy kis őrséget szállíttatott Lugosra. 17-én is a Lugos előtti táborban volt, de 18-án Karánsebesre nyomulni volt elhatározva, és az iránt rendeléseket is tett. Ez időben veszi Veterani a parancsot, hogy a szász választófejedelemmel Aradnál egyesüljön; — az ősz tábornagy ezen rendelet ellen fölterjesztést tőn, mert Erdélyt féltette. Az események azonban hamarább fejlődtek, mint Frigyes Ágoston hadképessége; a törökök sept. 21-én Veterani 6000 emberből álló táborát 20,000 emberrel megtámadták, ki 10 óra hosszant magát hősiesen védvén, és remélvén, hogy a szász választó által segíttetni fog, végre is a csatát és életét veszti. De ezen győzelem a törököknek roppant áldozatokba került. A győzelem következtében Pfefferhowen ezredes is kényszerítve látta magát Karánsebest elhagyni, a várban azonban előbb az ágyúkat mind beszegeztette. [1]) A szász választófejedelem, ki a harctól mindig távol tartotta magát, most Dé-

[1]) Böhm I. 167. l.

vára vonult vissza. Mustafa zultán megelégedett diadalaival, és ez évben többre nem törekedett. Még csak Lugost és az üresen hagyott Karánsebest rakta meg őrséggel, és a Dunán át sietve távozott Drinápolyba. [1]) Keresztül vonulásában fájdalmas szívvel nézte a fölperzselt falvak helyeit. Azt mondták a zultánnak, hogy ezt a Tököly emberei tették: mire felkiáltott: hát a keresztények igy viselik magukat egymás irányában!

Karánsebes tán soha sem változtatta urát oly gyakran, mint 1695. évben. Jan. 10-én a Szörény vármegyei nemesség e városban gyülekezik, és Fiáth Jánost és Olasz Mihályt, mint teljhatalmu biztosokat kiküldi a bécsi udvarhoz, azon kérelemmel, hogy e nemességnek birtokai visszaadassanak, és kiváltságai épségben tartassanak. Május 8-án vizsgálat tartatott Karánsebesen, Macskási által a császári sereg élelmezésére szánt ökrök elhajtása iránt.

Később azt találjuk, hogy a Szörény vármegyei nemesség és a karánsebesi polgárság Gyulafehérvárott gyülekezik. Nevezetesen június 9-én kijelentik, hogy az udvarhoz küldött teljhatalmu követeik: Fiáth János és Olasz Mihály eljárásait helyben hagyják, az ő tiltakozásukat is egy oly főispán ellen, ki szabadságaik ellenére betolakodna.

Ismeretes a szörényi nemesség, valamint Karánsebes és Lugos városának, Benczencz hunyadmegyei faluban január 25-én kelt tiltakozása egy oly főispán kinevezése ellen, ki nem választási joguk alapján lépne hivatalába. A kérdés itt az: vajjon a tiltakozók nem gyülekezhettek-e akkor Karánsebesen is? Július 22-én a győri káptalan bizonyítja, hogy sok szörénymegyei nemes, valamint Karánsebes és Lugos városa nevezett káptalan előtt az ellen tiltakoztak, hogy a nemesek jószágai némely jogosulatlan személyek által birtokba vétetnek, sőt a főispáni állomást is kiváltságaik sérelmével elnyerték. [2]) Ebből azt kell következtetni, hogy ez időben még császári, és nem török hatóság alatt állott. Látjuk e tiltakozásból egyszersmind, hogy Karánsebest akkor mily sok nemesség lakta. Igy

[1]) Veterani's Feldzüge 161—164. lap. Fessler IX. 458. l. Horváth Mihály IV. 228. l.

[2]) Macskási cs. ltára.

Naláczy György és János, Tornya Lázár, Gerlistyei János Olasz Lukács, Puy Mihály, Ivuly Mihály, Gyurma Miklós, Ungur János, Kricsovay János, Tornya János, Gonder Márton, Tornya Miklós, Flóka Gábor, Flóre János, Gyurma Gábor, Simon Zsigmond, Gerlistyei György, Tóth Miklós, Laczugh Gábor, Gámán Miklós, Fáncsi Mózes, Jósika Péter, Csató János, Lenkovicza Mihály és Gábor, Márgai György Vitan Sándor, Bobik János, Handra vagy Nandra Gáspár Jaksi Gábor, More Gábor, Rusori István, Puy Menyhért, Csóka János, Lomota Péter, Sebessy Mátyás, Romosz Zsigmond, Ulicskay vagy Raskay György, Kelemen Mihály, Lész János és Csiszár György. Ezekhez még hozzászámíthatom Fodor Mihályt, Macskási Pétert, Vajda Jánost, Macskási Jánost, Fiáth Istvánt, Gámán Mihályt és Olasz Jakabot, kik a január 10-én kelt meghatalmazást is aláirták. Csak fel nem lehet tenni, hogy a városi polgárság és nemesség oly időben, midőn a török parancsolt Karánsebesben, megbizottak által jogainak épségben tartását szorgalmazta volna Bécsben, — azonban a gyulafehérvári gyülekezet minden esetre oda mutat, hogy ezen időben a tekintélyesebb lakosság nem érezte magát biztosságban Karánsebesen, és azért az ellenségtől távolabb helyen tanácskozott és határozott érdekeiről. De azt sem tette volna, ha akkor a város török kézben lett volna. E névsorból hiányzik a tekintélyes szörénymegyei Thivadar család, mely sokszor az elsőbb hivatalokat viselte.

Következett Savoyai Jenő herczeg diadaldús kora. A zentai csata 1697. év september 11-én mélyen alázta meg a török portát és Tököly Imre legtovábbig maradván a táborban, végre ő is, mint Karánsebes, Lugos és Widdin czímzetes herczege, örökre elhagyván hazáját, Kis-Ázsiában Nikomediában telepedett le. [1])

De ezen esztendő Karánsebesről is jegyez föl egy némely eseményt. Gróf Herberstein a karánsebesi vár parancsnoka május közepén 600 bolgárt, a kik a császári zászlók alá menekedtek török földről, a Dunán átküldte, hogy a Nissa és Belgrád közt portyázó törököket feltartóztassák, és különben

[1]) Fessler IX. 469. lap. Böhm I. 179. l.

jelentést tegyenek a törökök mozgalmairól. Ezek nem sokára jelentették, hogy az ellenség május 4-én a Dunán átkelt és 3000 élelmezési kocsit és ezer lőszerrel megrakott tevét kisér Temesvárra kellő fedezet alatt. [1])

Macskási Péter, szörényi alispán, ki eddig is roppant tevékenységet fejtett ki e vidék élelmezésére és védelmére, valamint a rablók kiirtására és a falvak benépesítésére, nyáron 98 emberrel Karánsebesben az ellenség által rögtön körülvéve találta magát. Noha a törökök mintegy két ezeren lehettek, háromszori rohamuk a várfalakra szintannyiszor visszaveretett és igy 500 emberük veszteségével utoljára mégis elvonulni kényteleníttettek. Macskásy néhány zászlót foglalt el, de az ostrom alatt karánsebesi lakháza elhamvasztatott, és minden vagyona elpusztult. [2]) Ezen megrohanásban kuruczok is vettek részt a törökökkel, és általában azonosnak tartom ezen kirohanást Karánsebesre azzal, mely Donat tömösvári töröknek 1697. évben tulajdoníttatik, és melyről szintén tudjuk, hogy Macskási birtokait nagyon károsította, a kuruczok élénk részvétele mellett, kik között sokan voltak, kik előbb Macskási szolgálatában állván, lovakkal és felszereléssel a tömösvári törökökhez átszöktek.

Nagy veszteségei daczára Macskási Péter mégis Karánsebest biztosnak vélvén, Rabutin tábornokot követte Ujpalánka ostromára, — ez ostrom idejét nem találom feljegyezve. [3])

Hogy azonban Karánsebes, a törökök itt szenvedett kudarcza daczára még nem volt biztosságban, mutatta a következés.

Már nov. havában történt, hogy Rabutin tábornok 3000 katonával és nehány nationalistával Karánsebesből kiindult, Uj-Palánkát megtámadta és elpusztitá és 12 ágyút elfoglalt. [4]) A törökök még tél idején kisérletet tettek Ujpalánka ujra fel-

[1]) Extraordinariae Relationes Nr. XLVI.

[2]) Lipót király 1698. évi diplomájában, melylyel Macskási Pétert szörényi főispánná kinevezi, — a Macskási család levéltárában.

[3]) A török megrohanási kisérletről Karánsebesre Rabutin augusztus 19-én Dobráról jelentést tesz Eugen herczegnek.

[4]) Extraord. Rel. Nr. XCVI.

építésére, de Karánsebes felől folytonosan zavartatván, végre a kisérlettel felhagytak.

Egy ideig a kisebb háboru kapott fel, és nevezetesen 1698. február első felében a temesvári hadőrség kitörést tett Szeged határáig, onnét a marhát elhajtván, Csanád várát is megrohanta és őrségét kardra hányta. A császáriak akként kivánták a csorbát kifenni, hogy Karánsebestől a Dunáig portyáztak, egy előtalált török csapatot szétugrasztottak, és zsákmánynyal visszatértek.

A csetepaték legnagyobb részt Temesvár környékén estek, ezekben hol az egyik, hol a másik fél elbukott. A karánsebesi parancsnok azonban mindig arra ügyelt, hogy a lerombolt török erődök többé fel ne építtethessenek. Ez legalább Orsovára nézve nem sikerült.

April első felében gróf Herberstein Karánsebesről egy 3000 főre menő török csapat, és nehány száz pártütő Petróczy vezetése alatti átkelését jelzé, Pancsova közelében, hogy Temesvárra gabonát és pénzt szállitson; és hogy a temesvári pasa fedezetet küldött eléjük.

Minden nehézség és akadály daczára a törökök Ujpalánkát mégis felépitették, és Glöckelsperg ezredes július végén megint e vár ellen indult, hogy szétrombolja. Hallván azonban, hogy a törökök nagyobb erővel készülten várják, szándékától elállt, csapatait azonban csak Karánsebesig vezette viszsza, hogy szükség esetén közelebb legyen az események szinhelyéhez.

Dsafer pasa temesvári helytartó t. i. egy portyázás alkalmával a karánsebesi császári kapitányt vadászat alkalmával elfogta, és miután ez azt vallá, hogy a karánsebesi palánkban csak néhány száz ember őrködik, Dsafer pasa ezt 2500 emberével megrohanta és a külső palánkot fölperzselte. [1]) Ez jóval a zentai csata előtt augustus elején vagy július végén történhetett. Herberstein tábornok távollévén, Gallotin a vár quaestora, a lakosságot ellenállásra buzdította, a mely bármely fegyvereket előtalált, azokkal szembeszállt a törökökkel, kik 50 halott, 13 fogoly és 4 zászló elvesztése után csakugyan vissza is vonultak.

[1]) Hammer III. 897, l.

Ugy látszik, jegyzi meg Böhm Lénárt ez eseményekhez, hogy a törökök ez alkalommal Karánsebesnek csak falait tervezték lerontani. Elvonulásuk után a császáriak azonnal ismét helyreállították s a várt megszállták. Legalább két év mulva 1699-ben, a császáriak kezében találjuk. (Délmagy. külön történelme 409. l.) Az utóbbi vélekedésre oda szükség utalni, hogy Karánsebest ez esemény után folytonosan a császáriak birták a karloviczi békeig. Olvasom Böhmnél, hogy a lugosi csata évében, 1695. évben, a császáriak előbb téli szállásaikra nem mentek, mig Lugost, Lippát, Karánsebest és Titelt, a hová a temesvári pasa csak gyenge őrséget helyezett, vissza nem foglalták. (U. o. I. 169. l.)

A nagy háborúkat befejezte a karloviczi békekötés. A karloviczi békeértekezletek kezdetüket vették 1698. november közepén. A törökök voltak azok, kik Lugos és Karánsebes várainak lerombolását követelték, noha ezek a temesi tartományhoz tartoztak, és a császári fegyverek védelme alatt álltak. Némi berzenkedés után a császári teljhatalmu biztosok beleegyeztek abba, hogy Karánsebes, Lugos, Lippa, Csanád, Kis-Kanisa, Becse és Becskerek erődítései leromboltassanak. [1])

Karánsebesre nézve már deczember elején megállapodott szándéka volt a bécsi udvarnak.

Igy jutott be ez a föltétel a békeokiratba, mely az 1699 évi január 26-iki keltezést viseli, és a török birodalom történetében roppant fordulatot képez. E szerint a temesi tartomány még török kézben maradt ugyan, azonban a Maros és Tisza folyók partjain belül eső erődítések a császáriak által lerombolandók, és a törökök által fel nem építtethetnek. Kivételt képezett egy részről Temesvár, más részről Arad.

Feltünő jelenség, hogy 1699. év január havában a király meghagyásából Obresia faluban (Macskási birtok) vizsgálat tartatott az iránt, vajjon azóta, hogy Szörény vármegye a király birtokába visszakerült, ki volt annak választott vagy tényleges ősispánja, ki büntette és fékezte a latrokat. Vajjon gátolt-e Macskási valakit, hogy panaszával a császári tábornokokhoz

[1]) Hammer III. 917.

forduljon ; és kik szereztek legtöbb érdemeket a közrend helyreállításában.

A császári biztosok Prónay György és Rátoni István, 147 tanút hallgattak ki a legkülönfélébb helységekből, és e vallomások mind Macskási Péter érdemeit emelik ki. Megtudjuk ezekből, hogy az említett Macskási Péter az e zavaros korszakban felkapott utonállás és haramiaság ellen erélyesen föllépett, valamint Karánsebest és vidékét a ráczok garázdálkodásai ellen védeni iparkodott, és ez iránt Veterani tábornokot többször megkereste. A ráczok azért Macskásit halálra gyülölték és életére törekedtek, — ki magát nem érezvén biztosságban áskálódásaik miatt, Karánsebesen rendesen nem is mert tartózkodni, hanem három évig Vajda Mihály helyettesité őt hivatalában, kinek a ráczok közt rokonsági összeköttetése volt. De a ráczok ellene is fordultak, és nyilt piaczon neki azt mondák : Te nyujtottál segédkezet Macskási elillanására, ezért most neked kell halnod helyette.

Ugyan ez 1699. évben Loss János Péter, a nemzeti katonaság ezredese, és Karánsebes katonai parancsnoka volt, ki hatalmát terjeszteni törekedvén, ebben Macskási Péter erélyével és jogérzetével folytonos összeütközésbe jött. Ez állapot a közügy kárára válván, Rabutin tábornok meghagyta Glöckelsberg Ditrich ezredesnek, miszerint mind a két fél jogkörét szabályozza. September 5-én Klopotiván egyezség jött létre Macskási és Loss közt, Glöckelsberg és más tisztek jelenlétében, [1]) és ezzel az ingerültség lecsendesült.

Micsoda értelme lehet annak, hogy Loss még 1699. september havában karánsebesi katonai parancsnoknak neveztetik, és hogy ő Macskásival a hivatali jogkör tekintetében versenyez, nem eléggé világos, — miután a karloviczi béke folytán egész Szörény vármegye is a török hatalmába esett. Ez által a birtokos nemesség is, mely már 1695. év óta sokszor hol Benczencz faluban, hol Hátszegen gyülekezett, minden magán vagyonát elvesztvén, végkép kivándorolni kényszerült, és majd kivétel nélkül Hunyad és Fejér megyében telepedett le, hol a

[1]) Macskási cs. ltára.

régi Szörény megyei családokkal gyakran még ma is találkozunk.

A Maros és Duna közti vidéknek valóságos átadása a békekötés daczára, minden részében, ugy látszik, nem egyhamar teljesült, hisz Marsigli tábornok még 1700. október havában állt seregével Lugos, 1701. évi január 23-án Bisztra alatt; általában a császári határigazitási bizottság még 1702. évben is müködött.

A Rákóczy korszak hatalmas mozgalmai, Karánsebes viszonyaiban nem idéztek elő változást; a török uralom itt szilárdan állt fenn 1716. évig, a midőn Temesvár visszafoglalása Magyarország földén a félholdat örökre elhomályosítá. A passaroviczi béke 1718. évben visszaadta Magyarországnak a Maros, Duna, Tisza és az erdélyi határok közti részét, és igy Karánsebest is.

Mercy e tartományt 11 kerületre osztotta fel, melynek egyike a karánsebesi kerület volt.

A béke müvei mind kérdés alá jöttek, midőn a törökök 1738. évben ismét Magyarországba fegyveres berohanást tettek. A viddini pasa egyideig Mehádiát május havában hiában ostromolván, az innen Karánsebesen át, Lugosra és Temesvárra vezető országút birtokába helyezték magukat, és igy az egész tartományt elárasztották.

A császári hadsereg, mely a Groczka melletti tábort oda hagyta, hogy a törökök ellen a magyar haza földjét védje délkeleten, Pancsovánál a Dunán átkelve, Lugoson és Priszakán át indulva 1738. június 29-én utjában a déli határ felé Karánsebes előtt táborozott, és ez alkalommal a váradot teljesen elhagyatva, a lakházakat összerombolva találta. A ferencziek temploma fel volt dulva, a szent képek, az oltárok elpusztítva, a kriptának halottjai kihányva, — az emberi kegyetlenkedés szomorú tanúságai. [1]) E városban Pálfy tábornok hátra maradt, hogy az összeköttetést Karánsebes és a hadsereg közt fentartsa. Mig a császáriak Kornia és Mehádia mellett az ellenséggel sikerrel vivtak, néhány szökevény és közte egy császári hadibiztos Karánsebesen azt az ál-hirt terjesztette, hogy

[1]) Báró Toussaint levelei.

a császári sereg tökéletesen megveretett. Ily hir képes lett volna a hadsereg háta mögött zavart okozni, és igy a tábornok a balkövetkezményeket a hírkovácsolók elzáratásával megelőzte. [1])

A háború egyes mozzanatait előadni, nem e hely történetéhez tartozván, csak azt kivánom megemlíteni, hogy a császári hadsereg már a következő hónapban a csatatéreket odahagyván, visszafordult, és július 19-én Szlatinára, innen 20-án Karánsebesre ért, hol a Temes mögött a következő napon kipihent. [2]) Július 25-én ért ide a mehádiai sáncz hadőrsége, mely 17-én Bärenklau ezredes alatt magát megadta, és 500 spahi által ide kisértetett. Bärenklau azt reménylette, hogy Karánsebesen a császári hadsereget fogja találni, és azért a török kiséretnek igéretet tett, hogy lovak és legénység itt élelmezést fognak kapni. Várakozásában az ezredes csalatkozván, és az üres városban nem tudván kielégiteni a törököket, ezek ámitást gyanitván a császáriakat lemészárlással, sőt saját pasájukat is fenyegették, ki őket ide vezette. Végre a törökök lecsendesíttettek, sőt Karánsebesről vissza is vonultak, a pasa pedig egy más török tiszttel és a volt mehádiai hadőrséggel Ghilányi-féle huszárok kiséretében, a császári hadsereg után iramodtak, és azt 26-án Lugos előtt utólérvén, a főhadvezér által teljes kielégitést nyertek.

Az 1738. évi háború eredménytelen volt, egészben inkább a töröknek kedvezett, de még sem annyira, hogy az 1739. október 2-án aláirt gyalázatos belgrádi békekötés igazolva lett volna. Ezen békekötés szerint a császár ugyan megtarthatá az ekkor »temesi bánságnak« nevezett vidéket, azonban azon keskeny földterület kivételével, melyet a Cserna folyó Orsova átellenében képez, mielőtt a Dunába szakad.

A tartomány kormányzását 1742-ben b. Engelshofen vette át, ki a karánsebesi katonai laktanyát épittette.

II. József császár a katonai végvidék láncolatának kiegészitésére az ugynevezett zsupaneki oláh-zászlóalj szervezé-

[1]) Hogy itt nem Pálfy János értendő, világos. Mert János, kinek a király a hadsereg fölötti fővezényletet ajánlotta, azt el nem fogadta.

[2]) Lásd e munka I. köt. 139—147. lap, és a Mehádia, Orsova, Kornia czikket.

sét hagyta meg báró Papilla alezredesnek, és azt rendelte, hogy ahhoz azon 34 kamarai helység tartozzék, mely Ó-Orsovától Mehádián át, Karánsebes és Margaig szétszórva elterjed. E helységek Papilla által, a neki 1768. évi április hó 18-án adott utasítás értelmében vétettek át. Mielőtt ezen terület katonai lábra állíttatott volna, Papilla minden faluból egy kenézt és 4—12 embert a lakosok közül hivatott magához, és pedig Karánsebesre, Vaar, Ohaba-Bisztra, Valiamare, Maal, Marga, Dalcs, Szervestje, Turnul Borlova, Bolvasnicza, Csiklén, Vercserova, Ilova, Szadova, Armönis, Főnis, Teregova, Ruszka, Rujen és Kröcsma képviselőit, — Mehádiára meg másokat. Igy alakult 1769. évben az oláh végvidéki zászlóalj, 35 falu területével. [1])

Nem sokára a terület nagyobbitása szükségesnek találtatott, ugy hogy 1773. évben az oláhbánsági zászlóalj 56 helységre kiegészittetett.

A bécsi udvari hadi tanács 1775. évben az eddig önálló illir-bánsági ezredet, az oláh-bánsági zászlóaljjal egyesítette; az uj hadtest oláh-illirbánsági ezrednek neveztetett. [2]) Ennek törzshelye volt Karánsebes.

1779. évben alakittatott a »temesi bánságból« a mai Temes, Krassó és Torontál vármegye, csak a katonai végvidék, mint külön terület, a hadi tanácstól Bécsben maradt függővé.

Ezen ujra alakított Krassó vármegyéhez tartozott eleinte Karánsebes is a szomszéd 39 faluval, melyekkel egy külön megyei járást képezett, de egy 1783. évi helytartósági rendelet 14 helységet, nevezesen Karánsebes várost, Csuta, Obresia, Glimboka, Cseresbisztra, Szavoy, Vaiszlova, Jász, Bukin, Pojana, Prisztián, Petrosnitza, Bokosnitza, és Goletz falvakat Krassó vármegye területéből kihasítván, a katonai végvidékbe, illetőleg az oláh-illirbánsági határőrezred területével egyesítette.

II. József császár 1788. évben hadat izent a zultánnak és ennek következményei nem sokára mutatkoztak. A törökök

---

[1]) Vaniček: Spezialgeschichte der Militärgränze II. köt. 194—198. lap.

[2]) U. o. 228. lap.

Orsovánál betörtek, és Papilla tábornokot megszalasztották. September 14-én Lascy és Wartensleben a császár parancsára a törököket Szlatinánál megtámadták, de a császáriak a megsemmisítés veszélyének tették ki magukat, II. József azért hadseregét visszahelyezte, és Karánsebes alatt erős táborba szállt, remélvén, hogy az ellenséget nyilt csatára a hegyekből kicsalja, de a terv nem sikerült, a törökök a császári csapatokat egyenkint verték meg; egyébiránt csak pusztitani volt szándékuk, nem megtartani az állomásokat. A császáriak Karánsebest elhagyták, minthogy a törökök már Pancsovát, Kubint, Ujpalánkát és Fehértemplomot elfoglalták. A nagyvezir utóbb Karánsebest egészen feldúlta, felperzselte és a császári hadsereget, futamodása közben, Lugos alatt szétverte.

Ezen és a következő években folyt háboruknak véget vetett a szisztovi béke 1791. évben.

A város egyedüli kitünősége a XVIII. században abban állt, hogy az oláh-bánsági határőrezred parancsnoksága itt székelt. Községi élet nem fejlődhetett ki, annál kevesbbé politikai.

Megemlítésre méltó, hogy 1817. év september 27-én Ferencz király, és a királyné, erdélyi utjokból Hátszegen át Karánsebesre érkeztek, honnan utjokat Mehádián és Orsován át folytatták.

A történet ezentul már nem igen foglalkozik Karánsebessel. Itt volt ugyan az oláh-illir ezrednek székhelye, [1]) de a városnak még saját magistratusa sem volt, mint Fehértemplomnak és Pancsovának. Mihalyevics Mihály dandárnok inditványára, azon tekintetből, hogy az ezrednek némely századai Karánsebestől igen messzire fekszenek, 1838. november 1-én az illir-bánsági zászlóalj alakittatott, melynek székhelye Fehér-

[1]) Az oláh-bánsági határőrezred hivatalos közleménye szerint az ezred törzskara 1803. évben Fehértemplomból Karánsebesre tétetett át, és azóta folytonosan itt maradt. Az ezred parancsnoksága folytonos viszályban állván a fehértemplomi városi tanáccsal, az itteni polgárság igen nagyon kért, hogy az ezred Karánsebesre áttétessék, a mi legfelsőbb helyen 1801. évben el is rendeltetett, de az ezred átköltöztetése csak 1803. évben történhetett, mert Karánsebesen hiányoztak a szükséges épületek. (Böhm : Monographie von Weisskirchen 28. l.)

templom lett, — ezen zászlóalj 1845. év június 1-én ezreddé tágíttatott. Mind a két esetben a régibb oláh-illir területből egyes részek kihasíttattak.

Az 1848. és 1849. évi szabadságharczban az oláh-bánsági ezred területe sokkal kevesbbé volt felforgatva, mint a többi két ezredé. Tény, hogy az ezred nem csatlakozott a bel- és külföldi szerb lázadókhoz, noha semmit nem tett, a mi hadura iránti kötelességével meg nem fért volna.

Az actióba ugyszólván csak akkor nyult bele, midőn Appel tábornok Karánsebesből kiindult, hogy a temesvári őrség egy részével egyesülten 1848. november 15-én Bogsánt megtámadja. De ezen bányaváros Asboth által derekasan védelmeztetvén, Appel megint Karánsebesre visszavonult csapataival. [1])

A következő 1849. év tavaszán Kossuth a győzelmes Bem tábornokot hívta meg Erdélyből Magyarországba, ki e meghivásra örömest hajlott és rendelkezhető seregét két csapatra osztá, s mig az egyikkel Bánfi ezredes a dévai uton nyomult elő, a másikat (1200 ember és 12 ágyu) ő maga vezeté a Hátszeg völgyén, mindenekelőtt Karánsebesre sietvén, hogy a ruszkabányai vashámort magának biztosítsa, (Szeremlei hibásan karánsebesi vashámort emleget) hol ágyugolyókat szándékozott öntetni. Bem április 17-én érkezett Karánsebesre, és itt vette Kossuth abbeli figyelmeztetését, hogy mielőtt tovább jönne, tisztitsa ki a »Bánságot.« Ezen előnyomulás következménye volt Temesvár cernirozása és ostroma.

Midőn Berger várparancsnok július 1-én Aradot a magyaroknak hadszerződésileg átadta, az őrségből 595 ember (karánsebesi határőrök) a honvédek soraiba lépett át.

E város akkor említtetik megint, midőn a forradalom hanyatlása folytán, a menekvés lehetősége majdnem csak ezen irányban mutatkozott. Perczel tábornok és kisérete már aug. 11-én tartózkodott itt.

A nagyszerü forradalmi harcz egyik utolsó tette e városban folyt le. Bem égett azon vágytól, hogy a háborut Ausztria ellen folytassa, azért Kossuthtal akarván találkozni, 1849. au-

[1]) Vanicsek IV. köt. 228. lap.

gustus 14-én Karánsebesre utazott, de őt ott többé nem találván, Facsetre fordult vissza, hol tüstént haditanácsot tartott.

A lugosi csata szerencsétlen kimenetele (augusztus 15.) a harczi kedvet fölötte lelohasztá. Dessewffy Arisztid tábornok és Lázár Vilmos honvédezredes, be nem várván ezen csata eredményét, Lugosról Karánsebesnek vették utjokat. Üldözésökre Lichtenstein herczeg a Simbschen könnyü lovasságot küldte, mely 12 lovas századból és 6 ágyuból állt, mig a Lederer nehéz lovas dandár, s a Müller granátos zászlóalj őrségül maradt. Simbschen augusztus 16-án Lugosról Szákulig, 17-én pedig előcsapatával Mutnikig ment, portyázó csapatot küldött Csutára. Segélyére 18-án a Müller gránátos zászlóalja Lugosról Szakulra vonult, és minthogy a felső temesvölgyi terület kevéssé alkalmas a könnyü lovasságra, — a mit előre tudni lehetett volna — még 4 zászlóalj s 12 ágyu szólíttatott a Maros völgyből Karánsebesre, hova e csapatok egy része 20-án meg is érkezett. Most Wallmoden altábornagy vette át a parancsnokságot a karánsebesi vonalon. Dessewffy és Lázár az augusztus 18-ka és 19-ke közti éjjel odahagyták Karánsebest, melyet erre Simbschen előhada szállott meg; csapataik nagyobb része Hátszegnek tartott, egy osztály azonban, mely jobbára a lengyel és olasz legióból állott, Vogtner ezredes alatt a Temes völgyön fölfelé Mehádiának vonult.[1])

Lázár Vilmos a dolog állásáról értesülvén, az egykori 9-dik hadtest romjaival, ugymint 3000 ember, 600 ló, 36 ágyu már augusztus 19-én leraká az osztrákok előtt a fegyvert; csakhamar aztán Dessevffy is megadá magát Walmodennak. (Igy Rüstow)[2]) Lázár és Dessewffy ezen tettökért, hogy t. i. nem orosz, hanem osztrák csapatok előtt hódoltak, azon kegyelemben részesültek, hogy kötél helyett golyó utján végeztettek ki.

Wallmoden főhadi szállását Karánsebesben üté fel.[3])

---

[1]) Rüstow: Az 1848—1849-ki magyar hadjárat története. Áldor Imre forditása, II. köt. 400. lap.

[2]) Dessewffy és Lázár hadteste, midőn Lugosról Karánsebes felé indult, Horváth Mihály szerint mintegy 5000 emberből állt. (Függetlenségi harcz III. köt. 519. lap.) Csak nem vesztett 2000 embert a hadtest, a fegyver lerakásig!

[3]) Szeremlei egyenesen mondja, hogy Lázár Vilmos Karánsebesen tette le fegyvereit. (Magyarországi krónika, az 1848. és 1849. forradalom

A dandár parancsnok állomása 1854. évben Karánsebesből Orsovára tétetett át.

Magyarország önrendelkezési jogát visszanyervén, a katonai határvidék visszakeblezése országszerte újra sürgettetett. A király ezen törvényes és természetes óhajt figyelembe vette, és 1872. május 9-én a magyar ministerium előterjesztése, és a közös hadügyministeriummal való egyetértés folytán, az eddigi határőrvidéki törzshelyet, Karánsebest (ugymint Fehértemplomot és Pancsovát is) városi rangra emeli, annak a magyar kir. városok szervezetét adja, és a kért czímer használhatására feljogosítja. [1])

A királyi elhatározásról a városi közönség az akkor fennálló temesvári cs. és kir. dandár- és katonai parancsnokság utján értesült, [2]) a mely parancsnokság hasonló rendeletet intézett a feloszlatandó 13. számu oláhbánsági határőrezred pa-

---

idejéből II. 315. lap.) De nem minden iró nyilatkozik ily határozottan, sőt némelyek épen más helyeket neveznek, hol a fegyverlerakás történt volna. Ha Rüstow azt irja, hogy Dessewffy és Lázár a 18-ka és 19-ke közti éjjel Karánsebest odahagyták, és hogy csapataik nagyobb része Hátszegnek tartott, nem lehet állítani, hogy a fegyverletétel Karánsebesen történt. Szilágyi Sándor szerint (A magyar forrad. férfiai 148. lap.) Lázár augustus 19-én Karánsebesen é l tette le fegyverét, — nem mondja kinek. Ugyan ő (A magyar forrad. története 423. lap) irja, hogy a »Dévánái« Lázár vezénylete alatti magyar sereg Simbschen tábornoknak hódolt meg. Horváth Mihály (Magyar függetlenségi harcznak története III. 523. lap.) az eseményeket ugy adja elő, hogy a magyar csapatok aug. 18-án egy osztrák had közeledtéről értesülvén, a rákövetkezett éjjel Karánsebest elhagyta, és egy része Hátszegre indult. Tehát Horváth Mihály szerint, noha világosan nem mondja, a fegyverletételnek Hátszegen kellett történnie, sőt Springer (Geschichte Österreichs, II. 766. lap) azt irja, hogy Lázár és Dessewffy 3000 emberrel Mehádiánál capitulált. Végre Majláth is (V. köt. 301. lap) azon véleményen van, hogy a Lugosról visszavonuló csapat Karánsebesre ment, és Simbschen tábornoknak adta meg magát. A mint láttuk, ez iránt is van véleménykülönbség, hogy a magyarok kinek adták át fegyvereiket. Az egyik iró Simbschen, a másik Wallmoden tábornokot nevezi. Még Rüstowból sem világlik ki, vajjon Desewffy és Lázár, vagy csak az első adta meg magát Wallmodennak, Szeremlei azt Lázárról is állítja.

[1]) Lásd A Szörényi bánság története, I. k. 481. 482. lap.

[2]) K. K. 23-tes Truppen Divisions — und Militär-Commando Temesvár. Grenzverwaltung Praesidial N. 320.

rancsnokságának, és a közigazgatási katonai kerületnek is. A városi szervezés vezetésére és keresztül vitelére Beszarobics Vincze, 63. számu sorezredbeli alezredes küldetett ki a temesvári hadparancsnokság által. A szervezési munkálatok 1873. évi márczius 12-én fejeztettek be, május 1-én pedig Beszarobics elnöklete alatt a városi tisztikar is megválasztatott. Beszarobits feladatát teljesítvén, a város részére Ivacskovics György, akkori Krassó vármegyei főispán kormánybiztosul neveztetett ki, [1]) később, midőn Jakab Bogdán lett Szörény vármegyei főispán, [2]) a városi ügyek vezetése az ő kezére bizatott, Ivacskovics kormánybiztossága alól fölmentetvén.

Az uj politikai élet értelmében az 1873. évi XXVII. törv. czikk 8. §-a Karánsebest önálló törvényhatósági joggal ruházá fel, azonban a 13. §. szerint a főispáni tiszttel Szörény vármegye főispánja bizatott meg.

Minthogy 1872. november 1-től kezdve az egész katonai határőrvidék a magyar ministerium alá helyeztetett, és e terület egy részéből a régi Szörény vármegye ujra alakíttatott, a vármegyei hatóság székhelyét Karánsebesen foglalta el, és az egykoruan alakult királyi törvényszékkel kezdte alkotmányos működését.

A vármegyei szervezet folytán Karánsebes vidéke szolgabirói kerületté lett. A karánsebesi század területéhez tartoztak annak idején Karánsebes, Uj-Karánsebes, Lindenfeld, Bukin, Prisztian, Körpa, Bolvasnicza, Szlakna, Borlova, Szervestye, Pojana, Dalcs, Csiklén, Turnul, Rüen. Tágasabb lett az 1872. év után alakult karánsebesi szolgabirói kerület, mert ahhoz Bolvasnicza, Borlova, Bukin, Bokosnicza, Csiklén, Cseresa, Csutta, Dalcs, Ferdinandsberg, Glimboka, Golecz, Jász, Karánsebes, Körpa, Krőcsma, Lindenfeld, Maal, Marga, Mörul, Obresia, Ohaba-Bisztra, Petrosnicza, Pojana, Prisztian, Rüen, Ruskicza, Ruszkabánya, Szavoj, Szervestye, Szlakna, Turnul, Vaar, Valyemare, Valisora, Vercserova, és Vaiszlova kapcsoltatott. A város önállósága nem tartott soká, és midőn a tör-

[1]) Magyar belügyministeri rendelet 1873. évi június 4-éről, 18999. sz. alatt.

[2]) Lásd az I. kötet 315. lapját.

vényhozás az 1874. évi XX. törv. czikkel több városi törvényhatóságot szüntetett meg, mert az illetők városi kellékekkel nem birtak, vagy mert az önállóság költségeit nem viselhették, Karánsebes és vele Fehértemplom is azon városok sorsában részesült, melyek a vármegye területébe bekebeleztettek.

Karánsebes történetében nevezetes nap 1877. évi január 15-ke. E napon t. i. a város régi képviselői testülete utolsó közgyülését tartotta, a törvények értelmében alakítandó uj képviselőségre a választások február 3-án ejtettek meg. Az új testület 25 tagból állt. [1])

A város megszünvén önálló municipium lenni, ezentul rendezett magistratussal biró községgé alakittatott át.

(Egyházi történet.) A szörényi bánság általános történetének előadásában a tartomány vallási viszonyait behatóan tárgyaltam, kivált a róm. kath. és görög-keleti egyházra fordítván figyelmet. [2]) Vannak azonban egyháztörténeti részletek, melyek nem annyira az egész Szörénységre, mint inkább Karánsebes helyi viszonyaira vonatkoznak és ezért azok itt közlendők.

A római katholikusok 1392. évben Mihály nevü sebesi plébánust tiszteltek, ennek elődje, bizonytalan évben volt Lukács. Egy karánsebesi nemes, Garalyscha Jakab 1380. évben, azon okból, mert a törökök elleni háborura adakozásokat tett, Lénárt báthai apáttól és Hozthoni Tamás pápai biztosoktól általános bünbocsánatot nyer. [3])

Hunyadi János híres fegyvertársa, a szent ihletségü Capistranói János Sebesben 1455. évben október 30-án kelt levelének tanúsága szerint Macskási Jakabot és feleségét Annát, mint a Seraficus Ferencz-rend jótevőit, a ferenczieck confraternitásába befogadja. Itt Capistranói János magát igy nevezi: frater Joannes de Capistrano ordinis eiusdem minimus et indignus Haereticae Pravitatis Generalis Inquisitor. Egy Karánsebesen létező zárdáról nem tesz említést, hanem a keltezés módja in loco n o s t r o de Sebes, melylyel 1497. évben Lasko Oswald barát is él, mindenesetre csak azt jelenti, hogy a barátok Karánsebesben otthon érezték magukat.

[1]) Szörényer Zeitung 1877. év 6. és 12. sz.

[2]) Lásd e munka I. köt. 330—380. l.

[3]) Kemény J. diplomatariuma.

Hasonlókép Frater Gregorius de Sylisio 1490. évben Mutnoki Jánosnak indulgentiát ad, a ferenczieknek rendje iránti kegyelete és érdemei végett, a miért is őt és feleségét Dorottyát a rend confraternitásába fölveszi. [1]) A levél Karánsebesben kelt, miből következtethetni, hogy a ferenczieknek zárdája már akkor fennállt a városban. Ez bizonyossággá válik egy másik, 1497. évben szintén Karánsebesben kiadott levélből, mely szerint frater Oswaldus de Lasko, a magyarországi minorita rend vicariusa, Mutnoki Mihály sebesi bán özvegyét Angalitát, leányát Dorottyát, és ennek fiait Miklóst és Pétert a szerzetes confraternitásba fölveszi. [2])

A XVII. század közepén, ugy látszik, a jezsuiták egészen kiszoríták a ferenczrendi barátokat Karánsebesből.

Melyik volt az eredeti római kath. templom Karánsebesen, mely védszentnek volt ajánlva, nem tudjuk; de tudjuk, hogy a templom főoltárában, egy 1439. évi okirat szerint, szentek ereklyéi őriztettek, és hogy ezen oltárnál ünnepélyes eskük tétettek le peres kérdések alkalmával.

Kolostornak első nyomát 1429. évben találjuk Karánsebesben. Ujra 1534. évben van róla szó, a midőn Máté ferenczrendi barát azt tanusítá, hogy Fiáth László királyi engedelemmel örökös jószágaiban lányait fiusítá.

Ifjabb Bercsényi László, ki 1534—1542. évben élt, és ki állítólag szörényi bán lett volna — mire semmmi hiteles adat fel nem hozható — a jezsuitákat hivta Karánsebesbe, és ott Jeruzsálemből visszatérte után, collegiumot alapított. Mind ez Bercsényi Miklós, a híres kurucz vezér közleményén alapszik, ki ezen adatokat a bécsi udvarnak 1699. körül beadott folyamodványában elmondja. [3])

A XVI. században a ferenczrendi szerzetesek lelkipásztorkodtak Karánsebesben. Benkő (Miikovia II. 514. lap.) a fe-

[1]) Macskási cs. ltára.

[2]) U. o.

[3]) A Topographia magna Hungariae szerzője azt irja, hogy Bercsényi László fia Imre és ennek neje hozták be a jezsuitákat Karánsebesbe. Ez állítás föltétlenül el nem vetendő, mert a Bethlen Gábor alatti dolgokkal elég jól összehangzik. Lásd a Szörényi bánság története I. 297. lapját.

rencz-rendiek zárdái sorában a karánsebesit is felsorolja, azonban a szerzetesek itteni megtelepedésének idejéről, és egyéb sorsáról semmit sem mond.

A protestantismus a Zápolyaiak uralkodása folytán nagy tényező lett az ország történetében, és a Szörénység kivált Petrovics határozott föllépése után, az uj tan felvirágoztatásának szintén kedvezett. Arról nincs tudomásunk, hogy a protestantismus a görögkeletiekkel szemben állt volna, a mi abból magyarázható, hogy az utóbbiak hierarchiája akkor még ki nem fejlődött. De a katholikusokkal nem hiányzottak a surlódások, és különösen Karánsebesen a katholikus és protestáns felekezet közt a templom használata miatt egyenetlenség tört ki. Az ügy az 1564. év január havában Segesváron tartott országgyülés elé került, mely a baj megszüntetésére azt javasolta, nevezzen ki a fejedelem néhány tekintélyes férfit, kik a viszály okait elhárítsák. A fejedelem azonban czélszerütlen dolognak tartván azt, ha a viszály megszüntetésének kisérlete épen a viszálkodókra bizatik, országgyülésileg elrendelte, hogy egyik napon a katholikusok, másik napon a protestánsok használják a templomot, mely használat ideje alatt tiltva van a másik félnek az istentisztelettel foglalkozókat háborgatni. [1])

A katholikus vallásnak a XVII. század elején nagyon kevés hívei lehettek Karánsebesben, különben az 1624. évi gyulafehérvári diéta nem találta volna szükségesnek, hogy Bethlen Gábornál közbejárjon a karánsebesiek kérelmének érdekében. Bethlen Gábor meghallgatta a kérelmet, és július 8-án rendelte, hogy ők is privatus helyen maguk vallásán levő papot tarthatnak, és azt a hol szerit tehetik, maguk közé levihetik ünnepnapokra, lelki vigasztalásukra, és religiójuk szerint való exercitiumokra, addig »mig találtatnék ki esztendő számra közöttök laknék«, — vagy: »migh oly egyházi embernek szerét nem tehetnék, ki annuatim fizetésekért ott Karánsebesben laknék.« Ezen rendelet szerint a katholikusok fizették ugyan lelkészüket, de a fennebbi engedmény mellett, kötelességükké volt téve, »hogy az orthodoxa religión (értsd a protestáns vallást) levő predikátornak fizetését kiki közülök személy szerint

[1]) Erdélyi országgyülési emlékek II. köt. 168. és 224. lap.

megadja, annak felette is, az templomhoz is, in perpetuum soha semmi részöket ne pretendálják.« [1])

Mind ebből kitünik, hogy Bethlen Gábor idején a katholicismus Karánsebesben, ennél fogva az egész Szörénységben is, csak türt vallás volt.

A következő (1625.) évben Bethlen Gábor, az ő rokonának, Károlyi Mihálynak sok kérelmére megengedte, hogy itt két jezsuita pater a lelkészi teendőket végezze. [2])

A fejedelem elhatározására nagy befolyással voltak Káldi György, a magyar biblia fordító kérelmei is, melyeknek engedvén, a jezsuitákat Erdélybe visszahelyezé, és beleegyezett, hogy Karánsebesen uj rend-házat állítsanak fel.[3]) Még 1625. év september 28-án adta ki Bethlen Gábor az engedményezési levelet Bujtul György és Makó István jezsuiták számára, hogy Karánsebesen társaikkal együtt letelepedhessenek, és a hatóságok általa oda utasíttattak, hogy őket ne zaklassák és védelmükbe vegyék. Még Rákóczy Ferencz idejében is volt a jezsuitáknak térítő házuk Karánsebesen.

A protestans egyház létezése Karánsebesen tehát bizonyos, sőt fensőbbsége is a többi vallások fölött. Templomuk a belváros piaczán állt a XVII. században.

Báthory Kristóf erdélyi vajda 1580. évben ájtatosságáról, tudományosságáról, és isten igéjének hirdetésében való szorgalmáról nagyon dicséri tótváradiai Gyercza István karánsebesi lelkészt, (pastor ecclesiae civitatis nostrae Karansebes) és ez okból lugosi házát és kertjét minden adó alól kiveszi. [4])

Egyenetlenség esete is fordul elő a lelkész és községe közt. Zákán Gábor t. i. 1593. év végén beperelte Karánsebes vármegyét és városát 286 forintért, melyekkel az ő atyjának, István papnak jámbor szolgálatjaiért 1578—1591. évig adósai maradtak, — és a pört Palatics György bánnál megnyerte. [5])

---

[1]) Bojti Gáspár protocolluma a gyulafehérvári káptalani ltárban.

[2]) Bel. Compendium Hungariae Geographicum, 263. l., ki azonban hibásan 1525. évet ir.

[3]) Tudománytár 1838. év IV. köt. 312. lap. Lásd a többit a Ször. bánság tört. I. 337. lap.

[4]) Gyulafehérvári kápt. ltára.

[5]) U. o.

Vajjon micsoda valláson lévők voltak ezen lelkészek? és vajjon az 1593. évben említett István, külön családneve daczára, nem azonos-e azon Istvánnal, kit Báthory Kristóf dicsér? — nem dönthetem el. Fogarasi István, a lugosi oláh-magyar ekklézsiának lelkipásztora deák- és magyar nyelvből egy katekizmust forditott oláh nyelvre, és azt 1648. évben Barcsai Ákos bánnak ajánlotta. Az ajánlásból kitetszik, hogy Lugoson és Karánsebesen volt magyar református iskola, és hogy Fogarasi Szent Dávid zsoltárait is leforditotta oláhra, s Barcsai segítségével ki akarta nyomatni.

Barcsai érdemét, ha van, semmikép sem lehet tulbecsülni, mert a karánsebesi oláhok már jóval előtte használták a protestánsok énekeit. Hercse István oláh kalvinista már a XVI. században fordította a Szentirást oláhra, Geleji Katona István pedig, a Bethlen Gábornál nagy kegyben álló erdélyi superintendens, már 1640. évben nehány pontozatot tett fel, kivánván, hogy Milovit magát hittel kötelezze azok megtartására, ha akarja, hogy a fejedelem őt az erdélyi vladikaságra kinevezze. E pontok egyike (a 6-ik) igy szól: hogy a mi (t. i. a protestánsok) oláhra forditott énekeinket, melyekkel a karánsebesiek, és lugosiak élnek, leirassa, kinyomtattassa, és gyülekezetükben minden nap predikáczió könyörgés előtt és után énekeltesse. Hogy az immár oláhra fordíttatott katechizmusokat kinyomtattassa, és a gyermekeket s leánykákat szabott órákon reá tanittassa. [1])

Kitetszik, hogy már Fogarasi előtt voltak vallási énekek és könyvek oláh nyelvre forditói, és hogy azok mintául vétettek, melyek Lugoson és Karánsebesen használtattak.

A görögkeleti egyház hivei már a XVI. században szép számmal voltak itt. Már 1579. említtetik a rácz templom, mely a Szerem-utczában létezett, Fiáth Lajos kertjének keleti oldalán.

Hogy az oláhoknak itt templomuk volt, említtetik 1688. évben, midőn a török megszállás ideje előtt, birtokviszonyok földerítésére bizottsági vizsgálatok folytak. És csakugyan olvassuk, hogy Fiáth Lajos testvérei 1579. évben Simon Já-

[1]) Uj Magyar Múzeum. 1859. folyam I. 216. l.

nosné Anna és Gerlistyei Györgyné Katalin ellen pörlekedni szándékozván, hogy közremüködését megnyerjék, a Szeremutczában fekvő kertüket, mely keletre a rácz templom temetőjével határos, neki el adják.

Pár évvel a karloviczi béke előtt Stibicza Spiridion neveztetett ki karánsebesi görög-keleti püspöknek és midőn Jenő savojai herczeg e vidéket győzelmesen bejárta, a gör. keleti hitü lakosok már többségben voltak, de midőn a szerb hierarchia tulsúlyra kapott a görög nem egyesültek vallás felekezetében, a püspökség Verseczre tétetett át, hogy a szerbek befolyása annál jobban érvényesíthesse magát. Ez 1770. év körül történt, [1]) midőn Verseczen a püspök székesháza már fölépült. Azóta a püspök eredeti lakása Karánsebesen, egy malom és 24 hold szántóföld a püspök nevében kezeltetett. Az itteni két g. n. e. templomok egyike folytonosan viselte a kathedralis templom elnevezését. Csak az 1864. kir. rendelet folytán, mely az oláhok kívánságának, egyházuknak a szerbektől való elkülönitésére eleget tett, a püspöki szék Verseczről ismét Karánsebesre helyeztetett vissza. Korabinszky ugy vélekedik, hogy e püspökség évi jövedelme 15000 forintra tehető. A városnak 1823. évig öt görög kel. plébánusa volt, kiknek száma utóbb háromra leszállíttatott, mindegyik alá mintegy 110 házszám tartozott, csak a főesperes másfél plébánia illetőségével birt. A városban van két g. n. e. templom és egy kápolna a kereszthegyen, (dialu krucsi), mely 1825. évben épült.

Karánsebesen két török mecset létezett, melyek csak a Barcsay Ákosra következő időben épülhettek. A törökök kiüzetése után a kerítésen belül levő mecset a római katholikusoknak adatott át, azért a Karánsebesről 1688. évi augusztus utolsóján az udvarhoz küldött követeknek utasításul adatott, hogy a keritésen kivül levő mecsetet a reformátusok számára kérjék.

Az unitaria vallás, mely igazán erdélyi vallásnak mondható, a karánsebesi bánságban szintén hiveket nyert. Erre ugyan egyenes adatunk nincs, de az alig kétségbe vonható tény, mert Karádi Pál a magyar-alföldi unitárius egyházaknak

[1]) Lásd I. köt. 356. lap.

superintendense, Bethlen Gergely udvari papjavolt, ki 1560—1566. években a karánsebesi bán hivatalát viselte.[1]) Hogy e tartományban unitáriusok is laktak, következtethető abból is, hogy nekik Temesvárott saját nyomdájuk volt a XVI. század végén,[2]) — tehát azon időben, midőn a Karánsebessel szomszédos Szervestye faluban szintén nyomda működött, vallási célokra.

A karánsebesi főesperesség ma is fennáll, tulélvén a török korszakot, a német interregnumot, a katonai határvidék szervezetét, és a közjogi forradalmakat. A karánsebesi ferenczrendi barátok egyszermind a helybeli plébániát tartották, 1741. évben templomuk kijavítása rendeltetett el. Lustig Ivo, 1734. évben volt itt ferenczrendi plébánus és a temesvári zsinaton különféle igényeket emelt, a plébánia anyagi helyzetének javítására. A ferenczek zárdája 1784. évig állt fenn, a midőn aztán iskolává alakittatott át. Róm. kath. templom csak egy van.

(Topographia.) Karánsebes városa 1588. évben határos volt Bukin, Pojana, Ruzs, Ökörpatak, Macskás, Zsuppa, Jász, Mészfalu (ma Vaar) Csiklén, Sterminaza máskép Turn, Rüen, Szlatina,[3]) Gerlistye,[4]) és Dalcs faluval; magán a város területén feküdtek Rafna, Zboristye, Andrilest, Patak, és Rakovicza falvak, és Karánsebeshez tartoztak. Ez egykori falvak közül Rafnának elég nevezetes története volt, (lásd Rafna) de azt valamint Zboristye nevét e vidéken már nem ismerik. Andrilest ma is Karánsebes határrészét képezi, Vallje-Andrilest néven, és a kőhid mellett fekszik, mely Ohaba-Bisztra faluba

[1]) Beöthy Zsolt a Századok 1876. év 294. lapján Bethlent temesvári kapitánynak nevezi, a mi nem lehet, mert Temesvár akkor török város volt. Székely Sándor (Unitaria vallás történetei Erdélyben, 112. l.) midőn azt irja, hogy Karádi Pál Bethlen Gergely udvari papja volt, az utóbbit egyszersmind temesi bánnak nevezi, mi szintén hibás, mert temesi bán soha nem létezett. Hogy Temesváron akkor unitaria nyomda működött volna, arról Székely Sándor mit sem tud, azonban Karádi Pált temesvári papnak és alföldi unitárius püspöknek nevezi. 1568—1579. években, midőn tehát Bethlen Gergely már nem volt a báni hivatalban. (U. o. 197. l.)

[2]) Seivert: Nachrichten von Siebenbürgischen Gelehrten 418. lap.

[3]) Helyesebben Zlakna.

[4]) Hibásan Gredistye helyett.

vezet. Rakovicza ma 5—6 házból álló majorság, és a kaszárnya mögött terül el. Potokról még alább lesz szó.

Ha egyébaránt tekintetbe veszszük, hogy Kárán lakosai a XV. és XVI. században a Mutnok területén fekvő Száldobos erdő közös használatáért perlekedtek, a minek csak ugy van értelme, ha felteszszük, hogy Kárán és Mutnok határai érintkeztek, elképzelhetjük Karánsebes régi határának nagyságát. A város saját területén kivül egyéb birtokokról is rendelkezett. Zsidóvár még 1552. évben Petrovics kezében volt, adományozás jogán. A pozsonyi kamara biztatta a lakókat és tiszteket, hogy váltsák ki magukat Petrovicstól, és álljanak a király hüségére, megjegyezvén, hogy e vár »alkalmas fogna lenni a sebesi bán székhelyéül.« A bokcsai (bogsáni) várat a lugosiak és karánsebesiek együttesen birták, — az ottani aranybányák hasznát ők vették, de a pozsonyi kamara nézete szerint ezek a király tulajdonát képezvén, visszaadandók volnának. [1]) Bogsán birtokáért Karánsebes városa sok ideig perlekedett, kérte tehát visszaadását, valamint Miháldét is, melyre szintén igényt tartott. Tikván falut előbb Petrovics, most Losonczy István tartja keze alatt, a város ezt jogtalan eljárásnak nevezi és a falut magának követeli.

A város három részét kell megkülönböztetnünk, ugymint a várat, a fallal kerített várost, és a külvárost. A vár keletkezését a XIII. századba vélem tehetőnek. Minden kétségen kivül van azonban a várnak 1325. évben való fennállása. Épitési modjáról, és erősségéről nem tudunk semmit, de valami nagyon jelentékeny erőd ugy látszik, soha sem volt, mert még a későbbi századokban is inkább politikai súlylyal birt, mint hadászatival. Petrovics Péter, mint karánsebesi bán megerősítteté a várat, és az akkori hadi rendszer szerint tornyokat épittetett, melyek egyike romjaiban a Mare hegy oldalán jelenleg is látható. Petrovics azonban nem lehetett az első, ki Karánsebest erősíté, mert a városnak 1503. évből való pecsétén a falak kapuja és két torony látható. Neki tulajdonitják a Karánsebes mellett, helytelenül Ovidtornyának nevezett magányos torony épitését, mely eredetileg a törökök ellen

[1]) Rakovszky György levele jún. 4-ről a bécsi titk. ltárban.

kém- és védtoronynak használtatott, és, melyhez hasonlót többet is emeltetett a karánsebesi és lugosi vidéken. [1])

Azon időben, midőn Székely Mózes Karánsebest hatalmába kerité, (1603.) a város még igen kicsiny volt, [2]) falai régiek, ezek sem elégségesek egy tehetséges ellenség visszatartóztatására, megtekintésre sem szépek.

A vár kétségkivül sokszor újra épittetett, és gyökeres változásokon ment keresztül. A véghelyek mint Lugos és Karánsebes, Huszt, Szamosujvár, az ország költségén épittettek, ingyen munkások adattak, a véghelyek (praesidiumok) védelmezésére a hódoltságbeli egyházi nemesek fordittattak. [3]) Árkokkal volt körülvéve, és felvonó hiddal ellátva, mert 1581-évben a város falai és vár-árka, mint a polgárok birtokait határolók említtetnek és mert egy 1650. évi tanúvallatásban a kapufelvonás idejéről van szó. Még 1688. évben két kapuja volt a városnak, — az alsó és felső.

Veterani eleste után, a vár, nehogy a törökök kezébe essék, közel volt ahhoz, hogy légbe röpittessék; azonban már a karloviczi béke folytán követelték a törökök a vár lerombolását, mely mind a mellett 1701. év előtt munkába nem vétetett. Ha Temesvár visszafoglalásának idején még olvassuk, hogy a császáriak a karánsebesi várban őrködtek, e vár már nem lehetett a régi, hanem a háboru szüksége szerint, tán a réginek romjaiból rögtönzött ujabb erősség, mely nem sokára szintén porba hullott. [4])

A vár nyomait keresvén, [5]) azoknak kezdetét a felső oláh templom közelében találjuk, és innét éjszak felé a Potok vidékeig huzódnak; a nyomokat a püspök-utcza és némely más utczán keresztül lehet követni. Sokszor kerteken át vezetnek, másutt házak állnak rajtuk. Némely ház udvarában jó magasra

[1]) A temesvári »Értesítő«, a délmagyarországi történelmi társaság közlönye. II. évfolyam 33. lap Griselini után.

[2]) Szamosközi ekkor irja: Est Caransebesum civitas exigua quinque fere stadiorum ambitu in orbem quadantenus vergente. III. 9. l.

[3]) Lásd az erdélyi diéták törvényeit 1624. jún. 24. art. 3. — 1625. év május, art. 26. — 1631. év art. 17. — 1632. év art. 14., — 1635. év. art. 20.

[4]) A szörényi bánság története I. k. 121. 126. 134. l.

[5]) A helyszinén 1877. szeptember elején.

a földszinen kiállanak. A régi falak apró maradványait a mostani lakházak vagy gazdasági épületek falaiba beépitették, az alkalmas köveket lépcsőkül, kutak szegélyezésére stb. használták fel. Valószinü, hogy a régi vár még régibb római erőd helyén áll, mert római köveket és pénzeket találtak itt. [1]) Az emelkedett hely, melyen a vár állott, szelid lejtőséget képez, de azért a környéken uralkodhat. Csak a távolabbi hegyek magasabbak sokkal, és igy a mai háborus eszközök mellett a régi várdombot megfosztják fontosságától. A várárok nyomai még most is felismerhetők a mélyedésekben, melyek részben házi kertekül szolgálnak. A Potok felé eső várfal közelében állt a templom, vagy inkább kápolna, mert a fenmaradt alapfalazatok és düledékek szerint hosszasága csak 20 lépés lehetett. E kápolna, ha nem támaszkodott a várfalhoz, mindenesetre egyik oldalával oly közel a várfalnál emelkedett, hogy a kápolna és a várfal közt csak igen szük átjárás lehetett.

Milyen volt a karánsebesi vár a XVII. század végén, legjobban megtudjuk Malherbe P. A. császári mérnök jelentéséből. [2]) E szerint az erőd öt, teraszszerüleg emelkedő basztionból állt, melyek mellvédei egy-két év óta fonadékok által támogattatnak, sánczmívei pedig már nem a legjobb állapotban vannak. A királyi, — orsovai, és főherczegi bástyák két közfala (courtines) be volt fejezve, a többi három oldalmagaslatuk csak felére emelkedett. Ezen öt középfal és a város keritése közt nyilt helyek maradtak a közlekedés fentartására, a kirohanási kapu és a ravelins-ek közt, melyek belsejéből a hely bármely oldalára semmi kilátás nem volt. A város keritése oly fal volt, mely a várost körülvette a mellvédek eltakarására, sánczolatok és banketek nélkül; de miután a kerités falajóval magasabb volt a bástyafalaknál, a kerítést megrohanás ellen nem lehetett használni, és az legfeljebb a kisebb tüzelés ellen védett némileg. A fonadékok és czölöpök füvel és mohval egészen benőve, a vár lejtőségén kivül léteztek, és nem hogy védelmül, sőt inkább hágcsóul, és kötelek gyanánt szolgáltak az oldalfalak alatti árok átszállására, melyet különben is földdel

[1]) Ilyen leletről Potok czikk alatt teszek említést.

[2]) Kelt N.-Szebenben 1695. okt. 19-én és meg van eredetiben a bécsi cs. és kir. hadilevéltárban.

lehetett betölteni, és igy a bástyák elfoglalását könnyíteni. Voltak az ároknak még más hátrányai is, melyek inkább az ellenségnek kedveztek, ha magát netán elsánczolni akarta; helyenkint 10—15 toisenyi térség volt, mely az átellenében levő oldalfalak által semmi védelemben nem részesittethetett. Hasonlókép azon körülmény, hogy az árok több helyen csak 4 lábnyi mélységgel birt, mintegy meghivás volt a rohamos megtámadásra. A bástyák tövében levő karók rothadásnak indultak, és össze-vissza dülni kezdtek. Az erdélyi kapu előtti térség az ellenségnek kedvezett, hogy egészen a kapuig előnyomulhasson. Az itteni elővéd árokkal nem birt, egyes kiszögellések az ellenségnek támpontot adtak. Hasonlókép az orsovai kapu elővédjének nem volt árka, oldalfalainak tartalék-mellvédei még nem készültek el teljesen, és a szarvmű jobb szárnyának magaslata azok fölött tulemelkedett. A császári, az orsovai és az erdélyi bástya bizonyos hegyekről fenyegethetők és alávetésben tarthatók voltak. Az árkok oldalai ki voltak ugyan falazva, és azokban a lovasság számára istállók is berendezve, de mind ez igen czélszerütlenül. Egyes mélyutak és viruló fákkal telt sövényes kertek biztos fegyverlerakó helyül szolgálhattak az ellenségnek, még mielőtt a várat láthatta volna. A királyi bástya nem volt tartható, mihelyest az ellenség a közép falakban hagyott nyilásokat elfoglalja. Az egész védelmi rendszer fölötte könnyüvé tette az ellenségnek a közeledést a várhoz, de igen nehézzé tette annak védelmét, kivált erős ostrom esetében, mely azonban Karánsebes egész történetében elő nem fordul.

A karánsebesi törvényszék 1560. évben Karánsebesről, mint királyi várról szól (arx regiae maiestatis Sebes) és bizonyosan fennállása óta királyi vár volt mindig, legalább soha sem olvassuk, hogy valaha magán birtok lett volna. II. János alatt Bethlen Gergely bán többször keltezi hivatalos leveleit a sebesi várból.

I. Rákóczy György fejedelem 1643. évben Szörény vármegye mágnásait és nemeseit, tekintve a vármegye folytonos zaklatásait a törökök által, az 1632. évi diéta határozatának alapján azon hűség jutalmazására, melyet Fodor Mihály al-bán, Kún Gábor és Floka László alispánok és az összes szörényi mágnások és nemesség Karánsebes és Lugos végvárak védel-

mében kifejtettek, a közjóra czélzó utazásokat, követségeket a törökökhöz és viszont — támogatták, minden hadjárat és hadiszemle alól fölmenti azon feltétel alatt, hogy Karánsebes városát és annak belső várát épitsék, és ezen végvárat védelmezzék, e czélra kellő fegyverzettel és lovakkal legyenek ellátva, és ha kell, életüket veszélyeztessék. [1])

Ha a királyi kincstár üres volt, Magyarország hadvezérei és főurai sokszor magán vagyonukból fedezték a költséget a várak erődítésére. Igy Hunyadi János és testvére Szörény, Orsova, Peth és Miháld védelmére nagy költségeket forditván, Albert király 1439. évben nekik több jószágot elzálogosít. Sebes itt nem említtetik.

Hasonlókép I. Ulászló király 1443. Csornai Mihálynak és Balásnak s társaiknak Rékast és Zegeházát Temes megyében elzálogosítja azon 5000 arany forint biztosítására, melyet ők Szörény, Görény, Orsova, Pécs, Szvinitza, Sebes és Miháld várak védelmére sajátjukból költöttek.

Ha Mátyás király adómentességet engedélyezett, ennek okát bizonyosan nem pénzügyi zavarnak kell tulajdonítani. Gerlistyei Jakab jajczai albán részesült azon kedvezményben, hogy a király 1487. évben a karánsebesi házát minden adó és illeték fizetése alól felmenté. A rákosi országgyülés nem csak Karánsebes ujolagos erdődítését kivánta, hanem a hadőrség fentartásáról is gondoskodott. Igy a Lugos és Karánsebesen fekvő 200 huszárnak készpénzben 1250 forintot, sóban 500 forintot, továbbá az ottani vajdáknak 200 lovas számára, egyenkint 3 frtot, tehát 600 frtot, posztóban 400 frtot, sóban szintén 400 forintot rendelt.

II. Lajos idejében azt találjuk, hogy az udvari huszárok azaz a király saját testőrei őrködtek Karánsebesen az ország biztosságára. Ismerjük e csapat 1525. évben itt tanyázó tisztjeit, azon fizetésekkel együtt, melyek azoknak január 25-én kiosztattak. Nevezetesen:

	frt	dénár.
Czibak Imre kapitány kapott	700	32
Csáky László . . . »	600	32

[1]) Liber Regius XXI. Georgy Rákóczy 45. l.

		frt	dénár.
Paksy Gáspár . .	kapott	300	16
Lőkös Kállay János .	»	100	72
Bessenyey István . .	»	100	8
Marjay Lukács . . .	»	100	58
Skarycha György . .	»	100	58
Abránfy Miklós . .	»	100	58
Somlyay Mihály . .	»	100	86
Szalay Bernát . .	»	100	58
Kemény István . .	»	100	13
Bokosnicza János . .	»	100	63

Ez a Bokosnicza János egyszermind Karánsebes város főbirája volt, és azt a megbizást nyerte, hogy a gyalogságot a miháldi várba vezesse; e czélra Nagy Balástól, Czibak Imre kapitány emberétől, február 23-án 500 forintot kapott. Ugyan őt ez év június második felében Budán találjuk, hol a királyt Peth várnagy szükségéről és veszedelméről értesíté, és Karánsebes város számára is segélyt sürgetett. [1])

Az udvari huszárok fenn közlött lajstromában nem találjuk Remethe Antalt és Horváth Tamást, pedig ezek is 300 ember kapitányai voltak ezen évben, — a miből következtethetni, hogy másféle csapatnak parancsoltak.

E huszártisztek még néhányszor említtetnek az év folyamában, midőn fizetéseiket huzzák. Igy Kemény István mártius 7-én kap 80 forintot, Marjay Lukács április 1-én fizetésként 700 frtot, és ugyanaz nap a kémek fizetésére 100 aranyat, melynek egyenkinti értéke 2 frt volt. Paksy Gáspár júl. 1-én kap 50 frtot, pár nap mulva ismét 40 frtot. Somlyay Mihály az udvarnál járt, hogy a temesvári testőr-huszárság a fizetést felvegye. Ő az, kivel 1536. és 1543. években, mint karánsebesi bánnal megismerkedünk.

Nem hiányzott tehát költség Karánsebes védelmére, noha elég bajosan teremtetett elő, a mint már abból kitetszik, hogy

[1]) Tartózkodása több napra terjedett, azért a várakozásával járó költség födezésére neki június 21-én 6 frt, június 28-án pedig ujra 20 frt fizettetett ki. (Lásd II. Lajos király számadási könyvét a Nemz. Múzeumban). A fentnevezett Nagy Balázs is kapott 12 frtot azért, hogy a pénzeket Karánsebesre kisérte.

a pénz felvételére Budára indított követek rendesen több napig a pénzre várni kényteleníttettek, és hogy a várakozásért az udvar a küldötteket külön fizetéssel vigasztalta.

A király különben 1525. április végén Kiskállay Jánost a temesi és sebesi részekben levő könnyü fegyverzetü nemes udvari huszárok kapitányává nevezte ki.

Az országnagyok tanácskozásában a király 1526. évben kijelentette, hogy Pétervároadon Tomory Pál alatt 700 lovas őrködik, ugyanannyi Jajcza körül, Karánsebesen 400 lovas, és 300 gyalog, Segniában 300 lovas, Klysben ugyanannyi. [1]) Ez az ország akkori állapotját tekintve, nem valami megfelelő haderőt képviselt.

A vajdák ugy látszik, valamely csapat kapitányának rangjában álltak. Raya Péter sebesi vajda, 1492. évben bizonyos adományt kap. [2])

Fráter György váradi püspök, és előtte mások is Karánsebesen bizonyos számu lovasságot szoktak tartani, a kik évi zsoldot huztak, melynek magyar neve »argolas« volt. Miksa cseh király 1552. május 22-én megbagyta Castaldonak, hogy szintannyi lovasságot gyüjtsön, ezt fentartsa és fizetésükre nézve a karánsebesiekkel egyezségre lépjen. Miksa azt hiszi, hogy e czélra nem kell rögtön pénz, mert a fizetés az év végén is történhetik. [3])

A város 1552. évben Castaldohoz, az erdélyi császári hadak parancsnokához fordult, hogy Bokcsa várát (Bogsán) visszaadja. — A karánsebesiek e vár elvesztését fájlalták, annak birtokáért a temesi főispánnal folytonos viszályban álltak, ők azt gyarmatosították, és annak jövedelméből a karánse-

[1]) Horváth István: Verbőczy emlékezete II. 230. lap. Ez idő táján az Analecta saeculi XVI. (kézirat az egyetemi könyvtárban) szerint is Karánsebesen 400 lovas, Szörényben 300 gyalogos volt.

[2]) Oklevél a gr. Draskovics család ltárában.

[3]) Miksa király levele május 22-ről Castaldohoz. Az argalas szót említi Ferdinánd király is 1551. okt. 2-án szintén Castaldohoz, megjegyezvén, Fráter György kérelmére nagyobb fizetésért: nem találja, hogy szokásban lett volna pro salario annuo, seu ut vocabulo hungarico utamur Argalas »simul et pro agnis frumentis vino et alys accidentibus plusquam 14 florenos.« (Mindkét levél a bécsi cs. kir. titkos levéltárban.)

besi várat fentartották. A bokcsai vár tőlük elvétetvén és Oláh Illyésnek és Oláh Istvánnak adatván, a karánsebesiek méltán kérdezték Castaldótól, hogy ez a két ember mennyivel inkább képes ő felségét szolgálni, mint ők mindnyájan. A karánsebesiek, ugy látszik, bizonyos tekintetben, maguk feje után indultak. Barcsay András legalább egy, 1554. évben Dobó Domokos erdélyi alvajdának irt levelében nagyon lelkére köti, ne kivánja hogy a karánsebesiek Facsát ostromára kimenjenek, mert nem teszik. Fráter György kincstartó is egyszer megparancsolá az egész vármegyének, hogy Török Jánossal hadba szálljanak, de ők vissza üzenték, hogy sem törvény, sem szokás, hogy »ország nélkül« (értsd az országos hadak nélkül) Erdélyből kimenjenek, az országgal együtt azonban készek mindenre. A kincstartó ugyan nagyon haragudott, de mit sem mívelhetett velök. Ha most a karánsebesieket Facsát ellen kirendelnék, ők azt mindjárt Petrovicsnak tudtára adnák, ki most Lugoson vagyon, ez megint a temesvári pasának izenné, — következés lenne, hogy mihelyest a karánsebesiek kimozdulnak, a törökök bejönnének rabolni, égetni, az utakat és szorosokat elállani. Vigyázzanak tehát, és dolgaikat ugy intézzék, hogy sem a törököktől, sem a lugosiaktól és karánsebesiektől ne kelljen tartani.

Bethlen Gábor 1626. évben sajátkezüleg azt jegyezte föl, hogy Karánsebesen 200 lovas és 200 gyalogos van elhelyezve. Ugyan akkor Orsován 300 lovas és 300 gyalogos; Miháldon 200 lovas és 200 gyalogos, Halmason 100 lovas és 100 gyalogos, Kárándon 100 lovas és 100 gyalogos, Lugoson 600 lovas és 700 gyalogos állt hadőrségben. Lippa egyformán volt ellátva Lugossal.[1]) Rákóczy György fejedelem 1636. második felében szintén 600 embert küldött Lugosra és Karánsebesre.[2])

Midőn Veterani Frigyes tábornok 1693. évben Jósika Gábornak Zsidóvárt adományozta, megjegyezte, hogy a várhoz tartozó faluk csak annak őrségében szolgáljanak, onnan kapjanak élelmezést, Lugoshoz és Karánsebeshez ellenben semmi szolgálati viszonyban ne legyenek. Kivánja azonban

[1]) Törökmagyarkori államokmánytár I. 471. lap.

[2]) U. o. II. köt. 459. lap.

Veterani, hogy Jósika Gábor vagy bárki legyen Zsidóvár birtokosa, Lugos és Karánsebes parancsnokaival jó egyetértésben legyen és a levelek pontos szétküldéséről felelősége alatt gondoskodjék. [1]) Karánsebes 1688. visszavétetvén, a törökök által, az innét a bécsi udvarhoz küldött követeiknek az az utasítás adatott, hogy ha a hadőrség huzamosb ideig maradna Karánsebesben, a bujdosás miatt megfogyatkozott régi lakók a beszállásolástól megkiméltessenek, a nemesi szabadság meg ne sértessék. Volt azonban az utasításadóknak annyi belátásuk mindjárt hozzá tenni, hogy csak bizonyos személyek házai vétessenek ki e teher alól »teljes lehetetlenségnek itélvén minden házaknak eximáltatását, mivel a praesidiumnak (hadőrség) helye nem lenne, az mely absurdum volna.«

A XVIII. századbeli utolsó török háboru ideje előtt a város egy része a mostani Mahala nevü vidéken terült el, keletre a Sebes patakon túl, és akkor Buzsulony-nak neveztetett. Mások ugy vélik, hogy a vár mögött terült el a Djalu Crucsi irányában, a hol a magas hegyek is a várost fedték.

Karánsebes nem tartozott ugyan az ország nagyobb városai közé; de miután a bánok székhelye volt, — kevés esetet kivéve, midőn Lugos vagy Orsova elkapta ezen dicsőséget, — midőn Szörény vármegye és a karánsebesi oláh kerület, valamint a város, a harminczad stb. működése itt központosult, és annyi nemes család választá lakhelyéül, szükségkép bizonyos jólétnek kellett kifejlődni. De e jólétet alapjában megingatták a Basta részén levő ráczok dulásai, utolsó nyomát pedig eltörlé azon 30 éves korszak, melyben a város Barcsay Ákos megadása után, és folytán a török járom alatt nyögött.

Ma a város területe 7986 hold 1388 öl, mi valószinüleg kevesebb, mint a régi korban. A statisztikai hivatal szerint 634 házban van 3512 lakója, és ez a szám aligha megüti azt a számot, mely a XVI. századbeli Karánsebest, fogalmaink szerint megilleti.

A város régi topographiájához nem igen sok adat áll rendelkezésünkre.

Az oklevelekben is említett Barát-utcza az lehetett, mely a

[1]) M. Tört. Tár XIX. 220. 221. l.

várból a váron kivül fekvő r. kath. templomhoz vitt. A város fejlődésének iránya változván, e templom most a város közepében áll, de a templom maga nem régi, hanem egy másiknak helyén áll, mely ugy látszik valami nagy catastropha alkalmával összedőlt, mert sok emberi vázon kivül ékszert, és holmit találtak, de semmit, mi temetőre mutatna. A mostani templom falaiba sok római felirásos kő van beépítve, és az ugynevezett Stabsgasseban fekszik. A hozzá épült kolostorban hajdan a jezsuiták laktak, kiknek utódjai a capistranói ferenczrendü szerzetesek lettek. E szerzeteseknek Rimnik-Vojcsában az Aluta mellett nagy rendházuk van, mely alá a karánsebesi ferenczieк tartoztak. [1])

A mai oláh templom a régi vár falai közt állt. A karánsebesi püspök eredeti földszinti lakháza most iskolává alakíttatott át, azóta a püspök a Stabsgasseban egy nagyobb épületben székel.

(Adó.) Az erdélyi fejedelmek nagyban gyakorolták azt a szokást, hogy midőn már nem volt miből adományozni jószágokat, hiveiknek egyes házakat adományoztak, (mint ez például Lippa és Lugos városában történt) és azokat adómentesítették. Utóbb még annyi sem telt, hanem a fejedelem a birtokos nemesnek valamely városban birt házát adómentessé tette, kegyelme jeléül. Igy Báthory Zsigmond 1590. Thivadar Miklós, László, Péter és János Karánsebes várfalain belől birt nemesi curiáját és házát tökéletesen kiveszi az adókötelezettség alól, szőleit pedig a karánsebesi promontoriumban a kilenczed és tized fizetése alól felmenti. Hasonlókép Rákóczy Zsigmond 1607. július 19-én Palavina Miklósnak, Karánsebesben a piacz-utczában fekvő házát minden adó alól kiveszi. Palavina háza feküdt Jósika Farkas, és Bazaraba Anna háza közt.

Divatoztak a karánsebesi kerületben a királyi, és királynéi adó, a vám (tributum) — mind ezek alól még Zsigmond király fölmentette a tartomány lakosait, hogy érdemüket a

[1]) Föltehető, hogy a karánsebesi ferenczieкre vonatkozó adatok a rimniki kolostorban Oláhországban találhatók; de ezeket megszerezni a keleti háború iszonyai közt lehetetlen volt.

törökök elleni harczokban, jutalmazza, és az azok által szenvedett sok kárukért kármentesítse. Eme kiváltságot, — mint már a város köztörténetében el volt mondva, — II. Ulászló király megerősité 1494. tetszésének tartamára. Meddig tartott ez adómentesség, pontosan nem tudjuk; [1]) azonban nehezen élte tul a mohácsi csata idejét. II. János király 1562. évben tudósítja Szörény vármegye és a karánsebesi kerület nemességét, várnagyait és biráit, miszerint az országgyülés Magyarországon 1 frtot, Erdélyben 99 denárt vetett ki adóul. Ennek folytán II. János a megyétől és kerülettől egy forintnyi adót kiván, és azt a karánsebesi castellanusoknak kiszolgáltatni rendeli.

Ha valamely jobbágy más birtokba költözött át, régi urának terragiumot kellett fizetni.

Végre a kenézek adója, mely részint készpénzben, részint termesztményekben állott, és nemcsak a királyt, de a bánokat is illethette. Csornai Mihály és Dancs Péter szörényi bánok 1454. évben a Macskásiakkal perbe keveredtek, azt tartván, hogy azok kenézi adóként Alsó-Macskás és Alsó-Tövis nevü falvaik után többet tartoznának nekik fizetni. Macskási Jakab maga és testvérei László és Demeter nevében a törvényszéknél megfelelt, és azt adta elő, hogy ők Zsigmond király kiváltsága értelmében mindig megfizették tartozásaikat, és azt tenni azután is készek. A Macskásiak az előtt nagyobb adóra voltak kötelezve nevezett két falujok után, — azonban midőn Zsigmond király Galambócz várát ostromolta, Macskási Román és Mihály annak megvivásában nem csak hősiesen viselték magukat, hanem az ostromban életüket is elveszitték. Zsigmond király azért ezen feláldozás jutalmára a Macskásiakat a két fennebbi birtok után minden kenézi adózástól felmenté, kivévén, hogy évenkint pünnkösd ünnepe körül egy hizott borjut és három ártányt (tán csak kandisznót) Karácson táján három csirkét és egy pecsenyét, végre, márczius 27-ke körül (circa festum resurrectionis domini) 12 tojást és három csirkét [2]) a

[1]) A vámmentesség még II. Lajos alatt 1520. évben fennállott.

[2]) Az eredetiben cerculus és circulus. Azt hiszem, hogy ez a csirke-szó latinizálása.

bánoknak adjanak. A sebesi kerület nemessége a dolgok állását megvizsgálván, és a Macskásiak állitásainak valósága kitünvén, a bánok megnyugodtak, és a Macskásiaknak márczius 15-én a felmentvényt kiadták. [1])

Van nyoma, hogy a castellanusoknak is járt bizonyos adó, és pedig a kenézektől. Igy Losonczy István szörényi bán 1387. évben a miháldi kerületben fekvő Patak nevü falut oly föltétel alatt adományozza Péter miháldi kenéznek, hogy ez minden Szent Mihály napján telkenkint 3 garast, minden Szentgyörgy napján pedig az ötvenedik részt tartozzék a miháldi castellanusoknak fizetni, mikép ez szokásban van a többi szabad falvak részéről.

A városnak jövedelmei állottak a Szentgyörgy, és a Szent-Mihály adójából, a sokadalmak, és a város falvai által fizetett adóból és egyéb hasznokból. E jövedelmeket a városi főbiró kezelte, ki azokról minden évben számot adott a városi tanács által kiküldött bizottságnak. Igy történt ez 1594. évben, midőn Fiáth Lajost, ki ez évben főbiró volt, márczius 6-án vasárnapon, megszámoltatták. A személyes érdekeltségből származható részrehajlóság eltávolítására, mint ez mindig történni szokott, a tanács ez uttal is, a főbirót helyettesité és pedig Tót Miklós által; a tanács akaratjából választott számvevő tanácsbeli személyek pedig voltak: Jósika János, Peyka László, Tót Gáspár, Kasztrucz Miklós, Gerlistyei János, Moses Miklós, Fodor Ferencz, Peyka Mihály, Peyka Miklós, Thoma László, Petraczy János, Gyuraka János, Mikla György, Oláh László, Jósika Ferencz, Pavilka Ferencz, Mihul János, Berla Radul, Lumota Gergely, Chorchok Radul és Lumota Péter. Ezek ugy találták, és azt bizonyiták, hogy Fiáth Lajos »az ő biróságának tiszte szerint s régi mód és szokás szerint a Szent-György adójáról, és annak egész költségéről, és azután rendeltetett félköltségről; továbbá a Szent-Mihály adójáról, és a mellé rendeltetett költségekről, és a Szent-Mihály egész költségéről, nevezetesen a városnak minden szokott jövedelméről, mind adóról, s mind költségről, sokadalmakról, és a város faluinak proventusiról, akármi néven

[1])Az eredeti levelek a Macskási család ltárában.

neveztessenek, és minden hasznairól, melyek az ő kezéhez administráltattak ezen mai napig, mi előttünk a tanácsnak és városnak elegendő számot adott.« Ennél fogva Fiáth Lajosnak a felmentvény kiadatott.

Miután Fiáth Lajos 1594. márcz. 6-án az 1594. évi Szent-György és Szent-Mihály napján várható jövedelmekről még nem adhatott számadást, a tárgyalt számadás csak az 1593. évre vonatkozhatik, a mely évben azonban nem ő, hanem Jósika János, utóbb az eddigi első esküttt biró, Oláh László volt a város főbirája. Igy azt kell következtetni, hogy Fiáth Lajos ez alkalommal azon jövedelmekről számolt, melyeket hivatalbeli elődjeitől átvett. Petrovics Péter temesi főispánságának idejében, Lugos és Karánsebes tőle függtek, és mindegyik város évenkint ezer aranyat fizetett, és azonkivül a hadsereg élelmezésére nagy gabonamennyiséggel hozzájárult; a mely dolog Bél Mátyást méltán nagy bámulatra ragadta, és a város virágzó állapotjáról igen kedvező fogalmat adott.

Midőn a törökök részéről 1552. évben vész fenyegette a temesi tartományt, és már Temesvár hatalmukba esett, a lugosi és karánsebesi kerület, a maga biztosságának érdekéből arra kötelezte magát, hogy az erdélyi adóban foglalt járulékán kivül, még külön 2000 aranyat fizessen évenkint a portának, és ezt az csakugyan fizette Báthory Zsigmond idejéig, de már 1588. évben a törökök fizetés tekintetében röviditésüket panaszolták. Mehemet Zegith temesvári kincstárnok Juzuf Aghat, egyik emberét egyenesen a fejedelemhez küldötte Gyulafehérvárra, hogy Lugos és Sebes adóját szorgalmazza, mely már több esztendeje elmaradt. Megirta egyszersmind Zegith Mehemet, hogy a portáról Zmaid Beg, és Musztafa Beg császári kapudsiák hozzá Tömösvárra jöttek, hogy a Jerusalemhez való jószágokat meglássák. Azt találták, hogy az Erdélyben fekvő Lugos és Sebes várát még zultán Mehmet idejében[1]) Alibeg, Mihály fia birta, ki lelke üdveért annak jövedelmeit Jerusalemnek engedte át. Igy történt, hogy e várak évenkint 3000 aranyat fizettek be a jerusalemi kincstárba. A kihall-

[1]) Ezt nem értjük. A mohácsi csata óta, 1588. évig a történet csak 3 zultánt ismer: II. Soliman, II. Szelim és III. Murad zultánokat. Tán Mehmet Zegith nem volt eléggé járatos saját hazája történetében.

gatott vén törökök és magyarok Tömösvárott szintén azt vallák, hogy Alibeg e két várnak hasznát minden esztendőben Jerusalemnek engedte át. Erre nézve a temesvári tárházban a zultánok parancsolatjait olvasta, valamint azt, hogy 32 évvel az előtt (tehát 1554. évben) a lugosi és sebesi biró 3000 arany számban pénzt hoztanak be, két pénzt egy oszporára számitván. Akkor pedig öt pénzt tett két oszporát, és minthogy igy ennek az összegnek 60000 oszpora hiánya volt, a pénzt csak két oszporában vették föl, a pasának és kincstárnoknak meghagyatott, hogy a mi hátra van, azt vegyék meg a két váron.

Minthogy e fizetés mindeddig megtörtént, és csak nehány esztendeje maradt el, kérdi Mehmet Zegit a fejedelemtől mit gondol? és mi annak az oka, hogy nem fizet? emlékezteti egyszersmind a zultán iránti barátságára.

Azonban az inkább esdeklő, mint intő szónak nem volt foganatja. A fejedelem Gávay Miklóst a temesvári pasa panaszára oda utasította, adja neki értésére, hogy a fejedelem Sebest és Lugost Erdélylyel együtt birja, a hová az előbbi zultánok e két várat is csatolták. A fejedelem Erdélyből az adót az athname értelmében fizeti, többre nem köteles, utóbb Báthory Zsigmond győzelmei a törökökön e kérdést eltemették. Ez adó azonban ujra feléledt, midőn Karánsebes 1658. évben a törökök hatalmába esett.

Az enyedi országgyülés 1586. évben azt rendelte, hogy miután Béldy János három székből az adóról be nem számolt, jövendő Szent-János születése napjára jöjön ki Gerendre, és a hátralékot azonnal szolgáltassa ki Gerendi János kezéhez. Azonképen Dragna György is és Simon János karánsebesi ispánok tartozzanak a fenn megirt napra Gerendre menni, számot adni, és a hátralékot Gerendi Jánosnak átadni; ha pedig reá nem jönnének, és számvetve be nem szolgáltatnák, két száz forinttal lakoltassanak. A székelység között a várhegyi kapitány vehessen igazat, a karánsebesieken pedig a bán. A kivetett adó akkor tett tiz-tiz pénzt. [1])

Az erdélyi országgyülés Gy. Fehérváron 1594. adót vetvén ki az ország lakóira, a karánsebesiek és lugosiak, mert a

[1]) Erd. Orsz. gy. Emlékek III. 223. lap.

törökök szomszédsága miatt sok panaszuk van, azon enyhébb bánásban részesültek, hogy minden házas ember tiz-tiz pénzt fizessen. [1])

Bethlen Gábor erős, és öntudatos kormányának kezdetén ugy látszik, hogy e vidék felüdült, és némileg jobb állapotra vergődött. Ha a Báthoryak és Basta idején sok erdélyi ide menekedett, a mozgalom most ellenkező irányt vett, — csak hogy a törökök, midőn Erdély felé szöktek, azt nem késztetve tették, hanem jobb anyagi helyzet utáni vágyból. Juszup temesvári pasa 1621. évben több izben felkérte Bethlen István erdélyi gubernátort, ne türje, hogy a lugasiak és karánsebesiek magukhoz fogadják a török szegény szökevényeket, ne oltalmazzák, ne adjanak nekik élést, barmot, ajándékot. Karánsebes és Lugos jó fű vidékén levő falvak rakva vannak az ő hatalmassága (a zultán) jobbágyival, — panaszolja a pasa — és a török kincstartartó, kitől számot kérnek az adóról, kétségbe esik, mert több ezer ház jobbágynál van Tömösvár és Versecz vidékéről Erdélyben, és ezért minden esztendőben husz ezer forint kára van a zultánnak. [2]) Juszup azt állítá, hogy a végbeli gondviselők (értsd a karánsebesi bán és várparancsnokok) maguk hasznáért nem akadályozzák a török jobbágyság oda tolongását és befogadását.

Az erdélyi rendek, kik Barcsai Ákos összehivása folytán 1660. július 5-én Segesvárott gyülekeztek, leirhatlan nyomor közt ültek össze, hogy a porta adóbeli kielégitéséről tanakodjanak. Az ez alkalommal hozott határozmányok 25-ik czikke igy szól: »Az Lugossi és Karánsebessi nemesség, az kik az hazában vannak és az házas katonák adjanak annyit, mint egy ház hellyi nemesek.« Ha jól értjük, itt az Erdélybe kivándorolt lugosi és karánsebesi nemeseket kell érteni, kik midőn Barcsai az ő bánságát a törököknek átadta, az utóbbiak uralma alól kihuzták magukat. Mennyi adó volt e czikk értelmében rájuk róva, kiviláglik e határozmányok első czikkéből, mely azt mondja, hogy az egy házhelyi nemesség és özvegy asszonyok harmadfél tallért, vagy fejenkint öt-öt forintot ad-

[1]) Erd. Orsz. Emlékek III. 432. lap.

[2]) Mikó: Erdélyi Történelmi Adatok III. köt. 347—349. lap.

janak. [1]) Kevés héttel utóbb, augusztus 27-én Nagyvárad a törökök kezébe esett, az átadás föltételeinek nyolczadik pontjában szintén kéretett, hogy mivel az erdélyi birodalomnak majd nagyobb része Váraddal, Jenővel, Lugossal, Karánsebessel az országtól elszakasztatott, s az ország is elpusztúlt, törekedjék Szinan pasa, hogy az adó leszállítassék. [2])

Azon, az ország érdekeire mindenesetre káros gyakorlatot, melyet kivált Báthory Zsigmond hozott nagyobb divatba, hogy t. i. az érdemek jutalmazására az adómentességet is felvette, I. Rákóczy György alatt ismét felelevenedni látjuk. Nevezett fejedelem 1633. évben Fiáth Zsigmond harminczados, Fiáth Miklós és János, valamint Kricsovai János házait, szőlleit, és földjeit Karánsebesben, nemkülönben Szörény megyében bárhol fekvő birtokait minden rendes és rendkivüli adó, vám-illeték, tized és kilenczed fizetése alól, a kamarai nyereség, a megszállás terhe, a jobbágyi és polgári szolgálmányok alól örök időkre felmenti, és e kedvezményt az örökösökre is kiterjeszti. Az ilyen kedvezményekben később természetesen a közélet exigentiája nagy módosítást szokott elkövetni.

A török korszak idejéből egy adókivetés esete ismeretes. A konstantinápolyi kincstár által csak általában a helytartóságokra vettetett ki az adó, a részletek a pasák és más tisztekre bizattak. A karánsebesi-lugosi törvényszék által behajtandó adónak beszedésével 1673. évben Arszlan aga volt megbizva, ki ez okból pecsétes magas rendeletet hozott, mely a nagyok és jobbágyok jelenlétében felnyittatván, elolvastatott. Igy megtudván a kerületre eső adó mennyiségét, a helységek lakosai közt tehetségükhöz képest az adó felosztatott, s az adójegy a fennevezett biztos által Ozman aga törvényes igazgatónak és a nevezett lakosok kormányzójának kiadatott. [3]) Ez alkalommal Karánsebestől kivántatott, hogy minden háztól 24 aszpert fizessen, a miben csak az feltünő, hogy ugyan akkor Verendin falu 14, Petrosnicza 14, Terregova 24, Do-

[1]) M. Történelmi Tár. VII. 142. lap.

[2]) M. Tört. Tár. XVII. 134. lap.

[3]) Delejtű, 1859. évi folyam 41. sz. Szerkeszté Pesty Frigyes. Innét a temesvári Történelmi és Régészeti közlöny 1877. év 60. lap.

masnia 30 aszpert fizetett házankint. Egy sós szekértől, mely a Vaskapun át jött, három forintot kellett fizetni. Ez az Ozman aga különben valóban bőséges értelmet adott a megadóztatás szükségének.

A német kincstári kormányzás idejében az 1757. év némileg normalis állapotot jelez. Ez évben a karánsebesi kerület 40,562 frt 12 krajczárt fizetett rendes hadi adóban; kincstári avagy földesuri adóban pedig 12,997 frt $41^1/_4$ krt.

(Iskolák.) Az oktatási ügyről keveset tudunk, de annyi bizonyos, hogy a XVI. században Karánsebesen pápista iskola állott fenn. Legelőször 1566. évben történik reá hivatkozás, a midőn II. János király a »pápások iskolájának puszta helyét,« mely Varga János és Zagorian György házaival határos, Fiáth Lajosnak adományozza, és abba való beigtatását elrendeli, mely beigtatásnak azonban maga a városi tanács ellentmondott. Akkor is, midőn Simon László özvegye Merinka, 1579. évben egy háztelket adott el Fiáth Lajos alispánnak, a városi hatóság azt mondja a háztelekről, hogy azzal keletre az iskola telke határos volt.

Említettem már fenn, hogy valamint Lugoson, ugy Karánsebesen is Barcsai Ákos bán idejében magyar református iskola létezett. Az ezekről szóló kevés adatból is következtethetni azt, hogy ez iskolában az oktatás buzgalommal folyt, és hogy ezekben a magyar és oláh nép egymáshoz való közelebb hozatala előmozdíttatott. [1])

A határvidéki szervezet idejében volt itt egy három osztályu ezredi iskola, egy cs. kir. elemi főiskola 4 osztálylyal, egy 2 osztályu leányiskola, egy oláh tanítóképezde és egy oláh községi iskola.

A városban székelt a határőrvidéki »oláh nemzeti iskolák« igazgatósága is.

A katonai rendszer idején mindez iskolák a germanisatió nagy tényezői voltak, és valóban bámulandó volt azon elterjedés, melyet a német nyelv ez uton nyert. Biztos olvasás, szép és némileg feszes jellemű irás még a közlegényeknél is gyakori dolog vala, és az e téren való jártasság az előmene-

[1]) Lásd a jelen köt. 210—211. lapját.

tel elutasíthatlan föltétele volt. Soha sem lehetett hallani, hogy a határőrvidéki lakosság a germanisatió ily emelkedése ellen felszólalt vagy éppen ellenállt volna.

Az 1872. évi november elsején kelt kir. rendelet, mely a *határvidéki szervezetet megszünteti*, a *Fehértemplomban* és Karánsebesen fennállott katonai iskolákat is megszünteté; annak tanítványai, képzettségük szerint, vagy a temesvári hadapródi iskolába, vagy a legközelebbi gyalogsági ezred előkészítő iskolájába beosztattak.

Karánsebesen jelenleg főiskola létezik, melynek mathematikus tanintézete is van, és mely a volt határőrezred pénztárából fizettetik. [1])

(Közerkölcsiség.) A közerkölcsiség megitélésére nem birunk ugyan elég adatokat, de az a kevés, a mit birunk, megérdemli a följegyzést.

Plesko János, perlekedés közben Tinkovay Jánost, Kárán városának egyik assessorát pártosnak (azaz részrehajlónak) nevezé, »tisztessége ellen practikálván.« Mire Tinkovay János térdre állván, fejére bizonyságot kivánt. A törvényszék 15 napot adott a bizonyításra, melyet Plesko János nem teljesíthetvén, de mégis a bánhoz fölebbezvén, száz forintban elmarasztaltatott. Ennek két része a bánt, egyharmada Tinkovay Jánost illette.

A családi és magán élet több érdekes vonásaira találunk. Mikép ma is kisebb városainkban dívik e kedélyes szokás, Karánsebes nemes lakói a XVII. században egymáshoz ebédre ellátogattak, este házaik előtt el-elüldögéltek, magánügyeik fölött gondolatjaikat kicserélvén, és nem ritkán volt eset, hogy birói meghivó vagy idézés az illetőknek itt nyujtatott kézbe, sőt törvényes nyilatkozatuk itt vétetett át hivatalos személyek által, midőn fesztelen beszélgetés közben félpihenésnek adták magukat.

Eme csendélet azonban gyakran rikító hangok által

---

[1]) A tanügy megállapításának módjáról a mult században figyelemre méltó közlemények olvashatók Böhm Lénártnál: Délmagyarország külön történelme II. köt. 114—116. lap, és 124—128. lap.

zavartatott meg. Igy akkor, midőn a Karánsebesen nagy tekintélyben álló Fiáth Zsigmond, 1641. évben a brebuli jószág Paligrad részeért folyt pör miatt, Tivadar Gergely által agyonlövetett, — maga a brebuli területen, 50 ölnyire a Pogonis partjától.

Fiáth Zsigmond gyermekei Tivadar Gergelyt pörbe vonták, — de ez mind a mellett bántatlanul lakott Karánsebesen, sőt még a pör folyama alatt oly kevéssé mérsékelte indulatját, hogy áldozatjának családját folytonosan zaklatta, az ellen hatalmaskodott, annak jobbágyait elfogta, verte és fenyegette, marháikat öldöste. Ez állapot még 1643. évben, két évig a gyilkosság után tartott, ugy hogy Rákóczy György a dühöngőt a vármegye által megintette, és a Fiáth családot a pör eldöntéséig a hatóság védelme alá helyezte.

Csak futólagosan legyen érintve, hogy 1648. Tivadar Gergely már nem gyilkosságának mentségére folytatta a pört Fiáth Zsigmond gyermekei ellen, hanem mint fölperes, hogy a brebuli Peligrad jószágrészt elnyerje. Végre 1650. évben mondta ki a törvény Tivadar Gergelyre a végrehajtást. Midőn azt vele közölték, a kemény lelkületü öreg ember azt felelé: majd meglátja, mit tevő leend. Halála után, a még mindig dulongó pört Fiáth Zsigmond és Tivadar Gergely gyermekei 1654. évben egyezkedés által szüntették meg.

Gámán György emlékét azon tette homályosítja, hogy 1650. évben Macskási Miklós négy kalangya szénáját felgyujtotta és részegen fel s alá futkosott az utczákon. A dolog nem kis feltünést okozott és a vármegye több tanút hallgatott ki a bán egyenes meghagyásából.

Midőn Barcsay Ákos a fejedelmi puszta czímért és fényért a törököknek Lugost és Karánsebest kezükre játszotta, a szörényi nemesség Hunyad és Fehér megyékbe kivándorolt, hol egyes családok már azelőtt némi birtokot szereztek. Gyula-Fehérvárott karánsebesi Macskási Gábor egy viseltes, ezüst gombos skarlát mentében lépett fel, mely Vajda Mihálynak megtetszett és Macskásival érte 12 forintban megalkudott. De pénze nem lévén Vajdának, egy Karánsebesből kibujdosott Nyika nevü czigány jobbágyát fiastól zálogosította el Macskásinak 12 forint erejéig. Erről a két alkudozó nemes

1671. évben irásbeli kötvényt állított ki, melyben ki volt mondva, hogy ha a czigány elszökne is, vagy lakását változtatná, Macskási őt mindenütt szabadon elfogathatja, mint jobbágyát.

A közbiztosság Mátyás király idejében nem állhatott rosz lábon a Szörénységben, a mit onnan lehet következtetni, hogy az 1478. évi VII. törv. czikk a judicia generalia megtartását Arad, Temes, Csanád, Zaránd stb. megyékben szükségesnek tartja ugyan, de nem Szörény megyében. Később ez persze megváltozott.

Az ország e részének egyik csapása utóbb épen a rablók nagy száma és féktelensége volt. E társadalmi métely elejét Basta koráig, sőt még előbbre lehet nyomozni, és a temesi török birtok, valamint a lugos-karánsebesi bánság lakossága közt soká fenforgott határ- és birtokviszály, a folytonos csetepaték táplálták ez elvadulást. Nincs gyakoribb átmenet, mint a kisebb, de mindig hadakozási jellemü portyázásokból, a magánérdekből és tilos vágyakból fakadó rabló kalandozásokra, a melyekre való átmenetet, és lesülyedést az illetők sokszor tán észre nem vették, és nem szándékolták. A temesvári pasa és az erdélyi fejedelem a XVI. század végén vajmi sokszor tettek egymásnak szemrehányást, hogy rablók csaptak át a másik fél területére és kárt tettek. Felszólamlások történtek a kár megtérítésére, de sokszor azon kérdés lett vitás, vajjon rablók voltak-e a kártevők, vagy féktelen katonák.

A közállapotoknak ez egyik fő árnyoldala soká foglalkoztatá az ország kormányát, és mig Jenő herczeg és hadtársai egyfelől a törököt verték és üzték, a hadsereg egy másik része a rablóbandákra tartott hajtóvadászatot, és azok kiirtására és az orgazdák megfenyitésére az egész tartományon vasvesszővel kellett keresztül vonulni.

Nem ritkán a rablók a törökök nevével fedték gazságaikat. Török álöltönyben, török csapatok czíme alatt csaptak rá a békésebb lakosokra, foglyokat és értékes vagyont czipelvén a sürü erdőségek magányába. A rablók társai, sőt főnökei nem ritkán oláh papok voltak, kik lelkészi hivatalukat abban nem hagyván, ma mint az erdők lovagjai, holnap mint

a keresztény igazság terjesztői és magyarázói, avagy mint népoktatók szerepeltek. [1])

Az 1738. évi hadjárat alkalmával, midőn a császári hadsereg a törökök ellen működött, Ferencz nagyherczeg, a sereg fővezére Szlatina közelében vadászattal szórakozni akarván, a sűrűségben eltévedtek, és egyszerre egy fegyveres csapattal álltak szemben. Ezek törökökké átöltöztetett oláhok voltak, hogy könnyebben üzhessék rablási mesterségüket. A banda főnöke a nagyherczeg lábaihoz borult, bűnbocsánatot kért és ajánlkozott, hogy a nagyherczeget és kiséretét a jó utra elvezérli. A nagyherczeg bátor elhatározással a harambasára bizta magát, ki őt szerencsésen az osztrák sereghez kalauzólta. Ez az ember Vancsa Péter volt, kit a nagyherczeg megjutalmazott, neki megkegyelmezett, és rendes évi fizetés mellett a plajások főnökévé nevezett ki, a kik a haramiákat üldözik.

Az ilyen emberek személye körül egész legenda képződött, és majdnem hihetetlennek kell tartani azt, hogy a kalandos eset Vancsával mennyire nem emelé az utóbbit mintegy monda hősévé.

Meg kell vallani, hogy a haramiák ellen követett igazságszolgáltatás még sokkal régibb korszaknak vadságát hordozta magán. A rablók maguk részéről szintoly visszatorlásokkal boszulták meg magukat. (Lásd erről a Szlatina czikket.)

Lentulus tábornok 1739. évben oly portyázást intézett a rablók ellen, mely valóban hadászati jellemet viselt, [2]) de ez hatott is.

Nagyobb bajt okoztak a haramiák ismét 1784. év vége felé, a midőn is Erdélyben és a szomszéd Szörény megyében számos oláhok rablásra, gyujtogatásra adván magukat, szerte széjjel iszonyt és félelmet terjesztettek, mig a császár Jankovics Antal grófot és Papilla tábornokot teljhatalommal e vi-

[1]) Hogy az oláh papok nem ritkán gyilkolás, rablás, orgazdaság és egyéb czégéres bűnökbe estek, mutatják az Approbata Constitutio ellenök hozott rendelete, nevezetesen a Pars V. edictum 39. és 52.

[2]) Lásd I. köt. 149—151. l.

dékre nem küldé. Sokan ugyan hazatértek a fegyveres csapatok közeledtére, legtöbben azonban az erdőkbe szöktek, és Horja és Kloska mellé állván, azokat a nemesség kiirtásában segitették.

A haramiaság mellett, mint fő bűn szerepelt a marhalopás, de ezt az akkori viszonyok kiválólag könnyitették, mert istállók, színek, pajták nem létezvén, mindennemü marha-állat télen-nyáron szabad ég alatt tartatott.

(Lakosság, nemzetiség, birtokviszonyok.) Karánsebes lakosságát nagyrészben a szörénymegyei nemesség képezte, a melynek tagjai itt sok házat birtak, a miből kétségtelen, hogy annyi jó módu ember költekezvén e helyen, a város — ha csak a háboru furiái nem sanyargatták, — bizonyos jólétnek örvendett. Nem kevesbbé szabad következtetni, hogy a városban a magyar nyelv birt tulsúlylyal, mire nemcsak a magyar családok sokasága, hanem az a körülmény is mutat, hogy a városi hatóság levelezése magyar nyelven folyt, és hogy tanúkihallgatáskor e nyelvvel éltek a felek.

A városnak némely latin nyelvü hivatalos kiadványa nyilván elárúlja, hogy az irat szerzője annyira magyar, hogy a latin szavakat is magyarul ragozza, — oly eljárás, mely már Béla király névtelen jegyzőjének bizonyos részeit érdekessé és figyelem tárgyává tette. Karánsebes városa t. i. 1515. évben azt bizonyítja, hogy egy ottani házhely eladatott: discretis viris Stephano Vakar, Sisman Radolawn a k, Bwnkonyena k et Naga Chigankan a k. Azaz: eladatott ..... Sisman Radolawnak, Bunkónénak, Naga Czigánykanak. Hasonlót tapasztalunk a szomszéd Zsidóváron, a minthogy Szentmiklósi Pongrácz Jakab 1454. évben az ottani erdőispánságot Sugár Mihálynak és Istvánnak adományozza: Nos dedimus et ymo donamus Erdÿo ÿsspansagoth ad Castrum Zsidóvár pertinens.

Szamosközy István történetiró, midőn velünk Jósika István erdélyi kanczellár végsorsát közli, azt irja, hogy Jósika ex Karam-Sebesso Valachorum oppido — azaz Karánsebes oláh városból származott. (II. köt. 135. lap). De ezzel még nincs eldöntve Karánsebes város oláh nemzetisége. Az itteni oláhok iparkodók, vagyonosodásra törekvők és tisztességesebben laknak, mint az oláhok más falvakban. A városi polgárok

felsőbb része a nemességhez tartozik, és ha némileg régibb eredetre hivatkozhatik, magyar nemzetiségünek vallja magát. [1])

Basta kora után ugy látszik, a rácz lakosság Karánsebesen és vidékén igen nagyon megszaporodott. A halasi török levelek közt egy oklevéltani különösség találtatik, a mennyiben t. i. 1685. évben a temesvári szandzsaksághoz tartozó helységekből, köztük Karánsebes, Szakul, Bozsovics stb. negyvenhét rácz fuvaros volt kirendelve, hogy 704 zsák buzát és árpát szállítson Szegedre, de e fuvarosok hózivatar által utóléretvén, kénytelenek voltak terhüket a halasiaknak eladni. Az erről kiállított bizonyítványt 4 tanú hitelesítette, a 47 rácz fuvaros pedig nevök aláírása és pecsét helyett ujjaik hegyét tentába mártva, nyomták e bizonyítvány hátulsó lapjára. [2])

Alig hogy Karánsebes 1688. évben a törököktől visszafoglaltatott, a karánsebesiek követeket küldtek a bécsi udvarhoz, hogy a magán és közérdek sérelmei orvosoltassanak. A követek többi közt oda utasíttattak, hogy »mivel ez a föld magyar tisztek nélkül nem volt, nem is lehet« a régi mód szerint működő tisztek ide alkalmaztassanak, kellő szabadsággal és auctoritással.

Említés nélkül nem maradhat, hogy noha Szörény megye területén nyolcz oláh kerület bizonyos sajátos önigazgatással birt, ezen kedvezmény nemcsak egyedül az oláh népségü lakosságnak, hanem minden rendű és nyelvű lakosoknak szólt, a mint azt Ulászló király 1494. évben világosan és ismételve kifejezi, midőn a sebesi kerületnek vámmentességet engedélyez, a törökök elleni folytonos harczok tekintetéből.

A város birtokviszonyairól, terjedelméről, a házak tulajdonosairól, házaik fekvéséről, az utczák számáról oly bőséges adatokkal rendelkezhetünk, hogy alig nyujthat valamely más honi város hasonlót. Ez adatok némileg a telekkönyvet pótolják, és a kit vissza nem riaszt az adatok szárazsága, az jobb képét nyeri a helybeli viszonyoknak, mint a minőt történeti mesékből merithetne. Legjobb tájékozást nyerünk a következőkből:

[1]) Szamosközy III. 10. l.

[2]) Budapesti Szemle 1861. év 13. köt. 153. lap.

Az aradi olvasó kanonok Puklizár Mátyás, 1493. évben egy karánsebesi háztelkét 200 arany forintért eladta Fiáth Lászlónak és feleségének. Hallatlan ár, melyet a következő idők folyamában semmi ingatlanság még meg sem közelitett, noha később az ingatlanok ára kétségkivül emelkedhetett. Az eladott telek keletről a város piaczával, délről Dragomér Barnabás, nyugotról Kazdag György özvegyének, éjszakról Szömény Radul özvegyének házával volt határos. Lázár György karánsebesi biró 1515. évben egy oda való háztelkét, mely a vár falain kivül feküdt, Vakar István, Radolaw Sisman, Bunkóné, és Naga Cziganka-nak 10 frtért eladta. A telek keletről a város utczája, délről Országh Péter, éjszakról Aranyos Péter háza által volt határolva.

A szomszédok elővásárlási jogának épségben tartására nagyon ügyeltek, és azt olykor a városi tanács által cleve maguknak biztosították. Kis Péter, karánsebesi polgár özvegye Ilona, 1528. évben két telkét adta el Dragna Istvánnak — az egyiknek ára 28 arany forint; feküdt Bakoch László, a város piacza, nemes Barbath Péterné Lucia és Burul György telkei közt. A másik telket hét aranyon, 25 denár hián adta el, és ez Nyirő Tamás özvegye, Flore Péter, Szilágyi András telkei és a város fala által határoltatott. Ez alkalommal kimondatott, hogy Burul György, Flore Péter és Szilágyi András telkeiket, ha azokat eladni akarnák, csak Dragna Istvánnak adhatják el. Rakoviczay László, az illetők beleegyezésével, idegen telkekre épitette házait. A városi tanács 1505. évben két ily esetet említ, és mindkét esetben a telkek tulajdonosai Szűcs Márton polgár, és Juga Gergely fia Balka kötelezik magukat, hogy ha maholnap telkeiket eladni akarnák, ezeket Rakoviczay Lászlónak fogják eladni, megbizott emberek által megállapitandó becsáron.

A szokásosabb birtokváltozásról legyen még feljegyezve, hogy 1537-ben Hunyadi Mihály és János egy karánsebesi háztelküket 32 magyar arany forintért eladták Ivuly Jánosnak, Miklósnak és Mihálynak, Mészáros Miklósnak és Mészáros Imre özvegyének. Ez a háztelek keletről és éjszakról a város utczájával, délről Aranyos György telkével, nyugotról a város falával volt határos.

A karánsebesi városi tanács 1542. évben bizonyságot tesz arról, hogy bizonyos ottani lakosok gyümölcsös kertjeiket 71 magyar arany forintért Miksa Tamásnak eladták. E kertek keletre a városi patakkal, délre az utczával, nyugotra Patoçhi Anna és Bokor Lőrincz, északra Bertha András kaszálóival voltak szomszédosak. Az eladáskor Lázár Mátyás 33 forintot kapott az ő kaszálójáért, Grozaw Péter 10 forintot, Chorckok Lukács 10 frtot, Szabó Lukács az ő kertjeért 12 frtot, Oláh János egy gyümölcsösért 6 frtot. [1])

A város egyik tekintélyes családja volt a Gámán család is. 1577. évben Gámán Györgyné Katalin, és Bertha Gáspár fiai Miklós és Ferencz oly egyezségre léptek, hogy Gámán Katalinnak a karánsebesi piaczon álló ház harmadrésze jusson, mely ház Kis Péter és Bertha János háza közt áll. Továbbá egy házhelynek harmada Beolcz Maczovan s Dorottya és egy gyümölcsös kert közt, mely a barát-utczában Vajda Gábor kertje szomszédságában fekszik. Továbbá egy pusztahely része a bán-utczában a vadpatak mellett, egy másik a Czermuran-utczában. Továbbá két kaszálónak harmada, az egyik kaszáló neve Mlaka, a másik a Benczerinában fekszik.

Gróza Ferencz, Ivuly Mihály és Mikse Dékánné Katalin 1564. évben a Czermuran-utczában fekvő kertjüket 20 forintért eladták Ivuly Miklósnak. A kert határos volt Jova Popa, Varga György özvegye és Gáspár Miklós, valamint Gerlistyei György és Péter kertjeivel.

Bizonyos Layos János az ő testvéreivel és rokonaival Karánsebesből Törökországba kivándorolt, a Barátok-utczájában egy kertet hátrahagyván, mely a kivándorlás folytán a karánsebesi birákra szállt. A birák élvén jogukkal, e kertet 1565. év közepén Mutnoki Jánosnak 100 forintért eladták.

Egy karánsebesi polgár Sztejkul János 1581. évben kaszálóját Ivuly Péternek és nővérének Magdolnának (Zákán Ferencz feleségének) 25 forintért eladta. E kaszáló több más közt a város kültelkein feküdt, keletre Soffran András, délre Peyka Kasztruczné, nyugotra Aranyas György kaszá-

[1]) Különben 1518. évben egy szántóföld árát 2 frt, és kaszáló árát 4 frttal találjuk följegyezve.

lójával volt határos, melyet most Miksa Miklós birt. Azt is megtudjuk, hogy Sztejkul kaszálója a barátok pataka (aqua monachorum) mellett feküdt, mely valami malom-csatorna lehetett.

Egy másik, 1581. évi birtokváltozás szintén csak annyiban nevezetes, a mennyiben általa ismét nehány karánsebesi topographiai viszonyokkal megismerkedünk. Ugyanis Ivuly Miklós özvegye Margit, a maga leányának, Magdolnának, Zákán Ferencz feleségének az alsó Czermuran-utczában fekvő háztelket és curiát adományozza. E telek és curia keletre Fetulecz György, délre Genda Péter házával, nyugotra a város árkával és falával, éjszakra pedig nevezett Ivuly Magdolna és Vekar Ferencz birtokával határos. A curia telkét az adományozó Ivuly Miklósné annak idején hét forintért vette meg Zigari Lajos fiaitól.

Ivuly Péter ez évben a pataki promontoriumban fekvő Peia Demeter-féle szőlőt is attól 25 forintért megvette.

E szőlőhöz keletre a város mezeje, mely Dumbreviczá-nak neveztetett, délre Peia Jovan telke, nyugotra a város nagy utja, éjszakra ugyancsak Ivuly Péter szőlője feküdt.

Fiáth Lajos, és danilesti Laczugh László karánsebesi szolgabiró 1592. évben egymással ily cserére léptek, hogy Fiáth Lajos egy házát Karánsebes belvárosának piaczán, és a hozzá tartozó telket adja Laczughnak, ki viszont két házát adja Fiáthnak, 60 magyar forint fölül fizetéssel együtt. Fiáth háza határos Thebey Miklós özvegye Mártha, és nemes Lázár Dorottya Pribék János özvegyének házával, valamint Laczugh László régi curiájával, és az Alsó-utcza kapuja felé vezető uttal. Laczugh László telkeinek egyike Laczugh Miklós feleségének Gyurkicza Erzsébet, Delchianuluj Margit, Bobik János telkeivel, és a város utjával, — a másik Bobik János, és nemes Mikanda László házával volt határos.

A város phisiognomiáját velünk sejteti, hogy 1579. évben a rácz templom temetőjében, mely pedig a Szerem-utczában terült el, több ház is volt behatárolva, nevezetessen Luja Ferencz, Gussat Mihály, Bogat Péter, Baja János, és még Bogdan és Draguluj háza.

Lakások bérbeadásának eseteit is találjuk elő. Igy Kun Dániel birósága ideje alatt, a XVII. század elején Kigyó Miklós neje Roska Margit panaszt tett, és eskűvel erősítette, hogy a Lippára költözött Eördögh György neki lakásért 15 forinttal tartozik, a miért is Kigyó Miklósné az adós feleségének Gámán Borbála karánsebesi házára tette kezét, Kasztrucz Miklós birósága alatt ez neki zálogul oda itéltetett, hacsak egy év és 3 nap alatt, azok, kik jogot tartanak a házra, ezt ki nem váltják. Azonban Lugosi Jánosné Lippáról egy bevallási levelet mutatott elő, mely szerint neki e házat Eördögh Györgyné adta. Kigyó Miklós tettleg benn levén a ház birtokában, a tanács azt itélte, hogy 15 forint erejéig kielégittessék és azért a házhelyből neki 30 talp földet engedtek követelésével egyenértékűl, a többi Lugosi Jánosnénak kiadatott. Ezen peres ház kelet és nyugat felől Lupul Pejoné fiainak, dél felől a Steikuliak öröksége mellett feküdt..

Osztrovy György 1593. évben hugának Borbálának, Fiáth Jakabnénak, a város piaczán levő házát 60 forintért eladta. E házzal keletről a város kőfala, délről Országh Ferenczné, »ki mostan Kanna Giarto Lazlóné«[1]) nyugatról Fiáth Ferenczné, Laczugh Lászlóné házai, északról Csörcsök Ferencz istállója voltak határosok.

Midőn Stephaniga Miklós az Ivuly Miklósnak tartozó 19 forintot nem tudta visszafizetni, az ő czermurani háza 1609. évben földestől biróilag megbecsültetett, fekvése szerint pedig keletről Mihailo Mihály házhelyével, (melyet most Mehul Ferencz bir,) délről e házak udvaraival, nyugotról ..... tamasika Péter házhelyével, éjszakról Ivuly Miklós házhelyével határos. Ezt a házhelyet Ivuly Wlád Jánostól vette.

Nem magán Karánsebes területén, hanem Rakoviczán, mely Karánsebeshez tartozott, és a hol ennél fogva a karánsebesi tanács hatósági jogokat gyakorolt, egy szénarétet birt Genda János, ki azt 1610. évben Ivuly Miklósnak, akkor már Szörény vármegye szolgabirájának 18 forintért eladta. E réttel

[1]) Azaz Ország Ferencz özvegye most Kannagyártó László neje. E László igazi család neve Önkannagyártó. Mint ilyen 1574. évben a szolgabirák és városi esküdtek sorában fordul elő.

keletről Oláh Anna Petracz Mihályné szénarête, délről Ivuly Miklós és Péter rétje, nyugotról Szora Jánosné rétje, északról a Kerbunár ere volt határos. Az egész tájék ennélfogva gazdasági czélokra szolgálhatott.

Ivuly Miklós 1631. évben 10 frtért egy kaszálórétet vett Ztresan János karánsebesi polgártól, mely a Temesen tul, a Lunkában feküdt.. E kaszálóval keletre a Temes folyó, délről egy, a Temesre menő elhagyatott ut, nyugotról és éjszakról Ivuly Miklós saját rétjei voltak határosak.

A következő évben ismét Ivuly Miklós tünik fel, mint vagyonszerző. Riczul Mihály özvegye Rotar Magdolna neki 16 forintért Rakoviczán egy szénarétet elád, melynek határosa keletről és nyugatról egy ér, délről Ivuly Miklós szénarétje, északról Fodor Mihály szénarétje. Ugyan ez alkalommal Mihul Ferencz és Ivuly Miklós szénarétet cseréltek Rakoviczán egymással. A rét, melyet Mihul adott, keletről és délről egy érrel, nyugatról Mihulnak más szénarétjével, északról Ivuly Miklós rétjével volt határos. A rétet, melyet Ivuly adott keletről Mihul rétje, délről Ivuly Miklós, nyugatról egy ér, északról Andreihucz földje határolták.

Szorni Magdolna asszony Gonda Jánosné is 1634. évben adott el Ivuly Miklósnak egy szénarétet a Temesen tul, 11 forintért, ezen rét keletről Ilosvay Ezsébet néhai Bokosnicza és Miklósné, Tornya Anna, Gurgujat Ferenczné rétjével, délről Ivuly Miklós szénarétjével és Miksa János Jeruga nevü helyével, éjszakról szintén az utóbbival volt határos.

Ivuly Miklós Karánsebes városának jegyzője, irásbeli szolgálataiért és egyéb fáradságaiért háladatosság jeléül Rakoviczán 1643. évben egy szántóföldet kapott ajándékban, mely keletről Berba Anna, néhai Dregicz felesége, délről Ivuly Miklós szántófölde, nyugatról egy ér, és Gajai Tamás földe, északról Toth Magdolna Gerlistyei Lászlónénak földjével határos. Az ajándékozók Eördögh Ersók, ki Hunyadmegyében lakott, és a Karánsebesben lakó Fenes Bogdánné. [1])

[1]) Az eredeti oklevelekben is ingadozik a családnevek helyesirása. Igy Paligrad, Peligrad; Bertha, Birta; Mehul, Mihul; Osztrovy, Osztrovay, sőt Osztrovics; Genda, Gonda, stb.

A rokonság ez:

Jorga Mihály
(Eördögh Erzsók most Popa Péter neje) — Fenes Bogdán (Jorga Magdolna).

Jorga Mária
(Jakab diák)

Ivuly Péter, Miklósnak öcscse 1651. évben ügyvédi szolgálataiért szintén szénarétet kapott ajándékba Rakoviczán Gerlistyei Györgynétől, mely rét keletről Szora Jánosné rétjével, [1]) délről és nyugatról az »Ivulistiak« rétjével, északról a Temes vizével határos. Egyúttal Dregicsné, vagy Dregiczoné Ivuly Péternek egy szénarétet eladott 6 frtért, mely Bükis Sorfon, Stojkan Jósika Ferencz jobbágyának, Posta György feleségének Demeter Szurdulnak, és az Ivuliak szénarétjeivel körülhatároltatik.

Eme Ivuly Péternek Bikis István 1654. évben husz forintért egy földet adott el Rakoviczán. Határos volt ezzel keletről Feri György leányának szénarétje, délről és nyugatról Karasztó Mihály, északról Ivuly Péter szénarétje.

Moldovay Jenja karánsebesi lakos 1658. évben a Zlakna nevü Czarinában két szántóföldet adott el Fiáth Jakabnak és feleségének Jósika Katának 25 forintért. Az egyik szántó Pap Mihály földjével, a Zlakna vizével, Jenja majorjával és a Zlakna szőlőkhöz vezető úttal, — a másik a Zlakna falubeliek útjával, a város nyomásával, és éjszakról a Zlakna vizével volt határos.

Fiáth Zsigmond főbiró 1619. évben Pobora Ilonának, Vajda István özvegyének 100 forintot kölcsönözvén, ezért neki a város malmainak Jerugaján egy malomhely része, t. i. a Macsova malom része elzálogosíttatott. E malmot fenn a »Bán malom« alól a város malma, dél felől Jósika Ferencz malma körülhatárolták, mely utóbbi kertben épittetett.

A Bán-utcza, ugy látszik, nem igen birt városias külsővel, minthogy számos volt itt a füveskert, sőt istálló is. Gyurma György 1637. évben egy füves helyet ajándékozott·

[1]) Ez a Szora Jánosné valószinüleg ugyanaz Gonda János feleségével, kit fenn Szorni Magdolnának irtunk. Az oklevelek irásmódja néha nem következetes. A Gonda nevet is Genda alakban találtuk.

Groza Ferenczuek, hogy azt bekertelje, és benne lovait legeltesse. Ez utczában Fodor Mihály és mások füves kertjei is léteztek.

A bán-utczai kertek között volt Fodor Miklósnak egy kertje, melyet 1650. évben cserében adott Fiáth Gábornak, a fejedelem fölovászmesterének, kapván tőle egy szénarétet Vraczalovits Marko fiai városi szénarétjeinek szomszédságában, és azonkivül 30 gréczi tallér felpénzt. A Fodor Miklós által átengedett kert határos volt Csáktornyai György kertjével és majorjával, a város közönséges utjával, és Fodor Miklós istállóival és kertjével. Érdekes, hogy e korban már a jégvermek használata is említtetik. Igy Peles János polgár 1630. évben egy a bán-utczai kertek közt levő jégvermét Gámán Miklósnak 10 forintért eladta, a mellette levő üres helylyel együtt, mely a város utjával, a Patak vizével, Oltan Miklósné örökségével, és Mika Istvánné kertjével volt határos.

Az adás-vevés különféle módozatai fordulnak elő az ingatlanokra nézve, és ha a Bánfyak egy török lóért Terregova és Krusovecz felét és gavosdiai részjószágukat odaadhatták, csak rendes dolognak lehet azt tartani, ha kisebb mértékben a városban is hasonló adás-vevés és birtokcsere előfordul. Gámán László a Birtaiaktól egy házat örökölt, mely ház fele részére azonban a totesdi biró Hunyad vármegyében és mostoha fia Fente Zsigmond igényt tartottak. Gámán László 1612. évben az utóbbiaktól egy kancza lóért váltotta részüket magához, melyet ezek 16 forintban átvettek, oly módon, hogy ha Gámán László e karánsebesi ház birtokában zavartatnék, ő a nekik adott »marhát« visszaveheti. Ha pedig ez náluk nem találtatnék, Gámán magát bármiféle vagyonukból 16 forint erejéig kielégítheti.

Plostina helyen lakó vitézlő Czunyás György felesége Sófia 1652. évben a Temes vizén tul, a Lunkán fekvő kaszálóját nyolcz forintért eladta Kún István főbirónak. Ez a telek Bobik Mihály, János, és Miklós, Kún István, Jósika Ferencz, és Oltan fiainak rétjeivel volt határos.

Ilyenek lévén a házak és telkek árai, feltünő, hogy Fecza Miklós czigány vajda az alsó Czermuran-utczában fekvő házhelyét és udvarát 1645. évben 85 forintért adhatta el Fiáth

Gábornak. Ez eladott telek keletről Fecza János czigány, nyugotról Fecza Miklós czigány vajda házával, éjszakról Macsovai Mihály kertjével, délről a város közönséges utjával volt határos. Az Alsó-Czermurán-utczában 1581. évben Fetulecz János hét forintért adta el házát és telkét Marnacz Györgynek.

Ugy látszik tehát, hogy Fecza Miklós elég jó módu ember lehetett, habár szükségből adta el udvarhelyét.

Bertha Gáspár gyermekei: Katalin, Gámán György felesége, Miklós és Ferencz közt Macsova, Pestere, Obresia, Csiklén, Prebul stb. falvak birtokára nézve pör támadt, a melynek tárgyát némi karánsebesi ingatlanságok is képezték. Nevezetesen egy ház, mely a piaczon Kis Péter és Bertha János háza közt állt; egy háztelek Macsovainé és Beölcs Dorottya háza közt; egy gyümölcsös kert a Barát-utczában Vajda Gábor kertje mellett; néhány puszta telek a Bánutczában, a hegyi zúgó mellett, egy másik a Czermurán-utczában. Egy-egy kaszáló a Benczerinában és a Mlakában. Továbbá a Macsova nevü malom negyed része, és egy másik malom harmada az Alsó-utcza végén, mindketten a Sebes folyó mellett. A macsovai Molna-ban Logofet Jánosné, Borbálának is volt része, ahhoz fölfelé állt Pribék János malma. A pört 1585. évben békéltetők vezették egyezségre, oly formán, hogy Bertha Miklós és Ferencz négy évig eme jószágok és ingatlanok birtokában és használatában maradjanak, ez idő után azonban azok harmadrészét Katalinnak átadni tartozzanak. Egyik malomra Jósika Mátyás zálogjoggal birt.

A macsovai malom felét 1594. évben Baranyai Anna, adamosi Bartakovics Gáspár felesége birta. E malomrészt Fiáth Ferencz pör utján akarta megszerezni; miben két évnél tovább erőlködött.

A Barátutczában Hunyadi Annók, Czorczok István özvegyének kertje volt, melyet ez 1616. évben Fodor Mihálynak 5 forintért eladott. Szomszéd volt Tóth Gáspár és Jankucz László kertje. Egy Hunyadi nevü család tehát még a XVII. század közepén birt földeket Karánsebes területén. [1])

[1]) Lásd e kötet 236. lapját. Az ott említett Hunyadi János, de Sebes melléknévvel még 1539-ben szerepel.

Ha egy kertet öt forinton, sőt két forinton is lehetett kapni, kedvező fogalmat nyerhetünk azon házról, melyet 1489. évben Szabó András özvegye Klára, későbbi férjének Anthony diáknak 40 arany forintért eladott. Micsoda utczában feküdt e ház, azt nem mondja a bevalló levél, de megtudjuk belőle, hogy a kérdéses ház szomszédjai voltak Szász Lajos és Bokor Jakab, mindkettő a polgári rendből.

Kárán és Priszaka határán találjuk 1548. évben a Popest nevü mezőt.

Némely család szétágazó rokonságot képezvén, az ilyen érdekes felvilágosítást adhat sokszor a város viszonyairól, ha a magánbirtok hatósági közbenjárás tárgya lesz. Ez eset áll Pataki Katalinról, kiről következő rokonságot mutathatunk ki 1586. évben:

Dragna György, fiai: Farkas, János, Miklós.

Néhai Mikanda Miklós fiai: László és Pál.

Erzsébet, Miksa János özvegye } Mikanda Miklós
Katalin } leányai.

Gyurkicza Zsófia, Bertha György neje.

Gyurkicza Erzsébet, Laczugh Miklós neje; ezeknek gyermekei: János, László, Péter és Magdolna.

Borchia László, Péter, Zsófia.

Borchia Sára, Nisztor Bogdán neje.

Borchia Anna, Farkas Mihály neje.

Borha Márton özvegye Erzsébet, néhai Mikanda Anna leánya. Gyermekeik: János, Mihály, Miklós és Anna.

Kurtha Balázs neje Magdolna, Mikanda Anna leánya.

Hengh János neje Kinchia, Mikanda Anna leánya.

Mátyás, Mikanda Anna fia.

A fennemlített Pataki Katalin Laczugh Lászlónak Ökörpatak és Ruzs faluban, és az azokhoz tartozó praediumokban levő részjószágait Szörény vármegye karánsebesi kerületében és a karánsebesi Thews nevü hegyfokon levő szőlőket bizonyos pénzösszegért beiratta.

De Laczugh László, ki már évek óta Szörény vármegyében a szolgabirói hivatalt viselte, eme részbirtokokat Patak Katalin rokonainak minden fizetés nélkül visszabocsátotta, kik is azért Laczugh Lászlónak következő ingatlansá-

gokat engedtek át: két házat Karánsebes vásárterén, a város falain belül. Az egyik házzal délről határos volt néhai Gyurkicza László háza, nyugatról az országut, és a város utczája, éjszakról Delchianuluy Margit asszony telke, keletről Bobik János háza egyik, Mikanda László háza más részről. Átengedtek neki továbbá egy malomrészt az Alsó-utcza végén, egy a Sebes folyóból eredő patak fölött. Egy kert Karánsebesnek Bán-utcza nevü külvárosi utczájában, melylyel keletről Domsa István, nyugatról nemes Thoma László, éjszakról Magyar Péter kertje határos. Két mezőt, egyikével Thoma László kertje keletről, Peyka László és János kertje nyugatról, Czerczericza János özvegyének kertje éjszakról határos. Másikával határos kelet- és délről Bokosnicza Gergely, nyugatról Pechyna János, éjszakról Gozthey Péter özvegyének mezeje. Egy majorsági vagy kaszáló kertet, melylyel határosok keletről Mutnoky Ferencz özvegye, nyugatról Kádár András kertjei, délről az országut. Báthory Zsigmond fejedelem 1591. évben az e családban végbement egyezkedést jóváhagyta, és tekintve Laczugh László hű szolgálatait, a felsorolt birtokokban rejlő királyi jogokat Laczugh Lászlónak adományozza, meghagyván az e czélra kinevezett hiteles személyeknek, hogy Laczugh Lászlót e birtokokba beigtassák. A hiteles személyek ezek voltak: Fiáth Ferencz és Jakab, Vajda János, Bratován László, Duka György, Miksa István, Bukur Mihály és Bokosnicza János, — mind Karánsebesben lakó nemesek. Ezek a beigtatást teljesítették, sehol ellenmondásra nem találván. A beigtatásban részt vett karánsebesi tanúk közül emlitendő: Peyka János, Bukur Miklós, nemes Pribék Ilona, Mikanda Miklós özvegye és Bobik János. [1])

Gámán György, felesége Birta Katalin és fia Miklós egy ház helyet vettek Marte Kis Péter feleségétől, és fekvéséről azt mondja 1601. évben, hogy kelet felöl a város közönséges utczájával határos, melyen Gerlistyei János házához járnak; dél felől Gámán György házhelyével, melyet felesége Birta Katalin után bír, azelőtt pedig apósáé Birta Gáspáré volt, nyugat felől a város kőfalával, éjszak felől Fodor Ferencz

[1]) Macskási cs. ltára, és kolosmonostori convent ltára.

régi házaival határos. Ez a Fodor Ferencz akkor Szörény megye egyik ispánja volt, és a kérdéses házhely egyik részét magának elfoglalni akarta.

Két adás-vevés van följegyezve 1604. évről. Birta András ez évben egy üres telkét adta el Gerlistyei Miklósnak, a város kőfalának közelében. Szomszéd házbirtokosai valának; Gerlistyei Miklós, Birta Gáspár, most Lugasi Jánosné, — kinek itt egy udvarhelye volt. E vásárnál tehát a szomszédjog lépett érvénybe. Ugyan ez évben Balaban Miklós is adott el egy házhelyet Berla Radulnak. A házhelylyel határos volt Luppulás szabó háza, a Fiáth Lajos házához tartozó üres hely, Balaban Miklós, éjszakról a Jósikák udvara.

A városi törvényszék előtt Kún Gábor és Kún István főbiró 1614. évben azt vallák, hogy midőn atyjok örökségét egymás közt felosztották, Kún Gábor egy szénaréthet kapott, Kún Istvánra pedig a pataki parton való kert jutott. A kert határai kelet felől: Halicz Mihály kertje, délről Bobik Miklós fiainak és Pelles Miklós kertjei és a Patak viz folyása, nyugatról a város útja, éjszakról Halicz Mihály és idősbik Gerlistyei Gábor kertje. E birtokváltozás szokás szerint három széken külön-külön való napokon kikiáltatván, ellenmondásra nem talált.

Karánsebes nagy utczájában 1639. évben Henczi Miklósnak háza volt, és itt oklevelesen van kétségtelenné téve, hogy ily nevü család is létezett Magyarországon.[1]) Henczivel határosak voltak Baja Mátyás és Macskási Miklós házai. Ugyanez utczában özvegy Fiáth Jánosné Fodor Anna birt házat, szomszédja Vajda István; valamint Kún Gábor is, kinek szomszédja Mihul Ferencz volt. Ez valószinüleg a város egyik szebb utczája lehetett.

---

[1]) Különben már a váczi káptalan 1510. évi levelében is neveztetnek Henczy Miklós és fia Máté, valamint Henczy Gergely nemesek. (M. Tört. Tár. XII. 46. 50. lap.) Miklós 1512. évben, de Gerche melléknévvel fordul elő. Fiáth Zsigmond nejét Hencz Katalinnak hivták, ki azonban alig származott nemes családból, mert Karánsebes város egy 1632. évi levelében, férje tekintélyes állásának daczára, csak tiszteletesnek czímeztetik. Rákóczy György fejedelem azonban 1642. évben, tehát férje halála után, mint nemes asszonyról szól, és Henczi K.-nak irja.

A város legvagyonosabb férfiainak egyike kétségkivül az 1641. évben erőszakos halállal kimult Fiáth Zsigmond volt, Zsena egész birtokán és egy ottani nemesi lakon, továbbá Glimboka, Obresia, Benczencz, Gavosdia, Prebul, Pojana, Bukin, Petrosnicza, Szlatina, Örményes, Szadova, Vallisora, Szlakna és Mészfalva részbirtokán kivül jelentékeny más vagyont hagyott hét gyermekére magában Karánsebesben.

Fölemlítjük ezeket:

Egy nemesi lakház, Floka László és Ivuly Miklós háza közt.

Egy nemesi háztelek, Fiáth Jakab és Kricsovay Ferencz özvegyének telke közt.

Egy más nemesi telek Literáti György és Macskási Miklós telke közt, mindkettő a belváros piaczán.

Egy kert a Strem-utczában, a hozzá való jobbágyokkal

A városon kivül, a Bán-utczában egy istálló.

Malom a Jaruga patakon.

Öt szőlő a város promontoriumján, jó mívelés alatt.

Ezeken kivül maradt sok arany és ezüst kincse, készpénze, házbeli butorzat, ruházat, fegyverzet, a gazdasághoz tartozó marha és egyéb holmi, mit egy hosszu életen át szerzett.

A jólét, mely Karánsebesen a sok birtokos család ott tartózkodása folytán kifejlődött, a XVII. század első éveiben szétfoszlott, a Basta tábornokhoz szító Rácz György hajdúinak kegyetlen dulásai alatt. De nemcsak a város, hanem egész környéke végromlásba sülyedt, mert Obresia, Glimboka, Kalova, Rafna, Vercserova, Mál és más virágzó helységek, kivált a Bisztra völgyében ezentul már csak mint puszták emlittetnek, és némelyik e faluk közül soha többé fel nem épült, egykori fekvésüket kijelölni nem lehet, figyelmes kutatás nélkül.

A város területén egyesül a Sebes patak a Temes folyóval; az emlitett patak mellett voltak 1518. évben Gerlistyei Miklós és György malmai. Ugyanez időben említtetik itt a Soos nevü patak, mely ma ismeretlen. A XVI. és XVII. században itt még a Potok, vagy Patak nevü folyóviz volt ismeretes, mely a Bán-utczán végig csörgedezett. Itt a Patak vize mellett birt a Hunyadmegyében lakó Bokosnitza Gergely egy czarinát, melyet 1630. évben Fiáth Zsigmondnak 12 forintért

eladott, — ez a czarina a város közönséges utja és Beloya kertje mellett feküdt.

A Sebes patakon át nagy fahid vezet, és Uj-Karánsebest egyesíti Karánsebessel. A Sebes patakba szakad:

a Borlova patak (lásd Borlova),

a Sebesel patak, mely a Muntje-Mik havason ered, és magába veszi az Isworu-Secsului nevü csermelyt, mely a Piga nevü vidéken ered, továbbá a Gruni, Padina-Plajului, és Walia de Rug nevü csermelyeket, mely utóbbi három szintén a Muntye-Mik havason ered;

a Petrosnicza patak, mely Faza Petrossi vidékén ered;

a Petroza patak, mely a Muntje-Mikon ered;

a Szlatinora, melynek forrásai Kulmia-Ursului vidékén vannak;

az Isworu lu Krai, a Muntje-Mik havason ered, és magába fogadja a Dovelmetz, (ered a Muntje-Mikon) a Moloschitza (ered Oberschia Moloschitzky vidékén) és Malossa csermelyeket, mely utóbbi Scharony vidékén fakad;

a Szlatina patak, Gruniu Petri vidékén ered, és magába fogadja a Bou, Scherbu mare, és Scherbu mik csermelyeket, melyeknek elseje Krumatura-Boului, a másik Kulmia-Pleschi, a harmadik Gruniu Intre Scherbu vidékén ered;

a Walia-Turnului, mely Werwu-Petri;

a Molossa, mely Verwu-Batrin, és

a Walia-Dalcsului, mely Csoka-Straului vidékén ered.

A többi patakok egyenesen a Temesbe folynak, a malmok azonban nem ezen, hanem a Sebes patakon állnak.

A Sebes folyóból kiszakadó patak fölött, az Alsó-utcza végén fennálló malomról már 1591. évben tétetik említés.

Az itt nevezett élő vizek közül melyik lehetett az 1581. évben említett barátok pataka (aqua monachorum) adataink-ból ki nem tünik.

Egy 1610. évi városi bizonyitvány szerint a Kerbunar ere, a Temesbe folyik.

Adás-vevéseknél többször a kaszálókat szeldelő vizerekről van szó, a nélkül, hogy azoknak tulajdon nevük lenne.

A Szlakna vizét az ujabb topographiai munkák nem tüntetik fel; 1582. évben azonban a hasonnevü falu területén említtetik, egy 1658. évi okirat Karánsebes határában Z l a k n a nevü czarinát ismer (szántó földeket, szőlőket,) melyek délről a Zlakna vize által mosatnak. Egy névtelen ér és a Temes vize között terült el a Zakaristan nevü szénarét, melyet 1626. évben Bukur Miklós Fiáth Zsigmondra ruházott át.

J a r u g a patak említtetik 1642 évben, melyen Fiáth Zsigmond malma állt. Környékét kaszálók képezték, melyek, mint láttuk, a patak nevét viselték.

Ha az eddigi adatokat összehasonlítjuk, Karánsebesnek három részében (vár, külváros és kültelek) nem lesz nehéz magunkat tájékozni. A várat és várost lényegileg azonosnak tartom. Miután t. i. Sándor Pál azt irja, hogy 1687. évben a török bég engedelmével, a karánsebesi vár egyik utczáját besétálta, nem lehet föltenni a várnak oly nagyságát, hogy benne több utczák léteztek volna, hanem inkább azt, hogy a vár a város egyik részét képezte, mely ismét külön fallal volt bekerítve.

A belső város utczái, vagy a belső kerítésen belől való utczák ezek:

1544. Rácz-utcza, mely a város kapuja volt. (Porta Civitatis.)

1534—1577. Barát-utcza; nevét onnan vette, mert benne kolostor állt.

1607. A piacz, vagy piacz-utcza.

1629. Piacz-szer.

1639. Nagy-utcza.

Említtetik 1607. évben Barbapuya (?) nevü utcza, melyben Raduly Bertának háza volt. Vele szomszédosak voltak Szabó Miklós, Fiáth Lajos, Delczeni Máté, Jósika Farkas és Ferencz házaik. (Liber Regius IV. 149. l.)

A város falain kivül, azaz a külvárosban 6 utcza létezett, melyekből négyet ismerünk, és pedig a következőket:

1518. és 1577. 1637. Bánutcza, a patak, avagy Vadpatak mellett. Sok füveskert volt itt.

1577. Chermuran-utcza.

1582. Szerem-utcza. (In partibus Zerem-utcza.) Abban feküdt a Czarina nevű kaszáló, tehát az utcza nevét nem igen érdemelte meg. Ahhoz keletre a Zlatna (értsd Szlakna) patak folyik. Ezt a kaszálót Panczonovits Miklós, nevezett évben eladta. A Szerem (Zterem) utczában a kerítésen belül lakott Blagha János, ki 1643. évben egy szőlőjét cserébe adta Mutnoki Jánosnak. A Szerem-utczában volt 1579. évben Fiáth Lajosnak kertje, és ezzel keletre határos volt a rácz templom temetője.

1591. Alsó-utcza, a Sebes vize mellett és a kapu közelében. Olykor Kis-utczának neveztetik. Végén malmok álltak. Ez utczában már 1537. évben czigányok laktak, és azóta rendesen ott volt tanyájuk.

A gazdagabb nemesség házai kétségkivül kőből épültek, a kinek kastélya volt, az védelmi árkokkal vétette körül; Macskási Miklós kastélyába legalább, mely Kárán város határát érinté — mint egy 1503. évi oklevélből tudjuk, — hidon át kellett bemenni. A többi lakosságnak aligha sok kőháza volt, mert különben a birtokváltozások eseteiben nem lett volna szükség külön kiemelni, hogy valamely ház kőből épült.

A város kültelkei közül említve találjuk a Zakaristan nevü szénarétet 1626, a Jeruga nevű dülőt 1634, a Benczerina kaszálót 1577. és 1585, a Mlaka kaszálót 1577, a Lunka nevü rétet a Temesen túl 1631. évben. A Zlakna nevű Czarinát szántókkal és szőlőkkel 1658. évben. A Carbunari szőlőhegyet 1635. évben. Ide számítandó még a szőlővel beültetett Thews nevű hegyfok, mely nevét mai napig fentartá, és a XV. század óta gyakran említtetik. (Lásd Theus, külön czikkben.)

A szőlőmívelés Karánsebes vidékén annyiban feltünő jelenség, hogy míg a XV—XVII. században a karánsebesi szőlőmívelés nagy gyakorlatban volt, ez azóta annyira feledékenységbe jutott, hogy e vidéket szőlőmívelésre ujabb időben alkalmasnak nem vélik. Egyes tájak most is szőlőknek neveztetnek, de a név meg nem felel a valóságnak, mert az illető táj jelen-

leg erdőség — mely azonban a név tanúsága szerint egy régi szőlő helyén terjeszkedik.

A várba vezető utcza még most is Ivuly-utczának neveztetik, és fentartja az Ivuly-családnak nevét, mely a hajdani Szörény megyében birtokos volt, és még a legujabb időben is Erdélyt lakta.

Városrész P o t o k vagy Mahala. Itt is léteztek kertek és szőlők. Ivuly Miklós 35 forintért vette meg 1565. évben Bachul Miklós e tájon, délről Peya Demeter telkével határos szőlejét. (L. többet Patak czikk alatt.)

Bokosnicza Borbála 1630. évben a pataki szőlőhegyen Fiáth Zsigmondnak egy parlag szőlőhelyet adott el 30 frtért, melynek határos szőlőbirtokosaiként neveztetnek Stephaniga Miklós, Bobik Miklós és Popka Mihály.

Duma Gáspár 1635. évben feleségére Török Advigára végrendeletileg hagyta Karánsebesen a kerítésen belül való házát és a kerítésen kivül való istállóját a kertekkel együtt és a Carbunari hegyen való szőlőt, melyet azzal együtt 64 rhenusi forinton vett.

A városterület részét a P l o s t i n a is képezhette,[1]) melyen a kaszálók és rétek léteztek, és a város egy 1652. évi bizonyítványában csak helynek, nem falunak, vagy prediumnak neveztetik. (L. Plostina czikk alatt.)

A város előtt terült el a Dumbrevicza nevű mezőség. (1581.)

Tekintélyes számmal vannak olyan családok, melyek a »karánsebesi« melléknévvel éltek, és ezek egyszersmind e vidéken vagy birtokosok voltak, vagy hivataluk, és vagyonuk által befolyást gyakoroltak. Ilyenek:

Garalyscha Jakab, 1381.

Gyuricsko János de Karansebes 1538. 1537. fia György, leánya Borbála.

Olasz Konstantin, 1581. neje Annika, leánya Katalin.

Gyurma Antal de Karansebes 1587.

Rácz de Karansebes. Ez már az ujabb időben támadt.

Lugasi János de Karansebes, 1608. lippai várkapitány, Vajda

[1]) Plostina nevű hegy van a mehádiai területen.

de Karansebes. Feltünő, hogy alig van eset, midőn e családnév nem a »de Karansebes« melléknévvel fordul elő. Vajda Miklós de Karansebes hűtlensége miatt 1603. évben Basta György által Lehecsen, Kalugyer, és Szeliste, Belényes kerületbeli falvak elvesztésével büntettetik.

Ide számitható még a Juhász, Dorka, (Mátyás 1540.) Simon és Bobik család, mely utóbbinak Kőváry László és Nagy Iván is adják a »karánsebesi« melléknevet. A család Erdélyben kihalt, mint több más, mely az előtt Szörény megyében szerepelt. Nagy Iván a Juhász család karánsebesi melléknevét szintén elismeri.

A fenn nevezettek közül Gyuricska János 1538. évben kölcsönös vagyonörökösödési szerződésre lépett illadiai Palatics Lőrinczczel.

A karánsebesi melléknév bizonyos időben illeti a Gerlistyei, Fiáth, Jósika és a Peika családot, mert ha 1576. és 1579. évben condam Joannes Fiáth de Karansebes, és 1579. condam Emericus Peika de Karansebes emlittetik, nem lehet föltenni, hogy Karánsebes a már nem élő személyek lakhelyeként lett volna értve. Hasonló okok állanak a Simon családra nézve is.

Török Adviga de Karansebes 1635. évben néhai Duma Gáspár de Karansebes özvegyének neveztetik. — Ugyanakkor a deficiált néhai Gerlistyei László de Karansebes praedicatummal fordul elő. Azonban 1638. évben néhai Duma Gáspár, de Tinkova melléknévvel is fordulván elő, föl kell tennünk, hogy a Duma család némely tagja a karánsebesi és tinkovai melléknevet felváltva, vagy együttesen használta, miként a Fiáth család régibb időben karánsebesinek, és örményesinek irta magát. [1])

Sályi szatmármegyei falu birtokosa 1561. évben volt karánsebesi Nagy Mátyás, kiről azonban a szörényi történet mit sem tud.

A karánsebesi nevezetesebb családokról emlékezvén, lehetetlen szóba nem hozni e város historiai hirü szülöttjeit.

[1]) Lásd e tárgyról a jelen munka I. köt. 455. lapját. A város czimeréről u. o. 480. stb. lap.

Ilyen Jósika István erdélyi kanczellár, ki a család nagyságának alapját vetette meg. Báthory Zsigmond hatalmas kegyencze lévén, még 1597. évben nyerte tőle a gerendi kastélyt, és jószágot, továbbá Oláh-Lónya, Egerbegy, Gerendkeresztur, Hadrév, Őrke, Kecze, Vajdaszegh, Czekéd, Alsó- és Középső-Főged falvakat Torda megyében, és a gerendszentmártoni praediumot ugyan ott; utóbb a fejedelem által gyanuba vétetett, hogy a fejedelmi székre törekszik és azért 1598. évben az ő rendeletére kivégeztetett. (Életrajzi adatok Bethlen Farkas, Szamosközy J. és Nagy Iván munkáiban.)

Egy másik kitünősége e városnak, a szintén itt született Békés Gáspár, ki nemzetiségére nézve oláh, vallására nézve unitárius volt. [1]) Petrovics Péter ajánlására Zápolyai János udvarába bejutott és igy utat tört magának rangra és vagyonra, mig végre Báthory István ellenében az erdélyi fejedelemségért is versenyzett, ki által azonban 1575-ben a szentpáli ütközetben megveretett. Még azután is sokáig szerepelt, 1579. évben bekövetkezett haláláig. Családjának nyomát már a XV. században találjuk, melyből többen Szörény, Krassó és Temes megyében voltak birtokosok.

Karánsebes városának birái és tanácstagjai:

1360. körül Struza karánsebesi kenéz. Tőle a Macskási család származik. [1])

1457. év előtt *Dán András*, biró.

1457. *István*, szabó, biró.

Jó Péter (Petrus bonus)
Andro.
Dya.
Imre.
Fazekas (lutifigulus). } esküdtek.

Domokos.
Nyirő Tamás. } esküdtek.

[1]) Archiv für siebenbürg. Landeskunde. Neue Folge II. köt. 68. lap.

[2]) Kőváry László: Erdély nevezetesebb családai czimű munkájában Struza korát tulságosan régire, 1299. évre emeli.

1458. *Nyirö Tamás,* káráni és sebesi biró.

Gergely, Sandrin, György } Kárán és Sebes városok esküdtjei.

1464. *Nagy Gáspár,* biró.

Somlyai Egyed, Rott Gergely } polgárok, (nem neveztetnek esküdteknek.)

1474. *Kovács* (Faber) *Balázs,* biró.

Mezei Mihály, Szörényi Jakab, Pataki Márton, Dancs János, Kalmár (Mercator) György, Lázár } esküdtek.

1493. *Szász Károly,* biró.

Lázár Mihály, Dragomér Barnabás, Knesa Miklós, Szász Lajos, nemes, Nagy Kelemen, Nagy Tamás } esküdt polgárok.

1494. *Lázár Miklós,* Karánsebes kapitánya és birája.

Floka László, nemes [1], Dragomér Barnabás, Rucha Miklós, Nagy Kelemen, Zsuppa Mátyás, Nagy Tamás } esküdtek.

1498. *Sztojka István,* biró és vajda. — (Az oklevélben: Izthowyka-nak iratik.)
Nagy Tamás, esküdt.

1505. *Sztojka István,* biró és vajda.

---

[1]) Ez még 1505. előtt volt karánsebesi főbiró, (judex capitalis) nem tudni, melyik évben. Ez évben (1494.) Kárán városának külön birái valának és pedig: Szederjes Mihály, Barb János, Vida György, Szeles Tamás, Frank Miklós, Dancs és Fülöp.

Gayla Antal
Simon Péter
Marosy János
Országh Miklós
Dekan Ambrus
Jana, mészáros
} esküdtek.

1515. *Lázár Mátyás,* biró.

Galya Antal
Dekan Ambrus
Andewcha Péter
Glanchar Balás
Pesthy Jakab [1])
Marosy János
} esküdt polgárok.

1518. *Bokosnicza János,* biró.

Csuka György
Márgy János (tán Márgay)
Tóth Mihály
Nagy Balás
Negul Péter
Dekan Ambrus
} esküdtek.

1521. *Bokosthyczay János,* [2]) biró.

Maramarossy János, [3]) esküdt polgár.

1525. *Bokosnicz János,* főbiró és kir. udvari huszár.

1526. *Pesthy Jakab,* biró.

1527. Apáthy Mátyás, esküdt notárius.

1528. *Floka János* de Felső-Bizere, biró.

Sywko Mátyás,
Marosy János
Granchyar Balás
Gerlistyei Gábor
Szabó Lőrincz
Brathovan Lukács
} esküdtek.

---

[1]) 1500. évben még Gerlistyei Jakab szörényi bán szolgája volt, kit képviselt, midőn Fiáth Lajos és László Porecsa birtokába igtattattak.

[2]) 1518. évben Bokosnicza néven fordul elő.

[3]) Ugyanaz, ki 1505. évben Marosy néven előfordul.

1530. Brathován Lukács, esküdt.

1534. *Rakoviczay Péter*, nemes, biró.

1535. *Rakoviczay Péter*, biró.

1537. Oláh János
Sywko Mátyás
Tóth János
Kenesa Péter,
Kenesa László
Brathovan Lukács
} esküdtek.

1537. *Vajda Gergely*, biró.

Sywko Mátyás
Barla János
Kenesa László
Belos Péter
Nagy Gergely
Suppa Mihály
} esküdtek.

1542. *Bakóchy Ferencz*, főbiró.

Barla János
Lumotha Péter
Szabó Péter
Sywko Mátyás
Pepa Péter
Nagy Gergely
} esküdt birák.

1544. *Rakoviczay László*, főbiró. (Szeptemberben.)

Bertha András
Pepa Péter
Berla János
} esküdt birák. (jurati judices et collaterales).

Dragna István
Kenesa László
} esküdt birák.

Bakóczi Ferencz
Peyka János
Lázár Mihály
Lázár Miklós
Mező Mihály
Miksa János
Miksa Tamás
Szabó Péter
} esküdt polgárok és consules.

Lumotha Péter
Tóth Péter
Tóth János
Flore János
Files Ferencz
Szabó István
Moyses Ferencz
Frenda Ferencz
} esküdt polgárok és consules.

Domsa Demeter	esküdt polgárok és consules.	Mihaylo János	esküdt polgárok és consules.
Plugovicza László		Szabó Miklós	
Mya Miklós		Nagy Gergely	
Petrach Mihály		Stephooan Miksa	
Boresva Ferencz		Bazarab Sebestyén	
Dekan Miksa		Csontos Ferencz	
Manda János		Jósika Vincze	
Ország György		Berbelecz Mihály	
Aranyas György		Dorka Mátyás	
Szabó János		Paisgyártó Mihály	
Ohaban Péter		Oláh István	
Kis László		Ország Benedek	
Szabó Demeter		Hath Demeter	
Dekán László		Sebesy György	
Stephon Tamás			

Bukurina Baja (tán Raja)
Sywko Márton
Bokosnicza Miklós
Kenesa Péter
} esküdt polgárok és consules.

1531—1540 közt *Vajda Gergely*, főbiró.

1544. *Pribék László*, biró. (Novemberben.)

1551. *Vajda György*, biró.

1552. *Vajda György*, főbiró. (Február—márcz. hóban.)

Meze Mihály
Kenesa Péter
Tóth Máté
Tóth Péter
Patracs Mihály
} esküdtek.

1552. *Peyka György*, főbiró. [1])

1561. *Bokosnicza Pál*, biró. [2])

1563. *Bokosnicza Pál*, biró.

1563. *Peyka Péter*, biró. (Judex Civitatis Karánsebes.)

---

[1]) Temesvár eleste után levelet intéz hozzá Ahmet pasa Temesvárról.

[2]) Ez évben Káránnak Inanysy nevű főbirája volt (judex suppremus de Karan), esküdt polgárok pedig: Gwran László, Marga Lőrincz,

Olasz István, judex. [1])

1564. *Bokosnicza Pál,* főbiró.

Tóth Péter
Kis Péter
Peyka Péter
Oláh István
Kelyemen Ján.
Ohaban Mihály
} esküdtek.

1565. *Bokosniczay Pál,* főbiró.

Tóth Péter
Oláh István
Laczugh János
Kelyemen János
Floka László
Ohaban Mihály
} esküdtek.

1566. (Ugyanazok.)

1568. előtt. *Simon György,* biró. (Judex de Sebes.)

1574. *Bokosnicza Pál,* főbiró.

Peyka László
Peyka Ambrus
} esküdtek.

Ónkannagyártó László, egyuttal karánsebesi szolgabiró.

Gyurma Mihály

Domsa János
Bukur János
} esküdtek.

1579. *Rakoviczay János,* főbiró.

Gyurma Mihály
Dragna György
Tóth Gáspár
Szabó Miklós
Domsa János
Laczugh László
} esküdtek.

Andryke Miklós, Albert, Bosin Mátyás, Layos István. A község mindig opidusculum-nak iratik, egy helyen: sigillum Civitatis et opidusculi nostri Karan. A község tehát nagyon kicsiny lehetett, még is külön pecsét tel élt. (V. ö e kötet 109—115. lapjait.)

[1]) Mindketten egy, Mindszent napja után kelt tanúvallatásban, a Sombory ltárban.

1580. *Rakoviczay János,* főbiró.

1581. *Rakoviczay János,* főbiró. (Judex supremus.)

Domsa János
Gyurma Mihály
Szabó Miklós
Laczugh László
Greul János
Petracz János
} esküdt birák.

Zákány Ferencz, városi jegyző.

1581. *Flore Miklós,* főbiró. (Judex primarius.)

Domsa János
Raya Péter
Gyuraka János
Czerczericza Miklós
Vajda Miklós
Czorczok Radul
} esküdt birák.

1582. *Tivadar János,* főbiró.

Domsa János
Szabó Miklós
Szabó Gáspár
Petracz János
Ifj. Simon János
Bratován László
} esküdt birák.

1583. *Gerlistyei György,* főbiró.

Gerlistyei János
Tóth Gáspár
Szabó Miklós
Mózes Péter
Petrach János
Balogh János
} esküdt birák.

1585. *Mixa Miklós,* biró és harminczados.

1586. *Simon János,* főbiró.

Thoma László
Veres Gergely
Greul János
Lumota János
Czerczericza Miklós
Nicola Miklós
} esküdt birák.

1588. *Vajda Bonifácz*, főbiró.

Greul János
Woiwoda Miklós
Csorcsok Radul
Dorka György
Petrachi János
Petrachi István
} esküdt birák.

1589. *Moyses Miklós*, főbiró.

1590. Petrach János
Chorchok Radul
} esküdt polgárok.

1593. *Oláh László*, főbiró.

1593. *Jósika János*, főbiró.

Oláh László
Greul János
Petrach János
Berta János
Csörcsök Radul
Mihul Mihály
} esküdt birák (április havában.)

1593. *Fiáth Lajos*, főbiró, deczember végén. (Oláh László helyettese.)

1594. *Örményesi Fiáth Lajos*, főbiró. (Tóth Miklós, a főbiró helyettese.)

Peyka Miklós
Petráczy János
Oláh László
Gyuraka János
Dorka György
Bobik János
} esküdt birák.

Jósika János
Peyka László
Tóth Gáspár
Kasztrucz Miklós
Gerlistyei János
Moyses Miklós
Fodor Ferencz
Peyka Mihály
Peyka Miklós
} a tanács akaratjából választott számvevő tanácsbeli személyek.

Thoma László
Petráczy János
Gyuraka János
Mikla György
Oláh László
Jósika Ferencz
Pavilla Ferencz
Mihul János
Berla Radul
Lumota Gergely
Chorchok Radul
Lumota Péter
} a tanács akaratjából választott számvevő tanácsbeli személyek.

1597. *Jósika János*, főbiró.

Duka György
Greul János
Oláh László
Gyuraka János
Mihul Mihály
Orbonaz István
} esküdt birák.

1599. *Moyses Miklós*, főbiró.

Greul János
Oláh László
Duka György
Gyuraka János
Belon Miklós
Peia Farkas
} esküdt birák.

1601. *Vajda Mihály*, főbiró.

Oláh László
Laczug Miklós
Greul János
Petráczy János
Duka György
Szabó Gáspár
} esküdt birák.

1602. *Vajda Mihály*, biró.

Mihul Ferencz
Belan Miksa
} esküdt birák.

Lupsit Farkas
. . . . . esküdt birák.
. . . . . .
. . . . . .

1602. *Vajda György*, főbiró.
Greul János
Duka György
Bokosnicza György
Belle Miklós esküdt birák.
Peyka Péter
Szabó György

1603. *Vajda György*, főbiró.

1604. *Jósika Ferencz*, főbiró.
Bokosnicza György
Peyka Pétnr
Lupsit Farkas
Oborok Farkas esküdtek.
Belan Miklós
Duka György
Ilosvay Bálint, jegyző.

1607. Ilosvay Bálint, a facseti kerület, és Karánsebes város hites notáriusa.

1609. *Mixa István*, főbiró.
Obrok Farkas
Ztresan Mihály
Szörényi Miklós
Belan Miklós esküdtek.
Kuzma János
Loncza Miklós

1610. *Vajda Mihály*, főbiró.
Gyuraka Lőrincz
Peyka Miklós
Kolovik Péter
Peyka György esküdtek.
Czorczok János
Mihuya János

1612. *Kún Dániel*, főbiró.

Pribék Miklós, városi jegyző.

1614. *Kún István*, főbiró.

(Idősbik Gerlistyei Gábor, helyettes főbiró.)

Gyuraka Lőrincz
Peyka Miklós
Kolovik Péter
Peyka György
Halicz Mihály
Czorczok János
} esküdtek.

Bobik János, jegyző. (Egyik oklevélben Ivuly Miklós neveztetik notáriusnak.)

1616. körül. [1]) *Kún Dániel*, főbiró.

Ötvös Bálint
Muraska Gergely
Belan Miklós
Kigyó Miklós
Peika Péter
Oláh Basil
} esküdtek.

1616. *Kún Dániel*, főbiró.

Ötvös Bálint
Muraska Gergely
Peika Péter
Popovics Demeter
Oláh Basil
Dregai György, mint
} esküdt birák.

Belan Miklós helyettese.

Bobik Miklós, jegyző.

1618. Bobik Miklós, Szörény vármegyének és Karánsebes városának hites jegyzője.

1619. *Fiáth Zsigmond*, főbiró.

(Kricsovai Ferencz, helyettes főbiró.)

Ötvös Bálint
Muraska Gergely
Peika Péter
Politor János
} esküdtek.

[1]) Az eredeti oklevélben az évszám két utolsó száma kihullott.

Ztresan Mihály
Dsursdsa György, Szabó Márton helyettese } esküdtek
Oláh Basil

1620. *Fiáth Zsigmond,* főbiró.
Kricsovay Ferencz, helyettes főbiró.

Peika Péter
Halmágyi Miklós
Ötvös (Aurifaber) Bálint
Muraska Gergely
Politor Ferencz
Chigan Péter
} esküdtek.

1622. *Vajda Bona,* főbiró.

Muraska Gergely
Peyka Péter
Halmágyi Miklós
Kozma János
Chigan Péter
Csiszár János
} esküdt birák.

Eötvös Bálint. Itt Csiszár János, mint Ötvös Bálint helyettese szerepel, ki itt nem Aurifaber, hanem magyar nevén neveztetik.

1625. Bobik Miklós, városi jegyző.

1626. *Fodor Mihály,* főbiró.

Muraska Gergely
Ötvös (Aurifáber) Bálint
Halmágyi Miklós
Lukács János
} esküdt birák.
Gurgujat Ferencz
Paraszló János

1627. *Fodor Mihály,* főbiró.

Muraska Gergely
Ötvös (Aurifaber) Bálint
} helyettes birák.

Halmágyi Miklós
Lugasi Dániel
Jansul György
Kozma János, mint Paraszló János helyettese
} helyettes birák.

1629. *Fodor Mihály,* főbiró.
Muraska Gergely
Ötvös Bálint
Lugasi Dániel
Kozma János
Jansul Gergely
Szabó Miklós
} esküdt birák.

1630. *Fodor Mihály,* főbiró.
Muraska Gergely
Lugasi Dániel
Ötvös Bálint
Halmágyi Miklós
Jansul György
Nikola Miklós
} esküdt birák.
Bobik Miklós jegyző.

1631. Ugyanazok.

1632. *Fodor Mihály,* főbiró.
Ötvös Bálint
Muraska Gergely
Lugasi Dániel
Jansul György
Gurgujat Ferencz
Nicola Miklós
} esküdt birák.

1633. Ugyanazok.

1634. *Fodor Mihály,* főbiró.
Ötvös Bálint
Muraska Gergely
Lugasi Dániel
Kozma János
Jansul György
Gurgujat Ferencz
} esküdtek.

Bobik Miklós Szörény vármegyének és Karánsebes városának jegyzője.

1635. *Lugasi Dániel*, főbiró, nemes.
Bobik Miklós, jegyző.

1636. *Fodor Mihály*, főbiró.

1637. *Fodor Mihály*, főbiró.
Gyuraka Lőrincz
Ötvös Bálint
Lugasi Dániel
Jansul György
Kuzma János
Szabó Miklós
esküdt birák.

1639. *Fodor Mihály*, főbiró.
Gyuraka Lőrincz
Lugasi Dániel
Jansul György
Kuzma János
Szabó Miklós
Vraczolovits Márkus
esküdt birák.
Ivuly Miklós Szörény vármegyének és Karánsebes városának hites jegyzője.

1640. *Fodor Mihály*, főbiró és albán.

1640. *Szabó Miklós*, Karánsebes városának hites birája.

1641. *Fodor Mihály*, főbiró.
Lugasi Dániel
Frenk Péter
Gyuraka Lőrincz
Jansul György
Ztroila Ignácz nemes
Vraczolovits Márkus [nemes
esküdt birák.
Ivuly Miklós, Szörény vármegyének és Karánsebes városának jegyzője.

1642. *Fodor Mihály*, főbiró és al-bán, nemes.
Gyuraka Lőrincz, nemes, esküdt biró.
Lugasi Dániel, nemes, esküdt biró.

Jansul György nemes
Wraczolovics Márk
[nemes
Kuzma János nemes
Ztroila Ignácz nemes
} esküdt birák.

Ivuly Miklós, Szörény vármegyének és Karánsebes városának hites jegyzője, nemes.

1643. *Fodor Mihály,* főbiró és szörényi al-bán.
Vraczolovits Márk, esküdt biró.
Gyuraka Lőrincz
Lugasi Dániel
Nicola Miklós
Ztroila Ignácz
Kuzma János
} esk. birák (márcziusban).
Ivuly Miklós, notárius mint fenn.

1644. *Fodor Mihály,* főbiró.
Gyuraka Lőrincz
Peyka Miklós
Vraczolovics Márk
Jansul György
Ztroila Ignácz
Mihul Ferencz
} esküdt birák.
Ivuly Miklós, notárius.

1645. Ugyanazok.

1648. *Simon István,* főbiró.

1649. Bobik János, Szörény vármegye és Karánsebes város jegyzője.

1650. *Vajda Mihály,* főbiró.
Gyuraka Lőrincz
Peyka Miklós
Kolovik Péter [1])
Peyka György
Czorczok János
Mihnÿa János
} esküdtek.
Bobik János, notárius.

[1]) Egy más oklevélben, nemes személynek, és kisbirónak neveztetik.

Tivadar Gergely
Gyurma György } hites assessorok.

1651. *Kún István,* főbiró.
Gyuraka Lőrincz
Peyka Miklós
Kolovik Péter
Peyka György } esküdtek.
Halicz Mihály
Czorczok János
Bobik János, nótárius.

1652. *Kún István,* főbiró.
(Gerlistyei Gábor, helyettese.)
Gyuraka Lőrincz
Peyka Miklós
Kolovik Péter
Nikola Miklós } esküdt birák.
Lupsit Mihály
Bibi Miklós

1653. Bobik János, Szörény vármegye és Karánsebes városának notáriusa.

1654. *Flore Zsigmond,* főbiró.
Peyka Miklós
Kolovik Péter
Plesko István } esküdt birák.
Bobik Mihály
Bibi Miklós
Lupsit Mihály

1655. *Kún István,* főbiró, nemes.

1658. *Naláczi István,* főbiró.
Kolovik Péter
Peyka Miklós
Bobik Mihály } esküdt birák (április havában).
Baldgya Mihály
Harasztó Márton
Stefonj Ferencz
Bobik Miklós, notárius.
(Ez évben adta át Karánsebest Barcsay Ákos.)

1688. Pap János, biró, Karánsebes külvárosában, 60 éves.

Kolosváry Thorday János Ádám, esküdt jegyző.

16 . . *Kasztrucz Miklós*, biró. (Ugy látszik 1612. év előtt.) [1])

Uj-Karánsebes a Sebes patak mellett fekszik, és Karánsebes várossal egy nagy fahiddal áll kapcsolatban. A község 1814. és 1815. években telepíttetett, többnyire Németországból hozott gyarmatosok által, kik részint r. katholikusok, részint ágostai hitvallásuak; második nagyobb telepítése 1837. évben fordul elő, ez alkalommal az ezred területén lakó, többnyire cseh és katholikus családok szállittattak ide. Mindnyájan földmíveléssel foglalkoznak. A községnek temploma nincs, és Karánsebesnek fiókját képezi. Alkalmasint első telepitőik származásáért Schwabendorfnak is neveztetik.

A község területe 879 hold, 657 öl, — 62 ház 426 lakossal.

Kraloposvicza nevű birtok, a miháldi vagy almási kerületben feküdt, melyben 1540. évben Simonfy István nejének Borbálának is része volt. (L. Csorna.)

Kálna Krassó megye szélén, a Bisztra folyó partján fekszik Csuta falu, melynek 1411. évi határjárása alkalmával neveztetik Felső-Kálna falu, Kálnamezeje mező, és Kálnapataka patak. A jelenkorban az említett vidéken e nevek eltüntek.

Keregh h. falu a sebesi kerületben, melyet Mátyás király 1480. évben, a szintén sebesi kerületben fekvő Jász, Mészfalu és Cserenyes faluval örményesi Fiáth Lászlónak adományozott. Vajjon a helynév első magánhangzója ékezéssel vagy a nélkül ejtetett, bizonytalan. (Lásd Bolvasnitza.)

Keszin. Alsó- és Felső-Keszin. (L. Kzyn.)

---

[1]) A XVIII. századbeli közigazgatási rendszer alkalmával Karánsebes külön kerületet képezett, melynek élén praefektusok álltak. E tisztviselők közül csak nehányat ismerünk. Ilyen 1746. évben Sáfrán Vilmos, 1747. évben Stegmann Ádám, mindkettő praefektus; 1770. évben Megyeri István al-praefectus.

Királykút hajdan határrész Karánsebes vidékén, Szadova és Szlatina közt, említve 1566. évben, a Fiáth Boldizsár megöletéséért folyt törvényes vizsgálatban.

Királymezeje. Falu, mely hajdan a mehádiai kerületben feküdt. Zsigmond király Mehádián a kerület nemességével és kenézeivel 1428. tartott közgyülésen Istvánt, Radiszló fiát, valamint Rayo-t és Dobres-t, királymezei kenézeket, kik Temeshelyi Dees, László, Mihály, Péter, András és másik Lászlótól, Jabolcsna és Zalyn falak birtokát követelték, örök hallgatásra itéli, minthogy 1402. évi egyezkedés szerint Királymezeye, (mely itt latinul villa-nak neveztetik), a panaszlók elődjének engedtetett át. Jabolcsna és Zalyn pedig a Temeshelyi családnak maradt. Rövid idő mulva itt más birtokosokat találunk, minthogy a csanádi káptalan 1436. évben Zsigmond király parancsára Csornai Mihályt és Balást a temesmegyei Csorna, Toplecz, Kyralmezeye stb. falvak birtokába igtatja. A beigtatásra megjelent szomszédok közt neveztetik Stephanus de Fejérviz és Joannes de Domasnia, a miből kétségtelen, hogy ez utóbbi Királymezeje azonos azzal, melyet azelőtt a Temeshelyi család birt. A miháldi kerület tehát akkor Temesmegyéhez tartozott. Albert király 1439. évi új adománya folytán Csornai Mihály és Balás ujra Csorna, Plugova, Kyskyralmezew stb. birtokába igtattatik, — ezuttal az aradi káptalan által. Uj adományról lévén szó, Kis-Királymező, és az 1436. évbeli Királymezeje csak ugyanazon falu lehet. (Lásd Miháld, Csorna.)

Kríva hajdan praedium a karánsebesi kerületben, Domasnia közelében. Mátyás király 1480. évben örményesi Fiáth Lászlónak a szörényi kerületben fekvő Bolvasnisza, Szépmezeje, Cryua stb. falvakat és a sebesi kerületben fekvő Jász, Mészfalu, Cserenyes és Keregh falvakat adományozza, és a beigtatást az aradi káptalannak parancsolja. 1501. évben Fiáth Lajos és László, Glino, Krywa, Bolvasnicza stb. birtokára nézve egyezkedésre lépnek. Fiáth Ferencz 1531. évben tiltakozik, hogy János király Bakóczy Ferenczének és társainak a miháldi kerületben fekvő Krywa stb. falut adományozhassa. A karánsebesi ispánok és más nemesek által 1535. évben kiadott bizonyítvány szerint More János és a

Vajda család abban egyezkedett, hogy Krywa, Konyorova, Kanisa stb. részbirtokaiban egyformán fog osztozkodni. (L. Domasnia.) Izabella királyné 1543. évi parancsára a karánsebesi ispánok Fodor Ferenczet és Moyzes Ferenczet Korniareva, Domasnia, Krywa stb. birtokába igtatja:

Nagy szünet után, azt olvassuk a faluról, hogy Moyses György és Fodor Mihály karánsebesi nemesek panaszára, II. János király 1560. évben azt rendelte, miszerint a nevezett nemesek birtokjogaikat Alsó-Kanisa, Korniareva, Kriva, stb. falvakra igazoló okiratok Vajda Györgytől és Vajda Gergely özvegyétől követeltessenek. A következő esztendőben (1561.) Fiáth János, Bakochy László és Laczugh János pörlekedtek a fennebbi Moyses György és Fodor Mihály alperesekkel, a felperesek azt állítván, hogy e föld Kriva nevű falujokhoz tartozik, honnan azt a vádlottak hatalmával elfoglalták, kik maguk részéről azt vitatták, hogy a peres föld Domasnia nevű falu egyik területéhez tartozik. A pör bejárta a vármegye székét, és fölebbezés utján Bethlen Gergely bán által II. Jánosnak terjesztetett föl. Ebből kétségtelenül kitűnik, hogy Kriva Domasniával volt határos. 1563. évben már Fodor Adviga, Moyses György özvegyére ment át a pör, melyet ez évben II. János király a báni tábla által ujra megvizsgáltatni rendel, Fiáth János követeléseinek kiderítésére. A pör végre 1568. évben Fiáth János és testvérei javára döntetett el, mely alkalommal Kriva ismét a szörényi districtusban fekvőnek mondatik. Kriva részbirtokosai, Gerlistyei Györgyné Katalin, és Simon Jánosné Bakóczy Anna 1584. ellenállnak egy fejedelmi itéletnek, mely egy Fiáth Lajos javára teendő végrehajtást vett czélba. (L. Bolvasnicza.) A karánsebesi kerület 1603. évi összeirása szerint az itteni nemesek egy portától adóztak. Fiáth Zsigmond, Miklós és János 1613. évben tiltakoznak az ellen, hogy Báthory Gábor a szörénymegyei karánsebesi kerületben fekvő Fényes, Golecz, Kriva stb. falvakat eladományozhassa. (L. Örményes és Krivapatak.) Krivában osztály történik 1627. évben Bethlen Gábor parancsára.

Krivapatak, (Felső-, Közép-, Alsó-Kriva) hajdan falu [a] miháldi kerületben. Zsigmond király 1390. évben Dees fiának

Péternek és testvéreinek uj adományt ad Kryuapatak és Patak falura, melyek — a királyi levél szerint — a Padych hegy tövében fekszenek.(L. Pades.) Ugyan e király 1436. évben meghagyja a csanádi káptalannak, hogy Bolvasticzai Imre fiait, Jakabot és Mihályt, Hosszumezei Istvánt és Alsó-Krivai Demetert, Layo fiát a miháldi kerületben fekvő Balvasticza, Alsocriua és Hosszumező nevő possessiók birtokába igtassa, mely beigtatás ellenmondás nélkül végbement. (Fiáth cs. ltára.) I. Ulászló király Temeshelyi Lászlónak és Désnek, Péter fiainak uj adományt adván, a miháldi kerületben fekvő Nagy és Kis Lukavicza, Tapolcsán és Középkriva birtokára, meghagyja 1440. évben a csanádi káptalannak, hogy őket azokba beigtassa. A beigtatásban mint szomszédok részt vettek: Michael de Ruszka, Petrus de Orbagh és Michael miháldi vajda. (Gyulafehérvári kápt. levéltára.) Pár év mulva a Temeshelyi család megint uj biztosítékokat nyert birtokaira nézve, minthogy Hunyadi János kormányzó 1447. évben Temeshelyi Dénesnek és Lászlónak uj adományt adott Temeshely, Terregova, Urbacsyen, Alsó-Hideg, felső-Krewa, pathak, Krusócz, Jabalisna, Zalyn részbirtokaira, és Kwzephkrewa egész birtokára. (Lásd Temesely, Mehádia.)

Az eddigi adatokból kitetszik, hogy Felső-Kriva, Közép-Kriva és Alsó-Kriva mindig a miháldi kerülethez számíttatott, és hogy az első két falu részben vagy egészben mindig a Temeshelyi család birtokában volt. Minthogy azonban Zsigmond király 1390. évi leveléből kitünik, hogy a Temeshelyi család Krivapatak nevü falut is birta, és e név soha többé elő nem fordul, azt kell feltennünk, hogy e Krivapatak később három faluvá, ugymint Felső-, Közép- és Alsó-Krivára oszlott, a mi azon további okból is elfogadható, mert valamint Krivapathak falu, ugy Felső-Kriva falu is egy Patak nevezetű faluval említtetik. (L. Kriva.)

Megemlítendő még, hogy az egyszerűen Kriva nevezetű falu a karánsebesi kerületben feküdt, és folytonosan a Fiáth család birtoka volt, a miért is a Temeshelyi család Kriva-féle falvaitól azt meg kell különböztetni. Különben a Fiáthok-féle melléknév-nélküli Kriva is Domasnia mellett feküdt.

Krivapatak hajdani fekvését a következő adatokból lehet megállapítani: A Terregovához keletre emelkedő Csernivír, a megyének egyik legtekintélyesebb hegye. Ennek egyik ága éjszakkeletre a Pojana Ruszkába nyujtózkodik, a másik nyugati irányban Ruszka és Domasnia felé, és itt a hegy Pades nevet nyeri, az országut felé pedig tovább kiterjeszkedvén, domasniai hegynek neveztetik, mely itt a vizválasztót képezi Karánsebes és Orsova közt. A Csernivír hegy magasságát 3000 lábra, a Pades hegyét 2000 lábra, a domasniai hegyét 1800 lábra tehetni. Különben a Pades határt képez Domasnia és Ruszka falvak legelői közt. Ebből láthatni, hogy helyesen mondá Zsigmond király, miszerint Krivapatak és Patak a Padych hegy alján feküdt, és hogy nem kell a Pades hegyet a Badisch hegygyel összezavarni, mely Ruszkabányához éjszakra fekszik. Terregovának egy része, és pedig az, mely az Orsovára vezető nagy országut mellett fekszik, ma is Krivának neveztetik, a kincstár itt 1847. évben római kath. kápolnát épittetett.

Krivicza. Hajdan praedium Szörény vármegye mehádiai kerületében. Tuarini Imre Kryvycza felét 1590. évben Ruszkai Jánosnak, Pálnak és Szentének adományozza. (L. Jablanitza). Még Korabinszky említi az ő geographiai lexiconában, mondván, hogy Orsovához éjszaknyugatra egy negyedórányira fekszik. Ugyan e helyen az ő térképén Vrivicza nevű helyet tüntet fel, (a mi világos leirási hiba) Topletz közelében. A savoyai Jenő herczeg idejéből származó térképek e helyet Krivina-nak irják, a mi a két elnevezés azonosságára mutat. Ilyen térkép van a gr. Károlyi cs. levéltárában, hol Krivina Orsovához éjszakra határosnak van feltüntetve. E szerint az Obersia Krivicza nevű vidéket kell figyelembe venni, mely Jeselnicza területén létezik, és a kocsiút mentén szép fenyőerdőkkel diszlik. Az 1717. évi összeirás Krivina néven 15 házzal sorolja fel. Még a belgrádi békekötés után is e falut (akkor Grevicza) megszállva tartották.

Midőn az oláh határőri zászlóalj területe 1774. évben ujra szerveztetett, Krivicza is ahhoz csatoltatott, mint

Szvinicza, Ogradena, Jeselnicza és más orsova-vidéki falvak, az alsó Klissurában.

Kzyn, hajdan falu a karánsebesi kerületben, melyet Kinisy Pál temesi főispán 1485. évben Rakoviczay Lászlónak odaitélt Bizerei Miklós ellen. Gerlistyei Jakab és Macskásy Tárnok Péter szörényi bánok 1504. évben itéletet hoznak a Margay Jakab és Pribék László közt A k z i n y K z i n y (igy) valamint Var, máskép Mezfalu, Szörény vármegyének karánsebesi kerületében fekvő falvak iránt fenforgott pör ügyében, mely szerint, ha Pribék 400 arany forintot fizet Margay Györgynek, ez utóbbi a nála elzálogosított falvakat kiadni tartozzék. (Magyar Történelmi Tár. I. 178. lap.) Az aradi káptalan 1530-ban azt jelenti János királynak, hogy midőn Rakoviczay Mártont, Pétert és Lászlót a karánsebesi kerületben fekvő Cseklyen (ma Csiklén) és K ÿ z ÿ n helységekben fekvő részjószágokba be akarta igtatni, Fodor Ferencz saját és Margay Jakab, Gáspár és Dorottya, valamint Mutnoki Ferencz és Macsovay Miklós nevében, kik ez idő szerint is e birtokot tartják, ellentmondott. [1]) Feltünő a káptalan azon állítása, hogy Kÿzÿn falu máskép Mézfalunak neveztetik, holott bizonyos, hogy Mézfalu nem egyéb, mint a mai Vaar. Az említett jelentésben Krecsun Mezfalu birájának neveztetik. Előfordul tovább Hersesk István de Mezfalu, mint a meghívott szomszédok egyike. Családi neve emlékeztet Horzfalvára, melynek másik neve Herzesth.

Ugy látszik, hogy a káptalani jelentésből kimaradt e szó »Vaar« — és igy az az értelem jő ki, mintha Kzyn lenne máskép Mézfalu (l. az utóbbit.)

Végre még 1590. évben említi Báthory Zsigmond a Pribék család birtokában levő és Szörény vármegye karánsebesi kerületében fekvő A g z y n, máskép K z y n nevű praediumot, mint egyezkedés tárgyát, — a praedium a fejedelmi oklevél egyik helyén Z k z y n-nak is iratik. Mily viszontagságoknál fogva sülyedt az egykori falu praediummá, nincs följe-

[1]) Az eredeti káptalani jelentés Sólyom-Fekete Ferencz ur gyűjteményében Déván. Kitetszik ebből egyuttal az, hogy Csiklén már korábban említtetik, mint e kötet 44. lapján állítottuk.

gyezve, de fekvését meglehetősen biztosan kijelölhetjük, minthogy Jász területén ma is létezik Axin nevezetű patak. (L. Karánsebes és Jász.)

Érdekes, hogy e falu legkorábban Keszin név alatt fordul elő, még pedig Alsó-Keszin és Felső-Keszin-re megkülönböztetve, mi a község akkori nagyságára enged következtetni. Az aradi káptalan 1458. évi függő pecsét alatt kiadott kiváltságos levele értelmében Bizerei Miklós és fia Miklós, valamint Rakoviczay Jakab, Jakab fia, jószágközösséget állapítanak meg, és kölcsönös örökösödési jogot. Az utóbbinak jószágai, a kiváltságlevél szerint: Rakovicza, mindkét Szabadfalu, Stowartha, Szlatina, Mézfalva, Horzfalva, (máskép Herzesth) Alsókezyn és Felsc-kezyn, melyek mind Temesmegyében levőknek mondatnak, — e megyéhez akkor egész Káránsebes vidéke tartozván.

Koloncza. Ez a neve azon vidéknek, mely a Karánsebesből Terregovára vezető uton balra fekszik. Az országutról jobbra eső vidék neve Balta serrata.

Kopács, hajdan falu a karánsebesi kerületben. Margay György, a karánsebesi kerületben fekvő Kopach, Zlathna, Zlospathaka és Valisora részbirtokait cserébe adja özvegy Horváth Miklósnénak Orsolyának, más Hunyad és Fehérvármegyében fekvő birtokokért. Ulászló király 1503. évben e cserét jóváhagyta. Margai István diák szintén 1503-ban, maga és testvérei János és Miklós nevében az erdélyi káptalan előtt tiltakozik, nehogy apjuk, a fenti karánsebesi Margay György, ősi birtokukat: Zlathnya és Kopach községet Gerlistyei Jakab szörényi bánnak pénzért eladja, vagy bármi módon átengedje. — A Gerlistyei család leányága, u. m. Fiáth Anna és Marsinay Ferencz 1566. évben Ombozy György ellen pört indított a karánsebesi báni törvényszék előtt, többféle jószágban osztályt kivánván. Vajda Bona karánsebesi porkoláb és Brathovan Márton szolgabiró Kopachy,[1]) Walissora és Zlathna faluban az osztályt végre is hajtotta. A többi jószágok megosztására nézve azonban Ombozy György ellentállván, ebből hosszas pör keletkezett, melyben ő a budai káptalannak 1503. évben kelt levelét is előmutatta, mely szerint kolonithi

[1]) Kemény: Árpádia I. 201. lapján hibásan Kaparsi.

Horváth Miklós özvegye Orsolya a Margay Györgytől csere utján nyert Kopachy Valissora és Zlathna részbirtokokat Gerlistyei Jakab szörényi bánnak örök időre eladja. Az itélet, melyet II. János 1569. évben a pör tárgyában hozott, elismerte, hogy Mehedika, Chebwyak, Perho, Kopachy és Turegova egész faluk, a Gerlistyeiek vételi szerzeménye. Megjegyzendő különben, hogy Gerlistyei Miklós halála után annak özvegye és leányai osztályra lépvén, Zlakna és Kopach falu 650 forinton eladatni határoztatott az adósságok kifizetésére. Az 1603. évi összeirásban Kopacz együtt említtetik Valisorával, a melylyel tán határos lehetett. (Lásd Marga, Gerlistye, Valisora.)

Koramnik, Griselininél Karabinik. Említtetik az 1739. évi belgrádi békekötés alkalmával mint azon falvak egyike, melyek ideiglenesen török kézben maradnak. (L. Orsova.) A zsupaneki oláh zászlóalj alakítása terveztetvén, 1768. évben, Coramnik más orsova-vidéki falvakkal, az új katonai területbe bevonatott. (L. Zsupanek.)

A végvidék fennállása idején, a szomszéd falvak sorsában osztozott, 1872. óta Szörény megye orsovai szolgabirósághoz tartozik.

Területe 579 hold, és 21 ház. Lakosai oláhok, számuk 1816. évben 89, 1858. évben 135, 1876. évben 173.

A Tuffierban levő templom és iskola Koramnik részéről látogattatnak.

A falu a Cserna balpartján fekszik, melylyel semmi híd össze nem köti. Ide tartozik a Drenek nevű őrállomás. Topletzről mellékut vezet a Cserna hosszában Koramnikon át Tuffierba, de az utolsó rész télszakban teljesen járhatlan.

Területén az Ogaschu mare nevű csermely a Csernába folyik.

Korbul, hajdan praedium a szörényi bánság karánsebesi kerületében. Laczuga Márton 1591. évben Dragomirest falut, Dombravicza, Ohaba és Korbul praediumok felét 600 magyar forintért eladja Ilosvay Mártonnak, — mindannyi a karánsebesi kerületben. Fekvésének elhallgatása mellett említik e praediumot 1593. az erdélyi requisitorok, — korábbi diőben mint Motnoky Balás és Lászlónak, néhai Motnoky

János fiainak birtoka, Korbol alakban. Nem bizonyos, vajjon a volt katonai határszél területében feküdt, az egyuttal nevezett falvak inkább Krassó megye területére mutatván.

Kornia. Régi nevén Somfalu, melynek magyar értelme Korniával azonos. Somffa és Mehadika jobbágyai 1539. évben említtetnek, és pedig hogy Domasniára szántani menvén, tizedet fizetni nem akartak. A helynévalak épen a vas- és zalamegyei helynevek módjára támadt: falu összehuzva: fa. Báthory Zsigmond 1582. évben rendeli, hogy Simon Annának részjószágai Somfalu, Domasnia, Kanisa, Korniareva és Bogoldin faluban kiadassanak; ezen falvak egyuttal Karánsebes kerületieknek mondatnak. A következő évben ugyanez a fejedelem Osztrovay István leánya, Katalin, előbb Peyka Péter özvegye, most Modlina Ferencz feleségének kérelmére meghagyja a karánsebesi castellanusoknak, hogy szörényvármegyei Somfalu, Bogoltin és Lozna faluban, fiával egyenlő joggal birt részjószágait elkülönítsék és feloszszák, Peyka János netáni ellenmondása daczára is. Még csak 1584. évben olvassuk, hogy Somfalu részbirtoka Simon Annának, most már Mutnoki Farkas nejének átadatott ifjabb Simon János által, pör egyedül csak Zorlenczre nézve maradt még fenn. A karánsebesi kerület 1603. évi összeirása szerint Korny faluban Vajda Mihály 2, Vajda Péter 1, Vajda Gábor 1, Modlina 1, Mikanda 1 portától adózott. Rákóczy Zsigmond 1607. évben Lodi Simonnak és nejének Boronkay Zsuzsannának több erdélyi falun kivül, Szörény vármegyében Zagusen, Terregova, Somfalua, Domasnia, Toplacz falvakat uj adománykép adományozza. (L. Domasnia, Terregova.) Az 1690—1700. évi összeirás Kornyi néven említi. E falu nem tartozott azon 35 falu közé, melyek 1769. évben a zsupaneki zászlóaljat képezték, noha a szomszéd Korniareva, Bogoltin, Globureu stb. már katonai lábra állíttattak. De már 1774. évben a határőri katonai rendszer ide is kiterjesztetett, az oláhbánsági zászlóalj szervezése folytán. 1717. évben Kornia 48 házból állt.

Az ujabb időben e falu már csak Kornia néven ismeretes, és nevezetes lett egy a törökökkel itt vívott csatáról is. A widdini helytartó Hadzsi Mohammed 1738. évben 20000 em-

berrel kiindult Mehadia ostromára, melyet Piccolomini ezredes védelmezett. Orsova körülkerítése után, az első ütközet Kornia mellett történt. A pihenésre szoruló császáriak júl. 4-én komoly csatát annál kevesbbé vártak, mert Karánsebes felől közeledvén, a könnyen védhető szorosokon át, akadály nélkül haladhattak, és csak Terregovánál mutatkoztak július 2-án az első török előcsapatok. Korniánál az ellenség a császáriak jobb oldalán foglalta el a magaslatokat. Már reggeli 8 órakor kezdődtek a kölcsönös lövöldözések, melyek aztán mindinkább azon halomra tömörültek, mely a császáriak bal szárnyát fedezte. E halom megszállva volt ugyan 150 puskás, 50 dragonyos és 40 huszár által, a hely fontosságához képest azonban ez intézkedés nem volt elégséges, a mit Hildenburghausen táborszernagy azonnal felismert. Az ő rendelete szerint a balszárny ezredeit kellett volna a halom elfoglalására utasítani, a dolog azonban utóbb elmaradt, a kifáradt csapatok kimélésére. Midőn nem sokára jelentések érkeztek, hogy az ellenség a nevezett pont körül csoportosul, és több megtámadás várható, Hildenburghausen herczeg rögtön báró Seckendorf őrnagyot rendelte oda két gránátos századdal, melyek egyike Seckendorf ezredbeli, másika Stahremberg Miksa ezredbeli volt. A halom erősítésére érkező őrnagy látta, hogy a magával hozott 3—400 ember erre nem elegendő, és a czél elérésére 8 zászlóalj is alig volna elégséges, mindazonáltal legénységét ugy osztotta fel, hogy midőn később gr. Königsegg tábornagy, gr. Wallis, és herczeg Hildenburghausen oda érkeztek, az intézkedéseket egészen helyeselték. Pár órával utóbb, dél tájban a toscanai nagyherczeg és Königsegg tábornagy, mikor épen ebédhez ülni készültek, jelentést vettek, hogy az ellenség, mintegy 15,000-nyi számban támadásra közeledik. A törökök csakugyan egy és két óra közt nagy dühvel és kiabálással a hegyről lerohantak, és igen mély, de nem széles tömegekben a császáriak vonalát különféle helyen áttörni igyekeztek. Az előőrsöket szétvervén, a császáriak bal oldalát a völgy tulsó emelkedésén támadták meg, de öt zászlóalj (2 Stahremberg Miksa, 2 Seckendorf és 1 Hessen Miksa) 3 dragonyos és 1 vértes ezred által gróf Wallis és Hilden-

burghausen herczeg alatt visszaverettek. [1]) Egy más ellenséges csapat a központot veszélyeztette, és néhány török a főhadiszállásig előtört, hol e merészségért életükkel lakoltak. Philippi tábornagy, ki óvatosan két vértes ezredet tartott rejtekben, két századdal előrobbant, és a betódulókat ismét elüzte. A jobb szárnyon Károly lothariugiai herczeg, és Botta őrgróf altábornagyok nemcsak az ellenséget verték vissza, hanem előre is nyomultak, mely mozdulatot az egész császári vonal

---

[1]) Más azon korbeli jelentések a fennebbi hadmíveletről még több részletet közölnek. Dél tájban a törökök mindinkább közeledtek a Seckendorf által megszállt halomhoz. Az ellenség – többnyire jancsárok, de sok szerecsen is — 40 zászló alatt nagy erélylyel rohanta meg a halom kis őrségét, de ez a támadást vitézül verte vissza, és a törököket a hegyről leszalasztotta. Hildenburghausen erre még két gránátos századot küldött az őrség támogatására, valamint 50 dragonyost egy kapitánynyal. E segély épen jókor jött, mert a törökök másodszor is, és pedig legalább 4000 emberrel támadtak, de ez uttal is a császáriak őket 300 ember veszteséggel visszaverték. A császáriak állomásukat másfél óráig. és pedig addig védelmezték, mig az egész hadsereg sorba állhatott. Mig ez azonban történhetett, az ellenség egész dühvel a hátvédül odahelyezett kapitányt száz gyalogosával és 50 dragonyosával megrohanta, zavarba hozta és lehetőséget nyert az eddig oly vitézül harczoló négy gránátos zászlóaljat kiszorítani. Miután ezek 4000 lépésre visszavonulni kénytelenek voltak, mig a seregvonalhoz csatlakozhattak, 3 granátos kapitány és ugyanannyi hadnagy, továbbá egy gyalog kapitány és hadnagy összesen 300 ember levágatott vagy megsebesült. Ha Seckendorf őrnagy a többször kért segélyt jókor kapja, nem történhetett volna, hogy egy dragonyos ezrednek elhamarkodott visszavonulása folytán, az ellenség öt császári zászlóalj (Stahremberg, Seckendorf és Hessen, mint fenn a szövegben) megrohanása alkalmával, azokból nehány száz embert levág. Az említett ezredek segélyt kapván, a gróf Wallis és herczeg Hildenburghausen által vezényelt Hohenzollern vértes ezred által, csakhamar ismét sorakoztak, és oly erővel törtek az ellenségre, hogy ezt nemcsak visszaverték, hanem pár ezer lépésnyire nagy áldozattal üldözték is. Az ellenség veresége még nagyobb leendett, ha a nagy mennydörgés közt beállt záporeső a lőfegyverek jobb használását nem akadályozta volna.

E csata kimenetelének hirét Pertusati ezredes hozta Bécsbe július 10-én, ki azért arany órával, 3000 frtot érő gyémántos gyűrűvel, és 100 aranynyal jutalmaztatott. Maga a postatiszt, ki azt a kérdést tette, hogy postalegénynyel jelenjék-e meg, aranynyal telt zacskóval örvendeztetett meg. Július 14-én gróf Königsegg érkezett Bécsbe, a szerencsés ütközet hirének megerősítésével.

követvén, a törökök öt óra táján minden felől táborukba visszafordultak, melyet következő éjjel odahagytak.[1]) A császáriak július ötödikéig reggel régi táborukban maradván, csak délután foglalták el a törökök által elhagyott tábort,[2]) melyben hét ágyút és 1200 levágott keresztényfejet találtak. Különben mind a két fél magának tulajdonítá a győzelmet. Annyi bizonyos, hogy a csatatér elfoglalása háromszor annyiba került az osztrákoknak, mint a törököknek annak elhagyása.[3])

A magyar forradalom vége felé Wallmoden előcsapata 1849. aug. 22-én ide érkezett. (L. Mehádia.) A katonai végvidék fennállásának utolsó idejében Kornia az oláhbánsági határőrezred területéhez tartozott és a korniai század főhelye volt, melyhez még Krusovecz, Kuptora, Kanisa és Domasnia tartozott. Szörény megyének ujra alakítása alkalmával, a terregovai járásba beosztatott. Még itt ki nem veszett annak emléke, hogy régi időben magyarok és oláhok vegyesen lakták e falut, melynek akkori fekvését azonban az Orsovára vezető főuton, a mostani helységtől egy negyedórányira délre, a Makovistye nevű tájon kell keresni, — a régi templom kőfalai még most is felismerhetők. Utóbb a község innét is elhelyeztetett, és pedig a mostani Kornia falutól negyedórányira keletre Sellistie tájára, a Kissevetz patak mellékére; ott egy fatemplom emeltetett, mely a legutolsó áthelyezés idejéig használatban volt. Kornia mostani fekvését a mult század második felében nyerhette. A mostani lakosság legrégibb családjaiként a Kalzun és Hrellesko család említtetnek, kik Oláhországból bevándoroltak.

Korniában 1858. évben 1390 oláh és 18 német lakott. Van itt gör. kel. plébánia, és templom, mely 1858. évben négy öllel hosszabbíttatott, és melynek tornya ugyanakkor ujra fölépíttetett.

---

[1]) Neue Europ. Fama 37. köt. 74—76. l.

[2]) Nem áll tehát, a mit Hammer: Gesch. des osman. Reichs IV. 346. lap, mond, hogy a császáriak már 4-én a törököket elhagyatott táborukon túl üldözték. V. ö. a jelen monographia I. köt. 140. l.

[3]) Hammer: Gesch. des osman. Reichs IV. 346. l. a császáriak ezernél több embert vesztettek.

A kincstári házak száma 4, községi 3, magánház 173. Korniában az adóköteles szántók 1375 $^{713}/_{...}$, legelő 810 $^{1460}/_{...}$, gyümölcsös kert 270 $^{1135}/_{...}$ hold, — az adómentesből legtöbb a legelő, t. i. 1858 $^{1359}/_{...}$ hold. Ujabb (18[illegible]2.) adatok szerint Kornia területe 4825 hold 559 öl, és lakja 1515 oláh 186 házban.

Kornia a mély és szűk kisseveczi völgyben fekszik és délnyugoti részével a Domasnia patakkal, éjszakra a Csernilova hegygyel határos, keletre a Hamka hegység tövét fedi, délre a Kissevecz patakkal, és a Drassova hegy tövével érintkezik.

A tengerszin fölött 900 lábnyira emelkedik, — különben 700 lábbal Kanisánál és 100 lábbal Domasniánál mélyebben, de 200 lábbal magasabban, mint Kuptora és Krusovetz, fekszik.

Kornia területén folyik a Domasnia patak, (lásd azt) valamint a Kissevetz, Draschova, Ponyová, Wrabetje, Svinia mare és mike azt szeldelik, mely vad patakok nyári szárazság idején egészen kiapadnak. Van itt vasúti állomás is.

Korniareva falu, a hasonnevű patak mellett, Mehádiahoz jó távolságban éjszakra, Kanisához keletre; Korabinszky Corniareko-ra eltorzítja. II. Lajos király 1518. évben nemes konyorovai Deczy Mihályt, ki mint Gerlistyei György szolgája, urával a törökök elleni hadjáratban részt vett, a hadjárat befejeztéig felmenti attól, hogy törvényt álljon, azaz: hogy minden pör ellene felfüggesztessék. Bizonyosan azonos személy ezzel Mihály de Konyarova, ki 1519. évben a Plugoviczaiak statutiojában részt vesz. A karánsebesi ispánok 1535. évi bizonyítványa szerint More János és gyermekei Vajda György, Gergely, Miklós és Ilonával oly egyezkedést kötöttek, mely szerint Domasnia, Kanisa, Konierova stb. részbirtokaiban egyforma osztályra fognak lépni. János király 1539. évben, husvét után 32 nappal, meghagyja az aradi káptalannak, hogy welkfalvi Fodor Ferenczet, mint fölperest, karánsebesi Vajda Gergely, György, Miklós és Simon ellenére Konyerowa és Domasnya, a karánsebesi kerületben fekvő falvak birtokába igtassa. A káptalan küldöttje Szathmáry Lukács június 14-én, a szomszédokkal: Gerlistyei Gábor, Ma-

choy Mihály, lugosi Modlyna Miklós, Szamosközy N., Nagy Orbán és Buda Jánossal a hely szinén megjelent, Fodor Ferenczet a nevezett két birtokba visszahelyezni akarván. Azonban Vajda Miklós számos szolgájával és hozzá szító emberével, mindnyájan fegyveresen és kivont karddal, részint lóháton, részint gyalog megjelent, és a királyi bizottságot erőszakkal visszaüzte és nem türte, hogy ez feladatát végrehajtsa. A bizottság erre Vajda Miklósnak és testvéreinek tizenötöd napra szóló határidőt adott, hogy a királyi curiánál eljárásukat igazolják. Az eljárás e pörben elég gyorsan folyt, mert a káptalan június 25-ike körül jelentést tevén Vajda Miklós ellentállásáról, a király már július 9-én elrendelte a vizsgálatot Fodor Ferencz jogaira nézve, mire a káptalan Domasnián szeptember 2-án száznál több tanút kezdett kihallgatni, a mely alkalommal kitünt, hogy Fodor Ferencznek Domasnián részbirtokai voltak, melyeket Oláh János és Floka János az ő nevében kezeltek. Vajdáék őt e birtokából kiüzték. Floka László állítása szerint Domasnia azelőtt pusztulásnak indulván, ezt az ő apja János, és a Vajda család ujra benépesítették. Domasnia elpusztulását több más tanú is erősíté. Tö bben bizonyíták, miszerint Domasniát és Konyerovát már Fodor Ferencz apja János is birta, tizedet és javadalmat innét huzott és itt castellanust tartott. Fodor János egy időben e két birtokát látogatni is akará, de a törökvész miatt szándékával felhagyott és visszatért a Kis-Temes melletti kastélyába. Vajdáék is elhozták tanúikat és azok közt nemes Margay Mihály előadá, hogy négy éven át volt a két falu tisztje, de soha egyebet nem hallott, minthogy a Vajda család birja ezeket. Más állítá, hogy Vajda István magának foglalá el, és az oláhoknak engedélyt adott, hogy marháikat ott legeltessék. Ez időben Porkoláb Mihály és Floka János a községekre rontottak, ezeket pusztiták, a marhákat elhajtották és embereket öltek. Ezért Vajda István, az alperesek apja által bepereltettek, a miből aztán egyezség lett, — az elhajtott marha visszaadatott. Az itt nevezett Porkoláb Mihály egy alkalommal e falvak részbirtokosának is neveztetik; — azt gyanítjuk, hogy ez azonos a vizsgálat folyamában nevezett Mihálylyal, kiről állíttatik, hogy castellanus de Zewren volt. Egy helyen

épen igy említtetik: Michael porkoláb de Zewrin. Vajdáék is nem családnevükön neveztetnek itt, hanem Woywode iratnak mindig. Általában kedélyes állapotok lehettek itt. Egy miháldi tanú nyilatkozata szerint a két falut Porkoláb Mihály és Floka János birták mindig, betört azonban Vajda (István?) és ott pusztitott, ölt. Utána következtek Porkoláb Mihály és Floka János — és hasonlókép cselekedtek. Floka János a maga birtokrészét More Jánostól szerezte, Vajdáék pedig az előbbitől vásárolták meg. Vajdáék tanúi többnyire jobbágyok és Fodor Ferencz birtokjogáról mitsem tudnak. Kitünik, hogy a Porkoláb Mihály és a Vajda családbeliek közti dulongások e század elejére teendők. Azóta a két fél egyik-másikát többször kiüzte birtokaiból. A káptalan vizsgálati jelentése, mely tele van érdekes részletekkel, október 10-én kelt, és az akkori birtokviszályok és családi háborúk hü képét adja. A pör folyamából csak annyit tudunk, hogy miután Vajda Miklós kétszer megidézve meg nem jelent, sőt a beigtatásnak másodszor is fegyveresen ellentállott, János király 1540. évben őt hűtelennek nyilatkoztatta, és minden ingó és ingatlan vagyonának elkobzását elrendelte, harmadszor is Fodor Ferencz beigtatását parancsolván meg, ezuttal ismét más királyi emberek kinevezésével. Vajda Miklós ingóságainak harmadrésze Fodornak itéltetett oda, két rész a birónak, azaz a fiscusnak maradván. Vajda Miklós egyéb birtokai, bárhol legyenek az országban, a fiscus tulajdonába menjenek át. Izabella királyné 1543. évi parancsa folytán a karánsebesi ispánok ugyanez évben Fodor Ferenczet és Moyzes Ferenczet Conyorowa, Ohaba, Alsó Kanisa Felső-Kanisa, Tudorovicza, Domasnia, Gardowÿn, Kriva és Pojan birtokába beigtatja, semmi ellenzésre nem találván. (L. Domasnia.) Bakóczi Ferencznek Fenesen egy Raza Pál nevü jobbágya volt, kiről 1539. évben azt olvassuk, hogy egykor Fodor Ferencz jobbágya volt Konyerován. A lugosi biró 1546. évben Domasnÿa és Konyerowa ügyében hivatalosan átirt a karánsebesi törvényszéknek, a mely Vajda Gergely és György fölperesek ügyét Fodor Ferencz, Moses Ferencz és György vádlottak ellen hosszu vizsgálat tárgyává tévén, a törvényszék által hozott itélet ellen a fölperesek 1547. évben mégis Petrovics Péter temesi grófhoz fölebbeztek. Akkor t. i.

az alperesek, noha Vajda Gergely és Györgygyel már Gyula-Fehérvárott megegyeztek volt, hogy mindkét fél a nevezett jószágok felét birja, az egyezség után minden alap nélkül még azt kivánták, hogy a jószágok jövedelmét még két évig huzhassák, Vajdáék pedig azt felelték: egy napig sem. — II. János király 1560. évben négy karánsebesi nemesnek meghagyja, hogy Domasnya, Conyorova, Kanisa stb. falvakra vonatkozó okleveleket Vajda György és Vajda Gergely özvegyétől visszakövetelják, minthogy Moyses György és Fodor Mihály e birtokra igényt tart. — Báthory Zsigmond erdélyi vajda 1582. évben meghagyja a karánsebesi bánnak és porkolábóknak, hogy Simon Jánost, az ő hugát Annát illető Domasnia, Somfalu, Kanisa, Kanioroua stb. falvakban levő részjószágok kiadására utasítsa. 1584. évben Komieroua, (igy) Bogoltin, Kanisa stb. már Simon Anna birtokában van, de Zorlenczre nézve közte és nagybátyja Simon János közt még viszály folyt. Moyses Borbála, Muthnoky Mihály özvegye 1585. tiltakozását visszavonván, rokonaival egyezkedik Konyerova, Mészfalu stb. falu iránt. A karánsebesi kerület 1603. portalis összeirása szerint Kunierova faluban Fodor Ferencz, Moyses Miklós, Moyses Péter, Vajda Bona, ismét Moyses Péter, Simon János és Vajda Ivaczko mindegyik egy portától adózott. Kunyerevo egy 1690—1700. évi összeirásban is a mehádiai kerületbe soroltatik. 1717. évben 54 házból állt a község.

A katonai végvidéki rendszer 1769. évben terjesztetett ki ide, midőn a zsupaneki zászlóalj alakittatott, — és igy az utóbbinak globureui századához adatott.

Az oláhbánsági határőrezred fennállása idejében Korniareva a mehádiai századhoz tartozott 1845. évig. Ez év jún. 1-én azonban Korniareva és Bogoltin a mehadiai századból kihasíttatván, együtt a korniarevai századot képezték. A magyar forradalom idejében e helységet a magyarok meg nem szállták, hanem csak lovassági őrség száguldozott néha rajta keresztül. Ujabb időben Korniareva Szörény vármegyéhez visszacsatoltatott. Országos hirűvé tette magát e község 1873. évben az által, hogy a magyar közokt. miniszter által számára iskolaépitési czélból folyóvá tett 10,000 forintot fel nem vette,

mert az izgatóknak hitt, kik azzal ijesztgették, hogy a község ez összegért magát a kormánynak eladja. E hírt később a »Temesi Lapok« 106. száma megczáfolta.

A falu határában előforduló szláv helynevek, mint: Ravna, Bela-Réka, Topla, Kamena stb. azt mutatják, hogy az eredeti lakosok szlávok, tán mint a helybeliek vélik, bolgárok voltak. Magát a község nevét némelyek a Gornja-Reva (=felső-Réva) szláv elneveczés eltorzításából eredeztetik, de véleményem szerint helytelenül, mert a község Kornia faluval lévén határos, valószinűbb, hogy K o r n i a R e v a annyit akar jelenteni, mint Kornia melletti Reva falu. Különben Kornia magyar neve Somfalu, és mutatja, hogy mi Korniának a jelentése.

Korniareva területén a Rauna patak az Ohaba patakkal egyesül, az egyesült patakok a Bela-Reka nevet veszik fel. (L. Rauna és Ohaba.) Területe 20,867 hold, 526 öl, és igy a megyében a legnagyobbak közé való.

Van itt gör. kel. plebánia és templom, melynek tornya vörösréz fedezetet nyert. A lakosság egyedül oláhokból áll, számra 3954 lélek, 298 házban. Ezek között két kincstári és két községi.

A község iskolája 1854. évben épült szilárd anyagból, és cserepekkel van befödve. Két tanító lakásán kivül 240 tanítványra való hely készült. Az első tanító évi fizetése 105 o. é. frt, 20 mérő magban levő tengeri és 6 öl tűzi fa. A második tanítóé 42 forint, 8 mérő lemagolt tengeri, és 4 öl tűzi fa.

Midőn Korniareva még a mehádiai századhoz tartozott, csak gyalog ösvény kötötte össze a községet a Mehádiára vezető országuttal, azonban 1846. év végén a mostani nagyút adatott át a közlekedésnek, ez ut szélessége 12—16 láb közt változik, kivévén ott, hol sziklák oldalán megy, és a hol ezért némileg keskenyebb. A Cseregen hegy tövén ez ut az országuttal egyesül.

A község most a megye terregovai járásához tartozik.

Körpa, az 1690—1700 évi összeirásban K n i b e n-re van elferdítve. Korabinszky térképén K o r p a, lexiconjában azonban elő nem fordúl. Midőn 1769. évben a zsupaneki oláh zászlóalj alakult, Körpa nem neveztetik azon falvak közt

melyek az új határőri területet képezték, noha a szomszéd Bolvasnitza, Borlova, Turnul, Szervestye, Rüen, Vercserova stb. igen is bevonattak. E szerint Körpa akkor még kincstári terület maradt, mint Prisztian, Pojana, Petrosnicza, Bokosnicza, Golecz, Bukin és más falvak. II. József császár 1774. évben megerősítvén a szervezeti munkálatot, mely a zsupaneki zászlóaljból az oláhbánsági végvidéki zászlóaljat alakítá, az utóbbinak területét még Terregova, Szlakna, Körpa és Valisora faluval tágította. Az oláh zászlóalj, és az illir ezred, 1775. évben oláh-illir határőrezreddé egyesítetvén, Körpa a főszázad (Leibcompagnie) székhelye lett, melyhez 11 falu tartozott. E szerint a szervező, báró Papilla, itt tartotta rendes lakását. Később Körpa az oláhbánsági ezred karánsebesi századához került. Az utolsó török háboru idején a falu — melynek házai Szlakna és Bolvasnitza felé elszórtan feküdtek, — fölperzseltetvén, a béke helyreálltával mostani helyére összébb huzatott. Szörény vármegye ujra alakítása óta annak karánsebesi szolgabirósághoz tartozik. Területe 2042 hold, 1231 öl, 108 házban, 805 oláh lakossal. Van itt gör.-kel. plébánia, és 1878 óta vasuti állomás.

Körtvélypatak, hajdan patak Karansebes körül, említtetik 1411. Csuta határjárásában. Nem téveszthető tehát össze Krusovecz faluval.

Kövesd, lásd Gavosdia.

Krőcsma régen Korcsmafalva, Karánsebeshez éjkeletre, Mál és Ohaba-Bisztra mellett. Krőcsma területén a Bisztra folyik, és a folyón itt hid vezet át Mál faluba. Zsigmond király 1430. évben Bécsből kelt levelével meghagyja a csanádi káptalannak, hogy Volkzan fiát Jánost és többi rokonait a sebesi kerületben fekvő Bizthere,[1]) Zaboy, Vaiszlova és Korchoma falu birtokába igtassa, a mely parancsot a káptalan végre is hajtott. Floka László de Kyrczma 1492. évben, mint szomszéd részt vesz egy, Macskáson végbement statutióban. A glimbokai erdő határjárásában 1499. évben neveztetik Nagota de Korchomafalva nemes ember, ki a szolgabiróval kiküldetett, hogy Bizerey János esküjét fogadja

[1]) Ma Ohaba-Bisztra. Lásd azt.

az erdő őt illető határaira nézve. Megjegyzendő, hogy az erdélyiek ma is a korcsmát korcsomának ejtik. A fennebbi Floka László de Korchmafalva 1503. évben ismét fordul elő, és pedig mint választott biró egy, Macskási Miklós és a kárániak közt fenforgott pörben. Korchmafalvai Borcha László 1580. évben Báthory Kristóf által több másokkal együtt a Gámánok beigtatására parancsot vesz. Ugyanez évben meghagyja a nevezett erdélyi vajda bizonyos nemeseknek, hogy karánsebesi Olasz Constantin özvegye Floka Anna és leánya Katalin a szörény vármegyei karánsebesi kerületben fekvő Karczmafalva, Zavay, Valemare, Veiszlova és Cserese részbirtokaiba igtattassanak. Egy 1585 évi oklevélben Katrina Borza Péterné Korczmafalvinak iratik, ki a Mutnokiak jószágaiban részbirtokos volt. Látjuk, hogy ez a fennebbi Borcha László családjából volt. A karánsebesi kerület 1603. évi összeirása szerint Korczma birtokosa Jósika Mátyás 4 portáról adózott; de 1699. évben possessio Kircsma Szörény megyében mallai Gyurma Gábor birtoka volt; nem ismeretlen családnév Karánsebes város történetében. Kircsma alakban közli egy 1690—1700 évi összeirás is.

Kröcsma helynév alakját használják Lipszky, Görög és Schedius. Korabinszkynél Kortsina a magyar korona országainak Helységnévtárában (1873. évről) Krecsma alakban fordul elő.

Ez a falu azelőtt kir. kincstári birtok 1769. évben az akkor alakított zsupaneki oláh zászlóaljba, 1770. évben az oláhillir határezredbe kebeleztetett. Az oláh bánsági határőrezred fennállása idejében az ohabai századhoz tartozott. Most a karánsebesi szolgabirói kerületbe vétetett fel. Lakossága 423 gör. kel. oláh, kiknek itt plebániájuk és községi iskolájuk van. Összesen csak 50 házas család és 7 zsellér.

Kröcsma 1206 hold, 1236 ölből álló területén létezik: a Dialu Socset és Kulmia Petroza nevü hegy és a Bisztra folyón kivül a Petroza patak.

Kuptora falu, Mehádiához éjszakra a Mehedika patak bal partján, mintegy 750 lábnyira a tengerszín fölött. Keletre Globureu, délre Krusovetz, nyugotra Globukrajova, éj-

szakra Mehadika és Kornia faluval határos. A falun keresztül folyik a Mehedika máskép Krajova patak. Különben a falu szorosan a Truskiu hegy nyugati aljánál fekszik, nehány háza a patak jobb oldalán is kezd épülni. Területe 2148 hold, 1229 □ öl. Lakik itt 659 oláh, az 1873. évi Helységnévtár szerint már 718. Beszélik, hogy a Mandony, Stolloschesko és Schuresko családok századokkal azelőtt ide bevándorolván Kuptore oláhországi faluból, az itteni helységnek is ezt a nevet adták. De e mondának semmi alapja nincs.

A XVI. század előtt nem találom e falu nyomát. II. Ulászló király egy 1501. évi levelében említtetik Kasztrucz István de Kuptor mint kijelölt kir. ember, Fiáth László gyermekeinek beigtatására. (lásd Örményes.) Wkmÿr István 1557. évben három praediumjának, ugymint Komptore (így), Hollandÿn és Glosy harmadrészét 40 forintért elzálogosítja Ruszkay Mártonnak és Jánosnak, kik oda jobbágyokat telepíthetnek, ugyan, és azokat a zálogbirtok visszaváltásakor el is vihetik, de részök ne legyen az ott már lakó jobbágyokban. Erről bizonyító levelet adnak a karánsebesi ispánok és szolgabiró. (lásd Helendin). II. János király parancsára 1569. az erdélyi káptalan kiadja Asztalos Miklós, rapolti Kelemen János, szászvárosi Miháldi János és kuptori Kelemen Péter részére, és átirja a szörény megyei karánsebesi kerületben fekvő Fejérviz, Podmelnik, Kuptor, felső telek és alsótelek birtokára vonatkozó okiratokat. Báthory Zsigmond erdélyi vajda 1584. április 15-én kelt levelével, Jósika Istvánnak, János fiának, a Kis Miháld (= Mehedika) folyó mentén Kuptor és Bala [1]) folyó mellett fekvő Globsor [2]) falut adományozza. A nevezett jószágok megürültek Sebestyén István fia, Péter (de Kuptor) magtalan halála folytán; Jósika István pedig akkor nagyságos Báthory Andrásnak servitora volt. [3]) Ugyan ily adomány kelt 1589 márczius 26-án — de nem uj adomány czimén — melynek különbsége csak az, hogy a magvaszakadt család mellékneve nem »de Kuptor,« hanem

[1]) Ma Bela-Reka.

[2]) Ma Globureu (Lásd azt.)

[3]) Liber Regius Sigismundi Báthory I. 334. lap. a gyulafehérvári káptalan levéltárában.

de Fejérviz; hogy Báthory Andrásról nincs említés, hanem Báthory Zsigmond Jósika Istvánt a maga cubiculariusának nevezi, hogy a helységek itt Kuptore és Globsor iratnak, és Szörény vármegye karánsebesi kerületében fekvőknek mondatnak. [1]) A karánsebesi kerület 1603. évi összeirása szerint Kuptore faluban Kasztrucz 1., Sebestyén Péter 1, és Mara Péter egy portáról adózott.

Még 1717. évben 35 házzal birt, és az orsovai kerülethez tartozott.

A zsupaneki zászlóalj felállítása idején (1769) Kuptore még nem került katonai igazgatási rendszer alá, csak midőn 1774. évben a nevezett hadtestből az oláhbánsági zászlóalj szerveztetett, Kuptore [2]) is, és azzal együtt Globukrajova, Pirhova, Mehadika, Kornia stb. a katonai végvidéki területbe beosztatott.

A katonai határőrvidék végső idejében Kuptora az oláhbánsági ezred korniai századához tartozott. Most ismét az ujra alakított Szörény vármegye községei sorában áll; és pedig a terregovai járásban.

Ujabb időben Kuptoriának is iratik. A szomszéd Krassó megyében is van Kuptore falu.

Területe 2148 hold 1229 öl. Itt 90 házban van 718 oláh lakos. Az itteni görög-kel. plebánia Krusovetz falut, mint fiókját foglalja magában. A katholikusok a mehádiai plebánia alá tartoznak. A község mintegy 750 lábnyira a tengerszin fölött fekszik keletre Globureu, délre Krusovetz, nyugotra Globukrajova, éjszakra Mehadika és Korniával határos. Átszeli a Mehadika vagy Krajova patak, mely Krusovetz irányában foly.

Kurwingrad ma ismeretlen falu. Korabinszky szerint a Bánságban, a mehádiai kerületben feküdt.

Kuskia hajdan falu, utóbb csak telek Szörény vármegye karánsebesi kerületében. I. Ulászló király 1444. évben

[1]) Liber Regius Sigismundi Báthory II. 368. lap. Ez adomány levél hiteles másolata található a báró Jósika család kolosvári ltárában, fasc. 107. No. 13.

[2]) Wanicsek: Specialgeschichte der Militärgrenze. II. köt. 223 lapon hibásan Kaplur-nak irja.

Bizerei Miklósnak, Hunyadi János familiarisának új adományt ad a karánsebesi kerületben fekvő oláh birtokokra Kusklya, Zavoy, mindkét Patak és Szilfa falu negyed ré. szére, (lásd többet Szavoj alatt.) Mutnoky Mihály özvegye Moses Borbála 1585. évben tiltakozott az ellen, hogy néhai férjétől való rokonai Almafa, (ma Mörul) Szák és más Karánsebes tartománybeli, de ma többnyire Krassó vármegye területén fekvő birtokokba, — ezek közt Krstia telek is — igtattassanak, minthogy férje e jószágokat 800 forintért inscribálta. Azonban Moses Borbála a rokonok kérelmére a tiltakozástól elállt, és velük kiegyezett. Más kiegyezés említtetik 1586. évből, mely szerint t. i. Laczugh László a Ruzs, Ökörpatak, Ulmul, Gsugaztrul, Alsó- és Felső Zavoy, Kuskya, mindkét Patak, s Lozna faluban fekvő, és a Pataki Katalin által neki elzálogosított részbirtokokat, Katalin atyafiainak visszabocsátja. (Lásd Patak vagy Valemare) v. ö. Kusla.

Kusla. Tán a sebesi kerületben feküdt hajdan. Zsigmond király 1430. évi levelében Nicolaus de Kwsla neveztetik, mint királyi ember, a Bizere, Zavoy, Vaiszlova, és Kröcsma faluban végzendő beigtatásnál. Ezen az egy adaton kivül, a falu létezéséről mit sem tudunk. (Vajjon nem azonos-e Kuskia faluval?

Krusovecz fekszik a Mehadika patak jobb partján, Korniától délre egy órányira, völgyben és 400 lépésnyire az országuttól, mintegy 700 lábnyi magasságban a tengerszin fölött. Keletre Globureu és Korniareva, délre Korniareva és Jablanitza, nyugotra Jablanitza és Pettnik, éjszakra Kuptorával határos. A terület hegyei közül említendő az 1400 láb magas Radicsa, nyugoton, és a Csernivir keleten.

Hunyadi János kormányzó 1447. évben Temeselyi Dénesnek és Lászlónak a miháldi kerületben fekvő Temesely, Terregova, Alsó-Hideg, Felső Kriva, Pathak, Krwssowecz stb. részbirtokairól uj adományt ad. Lázár Miklós és Mihály 1548. évben az aradi káptalan előtt fogadják, hogy ők a miháldi kerületben fekvő Turegova, Krwsowecz possessio, Hidegpatak és Themesel praedium, továbbá a halmosi kerületben fekvő Jabalchna és Zalyn, és a lugosi kerületben fekvő Alsó- és Felső-Gavosdia falvak iránt, melyek

végett Bánffylosonczy Mihálylyal és Békés Lászlóval pörlekedtek, az utóbbiakat soha sem fogják zavarni, és ezeknek a jószágra vonatkozó irományokat kiadni készek. Losonczi Bánffy Mihály 1552. évben elzálogosítja részbirtokait Gavosdia, Terregova, Kwsocz faluban, Patak és Helendin praediumban 200 uj forintért Flora Jánosnak és Sebessy Lajosnak. De kornyáti Békés László is hasonlókép cselekedett, ki t. i. 1553. évben a Sebesmegyében fekvő Alsó- és Felső-Gavosdia, Terregova, Kruswecz, Zaly és Jebasnya nevü részbirtokainak felét 100 forintért elzálogosítá Cherwiche Jánosnak a kolosmonostori konvent előtt. Gerlistyei István 1588 (?) tiltakozik az ellen, hogy Gerlistyei György, János és Miklós, szováti Ombozy Miklós részbirtokait Krusovecz, Bolvasnitza stb. faluban az ő kizárásával megvegyék. Báthory Zsigmond 1598. évben rendeli, hogy Gerlistyei István, János és Miklós részbirtokai a szörénymegyei karánsebesi kerületben fekvő Pirhova, Krusovacz, Mehedika stb. faluban osztály alá vétetvén, az illetők jogai szerinti területek kihasíttassanak, és azok a jogosultaknak átadassanak.

A falu története tehát majd egyedül csak a XVI. századra szorítkozik. Krusovecz, Thuregova és Gavosdia falut a Bánffyak már birták, mielőtt Temesvár török kézre került. Békés László és Désy Gábor ezelőtt Petrovicstól kérték és megnyerték, de pörrel is ütötték ki a Bánffyak tiszttartóit. (Lásd Terregova, Bolvasnitza, Gavosdia, Temesely.)

A karánsebesi kerület 1603. évi összeirása szerint Krusovecz faluban Kún Gáspár 2, és Gerlistyei György egy portáról adózott. Krusevacz az 1690—1700. évi összeirásban is a mehádiai vagy orsovai falvak közt előfordul.

Láttuk, hogy Krusovecz a magyar uralom idején majd a karánsebesi, majd a miháldi kerülethez tartozott. 1717. évben 20 házzal az orsovai kerületben találjuk. A zsupaneki zászlóalj alakításakor (1769) Krusovecz még a kincstár kezében maradt, az oláh bánsági zászlóalj szervezése azonban szükségessé tette 1774. évben, hogy a katonai határőri rendszer ide is kiterjesztessék. Az oláhbánsági határőrezred fennállása idejében a korniai század egyik községét képezte. Most Szörény megye terregovai járásához tartozik. Krusovecznek

mintegy 517 oláh lakosa van, kik vallási tekintetben a kuptorai gör. kel. plebánia alá tartoznak. A házak száma csak 69-re megy, ezek közül egy kincstári és egy községi ház. Területe 2088 hold, 1390 öl. Van vasuti állomása.

Lapusniczel határőrvidéki falu, mely az oláhbánsági végvidéki ezredhez tartozott, és a petniki századba volt kebelezve. Most az ujra visszaállított Szörény vármegye hatóságától függ. Valószinü, de nem bizonyos, hogy az 1603. évben említett Kis Lapusnik Plugova körül, a mai Lapusniczel; feltünő csak az, hogy Kis-Lapusnikon Pökri Gábor 1 és Jósika János is 1 portáról adózott, és hogy tehát Pökri Gábor a távolabb Lapusniczelben is (ha t. i. ez = Kis Lapusnik) birtokos, valamint Lapusnikon.

Midőn 1774. évben a zsupanek zászlóalj oláhbánsági zászlóaljjá alakíttatott, és területi nagyobbítást nyert, a Krajnához tartozó Lapusnicza a katonai területbe osztatott. Ujabb időben az oláhbánsági határőrezred pettniki századához tartozott. Most Szörény megye terregovai járásában van.

A török háboruk idejében a lakosok sokszor kizavartattak lakhelyeikből, és az erdőkben kerestek menedéket. Visszatértükkor agyagból és fűzfavesszőkből épült házaikat mindannyiszor más helyre rakták, ugy hogy a falu fekvése gyakran változott. Eredetileg, mondják, a Selistie nevü vidéken terült el. A lelkészi teendőket a pervovai gör.-kel. plebánus végzi itt. 1836. évben temploma ujra épült, 1840. évben pedig iskolája.

Az almásvölgyi ut Petnikről Lapusniczel falun vezet keresztül. Lapusniczel 90 lábbal magasabban fekszik, mint Mehádia a Dossu Bradului nevü hegy tövében, egy patak mellett, mely az »Oberschia veny« nevü erdőben fakad, és fél órányi távolságban a globui kulcsnál a krajovai patakba ömlik.

E területen még a Viru nalt, Isvor, Bekovetz és Rakitz vagy Rakita hegyek fordulnak elő.

A község területe 1757 hold, 991 öl. Itt 72 házban van 781 oláh lakos.

Lapusnik falu a Nera patak jobb partján, régen Szörény vármegye halmosi kerületében, Dalbosetz és Bosovitz közt. Simonfy István neje Borbála 1540. évben a miháldi és

almási kerületben fekvő Verendin, Lapusnyk stb. részbirtokait kiadja vejének Dorka Mátyásnak (lásd Csorna.) Petrovics Péter 1555. évben meghagyja Karánsebes vármegyének, hogy miután Lázár Miklós fiai; Lázár Gábor; Lázár Mihály gyermekei; Bökös László fiai és Laczugh Ferencz gyermekei közt, a halmosi kerületben fekvő Bosovics és Lapusnyk falu és több praediumokra nézve egyezség jött létre, az illető jószágokat feloszsza, és elkülönítse, kinek kinek járuléka szerint. A vármegye február 20-án járt el az ügyben, ellenmondásra ez napon nem találván. Következő nap azonban nemes Bokor György saját személyében Laposnyk falu osztályának ellent mondott, a miért is tizenötöd napra jogainak igazolására Petrovics Péter elé idéztetett. Bokor György megjelent ugyan a határnapra, de minthogy semminemü okiratokat Laposnyk falura vonatkozó jogainak igazolására elő nem mutatott, Petrovics Péter a lapusniki részbirtokot Bökös László és Laczugh Ferencz gyermekeinek itélte oda. Erről értesülvén Bokor György, még a törvényszék előtt kérte Bökös Lászlót és Laczugh Ferenczet, hogy elnézéssel élvén, engedjenek neki ujabb 15 napi határidőt szükséges oklevelek előmutatására. Petrovics ez ujabbi határnapot Bökös és Laczugh beleegyezésével engedélyezte, a mely bekövetkezvén, és a felek megjelenvén, Bokor György okleveleket nem hozott, hanem Lapusnyk részbirtokára magát Bökös és Laczugh gyermekeinek irányában vesztesnek beismerte. Mire az utóbbiaknak Petrovics a lapusniki részbirtokot oda is itélte, meghagyván Karánsebes vármegyének, hogy Bökös László és Laczugh Ferencz gyermekeit a lapusniki részbirtokba beigtassa. Ugyan ezen 1585. évben Ztepan István minden birtokjogát Miháld oppidumban, Werenden, Lapusnyk és Plugova részbirtokaiban Pökry Gáborra és Istvánra ruházza, azon feltétellel, hogy neki évenkint negyven forintot fizessenek. A ki magtalan meghal, a tulélő másik fél annak birtokaiban fog örökösödni. A karánsebesi kerület 1603. évi összeirása szerint Lapusnik faluban Bukar György [bizonyosan a fennebbi Bokor Gy.] Barla Menyhért és Domsa Tamás egy-egy portáról adóztak. (Lásd Bosovics, Miháld.)

Lapusnik az 1690—1700. összeirás szerint is a halmosi

kerületben feküdt; de midőn 1774. évben a zsupaneki oláh zászlóalj területe nagyobbíttatott, Lapusnik falura is ki terjesztetett a katonai határőri rendszer, az oláhbánsági határőrezred fennállása idejében pedig a dalbosetzi század községeihez tartozott. A templom állítólag 1785. év előtt Goscha Vuk főknéz idejében épült. Az őrtanyával egy fedél alatt levő községi ház 1804, a plebániai épület 1838. évben keletkezett.

A templom ajtaján a törökök ittjártának emlékét mutatják, t. i. handzsár vágásokkal abba csinált lyukat. A monda szerint nehány lapusniki jó lövész, a Wiru Tiloy nevü magaslatról a törököket, kik igy a templomba nyomulni akartak, jól irányzott lövésekkel szétriasztotta.

A falu határában létező Dragomoi Jana nevü várromról már Bosovics czikk alatt szóltam.

Lapusnik területe 2895 hold, 933 öl, rajta 207 ház.

A lakosok száma 1644 oláh, és 277 czigány, mindnyájan gör. kel. vallásuak.

Mint a falu neve mutatja, ősrégi lakosai szlávok lehettek, mert lapusnik annyi mint bojtorján. Téves tehát azoknak véleménye, kik azt állítják, hogy a falu, lapos fekvésétől kapta nevét. [1]) A területen a hasonnevü patak folyik, melyen keresztül híd vezet a Bosovicsra tartó országuton.

A Lapusnik patak legnagyobb vizállásakor 8—10 öl széles, 4—5 láb mély és sokszor kiárad. E falu területén az Oraschtika patak éjszakról dél felé a Nevába folyik.

A helységtől $^1/_2$ mértföldnyire keletre fekszik Bosovics,— $^1/_4$ mértföldnyire nyugotra Mocsericsh, — $4^1/_2$ mértföldnyire éjszakra a krassómegyei Oraviczabánya, délre Dalbosetz, és Ó-Soppot, az egyik $^3/_8$, a másik $^1/_2$ mértföldnyi távolságban.

A tengerszin fölötti magasság mintegy 600 láb. A falu hosszasága 700 öl, szélessége 250 öl. Délre a Wertope nevü siksággal, keletre a lapályos Bobi és Rippa Nalta hegygyel, nyugotra a Dialu Oroski, Kerschia Babi, Wiru Tiloy, Wertiprau és Fojofia magaslatokkal, éjszakra a Dialu Wini alacsony hegygyel, és Percsu és Weru Nebunului nevü magaslattal határos.

[1]) Igy a Csanád egyházmegyei Történelmi Adattár is (II. k. 244. lap.) a Lapusnik helynevet magyarnak tartja.

Szörény megye bosovicsi járásában fekszik.

Laszmare, lásd Mehádia.

Legeden, hajdan praedium a halmosi kerületben. Bosovics és Lapusnik falu, Minecz, Legeden stb. praedium, osztály és egyezség utján Bökös László és Laczugh Ferencz gyermekeire száll, kik 1555. évben e birtokokba beigtattatnak. (Lásd Bosovics.)

Letbenicze, hajdan praedium Szörény megyében; Peyka Miklós volt karánsebesi főbiró 1596. e praediumot Báthory Zsigmondtól adományul nyeri. Az adománylevélben nevezett többi praediumok fekvését oly kevéssé, mint Letbenicze praediumét sikerült fölfedezni. A Tiszova név a halmosi kerületre mutat. (L. Tiszova.)

Libanmezeje, máskép Vozestje, hajda falu a káráni kerületben. A helynév tán személynévből ered, mert 1447. évben Lyuban de Prusynfalva, kenéz a rékasi kerületben.

Koroghi Fülpös temesi és sebesi Comes [1]) 1404. évben a sebesi vár kerületében fekvő Lybanfalva máskép Vzestya (alább: Vozestya) nevü királyi birtokot (possessiót) néhai Muthnoki Bogdán fiainak: István, Farkas, László és Jánosnak, [2]) valamint macsovai Apprissa fiainak Lászlónak és Mihálynak; Juga fiainak: Istvánnak és Dénesnek, Mark fiának Mihálynak, Dömötör fiának Mogosnak, Román fiainak: Pálnak és Sinkaynak adományozza. Ezek mind Bogdán fiainak vérséges rokonai voltak.

Az aradi káptalan 1422 bizonyítja, hogy Stanchul (Baab fia) és Dragan (Manchul fia) komiáti oláhok, és kir. udvari katonák, elismervén, hogy a káráni kerületben fekvő Wozestye, máskép Lybanmezeye nevü birtok (possessio) — noha nekik Zsigmond király által hüséges szolgálataikért adományoztatott, és ők annak birtokában a jelenkorig megvannak, — jogosan Mutnoki Istvánt, Bogdán fiát és Wozestiay Istvánt Juga fiát illeti, azért ők e birtokot minden tartozandósá-

[1]) E czímre nézve lásd: Pesty Frigyes: A szörényvármegyei hajdani oláh kerületek, 11. lap.

[2]) Róluk e jószágra nézve mondatik: cujus Keneziatum in nostri Judicii figura juridice ab alienis manibus obtinuerunt: az az Libanmezeje Kenézsége nekik odaitéltetett.

gaival a nevezett két Istvánnak visszabocsátják, azoktól költségeik megtérítéseül 100 arany forintot fogadván el. Örményesi Lado és Mutnoki Zayk László közt 1467. évben kölcsönös birtokegyesítésre, és utóbb örökösödésre nézve egyezség jött létre, melyben Osestya, Szederjes, Magura, Csernota stb. mint Mutnoki birtokok fordul elő. (lásd Örményes.) Igen valószinü, hogy a mai Krassó megye déli részein feküdt, Karánsebes közelében.

Egy más Ozestia vagy Vozestia falu hajdan Hunyad megyében feküdt vagy mai beosztás szerint Krassó megye monostori kerületében.

Ligethys, hajdan falu Szörény megyében, és pedig valószinüleg a sebesi kerületben. Midőn II. Ulászló király 1493. dengelegi Pongrácz Mátyásnak Bankfalvát Temes megyében adományozza, mint egyik szomszédot a beigtatásra kijelöli Sandrinum Sisman de Lygethews. Zápolyai János király 1529. évben a Szörény vármegyében fekvő egész Csura, Legethÿs és Csaba falvakat udvarnokának Chykna Miklósnak adományozza örökségi joggal, eddigi birtokosát Sysman Istvánt e jószágoktól hűtlenségéért megfosztván, minthogy Ferdinánd király pártjára állt. Ismét János király 1539. évben lippai Sebessy Pálnak adományozza Lygethÿs falut de midőn ezt az aradi káptalan beigtatni akará, tótváradai Kurta János, lippai Chykna Miklós özvegye Anna nevében a beigtatásnak ellentmondott. Azelőtt ezen falut Sysman István és László birta, kik azonban magtalanul meghaltak. Itt feltünő, hogy Sysman István hűtlenségéről nem történik említés. (lásd Csaba és Csura.)

Lindenfeld, Karánsebes alatt, Pojanához délnyugotra, Krassó megye szélén. E falu 1827. évben telepíttetett, de az ide hozott csehek 1833. évben tovább költözködtek, helyeiket elfoglalták az 1833. évben megszünt Wolfswiese lakói, mely utóbbi egykoruan keletkezett Lindenfelddel. A lakók a német nyelvet beszélik és római kath. vallásuak. Minthogy saját templomuk nincs, a karánsebesi plébániába vannak bekebelezve. Kegyes adományokból gyült pénzből épült itt 1857. évben kápolna, melyben a karánsebesi plébános az ájtatosságot tartja, ha a telepítvényt látogatja. Lindenfeld lakossága

1858. évben 148. kik azonban az itteni éghajlatot nehezen szokják meg. A Helységnévtár 182 lakost említ. A kis község területe 3293 hold, 1466 öl; és csak 22 házból áll. A község körül van véve kincstári erdőkkel, nevét a gyakori hársfától vette. A karánsebesi századhoz tartozott, most a karánsebesi szolgabirói kerület egyik falva.

Liupkova. A Duna partján fekszik Dolnia (Alsó) Liupkova, kissé feljebb Gornia (Felső) Liupkova, mind kettő kellemes völgyben. Tököly Imre azt említi naplójában 1689. augusztus 14-ke alatt, hogy a törökök rabokkal jöttek vissza a Duna balpartjáról, a mely rabok azt vallják, hogy Lyubkowát és Modovát pusztán hagyták volna. Az 1690—1700. évi összeirás Lyubkova falut említi a porecsai kerületben. Akkor tehát csak egy Liupkova létezett, hihetőleg a Duna melletti Alsó Liupkova. Mindkettő 1774. évben a kamarai kincstár által az illirbánsági határőrezred területének tágítására engedtetett át, több más felső klissurai faluval együtt. Az 1789. évi török háború alkalmával a két Liupkova és Berszaszka faluban 3 század a Branovaczky-féle szabad csapatból volt elhelyezve. Ez ezred kerületében feküdt a két falu 1872. évben is, midőn a magyar határvidék katonai szervezete megszüntetett; mire aztán Szörény megye orsovai járásába beosztatott.

Dolnia Liupkova területe 2219 hold, 132 öl; 126 házban, 1044 szerb lakos.

Gornia Liupkova területe 1851 hold, 1150 öl; 82 házban, 598 szerb lakos.

Korabinszky Lupczowa-t a mehádiai kerületbe teszi.

Lópataka, máskép Mihalancz. (Lásd azt.)

Loysta ma Lovista, hajdan falu a mai Kis-Oláhországban az Olt folyóba szakadó Lothur patak mellett. E falut IV. Béla király Corlardus comesnek, Crispian fiának adományozza, azon hű szolgálatokért, melyeket neki már gyermekkorában, és szüleinek tett. A király nem mondja, hogy e falu a szörényi bánságban feküdt, pedig ez időtől fogva már a szörényi bánokat rendesen ismerjük. Ez adománylevelet megerősíti István ifjabb magyar király 1265. évben, tehát még apja életében. Corlardus ez alkalommal de Tolmács mel-

léknévvel fordul elő. Mind a két királyi levelet átírja és megerősíti Robert Károly 1311. évben, Corlard fia, Miklós javára, ki szintén Tolmács melléknévvel él. Corlard (vagy Conradnak) János nevü fia is volt, kiről keveset tudunk; Miklós azonban Robert Károly ellen pártoskodott, de később (1322. évben) annak kegyelmébe visszafogadtatott. Erdélyben sokféle jószága volt, melyeket magvaszakadása után, a király 1340. évben tovább adományozott.[1]) Ez egyik legrégibb példája egy magyar uralkodótól Oláhországban tett adományozásoknak.[2])

A Lotru melléke a szörényi bánság történetének már legelső éveiben szerepel[3]), Loysta falu azonban, melyet Czinár Mór (Fejér oklevéltárához irt indexében) Erdélyben fekvőnek vél, történeteinkben többé nem említtetik.

Ma a Lowischta Oláhország egy kerületét képezi, mely az erdélyi Vöröstorony szorosnál kezdődvén, az Olt folyó mindkét partján fekszik, 22 apró faluval, ezek közt Kinény, Kriblest, Kovest, Boisoara, Gansáni, Pumpojéni, Dudest, Bredovest, Kokoi, Kapazinény, Boschy vagy Bojás, Perischan, Kalinest, Grosch, Laprodán, Kurlig, Armassar stb. A Lowischta név szláv, vagy a két part melletti emelkedettebb fekvésétől, vagy halainak bőségétől, mert e név szlávul annyi mint halgödör.

A paszaroviczi béke után, mely az uti possidetis alapján köttetett, az egész lovischtai kerületnek az osztrákok kezében kellett volna maradni, kik azt elfoglalták és kikre az itteni közlekedési vonalak nagy fontossággal birtak. Azonban a monarchia érdekére senki nem ügyelvén, és azt erélylyel nem támogatván, Ausztriánál csak az Olt nyugoti oldalán

---

[1]) Fejér Cod. dipl. XI. köt. 467—471. lap.

[2]) Báthory Gábor erdélyi vajda 1611. évben, midőn Radul havasalföldi vajdát országából kiűzte, Nadásdy Tamásnak, Tergovistyén február 20-án kelt levelével Petrely, Petrusany, Balanniczy, Branyeste, Schey, Buksany, Chiochiany, Porumbrie, Klyatest és Zimbriest oláhországi jószágokat adományozza. Báthory Gábor benyomulásáról Havasalföldre lásd: Erdélyi történelmi adatok. I. köt. 104. 105. lap, és III. köt. 127. lap, végre Horváth Mihály: Magyarország Tört. III. köt. 470. 471. lap.

[3]) Lásd e munka I. kötetének 17. 18. lapjait.

fekvő csekély terület maradt, mely Erdélytől majdnem áthághatlan sziklákkal választatott el. [1])

Lozna, hajdan erdő a karánsebesi kerületben. Mátyás király 1471. évben a karánsebesi kerületben fekvő Lazna erdőt Mutnoki Istvánnak, Dénes fiának, és általa testvéreinek Zeyk, és Sandrinnak adományozza, tekintvén hűségét, és azt, hogy az ő testvére Lád, Hunyadi János seregében a tenger közelében folyt csatában elesett. Minthogy adat van arra hogy a Lozna erdőt már Hunyadi János adományozta volt Mutnoki Dénesnek, a királyi jutalmazásban inkább uj adományt kell tekintenünk. A glimbokai erdő határjárásában 1499. az mondatik, hogy a királyi erdő a Nagy Lozna és a pades lozna folyók partjáig ér. E folyók e szerint a mai Badisch hegyről szakadnak, mely Zsidóvár és Ruskitza közt fekszik. II. Lajos király 1519. évben karánsebesi Fiáth Jánosnak és Ferenczneк, és Rakoviczay Lászlónak, a karánsebesi kerületben fekvő Lozna nevü makkos erdőt adományozza, mely erdő a Lozna folyó mellékén terült el. Báthory Zsigmond 1583. évben meghagyja a karánsebesi ispánoknak, hogy Modlina Ferenczné Katalin, Osztrovay István leányának szörénymegyei Somfalu, Bogoltin és Lozna possessiókban levő és fiával közös joggal birt részjószágait elkülönítse. (lásd Somfalu avagy Kornia.) Bogoltin és Kornia oly annyira távol fekszenek Glimbokától, hogy itt egy másik Lozna nevü birtokot kell sejteni. Különben figyelmet érdemel az is, hogy 1583. évben Lozna possessiónak neveztetik, mint Somfalu és Bogoltin, holott ezelőtt mindig erdő volt. 1586. évben egyezkedés jő létre, melynek értelmében Laczugh László és Ruzs, Ökörpatak, Kuskya, Ulmul, Gsugaztrul, alsó és felső Zavoy, mindkét Pathak, Lozna faluban, és a Tussy szőlőhegyben fekvő, és a Pathaki Katalin által neki elzálogosított részbirtokokat, a magvaszakadt Katalin atyafiainak kezeibe pénz nélkül bocsátja. (lásd Szavoy.) Látjuk, hogy az erdőségből helység vált. A karánsebesi kerület 1603. évi összeirása szerint Lozna falu nemesei egy portáról adóz-

[1]) Sulzer F. J.: Geschichte des transalpinischen Daciens. I. 340. stb. lap.

tak. A helység tehát nagyon kicsi lehetett. Karánsebesben lakó Szabó András, fiai Mihály és Miklós nevében, 1628. évben tiltakozik, hogy Kamuthi Miklós, Kanisa, Chiklen, Mészfalva, Lozna stb. faluban levő rész-jószágait Jósika Farkasnak eladhassa. (lásd Domasnia.)

A Balkán félszigeten több Loznicza nevü helység található, nevük jelentése szlávul = szőlőshely. Bosniában van Lozna patak.

Lunka, határrész Karánsebesben, a Temesvízen túl kaszáló rétekből állt 1652. évben. (lásd Plostina.)

Lunkavicza, régen Lukavicza, sőt Lankawycha, Domasnia mellett Szörény vármegyében. I. Ulászló király 1440. évben meghagyja a csanádi káptalannak, hogy Temeselyi Lászlót és Dést, Péter fiait, a miháldi kerületben fekvő Naghlukavicza, Tapolchan, Kyslukavicza és Középkriva birtokába igtassa, melyekre azoknak uj adományt adott. Hunyadi János kormányzó 1447. évben Temeselyi Désnek és Lászlónak Péter fiainak szintén uj adományt ad a miháldi kerülethez tartozó Naghlwkawycza és Thoplichaan, valamint Kislwkawycza felének birtokára. Nagy-Lukavicza másik felét birták: Crechwl, Bogdan fia (Crechwl filius Bogdan de eadem lwkawicza) továbbá Myla, nevezett Bogdan testvére, valamint Raad fiai, valamint Dÿa és Wolkaan, Jwcha fiai, ugyszintén Desa és Novak Welyk fiai, végre Brathko fiai, és Dÿa néhai Lengwl fia. Kis Lukavicza másik felét birták Tresaan, Juga és Hitemmel. (lásd Mehádia és Temesely.) 1539. évben Tornyay Mihály volt e falu birtokosa. Az 1603. évi összeirás szerint Lenkavicza faluban, Serba György 2, Toroni Mihály 1, Gerczoné szintén egy portáról adózott; felsoroltatik Terregova után. Egy 1690—1700. évi összeirás Linkaviczá-t a karánsebesi kerület alá sorolja. II. József császár az 1769. évben alakult zsupanéki zászlóaljból, 1774. évben az oláh határőr zászlóaljt szervezvén, az eddigi határvidéki területhez a Krajnában fekvő Verendin, Lukavicza stb. falut is csatolta. Az oláhbánsági határőrezred fennállása idején a terregovai században feküdt, most ugyan csak Szörény megye terregovai járásában találjuk.

A falu ujabb történetéről csak annyit tudunk, hogy 1788. évben a törökök azt fölperzselték, — a lakosok akkor

az erdők sűrűjébe menekültek. Azelőtt Werendin faluval közös templommal birt, de ez a templom 1830. évben lebontatott és helyette uj templom épült. Van 1851. év óta községi iskolája 100 tanuló számára. Lakosságának száma 1128, mind g. kel. oláh; a házak száma 163. Területe 4191 hold, 1157 öl.

Lunkavicza szűk völgyben fekszik, a hasonnevű patak mindkét oldalán. Határos falvak: Terregova, Domasnia, Kornia. Nyugotra a Szemenik hegygyel, keletre a Wertope, nyugotra ismét a Dupa Dialuri hegygyel szegélyeztetik be. Délre a Kis-Lunkavicza völgy terjed el.

Alsó-Lupavicza mint katonai helység említtetik 1747. évben, Ó-Orsova közelében. Ma ismeretlen. (L. Orsova.)

Makovistye falu a miháldi kerületben. Fiáth Ferencz, fiai: János és Gáspár nevében is, 1531. évben az erdélyi káptalan előtt tiltakozik, hogy János király Porecsa, Huzarczky, Makowysthe stb. birtokokat eladományozhassa. (Lásd Örményes.)

Malomfalu, hajdan falu a karánsebesi kerületben; de ma már bizonytalan, vajjon a katonai határőrvidéken terült-e el, valamint vajjon nem lappang-e ma más név alatt. Említtetik 1467. mint kölcsönös örökösödési tárgy Örményesi Lado és eddigi birtokosai a Mutnokiak közt. (L. Örményes.)

Marga a Bisztravölgyben, az Erdélybe vezető Vaskapu előtt. Említtetik 1470. évben Margay Jakab (Jacobus de Marga) mint egykor szörényi várnagy. (L. Borzas.) Tán ugyanő az a Margay Jakab, ki 1492. évben mint királyi ember a Macskás praediumba történendő beigtatás alkalmával említtetik; 1496. évben Georgius de Marga mint nádori ember egy Priszakán történendő beigtatáshoz hozatik javaslatba. II. Ulászló király 1503. beleegyezését adja azon jószágcseréhez, mely Margay György és kolonithi Horváth Miklós királyi fólovászmester özvegye Orsolya közt végbement. E csere szerint Orsolya a karánsebesi kerületben fekvő Kopács, Zlathna, Zlospathaka és Valisora falvak részbirtokait nyeri. Margai György pedig a Hunyad vármegyében fekvő Marton-Denk, Nagy-Denk, Kis-Denk, Sztrigy, Lonka, Szent-Imre, Oláh-Berethe, Gonczaga, Korogh, Jowalchal, Pokolwalchal és Baczalar, valamint a Fehér megyében fekvő Váradja, Szépmező és Bő-

nye részbirtokait. A király meghagyja az erdélyi káptalannak, hogy Margay Györgyöt beigtassa, a mi megis történt. Ugyanez évben Margay György mint választott biró szerepel Macskási Miklós pörében. Midőn 1566. évben a Gerlistyei leányág maradékai, u. m. Fiáth Anna és Morsinay Ferencz (kinek apja György, nagyapja szintén Ferencz) pört indítottak Ombozy György ellen a Gerlistyei jószágok felosztása czéljából, és utóbb a fiuág is: Gerlistyei Péter és György is ezen pörbe avatkozott, II. János törvényszéke 1569. szeptember 11-ére Ombozy Györgyöt, szeptember 12-ére az ingeráló Gerlistyei Györgyöt és Pétert Marga faluba idézte, hogy ott nemes ötvened magukkal Berendi György sebesi bán, a porkoláb és szolgabiró előtt esküvel igazolják azt, miszerint oly oklevelet el nem titkoltak, vagy el nem égettek, melyből a Gerlistyei leányág birtokjoga a vitás jószágokra kitűnik. Margay Menyhért, Görgény várának parancsnoka és II. János király híve, 1560. évben fehérmegyei Murzina nevű birtokába igtattatik. (Gr. Kemény István oklevelei.)

Nagyon szegény nemesek lakhattak itt, bizonyság erre, hogy 1574. évben János, Péter, Tamás és Demeter, néhai György János fiai, tiz forintért, melyet szükség által kényszerítve, Osztrovy Gáspártól kölcsön vettek, annak formailag jobbágyaivá szegődtek, kötelezvén magukat neki más nemesek jobbágyainak módjára szolgálni és tartozásaikat teljesíteni, és igy személyeiket és — alkalmasint igen csekély földjeiket Osztrovy Gáspárnak elzálogosítván. 1580. évben Margay György kiküldetett Floka Anna beigtatására Krócsma stb. birtokába. Ugyanez évben Dan Bahn (?) de Marga részt vesz Gámán György, Ferencz és Miklós Kalova stb. falvakban történt statutiójában. Még 1585. évben találkozunk Margay György de Marga nevével.

A karánsebesi kerületnek 1603. évi összeirása szerint Margay György Marga faluban 6 portáról adózott. Margay Gáspár és István 1633. évben voltak itt birtokosok, de Karánsebesen laktak.

Margay István felesége Gerlistyei Margit és fia István nevében is 1653. január 10-én oly cserészerződésre lépett Fiáth Jakabbal, mely szerint az utóbbi Marga faluban levő

részjószágát jobbágyostul, és Böszörményen levő zálogos portióját Buldzul János nevü jobbágyával és tartozékaival Margay Istvánnak örök időre átadja, viszont az utóbbi Pojana és Bukin nevü falvakban levő jószágait Fiáth Jakabra ruházza. A szerződés erősítésére mindkét fél száz aranyat lekötött. Margay István nem tartotta meg a szerződést, azért Rákóczy György fejedelem április 16-án rendeli, hogy a száz arany rajta végrehajtás utján megvétessék Fiáth Jakab javára.

Szörény vármegye 1656. évben Flore Zsigmond nyilatkozata alapján bizonyítja, hogy a Csulai család m a r g a-b ö s z ö r m é n y i jószága ötszáz forintért ó pénzben elzálogosítva volt Naláczy Jordánnál, kinek leányát Sárát nevezett Flore Zsigmond birta feleségül. Tiszteletes Csulai püspök ur, [1]) — mint őt az oklevél is nevezi — a jószágot négyszáz forintért visszaváltotta. 1695. évben Solya János, Jovon Ádám, Gercsa János és Tamasila margai parasztok kihallgattattak arról, vajjon mult év deczember havában ki hajtatta el az alispán által ide rendelt, és a hadseregnek szánt császári ökröket. A tanúk e tettet Galathin cs. biztosnak tulajdoníták.

1706. év június havában, idősb Csáky, néhai Rákóczyféle várparancsnok Déván, a császáriak fogságából megszökvén, a Vaskapu körül fegyvereseket gyüjtött, és Marga falut, melyet csak 20 puskás őrizett, hajnalban meglepte és megszállta.

A karánsebesi bégek némelyike a Marga vizén túl levő erdélyi területből iparkodott foglalni, a szomszéd erdélyi falvak jobbágyait pedig fosztogatta és nyomorgatta. Erre sok alkalom nyilt, mert e jobbágyok Margára adták marhájukat telelni, Marga pedig a bég faluja volt. Előfordul Marga az 1690—1700. évi összeirásban.

A török uralomnak megszünése után a Duna balpartján, Marga a királyi kincstár birtokaihoz csatoltatott, és ugyanattól 1769. évben a zsupaneki oláh határőri zászlóalj kerületéhez adatott, midőn a katonai végvidék szerveztetett. E falu tehát nem tartozott a XVIII. században Krassó vár-

[1]) Bartholomaeides szerint 1642. év táján Rákóczy György udvari papja volt.

megyéhez. Az oláhbánsági határőrezred megalakulásakor, Marga annak ohabai századához tartozott. Ma ismét Szörény vármegye egyik községe, a karánsebesi szolgabirói járásban.

Lakik itt 1265 ember, mind oláh, és gör. kel. vallásu. Mintegy 148 házzal biró és 4 zsellér család. Van itt g. k. plébános, és községi iskola. A katonai administratio idejéből tiszti lakás. A község területe 6914 katastrális hold.

Az itteni hegyek és erdőségek következő neveket viselnek: Werwu Sturuluj, Magura Szanoga, Funtina Okesche, Plaju mare, Dialu Negru, Dialu Borlovÿ, Kulmia Ibanului, Stirna, Fintinelle, Tilvelle. A patakok: Nermes, Wallia Cserbului, Hodinz, Wallia Slatini.

A falutól megkülönböztetendő V a m a-M a r g a, mert Erdély szélén, egy fontos szoros bejárásánál fekvén, vámszedő hely volt. Midőn a katonai végvidéki ezredek alakultak a XVIII. században, ez a hely, noha a határőrség területén belül esett, egy kis oazist képezett, mely Krassó megyének volt alárendelve, és egyenesen a Szakulon lakó szolgabiró által igazgattatott. Oka e kivételes állásnak volt a sócsempészetnek megakadályozása, mely Erdélyből a Vaskapun át Magyarországba gyakoroltatott. A királyi kincstár néhány plajásnak egy nyolczad telket adott urbéri föld gyanánt, melyet ezek az urbériség megszüntetése után tulajdonul nyertek. E plajások a vakmerő csempészek ellen folytonosan résen álltak, és velök sokszor oly elkeseredett harczba keveredtek, hogy néha hat-nyolcz halott hevert e vad vidék göröngyös földjén.

V a m a-M a r g a még csak 1877 elején, az I. törv. czikk által Krassó megyéből kikebeleztetett és Szörény vármegye területéhez csatoltatott. E telep területe 120 öl, rajta 11 ház, 71 oláh lakossal.

Lipszky Marga falut, M a u t h-M a r g a-val (mely néven Schedius is feltünteti) együtt az oláh-illirbánsági ezred alá tartozónak állítja, mi pedig az utóbbira nézve nem áll. Korabinszky ez utóbbit nem ismeri, miből világos, hogy e telep akkor (1785. év) még nem létezett.

A török korszakban Karánsebesen vették föl a Vaska-

pun átjövőktől a vámot, de 1757. évben vámhivatal nem volt Karánsebesen, hanem Margán és Mehádián.

Marcunia hajdan praedium Szörény megyében a Duna mellett. Mária Christierna erdélyi fejedelemnő 1598. évben rendeli, hogy Kucsokvitth Novák, Máté és Uczy orsovai halászok, bizonyos halászhelyek birtokába igtattassanak, melyek Mracunia vagy Marcunia praediumhoz tartoznak. (Lásd Ogradena.) Igen szép völgy Dubova és Ó-Ogradena közt viseli a Mraconia nevet, melyben a hasonnevű patak is folydogál. E pataknak a Dunába szakadásától egy negyed órányira feljebb egy gör. kel. zárdatemplom romjai találhatók, melyek nem rég kiásattak. A templom hossza $7^1/_2$ öl, szélessége $2^1/_2$ öl, oltára keletre nézett. Mikor épült, és mikor pusztult el, egyaránt ismeretlen, noha ez iránt nyomozások történtek a verseczi, widdini és belgrádi gör. kel. püspökök levéltáraiban. A helyszinén talált egyházi pecsét azonban némi felvilágositást ad. E pecsét t. i. Mária mennybemenetelének képét mutatja, következő körirással, bolgár betűkkel: »Ci печат монастира Луботине Храма Божиезъ успениз пресиоветивѣи Богородинвй 1735.« Magyarul: Lubostine zárda pecsétje, Mária mennybemenetelének egyházával 1735.

Ebből bizonyos, hogy a zárda még 1735. évben fennállt, és azért valószinű, hogy feldulása az 1737—1738. évi török háboruk idejére esik, és hogy az elszéledt barátok többé vissza nem tértek.

A mi a zárda Lubostine nevét illeti, mely a pecséten előfordul, és annyit jelent, mint »kellemes szirt« — ez a helyszín által igazoltatik, minthogy a Mrakonia völgy bejárásánál magas és meglehetős sima kúp alaku szikla emelkedik, és minthogy e vidéken feltünik, valószinűleg a zárda nevét ez adta.

Markusovicza hajdan praedium a miháldi kerületben. Az aradi káptalan 1519. évben II. Lajos király rendeletére Plugoviczai Lázárt, Mártont, Mihályt és Györgyöt Plugovicza, Alsófehérviz, Markwsesth és Belibuk praediumok harmadrészének birtokába igtatja. Báthory Kristóf vajda 1577. évi levele szerint, Baky Pál és Plugovai Márton egyezségre léptek, hogy Plugovicza, Belibuka, Markwsowycza stb.

praediumokat idegen kézből kiváltsák. (L. Plugova.) A Markusesth és Markusovicza nevek azonosságán nem lehet kétkedni, az első az oláh, a másik a szláv alakot tüntetvén elő.

Marsina hajdan falu Szörény megye halmosi kerületében. Mátyás király 1484. évben Gerlistyei Jakabnak uj adományt ad a halmosi kerületben fekvő Rudaria, Prilipecz, Hernyak, Marsyna stb. faluról. Marsinay Ferencz és a Gerlistyei leányág pöre Ombozy György ellen folyt 1566—1569. közt. (L. Gerlistye.) Ma e falunak semmi nyoma. Egy más Marsina, mely jelentékenyebb szerepet játszott, fekszik Krassó vármegye keleti szélén.

Masztakon, lásd Nyires.

Mál. Változó névalakja Maal, Meel, Mall, Málfalva, Meld. Mal ráczul annyit jelent mint kevés, kicsiny. E faluhoz keletre, negyedmértföldnyire Ohaba, éjszakra negyedmértföldnyire Ferdinandsberg. A XV. és XVI. században a Bizerei család birtoka volt. Legkorábban említtetik Mál 1433. évben, a midőn is Bizerei Miklós kir. testőr azon hamis vádja következtében, mintha t. i. Mál birtokosa Bizerei Lado hűtlenségi bűnbe esett volna, Mál és más jószágok lefoglaltattak. Lado fia azonban 1438. évben Albert királyhoz fordult, kinél sikerült apja ártatlanságát kitüntetni, és ennélfogva Bizerei Miklóst Mál birtokából kiszorítani. Pár évvel utóbb, ugymint 1447. évben a Bizerei család az aradi káptalan előtt birtokosztályra lépett, mely szerint Meel, Noachfalva, Alsófalu és Plese helységek fele Bizerei Miklósnak és Lászlónak, — a másik fele pedig Bizerei Péternek, Péter fiainak hagyatik. Ez időben Meel Temes vármegye karánsebesi kerületében fekvőnek mondatik. A létrejött egyezségről 1448. évben az aradi káptalan kiadá hiteles bizonyítványát.

Bizerei Miklós, és hasonnevű fia, minden rokonuk nevében 1458. évben egyezségre léptek Rakoviczay Jakabbal, jószágaik közös és egyenjogu használatára és a kölcsönös örökösödésre nézve. Az egyezkedés egyik tárgya most is Meel falu volt. Néhai Bizerei Miklós özvegye Ilona 1492. évben Meel falunak felét a szörényi bánság karánsebesi kerületében, mely falunak felét Bizerei Miklós örökségi jognál fogva birt, 30 arany forintért elzálogosítja Gámán Györgynek és fiainak

Jánosnak, Miklósnak és Andrásnak, mert Gámán György Bizerei Miklósnak 30 aranyból álló, és ki nem egyenlített adósságát kifizette. Szintén ez évben tiltakozik bizerei Gámán György maga és fiai nevében az ellen, hogy Bizerei János, néhai László fia, a maga részjószágait, melyek közt Meel is előfordul, Csicsóvásárhelyi Ferencz diáknak elzálogosíthassa, vagy eladhassa. Megtörtént ezért, hogy nevezett Bizerei János 1495. évben a karánsebesi és borzafői kerületben fekvő Bizere, Kalova, Vercserova, Rawna, Glimboka, Meel, Ohabicza, Apadia, Tirnova stb. részbirtokait Gámán Györgynek elzálogosítá. Ez utóbbi esztendőben Gámán György és fiai, valamint Bizerei János László fia az aradi káptalan előtt birtokegyezségre léptek. Mind erről l. a Bizere czikk alatt.

Még többször is jár Mál sorsa együttesen Bizere faluéval. Török János neje Krisztina, a többször említett Bizerei Miklós leánya 1500. évben az iránt panaszkodott a szörényi bánok előtt, hogy ő házassága alkalmával apja részbirtokaiból semmi hozományt nem kapott; ezt Gámán György elismerte és Krisztinát 60 aranynyal kielégítette. A részbirtokok közt, melyekre Krisztina hivatkozott, Bizere, Meel stb. fordul elő. II. János király 1561. évben az ő kanczellárjának: Csáky Mihálynak részjószágokat adományoz Plese, Kalova, Vercserova, Meel stb. falvakban, melyek akkor Temes vármegye karánsebesi kerületéhez számíttattak. Ugyancsak II. János rendelé 1563. évben, hogy özvegy Bizerei Katalin, miután fia János magtalan halála folytán, jószágai az osztályos atyafiakra szállnak, Bizere, Kalova, Plese, Vercserova, Rawna, Glimboka, Meel, Balvasnicza stb. részjószágait az öröklő rokonoknak kiadja. 1566. évben a Gámán és Csulai család között egyezség jött létre Maal, Glomboka, Rawna, Vercserova, Kalova és Obresia birtoklása iránt. Mindkét fél nemcsak a pörtől eláll, hanem az elzálogosított Apadia falu visszaváltására is törekedni fog. Midőn Báthory Kristóf vajda 1576-ban Gámán Annának atyai jószágaira uj adományt adott, Gámán Miklós a beigtatásnak ellentmondott. Az ebből keletkezett viszály eltartott 1584. évig, a midőn is Gámán Anna Fiáth Lajos neje, és Gámán Miklós közt Kalova, Glimboka, Plese, Mál stb. falvak iránt egyezség jött létre. (L. Kalova.) Vár-

konyi Jánosné Borbála 1577. év körül negyedrészt követelt a Gámán jószágokból, de hogy czélját elérte volna, arról hallgatnak forrásaink. Csula Boldizsár 1578. évben Rawna, Glimboka, Mál stb. falusi részbirtokait 190 frtért Jósika Jánosnak zálogba adta, de az utóbbitól elperelte Gámán György, ki is a jószág árát a karánsebesi törvényszéknél letette, nehogy azt Csula Boldizsár másnak elzálogosíthassa, (l. Glimboka.) Mál és több falu iránt 1580. évben pör folyt Fiáth Lajos és Gámán Miklós közt, miről már Kalova történetében volt szó. Ugyanez évben Csiklan Anna és fia János, valamint Rakoviczay János és Mátyás tiltakoznak, hogy Gámán Ferencz, György és Miklós uj adományt nyerjenek Kalova, Plese, Glimboka, Meel stb. birtokaikra. Azonban Báthory Kristóf az uj adományt még is kiadta és Ferencz, György és Miklós a nevezett birtokokba bevezettettek. Az itt említett Gámán Gy. 1588. tiltakozik az ellen, hogy Gámán Miklós, és Anna Fiáth Lajosné az ő részbirtokaira nézve Vercserova, Rafna, Glimboka, Malfalva, Apadia stb. falvakban egyezkedést köthessenek. Ez időben Mál nem Temes, hanem Szörény vármegye karánsebesi kerületében fekvőnek mondatik. Gámán János még 1592. előtt itteni részbirtokait elzálogosította.

Bethlen Gábor fejedelem 1628. évben uj adományt ad Gámán Margitnak, Mohácsi Istvánnénak, és a hajadon Gámán Sárának a szörénymegyei Vercserova, Mall stb. puszta részbirtokaira (lásd Obresia és Kalova) és Margit még ugyan ezen évben a maga részbirtokait Glimbokán, Rafnán, Málon, Vercserován, Prebulon stb. férjének, Mohácsi Istvánnak elzálogosítja 600 forintért. Itt figyelmet érdemel, hogy e birtokok már csak pusztáknak neveztetnek, a mi világosan arra mutat, hogy mindezek a volt községek azon dulások és harczok alatt elpusztultak, melyek a XVII. század elején Karánsebesnél Basta, és rácz segédhada ellen vivattak.— A fenn szintén emlitett Gámán Sáráról, most már Macskási Miklósnéről 1636. évben azt olvassuk, hogy Veres Ferencz szörényvármegyei szolgabiró őt a leánynegyeddel Kalova, Vercserova, Maal, Nerr stb. birtokában megkinálta, de hogy Sára az ajánlatot visszautasította. Meel fele részét elcseréli Macskási

Gáspár. (L. Zagusen.) Az 1690.—1700. évi összeirás Maal falut nem említi, de Korabinszky sem ismeri.

Ezentul sokáig hallgatnak forrásaink Mál faluról. A törökök e tartományt elhagyván, Mál kincstári birtok lett, mely azt 1769. évben az akkor alakuló zsupaneki oláh határőri zászlóalj kerületének átengedte. Midőn az oláhbánsági határőrezred szerveztetett, Mál azon ezred ohabai század kerületébe osztatott be.

Málon van 49 telkes család, és 412. gör. kel. v. lakos. Helyben sem templom, sem pap nem levén, Kröcsma faluba járnak. Van Málon hét kalló, mely a szomszéd falvak szükségeinek is szolgál. Területe 2447 hold, 1057 öl.

Málhoz keletre negyed mértföldnyire fekszik Kröcsma, délre $^3/_4$ mértföldnyire Mörul, nyugotra fél mértföldnyire Ohaba-Bisztra, éjszakra $^1/_4$ mértföldnyire Ferdinandsberg.

Az itteni hegységek és erdőségek ezek: Dialu Petrossa, Dialu Borugi, Dilma Bradului. A Bisztra folyón kivül van még itt a Wallia Petrossa és Strimba nevű patak.

Mehádia, európai hírű hely, a Cserna patak közelében. A régiségbuvár buzgón említi az itt fölfedezett római maradványokat, a balneolog az itteni fürdők gyógyhatását, a fűvész a fürdőhelyet körűlvevő növénydús hegyek ritkaságait, a tourista a természet bájos szépségeit, és a fürdőélet társadalmi sajátságait. De a történetiró is azt tapasztalja, hogy e gyönyörű tájék központja, Mehádia, multjára nézve igen sok eredetiséget mutat, és hogy története a községek sokszor chablonszerü történetétől eltér.

Magyarországnak ezen egyik legérdekesebb pontját már a rómaiak ismerték, sőt mint a sok lelet tanusítja, nagyon kedvelték is.

Távol vezetne az itteni fontos leletek, melyek a szobrászat, vagy ábrázoló művészet körébe tartoznak, leirását adni. Ez egy külön értekezés tárgya lenne. Azonban a római inscriptiók nevezetesbjei itt igen is helyén lesznek. Vajjon ki volt az, a ki a dácziai birodalom a rómaiak által történt meghódítása után az itteni fürdőket divatba hozta, és Herculesnek templomot és oltárt emelt, azt mai nap már bajos lesz kifürkészni. Garofolo Pascal egy, Bécsben 1737. évben kiadott latin

értekezésben ugy vélekedik, hogy az itteni római emlékek mind az Antoninusok korából származnak, és hogy a fürdők, és templom felállítását inkább e császárok bőkezűségének kell tulajdonítani, mint elődjeiknek Trajánnak és Hadriánnak. Nevezett iró alább T. Aelius Antoninus Piust is építőnek állítja, azon okból, mert egyik feliráson Barbatus és Regulus neve fordul elő, kikről tudjuk, hogy consulatusuk az ő kormányzásának idejére esik, — egy másik felirás egy M. Sedatus Severianus császari követért tett fogadásról tanúskodik, ki szintén e korban élt.

Ezen véleményt azonban megczáfolja a zsindely-fürdő [1]) falába befalazott felirás, mely négy követről tesz említést, kik Severianus consulatusa alatt Dacziából Rómába küldettek, és most visszatértük után a gyógyforrások isteneinek fogadásukat megfizették. Közönbös dolog, vajjon az itt említett consul Aria Severianus volt-e, ki 132. Kr. u. élt, vagy Julius Servilius Ursus Severianus, ki 134. Kr. u. élt, — mindkettő Hadrián császár idejében szerepelt, és igy a mehádiai fürdők szükségkép már Antoninus Pius előtt léteztek, ki még csak 138. évben Kr. u. lépett a kormányra.

Indokolt dolog tehát a fürdők megnyitását, és a szomszéd templom építését vagy Hadriánnak, vagy már a tartomány hódítójának Trajánnak tulajdonítani, habár erről sem Dio Cassius, sem Spartianus mit sem szólnak.

Ehhez még más érvek is járulnak. Tudjuk ugyanis, hogy Hercules az ulpiai család és különösen Traján pártfogójának és fentartójának tekintetett, és hogy a császár az egész senatus jelenlétében ifjabb Plinius által Herculessel hasonlíttatott össze, maga a senatus a császár tiszteletére veretett érmeken őt Hercules alakjában tüntette fel.

A Seivert által közlött felirás, mely Ulpia Trajana Sarmizegethensis romjai közt találtatott, és Traján által Decebal megbukása után letett fogadást képvisel, Jupiter stator mellett Hercules Vincitor-t is nevez, és épen e védistenhez

[1]) Onnan kapta nevét, mert az volt az első fürdő, mely 1735. évben zsindelyfedéllel biztosíttatott. Mostani neve Lajosfürdő, Lajos főherczeg tiszteletére.

fohászkodott a nevezett colonia Traján, és nővérének Marcianának fölépülésére.

A meleg források általában Herculesnek voltak szentelve a rómaiaknál és görögöknél, és Traján annálinkább indittatva érezhette magát az ő különleges védistenének templomot és oltárt emelni, kit a nép, a források gyógyhatása miatt ugyis tisztelt, és kihez folyamodott, daczára, hogy a rablók nagyon veszélyeztették a hozzá vezető utat. [1])

Mindezt már Griselini mondta, és az ujabb tudományos vizsgálat ez eredményeknél nem ment tovább.

Az itt talált pénzek Traján, Hadrián, a két Antoninus, M. J. Philippus, Traján Decius, Herennius Etruscus, Hostilianus, Gallus, Volusianus, Aemilianus, és Gallienus császároktól valók és igy 267 évig terjednek.

De sokkal nevezetesebbek a fogadási táblák, melyek gr. Hamilton András tábornok, és a »temesi bánság« akkori kormányzója alatt 1736 (nem 1737. évben, mint Schwarzott irja) a mehádiai fürdő területén kiásattak, és a melyek nagyobb részben Bécsbe küldettek, hol a cs. k. udvari könyvtár feljáratának legértékesebb diszét teszik, és befalazva ott most is találhatók. Ime közöljük a fogadási táblák feliratait:

1.

HERCVLI. AVG. VALER. M.
FELIX. RVFI. SATVRNINI. G. PP.
T. P. EXPR. L. V. STATIONIS.
TSIERNEN. IIII. ID. A. ANNO. XI.
BARBATO. ET. REGVLO. COS.
EX. VOTO. POSVIT.

Közli Mommsen 1568. sz. alatt, oly különbséggel, hogy a harmadik sorban IV. áll L. V. helyett, a negyedik sorban: IIII. ID. után a magányos A. nem fordul elő.

E felirást következőleg lehet olvasni: Herculi Augusto Valerius Maximus, Felix Rufinus Saturnini Gener; Pro-

[1]) A Bécsbe küldött felirások egyikével Julius Sergia Bassus fiai emléket állítanak apjuknak, ki Dubreta mősiai város decemvirje volt. és ez országuton meggyilkoltatott.

praeses, Tribunus Plebis, Expraefectus Legionis quintae, Stationis Tsiernensis, quarto Idus Augusti, Anno undecimo, Barbato et Regulo Consulibus, ex voto posuit.

Az itt nevezett legio quinta, mint a 4. és 20. számu felirásokból kitünik, a macedonica névvel is megkülönböztetett, és állomáshelye a csernai colonia [1]) volt, a mai Csernetz közelében a Duna balpartján, most Kis-Oláhországban. Ez a colonia az elsők egyike volt Dacia ripariában, és minthogy maga Trajan telepitette, italiai városi joggal is fel volt ruházva. Mint már fenn emlitém, Barbatus és Regulus consulatusa Antoninus Pius császár idejére esik. Valerius Maximus, Felix Rufinus, ki e fogadási táblát felállitá, az általa viselt méltóságokon kivül Saturninus vejének is mondatik, egy előkelő emberé, ki e colonia decuriója is volt, a mint azt a 13. számú felirás mutatja. [2])

2.

HERCVLI. INVICTO. T. A. GEMIN
IANVS. VET. LEGIONIS. XIII. GEM
ANTONIANAE. EX. VOTO. POSVIT.

Vagy Mommsen szerint 1569. szám alatt:

HERCVLI. INVICTO
T. AVR. GEMINIANVS. VET. LE
G. XIII. GEM. ANTONINIAN
AE. EX. VOTO. POSVIT.

A régi legio XIII. gemina, melyből való volt a táblán nevezett T. A. Geminianus, utóbb Antoninus Pius után Antoniának neveztetett, állomáshelye Daciában volt. [3])

---

[1]) Czernentium Colonia, irja Ulpianus.

[2]) Griselini: Versuch einer Geschichte des temesvarer Banats I. 265. lap. Schwarzott: Die Herculesbäder bei Mehádia 33. l. Böhm: Geschichte des Temeser Banats. II. 278. lap.

[3]) Közli Griselini i. h. 266. lap, és utána Schwarzott, Böhm stb.

3.

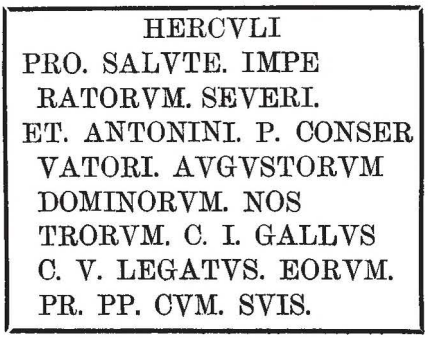

3.

HERCVLI
PRO. SALVTE. IMPE
RATORVM. SEVERI
ET. ANTONINI. F. CONSER
VATORI. AVGVSTORVM
DOMINORVM. NOS
TRORVM. C. I. GALLV
S.C.V.LEGATVS.EORVM
PR. PR. CVM. SVIS
V. S. L. M.

Közli Mommsen 1546. szám alatt.

4.

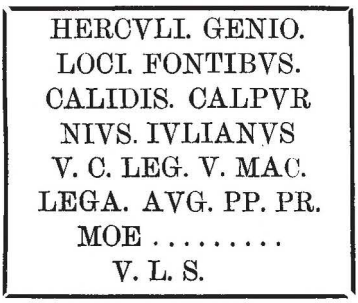

Mommsen szerint:

HERCVLI. GENIO
LOCI. FONTBVS
CALIDIS. CALPVR
NIVS. IVLIANVS
V. C. LEG. V. MAC
LEG. AVG. PR. PR.
prou MOESiAE
. . . . erioriS
V. L. S.

Közli 1566. szám alatt.

E felirást következőleg szokták olvasni: Herculi Genio Loci fontibus calidis Calpurnius Julianus vir consularis legi-

onis quintae macedonicae, Legatus Augustalis, Propraeses Moesiae, votum libenter solvit.

Schwarzott és Dorner még hozzá veti, hogy e felirat az igazgatósági épület bal sarkán befalazva találtatik, egy négyszegü téglával együtt, mely a római legio jegyét : L. E. G. IIII. H. mutatja.

5.

HERCVLI
SALVTIFERO
Q. VIRIBVS. AMILLUS.
AVG. COL. DAC.
PRO. SALVTE.
IVLIANI. FILII. SVI.

Ulpia Trajana maga Traján által alapíttatott, és a fennebbi felirásban említett Augusta Colonia Dacica nevet is viselte, a nélkül, hogy a Sarmizegethusa nevet elveszítené, melyet mint dáciai főváros annak idején viselt. E feliratot Mommsen is igy közli, kivévén, hogy a harmadik sorban előforduló v i r i b u s szó, nála csak v i b. rövidítéssel fordul elő.

6.

HERCVLI
INVICTO
P. CLAVDIVS
IVLIVS
COL. EJ. . . . . O
B. R. V. B. S.

Mommsen, 1570. szám alatt így :

HERCVLI
INVICTO
P. CLAVDI
VS. IVLIVS.
CoL. E○O
B. R. V. B. V. S.

7.

HERCVLI. PRO
SALVTE. IMP.
M. AVREL. ANT.

8.

M. AVREL. FAVS
TINAE. AVG. MATRI
AVG. ET. CASTRORVM
SVB. CVRA. IVLI. PA
TERNI .... PROC.
. . . . SYNTROPVS.
. . . . . VIL.

Mommsen a 7. és 8. számu feliratokat, ketté tört kő együvé tartozó szövegének bizonyítja, és 1565. szám alatt a két töredéket ekkép összeforrasztja :

HERCVLI . PRO
SALVTE. IMP
M. AVREL. ANTO
nini pii aug
et iuliae dom
NAE. AVG. MATRI
AVG. ET. CASTRORUM
SVB. CVRA. IVL. PA
TERNI. PRO
SYNTROPHVS
VIL.

9.

DIIS. MAGNIS.
ET. BONIS. AESCV
LAPIO. ET. HYGIAE
M. AVREL. PRAEF. LEG.
XIII. GEM. ANTONIAN
V. L. M. S.

Igy közli a 9-ik feliratot Griselini és Schwarzott. Azonban Böhmnél a felirás csak 3 első és utolsó két sora egyezik, a 4. és 5. sor nála következő :

MARC. AVR. VETE
RANVS. PRAEF. LEG

A 9-ik számút Mommsen 1560. szám alatt igy közli :

DIIS. MAGNIS
'E. BONIS. AESCV
LAPIO. E. ĤGIÆ
MÆC. AVR. VETE
RANVS. ℞AEF. LEG.
sic. XIII. G. GALLENIAN
V. L. M. P.

10.

S. V. C.
PRO. SALVTE
M. SEDATI
SEVERIANI
LEG. AVG.

Két márványfelirásból Gruterusnál megtudjuk, hogy ez a Sedatus Severianus, Antoninus Pius kormányzása alatt legatus augustalis volt Daciában. Tehát 150 év Kr. sz. után. Mommsen épen ugy mint fenn közli a felirást 1575. sz. alatt.

11.

D. M.
IVL. I. FIL. SERGIA
BASSO. DECEMVIR
DROBETAE. QVAES
TORI. INTERFECTO. A
LATRONIB. VIX. AN
XXXX. IVL. IVLIANUS
ET. BASSVS. PATRI
PIISSIMO.
ET. IVL. VALERIANVS.
FRATER. MORTEM.
EIVS. EXECVTVS.
F. C.

A 11-ik számu feliratot Mommsen 1579. szám alatt igy olvassa, és e szerint Caryophylus és az őt követő Griselini hibáit igazítja :

D. M.
L. IVL. L. FIL. SERGIA
BASSO. DEC. MVN
DBOBETAE. QVAES
TORI. INTERFECTo A
LATRONIB. VIX. AN
XXXX. IVLI. IVLIANVS
ET. BASSVS. PATRI
PIISSIMO
E. IVL. VALERIANVS
FRATER. MORTEM
EIVS. EXSECVTVS
F. C.

Mind e felirásokat legelőször Caryophilus jogtudós közlötte, de Thermis Herculanis nuper in Dacia detectis, Bécsben 1737 megjelent munkájában, utána pedig Griselini, kit hazai iróink jobban ismernek. Griselini azonban a 11-ik számu feliratot nem értette, mert tartalmának közlése után (Versuch einer Gesch. d. temesvarer Banats I. 271. lap.) azt veti hozzá, hogy Drobeta, máskép Sergia Bassus, a Hercules-fürdőkbe tett utazása alatt haramiák által meggyilkoltatott, és hogy decemvir és quaestor volt egy római coloniában Moesiában. Ellenben munkájának egy másik helyén (II. köt. 112. lap) Dubreta (igy) nem személynév, hanem a mösiai város neve, a melyben Julius Sergia Bassus, mielőtt megölték, decemvir volt.

Maffei Scipio marchese a veronai múzeumra vonatkozó tudós megjegyzései függelékében még több dáciai feliratokról tesz említést, melyek Bécsben őriztetnek. Ő azokat Ariosto József gróf kéziratából vette, mely a cs. kir. Theresianum könyvtárában van. Ebből ő a következő, Caryophilus (Garofolo) által figyelembe nem vett felirást közli :

12.

HERCVLI TIBI V. S.

Ezt Mommsen 1563. szám alatt közli.

A következő felirás is Griselini vélekedése szerint a Hercules fürdőkre vonatkozhatik :

13.

AESCVLA
PIO. ET. HY
GIAE. P. AN
SATVRNI
NVS. DC. COL
V. S. L. M.

Ezt Mommsen nem közli.

Ariosto, ki Maffei kéziratát másolta, nem mondja ugyan, hogy a felirat hol találtatott, de alig lehet kételkedni, hogy a Herculesfürdőből származik, ha meggondoljuk, hogy az ottani templom nem csak Herculesnek, hanem más istenségeknek, nevezetesen Aesculápnak és Hygieának volt szentelve. Saturninus, ki itt Decurio hivatallal, milyenben ő Csernes coloniában lehetett, kitüntettetett, már az első számu felirásban fordúl elő, hol V. M. Felix Rufinus, ki az oltárt emeltette, mintegy dicsekedve az ő vejének vallja magát.

Következnek azon felirások, melyeknek eredeti táblái még Mehádián a fürdőépületekben vannak, és még csak Hamilton idején ásattak ki. Griselini ezeket a hely szinén lemásolta.

14.

HERCVLI
ET. VENERI
MERCVRIVS
PRAEFECTVS [1])
CVM. SVIS.

Mommsen közli 1567. szám alatt, de a negyedik sorbeli praefectus szó helyett, nála csak PR /////. van.

Griselini e kőnek csak elhanyagolt maradványát látta heverni a Francisci-fürdő mellett. A szöveg kiegészíttetett egy régi kéziratból, melyet Neumann Ernő temesvári plebánus bocsátott Griselini rendelkezésére. Csonkán közlik a felirást

[1]) E szó a Lajos fürdőnél : Pro Salute-ra van kijavítva, de aligha jól.

Schwarzott és Dorner : Das Banat. 178. lap. De az utóbbi közli helyesen is.

A következő feliratok mind a Lajosfürdőbe vannak befalazva :

15.

HERCVLI IN
VICTO. L. POM.
PEIVS. CELER
PRAEF. COOR
I. VBIORVM. V. S.

Mommsennél 1571. szám alatt igy :
HERCVLI. IN
VICTO. L. POMP.
EIVS. CELER
PRAEF. COH
I. VBIOR. V. S.

16.

HERCVLI. SANC
TO. SIMOMIVS
IVLIANVS. V. C.
PRAESES. DACIARVM.

Mommsennél 1573. szám alatt öt sorban, a Praeses Daciarum két sorban :
PRAESES. DA
CIARVM.

Griselini és Dorner e feliratból kihagyták a Julianus nevet.

17.

AESCVLAP
ET. HIGIAE
PRO. SALVTE. IVNIAE
CYRILLAE. QVOD. A
LONGA. INFIRMITA
TE. VIRTVTE. AQVA
RVM. NVMINIS. SVI
REVOCAVERVNT
T. B. A. EIVS. V. S. L. M.

Közli ép igy Mommsen 1561. sz. alatt; megjegyezvén, hogy az utolsó sor betűi érthetetlenek.

18.

DIIS. ET. NVMINIBVS
AQVARVM
VLP. SECVNDINVS
MAR. VALENS
POMPONIVS. HAEM. V.
HVLCARVS. A. VALENS
LEGATI. ROMAM. AD
CONSVLATVM. SEVE
RIANI. C. V. MISSI. INCOLV
MES. REVERSI. EX. VOTO.

Caryophilus, ki fennidézett értekezésében azt állította, hogy a Mehádia melletti Hercules-fürdők, és az ottani templom az Antoninusok kora előtt nem épülhettek, ez általa nem ismert felirás által megczáfoltatik, mert Severianus consulatusa Hadrián császár idejére esik.

Igy közlik a felirást Griselini, Schwarzott, Dorner. Azonban Böhm 11 sorban következőleg:

DIIS. ET. NVMINI
BVS. AQVARVM
VLP. SECVNDINVS
MARIVS. VALENS.
POMPONIVS. HAEMV
VL CARVS. VALENS. LE
GATI. ROMAM. AD
CONSVLATVM. SEVE
RIANI. C. V. MISSI
INCOLVMES. REVERSI
EX. VOTO.

a 18. felirást Mommsen 1562. szám alatt igy közli:

DIS. E. NVMINIB
AQVARVM
VLP. SECVNDINVS
MARIVS. VALENS
POMPONIVS. HAEMVS

IVL. CARVS. VAL. VALENS
LEGATI. ROMAM. AD
CONSVLATVM. SEVE
RIANI. C. V. MISSI. INCOLV
MES. REVERSI. EX. VOTO.

Mommsen 1573. szám alatt közli a következő, most Bécsben báró Roth museumában levő felirást :

HERCVLI. SANCTO. EVTYCHES. ACT
P. AELI. ANTIPATRI. EX. VOTO. POSVIT.

Továbbá 1580. szám alatt a következőt, mely a mehádiai várfalak romjai közt találtatott :

PAVLVS. DEC
COL. CONIVgI
CARISSIME
POSVIT

Magán ház falában az ország út mellett Mommsen 1578. száma szerint ily felirásos kő :

D. M.
RETMEIANVS
ID. VM PLENOS
Q SPES VIX AN
OS VS MS / /
S IIII. QVIT
EH. PARTI
OPVN SV
CECIDIT A /
V S E / APE
VT Z / / /
/ / / / / / / / /

A 6 sortól kezdve tán igy olvasandó : qui bello Portico pugnans cecidit.

Sok egyéb hasonló felirásos kő találtatott a fürdők területén, de azok részint járdakövezetnek használtattak, betűi elkoptak, vagy máskép megrongáltattak. Ha meggondoljuk, mennyi pusztult el századok folyamában, meglepő mennyisége a fogadási tábláknak és felirásoknak áll előttünk.

A Hercules fürdőbe vezető út melletti védfalon egy befalazott fogadási tábla látható, melynek kuszált betűiből némely szakember következőt olvas ki :

19.

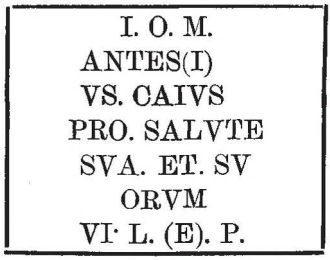

Mommsen kevés eltéréssel 1574. szám alatt igy közli :

I. O. M.
ANTESTI
VS. GAIVS
PRO. SALVT
SVA. ET. SV
ORVM. V
S. L. M.

Végre, noha nem mehádiai leletnek mondható, álljon itt az a felirás, mely bizonyítja, hogy a legio quinta, máskép macedonica-nak is neveztetett, és mely felirás egy szikla meredekségén olvasható, mely alatt egész közel Poljetin mellett az országút vezet.

A felirás igy hangzik Griselini szerint, ki már Marsigli szövegét javítá :

20.

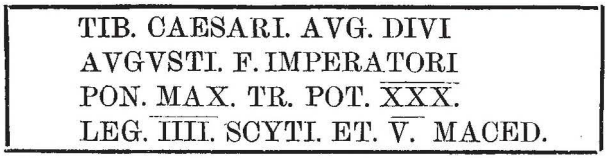

Böhm Lénárt csekély változtatással igy közli :

TI. CAESARE. AVG. F.
AVGVSTO. F. IMPERATO.
PONT. MAX. TR. POT. XXX.
LEG. IIII. SCYTHIC. V. MACED.

Még csak azt említem, hogy Mehádián 1737. évben hét Hercules-szobor találtatott, melyből három a bécsi régiségtárba került. Ezek egyike két lábnál magasabb és a legtisztább fehér márványból készült. Hercules balkarján Hylas fiút tartja, jobbjával bunkóját, melyet az erymanthi disznó fejére támaszt. Balra lábánál szép dolgozatu vadászkutya néz fel hozzá. Schwarzott persze a szobor alakjait máskép magyarázza. Szerinte Hercules Telephus fiút tartja balkarján, bunkóját pedig egy bivaly fejére támasztja; vadászkutya helyett

szarvastehenet lát, mely a fiút tejjel nevelte. Az általa közlött rajz két körmű patáju állatot mutat, és ez csakugyan nem lehet kutya.

A mehádiai római leletek, sőt olyanok sem, melyek másunnan előkerültek, nem bizonyítják, hogy Mehádián római község (respublica) létezett volna; a rómaiak itt csak táborban voltak elhelyezve, mert a kiásott római téglák: leg XIII. gem. — leg. V. M., vexillatio Daciarum, — leg. IIII. F. f.-féle legiókról, de sem municipiumról, sem Coloniáról nem szólnak.

Nem rég, 1837. évben, Mehádián kivül, Plugova felé, mint látszik, hol Peutingernél Praetorium áll, római castrum romjai találtattak, és egy itteni felirás a harmadik dalmát cohorst emlegeti.

Ily fényes lét után, melylyel a Herculesfürdők a rómaiak alatt dicsekedhettek, századokig tartó homály következik. Nem tudjuk, mi sorsa volt a fürdőnek, midőn a rómaiak e tartományt elhagyták, és neve nem említtetik az egész barbár korszakban, de még a magyar állam megalakulása után sem a mult századig. Mind a mellett fel nem lehet tenni, hogy ne lettek volna ismeretesek, ne használtattak volna. Mehádiának egész környéke birtokos nemesség kezében volt, mint az ország más vidékein; ismerjük ezen birtokos családokat és birtoklási viszonyaikat, és ezek tökéletesen kizárják a lehetőséget, hogy a fürdők létezése és híre feledékenységbe ment volna. A magyaroktól vették át a törökök, és ezek, midőn csillaguk hanyatlott, a XVIII-dik században minden követ megmozdítottak, hogy a megkedvelt fürdők birtokát megmenthessék.

A fürdőtől szükségkép meg kell különböztetnünk a lakóhelyet.

Az előadottak daczára, már rég nem kételkedik senki sem, hogy a mai Mehádia tekintélyes római colonia volt. De mi volt neve a rómaiak idejében? Sokan ugy vélekednek, hogy itt feküdt a Colonia ad Aquas; e véleményt Griselini egész határozottsággal kimondja, [1]) és a helynév értelmét igy toldja

[1]) E nézeten van Böhm Lénárt is, noha egy szuszszal kimondja, hogy Ad Aquas a Trajánhid közelében feküdt. (Geschichte des Temeser Banats. II. 144. lap. Griselini I. köt. 162. lap.

meg : ad Aquas Herculi devotas. Sulzer azonban határozottan ellentmond Griselini-nek. [1]) Fessler hasonlókép állítja, hogy Ad aquas megfelel a mai Mehádiának. (X. k. 473. lap.) Azonban Sulzer szerint az ad Aquas név nem a mehádiai Hercules-fürdőkre vonatkozott, hanem azon Coloniára, mely Mösiában Ageta mellett létezett. Groszhoffinger ellenben ad aquas alatt Fetislant érti a Duna jobb partján Orsovához délre, hol Gebhardi szerint (I. köt. 404. lap) püspökség is létezett. Aschbach az Aegeta vagy Egeta római Coloniát a mai Cladova, azaz szintén Fetislan területére a Duna jobb partján helyezi, Ad Mediam alatt azonban szintén Mehadiát érti, [2]) valamint nálunk ujabb korban Hunfalvy Pál. [3]) Hogy ad Mediam alatt Mehádia értendő, ez Mommsen nézete is, ki a Peutingeri tábla szerint kimutatja, hogy a Tibiscum Tiernáig, azaz Karánsebestől Orsováig következő helyeken át vezet az út : Tivisco, XIII. mp. Maselianis, XI. mp., Ganganis, IX. mp. ad Pannonios IX. mp., Pretorio XIIII. mp. ad Mediam XI. m. p. Tierna. Eltérő nézete van ad Aquas fekvésére nézve, és mi azt az ő térképén Praovo szerb falunál találjuk, a Duna jobbpartján, Egetához (mely nála nem Cladova, hanem Brza Palanka) délre. Nem lehet azonban itt elhallgatni, hogy a rómaiak nem a folyók menti Coloniák nevét szokták az Aqua szóval alakítani, hanem inkább azokat, melyek meleg gyógyforrás közelében feküdtek. Igy Aquisgranum, Aquincum (Ó-Buda), Aquae Sextiae Francziaországban ; Aquae Volaterranae, avagy ad aquas Volaternas, Olaszországban, a régi 12 etruszk városok legnagyobbika ; Fontes Mattiaci, vagy Aquae Mattiacae, ma Wiesbaden, — és igy számtalan esetben. Griselini véleménye tehát egyszerüen el nem vethető, a többi tudós archaeologusok nézete sem oly hamar elfogadható, mintha Ad Aquas a Duna mellett feküdt volna. Kivált a többes szám Aquae, bizonyos mutatója a meleg források jelenlétének.

Bél Mátyás oly vélekedést is közöl, melyben ő azonban nem osztozik, hogy e hely valamely istennőnek lett volna

---

[1]) Geschichte des transalpinischen Daciens. I. 181. lap.

[2]) Igy Aschach : Über Trajans steinerne Donaubrücke. 4. és 11. l.

[3]) Ethnographia. 85. lap.

szentelve: Mea Dea, és ezen elnevezésből származtatják a Mehádia helynevet. Mannert ezen helynevet egyszerüen Media-nak kivánja olvasni, hogy okoskodását elfogadhatóvá tegye, miszerint ezen névből lett a mai Mehadia helynév.[1])

A Mehádia név azonban nem római, hanem magyar eredetü, és lett a Miháld névből, melylyel okleveleinkben a XIV. század elejétől a XVII. századig folytonosan találkozni fogunk. Még csak akkor kapott fel a mai Mehádia név, és majdnem feledékenységbe juttatá a régi Miháld elnevezést. Magyarban igen gyakori helynévképző a *d* betű. Ily formán lett az Imréből Imréd, Istvánból Istvánd, Ivánból Iván, Jánosból Jánosd, Gálból Gáld, Péterből Péterd, a Mihály személynévből pedig Miháld. A névátalakulás a magyarokkal vegyesen lakó idegen ajkú népség befolyásával történt. Tudjuk ugyanis, hogy például az oláhok a magyar helyneveket, midőn *d* képzővel végződtek, az *ia*, vagy *a* betűvel szerették kibővíteni, és lett ily módon Sósd helynévből Sosdia (ma falu Temes megyében), Váradból Varadia (falu Temes megyében Versecz mellett), Tolvajdból Tolvadia (falu Torontál megyében), Illyédből Illadia (falu Krassó megyében), Vizesdből Vizesda (puszta Torontál megyében), Papdból Bobda (falu Torontál megyében), Péterdből Peterda (falu Torontál megyében), Ivándból Ivanda (falu Torontál megyében) stb. Az átidomítás következetesen és szabályosan történt mindig, és a nép, mely erre hajlott, csinált a Miháld helynévből Mihaldia-t, a melyből csakhamar az *l* betű kikopott, azon szabálynál fogva, mely a folt, és oltalom szavakból az *l* betűt kilöki, ugy hogy belőle fót és ótalom legyen. Igy kapjuk a Mihald-ia névből végre Mehadiát.[2])

A feloszlatott oláhbánsági határőrezred hivatalos közlése szerint a mehádiai róm. kath. plébánia jegyzőkönyvében az állíttatik ugyan, hogy Mehadia 1273. évben V. István magyar király alatt Miháld néven keletkezett, de ezen állításnak semmi okleveles alapja nincs.

Ugyanezen időben épült volna a hagyomány szerint a Mehadiához éjszakra fekvő Bárkán nevü hegyen Bárkán vára,

[1]) Lásd Katancsich Orbis antiquus. I. köt. 373. lap.

[2]) Ugyanezt fejtegettem a Századok 1875. évi folyamáb. 652. lapon.

melynek düledező falai még ma is láthatók. A falmaradványok négyszögü terméskövekből és téglákból állanak. A szűk hegygerincz, melyen a vár állott, keletre, délre és nyugotra meredek lejtőséget képez a völgybe; a bejárás a várba tehát csak éjszakról létezhetett.

Nagy Lajos király 1365. évben Widdint elfoglalván, Strascimir bolgár czárt fogolylyá tette, nehány év mulva azonban magyar fenhatóság alatt fejedelemségébe visszahelyezte, sőt Temesváron kivül még Sebusvár, Mihálđ és Orsova várait is alája rendelte. (lásd Orsova.)

Az egész Árpád korszakban Mihálđ nem említtetik, és igy nem is állíthatjuk, vajjon a miháldi vár létezett-e már akkor. Legelőször Robert Károly idejében, nevezetesen 1323. évben találkozunk Balás kir. főlovászmesterrel, mint ki egyszersmind miháldi castellanus. [1]) Az illető oklevél kelt márczius 29-én. De már april 8-án ugyanez évben Dénes kir. asztalnokmester, egyszersmind miháldi castellanus. Ő a Balog nemzetségbeli Ivánka Miklós egyik fia volt. Ugyan e minőségben találjuk őt 1324. és 1327. évben. [2]) E két példa mutatja, hogy Robert Károly udvari főhivatallal szerette összekapcsolni ezen távol eső vár parancsnokságát. Megemlítendő, hogy a fennebbi Dénes 1323. évben egyszersmind zsidóvári castellanus is volt, [3]) később azonban mint ilyen nem neveztetik többé, mi ugyan ki nem rekeszti, hogy még utóbb is ne lehessen zsidóvári castellanus, hisz Dénes 1325. évben csak kir. asztalnokmesternek neveztetik, holott alig lehet kételkedni, hogy akkor is, miként előbb és utóbb, miháldi castellanus is volt.

Ezen század második felében, Oláhország részéről pusztító berohanás történt a szörényi területre, nevezetesen a miháldi kerületbe. Ezen eseményről, melyről egyetlen iró sem tesz említést, csak egy 1390. évi királyi levélből nyerünk tudomást, melyben igazoltatik, hogy temeselyi Dées fia Péter bizonyos fontos, még alább ismertetendő, irományokat vesztett

[1]) Fejér. Cod. dipl. VIII. 2. k. 407. lap.

[2]) Hazai Okmánytár. I. 120. 125. 131. 135. Cornides Diplom. IV. 72. lap. Nagy Imre gyüjteménye.

[3]) Történelmi Tár. IX. 114. lap. Zichy Codex. I. 222. lap.

el akkor, midőn Dán oláh vajda a maga erős seregével a miháldi kerületbe betört.

Itt világosan II. Dánról van szó, ki 1373—1383-ig Oláhország fejedelme volt. A betörés idejéről közelebbet nem lehet mondani, mint hogy a fennebbi évtizedben történt, mert maga II. Dán létezése egyedül Chalcocondylas tanuságán alapszik, és Engel [1]) róla nem tud többet mondani, mint hogy uralkodott, meggyilkoltatott, és utódjául testvérét Myrxá kapta. Egy oláh chronika szerint Dánt a bolgár Sisman megverte. A betörés Miháld felé egy új, és pedig nevezetes adat Dán homályos élettörténetéhez. Vajjon micsoda uton jött Miháld felé, mi okból ragadt fegyvert, és vajjon Nagy Lajos kit küldött ellene, és miféle fogadtatásban részesité a kihivó oláh vajdát? mind erről mit sem tudunk.

Az egyik szörényi bán Losonczy László 1387. évben a szalánczi vár uradalmával jutalmaztatik, mert a pártos Horváthy Jánost és Palisnai Jánost e vidékről szétvervén, Temesvár, Sebes, Miháld, Orsova stb. várait tőlük visszafoglalta. [2])

Losonczy István szörényi bán és temesi főispán, tekintetbe véve Dées fiának Péternek, ki a miháldi királyi vár kerületének kenéze volt (kenezy castri regalis Mihald vocati), valamint az ő testvéreinek Halmágy, Kristofor és Mihálynak érdemeit és szolgálatait, melyeket a király, következőleg a szörényi bánok és saját maga iránt tanusitottak, midőn Mária királyné kiszabadítása ügyében fáradozott, 1387. évben nevezett Péternek és testvéreinek Patak nevü királyi falut a miháldi vár kerületében adományozza, oly föltétellel, hogy évenkint Sz. Mihály napján minden telek után 3 garast, minden Sz. György napján az ötvenedik részt az időszerinti miháldi várnagyoknak fizetni tartozzanak, miként a többi szabad kenézi falvak fizetni szoktak. [3]) Megjegyzendő, hogy gróf Ke-

[1]) Geschichte der Moldau und Walachei 156. lap. Katona ezen Dánról mit sem szól, de maga Engel sem a Geschichte des ungrischen Reichs czimü másik munkájában.

[2]) Oklevél a gróf Erdődy cs. ltárában.

[3]) Kemény: Diplomatarium. Fejér: XI. köt. 747. lap, csonkán Prayból: Annales II. 177. lap. Az eredeti oklevél megvan a gyulafehér-

mény József az oklevél ezen szövegében : consideratis . . . . meritis. . . . Petri fily Dees, Kenezy districtus Castri Regalis Mihald vocati, Halmágy, Christophori et Michaelis fratrum suorum uterinorum, a Halmágy névben nem személynevet ért, hanem azt érti, hogy Miháld 'a halmágyi kerületben fekszik. Ugyan csak Kemény József a kenézségekről irt jeles értekezésében Losonczy István bán 1387. évi levelét közölvén, a Halmágy szóhoz azt jegyzi meg (Kurz Antal: Magazin für Geschichte Siebenbürgens II. köt. 304. lap), hogy Halmágy ma Zaránd megyében fekszik, azonban 1387. évben a miháldi királyi vár külön kerületét képezte. — Mehádia és Zaránd!! Valóban csudálatos kettős tévedés. A Halmágy itt személynév, melynek semmi köze Halmos kerületéhez. Zsigmond király 1390. évben, miután Temeselyi Dées Péternek, ki a Krivapatak és Patak birtokára vonatkozó okleveleit elvesztette, ezekről neki új adománylevelet ad, e dologról világosabban szól következőleg : quod fidelis noster Petrus filius Dees nobilis Kenezius de Temeshel in tenutis Castri nostri Myhald nuncupati commorans, sua, Halmagh, Christofori et Michaelis fratrum suorum uterinorum nevében kérte az új adományt, — tehát Halmágy itt kétségtelenül személynév. Az új adomány kiadatása előtt a király megbízta János szörényi bánt, hogy a dolgot megvizsgálja, ki is hivatalában eljárván, azt jelentette a királynak, hogy ő Sebes, Lugas és Miháld megyéknek [1]) nemes és más állapotu embereitől valóságként megtudta azt, miszerint a folyamodók csakugyan birtok-igazoló okleveleiket elvesztették. Közlöttem már fennebb, hogy micsoda időre kell tenni az okleveleknek ezen elveszését. Az adomány azon föltételhez volt kapcsolva, hogy valahányszor a magyar királyok ezen keleti részekbe hadsereget küldenek, az adományozott nemes kenézek bizonyos számu emberekkel (cum una lancea . . . . . a többi kiszakadt) a sereghez csatlakozni tartozzanak. Az aradi káptalan 1392. évben bizonyítja, hogy Kyzeni

vári káptalan levéltárában, honnan a teljes szöveget másoltam. Kiadtam : »A Szörény vármegyei oláh kerületek« 51. lapján.

[1]) Az oklevél csakugyan igy szól ; Comitatuum Sebus, Lugas et Mylnald ; de itt a Comitatus alatt kerületet kell érteni.

Kristofor (filius Andree de Kyzen) Dees fiainak : Péternek, Helmaghnak (= Halmágynak) Mihálynak és Kristofornak a mehádiai kerületben fekvő Hideg (Hydech) és Temesin részbirtokait örök időre és visszavonhatlanul átengedi, sőt Robert Károly királynak, kettős függő pecséttel ellátott kiváltságlevelét is ezen birtokokról Mihálynak [1]) kiadja, arra is kötelezvén magát, hogy Pétert, Helmaghot (azaz Halmágyot), Mihályt, Kristofort és örököseit a nevezett birtokokban minden háborgató ellen védelmezendi. Kyzeni ezen vallomásban sajátképen csak helybenhagyja a már létre jött eladást, mert a részbirtokokat említvén, mondja, hogy ezek egykor tisztelendő Lukács néhai sebesi plebános és Bereczk, Kristofor [2]) fia, az ő atyafiságos testvérei által (per ... fratres suos patrueles) Dés fiainak 200 forintért, 100 ökörért és 300 juhért eladattak, ő pedig ezen eladást vissza nem vonja, hanem megerősíti.

A XIV. század elejétől fogva már okleveles bizonyságaink vannak, miszerint a miháldi kerület a szörényvármegyei nyolcz oláh kerület egyikét képezte, és én más helyen kimutattam, hogy ezen oláh kerületek miféle állást foglaltak el az ország politikai szervezetében. [3])

Mindjárt a XV. század elején, nevezetesen 1402. évben, Koroghy Fülöpöt, Comes de Miháld czimen találjuk említve, de itt a Comes távol sem főispánt jelent, hanem e czim a castellanusi hivatalnak felel meg. Miért viseli az egy Koroghy Fülöp a Comes czimét majd a miháldi, majd a sebesi kerületben? Véleményem szerint azért, mert azon korban a szörényi báni méltóság betöltetlen volt, és igy szükség foroghatott fenn, a castellanusok fölébe magasabb állásu férfit helyezni.

---

[1]) Praefato Michaeli assignando, mondja az oklevél, de az oklevélben két Mihályról van szó. Említtetik t. i. Dés négy fiainak egyike e néven, és Mihály sebesi plébánus, a ki Kyzeni Kristofor nevében az aradi káptalannál a fennebbi bevallást tette. De cuius noticia Michael nos certificavit.

[2]) Kyzeni Kristofor, vagy más Kristofor fia? Dees fiainak egyike is a Kristofor nevet viseli.

[3]) Pesty Frigyes : A szörényvármegyei hajdani oláh kerületek. Akadémiai értekezés.

Hogy a miháldi kerület bizonyos kiváltságok daczára, megyei rangra nem emelkedett, kitünik abból, hogy épen az említett időben a temesi főispánok a kerület közügyeiben intézkedtek. Csáky Miklós erdélyi vajda, temesi és szolnoki főispán, és kúnok birája, egy 1402. évi levelében bizonyítja, hogy egy részről Dragomér, Nexe fia, és Királymezei Balázs, más részről Temeselyi Dees fiai: Péter, Halmágy, Kerestefal, (azaz Kristofor) és Mihály, a miháldi kerületben fekvő Jabolchna, Zalyn, és Királymezeje faluk iránt köztük folyt pört, békéltetők közbenjárása folytán, egyezkedéssel befejezték oly formán, hogy Dragomér és Balázs Királymezeje, — Dés fiai pedig Jabolchna és Zalyn falvakat kapják.

A békéltetők voltak Balog János és Wrani Mihály sebesi várnagyok, Miklós Budiszló fia, Csornai Stojan, Mutnoki László, Pető fia és Mutnoki Farkas Bogdán fia, más nemes társaikkal a sebesi és miháldi kerületből. Nem sokára a királymezei kenézek István Radiszló fia, valamint Rayo és Dobres azon állítással támadták meg Deest Péter fiát, Mihályt Halya fiát, Andrást és Lászlót Temeselyi Halmágy fiát, hogy ezek őket Jabolchna és Zalyn birtokából kizárták; de Ozorai Pipo temesi főispán egy Mehadián (in oppido Myhald) 1425. szept. 3-án kelt itéletével Deesnek Péter fiának és társainak, alapul véve a Csáky Miklós előtt történt egyezkedést, a nevezett birtokokat odaitélte. Az itt említett Királymezeje nevű falu, ma már nem létezik, egykor Mehádiához éjszakra feküdt.

Zsigmond király a Galambocz vár elleni meghiusult táborozás után, 1428. év november havában e vidéken tartózkodott. A királyt, ki Karánsebes felől jött okt. 26-án és nov. 18-án Miháldon, 19-én Sebesen, 23-án Miháldon, 26-án ismét Sebesen találjuk, a hol deczember 4-ig tartózkodott. [1]) Miháldon a király az ország belügyeivel is foglalkozott, a minthogy itt (in oppido nostro Myhald) a miháldi kerület összes nemességével és kenézeivel közgyülést tartott, a melyben Radiszló fia István, valamint Rayo és Dobres kenézek felkelvén, a szintén jelenlevő Deest és Lászlót, Péter fiait, Mihályt és Pétert Halya fiait, Andrást és Lászlót Temeselyi Halmágy fiait ismételve arról vádolták, hogy azok tőlük mintegy négy évvel azelőtt a

[1]) Reichsregistratursbuch, a bécsi titk. ltárban.

már szüleiktől birt Jabalchna és Zalyn nevű birtokát és kenézségét elfoglalták. Azonban István, Rayo és Dobres fellépése rágalomnak bélyegeztetvén, ők örök hallgatásra itéltettek ez ügyben. [1]) Losonczy Zsigmond 1417. évben miháldi várkapitánynak neveztetik. (L. Orsova.)

Érdekes, hogy 1402. és 1425. évben a temesi főispánok hatósága ide kiterjeszkedett, a nélkül, hogy krassói főispánoknak is neveztetnének. Némely Mehádiával szomszédos falu 1436. év körül Temes megyében fekvőnek mondatik, de ez Mehádiáról egyenesen nem állíttatik, noha a körülményekből hasonlóra lehet következtetni. [2])

Zsigmond király egy 1436. évi levele szerint Bolvasticza, Hosszumező és Alsó-Kriva falvak in districtu Myhald feküdtek, — hogy egyszersmind valamely vármegyében feküdtek, nem mondatik.

Erzsébet királyné 1439. évben Kecskeméth várost, és Csongrádot elzálogosítja Káthay Mihály fiainak, a neki kölcsön adott 2500 magyar arany forintért, melyet Szörény, Görény, Orsova és Miháld — a törökök torkában fekvő — várak fentartására fordított.

Ugyanezen évben megparancsolja Albert király az aradi káptalannak, hogy Csornai Mihályt és Balást Csorna, Jordasnicza, Poprad, Toplecz, Plugova, Alsó- és Felső-Verendin, Fazakas, Toplicsán, Kis-Királymező és Bélabuk, a miháldi kerületben fekvő falvak birtokába igtassa, — királyi emberül a beigtatási cselekvényre kijelöltetik Myluthen fia László, miháldi vajda. Az aradi káptalan fentebbi tisztében eljárván, Csornai Mihályt és Balázst a királyi új adomány folytán reájuk ruházott jószágokba beigtatja, mely alkalommal mint szomszédok részt vettek Demeter de Bolosnitza és Szentes Iván de

---

[1]) A gyulafehérvári káptalan levéltárában levő eredeti oklevél szerint, a miháldi gyülés tartatott quinquagesimo octavo die festi omnium sanctorum, azaz deczember 28-án, de e napi adat igazításra vár, minthogy ez utóbbi időben Zsigmond király már Budára visszajött. Vajjon a »Quinquagesimo octavo die« nem tollhiba-e e helyett: »decimo octavo die . . .«

[2]) Soha nem mondatik, hogy a miháldi kerület valamely megyében is fekszik. (Szörény vármegyei hajdani oláh kerületek, 18. lap.)

Fejérvíz. Az első helynévben a mai Valiabolvasnitza, a másikban a Bela-Reka patak felismerhető, mert az utóbbinak magyar neve Fejérvíz.

Albert király ugyancsak 1439. évben kétszer lép conventióra a két Hunyadi Jánossal a védelmük alatt lévő Szörény, Orsova, Myhald stb. királyi várak további védelmezésére, három-három hónapra. A költségek hasonlíthatlan nagyobb részét a Hunyadiak viselték, — a király magát a Hunyadiak adósául elismervén, nekik Temes és Bodrogh vármegyében nagy kerületeket elzálogosított. (L. Szörény.)

Egy 1440. évi levelével I. Ulászló király, a két Hunyadi Jánosnak, Vajk fiainak, kik az alsó Duna közelében Orsova, Szörény, Miháld és Györén várakat kezük alatt tarták és azokat a törökök ellen kitünően védelmezték, érdemeit szintén elismervén, azoknak Bosár helységet Temes megyében, nehány hunyadmegyei helységgel együtt adományozza. [1])

Albert utódja, I. Ulászló király 1440. évben meghagyja a csanádi káptalannak, hogy miután ő egy más levelével Temeselyi Lászlónak és Désnek, Péter fiának új adományt adott Nagy-Lukavicza, Tapolcsán, Kis-Lukavicza, és Közép-Kriva a miháldi megyében avagy kerületben (in Comitatu seu districtu Myhald) fekvő birtokaikra, igtassa be őket a káptalan azokba. A beigtatást teljesítő káptalan jelentése szerint, a beigtatásban mint egyik szomszéd részt vett Vajda Mihály de Miháld, és a már 1439. alatt említett László de Miháld, mint királyi ember, ki a király igtatási parancsában Ladislaus filius Waywode Miháldnak iratik, holott 1439. igy: Ladislaus filius Myluthen Waywode de Miháld. Ugy látszik, hogy ezen Miluthin vajda utódjai a Vajdafy családnevet vették föl, és hogy már fia, miháldi Vajdafy Lászlónak nevezte magát. Alább lesz szó egy Vajdafy Jánosról.

A mint fenn láttuk, hogy a Hunyadiak sok pénzt sajátjukból fordítottak Miháld, Orsova stb. várak védelmére, ugy elismeri I. Ulászló király 1443. évben, hogy Csornai Mihály és Balás — kik Mehádia környékén birtokosok voltak, — Szörény, Sebes, Myhald, Orsova stb. királyi várak védel-

[1]) Teleki: Hunyadiak kora, X. köt. 90. l.

mére magán vagyonukból 5000 arany forintot költöttek. A király ezért Rékast és Zegeházát Temes vármegyében elzálogosítja a nevezett két Csornainak és társaiknak. E két derék férfi már Albert király ideje óta a Mehádia vidékén levő várak védelmében hősies magatartásuk által kitüntek, nemcsak pénzzel, de vérükkel is áldoztak. Csornai Mihály a törökökkel vívott egyik csatában azok fogságába esvén, abból kiváltatott; de fia Miklós túszul maradt vissza, sok kinzást szenvedett, és fogságban végezte is életét. Csornai Mihály és Balázs utóbb a szörényi báni méltóságra emelkedtek.

Hunyadi Jánosnak egy 1447. évi leveléből megértjük, hogy Temeshely, Thuregova, (a mai Terregova), Urbachyen, (Orbágy), Alsó-Hideg, Felső-Kriva, Pathak, Krusócz, Nagy-Lukavicza, Toplicsán és Kis-Lukavicza a miháldi kerületbe voltak keblezve.

Vajdafy János, dictus de Miháld, a miháldi kerületből, 1452. évben, mint tanú bizonyítja, hogy Albert király Drankó várát (ma Drenkova) a Csornaiaknak adományozta. Ez adomány tehát jóval megelőzte azt, mely Rékas és Zegeházáról szól.

V. László király 1457. évben megerősítette a szörénymegyei nyolcz oláh kerület kiváltságait, — ez oláh kerületek egyike volt a miháldi, a falvak, melyek hozzá tartoztak, alább lesznek felsorolva. [1])

Az egész XV. század folyama alatt történeti forrásaink nem említenek több miháldi ispánt kettőnél. Az egyikről, Koroghy Fülöpről, már volt szó az 1402. év alatt, a másik Losonczy Zsigmond, ki 1419. évben Orsova, Miháld, Sebes, Zsidóvár és a többi várak castellanusának neveztetik. Ez a Losonczy pünkösd előtti kedden törvényszéket tart Káránban.

II. Lajos király 1519. évben három évre békét kötött a zultánnal, hogy Myhald, Orsova és Peeth várait a törökök megtámadásai ellen biztosítsa. [2])

---

[1]) E kiváltságokról lásd Pesty értekezését: »A szörényvármegyei hajdani oláh kerületek« 9. 21. 22. l.

[2]) Hevenesy XIV. köt. 465. l.

Szörény és Orsova eleste után Miháld is csakhamar török kézbe került, nem tudjuk azonban határozottan, mikor és mi módon. Ferdinánd követei, kik 1528. évben a portánál jártak, többi közt Miháld visszaadását is kérték, de sikertelenül.

János király egy Lippán 1529. július 13-án kelt levelével Sebessy Mihálynak Zenthe Pál minden jószágait és birtokjogait, melyeket Miháld kerületében bir, örökségi joggal adományozza, elvevén azokat az utóbbitól, mert Ferdinánd királyhoz szított. Jele, hogy Zápolyai János hatalma az ország eme vidékén már szilárdan állt e korban.

Nagy Iván szerint Gerlistyei Imre, Jakab szörényi bán fia, 1532. körül, a szörényi, orsovai, pethi és miháldi végvárak várnagya volt. [1])

Simonfy István neje Borbála, 1540. évben, vejének Dorka Mátyásnak részbirtokait az almási és miháldi kerületekben fekvő Verendin, Lapusnik, Kraloposvicza, Kalvicza, Pecseneszka, Chorna, Plugova, Belibuk és Belibukteleke faluban átadja. Itt nincs megkülönböztetve, hogy melyik falu fekszik az almási, és melyik a miháldi kerületben. A karánsebesi polgárság 1552. évben azt kérte Castaldotól, a császári hadak erdélyi parancsnokától, hogy adja vissza a városnak Miháldot, melyet a karánsebesiek ősidőktől fogva birtak, de most Fráter György kincstárnok Oláh Balázsnak adott. Állítják ez alkalommal a karánsebesiek, a városi tanács útján, hogy Miháldon torony is van, melyben ők mindig őrkémlőket tartottak a törökök ellen, és most is tartanának, ha a tornyot birnák.

Az előttünk ismeretes adatok mit sem tudnak arról, hogy Karánsebes városa, vagy bármely magán személy Miháldot birta volna, mert ez mindig királyi vár volt; a karánsebesiek fennebbi állítása tehát, ha alapos, minden esetre csak nagy megszorítással fogadható el. Maga a Fráter György által ide küldött Oláh Balást sem tekinthetjük valóságos birtokosnak, ha csak azt nem teszszük fel, hogy a híres kincstárnok

[1]) Magyarország családai IV. 376. l.

minden traditióval szakitott, — a mit nem tett, ha Oláh előtt a karánsebesiek birták Miháldot.

De ezen korszak után sem igen volt Miháld magán birtok, és egyetlen vékony nyoma van annak, 1585. évből — akkor is a miháldi vár szóbahozatala nélkül, mint alább látandjuk. A Fodor Ferencz és Vajda család közt Domasnia birtokáért folyt pörben, 1539. évben Belowyge Ján, Newcha Dobronye fia, Bukor Stancsul, Lupsit Stojan, Julonchyth Radul, és Jovánfia Radul, mint tanuk szerepelnek; ezek mind királyi jobbágyok voltak Miháldon. Tény az, hogy 1559. évben Gámán Péter mint miháldi várnagy: Castellanus districtus Mihald fordul elő. Nem szenved kétséget, hogy Miháld, a mai Mehádia, egy oláh kerületnek székhelye volt, és hasonló szervezettel birt, mint a halmosi (ma almási), komjáthi, sebesi és más ezen vidéki kerületek. Gámán Péter neve tanusítja, hogy e miháldi oláh kerület a XVI. században is még létezett.

A karánsebesiek 1563. évben a tordai országgyülésen azt adták elő, hogy a miháldiak a közterhek és adófizetés alól kivonták magukat. Az országgyülés ezért elrendelte, hogy a miháldiak a karánsebesiekhez hasonló terhet viseljenek, ismerjék el a bán hatáskörét, engedelmeskedjenek neki, és pöreikben hozzá fölebbezzenek, és a hadjáratokban, mint a karánsebesiek, részt venni tartozzanak.

Báthory Kristóf vajda egy 1577. évi levele sajátságosan világosítja meg azon viszonyt, melyben a miháldi kerület a karánsebesihez állt. Azt mondja t. i. az okirat, hogy Plugova falu, valamint Plugovicza, Markusovicza és Belibuka praediumok Szörény vármegye karánsebesi kerületében a nagymihályi kerületben fekszenek, (in districtu Caransebesiensi, Nagy Mihály vocato, in Comitatu Zewriniensi existentes) mi alatt világosan csak azt lehet érteni, hogy a karánsebesi kerület magába olvasztotta a miháldi kerületet, mely szintúgy mint a karánsebesi kerület, Szörény megye kiegészitő részét képezte. Az okirat itt egy meglepő formulázással él, mely sokkal többet mond, mint ha a gyakoriabb és szokásos kifejezési

mód szerint egyszerüen azt mondja, hogy Plugova, stb. falu és praedium a karánsebesi kerületben fekszenek. [1])

Az enyedi országgyülés 1589. évben Mehádiáról oly formán emlékezik, mely mutatja, hogy a közbiztonság itt kedvező állásban nem volt. A végzés az: Miháldot és Sidóvár tartományát az ispánok megczirkálhassák, az gonosztevőknek ott is ne legyen megmaradások. [2])

Posgay Mihály 1598. évben, mint Miháld városának főnöke (officialis oppidi Mihald) említtetik.

Bocskay István 1606. január 4-én Rákóczy Zsigmond erdélyi helytartónak és kormányzónak elismerését fejezi ki, hogy Miháldnak visszavételét vele tudatta, »melynek megtartására immár ennekutána kgdnek szükség, hogy gondviselése legyen. Az fővezérrel arról való okadásunkra és tractálásunkra minekünk gondunknak kell lenni, és azon leszünk, hogy elaltatván őket, megcsöndesitsük és megalkudjunk vélek.« [3]) Ebből csak annyi világlik ki, hogy a törökök 1605-ben vagy előbb, Mehádia birtokába helyezték magukat, de onnan ismét kiszoríttattak.

Ezentul a miháldi kerület élete a törökökkel folyt háboruk zajában és népemésztő tusájában elmerül. Csak azt jegyezte fel Bethlen Gábor egy 1626. évi memorialejában, hogy Miháldon 200 lovas és 200 gyalogos volt hadőrségben. [4]) Nem tudjuk azonban, miként szerezte meg Bethlen Gábor Miháldot, mert Ahmed zultánnak 1614. évben épen az ő javára kiállított athnaméjában, melyben az erdélyi birodalom alkatrészei megállapittatnak, de facto a török végbeli tisztek kezein levő Mehadia, Parkania és Halmas vidéke az erdélyiek hatalma alól kivétetik. [5]) Persze azt sem tudjuk, mi módon és mikor fészkelte be magát a török Mehádiában. Ugyanazt mondja Murad zultán 1631. évben az I. Rákóczy Györgynek adott athnamében, a miből a törököknek meglepőleg hosszas

---

[1]) A karánsebesi kerület beolvasztó hatásáról lásd Pesty Frigyes értekezését: A szörényvármegyei hajdani oláh kerületek 31—39. l.

[2]) Erdélyi Országgy. Eml. III. 369. l.

[3]) Történelmi Tár, 1878. folyam. I. füz. 45. lap.

[4]) Török-magyarkori államokmánytár I. 471. l.

[5]) Erdélyi Történelmi adatok II. köt. 340. és 346. l.

itteni tartózkodását látjuk, és pedig oly időben, midőn Karánsebesben még az erdélyi fejedelmek bánjai székeltek. E mellett tudni kell, hogy e vidék megszállása 1614. évnél korábban kezdődhetett, és 1631. évnél tovább is tarthatott.

Bethlen Gábor halála után a porta hatalmasan pártolta Bethlen Istvánt, az eddigi kormányzót a fejedelemségre Brandenburgi Katalin és Csáky István ellenében. Az erdélyi rendek 1630. évben együtt voltak és Haszan pasa az uj budai vezér előszámlálván a török hatalmat, azt irja nekik, hogy »négy ezer gyalog most Mehádia nevű helyben készen vannak,« ő maga is Gyuláról Lippára indul, hogy kívánságának nyomatékot adjon. [1])

Stepan István, Vajda István fia, 1585. évben összes birtokjogát Miháld városában (oppidum), valamint részbirtokaiban Verendin, Lapusnik és Pluxiva faluban és némely praediumokban Szörény vármegyében, melyeket jelenleg petrovinai Pökri Gábor és István tart keze alatt, az utóbbinak oly feltét mellett átengedi, hogy ők neki évenkint 40 magyar forintot tartozzanak fizetni. Ha a szerződő felek valamelyike gyermektelen meghalna, jószágai a túlélő fél által örököltessenek. Mindezt bevallják Báthory Zsigmond fejedelem előtt. [2]) Figyelmet érdemel, hogy a miháldi kerület nem emlittetik, és Miháld városa a többi birtokokkal együtt egyenesen csak szörényvármegyei helységekül tüntettetnek fel.

Ebből azonban még nem szabad következtetni a miháldi kerület megszünésére, mert még 1590. évben több falu soroltatik fel azon megjegyzéssel, hogy ezek mind Szörény vármegye nagymihályi (igy) kerületében fekszenek.

Mária Christierna erdélyi fejedelemnő parancsára 1598. évben bizonyos orsovai halászok az Ogradenához tartozó halászhelyek birtokába vezettetvén, a beigtatásban részt vett Posgay Mihály miháldi tisztviselő (officialis oppidi Mihald), kutfalvai Pekri István, és néhai kutfalvai Pekri Gábor árváinak nevében.

A hajdu hadnagy Lugasi János 1604. évben panaszlólag

[1]) M. Tört. Tár XVIII. 47. lap.

[2]) Tunyogi Csapó József gyűjteménye és budai kam. ltár.

irja Rákóczy Lajos lippai kapitánynak, hogy Lodi Simon karánsebesi és lugosi bán, az ő szolgáját és atyafiát, kit ő a maga képviselőjekép Miháldon hagyott, vasra veretett, és mindenét elvette. Ezzel sem elégedett meg Lodi Simon, hanem lugosi jószágait is elfoglalta Miháldon. Lugosi azért Prágába ment Rudolf királyhoz, és miután valóban érdemes harczfi volt, eljáró parancsot eszközölt ki Lodi ellen.

Az eddig lefolyt századok nekünk Mehádiát magán, és otthonias dolgaiban mutatják, melyeket annál kevesebbé lehet elmellőzni, minthogy a város és vidékének belélete eddig teljesen ismeretlen volt előttünk.

A biscabarai ostrom ideje alatt, 1692. év április havában Grigori kapitány 60—100 gyalogossal állt itt hadőrséget. Thököly Imre, ki 1693. szeptember 29-én Drenkovánál kiszállt, gyalog portásait küldötte Halmos és Mehádia felé, — emberei az utóbbi helyen praesidiumot találtak. [1])

A XVIII. században Mehádia az ország köztörténetében is kezd szerepelni.

Jenő savoyai herczeg győzelmei, kivált Temesvárnak 1716. évben történt visszafoglalása a töröktől, visszaadák a Maros, Tisza és Duna közti tartományt az anyaországnak, de törvényen kivül egészen idegenszerű szervezetet nyert. Az egész tartomány, belefoglalva a szerbiai részeket is a Dunán túl, »temesvári bánság« nevet kapott, és 18 kerületre osztatott fel, melyből öt Szerbiára esett. Mehádia ez első felosztásban nem lett külön kerület, hanem az orsovai kerületbe vétetett fel. [2])

Az 1717. évi összeirásban előforduló Pulanka-Medradia nem lehet más, Mehadia-Palánka eltorzított nevénél. E hely akkor 75 házzal birt.

Később a tartomány Dunánineni része 11 kerületre osztatott fel. Némelyek állítják, hogy a 11 kerületre való

---

[1]) Thököly naplója október 8-ika alatt.

[2]) Jenő herczeg és Merczy tábornagy parancsára Haring őrnagy, Kayser hadnagy és Heautenont zászlótiszt által készített térkép szerint. Griselini a bánsági területre 12 kerületet számít, melyek egyike Orsova, vagy Mehádia. I. köt. 154. lap.

felosztás már 1728. évben jött létre.[1]) Azonban alig tévedünk azon állítással, hogy azon kerületek közt csak 1751. évben nyerte az egyik a mehádiai nevet, akkor t. i. midőn Mária Terézia jónak látta a tartomány eddigi vegyes katonai és kamaralis rendszerét tisztán polgári rendszerré átváltoztatni.[2]) A mehádiai kerület azonban a katonai igazgatást tartá meg, csak a Hercules fürdők igazgatása bizatott kincstári organumok kezelésére.

Gróf Hamilton András csak egy esztendőben, 1736. évben volt a temesi bánság kormányzója. Ez időben meglátogatta a Mehádia melletti Herkulesfürdőket, és azon romladozó állapot fölötti sajnálatában, melyben e híres fürdőket találta, jelentést tett a császárnak, kitől erre azt a parancsot nyerte, hogy a fürdőket jó karba helyezze. A legtöbb ásatások e korban történtek, és az igy nyert régiségek többnyire Bécsbe vándoroltak. Hamilton indítványára, egy pár lakház, három kaszárnya, egy kápolna és egy korcsma épült, a mire római falaknak maradványai, kiásott és szétszórt kövek és téglák, stb. használtattak. Mint fürdőhelyiség keletkezett a Ferenczfürdő, a zsindelyes, most Lajos fürdő, és a haramja — most ugynevezett Herculesfürdő. A többi meleg források szabadon lefolytak a Csernába, de azért közel és távol lakó emberek által igy is használtattak szabad ég, vagy lombos sátrak alatt.

Azonban a béke műveinek felkarolására kedvező idő csakhamar eltünt, és már 1737. évben, a midőn a porta hadat izent Oroszországnak, Ausztria az ő orosz szövetséges társa oldalán részt vett a törökök elleni háboruban. Mehádia és környéke kezdetben a császári hadsereg táborozási helye, a dolgok folyamában majdnem központjává lett a véres harczoknak, az ellenséges hadak kiszorítása után pedig ismételve rablásra és öldöklésre vágyó török és oláh bandák törekvési czélja volt.

[1]) Böhm: Geschichte d. tem. Banats I. 218. lap.

[2]) Lásd erről M. Tört. Tár XII. 261–263. lap, és Griselini I. 178. lap, ki azonban csak 10 kerületet emlit, mert a pancsovait kihagyja. A legjobb térkép a tartománynak 11 kerületre való felosztásáról 1769—1772. évig készült, és a bécsi cs. k. hadilevéltárban található.

A widdini helytartó, Aus Mohammed pasa 1737. évi őszszel, segédhadat küldött Oláhországba, hol már az osztrákok magukat befészkelték, és azokat október 28-án Krajovából kikergette. Ezek után a widdini helytartó Wesir Memis pasával együtt Widdinből fölkerekedett és Orsova felé tartott, hogy az osztrákokat, kik a Timok melletti csata után ott gyülekeztek, onnét elüzze. Az osztrákok Brza-Palánkban, Fetislamtól öt órányira magukat elsánczolván, a tábor másfél órányira állt Grabovacz mellett. Az osztrákok erre Ó-Orsovára visszavonulnak, a törökök Brza-Palánkot elfoglalják és menetüket Erzsébetváradig folytatják. Két hadihajót elfoglalván, azokat az ágyúk kihuzása után felgyujtják. [1])

Temesvár visszafoglalása után savoyai Jenő herczeg által a németek a mehádiai szorosnál sánczot hánytak fel. A következő évben, Belgrád ostromának ideje alatt, egy erős török hadtest e sáncz elé nyomult, mely, miután német őrsége kilencz rohamot visszavert, harmadnapra magát megadta; az őrség Temesvárra kisértetett, és a törökök szabad utat nyertek Magyarország temesi tartományába betörni. Midőn aztán a császáriak nemcsak Belgrádot foglalták el, hanem Orsovát és Mehádiát is ujra hatalmukba kerítették, az itteni sánczot elhanyagolták, e helyett azonban pár évvel később négyszögű falazott erődöt avagy zármüvet építettek, melynek három oldala téglából épült, mindegyik oldal két sor lőréssel nagy és kis ágyuk számára volt ellátva, és kazamaták által erősítve; negyedik oldalát a meredek hegy képezte, melyhez az erőd támaszkodik, és melynek átmetszése 70 lépést tehet. Az Orsovától Temesvárra vezető ut ez erődön megy keresztül, a miért is két kapuval van ellátva. Az erődöt meglehet ugyan kerülni, kivált ha a közel Cserna patak esővizek által meg nem dagadt, de az elhaladók az erőd tüzelésének ki vannak téve. A közlekedés fölötti uralom biztosítására nem tartatván elegendőnek, 1737. év télszakában a régi sáncz, melyet 1717. évben a németek készítettek, megujíttatott, karózattal és ostromczölöpökkel elláttatott, és árka mélyebbre ásatott. A

[1]) Hammer: Gesch. des osmanischen Reichs IV. 340. lap. Brza- vagy Börza-Palánka Schmettaunál mindig Persica-Palánka.

sáncz belső átmérője mintegy 60 lépés lehetett, és kis négyszeget képezett, négy arányos bástyával és két elővéddel (ravelins); a terület minősége folytán némileg szabálytalan, és nem egészen a völgyben, hanem meglehetős magaslaton fekszik a patak fölött, miért is az ostromlottak a viztől alig foszthatók meg, a sáncz azonban a közeli hegységekről lődözhető. E sáncz és az említett négszögű erőd közt Mehádia falu fekszik, és minthogy távolságuk az ezer lépést meg nem haladja, egymást könnyű szerrel támogathatják. [1])

A törökök e hadjáratukat dicsőségesen befejezték és a téliszak alatt a jövő évi hadjáratra készülhettek.

Bennünket e hadjárat eseményei közül legközelebb az érdekel, hogy Khewenhüller Widdint otthagyni kényszerítve levén, seregének maradványával, mintegy ötezer emberrel Orsovára jött, a honnan azokat gróf Salm Mehadiára visszavezette. Ide a törökök apró csapatokban már beszállingózni kezdtek az oláh határhegyek sziklahasadékain át. A helyzet nem lehetett veszély nélküli, mert az osztrákok nagy sietve magukat elsánczolták, — és itt, hazai földön még egyszer mosolygott a szerencse fegyvereinknek, mert lotharingiai Ferencz fővezér a törököket győzedelmesen visszaverte. [2])

E betörés megmagyarázza, hogy az alig gyülekező földmívelők, mesteremberek, művészek és gyárosok Mehádia vidékéről csakhamar elillantak, kivált midőn a következő évben a pestis is kiterjeszté fekete szárnyait az egész tartományra.

A téli idő (1737—1738.) békealkudozásokkal telt le. A törökök a krajovai bánságot követelték Orsova várával és Szerbiának a Morava és Timok közti részét, III. Károly azonban semmiféle területet nem akart átengedni, sőt a már el-

---

[1]) Die neue Europäische Fama, 36. Theil 1044. lap, — 37. Theil 65—66. lap.

[2]) A bécsi cs. k. hadilevéltárban van ily czimű térkép: Neu und accurater Plan des glorreichen Sieges der Kayserl. Waffen unter Commando des general Lieutenant, Ihro königl. Hoheit Herzogen von Lothringen und Baar bei Meadia und Orsova 1737 erhalten worden. A hivatalos ismertető azt mondja e térképről a cathalogusban: Topographische Karte mit mangelhafter Terraindarstellung in etwas veralteter Manier, enthält Lager Verschanzungen und Erklärung.

vesztett helyeket is visszakövetelte. Ebből szükségkép folyt a fegyverre való hivatkozás.

Hadschi Mohammed widdini helytartó 1738. év május közepében 25,000 emberrel kimozdult Mehádia ostromára, melyet Piccolomini védelmezett. Hadschi Mohammed parancsa alatt álltak Karaman, Karsz és Tirhala helytartói: Memisch, Tos Mohammed és Murtesa pasa. Hadschi Mohammed kétezer töröknek [1]) megparancsolá, hogy Mehádiát ostromolják. Május 18-án és 19-én háromszor nagy hévvel rohanták meg a sánczokat és minden roham 8 óra hosszat tartott; mégis Piccolomini erélyesen visszaverte. 19-én a törökök az orsovai sánczok felé visszavonultak, de midőn ott 5 ágyúval megerősödtek, 20-án ujra közeledtek és a mehádiai alsó sánczot, melyet az előtte való napokban soha kellőleg meg nem támadtak, puskatüzzel zaklatták, 22-én ismét kissé visszavonultak, de csak a félórányi távolságban levő hidig, hol fonadékok készítésével nagyban foglalkoztak. Midőn ezek segítségével az alsó sáncz közelében eső szikla tetejére ágyútelepet állítottak fel, onnan déltájban másfél fontos ágyúból a sáncz faerősítvényeit (Blockhäuser) lődözték, és általában oly erélylyel folytatták a támadást, mely azon meggyőződésüket tanusítá, miszerint e szoros birtoka nélkül hadseregüket beljebb az országba nem vezethetik. [2])

Piccolomini, a Bécsből haditerveit váró, önállás nélküli vezérek által segélyt nem nyervén, bátor védelme daczára — kénytelen volt Mehádiát május 28-án a törököknek átadni. [3])

Az egyezségben, melyben ez történt, ki volt kötve, hogy a törököktől korábbi harczokban elvett zászlók és zsákmány nekik visszaadassanak, a császáriak pedig podgyászuk, betegeik és sebesültjeik tovaszállítására a törökök fuvarról gondos-

---

[1]) Az Europäische Fama mondja: 12,000, azonban más helyen e szám csak az egész ostromzáró seregre értetődik. A vezénylő török pasa azzal dicsekedett, hogy ha kell, seregét 29,000 harczosra emeli.

[2]) U. o. 36. k. 1043. l.

[3]) Engel: Geschichte der Walachei II. 19. l. az átadást május 28-ra teszi. Igy Gebhardi, az Europäische Fama 37. köt. 66. l. Schulz Joh. Chr. Frigyes: Geschichte des Osmanischen Reichs III. k. 208. lap, és mások. Böhm, szept. 27-én.

kodnak. Piccolomini ezredes, hogy jobb egyezségi föltételeket nyerjen, azon hadicsellel élt, miszerint kiköté, hogy minden katonája annyi lőport és ólmot vihessen magával, a mennyit elvihet, holott minden ember számára alig volt 2—3 töltésre való készlet; a vár is oly rosz állapotba hozatott, hogy azt az ellenség rohammal könnyű szerrel bevehette volna. A kivonulás előtti napon Piccolomini a pasát megvendégelte, és neki aranyórát és burnótszelenczét és botra való fogantyut ajándékozott. A pasa nem kevesbbé lévén udvarias, Piccolomininak lovat küldött ajándékba, mely 12 aranyra becsültetett. Ezek után a császári hadőrség, mely lobogókkal, zeneszóval és két ágyúval, tisztelgés közt kivonult, 2600 török fedezése alatt Karánsebesre kisértetett; a fedező csapat parancsnoka Abdalli Aga nem látván szükségét annak, hogy a császáriakat, az egyezség értelmében, Lugosig kisérje, miután már Karánsebesen talált császári ezredeket.

A törökök Mehádiáról Uj-Orsova ostromára indultak. (L. e munka I. köt. 139—140. l.)

Az osztrák hadsereg most arra lett szükséges, hogy a hazát saját földjén védelmezze. A császári sereg tehát odahagyta Groczka melletti táborát és Pancsovánál a Dunán átkelvén, onnan június 13-án tovább indulva, június 28-án Karánsebesre érkezett, hol a Lobkovitz hadtestéhez tartozó 7-dik zászlóaljjal és hét granátos századdal egyesült; végre július 3-án Kornia mellett tábort ütött. Itt másnap az első ütközés történt az ellenséggel, melyben az osztrákok győztek ugyan, hanem a győzelem nekik háromszor annyiba került, mint az ellenségnek a csatavesztés. Mindkét rész győzelmét ünnepelte.

A korniai csata után a császáriak várták, mit tevők lesznek a törökök, és miután különben erős eső szakadt, csak júl. 8-án mozdult a sereg ismét előre, szép rendben, kellő óvatossággal és nagy fáradalmak közt, hegyes vidéken át. A podgyász Kornián visszamaradt a szekérvárban, gróf Caraffa vezérőrnagy és Dickweiler ezredes fedezete alatt, és ezer lovassal. Az óvatosan előnyomuló hadsereg várta, hogy az ellenség mely a magaslatokon mindig mutatkozott, támadást intézzen. Midőn a császáriak előhada már közel ért az ellenség lovasságához, egy pár ágyút sütöttek el reá, mire ez némileg visz-

szahuzódott. Utközben sok elesett ló találtatott, és 2000 vas ágyúgolyó, melyeket a visszavonuló ellenség magával nem vihetett. E közben a huszárok és önkénytesek folytonosan csatároztak a törökökkel. Este felé egy erős ellenséges csapat állást foglalt egy hidnál Mehádia közelében, ott várván be a császáriakat. Ezek azonban a menés által annyira ki voltak fárasztva, hogy táborba szállni szükségesnek látszott. A késő bevonulás miatt a lovak ellátása sötétben történvén, ebből a táborban vak zaj és zavar támadt annyira, hogy nehány ezred már fegyveréhez sietett. A félreértés csakhamar felismertetett. Július 9-én azon hír érkezett, hogy az ellenség Mehádián tul vonul vissza, ennélfogva a császári hadsereg három hadoszlopban mozdult előre, és pedig középen a lovasság, a hegység két oldalán a gyalogság. Mehádia közelében az elhagyatott török táborra akadtak, melynek homloksora 600 lépést tett. Tizezer ember befogadására alkalmas volt. A tábori munka még egészen uj volt, és némely helyen még be sem fejezve. Az ellenség sietségében nehány sátort és szekért hagyott hátra és a mehádiai kis erődöt meg nem szállotta. A nagy sánczban azonban 2000 jancsár tartózkodott, 15 ágyúval és kellő mennyiségű lő- és élelmi szerrel. Spada őrgróf, tábornoki hadsegéd parancsot kapott, hogy nehány csapattal az elsánczolt törökökhöz közeledjék, egyuttal a lotharingiai herczeg azonnal Theyls császári tolmácsot is a török sánczokhoz küldte, hogy azokba bekiáltson, adják meg magukat a törökök, mert különben kegyelemre nem számíthatnak. Erre öt jancsár-aga megjelent és magukat egyezségre megadni kivánták. Az egyezségi szerződések a következők:

»Mi Ferencz István, Lotharingia és Bar herczege, toscanai nagyherczeg, ő római császári felségének vezérhadnagya és a magyar királyság főhadparancsnoka, jelen irat erejével Mehádia török hadőrségének, a tiszteknek ugy mint a közlegényeknek és szolgáknak, — ha csak az utóbbiak közt császári szökevény vagy alattvaló nem létezik, — fegyverükkel, podgyászukkal és lovaikkal való szabad kivonulást biztosítunk, és őket övéikhez, hol legközelebb találhatók, biztosan elkisértetni fogjuk. — Kelt a Mehádia melletti táborban 1738. év július 9-én.«

A török feladási levél ez: »Midőn Mehádia várában öt jancsár-ezred, és egy topzi avagy tüzérezred, a maga ezredesével, és Ibrahim Aga chiliarchchal tartózkodott, ő királyi fensége, a császári felségnek veje hatalmas sereggel e vár előtt megjelent, mi pedig nem voltunk azon helyzetben, hogy magunkat védhessük: ennnélfogva a várat azon szándékból adtuk át a császáriaknak, hogy ez által muzulman csapatainkat megmenthessük. Épen e szándékból a hadi egyezkedést oly formán kötöttük meg, hogy t. i. minden tisztességgel, magunkkal vive minden fegyverünket és podgyászainkat, a török hadsereghez bizton elkisértessünk, és ha netán kivonuló hadőrségünknél valamely puska a kivonulás alkalmával véletlenül elsülne, ez nekünk a megállapított egyezkedés megszegéseül fel ne rovattassék, és teljes biztosságunk érdekében elegendő számu császári csapatok kisérete mellénk adassék.

Elhagi Ibrahim, jancsár aga.
Dennis Mehemet, 25 jancsár-kamara ezredese.
Achmet, 48 jancsár-kamara ezredese.
Elhagi Soliman 30 jancsár-kamara ezredese.
Ali, 65 jancsár-kamara ezredese.
Mehemet, a tűzér-kamara ezredese.
Ibrahim Aga, chiliarch.

A föltételek tehát hasonlók voltak, mint a milyeneket Piccolomini nyert nem régen a töröktől.

Kétezer jancsár és 300 tüzér fegyveresen vonult ki innen parancsnokukkal Ibrahim agával, kik a legközelebbi török csapathoz elkisértettek. Július 10-én, a mely napon a császáriaknak pihenésük volt, a török őrség is még a sánczokban maradt. Mehádia elvesztése kényszeríté a törököket Orsova ostromával is felhagyni. A lotharingiai herczeg maga akart Orsovára menni, de akkor jött a tudósítás, hogy a törökök egész hatalommal a Dráván át közelednek. A császári hadsereg (júl. 12.) Toplicza falu mellett táborozott, a Cserna partján, melybe itt a $2^1/_2$ órányira innen fekvő, Mehádián keresztül folyó Belareka szakad. — Egy része a császáriaknak már utban volt Orsova felé, a mint hírét veszik, hogy a nagyvezir maga van ott. Azt hallván t. i. hogy a császári hadsereg Lugoson és Karánsebesen tartózkodik, Nissából fölkerekedett és

Widdin mellett táborba szállt. Itt értesült az első, Mehádia mellett nyert győzelemről. De, midőn később azon hír jött hozzá, hogy a császáriak a török tábort prédálták, Orsova a törökök ostromzára alól felszabadult, és Mehádia ujra a császáriak hatalmába visszaesett, a nagyvezir haragja legmagasabb fokra szállt Hadschi Mohammed widdini helytartó ellen, őt seraskieri méltóságától megfosztá, és azt Gendsch Alira ruházta, kinek megparancsolá, hogy megint Mehádia ellen induljon. A jancsárok rendszerint ugyan csak közvetlenül a nagyvezir parancsnoksága alatt tartoztak hadakozni, nem pedig más seraskier alatt, de Mustafa Reis Efendi és a tábori biró Hasan Efendi rábeszélése folytán, Hasan jancsár aga beleegyezését adta, és maga indult ki jancsáraival Gendsch Ali seraskier parancsnoksága alatt.

Az Orsova felől visszahuzódó és Mehádián áthaladó császári ezredek az egy órával még tovább levő táborba szálltak. Midőn már az egész hadsereg a hidon átment, mely egy ágyulövésnyire van Mehádiától Orsova felé, nehány lovas török a hid körül felbukkant, és a lóval meggázolható patakon átlövöldözött a császári hátvédre, mi által azonban a többi ezred magát zavarba nem hozatta. Végre is a császári hátvéd folytonosan erősen zaklattatva a törökök által, a mehádiai hegyszoroson szerencsésen, noha némi veszteséggel áthatolt. Ez alatt az ellenség lovassága részint az említett útszoroson át, részint a hegyi ösvényen keresztül benyomulni kezdett. Oly számos ellenség eljövetelére nem készültek a császáriak, és azért a falazott, de az utolsó ostrom idején nagyon megrongált váracsot sebten 100 legénynyel szállatták meg, a földsánczba pedig három zászlóalj három ágyúval helyeztetett, Bärenklau ezredesnek adatván ezek fölött a parancsnokság. Minthogy azonban az ellenség minden várakozás ellenére nagyobb-nagyobb erővel közeledett, az előre indult lovasságból négy, és pedig Pálfy János és Károly, Philippi és Lichtenstein ezred visszaparancsoltatott, melyek aztán a császári utóhaddal, a földsáncz közelében egyesültek és itt a szűk terület miatt három hadcsapatot képeztek. Egyúttal négy gyalogzászlóalj is érkezett vissza. A hadsereg többi része nagyobbára már az említett táborban szállt meg, a hol a lotharingiai her-

czeg, valamint Königsegg és Wallis tábornagyok is tartózkodtak, ugy hogy a Mehádia körüli hadsereg fölötti vezénylet egyedül csak gróf Philippi tábornagy kezében volt. A mig a spahiak a császáriak baloldalán benyomultak, a jancsárok is kezdték a hegyet jobbról átmászni. Erre nagy rajokban minden oldalról, de kivált a sziklás hegyről, melyre a falazott váracs támaszkodik, dühös rohamot intéztek az utóbbira, és azt el is foglalták. Innen az ellenség a földsánczuak fordult. A törökök kezdetben csak a magaslatról lőttek bele, végre kivont karddal támadták azt meg nagy erélylyel. Többször viszszaverettetvén, ötször ujították meg makacs rohamaikat, és hogy jobban vívhassanak, felöltönyeiket is eldobták. Nehányan oly vakmerők valának, hogy egyenesen az árokba ugrottak, és már három zászlót is feltűztek a sáncz tetejére. Sikerült azonban a császáriaknak az ellenséget folytonos tüzeléssel ismét kiszorítani, és neki nagy veszteséget okozni. A törökök még távol sem fáradva bele a harczba, most az alsó sánczuál felállított hét lovasezredet, és kivált az első sorban álló Savoya-féle ezredet támadták meg. Ezt látván a patakon túl lévő spahiak, kik addig a sánczot és a császári lovasságot folytonos lövöldözéssel zaklatták, a vizen átjöttek és a támadásban részt vettek. A császáriak ez okból igen tüzes ütközetbe bonyolódtak, melyben személyes viadal játszván a főszerepet, ellenség és jó barát egymástól alig volt megkülönböztethető. A török raj sokasága a császáriak első sorát megingatta, de ez csakhamar rendbeszedte magát, mert háta a tovább következő hadsorok által fedve volt. Igy történhetett, hogy nemcsak a balfelől a sánczhoz lejövő jancsárok többnyire lekaszaboltattak, hanem jobb oldalon a spahiak is a patakon át visszakergettettek. Midőn aztán Neiperg tábornok néhány granátos századdal és két dandárral közeledett, és gróf Preiszing és St. Ignon lovassági vezérőrnagyok is segítségre siettek, a császáriak győzelme el volt döntve. A huszárok a patakon keresztül robogtak, és a magaslaton álló ellenséges lovasságot meghátráltatták. Bal felől a sánczot védő gyalogság, a hátráló jancsárokra kitörvén, mindent levágott, a mi nem menekülhetett. A császári granátosok a hegyi utakat megkerülvén, a falazott váracsban levő jancsárok nyakára jöttek, és

ezek csak a jobb oldalon álló lovasságnak köszönhették, hogy a szűk útban többnyire le nem kaszaboltattak. A gyalogság még egy ideig üldözte az ellenséget a szorosokban, mely végre a mehadiai hidnál megállott, miután 2—3000 emberét vesztette. A császáriak vesztesége 1200 ember, a győztesek harminczhárom zászlón kivül, holmi zsákmányt is szereztek. [1]) A kemény ütközet délutáni 2 órától 5 óráig tartott, nem tekintve az utóhad korábbi csatározásait. [2])

Egy napi pihenés után, a császáriak folytatták visszavonulásukat, és 17-én Korniára, 18-án Terregovára értek.

Sorsát azonban a mehádiai vár ki nem kerülhette, mert július második felében a törökök másodszor is elfoglalták. [3])

Ugyanis mindjárt a császári hadsereg elvonulása után, 15,000 török a mehádiai szorost elállta, és ezek a sánczot is oly módon fogták körül, hogy ágyúval nem lehetett elérni. Erre egy török tiszt, fehér zászlót tartván kezében, a sánczhoz lovagolt, kivánván parancsnokával Bärenklau ezredessel beszélni. Ez előállván, a török hadtest parancsnokának nevében felszólíttatott a sánez átadására. Bärenklau válaszolá, hogy azt tenni nincs szándékában, sőt magát az utolsó emberig védelmezendi. A török lovas e felelet vételével megfordult, de csakhamar még más török tiszttel a sánczhoz visszajött, és a parancsnokot ujra kérdezte, vajjon a sánczot át akarja-e adni. Tagadó válasz után ismét megfordult és harmadszor is visszajött négy társával, török parancsnoka nevében a sánez átadását követelvén azon fenyegetés mellett, hogy ha egyszer rohammal indulnak a törökök a sánez ellen, a benne lévők kegyelmet, vagy egyezséget ne várjanak. Erre Bärenklau ezredes azt válaszolá, hogy előtte a török hadtest ereje és állapota ismeretlen, és nem tudja, vajjon képes-e ilyen sánczot bevenni; ennélfogva óhajtását

---

[1]) Neue europäische Fama, 38. köt. 157—161. l. Griselini I köt. 169—170. lap. V. ö. a jelen monographia I. k. 146. l.

[2]) A győzelem hírével a fennevezett gróf Preiszing vezérőrnagy küldetett Bécsbe, hová ez júl. 21-én hat, trombitálva előre lovagló postalegénynyel és két postamesterrel bevonult.

[3]) Ezt állítja Hammer IV. 347. lap, — de miként? nem mondja. Griselini a Mehádia körüli csatákat, mint győzelmeseket a császáriakra tünteti fel, és Mehádia másodszori elvesztéséről mit sem szól.

fejezte ki, engedtessék meg néhány tisztjének a török hadak mibenlétét szemlére venni, mire aztán határozni fog. Ebbe a törökök beleegyezvén, egy pár császári kapitány öt óra hosszant az ellenség hadállásaiban körűlvezettetett, kik erre azt jelentették, nemcsak hogy az ellenség álladéka 15,000 ember, hanem tűzérséggel is kellőleg el van látva.

Bärenklau, a császári hadsereg elvonulása alkalmával felhatalmazást nyert, hogy azon esetre, ha az ellenség nagy hatalommal és ágyúkkal közeledik, a sánczot egyezségre átadhatja; és igy a capitulatió július 17-én a két fél közt megkötetett, a fegyverével és podgyászával, de az ágyúk hátrahagyásával kivonuló császári hadőrség pedig Karánsebesre kisértetett. [1])

Augusztus 15-én Orsovát is, négy heti ostrom után a törökök rohammal bevették. Az 1738. évi hadjárat a törökök számára dicsőséggel végződött.

Az 1739. évi hadjárat eseményei nem tartoznak történetünk keretébe; de mielőtt e hadjárat megindult volna, az osztrák udvari kanczellár gróf Sinzendorf, Villeneuve marquis franczia követet meghatalmazta, hogy a békealkudozásoknál fokonkint Oláhország részének visszaadását az Olt folyóig ajánlja fel, ha a porta Orsova és Mehádia várait visszaadja, vagy azokat lerombolja. De a porta erről mitsem akart tudni. (Márczius havában.) A nagyvezir főtörekvése volt Belgrádnak visszaszerzése. E czéljában gr. Wallis Olivér, gr. Neiperg Reinhard Vilmos és gr. Succow gyávasága és tudatlansága nagyon segíté. A törökök helyzetük előnyét teljesen kizsákmányolták. Még aug. 30-án Villeneuve marquis békeoklevelének tervezetét a Reis Efendi szövegével összehasonlítván, ugy találta, hogy az utóbbiban Ó-Orsova, Mehádia és Jenipalánka átkeblezése is foglaltatik, miről az utolsó három értekezletben szó sem volt. A következő napon Neiperg az Orsovával szemben levő területrészt engedé át, a törökök azonban, hogy Ó-Orsovát is befoglalhassák, a Cserna medrének más irányba való vezetését indítványozák. Szeptember 1-én a békeelőzmé-

[1]) A neue europ. Fama 38. köt. 167. lapja szerint az átadás július 20-án történt.

nyek pontozatjai állapittattak meg, 18-án a valóságos békeszerződés iratott alá. Ez által Belgrád egész Szerbiával, egész ausztriai Oláhország, az orsovai vár és sziget a török birodalomhoz csatoltatott, III. Károlynak megmaradt a temesi bánság és a lerombolt mehádiai erőd. Az osztrák alkudozók ez 1713. évben épült erődöt [1]) is feláldozták, és a bécsi udvar lemondott arról, hogy ezt valaha többé felépítse. A törökök őszszel 1739. évben kijelentették, hogy Mehádiát addig le nem rontják, mig csak Belgrád erősítései le nem rontattak, és nekik át nem adattak. Ez csakugyan igy történt, mire aztán a mehádiai erőd 1740. évben egy török hadosztály által le is romboltatott. [2]) (L. Orsova.)

Ez időből azon epizod még feljegyzendő, hogy 1739. június 3-án két pasa 200 törökkel Mehádiára fellovagolt, más nap a widdini uj seraskier Tos pasa, ki a plevnai bey-jel és ötezer törökkel a Cserna dunai torkolatjánál táborozott, kétszáz lovas kiséretében a mehádiai fürdőkbe akart menni, útközben azonban háromszáz gyülevész oláh paraszt által feltartóztatott, és ötven ember elvesztésével visszatérni kénytelenittetett. [3])

A szerencsétlen belgrádi békeokirat 23 czikkelyből áll. A pótegyezmény 3. pontja azt tartalmazza, hogy kétség támadván a békekötés 5. czikkelye gyakorlati kivitelében, miként oldassanak meg a nehézségek. Ennek folytán közös megegyezéssel egy térképet készittettek, és abban az Orsova melletti határszabályozás ügyében azon vonalak nyertek határozott kifejezést, melyek a Herculesfürdőtől kezdve a Cserna medrének oly irányát jelölték ki, hogy ennek alapján a Cserna új medrének ásatása azonnal foganatba vétethessék s Orsován túl Jeselnicza felé a Dunába vezetése által, a törököknek szer-

---

[1]) Mások szerint Mercy tábornok épittette a passaroviczi béke után.

[2]) Helyenkint ma is látszanak a hajdani erősség nyomai.

[3]) Boleszny Antal, orsovai plébánus több izben értekezett e vidék történetéről. Igy a belgrádi békekötés tekintettel, Orsova és a mehádiai Herculesfürdők vidékére. (Tört. és Rég. Értesítő. A délm. orsz. tört. társ. közl. II. évf. 188 – 195. lap.) Továbbá közlemények a Temesi Lapok 1873. évi 101. és 102. számaiban. Források hiányában a szerző csak keveset mondhatott.

ződésszerű igényei Orsovára és a többi falvakra nézve kétségen kivülivé tétessenek.

A törökök a Cserna lecsapolásának terve által, ha valósúl, a Herculesfürdőnek, valamint Pecseneszka, Börza, Toplecz, Koramnik, Tuffier (ebből Griselini Furfura nevet csinál) Suppanek és Orsova birtokába jutottak volna.

A törökök épen a Hercules-fürdőt és Orsovát akarták maguknak biztosítani. — Azonban a törökök a béke művének befejezése előtt Belgrád, Orsova és Mehádia vidékein többféle kihágást követtek el, melyeknek alapján a belgrádi vár uj erődítményeinek szerződésszerü leromboltatása félbeszakíttatott mindaddig, mig a porta részéről a megfelelő kárpótlás meg nem adatik. Gróf Ullefeld 1740. évi július havában Ausztria részéről konstantinápolyi nagy követté kineveztetvén, a határszabályozás müvének befejeztetését szorgalmazva oda nyilatkozott, hogy a törökök hihágásaiért követelt kárpótlástól kész elállani, ha a porta a Herculesfürdőket és Orsova között fekvő területet az említett helységekkel átengedné. A pénzszomjas Reisz Efendi Musztafa a határszabályozást csak hosszura nyujtani akarta, hogy annál több hasznot huzzon. Igy a kitüzött egy évi határidő lefolyván, a nélkül, hogy a törökök a Csernát Orsova háta mögött lecsapolhatták volna, a belgrádi békekötésnek 5-dik és a pótegyezmény 3-dik czikkelye értelmében a kérdéses terület a rajta fekvő orsovai erősséggel, a Herculesfürdők területével Magyarországhoz lett volna csatolandó, de mind ez még csak későbbi időnek volt fentartva. [1])

Mig Orsova külön egyezkedés folytán a törökök kezében maradt, Mehádia egy cs. kapitány állomása lett, ki az itteni kaszárnyákból indította a legénységet a szükséges őrszemlékre. Mehádia azonban kereskedelmi tekintetben a háboru után sokkal magasabbra emelkedett, és sokkal népesebb lett, mint azelőtt. Ez volt oka, valamint a további haladás reménysége e részben, hogy midőn a bécsi udvar által 1747. évben kiküldött határvizsgáló bizottság Mehádia környékére jött, itt öt

[1]) Boleszny Antal érdekesen állította össze a belgrádi békealkudozás e vidékre vonatkozó pontjait, és a törökök eljárását Mehádia és Orsova megszerzésére. Történelmi és Régészeti Értesitő. A Délmagyarországi történelmi társulat Közlönye II. folyam 188—195. lap.

falut (Tuffier, Koramnik, Topletz, Börza, Pecsenyeszka) katonai határőri szervezetbe foglalni javaslott, és ugyan azt tette 17 falura nézve Mehádián tul, de magát Mehádiát polgári igazgatás alól kivétetni nem akarta.

A nevezett bizottság 1747 október 11-én és 12-én Mehadián tartózkodott, és ugy találta, hogy e helyet czélszerüen nem lehet erődíteni, hanem hogy azt egyedül csak fegyveres kézzel lehet védelmezni.

A kereskedés érdekének szolgált az itt (1757) létező vámhivatal, mint végpont Törökország felé. Most 1788. évig tartó békesség korszaka következik, melyben az egész tartományban nagy telepítések által a népség megszaporodott, a községek gyarapodtak, csinosodtak, az iparos tevékenység fejlődött. Mehádia is ez időben a rendezettebb és csinosabb helységek sorába emelkedett. Nevezetesen 1772—1774. évek közt a Herculesfürdőkben sok abból, a mit a lefolyt háborus idő romba döntött, ismét felépült, a korcsma és a szállások tágíttattak, de mind az, az egészségüket itt kereső sok látogató befogadására nem volt elegendő.

A porta 1787. évben hadat izent Oroszországnak. Ausztria a fennálló szerződéseknél fogva az utóbbinak segélyezésére volt kötelezve. A törökök 1788. évben Ó-Orsovánál törtek be az országba és Papilla tábornokot Zsupaneknél megvervén és tőle 13 ágyút elvevén maguk előtt üzték. A szerencsétlen szlatinai csata után, II. József császár Karánsebest elhagyni kénytelen volt, maga is futás közben eltévedt és kimerült. A törökök egész Temesvárig hordozák dühöngő fegyvereiket. Ezen (1788) hadjárat 70 millió forintba, és 40,000 ember életébe került, 25,000 ember betegen feküdt a kórházakban. A háboru ilyen irányt vevén, természetes, hogy a törökök Mehádiát is elárasztak. Ez alkalommal az itteni róm. kath. templom istállónak, a g. n. e. templom magtárnak használtatott a sereg számára. A törökök elvonulása után Mehádiát hadőrség szállta meg, a melyhez 150 oláh-illir határőr is rendeltetett. A következő (1789) évben az öreg Lascy a főhadivezérséget gróf Hadiknak adta át. A bánsági határőrök Clerfait táborszernagy hadtestével egyesíttettek.

Papilla alezredes a császár által meglevén bizva egy

oláh határőr zászlóalj és területének szervezetére, a népség akaratának megtudására az Orsova vidéki falvak küldöttjeit 1768. évben Mehádiára hivta össze. Legtöbben oda nyilatkoztak, hogy a katonai rendbe kivánnak állani (lásd Zsupanek). A zászlóalj székhelye lett Mehádia. (l. Körpa.)

A törökök betörése a »Bánságba« Clerfait táborszernagyot kényszeríték komoly készületekre az ellenség kiszorítására. A bánsági hadtest főhadiszállása Fehértemplomban volt és 6400 határőr Mehádia és Orsova közt volt felállítva.

Az ellenség augusztus 3-án este három hadoszlopban Csernecz és Orsováról mozdulni kezdett. Hajnalban augusztus 4-én a határőrök előőrsei oly rögtön és oly hatalommal megtámadtattak, hogy minden határozottságuk daczára állásaikat meg nem tarthatták. Teljes rendben és harczolva visszavonultak a Vecsey-dandár vonaláig.

Az ellenséges előcsapat, 2000 spahi, nyomban követte őket. Alig hogy a szorongatott határőrök a dandár vonalába fölvétettek, ez is oly dühösséggel támadtatott meg az ellenség által, hogy a Steinféle gyalogság és az oláh-illir határőrök állhatossága nélkül áttöretett volna. Öldöklő ágyútűz elűzte a vakmerő törököket és ez mindannyiszor történt, valahányszor támadásaikat megujíták.

Reggeli 7 órakor az ellenség már 6—7000 emberre szaporodott, ezek folytonosan ismétlék rohamaikat, de annyi veszteséggel, hogy végre az ágyulövések köréből a völgybe visszahuzódtak, és a harczot az utánuk nyomuló janicsároknak átengedék.

Most az ellenség a két osztrák hadszárnyat támadta meg. Vecsey őrnagytábornok nem tekintvén a törökök nagyobb számát, azokat balszárnyával ismételve visszaüzte. Az ágyutűz megint bizonyos távolságban tartá őket. Erre az osztrákok jobb szárnya a megkerültetés veszélyébe jött. Vecsey annak támogatására Stainféle két századot és egy század oláh-illir határőrt küldött oda. E csapat azonban elégtelen volt, hogy minden erdőséget és minden hegyhasadékot megszálljon, melyeken át a jancsárok csoportosan igyekeztek megmászni a hegyeket. A törökök már is a 200 lépésnyi távolságban uralkodó magaslatot foglaltak el.

Egy másik oszlop a Bela Rekán, és a határőrök által ott elégtelenül megszállt mély utakon keresztül törekedett behatolni és a balszárnyat elnyomni. E veszélyes helyzetben Vecsey merész előnyomulás által az ellenséges középpont felé magának mozgási szabadságot szerzett.

Előparancsolt két dandárt az Erdődy-huszárokból, ezek mögött felállítatott hat ágyút egy sorban, az ágyúk mögött egy Stain-zászlóaljt négyszög alakban és az igy összeállított oszloppal az ellenség ellen ment. Azon perczben, midőn az ellenség ez oszlopot megrohanta, a huszár dandárok rögtön felbontakoztak, és az ellenség oly kartácstüzeléssel fogadtatott, hogy a golyózápor által zavarba ejtett spahik futásnak eredtek. Ennek folytán az általuk cserben hagyott janicsárok is a Csernecz és Orsova melletti táborokba siettek. Sok ellenséges halott, fegyver és mindenféle zsákmány maradt a csatatéren. [1])

A törökök uj segítséget nyervén, Vécsey kényszerítve látta magát, augusztus 6-án állását elhagyni és Terregováig visszavonulni. Azonban, midőn a törökök hirét vették július 31-én Foksánnál szenvedett vereségüknek, lassankint visszavonultak, és Mehádiát is csak előhaddal tartották megszállva.

E körülmény Clerfayt táborszernagyot arra birta, hogy összes csapataival Mehádiáig előnyomuljon. Augusztus 17-én reggel a hadtest Kornia felé megindult. Két zászlóalj gyalog és négy osztály huszár képezte az előcsapatot. A Czernahorán 600 spahi állt vele szembe, de csakhamar visszaveretett. A bolvasniczai hidnál, mely Mehádián fölül a Bela-Rékán átvezet, az ellentállás ujra kezdődött, sőt azt 3 ágyú is támogatta. Azonban a császári ágyúk az ellenséget tökéletesen megszalasztották. Minden további ellentállás nélkül kiürítették Mehádiát, melyet délután Clerfayt csapatai elfoglaltak.

A törökök kiüzetése után Mehádiából Clerfayt egyszersmind a Kraku Omir és Djalu Ohni csúcs közötti állást is a Bela-Reka mindkét partján megszállta. A legszélsőbb szárnyat a magasan fekvő Kraku Bokár csucsán

---

[1]) Vanicsek : Specialgeschichte der Militärgrenze. III. 444—446. lap.

több czölöpözött kisebb sáncz védte. Távolabb e ponttól, a Laszmar háta mögött a Kraku Vizokán, nagyobb sáncz volt építve. Innét La Frason keresztül vissza Kraku Bokárig e hegytető hátán fatorlat készült, mely által az összeköttetés Mehádiával biztosíttatott. Kraku Omiron jelentékenyebb erőmü állott, mely jobbról fatorlattal, balról az állás központjával, a megerősített temetővel, czölöpzetvonal és spanyol lovasok által volt összeköttetésben. Mindjárt a patakon túl, a bal parton, a Strassovacz ereszkedőjén ágyúütegek és gyalogok voltak felállítva. Ezek fölterjeszkedtek egész Djalu Ohni-ig Innét egész a Soku Pierilor kupjáig, a fürdők fölött a Csernavölgyben és azután tovább a hegytető hosszában egész Pecseneszkáig összehordott fatorlat feküdt, mely a balszárnyat védelmezte. Ez volt azon erős állás, melybe Clerfayt csapatait helyezte, és melyben további rendeletig mozdulatlanul állni szándékozott.

Azonban e vidék, melyben Vécsey őrnagytábornok személyes bátorság, higgadt meggondoltság és erélylyel, a tulhatalmas ellenséget meggyőzte, csakhamar ujabb dicsőséget volt látandó. Az eddigi tétovázásnak aug. 27-én az ellenségnek egy ujabb mozdulata vetett véget. Tschargatsi Mehmed pasa egész erejével ugy előre nyomult a völgyben, hogy este már Toplecz és a csapliai hegy között állt.

Másnap hajnalhasadtával az ellenség megszállta a laszmarei fensikot, s 2000 ember, legtöbbnyire lovas azonnal lement a sikságra.

Clerfayt táborszernagy egy Terzi zászlóaljat küldött ki a Kraku Bokar megszállására, egy másik zászlóalj ugyanazon ezredből e pont támogatására volt kirendelve. A Kraku Omir lejtőjén levő vonal és az elsánczolások védelme az oláh-illir határezred vadászaira és egy Eszterházy zászlóaljra volt bizva. A Bela-Reka balpartján levő sánczokban és a balszárnyon 2 Reisky zászlóalj állt.

E közben az előre küldött spahik a jobb szárny erejéről biztos tudomást szereztek maguknak. Utánok sok gyalog ment az elsánczolt magaslatok irányában. A janicsárok támadását 5 ágyú támogatta, melyeket a törökök Laszmarról vittek le a sikságra. A támadás a jobb szárny sánczai ellen

(aug. 28.) reggeli 9 órától délutánig tartott. A császáriak hatályosan visszavertek minden támadást. Mind a mellett ugy látszott, hogy Tschergatsi Mehmed a csata eldöntésére teljes erejét nem akarta kifejteni; nyugodtan állt a Laszmaron, sőt végre ott elsánczolni kezdte magát.

E feltünő határozatlanság az eldöntés perczét siettette. A haladéktalan támadásra kiadott parancs örömrivalgással fogadtatott. Egy Eszterházy zászlóalj, 2 de Vins zászlóalj és 2 Stein zászlóalj öt négyszöget képezett és a Kraku Omir és Bela Reka közötti térségen két csatarendben állt föl. Egy Eszterházy zászlóalj hátul a temetőt tartotta megszállva. Egy de Vins zászlóalj, egy Alvinczy zászlóalj támogatásra voltak kiállítva. Tiz század Erdődy-huszár az első, 6 század Würtemberg vasas a második csatarend hézagai között és ezek háta mögött még 6 század Anspach dragonyos foglalt helyet. A táborszernagy Hutten vezérőrnagygyal a jobb, Wartensleben altábornagy d'Alton vezérőrnagygyal a balszárnyon, és Wallis altábornagy a középen vezényelt. Auersperg vezérőrnagy volt az összes lovasság parancsnoka.

Az indulás zene kiséretében történt. A támadás a síkságon felállított ellenséges ágyúk ellen volt irányozva.

A sereg, miután az ágyúkat elnémította, föltartóztatlanul ment a Laszmare lejtőjén fölfelé. Az osztrák ágyúk oly gyorsan és hévvel támogatták a vállalkozást, hogy az ellenség gyenge ellentállás után ingadozni kezdett. A meddig a szaladókat utólérni lehetett, a császári lovasság folytonosan vagdalta. Csak midőn már őket üldözni többé nem volt szabad, midőn a gyalogság a nehéz ut miatt a lovasságot tovább nem követhette, csak akkor ért véget az üldözés. De a középhad oly gyorsan nyomult előre, hogy az ellenség ágyúit és puskaporszekereit hátrahagyta, s 3000 ember, kik a jobb szárny sánczai támadásával voltak elfoglalva, hadtestüktől elmetszetvén, a hegyekbe kényszerült menekülni. Állása legvitézebb védelmezése után a Terzy-ezred az általános előnyomulást követte, több osztálya a hegyekbe nyomult, hol az elszéledt ellenség egy részét elfogta, de annak jelentékenyebb számát leölte.

A törökök e napon öt érczágyút, 35 lőszerkocsit, 4

hordó puskaport, 8 zászlót hagytak hátra, 300 halottjuk Laszmare, és Toplecz közt feküdt; mintegy 700 a jobb szárnyon a hegyekben, nyolczvannégyet, köztük egy bimbasit (őrnagy) és 7 tisztet elfogtak. Az osztrákoknak 29 halottjuk és 8 ló veszteségük volt, 79 ember és 29 ló megsebesült, 9 ember és 6 ló hiányzott.

Clerfayt a Mehádiánál kivivott győzelméről, még az nap (aug. 28.) este a topleczi hegyről rögtön jelentést tett a fővezérnek. Laudon a következő napon kapta a hirt, és mielőtt még tudta volna, hogy a török sereg zöme, mintegy 15,000 ember a Csernán át nyomatott, és hogy a Bagna patakon átkelve Csernecz felé sietett, már 29-én Fehértemplomban kiadta a főseregnek Belgrád elleni indulását elrendelő parancsát. [1])

Az utóbbi győzelem folytán Jusuf Serasker a Bánságot otthagyta és a Dunán át visszavonult. [2])

Az 1789. évi hadjárat legfényesebb haditette volt, Belgradnak bevétele Laudon által, október 8-án. [3])

Ez időben itt vesztegzári intézet is létezett, daczára hogy pár órányira lejebb a zsupaneki contumazia is fennállt.

A törökökkel folyt háborút befejezte a sistowi béke 1791 augusztus 4-én a régi birtokálladék alapján. A magyar seregek vérző szívvel visszaadták Belgrádot, Orsovát, Gradiskát, Dubiczát és Szabácsot, melyet annyi vérükkel szerzettek meg.

Mehádia kerülete 1772. évben nyert határvidéki katonai szervezést, a bécsi udvari haditanács 1774. évben az oláhbánsági zászlóalj, és az illir határezrednek egyesítését mondá

---

[1]) Böhm Lénárt: Dél-Magyarország, vagy az ugynevezett Bánság külön történelme. II. köt. 199—203. lap. [kinek forrásául szolgált az Österr. militärische Zeitschrift.

[2]) Fessler X. 589. lap és Vanicsek III. 446. lap e napot teszi, Schwarzott augusztus 17-ét, Böhm Lénárt I. köt. 300 lap szeptember 22-ét, Fessler és Böhm szerint a csata Orsova és Laszmár közt folyt, Vanicsek sz. Mehádia mellett. Több részletes munkában, mint Horváth Mihály történetében, a csata nem említtetik.

[3]) Igy Fessler és Vanicsek. Schwarzott szerint szeptember 15-én, Böhm szerint I. köt. 301. lap, német kiadás, október 3-án. Magyar kiadás II. köt. 205. lap október 8-án.

ki, a katonai teher könnyítésére, és lett az oláh-illír határőrezred. Mehádia ekkor egy ideig az oláh-illir határőrezred székhelye volt, a székhely azonban 1777. vagy 1778. évben Bosovicsra tétetett át, utóbb Karánsebesre.

A helyet ezentul egy főhadnagy igazgatta bizonyos alárendelt katonai személyzettel. A fürdőhely 1783. évig maradt a kincstár igazgatása alatt.

Az oláh bánsági határőrezred megalakításával Globureu egy század székhelye lett. Azonban 1828. évben a század székhelye Globureuból Mehádiára tétetett át. A század kerületéhez a határvidék feloszlatása idejében tartozott Mehádia mezővárosa, a Herculesfürdő, Globureu, Plugova, Valia-Bolvasnitza, Pecseneszka, Börza.

II. József császár idejében a bánsági határszélekben volt 6 Cambiatura, melyeknek fentartása a »Provincialét« terhelte. Fennállási helyük volt Mehádia, Kornia, Pancsova, Neudorf, Alibunar és Fehértemplom.

Ferencz király és a királyné 1817. év szeptember utolsó napjain Karánsebesen át ide érkezett, honnan utját Orsovára folytatta.

A király e látogatás alkalmával azt rendelte, hogy a fürdőhely eddigi elnevezése: »Mehádiai fürdők« ezentul H e r c u l e s f ü r d ő legyen.

A Lajosfürdő egy homályos előcsarnokában befalazva volt egy felirásos márványtábla, mely azonban most a Karolinafürdő közelében levő fedett folyosó oldalában látható, e kir. látogatásra emlékeztet. A felirás ez:

Franciscus Austriae Imperator
Hungariae. Boh. Lomb. Venet. Gal. Lod.
et Illy. Rex.
Cum Augusta Conjuge Carolina
Itinere Faustissimo Imperii Provincias
Perlustrans
Insignes Antiqua Salubrium
Aquarum Laude
Thermas Herculanas ad Meadiam
Invisit
Die I. Octob. MDCCCXVII.

Ez időben keletkeztek a fürdőhely legtöbb régi épületei.

A történet sokáig hallgat ezentul Mehádiáról és vidékéről, míg a »népek tavasza« az 1848. év, ide is be nem hatolt. A katonai rendszer által az anyaországtól elzárt határőrvidék a pesti események hallatára, a szabadság édes hangjára élénken figyelni kezdett. Nem sokára a reactio örvényébe sodortatott. Malkovszky osztrák tábornok, ki a magyarok által Erdélyből Oláhországba kivert Puchnert a hadsereg vezérletében felváltotta, 1849. április 22-én Mehádiára tette át főhadiszállását. E hadseregnek (9200 ember és 30 ágyú) feladata lett volna, hogy Orsován át a »Bánságba« törjön. Azonban Károlyi alezredes Bem altábornagy seregéből május 8-án Fehértemplomnál Malkovszky előhadát, Riedl őrnagyot és a hozzá csatlakozott ráczokat megtámadja és elsánczolt állásukból kivervén, Szászkáról Petrillova és Mehádia felé kergeti. A császáriak vesztesége 50 ember holtakban, sebesültekben és hiányzókban és 160 fogoly.

Malkovszky e vereség után a haditanácsot összehivá, melyben kifejté, hogy ő nem képes ellentállani Bem és Perczel seregeinek, és a visszahuzódást Oláhországba szükségesnek látja.

A Mehadiáról május 16-án érkező Bem Ó-Orsovát 10 órakor megszállja, midőn előle Malkovszky osztrák tábornok futó hada Oláhországba menekül. E pillanattól fogva, az egész Maros, Duna és Tisza közti tartományban fegyveres ellenség nem létezett, csak Temesvár tartatott még ostromzár alatt.

A magyar menekvők, a függetlenségi harcz reménytelensége mutatkozván, a Csernavölgy kapuján mentek ki idegen földre. Perczel 1849 augusztus 13-án Mehádián volt, hol már több menekülni akarókat előtalált. (Imrefi.) (Nem fogadható el tehát a M. Emléklapok azon állítása, hogy Perczel 12-én érkezett meg Orsovára.)

A magyar forradalom vége felé 1849. augusztus 21-én Wallmoden (ki előtt Dessewfiy már fegyverét lerakta) egy kis előcsapatot, melyben gyalogság is volt, Szadováig, 22-én Korniáig [1]) előre tolt, Simbschen a derék haddal aug. 21-én Zaguzsenig követé azt.

[1]) Nem Kornicze-ig, mint Rüstow irja.

A 22- és 23-ka közötti éjjel Mertens [1]) alezredes a maga granátos zászlóaljával 7 gyalog és 2 lovasszázadot, és 3 röppentyü ágyút egyesített Kornián és Mehádiára vonult. Fockner honvédezredes, a Bela-Rekán át szoríttatva, csakhamar odahagyá ezt, de a mehadiai kulcsnál ujólag állást foglalt a vezérlete alatt levő lengyelekkel és olaszokkal (mintegy 2000 ember és 16 ágyú) és azt több mint két óra hosszáig ágyúval védi. Mertens, ki Fockner után ment, gyengének érezte magát ez állás megtámadására, és nem is intézett komoly támadást ellene. Az osztrákok előbb erősítést akartak bevárni. Alkudozásokat kezdettek, de a melyek eredménytelenek voltak, mert Fockner küldöttek által akart meggyőződni Görgey fegyverletételéről. A 23-ka és 24-ke közti éjjel Fockner megtudván hogy az osztrákok éjjel csakugyan erősítést nyertek, még az utolsó ágyút elsütvén az osztrákok ellen, visszahuzódott a mehádiai kulcstól, és még 24-én, mint Horváth Mihály irja: »mindenek közt az utolsó« elhagyta Magyarországot és török öldre lépett.

A mehádiai ütközet volt az utolsó, melyet a magyar szabadság harczosai vivtak. Maradt csak Komárom.

A német- és illirbánsági ezredek Neustädter és Rheinbach tábornokok alatt Mehádiára és Orsovára küldettek, hogy a felső Temes és Bela-Reka völgyben működő Wallmoden hadoszlophoz csatlakozzanak. Azonban ezek már későn jöttek, hogy e müködésben részt vegyenek. [2])

A forradalom lezajlása után, a katonai határvidéken egy mozgó bizottság működött Karger Titus hadbiró elnöklete alatt, melynek feladata volt az emigratiót szemmel tartani és megakadályozni a Törökországba menekülteknek összeköttetéseit az itthon maradtakkal, és további menekülésüket Törökországba. Feladata volt a magyar korona rejtekhelyének kinyomozása is, melyről bizonyos volt, hogy Kossuth nem vitte azt magával Törökországba.

E mozgó bizottság 1850. ápril elején megjelent a mehádiai Herculesfürdőkben, és a jelen monographia iróját,

---

[1]) Rüstow Müllernek nevezi.

[2]) Rüstow : II. köt. 400 és 408. lap.

kiről, több félre értett jelekből hamis következtetést vonván, azt vélte, hogy a korona elrejtéséről tudomása van, letartóztatván, katonai őrizet alatt előbb Orsovára, onnan pedig Temesvárra kisértette.

Mehádia az uralkodó fejedelem látogatásának 1852. évben is örűlhetett, mely év július 19-dik napján Ferencz József császár és király e classicus földet bejárta. E fejedelmi látogatásnak a fürdőhelyre nézve nagyhatásu, örvendetes következményei voltak, mert azóta fényes és műizléssel tervezett, monumentalis épületek emelkedtek itt, melyek a Herculesfürdőt Európa legelegánsabb fürdőinek rangjába sorozzák.

A Ferenczudvar főfalába illesztett következő felirásos kő tartja fenn e látogatás emlékét :

Franciscus Josefus primus
Austriae Imperator
Provincias Imperii perlustrans
Antiquissimas has Thermas
Clementissime inspicere
Dignatus est
Die XIX. Julii MDCCCLII.

A magyar orvosok és természetvizsgálók 1872. szeptember 16-án és a következő négy napon a mehádiai Herculesfürdőben tartották 16-ik nagy vándorgyülésüket, Kubinyi Ágoston elnöklete alatt és mintegy 800 társulati tag egybesereglése mellett. Ormós Zsigmond temesi főispán a megnyitó közgyülésen »Régészeti közlemények«-et olvasott fel Délmagyarországból, melyben a régi hadászati utakat fölemlíté, melyek a Dunától kezdve s a tartományt három irányban átmetszve, Sarmisegethusa dák fővárosnál egyesültek. Fölemlíté a Herculesfürdők virágzó szakát Trajan császár idejében, és az itteni gazdag római leleteket, melyek e vidék classicitását feltüntetik. Ez alkalommal a Hercules-fürdő fölötti »Rablóbarlang« is a tudományos átbuvárlás tárgya lett, mely czélra dr. Arányi Alajos, egyetemi tanár, dr. Józsa András és Lehoczky Tivadar küldettek ki. A jelentés nem valami nagy eredményekre vezetett, mert a talált csontdarabok semmi ősjelleggel nem birtak. A barlangnak a jobb ágból balra nyiló korhanyrétegében, mely helyenkint 3, másutt csak pár

hüvelyk vastagságu, számos cserépdarab találtatott, melyek nagy részben korongon, kis részben szabad kézzel készültek. A korhanyréteg alatt conglomerat réteg van csepkő alapanyaggal, ebben helyenkint beforradt cserépdarabokkal. A tudományos czélu kutatást e barlang nehezen fogja meghálálni. A társulati tagok közt kiosztatott dr. Munk Manó »A Hercules-fürdő és környéke« czimü monographiája. [1]) A gyülést még érdekessé tette két felolvasás. Egyik Orthmayr Tivadaré: »A barlangok paläontologiai és történeti jelentőségéről, tekintettel a délmagyarországi barlangokra.« Másik: »Jovan Jorgovan és Carafina« czimü oláh népmonda a mehádiai Hercules-fürdőről, dr. Popovits fürdőorvostól. [2])

Midőn a magyar kormány a katonai határvidéket feloszlatá, és a régi Szörény vármegyét fölélesztő (1873.) Mehádia az orsovai szolgabirói járáshoz csatoltatott.

Mehádia területe 16819 katasztr. hold, 1244 öl. A község áll 277 házból. Lakosságának száma [3]) 2069 oláh. Jelesebb épületek az 1853. évben községi vagyonból épült iskola, a kaszárnya, a sóraktár, több tiszti épület. A r. kath. templom, és a plebános lakháza, a gör. kel. templom. A városon kivül, és pedig az Orsovára vezető országuton két, kőfallal kerített temetőhely van. Az országutról balra eső temető a katholikusoké, és még a török háboru előtt a kincstár által felállíttatott; régenten körfala lőrésekkel volt ellátva, melyek 1858. évben befalaztattak. A jobboldali a gör. kel. hitüeké, kik ezt 1856. községi vagyonból felállíták.

Hagyomány szerint a Karánsebesre vezető ut jobb oldalán egykor magyar templom állt, mely a török háboruk alatt elpusztúlt. A helyszinén található romok csakugyan ta-

---

[1]) A majdnem 12 ívre terjedő munka németül is megjelent: Der Kurort Herculesbad nächst Mehadia. Wien, 1871. Historiai része alig másfél ívre terjed, de becsesek a gyógyászati és vegyészeti közlemények

[2]) Lásd e vidékről szóló mondákat, Pesty Frigyes: A helynevek és a történelem, czimü akadémiai értekezésében, és a jelen kötetben Bárkán czikk alatt.

[3]) 1858. évben 242 .rom. kath. és 1581 gör. keleti lakos volt.

núságot tesznek egy templom itteni létezéséről. A nép e helyet Biserika Spartá-nak nevezi.

Mehádia mezőváros szűk völgyben fekszik, nagy, részint kopár, részint erdős hegyekkel körülvéve.

Épen a város közepén balra, a Straschutz hegyen nagy, meredeken álló repedéses sziklafal létezik, melyről nagy esők alkalmával tetemes kődarabok fejlődnek le, és az országutra legördülnek.

Mehádia a Kárpátok egyik kiágazása tövében fekszik, mely mintegy 400 bécsi lábnyira emelkedik a tengerszín fölött, némileg magasabban fekszik mint Ó-Orsova, Kornia és Petnik. Mehádia keletre Pecseneszkával, délre az orsovai század területével, éjszakra Valia-Bolvasnitza és Plugovával, nyugotra Jablaniczával határos.

Mehádia területén fekszenek a Niagra, Piatra, Rakittobreg, Isinogretu, Cserteg, Binkinetz és Seneletz nevü hegyek.

A mehádiai területen vannak a Jardaschticza és Gratzka nevű erdőségek; ezek magukba foglalják a Csertig és Terregova nevű erdőket és azok alosztályait: Rakitobreg, Pojana Hozuluÿ, Bukodjel, Krourÿ, Kerhopia mare és mika, Busu Padina, Padina lui csacsinu, Wallaletz, Ploschtina, Krou ku Geocsey, Geneletz, Kraku Brasilor, Faza Csuberilor, Fintina Elinistye, Faza lui Sosoman, Brajonicza, Gollu, Padina Ursului, Lak, Las, Ogaschu Matriksilor, Kraku lui Schiwan, Jeneletz, Faza Sélesy, Faza Macseriului, Kraku Selezy, Kraku Wrany, Ogaschu lui Omir, Faza lui Omir, Ramnicza Ramnisova, Jardasticza mare és mika, Piatra Galbina, Garina, Fintina lui Bassnÿ, Debligoruni és Guusch. A déli lejtőségek általában cserfákkal vannak benőve, előfordulnak elég gyakran bükkfák, de kevesbbé hársfák, jegenyék, kőrisfák, fehérbükkök és somfák kevés fenyvekkel vegyítve.

A Korniareva mellett eredő Belareka balra folyik Mehádiától, és részint a városon keresztül.

A nemes Rácz család praedicatumját Mehádiáról vette. Igy 1689. és 1700. évben Rácz István említtetik, — »de Mehadia« melléknévvel. A lugosi templomban egy márványemlék 1726. évről tanúsítja, hogy mehádiai Rácz János, akkor Lugos, Lippa és Karánsebes kerületek igazgatója, a rácz templomot

építteté. E férfiu nevét Griselini és utána Böhm egészen hibásan közlik, mert nem Joannes Ratzda de Mehadia, — hanem Joannes Ratz de Mehadia olvasandó. [1])

Mindkét iró azt véli, hogy Ratzda volt a praefectus neve. Rácz nevű család van de Karánsebes, és van de Mehádia előnévvel. De a »mehádiai« praedicatumot használta némely más család is. Igy a báró Splényi család, mely azonban nem a szörénymegyei Mehádiától, mint Oláh Miklós (17. fej. 4. §.) és utána Lehoczky (Stemmatographia II. 367. lap) véli, hanem a szabolcsmegyei Mihálditól vette előnevét. Az utóbbi két iró Mehádiánkat még Temes megyében keresi.

A mehádiai területen kutatás történt már kőszénre, és Waniek Wenczel nyugalmazott őrnagy az ötvenes esztendőkben ilyent föl is fedezett az Ogaschu Dumitrini nevű legelőn, és kiaknázására a kincstártól haszonbért is nyert, azonban a kiaknázás, noha a kőszén több helyen felszinen fekszik, meg nem kezdődött. A bécsi cs. k. földtani birodalmi társulat ezt jó minőségű fekete kőszénnek találta.

Mehádián van három osztályu elemi iskola, egy római kath. és két gör. kel. plebánia. Nemzeti iskolája említtetik már 1774. évben.

A lakosok itt többnyire kövekből és téglákból épült házakban laknak, melyek részint zsindelylyel, részint cseréppel vannak fedve, — a város némely részében zsindelylyel fedett faházak vannak.

A házaknak nem szélei, hanem csúcsai állnak az utczára. Ilyen ház egy-két, némelykor három szobából áll, közepén a konyha. Falból készült házakban padolt szobák vannak, a többiekben csak vert talaj.

Egy oly szobában az egész családnak fekhelye van. Mehádián a határőrnek többnyire szalmazsákja és egy pár párnája van, valamint kallott gyapjuból készült takarója. A kerület többi községeiben ilyenről szó sincs. Ott a takaró a saját készítményű pokrócz vagy épen a nappal viselt ruha. A közönséges határőr szobájában káposzta- és ugorkahordókat,

[1]) Griselini: Versuch I. 155. lap.

némelykor tököt, krumplit, sajtot, sőt pálinkát is tart, és azért a tartózkodás az ilyen szobában nem valami kellemes dolog volt.

A vidék oláh lakossága sokat tud mesélni Herculesről, kit a népmese Jorgovánnak nevez. Schott Arthur és Albert az oláh regék és mesék közlői és ismertetői mindezeket a meséket nem ismerték. [1])

Az ujkor e vidéknek a karánsebes-orsovai vasutat hozta ajándékul, melynek itt két állomása van: Mehádia és Herculesfürdő.

A hajdani miháldi oláh kerülethez következő falvak és prediumok tartoztak:

Miháld vagy Nagy-Miháld, ma Mehádia.

Balvasticza, ma Vallia-Bolvasnicza. 1436.

Belibuk vagy Belabuk, ma Bela-Reka. 1439.

Belethin. 1528. ma Poljetin.

Bokosnicza, olykor Bokosticza 1575. A karánsebesi kerületben feküdt 1468. 1603.

Vallia-Bolvasnicza. 1436.

Budisincz, predium 1590.

Chladnyk, predium 1590.

Csebnyak 1528. 1566. 1569. A karánsebesi kerületben 1588. 1589. 1598.

Cserna vagy Csorna 1436.

Czerova predium 1590.

Domasnia. 1452. A karánsebesi kerületben 1582.

Felső- és Alsó-Falu. 1550.

Fazakas. 1439.

Felső-Fejérviz. 1550. A Bela-Reka patak közelében.

Alsó-Fejérviz.

Felsuncza predium 1550.

Gubanachva predium 1590.

Halandin. 1550. A karánsebesi kerülethez tartozott. 1569.

---

[1]) Schott: Walachische Maerchen. Stuttgart, Cotta. 1845.

Hidegpatak. 1548. Karánsebes vármegyében fekvőnek mondatik. 1552.

Hosszumező. 1436.

Jabolcsina. 1402. 1447. A halmosi kerülethez tartozott. 1548.

Jablanicza. 1439. 1501. 1590.

Jardasnitza vagy Jardasticza 1436.

Alsó- és Felső-Kalva predium. 1590.

Kalvicza, a miháld-almási kerületben. 1540.

Kanisa, a XVI. században.

Kraloposvitza, a miháldi vagy almási kerületben. 1540.

Királymezeje. 1402. 1436. Máskép Kis-Királymező 1439.

Krivapatak (Alsó-, Közép-, Felső-Kriva.) 1436. 1440.

Krivicza predium 1590.

Krusócz vagy Krusovecz 1447. 1548. A karánsebesi kerületben 1598.

Nagy- és Kis-Lukavicza 1440. 1447.

Kis-Miháld 1528. 1566. 1575., — a karánsebesi kerületben feküdt 1588. 1598. években, ma Mehadika.

Moznik, 1528.

Nerenthe, 1440.

Orbágy, 1440.

Porho, ma Pirhova 1528. 1565. 1575. — a karánsebesi kerületben 1588. 1598.

Plugova 1439, — a karánsebesi kerületben. 1577.

Mehadika. Régi neve Kis-Miháld, megkülönböztetésül Nagy-Miháldtól, mely a mai Mehádia neve volt. Mehadika történetét a XV. századdal lehet kezdeni, mert Ulászló király Mehedyka, Csebnyak és Perho (ma Pirhova) falvakat (possessiones) Mehadikai Miklós fiainak: László, János és Mihálynak, Rada Jánosnak, Myhedikay Novák fiainak: Péternek és Lászlónak, végre Gerlistyei Lászlónak, — ugy látszik János fiának — adományozta. Melyik Ulászló királytól származik ez adomány? Kemény József azt állítja, hogy I. Ulászlótól, ki 1440—1444. viselte a koronát, mert miután Mátyás király a fennebbi adományt 1484. évben megújította, világos, hogy

nem II. Ulászlóról lehetett szó, ki Mátyás után uralkodott. Ulászló király adománylevele, miként egy későbbi pör alkalmával a pöriratban idéztetik, Tordán kelt 1568. év október 31-én. [1]) De ez kétségtelen hiba az évszámban. Fenmarad még a keltezés helye, mint nehézség; mert hogy I. Ulászló valaha Tordán vagy általában Erdélyben megfordult volna, arról nincs tudomásunk, — Zápolyai János király 1528. évben Gerlistyei Gábornak, ki magának Erdélyben érdemeket szerzett, a miháldi kerületben fekvő Mehadyka, Uzredek, Porho, Csebnyak, Belethin és Moznik helységekre, utódjai javára is szóló uj adományt ad, mely helységeket, valamint már Gerlistyei Gábor szülei háborítlanul birták, ugy ő is birja. A Domasniára szántásra menő mehadikai jobbágyok említtetnek 1539. évben (l. Kornia.) A Gerlistyeiek fiu- és leányága közt a miháldi kerületbeli Myhedyka, Thuregova, Csebnyak és Perho iránt 1566. évben pör támadt. Midőn Vajda Bona karánsebesi porkoláb és Brathovan Márton nevezett évben ott az osztályt végrehajtani akarták, az alperes Ombozy György kivont karddal állt ellen az osztálynak. A pör Gerlistyei Péter és György ingerálása folytán 1569. év végéig elhuzódott, a midőn is elismertetett, hogy Mehedika (alább: Myhadyka), Csebnyak, Perho, Kopácsi, Gerlistye, Prilipecz falu és a vallisorai részjószág a Gerlistyeiek vevési szerzeményét képezi. Vajda Bona felesége Gerlistyei Erzsébet 1575. év elején pörrel akarta Gerlistyei Györgyöt és Pétert kényszeríteni, hogy Thuregova, Bokosnitza, Plesiva, Kis-Myhald máskép Myhedika, Perhova, Csebnyak, a miháldi kerületben fekvő falvakban, valamint Prilipetz és Ruderia faluban neki részt adjanak. De a fejedelem 1576. azt itélte, hogy e jószágok uj osztály alá nem jöhetnek. Gerlistyei István 1588 (?) évben tiltakozik, hogy György, János és Miklós szováti Ombozy Miklós részbirtokait, melyek Szörény vármegye karánsebesi kerületében, és pedig Mihadika, Porho, Bolvasnitza, Rudaria stb. falvakban fekszenek, az ő kizárásával megvegyék.

Báthory Zsigmond 1598. évben rendeli, hogy Gerlistyei

[1]) Árpádia, Történeti zsebkönyv, I. k. 205. l.

István, János és Miklós osztatlan részbirtokai a szörényvármegyei karánsebesi kerületben fekvő Krusovacz, Mehadika, Terregova stb. faluban elkülöníttessenek és kinek-kinek számára az ő osztályrésze kihasíttassék. (L. Gerlistye, Bolvasnitza, Terregova.) A karánsebesi kerület 1603. évi összeirása szerint Mehedyka faluban Gerlistyei György 5 portáról, Rada Miklós, Borczun György, [1]) Szabó Miklós és Frusa Mihály mindegyik egy-egy portáról adózott. Látszik tehát, hogy Mehadikának legelső fölemlítése óta a Gerlistyei család itt folytonosan birtokos volt. A XVIII. században Mehadika, fekvésénél fogva, a mozgalmas időben csak mindig Mehádia sorsában osztozhatott. A zsupaneki oláh század alakitásakor azonban megtörtént, hogy Mehádia mindjárt 1769-ben e zászlóalj területéhez csatoltatott, mig Mehadika csak 1774. évben került katonai igazgatás alá, midőn t. i. a zsupaneki hadtest oláh határőri zászlóaljjá szerveztetvén, területi nagyobbítást nyert. Az oláhbánsági határőrezred fennállása utolsó idejében Mehadika a pettniki századhoz tartozott.

Van itt 1780. év óta két gör. kel. plébánia, a főtemplom 1794. évben, az iskola 1833-ban épült. Mehadika, a hasonnevű patak mellett, két órányira Pettnikhez éjszakra, és 80 lábbal magasabban fekszik Mehádiánál. Itt vezet keresztül az országut Karánsebesről az almási völgybe. Nyugotra a Walia Die nevű magaslaton van a legtöbb gyümölcsös, délre Walia Paului, hol többnyire szántók és kaszálók vannak. Keletre van Dossu Werindinului, az az a Verendin nevű községgel határos legelő, továbbá Dialu Busorului, Mosnikului és Maranu, melyek a patak szine fölött 240 lábnyira fekszenek. Délre az országut vezet Pettnik és Kuptore faluba. A Korniára vezető út a hasonnevű hegyen megy keresztül.

Mehadika a verendini legelőkkel és szántókkal, Lunkavicza, Domasnia, Kornia telkeivel, délre Kuptora, Globukrajova legelőivel, nyugotra Pirhova faluval és Kolnicsa nevű kincstári erdővel, éjszakra a pettniki század kincstári erdejével határos. A község területén léteznek a Kulmia Roschului,

[1]) Rudaria közelében még ma is van Kraku lu Borczun nevü hegyágazat.

Obersia, Belintinului, Kulmia Krajovi, Dossu Briassovÿ nevű erdők, melyek a Muntje Szemenikig terjednek. Itt a Kulmia Ratkony a határt képezi a terregovai és pettniki század közt. Az erdőség többnyire bükkfából áll.

E területen folyik a Mehadika és Krajova patak. A Mehadika patak az Isworu Briasowy, Kracsi, Roschki, Isworu Sirbului, a Bielintin mare és Mik nevű források képezik. Ezek Gura Belintinului vidékén a mehadikai patakkal egyesülnek. E patak, valamint Mehadika falu, régentén szintén Kis-Miháldnak neveztetett, és 1584. és 1589. évi oklevelekben olvassuk, hogy Kuptore ad fluvium Kis-Miháld feküdt. Az 1717. évi összeirás Mehedikát 50 házzal említi.

Jelenleg Mehadika 221 házból áll, lakja 1992 oláh. Területe 16762 k. hold 1180 □ öl. Tartozik Szörény vármegye terregovai járásához.

Mendrisnak, hajdan praedium a halmosi kerületben, melynek birtokába 1555. évben Bökös László és Laczuk Ferencz gyermekei beigtattatnak. (L. Bozsovics.)

Ménes. Hajdan praedium a halmosi kerületben, fekvését a Mönisch patak mentén kell keresnünk Bozsovics közelében, minthogy e patak igazi neve Ménes. Bozsovics és Lapusnik falu, Myneecz stb. praedium egyezkedés folytán Bökös László és Laczuk Ferencz gyermekeinek jutván, ezek 1555. évben Karánsebes vármegye által ott beigtattatnak. (L. Bozsovics.) A XVI. század elején Ménes és Agyagos falvak, mint a gersei Pető család birtokai neveztetnek. Ezek határozottan Krassó megyében fekvőknek mondatnak, és azért a két Ménest egymástól meg kell különböztetnünk; de azért a krassói Ménes is közel fekhetett a hasonnevű szörénymegyei Méneshez, hihetőleg Oravicza közelében, a Ménes patak forrásánál.

Mészfalu, ma egyedül csak Vaar név alatt ismeretes, mely annyit jelent, mint mész, mert itt a mészégetés és az azzal való kereskedés régi időtől fogva divatos. A Vaar névnek tehát semmi köze a magyar vár szóhoz. Vaar keletre magas hegyekkel határos, nyugotra egy órányira Jász, másfél

órányira Karánsebes, [1]) éjszakra félórányira Csiklyén, egy órányira Szervestie fekszik.

E falu története a XV. század elejére vezet. Ozorai Pipo temesi főispán Temesvárott 1411. június 3-án kelt itélőlevelében Muthnoki Farkas, István és Lászlónak a Mezfalva nevű birtokot, (possessionem) mely a Mezpataka folyó vagy patak mellett a sebesi kerületben vagy tartományban fekszik, és melynek békés birtokában 32 esztendő óta vannak, a felperesek ellen odaitéli, — ebből a falu létezése a XIV. században kétségtelenül kitünik. A felperesek: Pál, Mátyás fia, Dénes Miklós fia, és testvérei Kristful, Kristful fia, és másik Kristful, Péter fia, ki testvére volt Pálnak, Mátyás fiának. A nemzedékrend tehát ez:

Mátyás		Miklós	Kristful
Péter,	Pál,	Dénes.	Kristful.
Kristful			

Zsigmond király, Ozorai Piponak ez 1411. évi itéletét, ugyanez évben a pörnyertes alperesek bemutatása folytán átirja és megerősíti. Mátyás király 1480. évben örményesi Fiáth Lászlónak a sebesi kerületben fekvő Jász, Mezfalu, Cserenyes és Kéregh falut adományozza. (L. Bolvasnicza.)

Kinisy Pál temesi főispán, a szörényi al-bánokkal tartott törvényszéken 1485. évben e falut Rakoviczay Lászlónak itéli oda Bizerei Miklós ellen.

Gerlistyei Jakab és Macskási Péter szörényi bánok Orsován 1504. évben egyeztető itéletet mondanak Margay György és Pribék László, máskép Rakoviczay László ügyében; miután t. i. az utóbbinak anyja Dorottya, mintegy 20 év előtt, fiának török rabságban távolléte alatt Akzinÿ Kziny és Var, máskép Mezfalu [2]) Szörény vármegyének karánsebesi kerületében fekvő jószágokat Margay Jakabnak, a fönnevezett Margay György apjának 160 aranyért elzálogosította, Pribék László most e jószágokat viszszaváltani kivánja.

[1]) Emliti már Báthory Zsigmond 1588. évi levele, hogy Jász és Mészfalu Karánsebessel határos.

[2]) Az aradi káptalan 1504. évben, ellenzésben minden eddigi adatainkkal állítja, hogy Kzyn falu másik neve Mézfalu volna.

Azonban fennakadnak a zálogos összeg mennyiségében, Pribék azt 160 aranyban akarván lefizetni, Margay ellenben hivatkozással az idők zűrzavarai miatt jelenleg kezénél nem lévő kétrendbeli oklevélre, 400 aranyat követel. A szörényi bánok itélete ez ügyben ugy hangzott: hogy lefizetvén Pribék 160 aranyat, birják a felek közösen a pörös javakat mindaddig, mig Margay vagy begyőzvén állítását, mind a 400 aranyat megkapja, vagy annak bizonyítására képtelensége kitünvén, ellenének a jószágot végkép átbocsátani lesz köteles.[1]) A karánsebesi törvényszék 1548. évben Petrovics Péter temesi főispánhoz tett jelentésében említtetnek Peya Demeter, Osztrosics Gáspár jobbágya, Berla Péter, Pether Jankul, Beyz .... János szintén Osztrosics Gáspár jobbágyai; Peschina Miklós, Laczkó Mátyás Mothnoki Ferencz jobbágyai; Laczkovich Imre, Machovics Mihály, Pazketha Zthan, Pribék Márton jobbágyai; Dragomér Jovan, Pribék László jobbágya, — mindnyájan Mezffalw községből, a Vajda Gergely elleni pörben. 1577. évben Berta Gáspár leánya Katalin, kalovai Gámán György felesége egy részről, és Berta Gáspár fiai Miklós és Ferencz másrészről, Macsova, Pestere, Obresia, Meszfalu stb. részbirtokaira nézve egyezségre léptek, még is ennek meg nem tartása miatt 1585. évben per támadt. (L. Macsova.) Még 1584. évben Macsovay Mihályné Katalin leányai Veronika és Magdolna, és Pobora László maguk személyében, Gámán György felesége Katalin, és Anna, Macsovay máskép Birta Miklós leánya nevében Szörény vármegyénél az ellen tiltakoznak, nehogy Báthory István lengyel király és Báthory Zsigmond erdélyi vajda, Mutnoki Ferencz és Mihálynak a karánsebesi kerületben fekvő részjószágai, melyekhez Meeszfalva is tartozott, valakinek uj adomány czímén átadassanak. A következő évben Moses Borbála, Mutnoki Mihály özvegye tiltakozásáról elállván, Mezfalva stb. birtokára nézve rokonaival egyezkedik; 1590. évben a Pribék család tagjai is egyezkednek Var, máskép Mezfalva birtokára nézve. (Lásd: Jász.) Mutnoki Ferencz özvegye pedig Simon Erzsébet 1599. évben Mészfaluban levő

[1]) Magyar Tört. Tár. I. köt. 177—178. lap.

részét Simon János fiainak hagyományozza. Az 1603. évi karánsebesi összeirás szerint Mészfalván Osztrovi Gáspár, Motnoki Ferencz, Pribék János és Pribék Mátyás egy egy portáról adózott. Látjuk ebből, hogy a meddig történeti adataink terjednek, mindig ugyanazon családok voltak Mészfalu birtokosai.

Emlékezetes dolog e korból, hogy Osztrovay Gáspár, németii Fejér István özvegyének 25 forintot kölcsönözvén, ez utóbbi 1568. évben egy Berzan Péter nevü mészfalvai jobbágyát elzálogosította Osztrovynak, mig ezt tőle ismét kiválthatja. Szabó András, fiai Mihály és Miklós nevében 1628. évben tiltakozik, hogy Kamuthi Miklós az ő részjószágait Domasnia, Csiklén, Mezfalva, Ökörpatak stb. falvakban Jósika Farkasnak eladhassa. (l. Domasnia.)

Midőn 1699. évben Macskási Péter ügyében Vaar faluból három tanú kihallgattatott, e falu a tisztelendő szerzetes atyák birtokának mondatik, (possessio Reverendorum Dominorum Patrum) mi által valószinüleg a karánsebesi zárdára céloztatik.

Var néven ismeri e falut az 1690—1700. évi összeirás is. A zsupaneki zászlóalj alakításakor, Waar annak területéhez csatoltatott és igy katonai határőri igazgatás alá került. Utóbb a végvidéki intézmény tágasabb tért nyervén, az oláh-illir ezredhez csatoltatott, a mi az oláh-bánsági határőrezred egy ujabbkori hivatalos jelentése szerint 1772. évben történt. A katonai végvidék utolsó éveiben Vaar az oláhbánsági ezred ohabai századához tartozott. A magyar alkotmány a karánsebesi szolgabirói kerületbe kebelezte.

Van itt 866 oláhajku, gör. kel. lakos egy plébániával és iskolával.

A hegységek és erdőségek : Werwu Batrin, Blidariuluj és Tartaruluj. Korabinszky mondja, hogy War a Sovillo hegynél fekszik.

A falu területe 4140 hold, 1220 □ öl. Rajta 115 ház.

Mészkő. E faluról egyebet nem tudunk, mint hogy a karánsebesi Fodor család némelykor innen irta melléknevét. Lásd az 1561—1563. évi okleveleket.

Felső-Mihelencz, hajdan falu a karánsebesi kerületben Temes megyében. II. János király 1563. levele szerint Ohabicza, Felseomyhelencz, Bolvasnicza, Apadia stb. a Bizerei család birtoka. (lásd Bizere). 1580. Chyklán Anna és fia János tiltakoznak, hogy Gámán Ferencz, György és Miklósnak a Szörény vármegye karánsebesi kerületben fekvő Ohabicza, Obresia, alsó és Felső-Miheyencz (más okmányban Miznyencz) Mál stb. birtokokra uj adomány adassék. (l. Bizere.) 1584. Gámán Anna, Fiáth Lajos neje egy hosszu birtokviszálynak véget vet a Gámán Miklóssal Vercserova, Obresia, alsó és felső Mihejencz stb. faluk iránt megállapított egyezkedéssel. (l. Kalova.) Zsigmond király 1406. tekintetbe véve, hogy Dénes, Csuka fia a királyt több hadjáratban követte, és kivált a mult télen és a jelen évi nyáron Bozniában a lázadó Hervoya ellen magát kitüntette possessionem Lopathaka alio nomine Myhalyanch vocatam in districtu Comyati existentem, mely 10 jobbágytelket magában foglalt, melyet ő és testvére Stanislaus, továbbá Miklós fiai: László Mihály és János, végre Batrata fiai: Miklós, Farkas, Péter és Mihály, és ennek következtében az ő szüleik hactenus more Keneziatus tenuissent et possedissent, et in cuius dominio ipsi existerent de presenti, uj adománykép adományozza. Ipsos siquidem et eorum soboles more et adinstar ceterorum regni nostri nobilium de plenitudine nostre regie potestatis nobilitamus, nostro duntaxat beneplacito perdurante. Az uj adomány szerint Lopathaka alio nomine Myhalyanch falunak fele Dénest és Sztaniszlót, a másik fele pedig nevezett Jánost, Farkast, Pétert, Mihályt és a másik Mihályt örököseikkel illeti. (Macskási ltár.) Különben Ráth K. szerint a bosniai hadjárat Hervoja ellen 1405. évben folyt. A király fennebbi levele pedig kelt 1406. június 10-én. — II. János király 1561. évben az ő kanczellárjának Csáky Mihálynak részjószágokat adományoz Ohabicza, Felsewmyhelench, Bolvasnitza stb. faluban, Temes megye karánsebesi kerületében; (lásd Bizere) (Csáky levéltár.) — Bizerei János 1495. évben a karánsebesi és borzafői kerületben fekvő Bizere, Kalova, Glimboka, felsevmyhelencz, alsó Myhelencz, Bolvasnitza, Apadia, stb.

részbirtokait Gámán Györgynek elzálogosítja. (lásd Borzafő. és 1433. 1438. 1439. adatok Bizere alatt.) Mihelencz 1475. évben Kethmyhelencz Temes megye sebesi kerületében, birtokosztály. (lásd Bizere) 1492. Mihalyencz (l. Bizere) 1495. Felső Myhelencz, Alsó Myhelencz (lásd Bizere.) 1500. Mihalencz u. o. Johannes literatus de Mihalencz 1458. mint kir. ember vesz részt, midőn az aradi káptalan Korneth Mihályt és gyermekeit Mezőhát, Mezőalya és Sztremtura birtokába igtatja. (Pap M. Történeti Lapok. I. Folyam. 207.)

Mikefalva. Az erdélyi díéta 1650. évben e szörénymegyei falut Lugos és Karánsebeshez tartozó, controversia nélküli fiscalis jószágnak declarálja. Bizonytalan marad azonban, hogy a mai krassói, vagy szörénymegyei területen feküdt-e? a fennebbi egyetlen adat nem szolgáltat támaszpontot.

Miraja, hajdan falu a karánsebesi kerületben, Mátyás király 1468. Örményesi Lászlónak és Lajosnak és Macskásy Jakabnak uj adományt ad Padurencz, Myraia, Petrosnicza stb. nevü birtokára. Egyuttal, t. i. deczember 29-én megparancsolván az aradi káptalannak a beigtatást, ez február 9-én jelentést tesz eljárásáról. (Teleki, Hunyadiak kora. XI. 359. 360.) (lásd Golecz.)

Mocserisch, falu a Nera patak mellett, a krassómegyei Szászkához keletre. Az aradi káptalan 1439. évben Csornai Mihályt és Balást Csorna, Plugova, Toplecz stb. birtokába igtatta, mint szomszéd részt vesz Georgius de Mochorus. Talán ő az a Machorsy György, kit 1451. évben Hunyadi János kir. emberül kijelöl, hogy az aradi káptalan küldöttjével a Csornaiakat Dranko (Drenkova) vár birtokába igtassa. Egy másik ezen koru levélben: Georgius de Mochoros néven említtetik. Mátyás király 1484. évben Gerlistyei Jakabnak uj adományt adván, a halmosi kerületben fekvő Gerlisthe, Rudaria, Prilipecz stb. birtokára, mint királyi embert említi Lazarum de Bosowyth és Stephanum de Machoris, = azaz Mocseris. Az igtatásban részt vettek Machwrisy István és János. Az aradi káptalan igtatási jelentésében az utóbbi kettő, mint az igtatásnál megjelent szomszédok neveztetnek. A karánsebesi kerület 1603. összeirása szerint Moczeris

faluban Czorczok Ferencz $^1/_4$, és Baja László 1 portáról adóztak.

Az állitást, hogy e helység régi magyar neve Mocsáros lett volna, nem találtam igazolva. A csanádegyházmegyei Történelmi Adattár, is ugy véli (II. k. 244. lap) hogy a falu mocsáros helyen keletkezett, és hogy onnan Mocsáros nevét kapta. Más állítás szerint e falu régi neve Bucsenisch lett volna, mert e tájon akkor mohar, köles és erischkán kivül, — mely utóbbi a bükkmaghoz hasonló — egyéb vetemények nem léteztek az ember táplálására. Mondják, hogy a falu első telepitői két Njegru és egy Jana nevü család lett volna, az előbbiek Berlistye kincstári faluból, a harmadik Oláhországból származtak.

Van a falu területén Mormintje Ungurilor, azaz magyar temető nevü hely, mely mindenesetre a falu régi magyar lakóira emlékeztet. Az erdőség sürüiben rejlő régi temetőben magyar feliratu keresztek még találhatók.

Mocserisch, melyet Korabinszky a térképen Moseris a lexiconban Meschericsch alakban emlit, az 1690—1700. évi összeirásban a halmosi kerület falvai közt soroltatik elő, és a mai hangoztatásnak megfelelő Mocseris módon irva. Tán nyelvészetileg a morva Meserits-hez tartható. »Mossoricz« 1717. évben 26 házzal birt; Mazerisch 1734 az almási kerületben. A kantonalis rendszer idejében a kantonnak és főnökének székhelye volt. A zsupaneki zászlóalj határőri terület nagyobbitására Moserics falu is igénybe vétetett. Az oláhbánsági határőrezed fennállása idejében Mocserisch a dalbosetzi század területéhez tartozott.

A falu területén található a Mocserisch (Wallia Mocserischului) nevü vizgazdag patak, mely nagy vizálláskor 4—5 ölnyi széles, 3—4 lábnyi mély. Éjszakról délfelé folyik a falun keresztül, és a Nerába szakad. Léteznek azonkivül a Ducsinu-Kilimenu, Zerkovitza és Tisch nevü patakok, melyek szintén éjszakról délfelé folynak és a Nerával egyesülnek. Mocserischtól egy órányira 6 öl magasságról szakadó vizzuhatag van.

Mocserisch lakosai többnyire görvélyesek, minthogy a Wallia Mocserischului patak vizét iszák, mely tufaköveken át folyik.

Mint á régi korban, ugy ma ismét Szörény megyéhez tartozik a falu és pedig bosovicsi járásához.

A falu területe 6827 hold 1341 öl, 105 házban van együttesen 1122 oláh lakos.

Az itteni templom 1802, az iskola 1828. évben épült.

Moznik, hajdan falu a mehádiai kerületben. Zápolyai János király 1528. évben Gerlistyei Gábornak Csebnyák, Porho, Belethin, Moznik stb. birtokára uj adományt ad. (lásd Mehadika) Kemény József és utána Nagy Iván hibásan Morzik-nak irja a helynevet. (Arpádia. Történeti zsebkönyv. I. 174 és Nagy Iván: Magyarország családai IV. 377. lap.) E név fenmaradt a Klisszurában, mert a bersaskai század területén most is létezik a Mosznik hegy, melynek alján a Bersaska patak folyik.

Mörul, lásd Almafa. Egy 1694. évi feljegyzés szerint a bécsi hadi levéltárban Merul évenkint 80 forintot jövedelmezett, 1717. évben itt 52 ház találtatott.

Musczel, hajdan falu a karánsebesi kerületben. Az 1603. évi összeirás szerint Tivadar János 2, Sáfrán Péter 1, és Simon János 1 portáról adózott itten. Borlova és Petrosnicza sorában említtetik és e körülmény tán Musczel fekvésére utal. Bakóczy Ferencz 1530 de Mwschel melléknévvel fordul elő. Sem az egyik sem a másik helynév nem létezik ma többé, de van Erdélyben Muncsal és Muncsel falu Hunyad és más megyékben.

Nagypatak. Lásd Valiamare.

Negoteste, máskép Bisztra. Lásd Ohaba Bisztra.

Nerr. Veres Ferencz szörénymegyei szolgabiró 1636. Gámán Sárát, Macskási Miklósnét a leánynegyeddel megkinálja Vercserova, Kalova, Mál, Nerr stb. birtokokról, melyek csak a fiuágat illethetik. A karánsebesi kerületben feküdt, ma nem létezik. (lásd Obresia.)

Nerenthe. Ugy látszik, hogy e falu a miháldi kerületben a Nera körül létezett. I. Ulászló király 1440. a csanádi káptalannak meghagyván, hogy Temeselyi Lászlót és Dést, Nagy és Kis Lukavitza, Tapolcsán és Közép-Kriva birtokába igtassa, e feladatra királyi emberekül ezeket nevezi: Stephanus Forró de Nerenthe, Nicolaus Vizes de Zolobagh Lu-

kács ugyan onnan, Dobrocha Péter de Szépmező, Szentesy János, Szentesy Pál, Fejérvizi László, Miháldi László, a káptalan pedig szomszédoknak nevezi: Ruszkai Mihályt és Orbághi Pétert.

Nirestye. Alsó- és Felső- Nyristhe, hajdani praediumok felét Báthory Zsigmond 1597. évben Tivadar Lászlónak, Miklósnak, Péternek és Jánosnak adományozza. A törökök eddig a bogsáni várhoz foglalták. Midőn Barcsay András 1598. Krassó mezőváros és Goruja falu birtokába vezettetik mint szomszédok részt vettek karánsebesi Tivadar László és Miklós jobbágyai: Bala Dikul és Kerekes János Nerestye faluból. Szörény vármegyében feküdt, kerületét nem tudjuk. Nem lehetetlen, hogy a mai Krassó vármegye területén létezett. A rokonhangzás daczára megkülönböztetőnek vélem Nyires falutól.

Nyires, máskép Maszthakon, hajdan falu Szörény vármegye karánsebesi kerületében. Van Hunyad vármegyében Meszteaken, máskép Nyiresfalva; Kővárvidékén Mesztaganul, máskép Kis-Nyires és Zaránd megyében Meszteaken vagy Mesztakeny falu. Oláhul masztàka annyit jelent, mint nyirfa, e szóból vette a szörényi falu is nevét. Birta Masthakon falut 1467. évben Örményesi Lado, ki azt Székas, Szadova és más birtokaival Mutnoki László, István és Sandrin birtokaival oly szabad egyezséggel összekötötte, hogy a mely egyezkedő fél magtalan meghalna, annak birtokait a túlélő fél örökölje. 1501. évben Fiáth Lajos és László Nyires, Jarmenes stb. birtokára nézve egyezségre lépnek. Fiáth Ferencz 1531. évben tiltakozik, hogy János király Mazthakon és egyéb birtokait eladományozhassa. János király 1534. Novesa Miklóstól jószágait annak hűtlenségeért elvevén, Fiáth Ferencznek adományozza, — e jószágok közt volt Mazthakan részbirtoka is. (l. Örményes.) Fiáth Zsigmond 1613. évben tiltakozik, hogy Báthory Gábor fejedelem Bukin, Pojan, Petrosnicza, Golecz, Szlatina, Valemare, Nyires stb. falvakat eladományozhassa. Ezen tul e falunak hire egészen eltünt, a nélkül, hogy tudnók, mikor pusztult el. (lásd Örményes.)

Novakfalva, lásd Glimboka.

Obresia. Karánsebeshez éjszakra a Bisztra patak mel-

lett. A XVI. század közepe előtt nem ismerjük e falu történetét. Legelőször szól Izabella királyné e faluról, midőn 1547. évben azt irja, hogy nemes Kalovai András egy Obrez falubeli, Fratuza nevű oláhot megölt a karánsebesi uton. II. János király 1563. évi levelében említtetik egy nem-nemes: Jovon, néhai Opprian fia, Obresye faluból, ki Bizerei Péter özvegyét Katalint nőül vette, de ki azért a Bizerei család birtokába nem lépett, mert Katalin fia János magtalan meghalván, a jószágokat Bizerei Gámán László és Péter, valamint Ferencz és György vették át. 1566. évben Obresia, Kalova, Glimboka stb. falvak iránt a Gámán és Csulai család egyezségre lépnek, mely szerint Mál, Glimboka, Ravna, Vercserova, Kalova és Obresia falvak iránt minden pörtől elállnak. Özvegy Gámán Jánosné a maga részbirtokát Obresián Borczon Ferenczcnek 40 forintért eladta, ettől magához váltotta özvegy Gámán Andrásné, kitől két fiára: Ferenczre és Lászlóra származott. Az utóbbi 1566-ban testvérének részét 20 forintért magához váltotta. Báthory Kristóf vajda 1576. évben Gámán Annának atyai jószágaira Kalova, Obresia, Vercserova stb. falubau Szörény megye karánsebesi kerületében uj adományt ad, de Gámán Miklós ellentmond a beigtatásnak, és 1580. évben pörbe keveredik Fiáth Lajossal, Anna férjével, kikkel végre 1584. évben egyezségre lép. Még Benczencz hunyadmegyei falura maradt fenn viszály és arra nézve is megegyeztek 1588. évben. Berta Gáspár leánya Katalin, kalovai Gámán György felesége közt egy részről és Berta Gáspár fiai Miklós és Ferencz közt más részről 1577. évben Macsova, Pestere, Obresia, Brád stb. részbirtokaira nézve egyezség jött létre, de minthogy annak föltétele, hogy t. i. Gámán Györgyné négy év mulva a részbirtokok tulajdonába eresztessék, meg nem tartatott, ebből 1585. évben pör támadt és Báthory Zsigmond ugyanez évben megparancsolá, hogy Gámán Györgyné az egyezkedés tárgyát képező részjószágokba Obresia, Pestere stb. faluban beigtattassék, mely beigtatás azonban ellenmondásra talált.

Gámán György, Ferencz és Miklós már 1580. évben uj adomány folytán Obresia, Kalova, Vercserova, Mál stb. részbirtokába igtattatnak, noha Csiklan Anna és fia János az

uj adományozás ellen tiltakoztak. A szintén perlekedő Rakoviczay János tiltakozása Obresiára nem terjedt ki. A fennevezett György is tiltakozik 1588. évben az ellen, hogy Miklós és Anna, Fiáth Lajosné az ő ősi részbirtokára nézve Apadia, Glimboka, Vercserova, Obrezia stb. faluban egyezkedést köthessenek. És itt utólagosan meg kell említeni, hogy 1577. körül Várkonyi Jánosné Borbála, jószágrészt követelt Obresia, Vercserova stb. faluban.

Gámán György 1592. évben János halála után Obresiát magának követeli örökségül. Két évvel utóbb Bartakovics Gáspárné, Baranyai Anna Alsó-Obresia részét elzálogosítja. Rövid idő mulva (és pedig még 1594. évben) Bartakovics Gáspár és felesége Alsó Obresia, Pestere és Macsova faluban levő részjószágaikat másfél ezer forintért eladták Gámán Györgynek és Lázár Ferencznek, és miután Fiáth Ferencz azon ürügy alatt, mintha neki Bartakovics Gáspár adósa volna, szintén a jószághoz akart nyulni, Gámán György és Lázár Ferencz Palatics György bán oltalmához folyamodtak, minthogy ők az eladók közel való rokonai, és a jószágok már azelőtt is náluk zálogban voltak. Felső-Obresian 1634. évben Bukur Miklósnak Dregan Péter, Gámán Miklósnak Pazkotte, Duma Gáspárnak Gallia Péter nevü jobbágya volt, kik törvényszék előtt a Bukur család ottani birtokviszonyára nézve tanúvallomást tettek.

A Bukur család akkor a Bakóczy családdal állt rokonságban, következőleg :

Romoz Miklós (Bukur Katalin)

Pókay János (Bakóczy Anna)

Bukur Jakab (Bakóczy Magdolna)

Ersók (Domsa László.) Tóth Gáspár (Bakóczy Borbála.)

Miklós.

A Bakóczy-féle itteni birtok három részre, ugymint Magdolna, Anna és Borbála közt felosztatott. Magdolna része Miklósra szállt, örökségkép, Anna része Jósika Ferenczneknek elzálogosíttatott, kitől Bukur Miklós magához váltotta, Borbála részét Duma Gáspár szolgabiró pénzen vásárolta meg.

A XVI. század vége felé a Gámánok mellett uj birtokosok tünnek fel. Báthory Zsigmond fejedelem 1597. évben Török Advigá-nak, Macskási Péter nejének uj adományt ad a szörénymegyei karánsebesi kerületben fekvő Obresia, Vercserova, Kalova falura és Ples pusztára. A beigtatásban részt vett Dragan Péter és Máté és Ádám Miklós Alsó-Obresiáról. Az előbbi kettő Bukur Miklós, az utóbbi Fiáth Lajos özvegyének jobbágya.

A karánsebesi kerület 1603. évi összeirása szerint Obresia faluban Bakóczy István és Nagy András egy-egy portáról adózott, kik tehát szintén ide való birtokosok voltak. Ugyanez évben beigtattatik Gámán György a neki Baranyai Anna által elzálogosított macsovai, alsó-obresiai és pesterei részjószágokba.

Bethlen Gábor fejedelem 1628. évben Gámán Margitnak, limbai Mohácsi István nejének és a hajadon Gámán Sárának, [1]) ki mindkettő karánsebesi Gámán László leánya, uj adományt ad a Hunyad megyében fekvő Benczencz falura, és a Szörény megyében fekvő Obres, Glimboka, Kalova, Rafna, Vercserova és Mál nevű pusztáknak részbirtokaira, és beigtatásukat rendeli. Ez alkalommal említtetik Czepeu János, Duma Gáspár jobbágya Obresiáról, ki az igtatásra volt kiküldve; valamint Bukur Miklós obresiai jobbágya Kriván Farkas. Még ugyanez esztendőben Gámán Margit az ő férjének Mohácsi Istvánnak 600 frtért beirja a szörénymegyei Kalova, Obresya, Glimboka, Prebul stb. faluban levő részbirtokait.

Veres Ferencz diák, szörényvármegyei szolgabiró 1636. évben Gámán Miklós által küldetvén Gámán Sárához, Macskási Miklósnéhoz ment, őt megkinálván a leánynegyeddel szörényvármegyei Felső-Obresia, Glimboka, Kalova, Rafna, Vercserova, Mál és Nerr falvakban levő részbirtokairól, mivel ezek a leányágat nem illetik, csak a fiágat. Gámán Sára részint azért, mert a jószágot illető irományok mind nénjénél, Gámán Margitnál, Török János özvegyénél vannak, részint

[1]) Sára 1633. már Macskási Miklós neje volt. Gámán Margit pedig 1634. évben már özvegységen is keresztül menvén, Török János neje volt.

mert a jószágok egy részét vele osztatlanul birta, nála nélkül semmi választ nem adott. Tivadar Gergely 1641. évben egy jószágcsere folytán Gámán Sárának, Macskási Miklósnénak Alsó-Obrisián egy jobbágytelket, melyet Gámán Miklóstól zálogban kapott, átenged. A következő 1642. évben Mutnoki János tiltakozott, hogy a fejedelmi fiscus Opresia stb. birtokába igtattassék. A tiltakozás deczember 19-én történt, a fejedelmi igtatási parancs márczius 6-án kelt, és ez megkülönbözteti benne Felső-Obresia possessiót, Alsó-Obresiától, mely possessio praedialisnak, azaz pusztai birtoknak neveztetik. Az igtatási parancs végre csak Mutnoki Bogdán magvaszakadtáról tesz említést. Ugyanaz nap, a mely napon az igtatási bizottság Pesterében működött, ez Felső- és Alsó-Obresiában is megjelent, t. i. márczius 13-án. A beigtatásnak azonnal ellentmondott Macskási Miklós és Gámán György, mindkét Obresiára nézve, másnap pedig Veres Gergely, Kún Gábor, Lázár Ferencz és Vajda István Alsó-Obresiára nézve.

Két nappal utóbb (ugymint márczius 15-én) a karánsebesi törvényszék előtt megjelent több nemes személy, és oly kölcsönös szerződésről tettek bevallást, mely szerint közös egyetértéssel, költséggel és fáradsággal akarnak a fiscus ellen eljárni, nehogy ez a fejedelem által már publicált Macsova, Pestere, Alsó- és Felső-Obresia faluba bemehessen; teszik ezt, noha már Macskási Miklós és Gámán György ellenmondottak a fiscus beigtatásának. Az egyezkedő és szerződő felek ezek: Macskási Miklós, Jósika Farkas, idősb Simon István, Szecseli Anna, Gámán Miklós özvegye, Bukur Miklós, Gyurma György, (felesége Gámán Margit nevében is), Rada János, Tivadar Mihály, Fiath Jenczi (néhai Fiath Zsigmond fia) Gámán Kinczia (Olasz Jakab özvegye), Greul Zsófia (Bobik Miklós özvegye), és György Rukzanda, Toma György felesége.

Gámán László 1650. évben alsó- és felső-obresiai részbirtokát öcscsének Gámán Miklósnak elzálogosítja.

I. Rákóczy György 1651. évben azt a rendeletet adta ki, hogy mivel Gámán László a törvény előtt megszökött, az ő jószágai a fiscus által, Karánsebes belső várához elfoglaltas-

sanak. E rendelet foganatosítására a szörénymegyei két alispán és a szolgabiró aug. 28. Obresia falura, és ott Miklosoniak nevű Gámán Lászlóféle jobbágy házához a szomszédokat és a birtokos nemeseket elhívták, hogy tisztükben eljárjanak. Ekkor Gámán Miklós az elfoglalásnak ellentmondott, mondván, hogy ő Gámán László részjószágát bünös cselekedete előtt megvette, a jószág tehát már nem volt a Lászlóé. Szintugy tiltakozott Macskási Miklós, mert Gámán László jószágának egy része nála elzálogosítva van. Azonban az elzálogosított jószágot kiadja, ha valaki a kölcsönzött pénzt leteszi.

Egy 1654. évi tanuvallatásból kivehetni, hogy Macskási Miklós anyja Török Adviga asszony, és bátyja Török Ferencz birtokolt Obresia, Kalova, Vercserova és Olan faluban; Felső-Obresián Török Jakabnak Macskási Miklós jobb atyjának udvarháza volt. A már nevezett Gámán Lászlóról 1656. évben mondatik, hogy alsó- és felső-obresiai részbirtokát Gámán Györgynek és Miklósnak elzálogosítá.

Obresiai birtokosok voltak 1657. évben: Macskási Miklós, Gámán Miklós, Fiáth Boldizsár, Fiáth Lajos, Bobik János, Fiáth Tóbiás, Bukur Miklós, Bobik Miklós, Lankaviczai Mihály és Gámán György. Ugyanakkor következő jobbágyok laktak Obresián: Beketha Péter, Guliman János, Beketha György, Beketha János, Beketha Ferencz, Oprucza János, ifj. Beketha János, Ursul Ferencz, Lupul Mátyás, Lupul Opra, Zgerburicza Péter, Stenegucz Jankul, Kinczagul Márton, Rumenul Lupul, Inassul Lupul, Rumenul Mikola, Mihucz Miklós, Paskote Laczko, Inassul János és Grozan Ferencz. Mint császári birtok Obresia 1694. évben 120 forintot jövedelmezett.

Obresia faluban 1699. januárban császári megbizottak több napon keresztül tanuvallatásokat eszközöltek az iránt, hogy Karánsebes visszafoglalása óta ki volt Szörény vármegyének választott és tényleges főispánja; vajjon Macskási Péter zsarolta-e a népet saját hasznára és eltiltotta-e attól, hogy a császári tábornokoknak engedelmeskedjenek. A tanúk kivétel nélkül nagyon kedvezően nyilatkoztak Macskásiról, — Obresiáról is hat tanú hallgattatott ki.

A XVI. századbeli birtokosok közt még Brazovay Péter említendő, ki 1585. évben előfordul Obrizán. (l. Kalova,

Bizere.) Említi Obresiát az 1690—1700. évi összeirás is, mint a karánsebesi kerület faluját.

A zsupaneki oláh határőri zászlóalj területének szervezetére 1769. évben 35 falu vétetett igénybe és engedtetett át a kincstár által. Obrezia nem volt azok közt.

Midőn 1779. évben Krassó vármegye ujra felállíttatott, Karánsebes 39 faluval együtt e megyének egy külön járását képezte, melyhez Obresia is tartozott. Azonban 1783. évben egy helytartósági rendelet 14 helységet e járásból kihasított, és az oláh-illir határőrezred területéhez csatolt, ez utóbbi helységek egyike volt Obresia. Az oláhbánsági határőrezred ohabai századához tartozott. Lakosainak száma 1694 oláh, 232 házban; van gör. kel. temploma, plebániája, iskolája. Különben már a XVII. század közepén létezett itt templom és »az oláh valláson való Ecclesia-nak« építése 1643. évben mint nem rég történt dolog említtetik. Szörény vármegyének ujra felállításakor Obresia a karánsebesi szolgabiró hatósága alá adatott.

Obresiához keletre fél mértföldnyire fekszik Glimboka, délre háromnegyed mértföldnyire Var, nyugotra negyedmértföldnyire Jász, éjszakra a Bisztra folyó. Az utóbbi mellett itt van még a Kalova, Vercserova és Hobicza patak. Területe 8131 hold, 1318 öl.

Hegységek és erdőségek: Purkeriata és Kulmia mare.

Ó-Ogradena. Mária Christierna erdélyi fejedelemnő és osztrák főherczegnő Gyulafehérvárott 1598. május 2-án kelt levelével meghagyja az erdélyi káptalannak, miszerint Kucsokvitt Novakot, valamint Máté és Uczi orsovai halászokat, a Razwrata, Ztenka és Dolniprelipecz nevű és szörénymegyei Ogradenia és Mracunia praediumokhoz tartozó halászhelyek birtokába igtassa. A beigtatás történt Karánsebesen 1598. pénteken pünkösd napja után, karánsebesi Tivadar Miklós királyi ember, és Zákán Gábor káptalani ember jelenlétében. E halászhelyeket már Báthory Zsigmond ajándékozta volt a nevezett orsovai halászoknak.

Az 1690—1700. évi összeirás a porecsai kerületben említi Plavisevicza, Dubova, Ogradenj stb. falut; 1717. évben az orsovai kerülethez tartozott, 24 házzal. 1774. évben Ogra-

dina a zsupaneki zászlóaljhoz csatoltatott, melynek területe nagyobbittatott; és igy került Ogradena katonai igazgatás alá.

A katonai határőrvidék fennállása utolsó idején Ó-Ogradena az oláhbánsági ezred orsovai századához tartozott. 1816. évben 360 lakója volt. 1872. nov. 1. óta 562 lakosával az ó-orsovai szolgabirói kerülethez tartozik.

Van itt 1816. év óta gör. kel. templom és plébánia, melyhez Dubova mint fiók tartozik.

Területe 30,043 hold, 824 öl, rajta 57 ház.

Ó-Ogradena területén folyik a Walia-Ogradena nevű, malmokat hajtó patak és itt szakad a Dunába. Hasonlókép a Kostenecz és Mrakonia.

Az Ogradena és Plavischevitza melletti szigetek a Dunán a belgrádi béke értelmében ide tartoznak.

Uj-Ogradena. Egykor Frauenwiese, mely néven Schedius térképén előfordul. E község még csak az 1826. évben telepíttetett, és a berauni, de némelykor a rakonitzi és klattaui kerületből származó csehekkel benépesíttetett, kiket a kormány előlegekkel támogatott. Uj Ogradena és Jeschelnicza egy kis lapályon fekszenek a Duna mellett, a hol a Predel hegyről fakadó Mala nevű vadpatak, a hasonnevű őrállomás mellett a Dunába szakad. Hasonlókép Uj-Ogradena mellett egyesül a Suhodel vagy Suhodol patak a Dunával. Uj-Ogradenán van 1858. év óta cseh iskola; egyházilag az orsovai plébániához tartozik; 1872. év nov. 1-én az orsovai szolgabirói kerülethez csatoltatott.

Területe 2070 hold, 1052 öl, 26 házzal és 151 cseh lakossal. A hegyek nevei: Kraku Pinterului és Kines.

Ohaba. Szörény vármegye karánsebesi kerületében Felső-Ohaba falu és Alsó-Ohaba praedium említtetik, mely Báthory Zsigmond 1590. évi levele szerint a Pribék családban egyezkedés tárgyát képezte. Ugyanez alkalommal és hasonló körülmények közt említtetik Zkorcza nevü falu, mely a karánsebesi kerület 1603. évi összeirásában Ohaba-Zkorcza néven fordul elő, és szintén mint a Pribék család tulajdona, melyben Pribék János és Mátyás egyenkint két portáról adózott. Hihetőleg e Zkorcza a két Ohaba közt feküdt és onnan kapta melléknevét. Különben Zkorcza már

1485. évben Zkrocz alakban fordul elő. Nevezett évben bírói ítéletnél fogva Bizerei Miklós mint ezen és más Rakoviczay Lászlót illető falvak bitorlója, abból kivettetik. (lásd Jász, Karánsebes.) Ma e falvak nem létezvén, hajdani fekvésüket Var és Jász közelében kell kijelölni. Lázár Ferencz és Rakoviczay Katalin Felső-Ohaba, Alsó-Ohaba, Zkorcza, Jász stb. elidegenítése ellen tiltakoznak, ugyanez évben azonban mindkét Ohaba elzálogosíttatott.

Ohaba, hajdan praedium a karánsebesi kerületben. Alsó- és Felső-Ohabától megkülönböztetendő, mert más birtokosai vannak. A karánsebesi ispánok 1535. évben bizonyítják, hogy More János egyezségre lépett Vajda György, Gergely, Miklós és Ilónával, miszerint Domasnia, Kanisa, Ohaba, Pojana stb. részbirtokaiban osztozkodjanak. (l. Domasnia.) Izabella királyné 1543. évi parancsa folytán a karánsebesi ispánok, Fodor Ferencz és Moyzes Ferenczet Korniareva, Ohaba, Alsó- és Felső-Kanisa stb. birtokába igtatják, senki ez ellen nem tiltakozván. (lásd Korniareva.) Moyses György és Fodor Mihály karánsebesi — 1560. évben azt adták elő II. János királynál, hogy minden okirataik, melyek az ő jogaikat Domasnia, Korniareva, Felső-Kanisa falvakban, Ohaba, Alsó-Kanisa, Kriva és Poján praediumokban levő részbirtokaikra igazolják, Vajda Györgynél és Vajda Gergely özvegyénél vannak. (lásd Domasnia.). Moses Borbála Mutnoki Mihály özvegye 1585. évben ellentmondott annak, hogy Zagyvai Boldizsár és társai néhai Mutnoki Mihály részjószágaiba Almafán, Mutnokon, Ohaba-n, Szákon és más Karánsebes-kerületbeli falvakban beigtattassanak, mert Moses Borbála férje neki e falvakat 800 forintért inscribálta. Mutnoki Mihály ugyanis feleségének, a nevezett Borbálának ősi részjószágait Ruzs, Ökörpatak, Domasnia, Kanisa, Korniareva, Mészfalu falvakban, valamint Alsó- és Felső-Szavoj, Patak, Kuskia, Ulmul, Gyügasztru, Theus, Ohaba és Paun telkekben Szörény vármegye karánsebesi tartományában eladta és az ez uton nyert pénzért, saját fennevezett jószágait idegen kézből kiváltotta. A rokonok kérelmére azonban Moses Borbála, tiltakozásától elállván, velük egyezségre lépett.

Ohaba-Bisztra. E falu, mely a római Akmonia he-

lyén áll, valószinüleg az, mely régi okiratokban Bizthere, Bystre, Beztria stb. névalakokban fordul elő. Nem lehet föltenni, hogy midőn Zsigmond király 1430. évben rendeli, miszerint a csanádi káptalan Wolkzan fiát Jánost Bizthere, Zavoy, Vaiszlova és Korchoma falvak birtokába igtassa, ezen Bizthere a régi Bizere volna, mely Vercserova mellett feküdt, holott Szavoy, Vaiszlova és Kröcsma egy csoportban a Bisztra folyó mellett fekszenek; és igy valószinübb, hogy ezen Bizthere a mai Ohaba-Bisztra, noha ezen utóbbi helynévben az Ohaba elnevezés a főrészt, Bisztra a melléknevet képezi, ugy mint Cseresa Bisztránál, azt akarván jelenteni, hogy a Bisztra melletti Ohaba vagy Cseresa falu. E nézetben meg nem zavarhat az a körülmény, hogy Hunyadi János 1447. évben Wlzan (igy) Jánosnak kiküldetést adván, itt ez utóbbinak predicatuma: de Byzere, mert ez az illető kanczellár tollhibája lehet, miután a kiküldetés ugy is Bizere faluba szól. (l. Bizere.) A falu legrégibb említését a XIV. század végén találjuk. Zsigmond király ugyan is 1397. évben vaiszlovai Oláh Lászlónak, Péter fiának a káráni kerülethez tartozó Pogancs nevü királyi falut új adománykép adományozza, László által pedig Lászlónak Pető fiának, valamint ezen László fiainak: Péternek, Mihálynak és Lászlónak. Az oklevélben ezen Pető de Bysthie származási melléknévvel fordul elő. Ugyan e király Bécsben 1430. kelt s már idézett levelével meghagyja a csanádi káptalannak, hogy Jánost Wolkzán fiát, Wolkzanot Bogdán fiát, Pétert Stoján fiát, Laczkot Juga fiát és Nowakot Negotha fiát a sebesi kerületben fekvő Biztheré (alább: Biztere) másképen Negoteste, Zavoy, Waiszlowa és Kröcsma falu birtokába igtassa. A csanádi káptalan a beigtatást végrehajtotta, ellenmondásra nem találván. V. László király is, midőn 1453. évben rendeli, hogy Dési Péter a Temes megyében fekvő Felső-Zsupan, Paulest és Varadia birtokába igtattassék, Nicolaum de Beztria küldi ki királyi emberül. Ennyi példa nem enged kételkednünk, hogy más a Bizthere, Bystre, Beztria falu és más a Bizere, mely utóbbi különben soha sem neveztetett Negoteste falunak is.

Floka János, de Negotesth, mint királyi ember (homo regius) részt vesz 1470. évben Macskási Jakab beigtatásá-

nál Igazó, Krivina és Mikulest birtokába. És ismét 1494. évben : Nagotha de Negotesth karánsebesi szolgabiró. Miként Zsigmond királynak fennidézett 1430. évi leveléből láttuk, a Bizthere (=Bisztra) falu máskép Negotesténck neveztetett. A Nagota vagy Negota szerb személynévből erednek a Negotin és Negotest helynevek. Az — est képző az oláhosított vidékeken gyakori: Vladimirest, Bogdanest, Tatomirest, Dragomirest, stb.

Ohaba faluban laktak 1642. évben Havasalföldi János, Flore Zsigmond jobbágya, 1655. évben Kraczon Lukács jobbágyai, Belony Péter, Fodor Ferencz jobbágya, György Péter Gerlistyei Gáborné jobbágya, Fenesanul Péter Flore Zsigmond jobbágya, Adzererul János Tivadar Gábor jobbágya, — kik törvényszék előtt azt vallák, hogy a Czulai nemzetségnek Obresián és Glimbokán semmi birtoka nem volt, hanem volt a Gámániaknak. A többi tanu is egyhangulag vallá, hogy e falu területén nem létezett ugynevezett Czulai rész.

Azon két Ohaba nevü falvak egyike alatt, melyet Kinisy Pál temesi főispán 1485. évben Rakoviczay Lászlónak odaitélt, a mai Ohaba-Bisztrát kell érteni. Mint szörénymegyei falu Bisztra-Ohaba néven előfordul 1699. évben, midőn Macskási Péter főispán ügyében innét tanuk hallgattattak ki. A falu akkor a kir. fiscus tulajdona volt.

A XVII. század vége felé, még a török uralom idején, Ohaba falunak tolvajlásáról rosz hire volt. (lásd Karánsebest 1671. év alatt.) Egy 1690—1700. évi összeirás Bisztra-Ohaba néven említi.

II. József császár 1768. évi elhatározása folytán, a következő évben Papilla alezredes a zsupaneki zászlóaljat szervező, mely az ohaba-bistrai, illovai, globureui és topletz századból állt. E hadtestből lett utóbb az illirbánáti zászlóalj beolvasztásával az oláh-illir határőrezred. Ezek is szétváltak külön ezredekké, külön területtel. Az oláh illir határezred 1775. évben alakult, ennek kerületében Ohababistra századi székhely volt 8 faluval. (Eredetileg a zsupaneki zászlóaljban 11 faluból álló századot képezett.)

Az oláhbánsági határőrezred fennállása idejében, Ohaba egy külön század központja volt, a miért is itt a század kapi-

tánya székelt; valamint az orvos, a hidvámszedő, két erdősz stb. Az ohabai század területéhez tartozott még Jász, Var, Csuta, Obresia, Glimboka, Mál, Krőcsma, Mörul, Cseresa, Szavoj, Valiamare, Vaiszlova, Marga, Ruszkberg, Ruskitza és Ferdinandsberg. A magyar miniszterium 1874. évben az ujra alakított Szörény megyébe visszacsatolt Ohababisztrának megengedte, hogy hetenkint szerdán heti vásárt tarthasson.

Van itt 724 lakos, mind oláh és gör. kel. vallásu, 25 róm. katholikust kivéve. Az oláhoknak van plébániájuk és templomuk. Községi iskola is létezik. Családok szerint van 118 házzal biró család és 22 zsellér család. Területe 5966 hold 342 öl.

A falu területén vannak a Kulmia Baji, Kulmia Csertesy és Tamburele, Polom, Skorzele és Tilvele nevü hegyek; továbbá a Bisztra folyón kivül, a Skorza, Wallia Bai, Wallia Ohebi és Rugu nevü patakok.

Az alkotmány ide kiterjesztetvén, a község a karánsebesi szolgabirói járásba kebeleztetett.

Olanul, hajdan falu Szörény vármegye karánsebesi kerületében, Gámán Anna, Fiáth Lajos neje 1584. évben egyezségre lép Gámán Miklóssal Obresia, Mál, Olanul stb. falura nézve. (lásd Kalova) Macskási Ferencz egy 1654. évi tanuvallatás alkalmával mondja, hogy Macskási Miklós anyja Török Adviga és bátyja Török Ferencz birt ezekben a falvakban : Obresián, Kalován, Vercserován és Erdélyben, ugymint Olan-ban. Egy másik tanu, nemes Lugasi Istók mondja, hogy Olanban a marháknak való pajtákat és szállásokat csináltak a jobbágyok és tartották marhájukat télen, ő is, Lugasi Istók ott gyakorta megszállt, mikor fel- alá járt Erdélyből Lugos felé. A lugosi várban fogva levő Gámán László 1656. évben Kalovan, Obresián, Vercserovan, Olan-ban stb. létező részbirtokait Gámán Györgynek és Miklósnak elzálogosítja, a kiváltására fordított költségek megtérítésére.

Orbágy. Ugy látszik, hogy hajdan Mehádia táján létezett, Petrus de Orbagh 1440. évben mint szomszéd részt vesz, midőn Temeselyi László és Dés a csanádi káptalan által Lukavitza stb. birtokába igtattatik. Hunyadi János kormányzó 1447. évben ugyanezen Temeselyi Désnek és Lászlónak új adományt ad Temesely, Terregova, Wrbachyen, Alsó Hi-

deg, Felső Kriva stb. részbirtokaira. (lásd Temesely, Mehádia, Nerenthe.)

Orsova már a honfoglalás idején tünik fel. Béla király névtelen jegyzője azt irja, hogy midőn Árpád hadvezérei Szoárd, Kadosa és Bojta a bolgárokat Glad alatt meggyőzték és Keve várát elfoglalták, Orsova vára (castrum Vrsoua) ellen fordultak, azt bevették, ott egy hónapig tartózkodtak, és Vajtát a sereg harmadrészével s a lakosok túszokúl vett fiaival Árpád fejedelemhez visszaküldték. [1])

Különben Orsovának még régibb eredetet adnak némely történetirók, állítván, hogy itt létezett egykor a római Beliogonum. [2]) E vidéken, mint általában tudva van, sok Trajánkori emlék található. Azon korból származnak a római sirok is, melyek Ó-Orsován a mai sörház udvarában találtattak, és melyek elseje 1840. évben egy csatorna építésénél födöztetett fel. A második egy ólmos koporsó volt, melyben arany gyűrü, bevésett betűkkel, különféle arany ékszerek és egy érem találtatott. A harmadik felfödözés egy kifalazott sír volt, melyben három agyagkorsó, és több rézpénz Gordianus császár idejéből ásatott ki. De hogy e pénz miként kerülhetett a sírba, nehéz eldönteni, minthogy Gordianus idejében római telepek már nem léteztek a Duna balpartján, — és azok már Aurelius alatt (270—275.) Mösiába, a Duna jobb partjára átköltözködtek. Valószinű, hogy Orsován római castrum is volt, ámbár a Dunaparton, hol a gőzhajózás érdekében sok nivellirozás történt, annak semmi nyoma, de van igenis az átelleni szerb parton, Tekia területén, mely az orsovaival a római erődítési rendszer értelmében viszonosságban volt. A római régészet ismerői ma már megegyeznek abban, hogy Orsova, a római Dierna avagy Tierna helyén fekszik, Transdierna helyén pedig az oláhországi Csernetz városa keletkezett. Ez nevezetesen Aschbach József nézete. Mindkét helynévben a Cserna folyónak neve viszhangzik, noha Csernecz városa a Csernecz patak mellett fekszik. Krones Ferencz ellenben, persze minden

[1]) Anonymus, 44. fejezet.

[2]) Ezt Dorner és Sulzer is említi.

indokolás nélkül, Transtierna-t Orsovával azonosítja. [1]) Hasonlókép Mommsen, a római feliratokról szóló híres munkájához mellékelt térképen Transtierna-t teszi Orsova helyére. Pulszky Ferencz egy személyes eszmecsere alkalmával azt vitatá, hogy ha Tierna Orsova helyén állt, akkor Transtierna szükségkép a Duna tulsó partján, a mai Tekia helyén állott. Mannert Diernat Orsova helyén tünteti fel.

Az Irsova, vagyis Orsova név az V. században kezd a homályból kibontakozni, és Sprunner térképén, mely az V—X. századbeli geographiai álladékot mutatja fel, Irsova is fel van tüntetve, mint Tierna másik neve. Istvánfy elbeszélvén Báthory Zsigmond 1595. évi győzelmeit, a Duna mentén elfoglalt várak közt említi civitatem Arsonam, melyet Károly és Nagy Lajos király fallal kerítettek be. (Pag. 411.) Ez valószinűleg a mai Hirsova, bolgárul Hrsovo vagy Chrsovo; Walthernél Hersova, de téved Engel, (Walachei 231. lap) midőn azt véli, hogy Oroszcsik ugyanazt jelenti. Oroszcsik annyi mint Rustschuk. Engel maga (Walachei 232. lap) Oreschowa nevű várost említ, melyet Király Albert, az egyesült erdélyi és oláh sereggel elpusztitott. Tököly Imre, naplójában mindig Hersova vagy Hirsováról szól Orsova helyett. Egy márványkő felirása, mely most Mehadián tartatik, igy hangzik: »Valerius Felix, miles coh. IV. stationis Tsiernensis.« Ezen kő 157. évben Kr. sz. u. Barbatus és Regulus consulatusa alatt állíttatott fel. Ulpian azon szavait: Colonia Zernensium, Mannert, Katancsich és Schafarik szintén Orsovára értik. [2]) Itt azonban még főfigyelmünket igényli, hogy ugyancsak Ulpian állítása szerint, Daciában Sarmizegetusa, Tsierna (Zerna), Napoca, Apulum és Potaissa az italiai városok jogaival voltak felruházva, kik tehát a birodalom legkedvezőbb helyzetben levő polgáraival egyforma kiváltságban részesültek, — e városok adómentesek voltak és a helytartó hatalma alól ki voltak véve.

Ptolomaeus *Διέρνα*, avagy Dierna, a peutingeri tábla

[1]) Handbuch der Gesch. Österreichs I. 175. l.

[2]) Schafarik: Slavische Alterthümer I. 246. Katancsich: Orbis antiquus I. 373. l.

Tierna névalakot használ azon helyre vonatkozólag, mely már Trajan idejében római colonia volt. Tsierna város neve, a tőszóra nézve a szláv černa = fekete szóval hozatott összehasonlításba. Schafarik[1]) e tekintetben ugy nyilatkozott: »Miután a helynek fekvése minden kétségen felül áll, Tsierna a szláv földirati nyelvészet forduló pontját képezi.«

Azonban Jung Gyula [2]) hajlandó azon kisérletnek, hogy a név megfejtéséhez más nyelvkulcscsal hozzáférjenek, szintén jogosultságot tulajdonítani. Mert az Engadinban fekvő Zernetznek hasonló gyöke van, és szinre szintén szláv a képzője, noha e vidéken a szlávságnak soha semmi nyoma.

De mi épen azért, mert Dacziában és Pannoniában valóban szlávok laktak és nemcsak Tserna, hanem más római inscriptionalis geographiai nevek e vidékről szintén szláv eredetre mutatnak, a szlávság érdekében különben sokat átkaroló Schafarik magyarázatát magunkévá teszszük.

Ohtum, Glad ivadékáról egyik nagynevű történetirónk azt irja, hogy Orsovánál a Dunán átkelve, őseinek földjét visszafoglalta, s a Maros vizénél telepedett le. [3]) E felfogás ellenében ahhoz ragaszkodunk, mely munkánk elején olvasható. (I. 13. lap.)

A helynév Orsova hihetőleg szláv eredetű, miként a Tierna, és a szláv lakosság jóval megelőzte e vidéken az oláhokat, bizonyság a sok szláv helynév e vidéken, hol a szlávokat rég kiszorították az oláhok. Semmi köze a magyar nyelvnek e névhez, sem Ors vezérnek, miként Sándor István véli. [4]) Gebhardi (IV. 257. lap) azt véli, hogy a régi Horom ma Orsova, holott Horom a mai Ujpalánka helyén állt.

Jerney Orsó-nak olvassa, — és ezzel nagyot botlik. Jerney arra tanított ugyan, hogy hajdan magyar nyelvű oroszok is léteztek, és hogy róluk néhány helységünk is kapta elnevezését, mint pl. Orosfalva, ma Kis-Oroszi Nógrád vármegyében; azonban következtetését nem viszi odáig, és a név származá-

[1]) Schafarik: Abkunft der Slawen, 177. lap.

[2]) Roemer und Romanen in der Donauländern 263. lap.

[3]) Szalay László: Magy. Tört. I. 82. lap.

[4]) Sándor István: Sokféle, 11 darab 62. lap, azt irja: Egykor talán Oros vagy Örsvárának mondatott, ráczul pedig Ursova.

sáról egészen hallgat. (Nyelvkincsek. 102. l.) A magyarok bejövetele előtt nem létezett hazánkban orosz nevű nép. Selim zultán 1519. békelevelében Orazowo névalakot találjuk, mely semmit sem fejt meg.

Némely iró ugy vélekedik, hogy a régi korban két Orsova volt ismeretes, egyik Mösiában a Duna jobb partján, a másik Dacziában, a balparton. E két hely ma Ó- és Újorsovának neveztetik. [1]) Ez szabatosság nélküli állítás, mert a régiek két Tiernát ismertek ugyan, de Orsovát egyet sem kivált Uj-Orsova egészen az ujabb kor alkotása.

Turóczy azt irja, hogy II. István király 1116. évben az ország határán az Orsova folyónál beszélgetésre találkozott Wladislaw cseh herczeggel. E helyen azonban Orsova helyett Olsva abaujvármegyei határfolyó értendő.

Van Tordamegyében is Orsova nevű falu. Orsova hazánknak jelenleg fontos strategiai és kereskedelmi pontja, és az volt régenten is, a Dunán és a keleti határszélen való fekvésénél fogva. Vâçif Efendi, a XVIII. század második felében élt török birodalmi történetiró A t h a-nak nevezi Orsovát. [2]) Az oláhok R u s c h a v a nak ejtik e helynevet, — a második hangzó megnyujtásával. Istvánfinál mindig Arsona vagy Arsova. (Pag. 34. és 43.)

A XII. és XIII. században mélyen hallgatnak történetforrásaink Orsováról.

Azt, hogy IV. Béla a tatárok elvonulása után 1244. évben Miháldot és Orsovát megerősítette volna, illetőleg az utóbbit kijavíttatta, minthogy már a rómaiak és bolgárok alatt vár volt, — nem tartom ugyan lehetetlennek, de történetiró azt nem bizonyítja. [3])

---

[1]) Beschreibung und Schicksale von Bender, Bukurest und Orsova. Wien 1790. 246. lap. E munka, ellenkezésben fennebbi állításával, azt irja, hogy Orsova Oláhország egy határhelye.

[2]) Magyar Nyelvészet VI. köt. 78. lap. Belgrád átellenében van Velik-Orsova nevű sziget, mely az 1739. belgrádi békekötés után a porta és Ausztria közt viszály tárgya volt.

[3]) Boleszny állítja azt (Történelmi Adattár III. köt. 374. 375. l.) és e végett Fessler ismert munkájának II. köt. 881. lapjára hivatkozik. De az idézett helyen minderről szó nincs.

V. István nagyon szivén viselte Bulgaria meghódítását, azért Gergely bánt egy sereg élén küldötte a bolgárok ellen, ki is Urchow várát (Vrsow) elfoglalván, azt neki átadta. IV. László, midőn 1283. évben az ő érdemeit jutalmazza, azt irja Gergelyről, hogy a Peech nemzetségből való volt. [1]) E szerint Marczaly Gergelyről van itt szó, ki 1279. évben macsói bán volt. [2]) Tán tőle, vagy nemzetségének egy másik tagjától vette nevét a Duna melletti Peth vára, mely Orsovához pár állomásnyira feküdt. Történetiróink semmit sem tudnak V. István *király*nak egy Bulgariába indított hadjáratáról, de igen is emlegetik azt, hogy 1272. évben Szerbiába ment sereggel. István 1260—1264. években, mint királyi herczeg és erdélyi vajda ötször rontott Bulgariába. Kétszer saját személyében vezette a sereget. Tehát Vrchow vára akkor foglaltathatott el, mikor István személyesen nem vett részt a hadjáratban. De kérdés marad, vajjon kinek a kezében volt hát Orsova, hogy Marczaly Gergely bán kénytelen volt azt elfoglalni? Meglehet, hogy Urchow nem = Vrsow, azaz Orsova, mint Fejér véli, hanem inkább Orechowo. [3]) Adatok hiányában nem dönthetjük el. De hogy nem Orsováról volt itt szó, mutatja az is, hogy az 1396. évi hadjárat alkalmával is, melyet Zsigmond király inditott Bulgariába, Widdin és Orekow [4]) Nagy-Nikápoly mellett voltak a megtámadásnak tárgyai és a magyarok által el is foglaltattak.

Ugyancsak Fejér állítja, hogy Nagy Lajos király az általa meggyőzött Strascimir bolgár czárt több éven át Gomnech várában tisztességes fogságban tartván, később őt Bulgaria uradalmába magyar fensőség alatt visszahelyezte, és Temesváron kivül még Sebusvár, Miháld és Orsova várát rendelte alája. [5]) Az utóbbi körülményt nem tudja Jireček; sőt a visszahelyezés utáni fenhatósági viszonyt valószinűségképen említi.

---

[1]) Fejér VIII. 6 köt. Commentarii 53. lap.

[2]) Századok. 1875. évi folyam 370. l.

[3]) A mai Oreava azaz Rahova?

[4]) Igy Fejér. Turóczy: oppidis Oriszo et Bidinio ..... expugnatis.

[5]) Fejér u. o. 54. l.

Nagy Lajos király a havasalföldi sót ki akarta tiltani Magyarországból, azért 1373. évben oly rendeletet bocsátott Himfy Benedek temesi főispán nejéhez, hogy Szerecsen mester emberét ereszsze be Orsovára, és egyezségre lépvén Szerecsen mesterrel, az orsovai vámjövedelmet ennek engedje át. Ebből az tünik ki, hogy az orsovai vámjövedelem Himfy Benedek feleségének, és Benedek testvéreinek Péter és Miklós tulajdona volt ez időben.

A Himfyek még később is Orsován működnek. Lajos király Himfy Péternek, Pál fiának, mint Orsova parancsnokának meghagyja, hogy az ország szélső határain őrködjék, és akármi történjék, neki megjelentse. [1]) Ez a Péter, kit még 1394-ben az élők közt találunk, tehát Benedek bolgár bán testvére volt. Utóbb egy Imre nevü orsovai castellanus is említtetik.

Losonczy László szörényi bán 1387. évben adománynyal jutalmaztatik, mert a pártos Horváthy Jánost és Palisnay Jánost e vidékről elűzte, — Orsovát tőlük visszafoglalta. (L. Karánsebes.) Itt Orsova már világosan királyi várnak mondatik.

Még csak 1351. évben említtetik először egy orsovai várnagy Himfy Péter mester fiának személyében: Castellanus de Orsva. [2]) Ugyanezen férfi még 1382. évben viselte az orsovai várnagy hivatalát és Nagy Lajos ez időben neki komolyan meghagyja, hogy az ország érdekére ott a határon buzgón őrködjék, és bármit fog megtudni, arról pontos jelentést tegyen a királynak. (Fejér IX. 5. köt. 627. l.)

Nagy Lajos király, 1366. év nyarának végnapjaiban — mint Szalay irja — Erdélyből Oláhországon át, hol Vlajko vajda is hozzá csatlakozott, a nyolczvanezer törökkel és bolgárral Widdin előtt táborozó Ziszmán ellen indult, s nehéz tusa után legyőzte. — Ezen hadjárata alkalmával a nagy király szept.

---

[1]) Tud. Gyüjt. 1822. év VII. füzet 106. lap.

[2]) Kovachich: Suppl. ad vestigia Comitiorum 281. l. A királynak hozzá intézett levele kelt feria sexta proxima ante Dominicam Judica. Évszám nélkül. Székely Sámuel kéziratainban 281. l., a Batthyány könyvtárban, Gyulafehérvárott.

12-én Orsován is tartózkodott [1]) és itt megparancsolta Péter erdélyi alvajdának, hogy mielőtt hozzá jönne a hadsereghez, bizonyos pörös jószágok határait igazítsa.

Idő folytán Widdin és Orsova (Bydin et Orczow) Bajazid zultán hatalmába esett. Nem tudjuk mily évben. [2]) De soká bizonyosan nem birta a két várost, mert Zsigmond király az európai segélyhadak megérkezése után Nagy-Váradról kiindulva, Orsovát és Widdint 1396. évben könnyü szerrel bevette, az előbbit 200, az utóbbit 300 emberrel megszállotta, [3]) aztán hadával szeptember harmadik tizedében Nagy-Nikápoly felé előnyomult. Ez útjában Zsigmond király az ország belügyeivel is foglalkozott. Egy levele kelt 1396. az orsovai vár alatt (sub castro Orswe) vasárnap, szent Lőrincz napja után, azaz augusztus 13-án, és ebben Marczaly Miklós temesi főispán hadi érdemeit részletesen elősorolván, annak Sümeg megyében gazdag jószágokat adományoz. A sümegi Szent Egyed conventje e levelet átirván, a keltezési helyet igy irja: sub castro Oroswe, — Losonczy Zsigmond 1417. évben orsovai stb. várkapitány volt, ugyan ő, valamint testvére Dénes 1418. évben Zsigmond király által megintetnek, hogy minden hatalmaskodástól tartózkodjanak, — 1419. évben mint Orswa, Miháld, Sebes és Zsidóvár várak castellanusa kedden, pünkösd napja előtt, Kárán városban törvényszéket tartott, Sebes, Lugos, Kárán és Komiáth kerületek nemeseivel és kenézeivel.

Ugyanez évben Zsigmond király hadseregét a törökök ellen vezette, és egy november 1-én kelt levele Pozatha melletti táborából a Dunán innen Orsova közelében adatott ki (prope castrum nostrum Orswa.) November 28-ikán Karánsebesen, deczember 4-én Temesváron volt.

Azon hír hallatára, hogy Lazarevics István rácz despota

---

[1]) A levél kelt: Sabbato proximo ante quindenas sancti Archangelis Michaelis. Budai kam. ltár, Acta Transilvanica 12. csom. 33. sz.

[2]) Fejér, Tom. X. 2. pag. 447.

[3]) Szalay II. 286. lap. — Horváth Mihály II. 219. lap. Mindkét iró, ugy mint Hammer is, egyszerűen Orsováról szól, ellenben Ráth Károly, noha Horváthra hivatkozik, Rácz-Orsova bevételéről szól, miből következtetem, hogy Ráth nem a Duna balpartján levő Orsovát érti, hanem a mai Uj-Orsovát.

meghalt, Zsigmond király 1427. Orsova felé kerülve, Nándor-Fehérvár mellett táborba szállt, hogy e várat, és a tatai szerződésben neki Szerbiában biztosított tartományt birtokába vegye. Zsigmond király egy levele 1427. augustus 16-án kelt Orsova melletti (prope O r s u a m) táborából.

Albert király 1439. évben két izben lép conventiora a két Hunyadi Jánossal, Szörény, O r s w a, Miháld stb. királyi várak védelmére nézve, mindannyiszor három hónapra. A Hunyadiak e czélra roppant költséget fordítottak, miért is nekik a király Temes és Bodrog vármegyében nagy kerületeket elzálogosított. Albert halála után, Erzsébet királyné ugyanez évben Káthay Mihály fiainak Kecskemét várost és Csongrád falut elzálogosítja azon 2500 magyar arany forintért, melyet neki Szörény, Görény, O r s o v a, és Miháld várak fentartására kölcsönöztek. (l. Görény.)

I. Ulászló király, elődjének Albertnek elismerését a két Hunyadi János irányában szintén osztván, kik az Alduna mentén fekvő O r s a u a, Szörény, Miháld és Görény várakat hatalmukban tarták, és a törökök ellen kitünőleg védelmezték, azoknak Temes megyében Bosár falut és több hunyadmegyei falvakat adományozza.

Ugyan e király 1443. évben Csornai Mihálynak és Balázsnak Rékast és Solymost Temes megyében adományozza, Szörény, Görény, O r s w a, Peeth, Zinitze, Sebes és Miháld kir. várak már Albert király ideje óta általuk történt hős védelmezéseért. Egy másik ez évi levelével a király ugyancsak Csornai Mihálynak és Balázsnak és társainak Rékast és Zegeházát Temes megyében elzálogosítja azon költségekért, melyeket a fennebbi várak védelmére magán vagyonukból fordítottak. Midőn az aradi káptalan 1452. évben Csornai Mihályt és Bizerei Miklóst Dranko (Drenkova) vár birtokába igtatta, mint szomszédok részt vettek Wochina de O r o s y a (melyről azt hiszem, hogy ez = Orsova), valamint Péter és György de Zlatnicza.

A törökökkel Szegeden 1444. évben kötött béke, Hunyadi János sok diadalainak gyümölcse, Julián bibornok és pápai követ tetszését nem birván, addig működött diplomatiai ügyességének minden eszközével, mig a királyt, és az ország

főbb embereit rá nem vette, hogy az alig kötött béke daczára Törökországba betörjenek. A király ünnepélyesen fogadá, hogy szept. 1-én seregével Orsovánál a Duna révénél lesz. Ezt a napot a király meg nem tarthatá ugyan, de szept. 21-én már Orsován volt, a főurak fényes kiséretében. Orsovánál több napig időzött a magyar sereg, október 3-án innen indult meg, [1]) és 9-én minden baj nélkül Widdinbe ért. Az országos csapás aztán, mely a hazát Várnánál érte, lett az esküszegésre adott felelet.

Báthory István erdélyi vajda 1481. Bogátról tudósítja Althenberger Tamás szebeni polgármestert, hogy azon ujságok, melyeket neki az Orsova felé utazó Hadar és a törökökről irt, valóknak bizonyultak. De mily szerencsével és hogyan jártak Orsován, azt a dévai várnagyok megküldött leveléből megértheti. [2])

Orsova, ugy látszik a szörényi bánok székhelye volt egy ideig, a XVI. század elején. Gerlistyei Jakab és Belay Barnabás 1501. évben, csütörtökön, Illés próféta napja után kelteznek Orsováról egy levelet. Nevezetessé lett azon egyeztető itélet Margay György és Rakoviczay máskép Pribék László ügyében, melyet Gerlistyei Jakab és Macskási Tárnok Péter szörényi bánok Orsova várában (ex arce Orsoua) 1504. csütörtökön Illés napja előtt adtak ki, és mely a bánok két magyar köriratú pecsétjével erősíttetett meg. Igaz hazafiui tisztelettel kell azon két férfiu emlékénél megállanunk, kiknek hivatalos neve és pecsétje alatt kelt a kezünk alatti oklevél — mondja a tudós Lugosy József, ki e pecséteket ismertette. [3])

Ugyanezen esztendőben gondoskodott a rákosi országgyülés Orsova hadi segélyezéséről.

II. Lajos király 1519. évben Zelim zultánnal a békekötést három évre megújítván, abban Castrum Orsoua, mint kir. vár foglaltatik.

---

[1]) Igy Teleki: Hunyadiak kora. I. 412—413. lap. Bonfin szerint okt. 6-án.

[2]) Teleki: Hunyadiak kora XII. 173. lap.

[3]) Magyar Történelmi Tár I. köt. 177. 183. l.

Mig az ifju király a tavasz elején 1522-ben ifju nejével Csehországba utazott, a törökök ismét mozogni kezdének. Balibeg, belgrádi pasa Orsovát bevette, Peeth várat pedig ostromolta. E vivás nagyon korán történhetett, mert a király márczius 24-én Német-Brodból kelt levelében fejezi ki Báthory István nádor irányában fájdalmát a történtek fölött. [1])

A mohácsi csata után Zápolyai János és I. Ferdinánd a magyar trónért versenyezvén, ez utóbbi 1528. évben követei, Hoberdanacz és Weichselberger által jó szomszédságot és barátságot ajánlott fel Konstantinápolyban és ezt Hoberdanacz legjobban ugy vélte biztosítani, ha a szultán a Magyarországtól elfoglalt várakat visszaadná. »Miféle várakat kivánna tehát Ferdinand magának visszaadatni?« kérdé Ibrahim nagyvezir, s midőn a követek Nándorfehérvárt, Szabácsot, Péterváradot, Ujlakot, Orsovát, a nem rég elfoglalt Jajczát, Knint, Novigradot s még vagy husz más várat elszámláltak, felkiálta: »csodálom, hogy uratok még Konstantinápolyt is nem kivánja.« (Lásd e munka I. köt. 51. 52. lapjait.)

Gerlistyei Imre, Jakab szörényi bán fia, 1532. év körül, szörényi, orsovai, pethi, és miháldi várnagynak mondatik.

Egy szász forrás szerint Orsovát 1542. évben a törökök elfoglalták volna. Ez állítás a történet menetével ellenkezik. [2])

Bizonyos orsovai halászok 1598. évben, Ogradenához

---

[1]) Id autem vehementer dolemus, quod Turci Castrum Orsova expugnaverunt et Peeth obsederunt. (Budai kam. ltár. — Pray: De prioratu Auranae 79. lap. Epistolae procerum I. köt. 154. lap. M. Történelmi Tár XII. 224. lap. Horváth Mihály II. 658. lap. Megjegyzendő, hogy mig Fessler VI. köt. 77. lap azt irja, miszerint a törökök Orsovát rohammal bevették, addig Pray: Historia Regum II. köt. azt mondja, hogy Orsovát a lakosok félelemből ott hagyták, mely esetben tehát megrohanásra alig lehetett szükség.

[2]) Archiv für siebenbürgische Landeskunde. *Neue Folge. II.* köt. 5. lapon azt irja: Varsava (= Orsova) ehemals unter den Königen von Ungarn, jetzt unter dem Grosssultan, wurde im Jahre 1542 genommen.

tartozó halászhelyek birtokába igtattatnak. A beigtatásban részt vettek Kurya Hrelity és Kurya Ludolovity, az erdélyi fejedelem orsovai jobbágyai. Mig Báthory Zsigmond hadvezérei 1595. évben az Al-Dunánál és a temesi tartományban győzelmeket arattak, Mihály oláh vajda egy más vállalatot karolt fel. Megtudta, hogy nagyobb számu fáradt és beteges tatár sereg Magyarországból az Al-Dunához közeledik. Ez már Orsovára megérkezett, midőn Mihály vajda a megtámadásra készült. Hétezer törököt, kik elejébe küldettek, megvert és megszalasztott, és midőn a maradvány Orsovára menekedett, Mihály ide is üldözte őket, és köztük nagy vérengzést vitt végbez. A vajda, tartván legénységének részegségétől, minden bort a földre öntetett és ez által az elővigyázati szabályok fentartását eszközlé. Az oláh sereg még csak másnap hagyta el Orsovát, és a késő időszak daczára Gyurgyevo és Nikápoly felé sietvén, és utközben a török falvakat felgyujtván.[1]) Később, nem tudni, mily sorsnál fogva, Orsova török szandsák lett a tömösvári pasaságban, mint ilyen említtetik legalább 1621. évben.[2]) Orsovai török békek említnek 1624. évben.[3])

Bethlen Gábornak egy 1626. évi egyik Memorialéja szerint Orsován 300 lovas és 300 gyalogos, a másik Memoriale szerint 1000 lovas és 1000 gyalogos tartózkodott.[4]) Micsoda időben létezett itt ezen kétféle hadőrség, a forrásból ki nem világlik.

Soká elveszti a történet a maga fonalát Orsovára nézve, mig 1688. évben a törökök elleni hadjárat e vidéket új szereplésre nem hívta. Belgrád eleste (september) nagy rémülést okozott Konstantinápolyban; a temesvári pasa parancsot vett, hogy tartományának minden várait jó védelmi állapotba helyezze, különösen pedig Orsovát; az utóbbira nézve azonban későn jött a parancs, mert Veterani Frigyes tábornok, kinek

---

[1]) Böhm: Geschichte des Temeser Banats I. köt. 130—131. lap. Munkájának magyar kiadásában ez az egész közlemény Mihály vajdáról elmaradt; — melynek forrását különben nem ismerjük.

[2]) Török-magyarkori Állami Okmánytár. I. köt. 277. lap.

[3]) Ugyanott. 410. lap.

[4]) Ugyanott. 471. és 474. lap.

feladata volt Erdély határait védelmezni, Segesvár elfoglalása után Karánsebest megrohanással, Orsovát pedig, hová négy ezernyi lovas dandárral vonult, egyezség útján hatalmába ejté, s itt a hozzá csatlakozott ráczokat őrségül hagyván, Oláhországban Csernecz alá szállott.

Veterani 1688. évben Orsovát majdnem üresen találta, mert az idevaló török hadőrség, hallván, hogy a Karánsebest átadó törökök, a szabad kivonulás biztosításának daczára, Orsova közelében [1]) a ráczok által lekaszaboltattak, Orsovát elhagyván, eliszonyodva menekedett. Hasonló sorsban részesültek a török őrségek, melyek Lugost, Mehadiát, Karánsebest és Csiklovárt elhagyták. (l. Karánsebes) Veterani a hozzá csatlakozott ráczokból vetett Orsovára őrséget, és még három-négy napig maradt e vidéken, hogy seregét pihentesse. A tábornok azt találta ugyan, hogy e helység sem nem erős, sem nem jó fekvésü, mert azt a közelfekvő hegyi magaslatok uralásra kényszerítik, [1]) mind a mellett az itteni hegyszoros legfőbb fontosságu hadi szempontból, mert ez képezi a kulcsot Erdély, Magyarország, Oláhország, Bulgária és Szerbia felé. Innét lehet a Duna fölött is uralkodni. Veterani az Orsova és vidéke fölötti őrködést a rácz parancsnokra bizta, maga pedig mint közlém, Oláhországba Csernecz alá szállott.

A következő 1689. évben báró Gyulafi László marosszéki főkapitány, Herbeville tábornokkal egyesülve, Orsovánál a sereg vezényletében jeleskedett, és azért 1694. évben grófi rangra emeltetett.

A zultán Bécsben a békét szorgalmazta, de miután azt, előnyös ajánlásai daczára, meg nem nyerhette, Mustafa Köprili nagyvezirt bizta meg a boszuállással. Csakhamar hírt vettek az osztrákok a törökök nagy készülődéseiről, Veterani sietett új tartományába és Nissát erősítette, Heister pedig Orsovát helyezé védelmi állapotba. Egy széles árkon kivül, melyet Marcelli tábornok készíttetett, Heister a várost még palánkokkal is kö-

[1]) Keresztesi Sámuel, ki 1688. aug. 4-én Apafinak Karánsebes átadását jelenti, azonegy levelében Orsovát kétfélekép irja. Egyszer, hogy Veterani a törököket Ressa várig kisértette, aztán hogy a generalis Rassovárhoz igyekszik, az ott való passust akarván elfoglalni.

rülvéteté, a szomszédos szigeteken pedig sánczok hányattak és némi ágyukkal láttattak el.

Tököly 1689. év elején Fetislam körül müködött; egy kurucz csapata július 11-én az Orsova előtt a Vaskapu közelében elsánczolt császáriakat megverte. Erre hajókat küldött Orsova felé, melyekről a császáriakat lődöztette, kik a város előtti sánczokból a tüzelést viszonozták. A hajók azonban feljebb feljebb vonultak. »Dél tájban egyszer az maga sánczábul az ellenség az város felé kezd takarodni — igy ir maga Tököly, — az hajók is az innentső part mellett, az én hadaim is az Duna partján hertelen. Az feléjök közelgető hajóktul s hadaktul-e, vagy egyéb okokbul? az városrul szemek láttára szaladni, cselédjét, marháját az városbul kihajtani kezdik nagy confusioval, ki egy s ki más ut felé; kit látván az én hadaim tisztei és Ali pasa is, által költöznek az Dunán, Hersovára [2]) beszállanak, az palánkot is üressen tanálván, az városon kivül is s benne is nyomtak el az lakosokbul, de az kik utánnok mehettenek, eleget fogának, az városon elég praedat nyertenek. Ennek hire én hozzám is penetrálván, noha estveledve én is az révben érvén, és az nyelvekkel beszélgetvén, mondják: ötezerig való volt volna az ellenség, és tegnap két százig való német is jött volna, az mi hadaink resolutioja s jó dispositiója és másonnan hallott rosz hirek is rémítették meg őket; de az nyelvek igazán megmondani nem tudták: honnét mi hírek jött? Elég az, hertelen megrémült és az mennyire e napokban biztatták az vitézlő rendet az tisztek, most azt kiáltották: szaladj, az merre tudtok menni!« Ez történt július 15-én.

Tököly az orsovai lakosokat a Duna másik partjára át-

[1]) Ezen nézet daczára Veterani 1690. évben a bécsi udvarnak mégis azt ajánlotta, hogy 100,000 tallért fordítson egy Orsován épitendő ötszegü várra, mert ez által a Duna urává lehet lenni és a fontos hely ily módoni erősítése minden osztrák hódítmányokat biztosítana. Veterani mindig ragaszkodott e véleményhez, és minden alkalommal sürgette az erődités munkába vételét. Sürgette nevezetesen 1691. évben gróf Cavriani által az udvarnál.

[2]) Tököly naplóiban Orsova mindig Hersovának iratik.

szállítatta, a hajókat a praedával visszahozatta és az orsovai palánkba öt csapatot rakott, maga pedig a révben hált.

Másnap (16-án) uj török és magyar csapatokat szállított át, az ellenség üldözésére; maga is átjövén Orsovára és megszemlélvén »jó formában épített palánknak« ismerte.

A benyomulás folytatása lévén a czél, Tököly július 23-án több csapatokat szállított át a Duna balpartjára, még az nap maga is átjött, és az orsovai palánkot kivül belöl ujra megnézte, török főtisztek kiséretében.

Az orsovai rácz őrség azonban oly jól védelmezte magát, hogy maga Tököly is két sebet kapván, [1]) a várost el nem foglalhatta, és szándéka szerint az utat Temesvár felé nem nyerhetvén, elvonult.

Rövid idő mulva a ráczok önként hagyták el Orsovát, mert segélyre semmiféle kilátásuk nem volt, és így a törökök akadálytalanul szállták meg a várost. E körülmény Herbert és Heister tábornokokat arra indította, hogy sereggel jöjjenek Orsova elé, azt erővel visszafoglalandók.

De erőhatalomra nem volt szükség, mert ez uttal a törökök hagyták el a várost szabad akaratból, azon hirre, hogy az ő seregük nagy csatavesztést szenvedett. [2]) Ezek következtében a császáriak megszállván a helyet, azt ujra erősíteni kezdték. Marcelli tábornok széles árkot vont, Heister tábornok karókkal vétette körül, a szomszéd szigetcken pedig sánczok ásattak és némi tüzérséggel láttattak el.

Ez év folyamában a császáriak megmaradtak Orsova birtokában.

De már 1690. július végén Heister elhagyván Orsovát,

---

[1]) Lásd az első kötet 105. lap.

[2]) Farkas János császári hadibiztos, ki Orsovára (nála mindig Orsoval) küldetett, hogy onnan az oláh fejedelemhez menjen, panaszolkodik, hogy az Orsován lévő ellenség őket üldözi, azért Heisler tábornokkal Karánsebesre visszavonult. A törökök ez időben Fetislant elfoglalták és Orsolvá-ra janicsárokat raktak, de a török lovasság és a kuruczok innét Orsolváról a Dunán át futottak, mert a mehádiai kapitány egy kis hadizajjal rájuk ijesztett. Farkas János reményli, hogy a badeni herczeg nem sokára Orsolvát megint megszállani fogja.

Karánsebesre vonult. (Az oláh fejedelem Bukurestből július 12-én báró Heisternek ir, az Orsova körül levő commendansnak.)

Ez időben a Souches-féle ezred őrnagya volt Orsova parancsnoka, — ennek ugyan Orsova erődítésére 100 munkás volt igérve, azonban Chatteaniew Gallatin Karánsebesből egyelőre csak 53 munkást küldhetett, hozzá még ugyan azon czélra 500 forintot, melyeket Chatteaniew saját terhére hitelbe fölvett karánsebesi kereskedőknél.

Tököly Imre augusztus 3-án Orsovát megszállta, a városban ujra török őrség ült.

Mily szomoru állapotban léteztek akkor a legfontosabb várak védelmi tekintetben, mutatja az, hogy Pfefferkorn János Ádám Lugosról négy helyett csak két taraczkot tudott elküldeni az orsovai szigetre; azokat is (mint július 4-én irja) előbb használható állapotba helyeztette, igérvén, hogy legközelebb el fogja küldeni, mihelyest a szükséges előfogatot összekaphatja. Van még más két taraczkja, de ezek elrepedtek és semmikép ki nem javíthatók, — igy volt az egyéb lőfegyverekkel is. Marsigli gróf pár nappal utóbb (július 16-án) Widdinből ujra sürgeti az orsovai sziget erődítését, minthogy ez az ottani hajóhid biztosítására nagyon szükséges.

Marsigli térképe, melyet e hidról készített, mutatja, hogy a Duna jobb partján levő hidfő erősítve volt. Orsovához közel dél felé a Porecsa nevü patakot találjuk, és ott, a hol ez a Dunába szakad, a Porecz nevü telepet; mindjárt mellette a Wodanitza patakot. September 3-án herczeg Liechtenstein Fülöp Gusztáv Kolosvárott állomásozó alezredes báró Heistertől (kit akkor még Orsován hisz) kéri, hogy ez az Orsova hadőrségében levő Heister-féle ezred legénységét Kolosvárra visszaküldje.

Orsován 1690. augusztus havában nem volt elegendő őrség, ebből is Trautmansdorf tábornok 200 legényt kihúzni akart, de Erdélyben nem volt elég katonaság, hogy ezt a két száz embert felváltsák, és a végett Heisler Donat, Heister Sigbert és badeni Lajos közt az orsovai őrség meghagyásáért levelezés folyt. Heister Erdélyből kapott ugyan négy ágyut és 150 embert seregének erősítésére, de ez távol sem volt ele-

gendő. A mi Déván rendelkezésére állott, azt onnan kocsik hiányában el nem hozhatta, Orsova erődítése is schogy sem akart haladni, noha ezt Marsigli gróf többször sürgette.

Tököly szemmel tartása különös feladatává tétetett Heisternek, mert ez az Argis vize mellett 8000 török-tatárral állván és Galga khán megérkezését is várván, tőle tartottak, hogy a Vulkán szoroson fog Erdélybe betörni. A zernesti csata felvilágosítá a császáriakat, hogy Tököly ott jelent meg a hol nem várták.

Azonban Tököly Imre berohanása Erdélyt és 1690. augusztus 21-én Zernyestnél nyert győzelme, a császáriakat nagyon megzavará. Veterani, a vele maradt 8000-nyi emberrel Szendrőnél a Dunán átkelvén, Karánsebesre sietett; ott Heister tábornok három ezredét Orsováról magához vonta, és táborát Karánsebesről a vaskapui szoroson át Erdélybe vezette. A török is hatalmasan előnyomult és Mustafa Köprili, ki utjában Galambóczot, Szendrőt, Orsovát, Lippát megvétette, Temesvárt és Nagyváradot élelmi és lőszerekkel ujabban ellátta, október 1-én 60,000 emberből álló sereggel Nándorfehérvártszállotta meg, melyet Crouy herczeg védelmezett.

Ez időben Orsova a hadászati tervekben mindig kitünő helyet foglalt el.

Veterani is végre 1692. évben a bécsi udvartól engedélyt nyert, hogy tervét Orsova erődítésére nézve munkába vegye. Kérte, hogy csak kezdetre neki némi pénzt küldjenek, a többi majd a dolgok folyamában találkozik. Erdély neki e czélra 6000 forintot küldött, a mellett még apróbb adóztatásokkal is gyüjtött pénzt és avval kezdte meg Orsova erődítését. Csakhamar elzárta a Dunán való menetelt, mire a Belgrád előtt álló török sereg nem kissé megijedt, kivált, mert élelmi szerekben már fogyatkozást szenvedett.

A Veterani által azonban Karánsebesen és Orsován tervezett erődítések soha el nem készültek és a tábornok még 1694. évben panaszolkodik, hogy Erdély jövedelmeinek elapadása és czélszerütlen hadi intézkedések e tervét lehetetlenné tették.

A derék Veterani halála után, már alig volt oly vezér, ki e vidék biztosságáról kellőleg gondoskodott volna, és

igy a változó hadiszerencse Orsovát ismét a törökök kezére játszá. [1])

A törökök Orsovát, melynek erőssége 1697. végén leromboltatott, a következő év elején ujra fölépítették és helyőrséggel rakták meg. A császáriak hajók hiányában Orsova elfoglalására nem gondolhattak.

Temesvár visszafoglalása után Jenő herczeg által (október, 1716.) ennek terve az volt, hogy Pancsovát, Ujpalankát és ha lehet Orsovát is támadják meg a császári seregek, hogy a seregek állása az elfoglalt új tartományban biztosíttassék. Mercy Florimund tábornokra volt bizva az utóbbi feladat. Tökéletesen elpusztított vidéken vonult Mercy Orsova felé. Itt azonban váratlanul nagyobb ellenszegülésre talált. A törökök a város előtt várták Mercyt, ki habár visszanyomta őket, mégis Orsova megtámadását rendkivül nehéznek találta. És ha sikerülne is elfoglalhatnia Orsovát, azt gondolta, hogy távolsága miatt a császári seregek többi állomásaitól, ugy sem tarthatná magát; ennélfogva Mehádiára ment, azt védelmi állapotba tette és visszavonult Temesvárra.

Csak midőn 1717. augusztus 18-án Belgrád magát Jenő herczegnek egyezségre megadta és ennek következtében a törökök Orsovát otthagyták, szállották a császáriak ezen várat meg. Bercsényi Miklós, Rákóczy híres fővezére, 1717. évben Orsovánál a török táborban megjelent, de működéséről semmit sem tudunk.

A passaroviczi béke folytán, a temesi tartománynyal együtt Orsova is a császári kormány alá esvén, 1720. évben Castner alezredest találjuk itt, mint parancsnokot, 1730. évben pedig báró Engelshofent, ki már 1733. évben temesvári várparancsnok lett.

Mária Terézia királyné férje Ferencz István lotharingiai herczeg 1732. évben Magyarországon körutazást tevén september 22-én Pozsonyból a Dunán megindult, Belgrádot és oktober elején Orsovát is meglátogatta.

Gr. Wallis 1737. évben a hadsereg parancsnoka lesz Orsován.

[1]) E kor haditörténetei, források hiányából, a részletekben még nem eléggé ismeretesek.

Aus Mohamed pasa widdini helytartó, őszszel 1737. évben Widdinből, Memis pasával együtt Orsova felé kiindult, hogy az osztrákokat, kik ott a Timok melletti csata után gyülekeztek, onnét elűzze. A törökök közeledtére az osztrákok Ó-Orsovára visszavonultak, az ellenség pedig az ország belsőbb részeiben dúlongott. (lásd Mehádia)[1]) Békekötési kisérletek történtek a legközelebbi télen, de miután a törökök a krajovai bánságot az orsovai várral követelték, III. Károly pedig semmiféle földet nem akart átengedni, a háboru 1738. még hevesebben kitört.

1737. év derekán báró Engelshofen volt Orsova parancsnoka. A császáriak ez évben a Dunán túl szerencsétlenül hadakoztak, s azért Khevenhüller visszavonult, oktober 4-én Ó-Orsovára jött és seregének maradványát a vár körül táboroztatta; 7-én azon ágyuk is, melyeket a szász segédhad vitt magával, a város falai alatt állíttattak fel. A szász segédhadak — még mindig a Duna jobb partján, — a török hadjáratban sokat szenvedtek és kijelentették, hogy a császáriaktól elválnak. Khevenhüller visszaizent, hogy az elválást ily alkalmatlan időben nem tűrheti és ha kell, a szászok átjövetelét a Dunán akadályozni fogja, az élelmet is megvonja tőlük. 24-én Rutovszky átjött Ó-Orsovára gr. Salm és gr. Brühl ezredes kiséretében, hogy Khevenhüllerrel a teendőkről tanácskozzék; másnap visszament hadseregéhez. A hid, mely Ó Orsovánál a Duna két partját összeköté, okt. 28-án elszakadt, mely körülményben a császáriak csak véletlenséget láttak, a szászok azonban egyebet gyanítottak. Mig a szászok a teendőkre nézve határozni tudtak, a császár megszüntette zavarukat az által, hogy téli szállásra őket Kassa, Eperjes, Lőcse, Késmárk és más felsőmagyarországi vidékekre utasította. Khevenhüller november 1-én közlötte e rendeletet Rutovszkival. A szász segédhad lassu léptekkel megindult, és november 7-én a Duna bal partjára szállt át. Ez alatt a Liechtenstein, Lanthier és Hohen-Ems császári vértes ezredekből alakult dandár Sz.-

[1]) Engel azt irja, hogy a törökök 1737. évi novemberben Ó-Orsovát bevették, de csakhamar kiűzettek ismét. (Geschichte der Walachei. II. 19. lap.)

Erzsébet erődnél megállt, az ágyuk átköltöztetését fedezendő. Az átszállás nem is történt egész csenddel; mert a törökök 9-én a császáriakat Cserneczből kiüzték és Vodiczáig üldözték; az illető kapitány parancsot kapott, hogy cserneczi állomását újra visszafoglalja. A Dunán is a törökök megtámadták a császári sajkákat a Vaskapu közelében; sőt Sip falunál, a jobb parton, a törökök 40 ágyut elfoglaltak. Még ez nap este a szászok 9 ágyujokat Mehádia felé küldték. A császári vezérek kérték Rutovszkit, tartaná vissza szászait addig, mig a császári lovasság és ágyúk Kuilováról Ó-Orsovára megjönnek, de ezen kérelmek füstbe mentek, — a szászok már semmi tekintet által sem korlátoltatták magukat; november 10-én ágyuikkal Mehádiára érkeznek és az erőd mellett elhaladván, megállnak. Következő nap a szászok gr. Salm által újra felkérettek, hogy tovább vonulásukat függeszszék fel, mig a császári tüzérség az ágyukkal Orsovára megérkezik, de ezek a császáriak veszélyével nem törődtek.

Minthogy a szászok november 12-én tétlenül táboroztak Mehádia mellett és hadiszolgálatot nem tettek, értésükre adatott, hogy zsoldjuk is beszüntettetett és hogy saját költségükön kell élelmezkedniök. A szászok 13-án Szlatinára, 14-én Karánsebesre, 19-én Temesvárra érkeznek, a honnan Arad megyén át útjokat Felső-Magyarországba folytatták. [1])

A dolgok ily állásánál az Al-Dunánál, történhetett, hogy a törökök november 9-én Ó-Orsovára benyomultak és noha itt csak nehány, állítólag 47 napig tartózkodtak, a várost még is majdnem tönkre tették. [2]) De a környéken is több falut teljesen elpusztítottak, daczára hogy akkor Mehadián négy lovas ezred őrködött.

Még ez év november 11-én a törökök Uj-Orsovát és a Sz.-Erzsébet erődöt vették ostrom alá és Brza Palankán át haladva, Kuilovára menvén, a császáriakat megverték, ágyuikat elvették. [3])

---

[1]) Schmettau: Historia arcana beli turcici. 143. 144. 150. 151. 152. 153. 155. 156—162. lap.

[2]) Lásd e munka I. köt. 138. lapját.

[3]) Schmettau 162. l.

A várad meg nem adta magát, a törököknek O-Orsovával kellett megelégedniök, hol a császáriaknak nagy raktáraik voltak. [1]) Egyébiránt az Erzsébetsánczot erős ostromzár alatt tarták.

A békekisérletek meghiusulván, a widdini pasa 1738. áoril végén 25,000 emberrel felkerekedvén, a sereggel, 15 fregattal és 7 sajkával a Vaskapun haladt át, és 3000 emberrel Uj-Orsovát támadta meg, mely vállalat nem sikerülvén, Aus Mohammed, widdini pasa april 24-én Ó-Orsovát táborolta körül, hol Miseroni tábornok a Duna hidját és a császári raktárakat őrizte. A pasa elsánczolta magát, raktárt és fegyvertárt állított fel; május 11-én azonban e tábort elhagyta, a vár felé közeledett és az Erzsébetsánez ellen 3000 embert kirendelt, kik azt oly bátran támadták meg, hogy a bástyára két zászlót feltűztek. A várban 345 lovas és három gyalogsági zászlóalj őrködött. Noha a várőrség véletlenül meglepetett, a lovasság mégis kirohanást tett, de a nagyszámu janicsárok által körülvétellel fenyegettetvén, visszavonult; a gyalogság pedig, kirendelve, hogy a lovassággal egyesüljön, a szigetet elég hamar el nem érhetvén, többnyire összekonczoltatott; és ez alkalommal Miseroni is lelte hősi halálát. Még a város utczáiban is folytattatott az elkeseredett harcz. a törökök még a mienknél is nagyobb veszteséget szenvedtek, de végre is a májusi 8—12 közti harczok jutalmául Ó-Orsovát elfoglalhatták. [2])

Meg kell itt jegyezni, hogy Uj-Orsovával szemben, a Duna bal partján, a császáriak sánczokat emeltek és ily módon lehetetlen volt az ellenségre nézve, hogy a dunai úton fölfelé vállalkozzék valami hadi tettre. A törökök azonban a bal parton a hegyeken keresztül vezető mellék utat fedeztek föl és azt a mult télen jobban kivágatták és járhatóbbá tették, hogy törekvéseiket Ó-Orsovára és Mehadiára könnyítsék. Ez úton nyomultak be most a törökök, midőn Miseroni csa-

---

[1]) Apor Péter irja, hogy a császáriak 1738. Orsovát elvesztették. 204. lap.

[2]) Lásd e munka I. köt. 139. lapját.

patát megtámadták, a mi annál könnyebben történhetett, mert a császáriak, bízván az ujorsovai szigetbe, a bal parti sánczokat hanyagul őrizték.

Akkori közlemények szerint Ó-Orsova városa, a hozzá tartozó vártól egy fél órányira feküdt a Duna folyásának irányában és nyilt, meglehetős népességü hely volt.

Piccolomini május 27-én Mehadián magát megadni kényteleníttetvén, a törökök Uj-Orsova rendszeres ostromához fogtak. Uj-Orsova a Duna egy szigetén fekszik, a közepét elfoglaló vár parallelogrammot képez, melynek szögletei erős védművekkel vannak ellátva, mély árkok, fedett utak s egyéb művek kiegészíték a várműveket. Az Erzsébet-sáncz fölött egy erős négyszögü torony áll, és összefüggésben van a várral.

A törökök 16 ágyuból lődöztek az Erzsébetsánczra és Orsova várára. Az ostromot intéző pasa a várőrséget megadásra szólította fel, különben lemészárlásával fenyegetődzvén. A várparancsnok Kornberg ezredes azonban visszaizente: hogy nem akarja fejét veszteni Doxat tábornok módjára és inkább a vár romjai alá temetteti magát, mintsem egy lábnyi földet engedjen. Kornberg arra számított, hogy az ostrom alól felszabadíttatik.

És csakugyan Károly lotharingiai herczeg közeledett Karánsebes felől és július 9-én már Mehadia előtt állt és őrségét megadásra szólítá fel. Ibrahim Aga és őrsége megadta magát, mire következő napon a törökök Orsova ostromával is felhagytak, egész táborukat hátrahagyván. (júl. 10-én.)

Még július 10-én küldettek a Splényi és Károlyi-féle huszárezredek Orsova felé; tervben volt, hogy másnap az egész hadsereg kövesse azokat, de a tovább mozdulás 12-ére halasztatott, a midőn csakugyan az egész gyalogság fölkerekedett Orsovára, de nem érte el a Duna partját, hanem attól egy mérföldnyi távolságban ütötte fel táborát. A lotharingiai herczeg, gróf Königsegg, Wallis és Philippi tábornagyok az egész lovassággal még hátramaradtak. Ezalatt a császáriak Ó-Orsován a törökök által hátrahagyott hadiszer biztonságba helyezésével foglalkoztak, és ez az annyi és oly tetemes volt, hogy több mint csak egy ostrom kitartására vala elegendő. A Me-

hadián visszamaradt török hadsereg a legközelebbi török csapatokhoz, Orsova alá kisértetett.

Ekkor híre érkezett, (júl. 13-án) hogy a törökök, új csapatokkal erősítve, visszaérkeztek és Orsova előtti táborukat újra megszállták. E véletlenség az orsovai völgyben haladó császári hadseregre igen zavarólag hatott, kivált midőn az is tudomásul esett, hogy az ellenség a Splényi és Károlyi huszárokat majdnem megsemmisíté. Erre rögtön a podgyász előre küldetett Mehádia felé, másnap (14-én) az Orsovára tartó ezredek is parancsot kaptak, hogy Mehadiára visszafordul-janak. Július 15-én reggel a hadsereg tömege is követte ezen irányt az orsova-mehádiai völgyben; három lovasezred : Hohenzollern, Savoyen és Khevenhüller képezte annak hátvédét.

A császáriak részéről az 1738. évi hadjárat alkalmával számtalan hiba követtetett el. Igy nem lehet eléggé csodálni azt is, hogy a Kornia melletti szerencsés ütközet után miért nem siettek segítségére az öt mérföldnyire eső Orsovának, miért nem látták el élelemmel, miért nem váltották fel hadőrségét és végre miért nem szállták meg a törökök által 7—8 nap óta üresen hagyott tábort. Ha a hadseregnek elég élelme volt, hogy azzal tiz napig Kornia előtt megállhasson, avval Orsováig is indulhatott és ott kedvező állomáson elsánczolhatta volna magát, ugy hogy 6—7 zászlóalj az egész török hadsereget meggátolhatta volna az orsovai völgybe való menetelében. (A többit lásd Mehádia alatt.)

A törökök rögtöni előre mozdulásának magyarázására szolgáljon, hogy Jegen Mohammed pasa Mehádia elvesztésének hallatára nagy haragra gyulván, Gendsch Ali seraskernek megparancsolá, hogy Mehádiát ujra visszafoglalja és ez csakugyan sikerült. (lásd Mehádia.) Erre a nagyvezir Uj-Orsovát és az Erzsébetsáncz ostromát vette munkába. Éjjelenkint egy pár ezer golyó repült a várba és a török papok nem voltak renyhék a katonák vallási buzgalmát is serkenteni. Igy történt, hogy négy heti ostrom után a törökök Uj-Orsovát (1738. aug. 15-én) elfoglalták. A 2800 emberre leolvadt várőrség tisztességes föltételek alatt capitulált, minthogy fegyveresen, holmijával, sőt néhány ágyúval is kivonulhatott. Az egész szép

és nagyszámú ágyúkészlet kihurczolását a törökök nem engedték. [1])

A nagyvezir Orsovát személyesen megtekintvén, Widdinbe és Nissába visszatért, a Fetislam és Orsova fölötti őrködést Tos Mohammed pasára ruházván. [2]) Ily módon a jelen évi hadjárat, Usidschah, Mehadia és Orsova elfoglalásával, valamint Kilburn és Oczakow önkéntes lerombolásával végződött.

A hadjárat kezdetétől fogva Orsova átadása idejeig osztrák részről semmiféle békealkudozási kisérletek nem tétettek. Midőn azonban Fürstenberg, Königsegg rokona, Orsova átadása után a nagyvezir azon igéretét vette, hogy ő a béke helyreállítására hajlandó, gróf Königsegg azonnal irt, hogy az osztrák cs. udvar franczia közbenjárás mellett, az alkudozásokra kész (szept. végén 1738.) A nagyvezir e levélre nem válaszolt. A később mégis megkezdett alkudozások csakhamar megszakadtak, minthogy a törökök folytonosan Assow visszaadását sürgették, Orsova visszaadásáról vagy lerombolásáról, melyet az osztrák udvar követelt, hallani sem akartak.

Midőn 1739. év elején Jegen Mohammed pasa, a háborút legjobban szorgalmazta, nagyveziri méltóságáról letétetett és ez Elhadsch Mohammed pasa widdini helytartóra ruháztatott, kit Jegen nagyvezir egykor Orsova ostromzárának megszüntetése miatt a főparancsnokságtól, sőt a veziri hivataltól is elmozdított.

Tavasz idején néhány ezer török táborozott Mehádia és Orsova közt. Az utolsó helyről junius 3-án két hadihajó ezer emberrel és egy pasával Orsováról Uj-Palánkára indult.

E nyár folyamában Orsováról tiz török (ciohardar) ment Jassenovára és az ahhoz közel fekvő falvakból 2100 elégedetlen oláhot hoztak Orsovára, hol a parancsnok őket századokra osztá, azoknak élére kapitányokat és más tiszteket állított, mindegyik oláhnak egy albán föveget és fegyvert adott, és minden századhoz egy törököt rendelt, hogy a hüséges falvak-

[1]) Griselini I. 170. lap. — Hammer IV. 346. 347. lap. Ugy látszik, Griselini aug. 18-ka utáni időre érti a capitulatiót. — Engel (Gesch. der Walachei II. 19. l.) azt aug. 17-ére teszi.

[2]) Hammer IV. 347.

ban minden kihágástól visszatartóztassanak. E századok feladata lett az Orsovára vezető hegyszorosokat őrizni. Fentartásukra a parancsnok adót vetett ki, és igy a jassenovai kerület 6000 piastert, a verseczi 7000 piastert, a csakovai 8000 piastert volt kénytelen fizetni, miből csodálkozva veszszük ki, hogy az orsovai török parancsnok hatása még ez évben is milyen messzire terjedt. Ulma, Izbistye, Zagaicza, Parta és Grebenacz túl a Karas folyón fekvő falvak, az Irankines által egy zacskót, piasterrel teli, adókép küldtek Orsovára. De a pénz itt mégis ritka lehetett, mert az élelmi szerek ára ez időben mértékfölötti magasságra emelkedett. Igy a liszt okája (egy oka $1^1/_4$ font) 5 para, a rizs 6 para, a zsir okája 1 frt, birkahús okája 10 para, marhahús 4 para; egy adag árpa (= 4 oka) 26 para.

A törökök még akkor is a magyar elégedetlenek támaszát számitásba vették, és azért Orsován sok magyar bujdosó tartózkodott török ruhában.

Az 1739. évi hadjárat főleg Szerbia területén ment végbe, és a leghirhedtebb és legszerencsétlenebb békekötéssel Belgrádon fejeztetett be. Már a hadjárat kezdete előtt Sinzendorf gróf, osztrák udvari kanczellár, Villeneuve urat felhatalmazá osztrák Oláhország részének fokonkinti átengedésére az Aluta folyóig, ha Orsovát és Mehádiát a törökök visszaadják, vagy lerombolják.

Augusztusban kezdődtek a békealkudozások Belgrádon, 29-én már megegyeztek abban, hogy az átadandó Belgrád vár falai le ne romboltassanak, és a békelőzmények szerkezetére készültek. Villeneuve következő napon (30-án) saját békekötési okiratának fogalmazványát egybehasonlítván a Reis Efendi tervezetével, azt találta, hogy az utóbbi még Ó-Orsova, Mehádia és Jenipalanka bekeblezését is kivánta, miről a három napi conferenczián szó sem volt. Az egész nap viszálylyal és perlekedéssel folyt le. Következő napon Neiperg az Orsovának átellenében fekvő területet a Cserna balpartján ajánlotta fel, a törökök pedig, hogy Ó-Orsovát is befoglalhassák, a Cserna folyónak más irányba való vezetésére ajánlkoztak, oly formán, hogy Orsova háta mögött a nyu-

goti oldalon a Jeselnicza felé vezető országutat átmetszve, a Csernát a Dunába lecsapolják.

Az Ausztriára és Magyarországra szerencsétlen belgrádi béke létrejött 1739. szept. 18-án és 23 czikkelyből áll. Az új határok megállapítására a Duna, Orsova és Oláhország felé török részről a mewkufardsi Mohammed Efendi, Ausztria részéről Quadagni altábornagy küldetett ki.

E békeoklevél 5. czikkelye alapján Ada-Kaleh török szigetvár és Erzsébeterőd (mely utóbbi Szerbia által 1868. évben leromboltatott) a portához tartozandóknak nyilvánittattak; az akkoron ugynevezett »temesi bánság« az oláh határokig III. Károlynak hagyatott, azon terület kivételével, mely Adah-Kaleh ellenében van, és egyrészről a Bachmapatak, mely most Magyarországot Oláhországtól elválasztja és a bánsági hegyek, másrészről a Cserna balpartja és a Duna között fekszik. E terület az orsovai erősséggel a zultán birtokában maradt, azon föltétel alatt, ha a törökök a Csernát rendes medréből oly formán kivezetni képesek, hogy azt Orsova háta mögött, azaz nyugoti oldala és a hegyek között a Jeselnicza felé vezető országuton keresztül a Dunába terelik. A portának egy évi határidő engedtetik a Cserna lecsapolására. Ha pedig a munkát egy év alatt be nem végzi, akkor igényeit az orsovai várra s az említett területre elveszti.

E békekötés alapján a mehádiai erőd is 1740. évben egy török hadosztály felhasználásával leromboltatott.

A békeokirat kicserélése alkalmával új nehézségek merültek fel, a mennyiben a 3-ik czikkely a török és latin szövegben egymástól eltérő értelemben volt szerkesztve. E miatt a felek közt egy négy czikkelyből álló pótegyezmény fogadtatott el, és iratott alá.

A pótegyezmény 3. pontja azt tartalmazza, hogy kétség támadván a belgrádi békekötés 5. czikkelye gyakorlati kivitelében, a nehézségek együtt oldassanak meg, melynek folytán közös megegyezéssel egy térképet készitettek, és ebben az ország határai az új-orsovai szigetvár ellenében is kijelöltettek.

Az a gondolat, hogy a Cserna lecsapoltassék, Elhads Mohammed nagyvezírtől származott, ki attól elválni egyálta-

lán vonakodott. (L. Mehádia.) De noha e lecsapolási terv, mint fontos esemény volt közölve Sztambulban a portánál, az új nagyvezir Nisandsi Achmet pasa mégis annak haszontalanságáról volt meggyőződve. Maguk a török mérnökök, kik többnyire francziák voltak, bevallották, hogy a Csernát nem volnának képesek lecsapolni, s a közel fekvő falvaknak a csatornázás által okozható károkért jót nem állhatnának.

A törökök a béke e művének befejezése előtt Belgrád, Orsova és Mehádia vidékein több rendbeli kihágásokat követtek el, és ezért viszont a belgrádi erődítmények lerombolása is félbenszakittatott.

Schmettau Samu táborszernagy és belgrádi várparancsnok Villeneuve franczia nagykövethez irt s előterjeszté azon panaszát is, hogy a törökök a Cserna új medrét a Bela-Reka torkolatánál és az Orsova háta mögötti hegymagaslatokat elfoglalva tartják, noha szerződés szerint a határok a hegy tövének mentében vannak kijelölve. A nagyvezir Villeneuve közbenjárására az elégtételt megadta, a mennyiben a kihágókat megbüntettetni és az orsovai pasát letétetni parancsolta, és azonkivül a widdini helytartót Orsovára küldé, hogy felügyelete alatt a szerződésszerű határkijelölésnek és a Cserna lecsapolásának műve befejeztessék. [1])

Gróf Ullefeld 1740. évi július havában Ausztria részéről konstantinápolyi nagykövetté kineveztetvén, [2]) a határszabályozás művének befejeztetését szorgalmazva, oda nyilatkozott, hogy a törökök kihágásaiért követelt kárpótlástól kész elállani, ha a porta a Hercules fürdőhely és Orsova között fekvő területet a Cserna balpartján fekvő helységekkel együtt átengedné. Ez előterjesztésekre a franczia nagykövet közbenjárására a nagyvezirnek utolsó szava az volt, hogy Bosznia és Widdin helytartói, mint határszabályozó biztosok, utasíttatni fognak, miszerint működésüket a Száva és Duna partján minél gyorsabban befejezzék, s ha Orsováig érkezendnek, és a

[1]) Hammer IV. köt. 375. és 379. lap.

[2]) Laugier szerint a kinevezés már márcziusban történt. A tárgyalások ezért a Sinzendorf által márczius 25-én és 29-én tett javaslatokra felfüggesztettek Ullfeld megérkezéséig. I. köt. 108. és 112. lap.

Cserna lecsapolásának műve szeptember havában szerződésszerűleg nem volna befejezhető, akkor a kérdéses terület a rajta fekvő helységekkel együtt ismét III. Károly királynak fog átengedtetni. A kiküldött határszabályozó biztosok okt. elején Orsovára érkeztek s azt találták, hogy a Cserna megkisérlett lecsapolása oly új meder által, mely magasabb vizállásnál a viznek tizenötöd részét is alig képes magába foglalni, célt-tévesztett munka volt, kik erről, mint szemtanuk meggyőződve, a kimesgyézést nem sikerültnek tekintették.

A Bela-Reka pataknak a Csernával való egyesülése pontjától kezdve, egy negyedórányira alább a Börza hegység előtti utőr háznál, és a mellette levő kőhidnál, 6—8 lábnyi széles, és 4—6 lábnyi mély árkot lehet látni, mely a dús lombozatu fákkal beárnyékolt szép országutat keresztül szeli. E csatornát könnyen egész Orsováig lehet szemmel kisérni, a hol a Mosna nevű völgyben, Jeselnicza közelében megszünik. A topleczi főhidnál, mely a Sakraticza vagy Szakarszticza nevű vadpatakon átvezet, az országuttól jobbra a hegyek orma alatt nagyszerű falazott boltivek léteznek. Ezek közül tizenegy ív meglehetős jó karban van még, magasságuk 5—6 öl. Építkezési modoruk sajátságos, minthogy az ívek oszlopai egy ölnyi magasságban ismét ívboltozatosan vannak áttörve. Nem távol innét alább, hol az országut a jobbra eső hegysorok és egy lezuhant, balra fekvő szikla közt, mintegy kapun át tovább huzódik, ismét néhány ivezetes maradványok mutatkoznak 20—24 ölnyi hosszaságban.

Ez építési maradványok fölött egy, részint a természet, részint emberi kéz által meredekre szelt gúlaalaku sziklaóriás emelkedik. Az országút itt szorosan a Cserna jobb partja mellett huzódik el, miért is a patakviz rongálásai ellen 3—4 láb vastagságú fallal védetik.

Negyedórányira a már kitáguló völgyben előhaladván, 150 lépésnyire jobbra az országúttól, egy magaslaton ismét a vízvezeték négy ivének maradványa található.

Mindezek a Cserna lecsapolásának, és új medrének nyomai, most is és még sokára hirdetvén ez esztelen vállalat meghiusulását.

A sajátságos mű mérnöki tanácsadója valami muderisz

volt, ki azelőtt Kaffában, Krimeában, mint tábori biró szolgált, és a török határszabályozó biztos, Mewkufadsi oldala mellé adatott. Ez a mérnök kisszerű részletességgel leirta az egész határszabályzat történetét.

Dorner, [1]) ki a Cserna lecsapolásának történetét csak Griseliniből ismeri, arról vádolja őt, hogy az egész közlemény adomaszerű, és hogy Griselini semmivel sem igazolta elbeszélését. Dorner e nyilatkozata meglepő, mert akkor már Hammer Józsefnek az ozman birodalom történetéről szóló nagy munkája megjelent, és abban teljes hitelű diplomatikai forrásokra való hivatkozásokat talált volna. [2])

Más kérdés azonban az, vajjon a Topletz közelében található ívezetes falak a Cserna lecsapolási műhöz tartoztak-e. És itt Dornernek kétségei, melyek benne azért támadnak, mert — mint némi gúnynyal mondja — nem hiszi, hogy a Cserna a hegyeken át vette volna folyását, nem alapnélküliek. A vizvezetéknek már építési modora sokkal régibb korra mutat, és ez olyan, a milyent csak a rómaiaknál találunk. Dorner ennélfogva hiszi, hogy e romok római műnek maradványai. Valószinűleg a mehádiai melegforrásokat akarták a rómaiak e vizvezetékkel Orsovára lehozni, hol, mint a római hadseregek átkelési helyén a Dunán át, régenten jelentékeny gyarmat létezhetett. Dr. Martini állítása szerint az e falromokban lévő vakolat teljesen hasonló ahhoz, mely a mehádiai fürdők római épitményeiben található.

Ezzel azonban a kérdést nem tarthatjuk eldöntöttnek, mert habár igaz, hogy a rómaiak sok költséget fordítottak fürdőikre és mindenkép igyekeztek azok birtokát maguknak biztosítani, hanem az még sem hihető, hogy midőn a fürdőket oly közel használhatták Mehádián, szükségét érezték volna annak, hogy a meleg forrásokat Orsovára levezessék. Római építési maradványok hasonlíthatlanul nagyobb számmal találtattak Mehádián, mint Orsován, fürdőhelyiséget az utóbbi helyen meg épen senki sem fedezett fel. E szerint nincs

---

[1]) Das Banat 201—202. l.

[2]) Tárgyalja ujabb időben e békekötést Wanicek is: Specialgesch. der Militaergrenze I. 473—475. lap.

kétség, hogy a rómaiak, kik Dalmatiából jöttek a fürdők használata végett Mehádiára, nem sajnálták fáradságukat, hogy Orsováról is megtegyék az utat Mehádiára.

Ha pedig a vizvezetéki ívek magasan feküdtek Dornernek, hogy azokon át a Cserna hideg vizének Orsovára való vezetését elhihesse, bizony e magasság a meleg források levezetésének sem válhatott előnyére.

A vasúti munkálatok alkalmával az Orsova felé irányzandó vonal szükségessé tette volna e romok lebontását. Azonban kiméln akarván ez emléket, oly intézkedés történt 1877. évben, hogy csak egyik kis része fog elhordatni, a nagyobbik pedig nemcsak fentartatni, hanem felirásos kőtáblával is fog elláttatni, mely ez épitmény eredetét ismertesse.

A belgrádi békekötésben megállapított határok Ausztria és Törökország közt mai napig ugyanazok, egy jelentéktelen módosítás kivételével, mely a sistovi békekötés folytán a Cserna és Unna partján foganatba vétetett.

A III. Károly halála után trónra jutott Mária Terézia számos ellenséggel állván szemben, a porta irányában engedékenységre volt kényszerítve és Uhlfeld gróf, midőn igazoló irományait, mint nagykövet benyujtotta, nem egyhamar ismertetett el, mint a királyné nagykövete. Kedvében akart járni a törököknek és 1741. január közepén 80—90 ölnyi széles területet ajánlott fel az Orsova átellenében lévő földnyelv részére. Az alkudozások soká huzódtak, és maga az új Reis Effendi a királynő zavarát arra kivánta felhasználni, hogy Ó-Orsovának terület nélküli átengedéséért erőszakolta. A határigazitási egyezség végre 1741. márczius 2-án létrejött. [1])

Az ó-orsovai várat még Mercy nagyobbitotta és erősségét kijavitotta.

Temesvárról 1747. évi október havában báró Engelshofen tábornok egy bizottsággal kiindult, a déli határoknak katonai szempontból való megtekintésére. A tábornok október 10-én Orsovára érkezett, előbb az ottani pasától engedelmet nyervén, hogy a török területen átvonulhasson. Midőn a »vár szigetéhez« ért, a tábornokra már egy török aga négy jancsár-

[1]) Hammer IV. köt. 380. 381. lap.

ral várakozott, hogy kiséretét képezzék. Orsova közelében Engelshofen az országunk és Oláhország közt fekvő határra ért, hol négy vasvértes lovas őrködött, kik Mehadiáról oda szoktak rendeltetni. Magába Oláhországba is annyira behatolt a tábornok, hogy a Dunát és a Vaskaput láthatta. Visszafordulván a császári területre, a többi biztosokkal együtt Alsó-Lupavicza katonai faluban megszállt, a hol, mig tartózkodott, az orsovai pasának egy tisztjét fogadta, ki a pasa mentségét adta elő, hogy a sebesen Orsova mellett átutazó tábornok tiszteletére nem siethetett. [1])

Reánk nézve ebből érdekes tudni azt, hogy még 1747. évben az ó-orsovai vár szigeten állt, és a törökök birtokában volt. Mehádiát pedig a császáriak tartották megszállva. Lupavicza ma nem létezik.

Temesvár visszafoglalása után az egész tartomány német polgári kormányzatot nyervén, Orsova környéke külön kerület lett, mely a temesvári kincstári igazgatóságtól függött. Orsova maga azonban még török birtok lévén, nem tartozott a kerülethez. Az orsovai kerület hadi adója 1757. évben volt 15,661 frt 14 kr., kincstári adója pedig 5141 frt $35^{3}/_{4}$ kr.

Midőn II. József császár parancsára báró Papilla alezredes a zsupaneki oláh zászlóaljt kezdte szervezni, és az arra kijelölt tartományt katonai lábra állítani, 1768. évben a községek egy részét Karánsebesre, a másik részt, ugymint »az orsovai kerület« községeit Mehádiára hívta meg tanácskozmányra. Az utóbbi kerület falvaiként neveztetnek Korniareva, Bogoltin, Globureu, Plugova, Bolvasnicza, Mehádia, Pecseneszka, Börza, Topletz, Koramnik, Tuffier, Ó- és Új-Zsupanek. Orsova nincs köztük, noha a kerület attól vette nevét. (L. Zsupanek.)

Évtizedeken át békesség uralkodott e tartományon, mely ez időben anyagilag szépen kezdett fejlődni. Azonban 1788. év febr. 9-én II. József császár hadat izent a portának. A királyi hadsereg már 5462 embert vesztett, mielőtt a törökök még a hazai határon átcsaptak volna. Az ellenség különben

[1]) Ezen szemleutról szóló és Temesvárról keltezett jelentés megvan a gróf Károlyi család levéltárában.

augusztus 7-én Ó-Orsovánál feles erővel betört, és a határ őrzésére odaállított Papilla tábornokot könnyű szerrel szétrobbantotta, megfutamította és tőle 13 ágyut elvett. Noha Wartensleben tábornagy és Stein főhelytartó az ellenség minden lépésnyi benyomulása ellen vitézül harczoltak, a seraskier Bertalan napja után mégis 60,000 emberrel a »Bánság« közepében állt, nem távol tőle a nagyvezir 70,000 emberrel. Az utóbbi szeptember második felében Karánsebest dúlta fel.

Alig hogy Papilla vezérőrnagy 1788. évben a widdini seraskiert a háború kitöréséről értesítette, és az új-orsovai pasa is egy császári főtiszt által tudomást vett, egy császári csapat Ó-Orsovát megrohanta és azt 400 emberrel megszállta. Az ellenséges őrség csak 80 emberből állt, kik azonnal fegyvereiket lerakták és a császári hatóságok védelme alá adták magukat, miért is megengedtetett nekik, hogy házaikban megmaradván, gazdaságuk után járjanak, szabad vallásgyakorlat is biztosíttatván nekik. [1])

A következő (1789.) évben gr. Haddik vette át a fővezérletet, kinek sikerült aug. 5-én a törököket megverni és az egész Bánságból kiűzni. Az elvénült hős azonban Fehértemplomban aug. 11. a fővezérletet Laudonnak adta át.

Még e hónapban és pedig aug. 28-án Clerfait tábornok Ó-Orsova közelében a Kraku Omir nevű állásban Jussuf seraskiert határozottan megverte és a törököket a »Bánság« elhagyására kényszerítette. (L. Mehádia.) Igy lett lehetővé Belgrádnak Laudon általi ostroma és annak bevétele október hó 8-ikán.

Csakhamar az osztrákoknak Belgrád előtti megjelenése után, a Duna mellett két ütközet folyt, melynek második a Dunát Orsovától Belgrádig az ellenségtől megtisztítá.

Uj-Orsova és Porecs sziget közt török sajkák által nyilvános közlekedés tartatott fenn; ezek közül 16 sajka Uj-Orsovánál, 24 a szigetnél foglalt állomást. Mindegyik legalább két, némelyik három-négy ágyúval volt ellátva.

Gróf Wartensleben altábornagy meghagyta Lilien őr-

[1]) Beschreibung und Schicksale von Bender, Bukurest und Orsova 248. lap.

nagytábornoknak, hogy e sajkákat elüzze és a Dunát az ellenségtől megtisztítsa, nehogy Belgrád ostromlói zavartassanak.

Zsupanek és Orsova mellett négy század lovasság és az oláh-illir határezrednek két százada összpontosíttatott, hogy a figyelem ezen erődre vonattassék, és hogy az Uj-Orsova melletti sajkák egyesülése a Porecs sziget mellettiekkel akadályoztassék.

A németbánsági ezred három százada és a Branovacski-féle szabadcsapat egy százada állást foglalt a kazani Dunaszorosnál.

Nauendorf ezredes egy csapattal és hét ágyúval a Duna balpartjához, az izlási örvény közelébe rendeltetett ki.

A németbánságiak négy százada Trzics alezredes alatt, az oláh-illir határezred két százada Mahavacz őrnagy alatt, és a Branovacski-féle szabadcsapat négy százada a támadó hadoszlopot képezték.

Ez osztály szeptember 14-én a Duna átszállására kiszemelt ponton gyülekezett, és éjjel 15-ről 16-ára a folyamot csakugyan átszállta. Az ellenséges sajkák erre Porecs szigeten felül élénken tüzeltek az osztrák hadoszlopra, és a Duna balpartjának legközelebbi magaslatán csapatokat szállítottak ki. Ezek azonban hevesen megtámadtattak és a szigetre szoríttattak vissza, — egy török sajka szétzúzatott.

Most Nauendorf ezredes a maga hét ágyúját az elhagyott magaslatokra vonatta, a szigetet és sajkákat élénken lődöztette, és ily módon az ellenséget kényszerité, hogy Ribnicza mellett a Duna jobb partjára menekedjék. Itt azonban a Dunán átkelt határőrökre és Branovacski szabadcsapatára bukkant. Ezek által a törökök megtámadtatván, visszavonulásra kényszeríttettek. Csak a sajkák ellentállása tartott még. Midőn azonban azok egyike szétlövetett, a többiek ijedelmes futásnak eredtek Uj-Orsova felé. De még érzékeny veszteséget szenvedtek Kazan közelében az ott felállított németbánságiak és Branovácski szabadcsapatai által. A sajkákat a Duna jobb partján fedezetül kisérő törökök elszéledtek. [1])

---

[1]) Wanicsek: Specialgeschichte der Militärgrenze, III. köt. 447. 449. lap.

A szept. 16. folyt e hadimüvelet nevezetes zsákmányt is hozott a támadóknak.

Belgrád elfoglalása után Laudon tábornagy Uj-Orsova ostromát tervezte; azonban a hajózásnak biztossági hiánya, az út fáradalmai, az élelmi szerek szűke, mely különösen az elpusztult vidéken Lugos és Zsupanek közt érezhető volt, végre a télnek közelsége, csak ostromzárt engedtek meg.

Csak nagyon későn, és pedig 1790. évi április 16-án foglalta el gróf Wartensleben Uj-Orsovát, miután azt egész télen át ostromzár alatt tartotta. [1])

A birtoklásnak azonban nem sokáig örültek a császáriak, mert midőn ugyanez év auguszt 4-én a sistovi béke megkötte-tett, az annyi vérrel szerzett Belgrád, Orsova, Gradiska, Dubicza és Szabács a törököknek visszaadatott. Az utolsó hadjárat egész nyeresége $11\frac{1}{2}$ négyszög mértföldnyi terület volt, mely a nagy áldozatokkal semmi arányban nem állt.

Az 1791 évi hadjárat különben is e vidékre végzetteljes volt, mert a törökök Lugosig nyomultak elő, tüzzel-vassal pusztitottak és sok lakost rabigába hurczoltak. Kivált az egyházak feldulása volt napirenden és az egész vidéken 1791. évnél régibb anyakönyveket nem lehet találni a görög-keleti egyházakban.

Lajos József főherczeg, és az ő kiséretében gróf Saint Julien altábornagy és Reischach ezredes 1808. június 24-én Fehértemplomból elindult és szemleutat tett a Dunán Ó-Orsovára.

Orsova nevezetes lendületet csak 1809. évben nyert, a Napoleon által akkor keresztülvitt continentalis elzárás következtében, mely 1813. évig tartott, és az egész levantei kereskedést itt átvezeté. E rendszer megszünése után a kereskedés megint hanyatlott egész 1829. évig, a midőn a dunagőzhajózási társulat itt telepet állítván, a kereskedésnek új forrásokat nyitott. A krimi háború is 1853—56. közt föleleveníté itt a közforgalmat, és az egész alsó Dunán, de azóta a közjólét folytonosan hanyatlik.

[1]) Engel: Geschichte der Walachei II. köt. 61. lap.

A magyar forradalom idején, a császári hadsereg Pucher tábornagy alatt 1849. év április havában itt vonult keresztül Oláhországba. A sereg vezérletében Puchert Malkovszky tábornok váltotta fel, ki azonban megveretvén (l. Mehadia) Bem Ó-Orsovát 1849. május 16-án d. e. 10 órakor megszállja.[1]) Még ugyanaz nap Bem követeit átküldte az új-orsovai várparancsnokhoz, Ozman beyhez, azon, Omer pasához intézendő felszólítással, hogy a török földre menekült osztrákokat fegyvereztesse le, és fegyvereiket és az általok elrabolt két gőzöst és három vontató hajót küldje át neki. Ozman kitünő szivességgel fogadta a magyar követeket és minden kívánságuk teljesítését igérte, az átnyujtott függetlenségi nyilatkozatot is szivesen fogadta. Harmadnapra Bem személyesen ment át a basához, ki őt nagy tisztességgel fogadta.

A hadiszerencse utóbb a magyarok ellen fordulván, Orsova a szabadság harczosai számára a menekvés főkapuja volt. Augusztus végnapjaiban egy délczeg katona, Kabos honvédőrnagy képviselte itt a katonai hatóságot; hadőrsége itt még két székely zászlóaljból és 14 ágyuból állt; augusztus 20-án Vysoczki tábornok, a lengyel legio főparancsnoka, intézett itt bucsúszót a magyar nemzethez, 24-én pedig, a mehádiai ütközet után a magyar hadsereg maradványa, sok politikai szereplőkkel elhagyja a hazai földet, és török földre lép, hol a menekvők lefegyvereztetnek. Augusztus 25-én Wallmoden osztrák altábornagy megszállotta Ó-Orsovát.

A katonai határőrvidéki szervezet ideje alatt Orsova az oláhbánsági határőrezredhez tartozott, és egy külön század székhelye volt. A század területéhez tartoztak: Toplecz, Koramnik, Tuffier, Ó- és Új-Zsupanek, Ó-Orsova, Jeselnicza, Ó és Új-Ogradena, Dubova, Plavisevicza, Tissovicza és Eibenthal községek, melyeknek összes lakossága 1858. évben 5237 lélekre ment.

Uj viszonyokat jelzett már 1867. évben az a körülmény,

[1]) Egy a freidorfi táborból május 8-án kelt rendeletében irja Bem, hogy Orsova előtt elegendő hadereje van, mely az ellenséget Oláhországba kergesse.

hogy »Orsova és a Bánság« számára Murad Efendi török konzullá kineveztetett. [1])

Magyarország visszanyervén önrendelkezési jogát, 1872. november 1-én az egész magyar katonai határőrvidék Magyarországhoz visszacsatoltatott, és alkotmányos polgári kormányzást nyert. Ez időben az ó-orsovai szolgabirói kerület alakittatott, melyhez tartozott: Ó-Orsova (1406. lakossal, 1858. évben volt 1173 lakos), Eibenthal, Tiszovitza, Plawiscwitza, Dubova, Ó- és Új-Ogradena, Jeselnicza, Ó- és Új-Zsupanek, Tuffier, Koramnik, Topletz, Jablanicza, Petnik, Globureu, Plugova, Vallia Bolvasnicza, Mehádia, Pecseneska, Börza, Weizenried, Sikevicza, Gornia Liupkova, Dolnia Liupková, Berzaska, Svinicza, és Schnellersruhe községek, összesen 20,602 lélekkel. Egyuttal Orsova az ujraalakított Szörény vármegye része lett.

A magyar kormány 1874. év elején engedélyt adott, hogy Orsován hétfőn és csütörtökön hetivásárok tartassanak. Hasonlókép 1877. év elején országos vásárok számára is adott engedélyt, melyek évenkint május 1-én és szeptember hó 17-én lesznek tartandók.

A kis város mindenkori jelentőségéről tanúságot tesz az itt állomásozó hatóságok száma. Már 1769. évben székelt itt az aldunai határzár parancsnoksága: k. k. untere Donau Cordons Commando. Ide helyeztetett 1828. évben a század cs. k. parancsnoksága; 1818. évtől 1850. évig létezett itt a kir. harminczad hivatala, mely ezután második rangu cs. k. fővámhivatallá változtatott át (mit dem Rastellamte = Szkella). Egy hajózási hivatal már 1737. év előtt fennállt, ugy, mint Ujpalánkán, Pancsován és Temesváron.

A római kath. plébánia létesült 1817. évben;

a gör. kel. pleb. 1792. évben;

a cs. kir. kiváltságos dunagőzhajózási társulat felügyelősége 1844. évben;

a cs. k. financzőri biztosság, 1850. évben;

a távirdai hivatal 1853. évben.

---

[1]) Pesty Frigyes: A temesi bánság elnevezésének jogosulatlansága. 36. lap.

A határőri katonaság dandárparancsnoksága 1853. évben Karánsebesről ide tétetett át, mely alá az oláhbánsági határőrezred, a Herculesfürdő intézete, és a zsupaneki vesztegzári intézet rendeltetett. — Itt székelt a zsupaneki vesztegzárintézet igazgatósága, a postahivatal és mások, melyeknek eredetét alig lehet kinyomozni. A cs. k. osztr. állami vasuttársaság 1859. évi május óta a gőzhajózási összeköttetés miatt itt ügynökséget tart. Legnagyobb fontossága lesz azonban Orsovának, ha az 1876. évi októberben már Karánsebesig megnyitott temesvári vasutvonal ezen várost is érinteni fogja, és Magyarországgal kapcsolatba hozni. A tiszai vaspályatársaságnak 1872. évi április 14-én tartott igazgatósági ülésében a temesvár-orsovai vonal részletterveleteinek kidolgozása elhatároztatott, és azok kivitele Nördling főigazgatóra bizatott. Az első mozdony Karánsebesről Ó-Orsovára megérkezett 1878. január 12-én a pálya hivatalos megvizsgálása alkalmával. Az említett pályavonal 1878. évi május 19-én adatott át a közforgalomnak.

Létezik itt továbbá 1790. óta gör. kel. templom oláh iskolával;

róm. kath. templom 1826. óta, mely 1856. évben megnagyobbíttatott. A plébánia 1758. óta Zsupaneken létezett, és csak 1817. évben helyeztetett át Orsovára;

kincstári elemi német iskola 1836 óta;

német községi leányiskola 1857 óta;

magánalapítványok által alapított görög iskola 1831. év óta.

A közlekedési eszközök közt említésre méltó a Karánsebestől Orsovára vezető országút, melyet 1829. évben a községek építtettek. Európai hírű azonban az ugynevezett Széchenyi-út, mely a Duna balpartján 1834. évtől 1846. évig épült, és Tiszovicza közelében az orsovai század területére jövén, Tiszovicza, Plavisevicza, Ó- és Új-Ogradena, Jeselnitza és Ó-Orsova községeken keresztül a neutralis területre egész az ország határáig, a vodiczai malomig vezet, hol a Bachma patak a határt képezi Oláhország felé.

Legujabb időben, ugymint 1877. év elején, Orsován mozgalom vette kezdetét, melynek czélja odahatni, hogy Szörény vármegyének székhelye Karánsebesről Orsovára tétessék át.

Ez év márczius havában itt első osztályú vesztegintézet rendszeresittetett.

Ó-Orsova nyugotra fekszik, azon ponton, hol a Cserna a Dunába szakad. Mégis Gregoriancz Pál azt irja, hogy a trajáni hid a l a t t fekszik, a mi csak abból magyarázható, hogy Gregoriancz [1]) a Trajáu hidat nem a dunai vizzuhatagok — az ugynevezett Vaskapu alatt kereste, hanem ugy, miként ujabb időben Büdinger, [2]) Ó-Orsova fölött, az Ogradenával átellenben, a szerb partokon olvasható és sziklába vésett római felirást hibásan a trajáni hidra vonatkoztatva.

Orsován keresztül fut a Gratzka patak, területén még azon kivül foly a Mosna és Dalboka patak.

Meg kell itt említeni még az A l l i o n hegyet, mely noha már nem Orsova határában, hanem a neutralis földön áll, mégis az ujabb időben Orsova történetével szorosabb összefüggésbe jött. Orsova felől az Allionra menni akarván, a Cserna hidján át a neutralis tért érjük. A nagy országút balján maradnak Tuffier község legelői és kaszálói, a hegy pedig könnyen megmászható, honnan gyönyörü kilátás nyilik Uj-Orsovára, és a Dunamenti vidékre délfelé. E hegyre huzták az osztrákok az ágyukat az utolsó (1789.) török háború alatt, és lődözték Uj-Orsovát. Egy erdei tisztáson ugyanitt ebédeltek II. József császár és Ferencz főherczeg, ki utóbb osztrák császár lett.

Az Allion hegy tövében, Uj-Orsova irányában ásták el a Törökországba menekvő magyarok a magyar szent koronát és a koronázási jelvényeket 1849. augusztus havában. Mind e nemzeti kincsek feltaláltattak 1853. év szeptember 8-án, a mely esemény emlékére Ferencz József császár és király kápolnát épittetett, melynek költségét (8528 frt 23 krt) sajátjá-

[1]) Infra pontem Trajani Orsua. — Breviarium rerum Hungaricarum.

[2]) Österreichische Geschichte I. köt. 21. lap.

ból fedezte. Az építés 1856. évben kezdődött, és 1857. évben fejeztetett be. A munkához csak katonai iparosok vétettek igénybe.

Az ájtatossági czélokra be nem szentelt kápolna nyolczszöget képez, átmérője 21′ 6″, magassága az egyenlítőig 12′ 5″, galvanizált vas pléhvel van betetőzve és czinköntvényekkel díszítve. Egyszárnyu ajtaja 9 láb magas, melyhez kettős márványlépcsők vezetnek fel. A padozat kehlheimi kövekből áll, a falak festvék, a hat ablak színes üvegtáblákkal mérséklik a világosságot.

A kápolna belsejének hátterében, kék fülkében, a madonna életnagyságú szobra áll, melyet Meixner János bécsi szobrász finom fehér breitenbrunni homokkőből készített.

A kápolna közepét fehér homokkőből csinosan faragott nyolczszögű ballustrade képezi egy 2′ 6″ mélyedés körül, melynek átmérője 12 láb. Fenekén finom csiszolatu gránit kőlap létezik, rajta bronz dombormübeu a korona és koronázási jelvények alkalmazva.

A gránit kőlap tökéletesen olyan nagyságú, mint az a láda, melyben a koronázási jelvények elásattak, és ugyanazon mélységben és helyen fekszik, mint a láda, mely a jelvényeket négy évig magában rejté. A dombormű alján öt sorban következő emlékszavak állanak aranyozott betükkel:

»Franciscus Josephus I. Austriae Imperator, locum in quo corona cum caeteris insignibus Sancti Stephani, intra seditionis turbas rapta per IV. annos abscondita et die natali Sanctae Mariae patronae Hungariae MDCCCLIII. detecta fuerat, sacrum esse volens, sacellum hoc extruxit et Sactae Mariae dedicavit MDCCCLVI.«

Kiegészíti a berendezést a kupola közepéből függő gót stilü bronzlámpa.

A kápolna az országút melletti határőrállomás felügyelete alatt áll. Naponta nyitva áll, és a bejárás szabad mindenki számára. Tárva áll a jegyzőkönyv azon tekintélyesebb látogatók számára, kik neveiket bejegyezni akarják.

Magában Orsovában két emlék van, mely az uralkodók itteni tartózkodására vonatkozik. Az egyik szviniczai márványból készült $6^1/_2$ láb magas sima kereszt, mely 5 láb magas talapzatra van téve. A századparancsnokság épülete előtt 12 lábnyi magas oszlopokkal határolt fülkében látható és azt a helyet jelöli, hol I. Ferencz király 1817. év september havában a szentséget hordozó pap előtt letérdepelt. Társaságában volt a felséges királyné is, Carolina Augusta.

A dunagőzhajózási ügynökség épületének déli sarokszobájában, az első emeleten, öt lábnyi magasságban be van falazva egy 18″ hosszu és 12″ magas fehér márványtábla, emlékezetül, hogy I. Ferencz József 1852. július 18-án e helyen tartotta éjjeli szállását.

Az emlékkő felirása ez :

Franciscus Josephus I.
Imperator Austriae
Itinere suo perlustrando regna
Hunc terminalem locum
Sua praesentia glorificavit
XV. Calend. Augusti
MDCCCLII.
Et tunc has aedes inhabitans
In hoc cubili somnum coepit.

Az állami távirdának Orsováig használata 1853. évi eczember 30-án a közönség magán ügyeire is átengedtetett.

Az irodalom érdekeinek, Szörény vármegye mai területén, szolgálnak a karánsebesi és orsovai nyomdák.

Karánsebesen 1877. év óta politikai lap és pedig hétfőn és csütörtökön jelenik meg német nyelven és ívrétben. Címe: »Szörényer Zeitung«; az első 3 szám azonban »Karansebeser Zeitung« nevet viselt. A lap tulajdonosa eleinte Niamessny Mihály, szerkesztője Reiner Adolf volt, ki utóbb a szerkesztés teendőit is átvette. A lap nemzetgazdasági közleményeket is hoz és Traunfellner Károlynál nyomattatik Karánsebesen.

Ó-Orsova is bir 1873. év óta saját lappal, t. i. a vasárnaponkint kis ívrétben és vegyes tartalommal Hadl József ottani nyomdájában megjelenő »Orsovaer Wochenblatt«-ot, ki szintén tulajdonos és szerkesztő egy személyben.

Hadl József nyomdájában jelent meg 1870. évben Boleszny Antal orsovai plébánus magyar munkája is: Kézi könyv az Al-Dunán utazók számára.

Boleszny a Temesvárott székelő délmagyarországi történelmi és régészeti társulat egyik munkásabb tagja és a társulat »Értesítőjé«-ben olykor az ő történeti közleményeivel találkozunk.

Országh. Csak valószínűséggel lehet állítani, hogy ilynevü falu egykor a karánsebesi kerületben létezett. Midőn Kinisy Pál 1485. évben a szörényi al-bánokkal törvényszéket tartván, Rakoviczay Lászlónak több jószágát oda itéli, a vizsgálatban részt vesz Nicolaus de Arzagh, mint királyi ember. Bizonyosabb, hogy Temes vármegyében Országfalva nevü helység létezett a XV. században. 1501. évben Fiáth László gyermekei Örményes stb. helységek felének birtokába levén igtatandók, II. Ulászló király többi közt Nicolaum Fenes de Felső-Fenes és Nicolaum Orszagh de e a d e m, kir. emberekül kijelöli. (l. Örményes.) Tehát kellett Ország nevü helységnek is létezni és a Nagy Iván által felsorolt Országh nevü családokon kivül, egy más ilynevü nemes család is létezett a szörényi bánságban. A karánsebesi kerület 1603. évi összeirásában O r z a g h falu Mehedika és Verendin falu közt van feltüntetve és igy azok közelében kellett léteznie; de kicsiny lehetett mert az oda való nemesek csak egy portával vannak megróva.

Osztrov, hajdan Alsó- és Felső-Osztrov létezett Szörény megyében. Fekvését ma bajosan jelölhetnők ki. Báthory Kristóf fejedelem 1580. évben Osztrovy János és Gáspárnak de A l s o o z t h r o v és más nemeseknek meghagyja, hogy Gámán Györgyöt, Ferenczet és Miklóst Kalova és más helységek birtokába igtassa A beigtatásban részt vett Osztrovy Gáspár néhány jobbágya, valamint Osztrovi János és László de a l s ó o z t r o w. Osztrovy Gáspár Margában is volt birtokos, és 1564. évben vállalkozott, hogy Sebessy Mihály idegen kézre került jószágait visszaszerzi. (l. Jablanicza.) Említtetik 1593. évben a N a g y O s z t r ó n lakozó Osztrovy György és Osztrovy Borbála, Fiáth Jakab felesége. Azóta a Fiáthok Osztrovban tért foglaltak és 1629. évben Fiáth Zsigmond oda nyilatkozik, hogy ő a Fiáth-féle jószágok osztályába csak ugy

egyczik bele, ha előbb Fiáth János az osztrovi jószágot felosztja. (l. Örményes) Rákóczy György fejedelem 1647. évi levele szerint Fiáth Jakab hunyadmegyei Nagy Osztró és Felső-Osztró faluban és Ohaba praediumban levő részbirtokait per utján elvesztette.

Izabella királyné 1547. évben Fiáth Jánosnak, Bakóczy Lászlónak, Macskásy Ferenczneк és Jánosnak Kalwa, Oztres és Pherdin (Verendin) praediumokat a miháldi kerületben adományozza. (l. Kalva.) Ez Oztres aligha más, mint Osztrow.

Örményes, a Temes folyó mellett, Karánsebeshez délre. A Fiáth család ősi birtoka, melytől előnevét is vette. Mai neve Armoenisch, mely az Örményesnek elferdítése. Történeti forrásaink a XV. század elején kezdik emlegetni e falut. Zsigmond király 1428. évben meghagyja az aradi káptalannak, hogy a Macskásiakat a sebesi kerületben fekvő Ruzsinócz, Leurdis és Toplicza birtokába igtassa, e czélra Jánost, Örményesi Bogdán fiát nevezi ki királyi embernek. Ugyan ez a király 1430. évben meghagyván a csanádi káptalannak, hogy Wolkzan fiát Jánost Bizere, Szavoj, Vaiszlova és Körcsma birtokába igtassa, királyi embernek többek közt Örményesi Andrást, — Andream de Ermenis kinevezi. Fiáth de Ewrmenes 1447. évben Hunyadi János által egy Prisztian és Besna faluban végzendő statutióra kiküldetik. Itt legelőször találkozunk a Fiáth névvel, mely ugy látszik, kezdetben csak keresztnév volt, mert más keresztnévvel kapcsolatban még elő nem fordult. A család eddig Örményesinek irván magát, utóbb a Fiáth nevet vette fel családnévül, miből azt kell következtetni, hogy a Fiáth név első hordozója vagy érdemei által a közpályán vagy az által kitünt, hogy a család vagyonosságának alapját vetette meg. Ermenes valószinüleg már kezdettől fogva a karánsebesi kerülethez tartozott, ez azonban 1452. évben már határozottan mondatik, a midőn Örményesi Fiáth (Fiath de Ermenes) a törvényszék előtt a mellett tanúskodott, hogy Csornai Mihály Dranko várát királyi adományból birja. Az aradi káptalan 1467. évben kiváltság alaku levélben bizonyítja, hogy Örményesi Mihály fia Lado közt egy részről és Mutnoki Zayk László, valamint testvérei István

szörényi bán és Sandrin közt más részről oly önkénytes egyezkedés jött létre, mely szerint Örményesi Mihály fia Lado az ő Ermenes, Gyuro, Szadova, Masthakon, Szekás egész és Szlatina félbirtokát, Zayk László, István és Sandrin ellenben az ő Mutnok, Malomfalu, Osestya, Szederjes, Magura, Radulencz, Csernota, Almafa falvait olyformán egyesíték, hogy ha valamelyik közülök örökös nélkül meghalna, a fölülmaradó fél testvéri jognál fogva legyen utódja annak birtokaiban. Mind ezen falvak a karánsebesi kerületben feküdtek. Herka Péter de Ermenes, ki 1468. évben mint kir. ember említtetik, ugy látszik, nem volt a Fiáth családból való; említtetik pedig, midőn az aradi káptalannak meghagyatik, hogy Örményesi Lászlót és Lajost és Macskásy Jakabot Golecz stb. falvak birtokába igtassa. Az itt említett Örményesi László és Lajos 1501. évben Fiáth László és Lajos néven fordulnak elő. E két testvér akkor Gerlistyei Jakab és Belay Barnabás szörényi bánok előtt abban egyezett meg, hogy mivel nevezett Lajos bizonyos Kain Péter nemes embernek meggyilkolása miatt a király kegyelméből kiesett és Szörény vármegyében a nagymiháldi és karánsebesi kerületben fekvő jószágait, ugymint: Bukin, Polyana, Polyanicza, Petrosnicza, Valisora, Golecz, Szlatina, Szárazpatak, Szekás, Valemare, Nyires, felső és alsó Jarmenes, Gyuro, felső és alsó Fenes, Glino, Kriva, felső és alsó Bolvasnitza, Huzarczky, felső és alsó Porecza és Simonovecz fele részét saját élete és feje megvédelmezésére, részint a megölt Kain Péter rokonainál, részint a királynál kegyelem eszközlés végett fáradozó közbenjáróira tett költségek fejében idegen kezekbe juttatni kényteleníttetett, azokat testvére László saját erejéből szerzé vissza, ámbár jogosan magának tarthatná, mégis testvére iránti szeretetből abban egyeztek meg, hogy ezen fele részbirtokban Lászlónak fia János és leányai Kata, Erzse és Anna és ezeknek mindkét ágon álló utódai egyenlően birjanak és osztozzanak. Az aradi káptalan ugyanez évben királyi parancs következtében Fiáth László fiát Jánost és leányait Katalint, Erzsébetet és a sánta Annát a fennevezett helységek felének birtokába beigtatja. Örményesi Fiáth László (Ladislaus Fiath de Ermones) 1504. évben arról volt

vádolva a kir. Curiánál, hogy a kisded Csornai Mihályt apai kastélyából Rékáson elrabolta és magánál letartóztatja. Az ügy további fejleményéről hallgatnak forrásaink. Fiáth Ferencz, fiai János és Gáspár nevében is 1531. évben az erdélyi káptalan előtt tiltakozik, hogy János király a karánsebesi kerületben fekvő mindkét Ermenyes, Alsó-Gyuro, Felső-Gyuro, Alsó-Fenes, Felső-Fenes, Alsó-Szadova, Felső-Szadova, Szekas, Szlatina, Szárazpatak, Golecz, Bokosnicza, Csernecz, Valisora, Petrosnicza, Bukin, Pojana, Pojanicza és Masztakon, továbbá a miháldi kerületben fekvő Kriva, mindkét Bolvasnicza, Huzarczky, Makovistye, mindkét Porecsa és Simonócz nevü falvakat és praediumokat eladományozhassa, vagy azokat Bakóczy Ferenczné Anko, Dienessy Péterné Erzse, Barcsay Ákos özvegye Katalin vagy Fiáth János leánya Katalin birtokba vehesse. Fiáth Ferencz hallván, hogy II. Lajos király a Fiáthok jószágait a leányágnak is adta és hogy Zápolyai János ezeket Fiáth László leányának Annának és Fiath János leányának Katalinnak adományozta, 1531. évben János királyt a karánsebesi ispánok előtt az adományozástól, Annát és Katalint a birtokba menéstől eltiltja.[1] A család jószágai gyanánt neveztetnek itt Ermenyes, Szadova, Gyuro, Fenes, Illova, Valisora, Szlatina, Szárazpatak, Golecz, Bokosnicza, Csernecz, Petrosnicza, Bukin, Pojanicza, Pojana, Kriva, Bolvasnitza, Alsó- és Felső-Porecsa, Kalva és Kalvicza. A két tiltakozás annyiban különbözik egymástól, hogy az erdélyi káptalan előtt történt tiltakozásban Kalwa és Kalwicza, a karánsebesinél Szekas, Huzarczky, Makovistye, Masztakon és Symonowecz nem említtetnek. Ugy szintén csak egy Bolvasniczát ismer az utóbbi tiltakozás. Minthogy János király 1534. évben Novcsa Miklós hütlenségeért tőle Dalcs egész falut, Ermenes, Szadova, Gyuro, Fenes, Gropile, Valemare, Szekas, Szlatina, Szárazpatak és Masztakon részbirtokait elvette és azokat Fiáth Ferencznek adományozta, az aradi káptalan 1535. évben az utóbbit beigtatta, azonban Nopcsa özvegyének és leányának és a Priszaka családnak tiltakozása mellett. Nevezett Fiáth Ferencz törvényes lépéseket tesz Nowcha Miklós özvegye ellen 1537. évben, ki leányát, az ő feleségét, a házasság eltiltásáért Ermenes, Za-

dova, Szlatina, Szárazpatak és Dalcs birtokából kizárni akarja. Fiáth János fiai Lajos, László, Ferencz, Jakab és Miklós 1576. évben uj adományt nyertek Báthory Kristóftól a Fényes, Ewrmenes, Szadova, Szlatina és Szárazpatak faluban levő részbirtokokra. Hasonló uj adományozást ismerünk 1578. évből és a következő évből az ellenmondás nélkül történt beigtatásról szóló jelentést. Ugyancsak ők Báthory Kristóf vajda által 1579. évben az Örményes, Szadova, Fenes, Szlatina falvakban és Gyuró praediumban rejlő kir. jogot nyerik, mely jószágokat különben Bethlen Péterné Katalin és Simon Jánosné Anna, valamint Bakóczy László leánya Mária és Gerlistyei Györgyné Fiáth Katalin birják. Midőn 1580. évben említett Fiáth János fiai Örményes, Szadova, Fenes, Szlatina falu és Gyuro praediumban levő kir. jog birtokába voltak beigtatandók, ezen beigtatásnak ellenmondottak Simon János és Gerlistyei János. Ugyan ez évben Báthory Kristóf és pedig márczius 17-én szentgyörgyi Makrai Bertalan, peski Kapitán Péter, nagybarcsai Barcsai Istvánnak, továbbá

Bakóczi Anna, Simon János feleségének,

Bakóczi Katalin, Bethlen Péter feleségének,

Fiáth Katalin, Gerlistyei György feleségének,

Makrai Anna, szentfalvi Nagy Máté feleségének,

Makrai Ilona, Barcsai János feleségének, végre

Boldogfalvi Dorottya, magyarbozi Boldogfalvi János leányának,

Bakóczi Mária, Bakóczi László leányának uj adományt ad Örményes, Szadova, Fenes, Szlatina falukra és Szárazpatak, Nagypatak, Gyuró és Szekas praediumok részbirtokára és azokban rejlő királyi jogra.

A beigtatással megbizott nemesek szokatlanul későn, t. i. csak 1581. év január 22-én tettek jelentést eljárásukról, melyből kitetszik, hogy Fiáth László 1580. év szeptember 10. Ökörpatakán megjelenvén, a fennebbi beigtatásnak maga és testvérei nevében ellentmondott.

Örményesen a Fiáth családon kivül mások is birtokoltak és az 1603. évi káránsebesi összeirásból tudjuk, hogy itt (Ermenies) Fiáth Lajos 5, Flore Miklós 1, és Gerlistyei 1 portáról adózott. Örményesi Fiáth Zsigmond 1613. évben

saját és testvére Miklós »valamint nagybátyja (frater patruelis) nevében a kolosmonostori konvent előtt óvást tesz az ellen, hogy Báthory Gábor fejedelem a szörényvármegyei karánsebesi kerületben fekvő Alsó- és Felső-Bukiny, Pojan, Pojanicza, Petrosnicza, Velisora, Golecz, Szlatina, Szárazpatak, Szekás, Valemare, Nyires, Felső- és Alsó-Ermények, Felső- és Alsó-Gyuró, Felső- és Alsó-Fényes, Glino és Kriwa falvakat adományozhassa vagy bármi módon elidegeníthesse, minthogy e falvak egészen az ő tulajdonukat képezik. Ez évből létezik Báthory Gábornak egy kutató parancsa (mandatum requisitorium) Fiáth Zsigmond és János de Armenes javára, Golecz, Ermenes stb. falukra nézve (lásd Bukin.)

Fiáth Ferencz, Miklós és László halála következtében az ő birtokaik : Bukin, Pojana, Petrosnicza, Valisora, Szlatina, Eörmenyes, Szadova, Fényes és Kriva, az ő testvéreikre János, Zsigmond és Miklósra szálltak. E jószágok osztatlanok lévén, Bethlen Gábor 1627. évben János kérelmére az osztályt elrendelte. A következő évben a fejedelem ujra megparancsolja az osztályt Szörény megyének, és ezen osztályba most Gyuró falut is befoglalja. Azonban az osztály még 1629. évben sem volt végrehajtva, mert midőn ez évben Veres Ferencz Szörény vármegye szolgabirája Karánsebesen, Fiáth János nevében Fiáth Zsigmondot a jobbágyok megosztására — bárhol legyenek azok — felszólította, ez azt válaszolta : oszsza fel elsőben Fiáth János az osztrovi jószágot, akkor ő is osztja, a mit kiván.

Az 1690—1700. évi összeirásban Ominyes-re van ferdítve a falu neve. Midőn 1769. évben a zsupaneki oláh zászlóalj alakíttatott, Armönis annak területéhez csatoltatott.

A hagyomány szerint a falu első lakói a Plopp nevü völgyben fölkerekedvén, ezek az Obersia Armönischului nevü vidéken, a hasonnevü patak mellett megtelepedtek. A falu 1789. évben, mai helyére tétetett át és Armönisch nevet nyert. Régenten a posta- és országut Obersia Armönischului helyfekvése alatt vonult el, ma, az uj falu telepítése óta, ettől meglehetősen távol, külön irányt vesz. Az áttelepített Armoenisch faluban létező templom 1791. évben épült. A terregovai

szoros bejárásánál a Temes jobb partján mészszel és téglával készült alapfalak maradványai láthatók. Állítólag a magyar korban itt fennállott váracskától származnak. E helylyel átellenben egy négyszögü elsánczolás nyomai mutatkoznak, az oláhság e helyet Csetate-nak, azaz várnak nevezi. Armoenisch előtt egy bedőlt kőhid látható, mely Mária Terézia idejében épült, 1815. évben azonban összeomlott.

Armoenisch a Szarko hegy vidékéhez tartozik. E hegyen ered a Riu alb (az az Fejérpatak, a mely a Fejérviz nevü pataktól megkülönböztetendő) nevü csermely, mely Fényes mellett a Riulung (azaz Hosszupatak) nevü csermelyt fölveszi és Fényes alatt Armoenisch közelében a Temesbe szakad. Ugyan e hegyen ered az Apa Armönischului (azaz Armönisch viz) nevü csermely.

A Fiáth név emlékezete e vidéken, hol a család már régen nem birtokol többé, egészen ki nem veszett, mert a Rudestia luy Fiáth nevü vidék, a melyben a Weidiana patak ered, Karánsebes közelében még fentartá a család nevét. Igy Bukin falu 1561. évi határjárásában egy »Fiáth sziget« említtetik. Armoenisch az oláhbánsági határőrezred fennálltáig annak szlatinai századához tartozott. Most Szörény megye terregovai járásában foglaltatik. Armoenisch lakossága 1858. évben volt 1714, kivétel nélkül oláh és gör. kel. hitü: 1872. évben 2002 lakos. Területe 11,460 hold 412 öl Az 1878. évben nyitott vasuti állomás Armoenisch nevet visel.

Öt halom. II. Ulászló 1493. évben igtatási parancsában: Petrus de Öthalmi, kijelölt királyi ember (lásd Krivina.) Ily nevü falu vagy praedium fordul elő a karánsebesi kerület 1603. évi portalis összeirásában. A telep nagy nem lehetett, mert az itt lakó nemesek együttvéve csak egy portáról vannak megadóztatva. Közelebbi fekvését még ki nem lehetett puhatolni. Még 1640. évben Jósika Farkas óvást tesz az ellen, hogy az ő Magura máskép Eöthalom nevü birtokban (possessio) lakó jobbágya Murcsán Ferencz nemesíttetett.

Pades, hajdan falu Domasnia közelében, a hasonnevü hegy tövében. Zsigmond király 1390 évi adománylevele szerint Krivapatak és Patak nevü falvak nevezett Padych hegy

alján fekszenek. (lásd Krivapatak). Vaday Jakab özvegye Dorottya 1550. évben az ő nővérének Prigori Annának adja a karánsebesi kerületben fekvő Prigor, Rawna, Dolynpathak és Pades részbirtokait örök joggal. Petrovics Péter rendeletére 1555. évben Bökös László és Laczuk Ferencz gyermekei, a halmosi kerületben fekvő Minecz, Tyuko, Pades, Tergovista stb. praediumok birtokába igtattatnak. (lásd Bozsovics és Prigor) Pades tehát majd a karánsebesi, majd a halmosi kerülethez tartozott, ha ugyan mindkét esetben ugyan azon praedium értetődik. Az itt említett Tyuko 1464. évben az ilyedi kerülethez tartozott, könnyü tehát kitalálni, hogy valamint az egyuttal nevezett Tergovista a mai Krassó megye földjén terült el.

A ma Ruszkabánya szomszédságában felmagasló Badisch hegy nevének régi alakja szintén Pades.

A Padesch hegy Ruszka faluhoz délre esik, és igy tökéletesen vagyunk tájékozva a hasonnevü falu egykori fekvésére nézve. A Karánsebeshez éjszakra eső Ruszka hegy egyik ága, Ruszkicza területén, szintén Padeschnek neveztetik.

Padurencz, hajdan falu a karánsebesi kerületben. Mátyás király 1468. Örményesi László és Lajosnak és Macskási Jakabnak uj adományt ad Golecz, Padurencz stb. falvak birtokára. A következő év február 9-én az aradi káptalan jelentést tesz a teljesített beigtatásról. Teleki (Hunyadiak kora XI. 358. lap) az oklevelek magyar felzetében azt véli, hogy Padurencz talán a mai Padurány Krassó megyében. Az aradi káptalan igtatási jelentése szerint az adományosok Padurencz felének birtokába igtattattak. (Teleki XI. 370. lap.) A Karánsebes melletti közép hegységek egyike ma is Padurenznek neveztetik. Felsoroltatik Dossu Bukin, Direpl és Gurbaniata után. A Bukin Drept csermely Funtina Grigory nevü tájon ered és a Bukin Stinggal a Bukin patakot képezi.

Padurile, hajdan praedium a karánsebesi kerületben. Petrovics Péter 1555. évben a Ferdinánd-párti Farkas Györgytől elkobzott részjószágokat Radulencz, Padurile, Ohabicza, Magura stb. praediumokban Hagymási Kristofornak adományozza. (lásd Almafa.)

Paprad. A csanádi káptalan 1436. évben jelentést tesz

a királynak, hogy Csornai Mihályt és Balást Csorna, Jardasticza, Paprathna, Toplecz és Királymezeje temesmegyei falvak birtokába igtatta, a melyben Fejérvizi István és Domasniai Kristofor, mint szomszédok vettek részt. Albert király 1439. évben Csornai Mihálynak és Balásnak uj adományt ad a miháldi kerületben fekvő Csorna, Paprád, Toplecz, Plugova és más falvakról és az aradi káptalan jelenti, hogy ezekbe a nevezett két Csornait bevezette. Ezekből kitünik, hogy a Paprathna ugyanaz, mi Paprad és a kérdéses falu 1436. évben Temes megyében fekvőnek mondatik, minthogy a karánsebesi és miháldi kerület a XV. és XIV. században nem ritkán Temes megye kiegészítő részeinek tekintettek, daczára hogy Szörény megye geografiailag elkülönítve volt Temes megyétől. A már nem létező falu nevét fentartá a Propodna patak, mely Topletz területén, a Csernába szakad annak jobb partjánál.

Patak, hajdan praedium a miháldi kerületben, Domasnia körül. Losonczy István szörényi bán és temesi főispán 1387. évben Dées fiának Péternek, a miháldi kerület kenézének és testvéreinek, az ugyane kerületben fekvő Patak nevü királyi falut adományozza oly föltétel mellett, hogy ők mint a többi szabad kenézfalvak, a miháldi várnagynak minden Szent Mihály napon 3 garast és minden Szent György napon az ötvenedik részt fizetni tartozzanak. Ugyane Péternek Dés fiának, ki most temeselyi nemes kenéznek neveztetik, — Zsigmond király 1390. évben uj adományt ad a Pades (sub monte Padych) tövében fekvő Krivapatak és Patak nevü falvak birtokára, mert a király elődjei által nekik adott adományt akkor elvesztették, midőn Dán oláh vajda seregével a mehádiai kerületbe beütött; tehát 1373—1383. évek közt. Egyébiránt e praedium Hidegpatak néven is fordul elő. (Lásd azt.)

A karánsebesi ispánok 1535. évben bizonyítják, hogy More János és a Vajda családok egymással oly egyezségre léptek, mely szerint Domasnia, Gardony, Patak stb. részbirtokokban egyformán fognak osztozkodni. (lásd Domasnia.)

Megkülönböztetendő a miháldi Patak, attól mely régentén az ilyédi kerülethez tartozott és a mai krassómegyei Po-

tokban, Szászkához éjszakra feltalálható. Továbbá a Karánsebes kerületbeli Kis- és Nagy-Pataktól, mely utóbbi még ma is a krassómegyei Valemare faluban felismerhető.

Patak. Alig lehet fölösleges óvatossággal élni, hogy azon többféle Patakot össze ne zavarjuk, mely részint Szörény megyében, részint — a mai beosztást tekintve — annak tőszomszédságában feküdt. Egy némelyik, mint a mai Valemare régi nevét elvetette. A tömkelegből annyit vélünk biztossággal kivenni, hogy Karánsebes város területén nemcsak egy Patak nevü csermely, hanem hasonnevü telep, avagy kisebb község is létezett. Sztanila de P a t h a k 1572. évben, mint esküdt tanú említtetik Rakoviczay János pörében Berta Gáspár ellen, mert az utóbbi Jászról a felperes lovait Macsovára elhajtotta. A »Bán utczában« a p a t a k m e l l e t t való puszta hely egyezség tárgya lesz Gámán György, valamint Berta Miklós és Ferencz közt. Ugyan e telek 1591. évben igy említtetik: a Bánutcza utczában a P o t o k v i z e nevü hegyipatak mellett: (in platea Banutcza nuncupata penes torrentem Potokvize dictum.) Tehát az első esetben appellativum, az utóbbiban tulajdonnév. Báthory Zsigmond fejedelem 1588. évben Karánsebes város kérelmére elrendeli, hogy annak határai megigazíttassanak, azt mondván egyszersmind, hogy Rawna (Rafna), Zboristje, Andrilest és P a t a k falvak a város területén fekszenek és Karánsebes határához tartoznak. Egy 1614. évi bevalló levél szerint Kún István városi főbiró kertje a pataki parton feküdt, nevezetesen délről volt a P a t a k v í z n e k f o l y a m a t j a. Barcsa Sofia, káráni Philip Péter özvegye 1579. évben a maga részbirtokait Ökörpatak, Ruzs, Deosy-Heogy, F e l s ő-P a t a k, Alsó- és Felső-Szavojban, Szilfa és Gyugasztra faluban Dragna Györgynek száz forintért beirja a karánsebesi alispánok előtt. Nem merjük elhatározni, hogy e Felső Patak más elnevezése-e Nagypataknak, avagy a Szavoj melletti Valemare falunak.

Ugy látszik, hogy e falvak a Karánsebest, a VII. század elején ért viszontagságok alatt elpusztultak.

Karánsebes Potok nevü vidékén egy oláh házbirtokos kertjében 1872. évben tömör alapfalakra akadtak, melyek legnagyobb részt kövekből és kevés téglából állottak. Régi

kápolna maradványai ezek, mint azt a talált gyönyörü ablakbélletek töredékei, a finom metszésü ékkövek és több nagy márványtábla bizonyítja. Felirat az utóbbiakon nincs, de a rajtok látható vésett alakokból itélve, sírfedelek lehettek. A leletek közt felemlítendő egy kőoszlop, mely alant és lent capitaellal bir és római eredetre mutató felirást tüntet fel. [1]) (lásd Karánsebes.)

Patas, falu Szörény vármegyében, Prilipecz és Prigor falu közt, a Nera patak mellett. A karánsebesi kerület 1603. évi összeirása szerint Alsó-Pathas faluban Vajda Bona és Vajda László egy-egy portáról adózott. De említtetik ugyanott egyszerüen és külön Pathas is, melyben Tivadar János 2 és Pribék János szintén 2 portáról adózott. Az 1690—1700. évi összeirás Patasu falut a halmosi kerületben fekvőnek mondja. A XVIII. század közepén már két, t. i. Alsó- és Felső-Patas létezett. (Wanicsek hibásan Palasnak irja) és mind kettő 1774. évben a zsupanecki zászlóaljhoz csatoltatott, midőn eme határőri terület nagyobbítása eszközöltetett. 1717. évben itt 44 ház találtatott. A Történelmi Adattár (II. köt. 244. lap) egészen önkényesen állítja, hogy a falu neve eredetileg Patakos volt, melyet az oláhok Patas-ra ferdítettek. A falu neve mindig Patas volt és ily nevü falu van Győr megyében is, hol oláh nem lakik. Ide tartható bizonyosan a baranyamegyei Patacs is. Értelme = pipacs és igy a hely, hol e falvak alapíttattak, eredetileg sok pipacs által lehetett benőve. Az oláhbánsági határőrezred fennállása idejében annak prigori századához tartozott, most a bosovicsi járásban létezik. Az itteni templom 1812. évben épült. Van itt 118 ház és 1122 oláh lakos. A község területe tesz 14,594 holdat, 631 ölet.

A község mellett a Nera folyik, a Patasel nevü csermely pedig, mely a Nerába ömlik, magát a falut átszeli. Ezen kivül Patas területén még a Nagy-Kosova és Kis Kosova, Beg, Helleság, Wetrina és Csuhures patak egyesül a Nerával.

A falut környezik a Tilva Mori és Dialu Kukului nevü

---

[1]) Történelmi Adattár. Szerk. Orthmayr Tivadar és Szentkláray Jenő. II. köt. 369. 370. lap, hol a felirás is közöltetik.

hegyek. Ide tartoznak a Tersa, Hellesag és Koscheri nevü erdőségek.

Patak keletre Borloven, délre Prigor, nyugotra Prilipetz, éjszakra saját kincstári erdejével határos.

Különben Patas a mult században a völgy felső részében feküdt, később azonban mostani helyére, a völgy nyilására tétetett át.

Plavisevicza, falu a Duna mellett, Orsovától délnyugotra, a kazani örvény közelében. Plavcsicza ráczul = hajócska. Bizonyos orsovai halászok 1598. évben az Ogradenához tartozó házhelyek birtokába igtattatván, mint szomszéd részt vett a fejedelem egyik jobbágya Vralievitty Miklós Plavichowicza faluból.

Plavicsovicza falu — az 1690—1700. évi összeirás szerint — a porecsai kerülethez tartozott. Érintetlenül hagyatván a zsupaneki zászlóalj első alakulása által, midőn ez 1774. évben ujra szerveztetett és területi nagyobbítást nyert, a kam. kincstár által átengedtetett, más, alsó klissurai falvakkal együtt.

A katonai végvidék fennállásának utolsó tizedeiben, az oláhbánsági határőrezred orsovai századához tartozott. Hasonlókép az orsovai szolgabirói kerületbe kebleztetett, midőn Szörény vármegye ujra alakíttatott. A katonai szervezet idejében egy főtiszt állomásozott itt, mint az aldunai parancsnokság közege.

Lakosságának száma 1816. évben 216, 1858. évben 270. 1872. évben 320. Egy gör. kel. plebánus a vallás érdekeire ügyel itt és Tissovitzán. Az oláh elemi iskola 1829. évben keletkezett.

A Plavisevicza patak itt szakad a Dunába és ez tán azonos a fenn említett Bolsavicza patak nevével. Hasonlókép itt egyesítik vizeiket a Dunával a Krnina mare, Losovitza és Liubotina patak.

Területe, 4638 hold 1050 öl. Lakház 43.

Pecseneszka, falu Mehádia közelében. Jireček, a bolgárok történetirója azt irja, hogy a Balkán félszigeten azon helyneveket könnyen lehet felismerni, melyek valami nemzetiséget jelentenek, igy: Kumanovo, Pečenêga, Serbenica,

Charvati, Madžare, Vlasko selo stb. Talán a Pecseneszka összetartható a Pecsenega helynévvel.

A község régi történetéből csak egyetlen adatot ismerünk, azt t. i. hogy Simonfy István neje Borbála 1540. évben az almási és miháldi kerületekben fekvő Pechenezka, Cserna, Plugova stb részbirtokait vejének Dorka Mátyásnak átadja. (L. Csorna.)

Pecsenicska néven említi az 1690—1700. évi összeírás; 1717. évben csak 10 házzal birt. 1769. évben azon 35 falu közé tartozott, melyekből a zsupaneki zászlóalj határőri területe alakittatott. (Pecsineska.)

A katonai határőrvidék fennállása idejében Pecseneszka az oláhbánsági ezred mehádiai századához tartozott.

A lakosság száma 1858. évben volt 411, templom itt nem létezik, hanem a hívek eljárnak a Herculesfürdőben levő templomba.

Pecseneszka a Dupa Piatra hegy tövében fekszik, e hegy és a Cserna balpartja közt. Határos keletre Oláhországgal, délre Börza faluval, éjszakra és nyugotra Mehádia területével. Fekszik mintegy 400 bécsi láb magasságban a tengerszín fölött, tehát némileg alacsonyabban, mint Mehádia.

A falu területén fekszenek a Hunka, Kamena, Koschery nevű hegyek, mind a három mintegy 1500 láb magas, a Domoglet, mely 1000 láb magas, [1]) és a mehádiai fürdővendégek által olykor látogattatik. De ismerik a szenvedélyes fűvészek is mint Kitaibel, Rochel, Dobner, Heufel stb., az ornithologok, mint Petényi és más természettudósok. Említendők még a Sulitza, Prolaz, Schuschku, Rudina, Muscharone, Klepeniak, Benitza, Padina, Senetz mare és mik, Stana Pogara, Belequen, Borimbu, Bonitz és számtalan más.

A hegységekben már sikeres kutatások történtek érczre és kőszénre.

Területe 985 hold, 5 öl, és itt 53 házban 500 oláh lakik.

Pegh. Nyoma van, hogy ily nevű falu tán Karánsebes mellett létezett. Említtetik 1505. évben bizonyos Balka (providus) néhai Juga György fia, ki Peghben lakott.

[1]) Dobner azt szemmérték szerint 500 ölre becsüli, és azt mondja, hogy még soha fel nem méretett.

Pernis. A mehádiai kerületben létezett Felső- és Alsó-Pernis praedium. Bethlen Gergely sebesi bán 1564. évi levelében olvassuk, hogy Sebessy Mihály gyermekei mindkét pernyŷs, és más praediumok visszaszerzésére törekedtek, melyeket apjuk elzálogosított. Tuarini Imre 1590. évben e puszták felét Ruszkai Jánosnak, Pálnak és Szentének adományozza. (L. Jablanicza.)

Persipna, hajdan praedium Szörény megyében, melyről csak azt tudjuk, hogy Báthory Zsigmond fejedelem 1596. évben azt karánsebesi Peyka Miklósnak adományozta. (L. Tiszova.)

Péth. E vár egykori fekvésének kijelölésében részben Boleszny Antalt követhetjük, ki e kérdést tanulmányának tárgyává tette. [1])

Sukuru vagy Csukár hegység fensíkján 2200 lépésnyire a Piscabara barlangtól, Dubova felé az utolsó irtózatos meredek sziklákon létezik Marcole, — igy neveztetik egy régi toronynak és várnak omladéka. E maradványok kétségen kivül a régi Peth várának romjai. A Csukár hegy magaslatán levő földsánczok török eredetűek.

Midőn a piscabarai barlang 1692. évben Veterani által birtokba vétetett, hogy innét a kazáni szorost elfoglalhassa, báró d'Arnaut százados, kit Veterani a barlang védelmével megbizott, a Marcole nevű romokból redoute-ot épitett. A piscabarai barlang hadőrségének vitéz védelme a törökök ellen ismeretes történelmünkben, és ez időtől fogva e barlang Veterani barlangnak neveztetik.

Több történetiró állítja, hogy Dubován várromok léteznek. A régi lestorony különösen viselte a Marcole nevet. Hogy később, midőn a vár a mohácsi vész utáni török háborúkban elpusztíttatott, a Marcole nevet viselte, az magyarázatát abban találja, — ugymond Boleszny — hogy a Ferdinánd alatti hadjáratokban egy horvát származásu Marco hadparancsnok is fordul elő, [2]) kinek nevéhez, miután Peth vára oláhok által

[1]) Történelmi Adattár. Szerkesztik Orthmayer és Szentkláray. III. köt. A Veterani barlang és Peth vára czímű czikk. 366. lap.

[2]) Scriptores rerum hungaricarum II. 413. lap.

lakott vidéken létezett, ezeknek a »le« szótagot kellett csak hozzácsatolniok, és az oláhok Peth várának romjait Marcole néven igen is nevezhették, ha Peth vára utolsó parancsnokainak egyike csakugyan Marco lett volna.

Boleszny emez okoskodása nem elég meggyőző erővel bír, minthogy egyéb okok miatt is ragadhatott a Marcole név az említett romokra. Ismerjük azt Marecobila alakban is, a mely név egészen más magyarázatokra vezet. A később Veterani után elnevezett barlang közelében lévő más barlang nyilásánál régi romok, és ismét lejebb a Duna felé más romok voltak láthatók a mult században, melyek a rómaiaknak tulajdoníttatnak.

Vajjon Marcole romjai csakugyan a régi Peth váráról származnak-e? azt sem könnyü eldönteni. Ugyanis okleveleink sokszor együttesen emlegetik Karánsebes, Miháld, Orsova, Peth és Szörény várait, de mindig különböző rendben, ugy hogy a felsorolás rendéből nem lehet következtetni a várak egymás melletti fekvésére. Oláh Miklós az egyedüli, ki e részben némi támpontot nyujt, minthogy azt irja [1]: Szendrővel szemben a Duna éjszaki partján sor szerint következő várak fekszenek: Kevin (a mai Kubin), Dombó, Haram (ma Uj-Palánka), Butholzin (ma Poszasin), Szent-László (Galambóczczal szemben), és Peth. Podhráczky, Oláh Miklós után indulva, azt állítja, hogy Peth vára 3 órányira fekszik Orsovához; e távolság tökéletesen megfelel Dubova távolságának Orsovához, és igy el lehet fogadni azt a nézetet, hogy a dubovai várromok a régi Peth várának maradványai.

Biztos alapon csak a XV. századtól kezdve irhatjuk meg Peth várának sorsát. Albert király 1439. évi május 9-én és szeptember 27-én a két Hunyadi Jánossal conventióra lép, hogy ők Szörény, Görény, Orsova, Miháld és Peech királyi várakat az ellenség ellen védelmezzék, és miután a Hunyadiak védelmi czélokra saját vagyonukból roppant összegeket fordítottak, a király e költségek biztosítására nekik nagy kerületeket elzálogosít Temes és Bodrogh megyében. Peech vá-

[1] Bel Adparatus 31. l.

rának neve csak a fennebbi, szept. 27-én kelt levélben fordul elő, — az előbbiből tán csak vétségből maradt el.

I. Ulászló király 1443. Csornai Mihálynak és Balázsnak, továbbá Damsosi Musina és Sándornak, és Bizerei Miklósnak azon érdemeiknél fogva, hogy Albert király ideje óta Szörény, Görény, Orsova, Peeth, Szinicze, Sebes és Miháld, a Dunán innen és az ország alsó részein fekvő királyi várakat hősiesen védelmezték, Rékast és Solymost adományozza Temes megyében. Egy másik 1443. évi oklevél szerint a király ugyancsak Csornai Mihálynak és Balázsnak Rékast és Zegeházát Temes megyében elzálogosítja.

A rákosi országgyűlés 1504. évben rendelte, hogy Szörény, Orsova, Petycz és Karánsebes városok 400 forint hadisegélyt kapjanak.

II. Lajos király 1519. márczius 28-án a törökökkel 3 évi békét kötött, a melybe ő Szörény, Orsova, Miháld és Peeth várait, mint tulajdonait befoglalta.

Gerlistyei Miklós szörényi bán 1521. évben II. Lajos királynál bevádoltatott, hogy midőn Baly István szolgái bizonyos zsidót a Peeth nevű királyi várba bekisértek, akkor Hery .... Jakab és Sebesi Gáborko, Gerlistyei Miklósnak Peeth várában levő castellanusai, az ő megbizásából a nevezett fogoly zsidót Peeth várában a nevezett pribékek kezéből kiragadták, és magukkal, a hová tetszett, hurczolták. E zsidó elhurczolásáért Baly István a karánsebesi lakosok Iktár és Rékas közt Temes megyében fekvő földjeit, és holmiját 800 forint erejéig lefoglalta.

Ugyancsak 1521. évben, miként a király julius 29-ikén kelt leveléből kitetszik, a törökök Peth várát kétszer megtámadták, de mindannyiszor nagy veszteségekkel visszaverettek. [1])

Nem sokára utóbb a törökök Péth várát ujra ostromzár alá vették, és ezuttal be is vették, a mi fölött II. Lajos király 1522. év márczius 24-én kelt levelében nagy fájdalmát fejezi ki Báthory István nádor irányában. (L. Orsova.)

[1]) Engel : Geschichte des ungarischen Reichs III. köt. 2 oszt. 229. lap, csak annyit mond ez évhez, hogy a törökök már Zalánkement és Peth várát fenyegették.

A törököknek azonban még akkor nem sikerült Péth várát bevenni, a mi abból kitetszik, hogy a budai udvarnál segélynyerésért járó Bokosnicza János karánsebesi biró Peth várának (pro necessitatibus castri Pethy) és Sebes városának segélyezését szorgalmazta, és hivatalos küldetésének czímén 1525. június 25-én fizetéseket vett fel.

Még 1532. év körül Gerlistyei Imre — Jakab bán fia — szörényi, orsovai, p e t h i és miháldi várnagynak neveztetik. [1])

A XVI. század közepén Ylchÿth Miklós volt itt birtokos, kinek jobbágyai: Peterfya György, Dancsul, Radul és Radizlaw rácz, 1539. évben mint tanúk szerepelnek a Fodor Ferencz és Vajdáék közt Domasnia birtokára nézve fennforgó pörben. Kitünik egyuttal, hogy itt többnyire ráczság lakott. Mikor és mi módon esett a vár végre a törökök hatalmába, arról határozott tudomásunk nincs. Oláh Miklós azonban azt irja, hogy Kevi, Haram, Szent László és P e t h vára már sok évvel azelőtt a törökök által elfoglaltatott.

A XVII. században már csak romjait találjuk Péth várának, és miután Thököly annak nevét már nem ismeri és naplójában a későbbi Veterani-barlangot csak kőlyuknak nevezi, kitetszik, hogy a vár emlékezete kiveszett.

A Veterani-barlangot az oláhok M a g a r e a-nak nevezik. [2])

Az Ortelius munkájához mellékelt térképen P e t z nyugotra Orsovához és Kubinhoz van feltüntetve.

Petloncz. Ezt a praediumot Báthory Zsigmond fejedelem 1596. Peyka Miklósnak adományozta. Ma Szörény megye területén ismeretlen.

Petnik. Fekszik Mehádiához éjszaknyugotra. A karánsebesi kerület 1603. évi portalis összeirása szerint Petnik faluban a Fiáthok és Pribékné 1, Bakócziné $^1/_4$, Gerlistyei $^1/_4$, Zákán 1, és Laczugh 1 portáról adózott. A község mintegy

---

[1]) Mária Teréziának azon 1777. évi levelében, mely által a Gerliczy család bárságot nyer, a Gerlistyeiek érdemeinek felsorolása alkalmával mondatik, hogy Gerlistyei Imre Szörény, Orsova, P e s t és Miháld végvárak kapitánya volt. (Arpadia I. 221. lap. A Pesth név Peth helyett lehet Kemény József hibája.)

[2]) Az oláhbánsági határőrezred jelentése.

79 házból áll, es ott fekszik, hol a Kalva patak a Krajovába szakad. A mult századbeli utolsó török háború előtt azonban egy negyedórányira távolabb, a Lunka vidékén feküdt. Petnik fekvése 60 lábbal magasabb, mint a Mehádiáé. Az 1690—1700. évi összeirásban Petniket is találjuk. 1717. évben Petnikul név alatt, 42 házzal az orsovai kerülethez tartozott. A zsupaneki zászlóalj alakításakor még a kamarai kincstár kezében maradt, de 1774. évben, midőn a zászlóalj területe tágíttatott, Petnik is ahhoz csatoltatott. A következő évben az utóbbi zászlóalj beolvasztásával az oláhillir határezred alakult, és ennek területén Petnik 6 faluból álló század székhelye volt.

Az oláhbánsági határőrezred területén is a petniki század megmaradt és állt Petnik, Jablanicza, Lapusniczel, Sumicza, Pirhova, Globu Krajova és Mehadika falvakból.

Egyházilag kezdetben Mehádiához tartozott, 1790. évben külön gör. kel. plébániát kapott; a templom szent Péter és Pál tiszteletére szól; 1832. évben épült elemi iskolája. Közvetlenül a Krajova patak mellett emelkednek a Radicsa, Kraku zoli Belekini és némileg délre a Patalaska hegyek. A Krajova patak völgyében az út Jablaniczán át Mehádiára, nyugotra Lapusniczel falun át az Almásba vezet. A községtől nyugotra a Suivir, Furka Vertopelor és Intre Kalwe nevű vidékek vannak, hol gyümölcsös kertek, szántók és kaszálók váltakoznak és 360 lábnyi magaslatra emelkedő hegyek által környeztetnek.

Petnikhez keletre fekszik Kruschovetz, délre Jablanicza, (nyugotra kincstári erdő és legelő) éjszakra Glimboka.

A község területén folynak a Nagy-Swerdin és Kis-Swerdin, és Kalwa patak, — a Krajova innét egy órai távolságban mossa a község földjeit.

Az erdők nevei: Kalwa, Faza lu ballan, Kulmia lu ballan, Malla, Kirschia, Kovey, Kalnik.

Területe 3421 hold, 1190 öl. A lakosok száma 896, — nemzetiségre nézve oláh; — ház 96.

Petrosnicza. Mátyás király 1468. évben Örményesi Lászlónak és Lajosnak és Macskásy Jakabnak uj adományt ad Petrosnicza, Bokosticza, stb. falvak birtokára. Az aradi káptalan a következő év február 9-én jelentést tesz, hogy

az illetőket beigtatta. Az első adományozás ideje előttünk ismeretlen. Fiáth Lajos és László 1501. évben Petrosnicza és a többi falura nézve egyezségre lépnek. II. Lajos király 1525. évben Fiáth János leányának, apja jószágainak: Bukin, Cseresnya, Golecz, Pyetrosnycza és Balvasnicza felét adományozza. Fiáth Ferencz 1531. évben tiltakozik, hogy János király Petrosnicza, Bukin stb. falvakat eladományozhassa. (L. erről Örményes.) A karánsebesi kerület 1603. évi összeirása szerint Fiáth Lajos Petrosniczán 4, Bakóczyné $^1/_4$ portáról adóztak. Fiáth Zsigmond atyafiai Miklós és János, 1613. évben óvást tesznek, hogy Báthory Gábor fejedelem Bukin, Pojan, Petrosnicza, Golecz, stb. falvakat eladományozhassa. (L. Golecz és Örményes.) Bethlen Gábor 1627. évben osztályt rendel Petrosniczán Fiáth János, Zsigmond és Miklós részére. (L. Örményes.)

Említi az 1690—1700 évi összeirás is, a karánsebesi kerületben. A zsupaneki oláh végvidéki zászlóaljnak 1769-ben történt alakítása Petrosniczát még a kincstár kezében hagyta. Utóbb Krassó megyébe kebelezte, mely azonban 1783. évben azt a határőrvidéknek átengedni kénytelenittetett.

A katonai kormány idejében Petrosnicza az oláhbánsági határőrezred szlatinai századához tartozott. Fekszik a hasonnevű patak mellett; fekvése azonban az idők folyamában négyszer változott. A század elején a nagy országút mellett terült el, mostani helyén 1830. év körül emelkedett: akkor nem sokára temploma is épült. Petrosnicza a Szemenik hegység területéhez tartozik, miként Wolfsberg, Weidenthal, Szlatina, Golecz és Bukosnicza. A Szarko hegy kupja 7131 láb magas. A Petrosnicza patak a Faza Petrossi nevü vidéken ered, — a Petroza patak pedig a Muntje mik havason. Mindkettő a Sebes patakkal egyesül.

Petrosnicza lakossága 1858. évben volt 792, mely 1872. évig 871-re emelkedett. Területe 3405 hold, 214 öl, rajta 101 ház. Van itt gör. kel. plébánus. Most Szörény megye karánsebesi szolgabiróságának körében fekszik.

Plese, mai neve ismeretlen, — ha a falu, a mi valószinű, egészen el nem tünt a föld szinéről. Legelőször említtetik 1447. évben, a midőn Bizerei Péter és Miklós osztályra lép-

tek Szlatina, Novakfalva, (ma Glimboka) Mál, Plese, Vercserova stb. falukra nézve. Családi egyezkedés történt 1448. évben is, mely szerint a Temes vármegye karánsebesi kerületében fekvő Bizere, Kalova, Plese, Meel, Novakfalva, Volya és Alsófalu felerészben Bizerei Miklósnak és Lászlónak, a másik fél Bizerei Lászlónak, Ladó fiának és Bizerei Péternek, Péter fiának átengedtetik. (L. Bizere, Szabadfalva, Kalova.) A jószágszerző Bizerei Miklós 1458. Rakoviczai Jakabbal egyezségre lép, mely által a két fél egymásnak a jószágok közös használatát és annak idején a kölcsönös örökösödést biztosítja. Bizerei Miklós jószágai közt ez alkalommal Plese is felsoroltatik. Nevezett Miklós és fia Gáspár, valamint testvérei György, János és Péter közt egy, — és Bizerei László és fia közt más részről 1475. évben birtokosztály történt, melynek értelmében Plese és bizonyos más, Temes vármegye sebesi kerületében fekvő falvaknak két része Bizerei Miklósnak és örököseinek, harmadik része Bizerei Lászlónak és örököseinek átengedendő.

Plese 1495. évben is egyezkedés tárgya volt, és pedig Gámán György és fiai, valamint Bizerei János, László fia közt. A felek az aradi káptalan előtt fogadták, hogy minden köztük fenforgott pör semmisnek tekintessék. Még ugyanez évben, Bizerei János elzálogosítja az ő részbirtokait Bizere, Kalova, Plese, Vercserova, Glimboka, Szlatina, Ohabicza, stb. faluban Gámán Györgynek 250 arany forintért.

Bizerei Miklós leánya Krisztina, Török János neje, 1500. évben hozományi részt követel apja birtokaiból, és igy Plese faluból is.

II. János király 1561. évben, kanczellárjának, Csáky Mihálynak, a Temes vármegye karánsebesi kerületében fekvő Bizere, Kalova, Plese faluban levő részbirtokokat, az ottani nemesi kuriával, továbbá Vercserova, Glimboka, Meel, Szlatina, Bolvasnicza stb. faluban, adományozza. Ezek néhai Bizerei János birtokai voltak, és II. János rendeli, hogy Csáky Mihály és rokonai azokba bevezettessenek. Szintén II. János rendeli 1563. évben, hogy miután Bizerei János magtalan meghalt, anyja Katalin a keze alatt levő részbirtokokat: Bizere, Kalova, Vercserova, Plese stb. falvakban, az ott levő ne-

mesi kuriával az osztályos atyafiaknak visszabocsássa. Az említett falvak még mindig temesmegyeieknek mondatnak.

De már 1580. évben Kalova, Plese, Vercserova, Glimboka, Mál stb. falvak Szörény vármegye karánsebesi kerületéhez tartoznak, melyek ugyan Gámán Ferencz, György és Miklós kezén vannak, Csíklán Pálné és fia János mégis tiltakoznak, hogy azoknak új adomány adassék. E geographiai beosztás marad aztán mind végig. Igy már mindjárt 1584. évben, midőn Gámán Anna, Fiáth Lajos felesége és Gámán Miklós egyezségre lépnek Alsó- és Felső-Plese, Rafna, Obresia és más, nevezett kerületbeli jószágok iránt. Ez időben tekintélyes falu lehetett Plese, minthogy Alsó és Felső megkülönböztetik. De ugy látszik, hogy a háború viharai csakhamar elseperték, mert 1597. évben már csak mint praedium említtetik, Báthory Zsigmond akkor új adományt adván Török Advigának, Macskásy Péter nejének Obresia, Vercserova, Glimboka falu, és Ples praedium birtokára. A nevezett fejedelem 1598. évben Terregova, Plesÿn, Bolvasnitza stb. szörénymegyei karánsebesi falvakra (tehát Plese már ismét faluvá nőtte ki magát) nézve rendeli, hogy Gerlistyei István, János és Miklós ottani részjószágaik az illetők jogigényei szerint elkülönittessenek. (L. Bolvasnicza.)

A karánsebesi kerület 1603. évi összeirása szerint Plesew faluban Gerlistyei Görgy 2 portáról adózott.

Ezentúl Plesének minden nyomát elveszítjük. (L. Kalova, főleg Bizere.)

Plese régi fekvésének nyomára jutunk a mai napig még élő topografia elnevezések segedelmével. Igy figyelmet érdemel a Plesa patak, mely a Karánsebes szomszédságában fekvő Pojana falu közlegelőjén, Szerszescha mellett ered és a Bukin patakba folyik. A Scherbu mare nevű patak a Kulmia-Pleschi vidékén fakad és a Sebes patakba folyik, egy havas neve: Dossu-Plessi. Mindez Szlatina, Var és Dalcs vidékére mutat. Végre a szlatinai századterület legszebb tájképe a Pojana-Plescha, mely nem más mint a Szarko hegy egy lejtősége Vercserova fölött. Innét az egész völgyet be lehet tekinteni az almási völgyig, valamint a Sze-

menik hegyig, a Temes folyó balpartján fekvő Golecz, Bukosnicza és Petrosnicza falvakat Karánsebesig.

Plesiva, hajdan falu a sebesi kerületben. A XV. században, mint kir. birtok tünik föl. Mátyás király 1486. évben egyetértve nejével Beatrix királynéval, Gerlistyei Jakabnak és testvérének Istvánnak új adományt ad a Bolsavicza patak mellett fekvő Rappolt és Plessiva nevü egész falvakban és Valisora részjószágban rejlő minden királyi jogra. Mikor adatott az első adomány a Gerlistyeieknek, arról nincsenek adatok. Itt figyelmet érdemel, hogy a valisorai részbirtok Plesivához tartozónak mondatik, miből Plesiva fekvését megitélhetjük. Gerlistyei Miklós halála után, a rokonság 1544. évben Bolvasnicza és Plesyva faluban négy részt maga közt sors utján felosztott, az ötödik részt Pribék Lászlónak és részeseinek átengedte. Vajda Bona felesége Gerlistyei Erzsébet 1575. évben pört indított Gerlistyei György és Péter ellen, azoktól részt kivánván Thuregova, Bokosnicza, Plessywa, Kis Miháld, Pirhova, Csebnyak, a miháldi kerületben fekvő falvakban, valamint Prilipecz és Ruderia falvakban. A fejedelem 1576. évben azt itélte, hogy e jószágok uj osztály alá nem jöhetnek.

Jelenleg van Plessivamare nevü hegy a lapusniki területen, mely a hajdani falu fekvésére utal.

E hegy a Szemenik egy kiágazása és éjszakról délnyugotra huzódik egész a Nera folyó partjáig és 2300 lábnyi magasságra emelkedik.

Prekop. E praedium Jablaniczához tartozott, melylyel Sebessy Mihály birta, de idegen kézre kerülvén, az ő gyermekei 1564. évben Osztrovics Gáspárral egyezségre léptek a jószágok visszaszerzésének eszközlésére. Tuarini Imre 1590. évben, e praedium felét, más pusztákkal együtt Ruszkai Jánosnak, Pálnak és Szentének adományozza, akkor a mehádiai kerületben feküdt. Ma ismeretlen. (l. Jablanitza.)

Presnitz, hajdan a mehádiai kerületben fekvő puszta, melynek felét Tuarini Imre 1590. Ruszkai Jánosnak, Pálnak és Szentének adományozta. Már Zápolyai János ezen és más praediumok részbirtokát elvette a hütelen Szente Páltól és azt Sebessy Mihálynak adományozta; Isabella királyné 1547.,

évben mind ezekről új adományt ad Sebessy Mihálynak. (lásd Jablanicza.) A királyné levelében a puszta neve Pressÿncz.

Prevalacz, egykor a halmosi kerületben feküdt. Petrovics Péter rendelete folytán 1555. évben Bökös László és Laczugh Ferencz gyermekei Bozsovics és Lapusnik falu, Legeden Prewalacz, Tyuko stb. praedium birtokába igtattatnak. (l. Bozsovics.)

Pirhova, a XV. században említtetik először, a midőn t. i. I. Ulászló király Gerlistyei Lászlónak és Jánosnak, valamint a Mehadikai családnak Mehadika, Csebnyak, Parho (a mai Pirhova) stb. helységeket adományozza. Zápolyai János király 1528. január 7-én Nagyváradon kelt levelével, Gerlistyei Gábornak új adományt ad a miháldi kerületben fekvő Mehadika, Csebnyak, Porho, Belethin, Moznik stb. helységek birtokára. A Gerlistyei leányág maradékai, u. m. Fiáth Anna és Marsinay Ferencz 1566. évben Ombozy György ellen pört indítottak a karánsebesi báni széknél, kívánván, hogy a Gerlistyei jószágok, u. m. Terregova, Csebnyak és Perho a miháldi, Prilipecz, Gerlistye a halmosi és Kopácsi, Valissora és Zlatna a sebesi kerületben felosztassanak. Ennek folytán Vajda Bona karánsebesi alispán és Brathován Márton szolgabiró kimenvén a hely szinére, Ombozy az utóbbi három faluban az osztályt megengedte, de a többi helységekben régi szokás szerint kivont karddal ellenállt. Az innét keletkezett pör sok viszontagságokon ment keresztül, kivált midőn Gerlistyei György és Péter is abba beavatkoztak. A fölperesek által, már 1569. évben bemutatott oklevelek közt szerepel állítólag Ulászló királynak egy Tordán (?) kelt 1568. (?) évi igtatási parancsa is, melynek tartama szerint Mehedika, Csebnyak és Perho Mehedikai Miklós fiainak: László, János és Mihálynak, Rada Jánosnak, Mehedikai Novak fiainak: Péternek és Lászlónak, végre Gerlistyei Lászlónak adományoztattak. II. János 1569. május 21-én törvényes határozatot hozott, hogy Mehadika, Csebnyak, Perho, Kopacsi, Turegova egész falvak és Valisora részjószág, a Gerlistyeiek vevési szerzeménye. Egyébiránt a pör még ezután is több évig tartott. (lásd Gerlistye és Mehadika.) Vajda Bona felesége Gerlistyei Erzsébet 1575. év elején pört kezdett Gerlistyei György és Péter

ellen a karánsebesi törvényszéknél, részt kivánván Turegova, Bokosnitza, Plessiva, Mehadika, Perhova és Csebnyák a miháldi, Prilipecz és Ruderia a halmosi kerületben fekvő jószágokban. De a fejedelmi szék a Gerlistyei család jószágaiban új osztályt nem talált megengedhetőnek és Báthory Kristóf 1578. évben ezt törvényes alaku itéletben mondta ki. (Lásd a pör menetét Gerlistye czikk alatt.) Gerlistyei István 1588. (?) tiltakozott, hogy Gerlistyei György, János és Miklós szováti Ombozy Miklós részbirtokait Rudaria, Prilipecz, Mehadika, Porho stb. falvakban, az ő kizárásával megvegyék. (lásd Terregova). Báthory Zsigmond fejedelem 1598. évben rendeli, hogy a nevezett Gerlistyei István, János és Miklós részbirtokai Prilipecz, Ruderia, Csebnyak, Parho stb. falvakban osztály alá vétessenek és mindegyik jogosult félnek az őt illető rész kihasíttassék. (lásd Bolvasnicza.) Az utóbbi két oklevélben Parho avagy Pirhova már nem a miháldi, hanem Szörény megye karánsebesi kerületében fekvőnek mondatik.

Az 1690—1700. évi összeirás Perhovát a mehádiaorsovai kerületbe foglalja. A zsupaneki zászlóalj 1774. évben területileg nagyobbíttatván, Pirhova még csak akkor kapcsoltatott a katonai igazgatás alatt álló területhez, más krajnai falvakkal együtt.

Pirhova a végvidéki katonai kormányzás megszüntetésekor az oláhbánsági ezred petniki századához tartozott. Most a bosovicsi szolgabirói járásba van bekeblezve. (lásd Terregova.) A falu fekvése nagyon gyakran változott, a lakosok minden török háboru alkalmával az erdőkbe futottak és családjaikkal ott lappangtak, mig az ellenség el nem vonult.

A jelenlegi templom 1794. évben keletkezett; ez idő előtt Pirhova a jablaniczai plebánia alá tartozott. Az iskola 1834. évben épült.

Pirhova Petniktól két órányira fekszik éjszaknyugotra, a Krajova patak mindkét partján. A jobbra-balra levő hegyek 240—480 lábnyi magasságra emelkednek a patak szinétől; a falu maga mintegy 60 lábbal magasabban fekszik mint Mehádia. Délre a falu előtt van a Lunka Krajovi nevü lapály, melyben a hasonnevü patak folyik és a Kriva patak a Krajova patakba omlik. Délre fekszenek továbbá a Moldovan és Sramen

nevü hegyek, rajtuk többnyire kaszálók, keletre a Krajovy hegyek, nyugotra a Gura Osoinÿ és Obersia lu Dian, az első 300, a másik 600 láb magassággal a patak vizszine fölött.

A falu keletre a mehádiai, délre a lapusniczeli, kuptorai, korniai, krusovetzi földekkel, nyugotra és éjszakra a prigori század kincstári erdeivel és némileg a mehádiai község területével határos.

A falu területén következő erdőségek léteznek : Kraku Skorzi, Faza Zarowÿ, Obersia Selestinzi, Padina Sake, Padina ku Piatra albe, Prislop, Kulmia Borvenilor és Krou ku aluni.

A patakok közül említendő a Krajova, melybe a Tischilor mare, Isvoru bun és Ogaschu Selestinzy nevü források folynak. Továbbá a Zarova patak, mely délnyugotra a prigori századba fordul és melybe többi közt a Kraku Skorzi iswore nevü forrás siet.

A lakosok száma a 900-at meghaladja. Területe 8135 hold, 842 öl. Rajta 77 ház.

A falu neve P e r v o v a alakban is fordul elő, mely állítólag a szláv Perwo szótól vétetett és azt akarja jelezni, hogy ez a község az első, mely az almási völgybe vezet. Korabinszky térképén P i r b a d a; az 1717. évi összeirásban P r e h o v a, 40 házzal, 1734. Byrhoba az orsovai kerületben.

Prigor, Mehádiához nyugotra, a Nera völgyben. Vaday Jakab özvegye, Szászsebesi Dorottya, halmosi Gorban György leánya 1550. évben az erdélyi káptalan előtt vallja, hogy ő a karánsebesi kerületben létező p r y g o r, Rawna, Dolinpatak és Pades falvakban lévő részbirtokait, testvéri szeretetből és 20 forint fizetésért, nővérének Annának, Nemes György leányának, Prigory György nejének örökségi joggal adja, azon birtokrészt kivéve, mely most Mező Mihálynál elzálogosítva van, melyre való jogát maga és fiai számára fentartja. A karánsebesi kerület 1603. évi összeirása szerint Prigorban Czorczok Ferencz 2, Stephon Miklós 2, Buczumas Miklós 1 és Mezei Mihály 1 portáról adózott. Fiáth Zsigmond és Miklós, Szörény vármegye alispánjai 1611. évben Kornis János fejedelmi pohárnok és udvarnokkal egyetemben Bethlen Gábor fejedelemtől egész Ruszka és P r i g o r helységet és Terregova helységnek felét nyerték adományban. Ruszka és Prigor itt a halmosdi kerületben fekvőnek mondatik.

Az 1690—1700. évi összeirás Prigoru falut a halmosi kerületben említi, az 1717. évi összeirás pedig 40 házzal. A zsupaneki zászlóalj területének nagyobbítása végett, 1774 évben e falura is kiterjesztetett a katonai végvidéki rendszer. A következő évben Prigor falu az egyesült oláh-illir ezredhez tartozott és annak területén, hatod magával az alezredes parancsnoksága alatt század kerületévé lett. Utóbb Prigor az oláhbánsági határőrezred területén is külön századot képezett, melyhez még Patas, két Borloven, Putna és Rudaria tartozott. Kőből épült temploma van 1802. óta, azelőtt csak fatemplom létezett itt, Putna az ide való plébániához van bekeblezve. Iskolája 1830. év körül keletkezett; ez is azelőtt fából készült.

Prigor a hasonnevü völgyben fekszik, a Krist és Dossu Mori nevü hegyek közt; e völgy szélessége 300, hosszusága 150 öl.

A helységet még a Baravistje és Dialu Mare, kissé távolabban a Dilma és Bellotek hegy környezi, keletre Putna, délre Rudaria, nyugotra Prilipecz, éjszakra Patas és Ó-Borloven falu területével határos.

A Prigor patak a falun át folyik. Az ide való erdők nevei: Kulmia Tiporosului, Garistje, Suamen, Tilva Nalte és Radacsina.

Lakossága oláh; 1858. évben 1339, 1872. évben 1704 lélekből állt, 189 házban. Területe 12027 hold, 1587 öl. Szörény megye bosovicsi járásában fekszik.

Prilipecz, a Nera patak mellett, Mehádiához nyugotra fekszik: Korabinszkynél Prilip; egy 1690—1700. évi összeirás szerint, mint a halmosi kerületben fekvő: Prilepacz; 1734. évben mint az almási kerület községe Brillibacz, a XV. századtól kezdve rendesen a halmosi kerülethez számíttatott, egyetlen esetet kivéve, t. i. az 1598. évit, midőn a karánsebesi kerületben fekvőnek mondatott. Mátyás király 1484. évben Gerlistyei Jakabnak már új adományt ad Ruderia, Prilepacz, Marsina, Szeliste stb. falvak birtokára. (l. Gerlistye,) A Gerlistyei leány maradékai, u. m. karánsebesi Fiáth Anna és Marsinay Ferencz, 1566. évben pört indítottak Ombozy György ellen a karánsebesi bán széke előtt, követelvén a Gerlistyei jószágok felosztását. Az e végett kiküldött Vajda

Bona karánsebesi alispán és Brathován Márton az osztályt Kopácsi, Valisora és Zlatna falvakban végrehajtották, de Mehadika, Csebnyák, Perho, Turegova, és a halmosi kerületben fekvő Prelipecz és Gerlistye falvakban Ombozy György kivont karddal ellenállt. Ezért hosszas pör keletkezett, melybe a Gerlistyei fiu-ág is : Gerlistyei Péter és György is beavatkozott. II. János király végre 1569. deczember 10-én oly ítéletet hozott, hogy Gerlistyei György és Péter a leányágnak, u. m. Fiáth Annának, Marsinay Ferencznek és Ombozy Györgynek Prilipecz és Gerlistye egész falukból és Valisora részjószágból a leánynegyedet készpénzzel, Turegova részjószágból pedig a leánynegyedet csak Fiáth Annának és Marsinay Ferencznek hasonlólag kész pénzzel fizessék ki oly móddal, hogy a prilipeczi, gerlistyei és valisorai negyednek és a többi három résznek örökös birtoka Gerlistyei György és Péter, a turegovai leánynegyednek birtoka pedig Ombozy György és maradékainak tulajdona legyen. Vajda Bona felesége Gerlistyei Erzsébet 1575. év elején Gerlistyei György és Péter ellen a karánsebesi törvényszéknél pert indított, részt kivánván Prilipecz, Ruderia máskép Gerlistye halmosi kerületbeli és Turregova stb. halmosi kerületbeli falvakban. De a fejedelmi szék 1576. itéletileg elutasítá az uj osztályt, miről Báthory Kristóf 1578. évben itélő levelet adott ki. Tiz évvel utóbb Gerlistyei István tiltakozik az ellen, hogy Gerlistyei György és fiai Miklós és János, szováti Ombozy részbirtokait Prilipecz, Rudaria stb. falvakban az ő kizárásával megvegyék. (l. Terregova) Báthory Zsigmond fejedelem 1598. évben a karánsebesi kerületnek meghagyá, hogy Gerlistyei István és Miklósnak részbirtokai a Szörény megye karánsebesi kerületében fekvő Prilipecz, Ruderia, Csebnyak, Pirhova, Krusovacz, Mehadika, Plesyn és Bolvasnitza falvakban felosztassanak és mindegyiknek a maga osztályrésze kiadassék. Egy évnélküli oklevélben Báthory Zsigmond birtokosztályt rendel Vajda István és János, Ivacsko de Vajda fiai javára az atyai és anyai jószágokban, nevezetesen Bozzás, Felső-Zagusen, Bosovics Perebeoviche (igy : Prilipecz helyett) és Karánsebesben, Szörény megye karánsebesi kerületében. A Vajda család ekkor övetkező elágazásban volt ez osztálynál érdekelve :

Vajda Gergely
(Lázár Anna)

Ivacsko de Vajda

István János
(Devecseri Anna)
Gergely.

Vajda János itt fia Gergely gyámjának is neveztetik. Említtetik, mint az osztály tárgya egy portio in Ivacsko-Vajda és e szerint ilynemü birtok is lett volna. [1]) Az 1603. évi összeirás csak Gerlistyei Györgyöt említi, mint birtokost Prilipeczen és az hat portáról adózott.

Prilipecz azon falvak egyike, melyekre 1774. évben a katonai határőri rendszer kiterjesztetett és mely csak akkor a csatoltatott zsupaneki oláh zászlóaljhoz.

Prilipecz az oláhbánsági határőrezred bozsovicsi századához tartozott; most a bosovicsi szolgabirói járásban fekszik. Prilevaz néven említtetik és 57 házzal birt az 1717. összeirás alkalmával; lakosainak száma 1828. évben 1133; 1858. évben 1283, 1872. évben 1568, vallásra nézve g. n. egyesültek, nemzetiségre oláhok. A község területe 4373 hold, 1760 öl rajta 162 ház.

A templom 1831., az iskola 1839. évben épült.

Dolni-Prilipecz, hajdan halászhely a Duna mellett 1598. évben. (lásd Ogradena.)

Prisztian. Hunyadi János 1447. évben az aradi káptalannak meghagyja, miszerint Bizerei Miklóst mindkét Priscyen és Besna — Temesvármegye sebesi kerületében fekvő falvak birtokába beigtassa. A beigtatás ellenmondás nélkül ment végbe. Mint szomszédok, részt vettek benne Bekenyi László, Örményesi Fiáth, és Bolvasniczai Lukács; — mind a három helység ma is létezik Prisztian közelében. Bizerei János 1495. évben a káránsebesi és borzafői kerületben fekvő Bizere, Kalova, Glimboka, Apadia, Ternova, Brathova, Alsóprÿzÿen Felseoprÿzÿen, Besne stb.' részbirtokait Gámán Györgynek elzálogosítja. Nevezett 1495. évben bizerei Gámán

[2]) Nagy Gábor kéziratai a Nemzeti Múzeumban.

György és Gámán János, megszüntetvén minden köztük fenforgott pört, birtokaikra nézve egyezségre lépnek, mindegyik a birtokok felét megtartván és átengedvén. Halálozás esetére a túlélő fogna örökölni. Az egyezkedés tárgyát képezte Alsópryšyen és Felseopryšyen is (lásd Bizere). Gámán János birtokjoga mindkét Pesthyen (így Prisztien helyett) és Besna falura nem volt általánosan elismerve, azért az ő deficiálása után a Gámánok tiltakoztak, a fiscus pedig a jószágokat elfoglalta. A kárásnebesi al-bánok 1537. évben bizonyitják, hogy Gerlistyei Margit, Jakab özvegye Felső és Alsó Pteyzam (így) felét visszabocsátotta Rakoviczay Lászlónak és fiainak. (lásd Bezna.) Gerlistyei Miklós halála után, a család 1544. évben birtokosztályra lépett, és elhatározta, hogy mindkét Priscian Pribék László kezében maradjon ideiglenesen, mig Gerlistyei Miklós ifjabbik leánya Anna férjhez menend. (lásd Terregova.) II. János király 1561. évben az ő kanczellárjának Csáky Mihálynak a Temes megye kárásnebesi kerületében fekvő Alsópryssyeo és felseopryssyeo stb. falvak részbirtokait adományozza (lásd Bizere.) Általában 1563. évben Gámán Péter, Csula István és Török Jakab a maga, Pekry Gábor és Pobora Miklós egész Szörény vármegye nevében tiltakoztak, hogy II. János király Bizerei János jószágait eladományozhassa, — Pribék János azonban csak Alsó Prysseo és Felsewpryssew falukra nézve tiltakozott, hogy ezek Csáky Mihálynak ne adományoztassanak.

A XVII. században csak egyszer említtetik a falu. Veres Ferencz diák, Szörény vármegye szolgabirája 1642. augusztus 14-én Priscian faluban megjelent, és Tóth Borbálát, Lankaviczai Péter feleségét honn találván, bizonyos náluk elzálogositott jószágokért Macskásy Miklós nevében váltságpénzt ajánl fel, a melyet ez azonban el nem fogad, és azért Szörény vármegye székére idéztetik.

Prisztian, vagy Prissian a legujabb időben az oláhbánsági határőrezred kárásnebesi századához tartozott; fekszik a Temes folyó balpartján; azonban csak az utolsó török háború óta, — az előtt mélyebben a hegységek között feküdtek a falu elszórt házai. A háborús időben nem hamvasztatott el.

Temploma nincs, de hozzájárulván Bukin templomának építéséhez, és azt közös erővel felállítván, vallási érdekekben oda tartozik.

Lakik itt 528 oláh, 46 házban. Területe 1317 hold, 318 öl. A helynevet Korabinszky Priscian, Lipszky, Schedius és Görög Prisztian-nak, a Helységnévtár Prisziannak irja.

Vajjon a Prisztian helynévnek egy Priscianus személynév szolgál-e alapul; nem mernők eldönteni. Van Rumelia határán is Pristien falu.

Az 1690—1700 évi összeirás Pristian, az 1717. évi Pritschiani néven említi az utóbbi mint 70 házból álló községet. Az oláh határőri zászlóaljnak alakitása 1769. évben érintetlenül hagyta a falut a kir. kincstár keze alatt, 1779. évben az újra felélesztett Krassó megyébe kebelezte, mely megye azonban azt — nem tudni mikor — az oláhillir határőrezrednek engedte át; csak annyi látszik bizonyosnak, hogy ez nem 1783. évben történt, a midőn 14 helység a megyéből kikebeleztetett, hogy a katonai határvidék területét nagyobbitsa. (lásd Karánsebes, Zsupanek.)

Priszaka. Mehádiához keletre, a Cserna patak mellett. A miháldi kerülethez tartozott 1561. évben. Priszaka nem egyéb mint határőri állomás. Lipszky épen csak egy ily nevü helyet sorol fel, mely az oláh-illir bánsági határ-ezred kerületéhez tartozott. Preszeka és Priseka alakban is fordúl elő. A Priszaka hegy Pecseneszka falu területéhez tartozik.

Podmel vagy Podmelnik, hajdan praedium a mehádiai kerületben. Izabella királyné 1547. évben Podmelnÿk, Zagusen és más praediumok részbirtokait a miháldi kerületben Sebessy Mihálynak újra adományozza. (l. Jablanicza) Felsőfehérvizi Farkas Miklós 1550. évben Podmel, Felsőfalu, Alsófalu, Felsőfehérviz, Halandin és Felsősuncza nevű egész pusztai birtokait 50 aranyforintért Krassay Miklósnak eladja, II. János király 1569. évi átiratában Podmelnyk mint Szörénymegye Karánsebes kerületében fekvő possessio említtetik, mely hogy azonos Podmel pusztával, kitünik abból, hogy 1590. évben Podmelnik szintén mint mehádiai kerületbeli praedium fordúl elő, melynek felét Tuardini Imre rokonai

nak: Ruszkai Jánosnak, Pálnak és Szentének adományozza. (lásd Kuptore és Jablanitza).

Pojan, hajdan praedium, Mehádia környékén. A karánsebesi ispánok bizonyítják, hogy More János 1535. évben Vajda György, Gergely, Miklós és Ilonával oly egyezségre lépett, miszerint Domasnia, Kriva, Kanisa, Korniareva, Ohaba, Polana stb. részbirtokaiban egyformán osztozkodjanak, Izabella királyné 1543. évi parancsára a karánsebesi ispánok Fodor Ferenczet és Moyzes Ferenczet Korniareva, Kanisa, Domasnia, Kriva, Poyan stb. birtokába igtatja. II. János 1560. évi levelében több Mehádia vidékbeli falvakkal és praediumokkal említtetik. Tán a Mehádia közelében fekvő, és Pecseneszka községbe kebelezett Pojana Rakely nevű őrhely tartja fenn nevét. (lásd Domasnia).

Pojana. Karánsebeshez délre. Mátyás király 1489. évben Beken, Polyana, és Polyanicza falvakat Sebes vármegyében Fiáth Lászlónak és általa testvérének Lajosnak hű szolgálatokért új adomány czimén adományozza, — kiket az aradi káptalan beigtat. Nevezett Fiáth Lajos és László közt 1501. évben Polyana stb. falura nézve egyezség jött létre. Fiáth Ferencz 1531. évben az erdélyi káptalan és a karánsebesi ispánok előtt tiltakozik, hogy János király Poyana stb. falut eladományozhassa. Báthory Zsigmond fejedelem 1588. levele szerint Pojana, Ruzs, Ökörpatak stb. Karánsebessel határos. Örményesi Fiáth Zsigmond 1613. évben tiltakozik a kolosmonostori konvent requisitorai előtt, hogy Báthory Gábor fejedelem a karánsebesi kerületben fekvő Bukin, Pojan, Pojanicza, Petrosnicza stb. falvakat, mint sajátjukat, eladományozhassa. (lásd Örményes). Bethlen Gábor 1627. évben Pojanában osztályt rendel Fiáth János, Zsigmond és Miklós részére. (l. Őrményes). Margay István itteni részjószágát 1653. évben Fiáth Jakabnak cserébe igérte, de a szerződést meg nem tartván, végrehajtás alá került. (lásd Marga.) A falu 1694. évben 200 forintot jövedelmezett a cs. kormánynak. Pojanat említi az 1690—1700 évi összeirás. Azonban nem osztozott azon falvak sorsában, melyek 1769. évben az akkor alakított zsupaneki oláh zászlóaljba kebeleztettek. Midőn Krassó megye újabb életre kelt (1779.) Pojana annak ha-

tóságába esett, de 1783. évben a katonai végvidék területének tágitása folytán, ebbe olvadt be. Az utolsó török háború idejében a falu egy része fölperzseltetett, — a háború után a szétszórt házak összevonattak a mostani helyiségre. Fekszik jobbra a Karánsebesről Orsovára vezető úton, és a katonai kormányzás idején az oláhbánsági határőrezred karánsebesi századához tartozott. Lakosainak száma 932, kik egy gör. kel. plébános alatt állnak vallási tekintetben. Az ötvenes évek elején az addigi fatemplomot kőbül épült templom váltotta fel. Területe 4840 hold 1425 öl, melyen 109 ház szerénykedik.

Pojanicza, hajdan falu a karánsebesi kerületben, valószínűleg a mai Pojana közelében, a melylyel együtt többnyire említtetik, és hasonló sorsban részesül. Mátyás király 1489. Fiáth Lászlónak és testvérének Lajosnak a Sebes vármegyében fekvő Beken, Polyana és Polyanicza falvakat új adománykép adományozza, kiket az aradi káptalan beigtat. A kettő közt 1501. évben Polyaniczára nézve egyezség jött létre. János király azon szándéka ellen, hogy Poyanicza (másutt Poyenicza) stb. falvakat Bakóczy Ferencznének és más rokonoknak eladományozhassa, Fiáth Ferencz óvást tesz az erdélyi káptalannál. Fiáth Zsigmond 1613. évben tiltakozik, hogy Báthory Gábor fejedelem Pojanicza, Petrosnicza stb. falvakat eladományozhassa; 1616. évben Bukin, Pojana, Polianka (tehát az eddigi Pojanicza) Petrosnicza, Valisora, Szadova, Örményes, Alsó- és Felső-Gyuró, Fényes, Kriva és Golecz falvak ismét egyezkedés tárgyát képezik a Fiáth család fiú és leány ága közt. (lásd Örményes).

Pokolfalu, a mai Rüen, Karánsebeshez délkeletre. Már 1458. évben neveztetik Tóth György de Pokolfalu mint kijelölt kir. ember, midőn Korneth Mihály és gyermekei Mezőhát, Mezőalya és Sztremtura birtokaikba voltak igtatandók. Pogány Lukács (de Lasco) 1507. évben sebesi Mutnoki Mutnoki Mihály hajdani szörényi bán özvegyének Angelata nevében, továbbá Mutnoki Mátyás és Péter, és Péter felesége Katalin, és ennek gyermekei János, Mihály, Boldizsár, Erzsébet és Brigida nevében óvást tesz az ellen, hogy II. Ulászló király az őket örökösödési joggal illető, a karánsebesi kerületben fekvő Pokolfalw és Almafa (ma Mörul) nevű falva-

kat eladományozhassa. Ezen Mutnoki Péter testvérei és rokonai nevében is 1515. évben Hagymási Miklós szörényi bán előtt, Felső-Pokolfalu és Alsó-Pokolfalu fele részét, 100 forintért elzálogosítja Thoromallyai Balásnak és Györgynek, velök egyszersmind úgy egyezkedvén, hogy minden pör, mely a Thoromallyaiak és Mutnokiak közt fenforgott, megszüntetettnek tekintessék. A karánsebesi albánok 1537. évben azt bizonyítják, hogy Thornyay György özvegye Dorottya Mutnoki Jánost következő fizetési kötelezettség alól feloldja. Thornyay György, Dorottya férje, t. i. Mutnoki Pétert, bizonyos Bán Mihály büntetteért 100 forintra elitélte, — Mutnoki Péter fizetni nem tudván, az ő Pokol nevű faluját (melynek fekvése nem említtetik) elzálogosítá. E bírság harmad része Dorottyát illeté, ki azonban azt Mutnoki Jánosnak elengedé. Báthory Zsigmond fejedelem 1588. évben rendeli, hogy Karánsebes határának összeomlott határjelei megujitassanak, megemlítvén, hogy Bukin, Jász, Mészfalu, Turn, Rien, Zlatna stb. falvak Karánsebes területével határosak. Ugyanezen fejedelem 1593. évben meghagyja az erdélyi káptalan requisitorainak, hogy a Szörény vármegye karánsebesi kerületében fekvő Szákfalu, Macskás, Mutnok, Zgribestje, Nalácztelek, Ohaba, Csernota, Almafa, Rien másképen Pokolfalu adományozására, beigtatására stb. vonatkozó okiratokat kikeresvén, másolatban kiadják.

Látjuk tehát, hogy a Rien név már a 16. század végén együttesen használtatott a Pokolfalu elnevezéssel, mely kezdetben egyedül divatozott. A 17. század óta már a Rien név egyedül használtatik és a Pokolfalut feledékenységbe juttatá. Az 1603. évi karánsebesi összeirás szerint Rien falubaň Kasztrucz Miklós egy, Brazovai Péter is egy portáról adózott A helynév Lipszky, Görög és Schedius térképein Rüen, az elsőnél így is : Rujen, mely alakban az 1872. évi Helységnévtárban is található. A temesvári postahivatal topogr. lexiconában Ruyeni és Rejeni. Az 1690—1700. évi összeirásban Rucsi-ra elferdítve. Párját találja a biharmegyei Riény falu nevében. Korabinszky a Karánsebes melletti Rient térképén Riev, — lexiconjában Ruen-nak irja.

A katonai végvidék szervezése alkalmával Rien 1769. évben, az akkor alakitott zsupaneki oláh zászlóaljhoz, aztán az oláh-illir határőrezred területéhez, utóbb az oláhbánsági ezredhez, nevezetesen annak karánsebesi századához csatoltatott. Területe 1044 hold, 1259 öl. A község 62 házában lakik 575 lélek (1858. évben 487), kirekesztő nemzetiség az oláh. A község házai régibb időben nagyobb területen szétszórva voltak, és csak az utolsó török háború, mely a falut elhamvasztá, adott alkalmat a lakházak összehuzására és tömörülésére. Ugyan ez áll a határos Turnu községről. Rien és Turnu közös erővel épitettek templomot, és közösen használják. A templom Turnu területén áll, és a gör. kel. plébánus ott lakik. Viszont közös iskola Rien-ben van, a hová a turnuli gyermekek járnak oktatást venni.

Rien a hegyek közt, a Sebes patak mellett fekszik.

Ponia hegy Szörény megyében, a Badisch hegy szomszédságában. Említve van 1499. évben, a glimbokai erdő határjárásában. A Poniova patak a Csernivir hegyen ered, és Korniához délre a Domasnia patakba ömlik.

Popova h. praedium Szörény megye mehádiai kerületében. Tuarini Imre 1590. évben ennek felét Ruszkai János, Pálnak és Szentének adományozza. (L. Jablanicza.)

Porecsa. Sziget a Dunán, Ó-Orsovához négy órai távolságben fölfelé. A szigeten hasonnevű falu van.

Az aradi káptalan 1500. évi leveléből kitünik, hogy II. Ulászló király Fiáth Lászlónak és Lajosnak, néhai perecheli Kukaviczai Miklós és Mihály nemeseknek Felső- és Alsó Porechya nevű, a miháldi kerületben fekvő praediumok egész részbirtokát adományozta, az eddigi birtokos magtalan halála miatt; nem különben Porechyai Mihailo és Miklósnak szintén e praediumokban lévő részbirtokait, és pedig mert az utóbbiak az oláhok hamis vallásához szítván (talán mert az oláhok vallására áttértek) hűtlenség bűnébe (in notam infidelitatis) estek. [1]) 1501. évben Fiáth Lajos és László

[1]) Hátirat Fiáth Lajos pörében, Gerlistyei Györgyné és Simon Jánosné ellen, a b. Fiáth család levéltárában. Nagy Iván: Magyarország családai IV. 168. lap, paretlhai Kukanicz Miklós és Mihályról, Alsó- és Felső-Paretha pusztákról szól. Alább Poretha névalakot használ.

közt egyezség jött létre Polyana, Felső- és Alsó-Porecze stb. falukra nézve. Fiáth Ferencz 1531. évben az erdélyi káptalannál tiltakozik, hogy János király a miháldi kerületben fekvő mindkét Poryche, Symonolcz stb. birtokokat eladományozhassa Bakóczy Ferencznek és társainak. (L. Örményes.) Ugyanez évben a karánsebesi ispánok előtt is tiltakozik, mely alkalommal alsó és felső Porecza-t külön említi.

Bakóczy Ferencz felesége Fiáth Anna 1543. évben fewlsew Parychko, Alsó Parychko, és Symonocz birtokában törvény előtt Bogdan de Parychko által megtámadtatott, ki azt állította, hogy Anna azon idő alatt szerezte e birtokokat, és azokba bevezettetett, midőn Bogdán testvére és apjának testvére Törökországban három évig fogva voltak. A pör Izabella királyné elé vitetett. Fiáth Katalin, néhai Barcsay Ákos özvegye 1548. évben törvény utján nővérétől Annától, Bakóczy Ferenczнétől a Porecha, Alsó-Kalva és Simonowcz birtokára vonatkozó okiratokat, követelte, — az utóbbi azt megtagadta, minthogy Katalin férjhezmenetelekor a jószágból már kielégíttetett, és már nem ő, hanem Bakóczy ül azokban. Petrovich Péter sebesi bán ugy itélt, hogy az oklevelek őrzése Katalint, mint öregebb nővért illeti, annál inkább, mert a jószágokra még némi joga van, Anna pedig, ki a birtokban ül csak hiteles másolatokat kap azon oklevelekből, melyek neki azon czélból voltak adva, hogy magát Bogdan de Porechko ellen védelmezhesse. Az egyik Porecsa nevét a Paroza hegytől vette, mely Szadova közelében emelkedik.

Praedium Alsó- és Felső Porechya és Szymonowcz 1578. évben a miháldi kerülethez számíttatik. Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem 1582. Porechya Felső és Alsó Bolvasnicza falukban lévő részbirtokokat Rakoviczay Jánosnak itéli oda a Fiáth testvérek ellenében. Gerlistyey Györgyné Katalin, és Simon Jánosné Bakóczy Anna 1584. évben, mint Porecza falu és a hozzá tartozó Alsó Porecza telek és Simonócz részbirtokosai ellentállanak a Fiáth Lajos javára hozott fejedelmi itélet végrehajtásának. (L. Bolvasnicza.) Thököly Imre naplójában 1693. július 5-ke alatt azt irja, hogy

Ali pasa dunai kapitány levelét vette, ki is Galambváráig feljött vala, de ujabban Poricsához visszafordult, insinuálja, a fővezér levelét vette, kiben irja neki, hogy Thököly javallását vette, hogy a Duna szorosaiban subsistáljon a vezér kiérkezéséig. Kitetszik ebből, hogy itt a Galambócz alatti Porecsáról van szó, melyhez hajón történik a közlekedés. — Aug. 6-án meg azt irja Tököly: Megérkezék Poricsárúl Almási Márton nevű gyalog hadnagyom is, ki a fővezérnek küldött nyelveket (értsd: tolmácsokat) kisérte Poricsáig. Aug. 18-án irja, hogy Budai Poricsáról térvén vissza, onnan egy élés hajót hozott magával, kit az odavaló bég az én bujutultimra küldött fel. Szeptember 2-án azt irja: érkezett a galambvári bék által a fővezérnek egy fermánja, kiben irja, hogy a császár Poricsán lévő éléses hajóihoz nem kellett volna nyulnom, és élést belőle hozatnom. Később Tököly a pancsovai pasát és zászlókat a fővezér kivánsága szerint Poricsára elküldötte. Egyszersmind sürgette Tököly a poricsai és hersovai pasákat az éléses hajók felküldésére. Szeptember 27-én a poricsai agák jöttek Tököly látogatására. Poricsán Ejub Tihaja vigyázott az élésre. Még 1694. évben is élénk összeköttetése volt Tökölynek Poricsán; kurucz hívei jöttek és mentek e fontos állomáson.

E Porecsa faluból származott Baba Noak, ki Mihály oláh vajda szolgálatában Erdélyben sok kegyetlenséget vitt véghez és azon fondorkodott, hogy Lugost és Karánsebest a törökök kezére játsza. Hajdú hadnagy volt, és elfogatván, Saski nevű papjával 1601. évben Kolosvárott megsüttetett. [1])

Az 1738. évi török hadjárat alkalmával két császári granátos század állomásozott itt, és a környékből sok német család menekült ide, valószinűleg mert az almási kerület és a Kliszura lakossága a császáriak ellen fellázadt és azoknak nagy kárt tett.

Nyár derekán a sziget a törökök kezében volt. Ez időből emlékezetes, hogy a Belgrádot tartó császáriak Uj-Orso-

[1]) Erdélyi Tört. adatok I. 182—183. lap. Bethlen Farkas V. köt. 7. 8. lap.

vát élelemmel és lőszerrel ellátni kivánván, e czélra nehány hajót Campitello kapitány parancsnoksága alatt utnak indítottak. A császáriak hamis híreket terjesztettek a küldemény rendeltetésére nézve, és Campitello is ugy intézte el dolgait, hogy hajócsapatával csak alkonyat után érkezett Porecs sziget közelébe, és egyenesen partjainak tartott. A törökök azon hiedelemben, hogy e hajók a magukéi közül valók, melyek nagy zsákmánynyal térnek vissza, szabad utat engedtek nekik. Rögtön azonban a császári hajók a Dunán lefelé eveztek, mire a törökök észrevévén csalatkozásukat, azokat üldözőbe vették, azonban erélyesen visszaverettek. Aug. 15-én mindamellett Uj-Orsova a töröknek magát megadta.

Porecsa még egy 1690—1700. évekből származó összeirásban mint külön districtus fordul elő, melyhez Belobreszka Radimir, Mudava (ma Moldova), Szitthevicza, Lyupkova, Sztarics, Szvinicza, Plavisevicza, Dubova és Ogradena falvak tartoztak. Különös, hogy maga Porecsa e sorozatban nem fordul elő; e körülménynek azonban egyéb jelentése nincs, mert az összeirás következetesen elhagyja azon falvakat, melyek valamely kerületnek nevüket adták.

A XVIII. század némely térképein Porecz még a Duna balpartján is fordul elő a sziget irányában.

Az 1739. évi belgrádi békekötés alkalmával, mely Ó-Orsovát föltételesen a törökök kezében hagyá, a Dunaszigetek közül is Borica, Kisilova és Hisargik a törökök kezében hagyattak, mind a többi a magyar királyné birtokába ment. Mindamellett a dunai örvények tekintetéből, melyek a hajózást veszélyezteték, megengedtetett, hogy Borica szigeten (a fennebbi Porecsa) 12 királyi matróz tartózkodjék.

Poracs, máskép Várhegy van Szepes megyében, Porecs Verőcze, Porecs vagy Porecse Posega, Borecsa Vas megyében. Az általunk ismertetett miháldi kerületbeli Porecsát földirati munkáink nem említik. Feküdt és fekszik ma is azon Dunaszigeten, mely Svinicza átellenében van, és e szigetet Schedius még Magyarországhoz tartozónak tünteti fel. Némely iró tévesen azt véli, hogy az uj-orsovai sziget, mely 500 lépésnyire

fekszik Ó-Orsova alatt, máskép porecsai szigetnek is nevezteték. [1])

Porta Orientalis, vasúti állomás a karánsebes-orsovai vonalon, mely 1878. május 19-én nyittatott meg. Fekszik Terregova falu területén és voltakép ratkonyai alagútnak is volna nevezhető. Az alagut 1100 méternyi hosszaságu, melynek befutására a gőzmozdonynyal 3 percz kivántatik. Ez érdekes alagút nyilása fölött olvasható a »Keleti Kapu« felirás. Az alagút közepe egyszersmind a vasúti vonal legmagasabb pontját képezi; az emelkedés itt nem kevesebb mint 250 meter. (L. Ratkonia.)

Potokul, máskép Szpenczuracz, praedium. Idősb Peyka Miklós 1598. márczius 2-án Karánsebesen a maga, valamint Peyka László, János, Péter, Ferencz, másik Péter, ifj. Miklós és Kasztrucz Mihály nevében ellent mond annak, hogy Barcsay András P o t o k u l, máskép Z p e n c z w r a c z, Gorvicza és Jelhovacz praediumok birtokába igtattassék. Egykori fekvését ki nem lehet jelölni.

Potok (l. Patak.)

Plostina. Ma nem létezik. Karánsebes város törvényszéke 1652. évben bizonyítja, hogy Szörény vármegyében P l o s t i n a nevű helyen lakó vitézlő Czunyás György felesége Sófia asszony, Kún István főbirónak 8 forintért egy kaszáló rétet eladott, a Temes vizén túl levő Lunkán. E Lunka tehát még Karánsebes határában feküdt, tán Plostina is. Van Plostin puszta Liptómegyében is.

Putna. Mehádiához éjszaknyugotra fekszik, mégis a XVI. században a karánsebesi kerülethez számíttatott. Gámán György felesége Katalin, Berta Gáspár leánya, másrészt Berta Gáspár fiai Miklós és Ferencz 1577. évben a karánsebesi kerületben fekvő Macsova, Pestere, Plugova, P u t n a és Brebul részbirtokára nézve oly egyezségre lépnek, mely szerint e jószágok hasznait Berta Miklós és Ferencz négy esztendeig élvezzék, e négy esztendő letelése után azonban a jószágokat Berta Katalin Gámán Györgyné birtokába bocsá-

[1]) Beschreibung von Bender, Bukurest und Orsova, 252. 253. lap. Bécs 1790. 32-edrét.

tani tartozzanak. Nevezett Berta Ferencz azonban a nevezett falvakban levő ősi részbirtokát 1579. évben Gámán Györgynek 500 frtért elzálogosította.

Báthory Zsigmond fejedelem 1585. évben meghagyta a karánsebesi várnagyoknak, hogy Berta Katalint, Gámán Györgynét az egyezkedés tárgyát képező részjószágokba beigtassák; azonban néhai Berta Miklós leánya Anna, és anyja Zsófia, Berta Miklósné képében a beigtatásnak ellentmondottak, mert a vármegye még 1585. február 26-án pörhalasztást engedett. A később fejlődött pör ez időtől származik.

Az 1603. évi összeirás szerint, az itteni nemesek együtt csak egy portáról adóztak. Az 1690—1700. évi összeirás pedig a halmosi kerületben tünteti fel.

Az 1717. évi összeirásban 13 házzal találjuk.

A zsupaneki zászlóalj területének nagyobbítása szándékából, Putna 1774. évben annak határőri rendszerébe foglaltatott. A végvidéki rendszer megszüntetése előtt az oláhbánsági határőrezred prigori századához tartozott; lakossága az 1858. évben csak 260 volt, most 331. Temploma nincs, és ezért a prigori plébániához van bekeblezve. Területe 6176 hold, 150 öl, 35 házzal. A szörénymegyei bosovicsi járáshoz tartozik.

A falu a Putna nevű völgyben a Belkocz nevű hegy tövében fekszik; a völgy szélessége 50, hosszasága 70 öl. A falut környezik a Pogara, Belkocz, Putnicza és Ogaschu ku Plopi nevű hegyek. Határos keletre és délre kincstári erdőkkel, nyugotra Prigor, éjszakra Uj-Borloven és Schumicza területével. A falun keresztül folyik a Putna, Putnicza és Ogaschu ku Plopu nevű csermely. Az erdők nevei: Mala Kerschia, Belkovetz és Kulmia Tiperosului.

Plugova. Az aradi káptalan 1439. évben, Albert király uj adománya folytán, Csornai Mihályt és Balázst, a miháldi kerületben fekvő Csorna, Toplecz, Plugova stb. birtokába igtatja. Simonfy István neje Borbála a miháldi és almási kerületben fekvő Pluxova stb. részbirtokait 1540. évben átadja vejének Dorka Mátyásnak. Báthory Kristóf erdélyi vajda 1577. évi levele szerint Baky Pál, és Plugovay Márton, Szörényvármegye karánsebesi kerületében fekvő Plugowa falu,

valamint Plugowycza, Markusowycza, és Belybuka praediumok osztályára nézve 200 arany forint kötés mellett egyezségre lépnek, mely szerint előbb Baky Pál a maga részét saját pénzén Chorchok Ferencz örököseinek kezéből kiváltja, a jószágok többi közös részét közös költséggel és fáradsággal fogják idegen kézből kiváltani, aztán maguk közt felosztani. [1])

Gámán György felesége Katalin, Berta Gáspár leánya közt egy, másrészről Berta Gáspár fiai Miklós és Ferencz közt 1577. évben a Szörény vármegye karánsebesi kerületében fekvő Macsova, Obresia, Mészfalu, Plugova stb. részbirtokokra nézve egyezségre lépnek, mely meg nem tartatván, Gámán Katalin pedig a fejedelem által 1585-ben elrendelt beigtatása ellenzésre találván, pör támadt. Stepán István, Vajda István fia 1585. évben részbirtokait Pluxiva faluban és más praediumokban Pökry Gábornak és Istvánnak engedi át 40 magyar forint évi járadékért. Az egyezkedő felek kölcsönös örökösödést is állapítanak meg. (L. Mehádia.) Rákóczy átiratában e helynév Plugiva. Még 1580. évben Bazarab Ferencz, Szabó Miklós, Peyka László és Jósika János, Gámán György által, neje Berta Katalin képében felszólíttattak, hogy azon végzést és egyezséget, melyet mint arbiterek 1577. évben Katalin asszony között egyfelől, és testvérei Berta Miklós és Ferencz között másfelől hoztak, de melybe hibák csusztak be kiigazítsák. Ennélfogva 1580. évben odanyilatkoznak, hogy ők mindkét fél által egyenlő akarattal választatván, Berta Miklós házában Karánsebesen összegyültek, és a felek közt ilyen törvényt tettek, hogy Berta Miklós és Ferencz valamennyi részjószágokból, a melyek Macsova, Pestere, Obresia, Brád, Mészfalu, Csiklén, Plugova, Putna és Brebul falvakban, Szörény vármegye karánsebesi tartományában vannak, a harmadrészt kiszakasztván, Gámán György feleségének Katalin asszonynak négy esztendő letelése alatt mindjárt átadják. Kiegészítésül azonban megemlítendő, hogy Berta Ferencz 1579. évben ősi részbirtokát a fennebbi jószágokban Gámán Györgynek 500 forintért elzálogosította. Mint a kir. fiscus birtoka még 1699. évben említtetik, — ez időben e faluból tanúk idéztettek ki-

[1]) Petki család levéltárából.

hallgatásra, Macskási Péter nyilvános működésének földerítésére.

Plugova az 1690—1700. évi összeirás szerint a mehádiai, 1717. évben az orsovai kerülethez tartozott, mely időben 32 háza volt. A katonai végvidék szervezkedése idején, az első 35 falu egyike volt, melyekből a zsupaneki zászlóalj alakittatott 1769. évben. A katonai szervezet e vidéken több változáson menvén át, utóbb az oláhbánsági határezred, és pedig annak mehádiai századához tartozott. Ma az orsovai szolgabirói járásban van.

Plugova a mehádiai völgyben, a Cseregeu hegy tövében, a Bela Reka partján fekszik; keletre Walia Bolvasnicza és Bogoltin, délre Mehádia és Jablanicza, éjszakra Globureu, nyugotra Kuptore és Globureu falvakkal határos.

A falu területén fekszenek az Arschana, 900 láb, Billiana, Gaura Semeuluÿ, Gaura Lupului, Werou Maliaiakuluÿ, Dumbrava és Kusturÿ 700 láb magasságu hegyek. A falu területét mosó Bela Rekába folyik még az Ogaschu Belibuth nevű csermely.

Az erdőségek nevei ezek: Farzan, Polom, Trista Loku Reu, és Tollak, — többnyire bükkök, kevés fenyő és tölgy.

A falu területe 3064 hold, 1300 □ öl; van 94 háza 877 oláh lakossal. Van temploma és iskolája.

Plugovicza, külön falu lehetett Plugovától, de szintén Bolvasnicza közelében feküdt. Mátyás király 1480. évben Fiáth Lászlónak a szörényi kerületben fekvő Bolvasnicza, Kriva, Szépmezeje, stb. falvakat adományozza; az aradi káptalan által teljesített beigtatásnál mint szomszéd megjelent Blasko de P l u g o w y c z a. Tudjuk, hogy Plugoviczai Balázs 1483. 1489. 1492. és 1494. években szörényi albán volt, a kinek neve szintén Plugovicza falut feltételez. Az aradi káptalan 1519. évben II. Lajos király rendeletére Plugoviczai Lázárt, Mártont, Mihályt és Györgyöt, a miháldi kerületben és Temes megyében fekvő P l w g o w y c h a, Alsó-Fejérviz, Markusest és Belibuk praediumok harmadrészének birtokába igtatja.

A Plugoviczaiak ez időben következő családfát alkottak:

Bratholyub Miklós

Mátyás

János. György, pap.

Lázár. Márton. Mihály. György.

Valószinűleg e családból volt a fennebbi Plugoviczai Balázs, ki 1483. stb. évben, mint szörényi albán szerepel.

Serbuly István 1500. évben a Rakoviczay család jobbágya. Baky Pál és Plugovay Márton 1577. évben egyezségre lépnek Plugowyczа stb. praediumnak idegen kézből való kiváltására. (L. Plugova.)

Az 1603. évi összeirásban Plugova faluban Plugovicza (személynév) 2, Kasztrucz egy portáról adózott.

Plugovicza, mint családnév fordul elő, a származási rag nélkül. Igy 1539. évben nemes Plugovicza László. Igy Priszka, Bokosnicza, Zsuppa, Zagorian, Macsova, stb. is családnévül használtatik rag nélkül.

Razbojnik, hegy és erdőtisztás Mehadika közelében. A Malaiosa alatt a Razbojnik, Gaunosa és Lissivir hegyek következnek egymásután. Mint mehádiai kerületbeli praedium, már Izabella királyné 1547. évi levelében említtetik, midőn Rachbonÿk részbirtokáról uj adományt ad Sebessy Mihálynak. Sőt Zápolyai János ugy adta meg Sebessynek az első adományt, hogy e praediumot a hűtlen Szenthe Páltól elvette Eredete tehát a XVI. század első felére vihető vissza. Sebessy Mihály gyermekei 1564. évben nagyon erőlködtek, hogy az idegen kézre került jószágokat, köztük Razboÿnÿk praediumot visszaszerezhessék. (L. Jablonicza.)

Tuardini Imre a praedium felét 1590. évben Ruszkay Jánosnak, Pálnak és Szentének adományozta. A név szlávul tolvajt jelent és ma is megmaradt az illető tájnak.

Radotest, hajdan falu Mehádia környékén. Gerlistyey György és Péter azon pörben, melyet ellenük Gerlistyei Erzsébet Vajda Bonáné 1575. évben indított, a fejedelmi törvényszéknél Mátyás királynak egy Budán, 1486. évben kelt levelét előmutatták, melylyel ő minden, a Bolsavycza folyó melletti Radothest és Plessiva faluban rejlő királyi jogot,

valamint részbirtokait Valissora faluban Gerlistyei Jakabnak és testvérének Istvánnak adományozza. Kemény József gróf az általa közlött oklevélben a helynevet hibásan Rapolthnak olvassa. (Árpádia I. 200. lap.) A Bolsavycza folyó Valia Bolvasniczára mutat.

Radulencz, hajdan falu a karánsebesi kerületben. Radwlencz, Csernota, Almafa (ma Mörul) stb. 1467. évben mint Mutnoki Zayk László, István szörényi bán és Sandrin testvérek birtoka emlittetik, midőn Örményesi Ladoval jószágörökösödési szerződésre lépnek. Petrovics Péter 1555. évben Farkas György elkobzott részbirtokait Radulencz, Padurile, Ohabicza stb. pusztákban Hagymási Kristofornak adományozza. (L. Almafa, Örményes.)

Rafna, hajdan Karánsebes város területén álló falu, most ismeretlen név e vidéken. Már a XV. században a Bizerei család birtoka volt. E család 1447. évben osztozkodván, Bizerei Miklós és László többi közt Rampnapathakot (azaz Rafnát) és Szabadfalut nyerik. Ramnapataka kétségkivül hibás olvasás Rawnapathaka helyett, mely máskép Rawna. Az osztály az aradi káptalan előtt történt, és véget vetett egy élénk családi pörnek, melynek politikai szinezete van, és melynek érdekes részletei 1433. 1438. 1439. és 1448. évekből a Bizere czikk alatt már elmondattak. Bizerei Miklós és hasonnevü fia minden rokona nevében 1458. évben Rakoviczay Jakabbal is egyezségre lépett, melyben a kölcsönös örökösödés kimondatván, ebben Rafna (vagy mint az aradi káptalan irja: Rabna) is benfoglaltatik. Később t. i. 1475. évben Bizerei Miklós és fia Gáspár, és testvérei birtokosztályra léptek Bizerei Lászlóval és fiaival, mely alkalommal Felső- és Alsó Ramna is az egyezség tárgyát képezte, Bizerei Miklós özvegye Ilona, birói itélet folytán 1492. évben hozományát visszakapta. Ugyanez évben Gámán György és fiai: János, Miklós és András, tiltakoznak az ellen, hogy Bizerei János, néhai László fia, részjószágaikat Rafna, Glimboka és a többi falvakban Csicsóvásárhelyi Ferencz diáknak elzálogosítsa vagy eladja. Az eddigi oklevelek Rafna, és társközségeiről mindig azt állítják, hogy Temes vármegye karán-

sebesi kerületében feküdtek; az idézett 1492. évi forrás azonban a szörényi bánság karánsebesi kerületébe helyezi.

Az említett Gámán György és fiai, valamint Bizerei János László fia az aradi káptalan előtt 1495. évben Rafna és az összes birtoktömegre nézve egyezségre lépnek; az utóbbi azonban még ugyanez évben a karánsebesi és borzafői kerületben fekvő Bizere, Vercserova, Kalova, Glamboka, Meel, Zlatena stb. részbirtokait 250 arany forintért Gámán Györgynek elzálogosítá.

Török János neje Krisztina, a fennebbi Bizerei Miklós leánya, 1500. évben a szörényi bánok előtt panaszt emelt, hogy ő apja jószágaiból hozományt nem kapott. Kielégítést kér tehát Gámán Györgytől és fiaitól, kikre Rafna és a többi jószágok átszálltak.

Minderről több részlet olvasható a Bizere czikk alatt.

Fél századi hallgatagság után azt olvassuk 1550. évben, hogy Vadnay Jakab özvegye Dorottya, halmosi Gorgán György leánya, a karánsebesi kerületbe keblezett Prigor, Rawna, Dolinpathak és Pades falvakban levő részbirtokait, nővérének Prigory Annának adta. (l. Prigor.) II. János király 1561. évben az ő kanczellárjának Csáky Mihálynak részbirtokokat adományoz Vercserova, Bolvasnicza, Apadia, Glimboka, Rawna stb. falukban, melyekről most ismét mondatik, hogy Temes vármegye karánsebesi kerületében fekszenek.

II. János király 1563. évi levele szerint a Csáky Mihály kanczellárnak adományozott Bizere-Gámán-féle jószágokat attól elveszi és Gámán Péternek és Ferencznek, mint örökösöknek odaitéli; e jószágok, az egy Kőszeghet kivéve, mely Krassó megyéhez tartozott, Temes vármegye karánsebesi kerületében feküdtek, tehát Rafna is. Ugyanez évben II. János Bizerei Péter özvegyét Katalint felszólítani rendeli, hogy miután fia János magtalan meghalt, az ő kezén levő Bizere, Kalova, Plese, Vercserova, Rawna, Glimboka, Bolvasnicza, stb. Temes vármegye karánsebesi kerületében fekvő falvakat hozományának visszavétele mellett, az osztályos atyafiaknak visszabocsássa. 1566. évben Gámán László, Ferencz és György egy, másrészt Csulay István, Boldizsár és Péter, valamint Török Jakab közt oly egyezség jött létre, mely szerint Maal,

Glomboka, Ravna, Vercserova, Kalova és Obresia falvakra nézve minden pörtől elállanak, miről a karánsebesi alispánok (castellanusok) bizonyító leveleiket kiadták.

Báthory Kristóf vajda 1576. évben Gámán Annának, László leányának uj adományt ad az atyai jószágokra: Obresia, Kalova, Vercserova, Rauna, Glomboka és Mál falukra; Gámán Miklós azonban a beigtatásnak ellentmondott és igy hosszu viszály keletkezett, melynek 1584. évben a Gámán Miklós és Fiáth Lajos, Anna férje közti egyezkedés vetett véget, Gámán Miklós 1588. évben hunyadmegyei Benczencz faluban elégíttetett ki. Fiáth Lajosné Anna 1584. évi osztályszerződéséről l. Kalova alatt.

A fennebbi időszakban kapcsolatban ismertetett viszonyok alatt, más nemű törvényes eljárások is folytak. Igy 1577. körül Várkonyi Jánosné Borbála, a karánsebesi porkoláboktól (alispánoktól) negyedrészt követelt Rauma, Glimboka, Maal és más Gámán-féle jószágokból. (l. Kalova.) Gámán György, ki Rawna, Glimboka és Maal részjószágait, Jósika Jánostól, mint zálogvevőtől elperelte, 1578-ban a karánsebesi törvényszéknél leteszi e részjószágok árát, nehogy azokat Csula Boldizsár, az ő mellőzésével másoknak elzálogosíthassa. (L. Glimboka.) Báthory Kristóf 1580. évben a szörénymegyei karánsebesi kerületbeli Kalova, Obresia, Vercserova, Rauma, Glimboka, Málfalva és Apadia részbirtokait Gámán Györgynek, Ferencznek és Miklósnak uj adománykép adományozza, és azok beigtatását megparancsolja, azonban özvegy Csiklan Pálné Anna, és fia János, valamint Rakoviczay János és Mátyás ez ellen óvást tettek; de hasztalan. A statutióban részt vettek Vlud Roman és Jovan de Rawna, karánsebesi Tót Máté jobbágyai, és Krachon Péter de Rawna, Csulai Boldizsár jobbágya. (L. Kalova és Bizere.)

Báthory Zsigmond fejedelem 1588. évben megparancsolván, hogy Karánsebes város határai bejárassanak és megigazittassanak, azt mondja, hogy Rowma (igy, Rawna = Rafna helyett), Zboristye, Andrilest és Patak falvak Karánsebes területén fekszenek, és a városhoz tartoznak. Ugyanez esztendőben tiltakozik Gámán György azon egyezkedés ellen, mely Gámán Miklós és Anna (Fiáth Lajosné) közt létre jött

Vercserova, Rawna, Glimboka stb. falukra nézve, Gámán János halála után pedig, Gámán György 1592. évben Rawna örökségét követelte. (L. Kalova,)

Bethlen Gábor erdélyi fejedelem 1628. évben Gámán Margitnak Mohácsi Istvánnénak, és Gámán Sárának uj adományt ad a szörénymegyei Glimboka, Kalova, Rouna stb. puszták részbirtokaira; a mely adományozásnak Gámán Miklós ellentmondott. Gámán Margit, Gámán László leánya azonban mégis beült a birtokokba, mert még ugyanez évben férjének Mohácsi Istvánnak Obresia, Glimboka, Rowna, Mál, Vercserova, stb. részbirtokait 600 frtért elzálogosította.

Veres Ferencz, Szörény vármegye szolgabirája 1636. évben megkinálja az időközben Macskásy Miklóshoz férjhez ment Gámán Sárát a leánynegyeddel Glimboka, Kalova, Rauuna stb. birtokokról; de az erre reá nem állt. (Lásd Obresia.)

Gámán László 1650. évben a maga glimbokai, raunai (rafnai), kalovai és vercserovai részbirtokát öcscsének Gámán Miklósnak elzálogosítá; az elzálogosítás kibővítve 1656. évben ismételtetett, és ez alkalommal ujra Rafnára is kiterjesztetett; és pedig azért, mert öcscse őt a lugosi várfogságból kiszabadította.

Midőn az itteni kenéz 1699. évben tanúvallomásában Macskási Péter érdekében bizonyít, Rafna már, mint a királyi fiscus tulajdona említtetik. Mily módon vesztette el az Erdélyben még mindig élő Gámán család Rafna birtokát, valamint többi szörénymegyei birtokait, nem tudjuk. Maga Rafna falu is eltünt, és ma már mint puszta sem tarthatá fenn magát.

(V. ö. Glimboka, Kalova, Bizere czikket.)

Rakovicza. Midőn Zsigmond király 1428. évben az aradi káptalannak meghagyja, hogy a Macskásiakat Ruzsinósz, Leurdis és Toplicza birtokába vezesse, mint királyi ember neveztetik Rakoviczay Péter, Kristofor fia. Hasonlókép 1440. évben szerepel Rakoviczay Bálint, mint királyi ember egy akkori statutiónál. Végre 1451. évben Mathias de Rakavicza, egy Drenkován teljesítendő statutióra kormányzói embernek kijelöltetett.

Hunyadi János beszterczei gróf 1453. évben Karánsebes város polgárainak, a városhoz nyugotra fekvő Rakovicza falut hüséges szolgálataikért örök időre adományozza. Az erről szóló eredeti hártyás oklevelet egy Karánsebes vidékén lakó közönséges földmívelő kezében látta Kapra Sándor zsupai birtokos 1870. év körül.

Az aradi káptalan 1458. évben kiváltságos levélben bizonyítja azt, hogy Rakoviczai Jakab, Jakab fia, a Bizerei családdal, saját és rokonai nevében oly egyezségre lépett, mely szerint a két család jószágaikat közösen és egyenlő joggal használják, az egyik fél magtalan elhalálozása esetére pedig a tulélő fél a többi jószágokat is örökölje. Rakoviczay Jakab birtokai ez időben ezek valának: Rakowyczа, két Szabadfalu, Stowartha, Szlatina, Mészfalva, Horzfalva, Alsó- és Felső-Keszin, melyek a kiváltságlevél szerint mind Temes megyében fekszenek. Azok egyik része most is Karánsebes vidékén található, — a többi, mely azóta elpusztult, — szintén ott terült el. Az alatt, hogy Rakoviczay László török fogságban sinylődött, Bizerei Miklós az ő jószágait a karánsebesi kerületben: Rakoviczát, Ohabát, Jaaszt, Vaart stb. elfoglalta, de Kinisy Pál a király meghagyásából vizsgálatot rendelvén, és Rakoviczay László panaszát igaznak találván, Bizerei Miklóst a bitorlott jószágokból kidobatta.

Pribék László, ki Banul melléknevet viselt, valamint Pribék János is, — 1590. évben atyai részjószágait, melyek azelőtt Pribék Borbálánál, lugosi Devecsery Gábor nejénél elzálogosítva valának, visszanyerte. De a magvaszakadt ifjabb Pribék László után reáháramlott birtokrészeket Jász faluban, Rakovicza, Ztremba, stb. praediumokban Pribék Annának, Katalinnak és Zsófiának átengedi. (L. a többit Jász alatt.) Kitünik e jószágrendezésből a Rakoviczay és Pribék családnak közös eredete. — Legbiztosabb a következő származási schema:

Rakoviczay László, Pribék melléknévvel.

Márton

János 1572.

jászi Pribék László, máskép Banul. 1590.

A Pribék család fájának töredéke ez:

N.

Pribék Borbála. (Devecseri Gábor)	Pribék Anna. (Tóth Miklós)	Pribék, máskép Zsófia. (Flore Miklós)	Rakoviczay Katalin. (Fodor Fer.)

Mátyás. János. András máskép Banul. (Lázár Dorottya)

Az eddigi adatokból nem tünik ki, vajjon Pribék Borbála, Anna, Sófia és Katalin csakugyan nővérek voltak-e és ki volt atyjuk. Ki nem tünik még továbbá a Laczugh családdal való rokonság minősége.

Még a XVI. század vége előtt egy uj birtokos család emelkedik Rakoviczán. Itt Simon Erzsébetnek, Mutnoky Ferencz özvegyének egy szénarétje volt, mely előbb a Margay család tulajdona vala; ezt Erzsébet 1599. Simon János fiainak, Mihálynak és Istvánnak hagyományozá.

Ma Karánsebes közelében csak 5—6 házból álló majorság tartá fenn és viseli a Rakovicza nevet.

E helynév a szláv »rak« szóból ered, mely egy jelentésü a magyar rák szóval.

Ratkonia, hajdan falu Szörény vármegyében. A karánsebesi kerület 1603. évi összeirásában Retkonia falu említtetik, melyben Peika László és Lázár Mihály egy-egy portáról adózott. A Szemenik hegy egyik ágazata, mely keletről délre kanyarodva, félkörben nyugot felé a Szemenikkel egyesül, a Kulmia Ratkonia nevét viseli, és 1500—1800 láb magasságra emelkedik, — e hegyláncnak a terregovai határban kupja van, melynek neve Turcsi Morz, azaz: török halál. E hegytető alatt egy névtelen patak ered, mely a Mehadika patakba ömlik. A Terregovához délre eső vidék Turcsi Morz, keletre Ratkonia, nyugotra Tomnatika néven ismeretes. Ebből kiviláglik, hogy Ratkonia falu egykor Terregovához közel esett. A karánsebes-orsovai vasútvonalnak itt nagyszerű alagútja van, melynek hossza 900 méter; munkába

vétetett 1875. november 19-én és ünnepélyesen megnyittatott 1877. márczius 11-én.

Ravenska cseh gyarmat, mely valamint Weitzenried és Schnellersruhe 1826. évben keletkezett. A hasonnevű hegy derekán fekszik, két állomásnyira éjszaknyugotra Drenkovától, a honnan a hegyi út ide, és még tovább Dalbosetz-ig az Almás völgyében csavarog. Ez úton kivül más közlekedés nincs. Területe 1989 hold, 1530 öl. Kezdetben 64 granicsárház épült itt, de a hegyi talaj kopársága miatt sokan elköltözködtek, ugy hogy a telep 1858-ban csak 32 házból és 181 lakóból állt. Jelenleg 41 házban 321 cseh lakik. (Nem oláhok, mint a Helynévtár irja.)

E telep 1872. évig az illirbánsági ezred bersaskai századához tartozott, a magyar kormány Szörény megye bosovicsi szolgabirói járásába kebelezte.

Van itt romladozó községi ház, melyben az iskolai oktatás adatik, és isten tisztelet is tartatik. (L. Weitzenried.)

Ravenska fekvése a tengerszin fölött 1235 párisi láb. Az 1690—1700. évi összeirás e falut még nem ismeri, de még az illir-bánsági határőrezred alakításakor is (1774.) hallgatnak róla a források.

A ragadozó állatok itt és Schnellersruhe környékén nagyon számosak. Borz, róka, vadmacska, nyest, farkas, vaddisznók és medvék nagy károkat tesznek.

Razwrata, mint szörénymegyei, a Duna mellett fekvő halászhely említtetik 1598. évben. (L. Ogradena.)

Remeta. Ily nevű szörénymegyei falu említtetik 1699. évben. Fekvése Karánsebes alatt sejthető, mert Borlova, Szlatina, Vercserova és Valiaboul falvakkal együtt neveztetik. Nagy haramia fészekkép említtetik mindenkoron. Igy a karánsebesi és lugosi bégek 1687. november 8-án panaszolják I. Apafi Mihály fejedelemnek, hogy midőn az elmult napokban Almafalva faluban a dézma és egyéb adósság fölszedéséért jártak, Tornya János és Bokosnitza a darabantokkal és remeteiekkel együtt négy század magukkal rájuk támadtak, mindentől megfosztották, nehány törököt levágtak, stb. a remetei tolvajok annyira tolvajkodtak, hogy — mint a bégek panaszolják — országukban már marha nem maradt, az jó és igaz emberek

az úton nem járhatnak. Remete falu Priszaka és Valemare sorában, mint a karánsebesi kerülethez tartozó falu a XVII. század végén neveztetik.

Rudaria, másképp Gerlistye, lásd azt.

Rudincz, praedium, melyet Báthory Zsigmond fejedelem 1596. évben, más praediumokkal együtt Peyka Miklósnak adományozott. (L. Tiszova.)

Rustnik, hajdan falu a halmosi kerületben. Mátyás király 1484. évben Gerlistyei Jakabnak uj adományt ad Rwstnjk, Prilipacz, Rudaria stb. falvakra. Az aradi káptalan igtatási jelentésében a helynév Rwsnÿk, (l. Gerlistye.) Ma e vidéken emlékezete eltünt.

Ruszka, a Hidegvölgyben, a Ruskitza patak mindkét partján fekszik. A Hidegpatak szorosan a falu mellett folyik, ez éjszakra a Temes folyóval, keletre a Szarko hegygyel, délre Korniareva, nyugotra Terregova faluval határos. A tengerszin fölötti magassága mintegy 1000 lábra tétetik. A község környékén keletre a Ruszki Dial, éjszak és nyugot közt a Glino hegy, délre a Padesch hegy emelkedik.

Emlittetik 1430-ban néhai Bartholomaeus de Rwzka, mint Tobyd falu birtokosa, ezt azonban Rozgonyi István temesi főispán keze alatt tartotta, mig Bertalan özvegye Györke, Ján és Beky falvakat a királynak ki nem adja, kire t. i. ezek Visontai István defectusa folytán szálltak. A csanádi káptalan 1440. évben jelentést tevén, hogy Temeselyi Lászlót és Dést a miháldi kerületben fekvő némely falvak birtokába igtatta, mint szomszédokat nevezi Ruszkai Mihályt és Orbágyi Pétert. (L. Nerenthe és Mehádia.) Ruszkai Márton és János nemesek, 1557. évben zálogba veszik Komptore (azaz Kuptore), Halandin és Glosy praediumok harmadát. Itteni birtokos 1579. évben ruszkai Hidegh Tamás. Más ruzkai nemesek, t. i. Jakobezkul Jakab és Janessiga Márton 1584. évben, mint határosok szerepelnek, midőn Kriva birtokosai Szörény vármegye tisztjeinek bizonyos végrehajtásban ellentálltak. (L. Bolvasnicza.) Az 1603. évi összeirás szerint a ruszkai nemesek csak egy portáról adóztak, a falu tehát kicsiny lehetett. Fiáth Zsigmond és Miklós, Szörény vármegye alispánjai, Kornis János fejedelmi pohárnokkal és udvarnokkal egyetem-

ben 1611. évben Bethlen Gábor fejedelemtől Szörény vármegyének halmosdi kerületében fekvő egész Ruszka és Prigor helységet és Terregova helységnek felét nyerték adományban.

Az 1690—1700. évi összeirásban e Ruszka ismét mint a karánsebesi kerületben fekvő falu említtetik. A zsupaneki oláh zászlóalj 1769. évben e falut is elnyelte. (L. Zsupanek.) Domasnia és Ruszka együtt 1694. évben 800 forintot jövedelmezett, — a legnagyobb tétel, melyet a karánsebesi kerület falvai akkor elérhettek, és melyet csak Krassova közelített meg 600 forinttal.

A katonai kormányzás ideje alatt Ruszka az oláhbánsági határőrezred terregovai századához tartozott. E falu 1790. évben felsőbb rendeletre, eddigi helyéről, Karánsebesről Orsovára vezető országut mellé, Csetate vidékére áttelepíttetett, az elszaporodó rablók elleni közbiztosság érdekében; de 1800. évben ismét visszaszállittatott előbbi helyére.

Az utolsó török háboru alkalmával e község is elhamvasztatott.

Iskolája épült 100 tanuló számára 1856. évben, a gör. kel. uj templom 1842. évben. A falut 1327 óhitü oláh lakja, 136 házban. Területe 17,296 hold, 620 öl.

Az országos statisztikai hivatal 1872. évi Helységnévtárában e község neve Ruska, Korabinszky régibb geographiai lexiconjában Ruschka alakban található, térképén Ruska.

Szörény vármegyének ujrafölélesztése alkalmával Ruszka a terregovai szolgabirói kerülethez csatoltatott.

Ruszkabánya németül Ruszkberg, Schediusnál egyszerüen Ruszka, Erdély határszélén. E helység 1803. évben vette eredetét, a midőn is itt érczekre kutatás kezdődött. A bányászat érdekében 1807. évben már 200 lakos gyülekezett itt. Jelenleg Ruszkabányán van 483 házbirtokos család, és 15 zsellér család; az egész lakosság 2736, többnyire német, de van oláh, magyar és tót is.

A németek Hont és Nógrád megyéből, és a krassómegyei Steierdorfból, a tótok Borsod megyéből, a magyarok különféle megyékből vándoroltak be. Van cseh lakos is. A be-

vándorlottak római kath., görög keleti hitűek, csak kevesen evangelikus vallásuak.

Ruszkabányán van róm. katholikus és gör. kel. plébánia. Mindkét plébánia az akkori kir. bányakincstár által alapittatott, és felállíttatott 1810. évben. A Hofmann és Maderspach bányatársulat, melynek hazai ipartörténetünkben maradandó diszes emléke fenmarad, 1825. évben iskolát alapított. A német iskola 3 osztályú és két tanítóval, — az oláh iskola 2 osztályu és egy tanítóval bír. Az oláh lakosság temploma 1857. évben a bányatelep lakosainak járulékaiból épült. A r. kath. templom még épülőben van gót stilusban, és a szomszéd vármegyék egyik legszebb temploma leend. Költségét a bányahely lakosai szabad adakozásokból teremtették elő.

Ruszkabányához keletre, már Erdélyben fekszik a Lunka Cserni hegy, délre egy mértföldnyire Vaiszlova falu, nyugotra Nadrág bányahely, éjszakra $^3/_4$ mértföldnyire Ruskicza. A Ruszka hegy, melytől a bányaváros ka nevét vette, innét még 3 órányira van, magassága 4433 láb, és a határpontot képezi Krassó vármegye, Erdély és az akkori oláhbánsági végvidéki ezred területe közt.

Ruszkabánya területén találtatnak a következő hegyek és erdőségek: Mortu sap, Dialu fontini, Dosnu losnicsory, Padinelle Moerului, gruniu Wamaschului, Werwu Bradului, Kurmatura Pajeschului, Werwu lui Frencz, Bolowan, Kulmia Csora, Csoka mika, Csoka mare, Gruniu skund, Csoka ku Piatra, Gruniu Bradului, Gruniu lat, Askuzitta, Csireschu, Porku, Magura.

Patakok ezek: Schomena, Losna, Losnicsora, Slotorova.

A község összes területe 15,165 hold és 559 öl; rajta 538 ház.

A német helynév Ruszkberg a Ruszka névből alakult, és benne a *k* betű igen jellemzetes. A Ruszkahegy elnevezés, mely az 1872. évi Helységnévtárban található, szokatlan és csak a Ruszkberg név fordítása.

A katonai kormányzás idején Ruszkabánya az oláhbánsági határőrezred ohabai századához tartozott. A bányatulajdonosoknak az iparérdekeket nem értő, nem becsülő katonai

hatóságokkal, kivált az erdők használatára hosszadalmas pöreik voltak.

Monda szerint az első vasérczeket e vidéken haramiák fedezték föl 1803. évben, kik a Ruszka hegység tömkelegeiben rejtőzködtek. Bünbocsánat és bizonyos jutalomért a rablók Hofmann Ferenczneк, a gladnai vasműtisztnek fölfedezték, ki is ennek következtében 1804. évben a katonai kincstárral a vasgyártás megindítására erdő-haszonbérleti szerződésre lépett. Hofmann Ferencz és testvére Antal a gyárt 1807. évig kezelték, a midőn is a vashámor, a vaskőtelep-adomány és az erdőségi haszonbérlet vétel utján a bányakincstárra átment.

A kincstári kezelés eltartott 1818. évig, mely esztendőben a vasgyár a vasérczek rosz minősége miatt beszüntettetett. Midőn 1822. évben Hofmann Antal az ólombányákat fölfedezte, Hofmann és Maderspach testvérek az egész telepet a bányakincstártól megvásárolták és iparukat itt 1857. évig nagy sikerrel és szerencsével folytatták. A nevezett esztendőben az egész gyártelep Fürstenberg Egon Miksa herczegre, Fürstenberg Egon Emil herczegre, Chotek Otto grófra, Haber Móricz és Haber Lajos urakra ment át, kik a vállalatnak kitünő lendületet adtak és azt kitünő szakismerettel vezetik. Ez volt egyszersmind az időpont, melyben a »Hofmann testvérek és Maderspach Károly« gyári czég működési teréről 34 esztendei tevékenység után lelépett. E lépésre nevezett gyárosok akkor határozták el magukat, mikor érezvén, hogy az osztrák cs. k. álladalmi vasúttársaság e vidéken levő vasgyáraival hatalmas versenyre hivatnak ki, a versenyre szükséges olcsó tőkéket keresvén, ezeket nem találták.

Az uj birtokosok, t. i. a két Fürstenberg herczeg és társai azóta a gyári üzletet, befoglalván abba némely hunyadmegyei gyártelepeket, »első bánsági-erdélyi vasgyártársulat« czím alatt folytatják, melynek székhelye Ruszkabánya.

A bányakincstár által is 1811. évben Gyalu negro vidékén vasérctelepek fedeztettek föl, melyek birtoklása hasonló változáson ment keresztül, mint a ruszkai. Ugyanez áll a pereulungi mágneskövekről, melyeket 1846. évben Hofmann testvérek és Maderspach Károly fedeztek föl.

Az idevaló kőszén, Losnicsora vidékén, ismeretlen idő-

ben fedeztetett fel, Hofmann és Maderspach testvérek 1830. évben kezdték azokat kiaknázni; e kőszénbányák is, 1857. évben az egész gyárteleppel eladattak.

Az ezüstre való kutatás nem nagy eredményekre vezetett; 1858. évben 280 márk ezüst olvasztatott ki, melynek tiszta nyereménye 860 frtot.

Figyelmet érdemelnek a márványtelepek. A fehér márvány némileg durvaszemű ugyan, hanem legtisztább és fénylő fehérségű. Ferenczy szobrász ezt használta az esztergomi basilika kidiszítésére.

Közigazgatási tekintetben Ruszkabánya előbb az oláhbánsági ezred ohabai századához tartozott, — Szörény megye ujra alakítása óta azonban a karánsebesi szolgabiró hatásköre terjed ide.

Ruskicza, a hasonnevű patak mellett, Ruszkabányához éjszakra, a Badisch és Ruszka hegység alatt fekszik. Ruszkabányával egyidőben, t. i. 1803. évben keletkezett. Az első vasolvasztó itt 1831. évben épült. Az ötvenes években két ily olvasztó működött; a mű szorosan a Ruskicza pataknál áll; olvasztás alá kerülnek leginkább a »Pareu lung« vidékén talált barnaércz és a mágneskő. A gyár vasöntvényei jó hírben álltak a kereskedelmi világban. Jelenleg itt 110 házbirtokos és 17 zsellércsalád található. A 650 lélekből álló lakosság vasbányászattal foglalkozik; van községi iskolája, de saját temploma nem lévén, istentisztelet végett Ruszkabányára jár. Nyelvükre nézve a ruskiczai lakosok németek, csehek és oláhok.

A község keletre nagy erdőségekkel és Erdélylyel, délre a $^3/_4$ mértföldnyire távol Ruszkabányával, nyugotra Nadrággal, éjszakra tekintélyes távolságban Lunkánynyal határos. A telep területe Ruszkabánya területétől nincs elkülönítve. Lakja 650 oláh 114 házban.

Ruskicza területén következő hegyek és erdőségek említendők: Kulmia Pleschului, Morminzilor, Kulmia Bradului puschkat, Dialu negru, Truniu intra Losne, Kornuzellu, Afinariu mare és mik, Kraku lupului, Padesch, Teu Ursului, Bou, Ruska.

Patakjai ezek: Ruskicza, Schamena, Apa Boului, Pareu-

ku Racsi, Apa Padeschului, reu Padeschului, Losna, Pareu Pleschului, Losna mare és mika.

Különös, hogy itt a Ruszkahegy környékén egy Padesch nevű hegy található, a mint a Terregovával határos Ruszka faluhoz is délre Padesch hegy létezik.

A katonai kormányzás ideje alatt Ruszkicza az ohabai századhoz tartozott. Szörény megye fölélesztésével a karánsebesi szolgabirói kerületbe osztatott.

Rüen, régi nevén Pokolfalu, (l. azt.)

Stanilócz, fekvése ismeretlen. 1451. Georgius de Stanylowcz Hunyadi által kijelölt ember Drenkovában végzendő statutióra. (L. Drenkova.)

Schönthal, egyedül Schedius térképéről ismeretes, ki e falut a Capucin hegy alján, a Moenis patak forrásánál feltünteti. Midőn 1828. évben ide cseh gyarmatosok osztattak szét, már telepített hely létezett itt. A hely a bosovicsi plébánus lelkészi gondoskodása alá helyeztetett. Mikor oszlott fel megint e gyarmat, nem tudjuk.

Sellye, h. havas Karánsebes vidékén. 1448. évben a Macskásiaknak biróilag odaitéltetett, Negrilla, Rakoviczay György jobbágya ellen, ki őket perlette. (L. Karánsebes.) Közelebbi fekvése meg nem határozható, de kétségkivül a Macskásiak birtokainak táján keresendő.

Schnellersruhe, nevét Schneller András tábornoktól kapta, ki 1821. évben ideiglenes, 1823. évben végleges temesvári főhadikormányzó lett, és az maradt 1836. évig. Az altábornagy egykor itt meghált, és igy okot adott a gyarmat elnevezésére, mely különben, mint Weitzenried, St. Helena és Ravenska 1826. évben az ő rendeletére jött létre. Bersaskához és Drenkovához keletre fekszik, és a katonai végvidék fennállása idejében az illirbánsági határőrezredhez tartozott. A végvidék feloszlása után Schnellersruhe az orsovai szolgabirói járásba kebeleztetett.

Területi nagyságáról nincsenek adataink. A lakosok száma 217 cseh, 32 granicsár házban.

Egyházilag a weitzenriedi plébániához tartozik. Iskolai épülete (1853. évben) régisége miatt düledezik még is itt

nemcsak elemi iskolai oktatás adatik, hanem istentisztelet is tartatik.

Drenkova dunahajózási állomástól számtalan csavargásokon át, de szép tölgyes erdőkön keresztül, öt óráig tartó fáradalmas gyaloglás után a Biger nevű hegyre érhetni, mely 1241 párisi láb magasságban fekszik a tengerszin fölött. E magaslatról egy vadregényes völgyben lehet látni Schnellersruhét. A Duna felé való ezen közlekedésen kivül, minden más közlekedés itt lehetetlen.

A Schnellersruhét körülvevő erdős magaslatok egyike Tschoj-nak neveztetik.

Van e területen egy pár névtelen csermely, mely vastartalmú, és mind a Dunába siet. Ilyenek a vizek a többi cseh telepeken is.

Somfalu, ma K o r n i a. (Lásd azt.)

Ó-Sopot, csak a XVII. században lett ismeretes. Rákóczy Zsigmond fejedelem 1607. évben uj adományt ad a szörénymegyei Gerbovecz, S o p o t, Gavosdia stb. falvakról, a mi azt bizonyítja, hogy már előbb is birta. (Lásd Terregova.) De voltak más birtokosai is, mert az 1603. évi összeirásból kiveszszük, hogy Sopotban Czorczok Ferencz egy, Vajda Gábor $^1/_4$ portáról adózott.

Az 1690—1700. évi összeirás S o p o t falut a halmosi kerületbe helyezi. Schobaz néven az 1717. évi összeirásban 35 házzal említtetik. A zsupaneki zászlóalj területének tágitásakor Sopot 1774. évben abba kebeleztetett. Az oláhbánsági határőrezred felállításakor annak dalbosetzi századához tartozott; de már előbb létezett itt plébánia és iskola. A szilárd anyagu templom 1816; az iskola, mely az őrházzal egy fedél alatt van, 1843. évben épült. Sopot mindig a népesebb községek egyike volt, a miért történhetett, hogy innen 56 család a bucsavai völgyben uj telepet alapított, t. i. Uj-Sopot községet, mely időtől fogva az anyaközség az Ó-S o p o t nevet vette fel.

Ó-S o p o t éjszak felé 500 öl hosszu, kelet felé 150 öl széles. Délre a magas Blidar hegy egy részével, és La Stupina hegygyel, keletre la Commande magaslattal, nyugotra a lapályos Dialu Wertepelor hegygyel, éjszakra a Selistie és Schiwitza lapálylyal határos.

A faluhoz $^1/_4$ mértföldnyire keletre Gerbovecz, $^3/_8$ mértföldnyire nyugotra Dalbosetz, $^1/_2$ mértföldnyire éjszakra Lapusnik, három mértföldnyire délre Dolnia Liupkova falu fekszik.

Ó-Sopot falun vonul keresztül a Fehértemplomból Mehádiára vezető ut, mely minden évszakban járható és jó karban van. Innét Gerboveczra és Dalbosetzra mellékutak vezetnek.

E falu területén van a Schopoth lung és Schopoth skurth és a Nasovetz csermely; mind délről éjszak felé folyik, és egyesülésük után az Apa Schopotului nevű patakot képezik, mely a falun keresztül a Nerába siet. Említendő az Oravicza patak, mely éjszakkeletről délre folyik, és a Dunába ömlik. E patak nagyobb vizálláskor 4 öl és 4 láb széles.

A legnagyobb hegy a Tilva Nalte.

A falu területe 9251 hold, 1225 öl.[1]) Házainak száma 142, lakja 1328 lélek. A szántók mennyisége $602^{1490}/....$ hold, kaszáló $534^{1185}/....$ hold.

Jelenleg a bosovicsi szolgabirói járáshoz tartozik.

Említésre méltó, hogy a Dobromiriána vidéken, az országútról alig száz lépésnyire éjszaki irányban mérsékelt magasságú dombon, négyszögű faragott kövekből és mészvakolattal készült alapfalak találtatnak, melyeknek eredete ismeretlen, de minthogy e dombról az almási völgy nagy része fölött minden irányban lehet uralkodni, az illető épitmény könnyen hadi czéloknak szolgálhatott.

Új-Sopot, a Bucsava völgyben fekszik, melybe 1828. évben az udvari haditanács engedélyével 56 család Ó-Sopotból költözött, és Új-Sopot községét alapította; majdnem egykoruan az iskolát épittette, 1854. évben pedig a plébániát és templomot.

Területe 1227 hold, 500 öl, 77 házban lakik 732 gör. kel. vallásu oláh. A falu jelenleg a bosovicsi szolgabirói járáshoz tartozik. A Stancsillova 1150 láb magas hegyen átvezető út jó karban van, ez utat a Bucsava patak metszi át,

[1]) Igy a Helynévtár. — A karánsebesi ezred jelentése szerint $9282^{1147}/....$ hold.

mely magas vizállásnál 4—5 öl széles, és 3—4 láb mély, és a falun át a Nerába szakad. A Bucsava magába veszi a vizgazdag Gavosdia patakot is, mely Ravenska területén ered.

Az említett Sztancsillova hegy a Nera folyó által elválasztatik a Zirkovitza nevű hegytől, benyul Krassó megye területére és délkeleti oldaláról is a bucsavai völgy által a Tilva Runcs hegytől elválasztatik. Ez utóbbi 1100 lábnyi magassággal bir a tengerszin fölött.

Sumicza falut 1828. évben cseh gyarmatosok telepítették, kik egyenesen hazájukból jöttek ide. E családok 1830. évben 22-re apadtak, és kivándorlás folytán 123 lélekre; 1858. év óta azonban 1872. évig megint 202-re szaporodott a népesség. A falu az oláhbánsági határezred petniki századához tartozott; midőn a magyar alkotmány e vidékre is kiterjesztetett, Sumicza a bosovicsi szolgabirói járásba kebeleztetett. A falu $^3/_4$ órányira fekszik Lapusniczel falutól nyugotra a Selinu mare forrásánál, mely nyugotra a Pogora Szaholi nevű községi legelőn át Uj-Borloven nevű falun keresztül a Zerova patakba folyik. Háromszáz lábbal magasabban fekszik Mehádiánál, szántói többnyire lejtősek és hegyesek. A falu délre a petniki kincstári erdőkkel, nyugotra az ó- és uj-borloveni mívelődés alatti földekkel, keletre a lapusniczeli kaszálókkal határos.

Sumicza lakói a róm. katholikus vallást követik, és 1850. óta a bosovicsi plébánia alá tartoznak. Sumiczán régenten egészen fából épült templom állt, mely 1862-ben már düledező félben volt, miért is a sumiczaiak egy kőtemplom építését sürgették.

A falu területe 1114 hold, rajta 26 ház.

Szabadfalu, egykor a Bizerei család birtoka volt, és Rafna, Maal, Szlatina, Glimboka, Delinyest, Apadia, Ohabicza, tehát Karánsebes közvetlen szomszédságában terült el. A XV. században a Bizerei család tagjai sokféle igényekkel támadták meg egymást. Igy 1433. Miklós kir. testőr, László fia azt adta elő a királynál, hogy Bizerei Lado, László fia, és Lado fiai hűtlenség bünébe estek. A következés az volt, hogy Radwitz Miklós keresztes lovag és szörényi várkapitány, Lado jószágait, és azok közt Szabadfalut a király nevében

elfoglalta és kezelte. Azután Bizerei Miklós e jószágokat magának kérte, és neki csakugyan sikerült azokra Zsigmond király adományát kinyerni. Egy pár évig Bizerei Miklós és Laczkó e jószágok tényleges birtokában voltak, azonban 1438. évben Lado fia László, Albert királyhoz fordult, kimutatta apja hűségét a király iránt, és midőn ez a vizsgálatból bővebben is kiderült, Albert király a temesi főispánoknak meghagyta, hogy Lado fiait apjuk jószágaiba visszahelyezzék.

Később, és pedig 1448. évben Bizerei László fia Lado, és Bizerei Péter fia Péter egyrészről, Bizerei Miklós, fia Miklós, és testvére László másrészről a hosszu birtokpörnek egyezség által vetnek véget, és birtokukat egymásközt megosztották, melyek közt Szabadfalu is előfordul, az mondatván azon birtokokról, hogy Temes vármegye karánsebesi kerületében fekszenek.

Többé aztán nem is nevezik történeti forrásaink Szabadfalvát. Ma ismeretlen, — nem tudjuk, mily sors következtében pusztult el. (Lásd Bizere.)

Szacsel, a Bizerei család egyik birtoka a XV. században. E család 1475. évben oly egyezségre lépett, mely szerint a Temes vármegye sebesi kerületében fekvő Bizere, Rafna, Glimboka, Szlatina, Ohabicza, Apadia, Sachyal, Bolvasnicza stb. falvak két része Bizerei Miklósnak és örököseinek, harmadik része pedig Bizerei Lászlónak és örököseinek átengedtetett. Gámán György maga és fiai nevében 1492. évben az ellen tiltakozik, hogy Bizerei János a maga részjószágait és azok közt Zachel falut Csicsóvásárhelyi Ferencz diáknak elzálogosíthassa vagy eladhassa. A két perlekedő fél 1495. évben egyezségre lépett, melyben az egyiknek magtalan halála esetére a kölcsönös örökösödést megállapítják. Az egyezség tárgya Zaccel falu is volt. A nevezett Bizerei Miklós leánya Krisztina, Török János neje 1500. évben igényt támasztott Zachel, Apadia, Bolvasnicza stb. jószágokra, minthogy apja részbirtokaiból hozományt nem kapott. Gámán György ezt elismerte, és azért Krisztinát 60 aranynyal kielégítette. (L. Bizere.) II. János 1563. évben a Csáky Mihály kanczellárnak adományozott Bizere-Gámánféle jószágokat, ezek közt Zachel falut tőle elveszi és Gámán Péternek és Ferencznek odaitéli.

Ezentul Zachel nem említtetik többé és csak sejthetni, hogy a XVII. század elején, Basta korában elpusztult.

A karánsebesi havasok egyike Isworn Szacsului, vagy Isworn Szecsuluinak neveztetik. Ez a neve az ugyan itt folydogáló csermelynek is, mely a Piga vidékén ered. E nevek tartják fenn az egykoru Szacsel falu emlékezetét.

Szecsel falu van az egykori Alsó-Fehér megyében is Erdélyben.

Szadova, fekszik Szlatina és Örményes közt. Örményesi Lado 1467. évben az ő Örményes, Gyuró, Z a d w a stb. falvait a Mutnokiak birtokával egyesíti oly czéllal, hogy valamelyik fél magtalan halálának esetében, a túlélő fél ennek birtokait örökölje. Fiáth Ferencz 1531. évben tiltakozik, hogy János király A l s ó-Z a d w a és F e l s ő-Z a d w a stb. falvakat eladományozhasssa. János király 1534. évben Dalcs falut, Szadova stb. részbirtokait Novcsa Miklóstól hűtlenségeért elveszi és Fiáth Ferencznek adományozza, ki 1535. évben a Novcsáék tiltakozása mellett beigtattatván, (l. Örményes) 1537. évben Novcsa Miklósné ellen tesz törvényes lépéseket. Báthory Kristóf 1576. évben néhai Fiáth János fiainak Lajos, László, Ferencz, Jakab és Miklósnak Fényes, Örményes, Z a d o w a, Szlatina és Szárazpatak részbirtokaira uj adományt ad. Az első adományozás ideje előttünk ismeretlen; 1579. évben nekik a Szadova stb. falvakban rejlő kir. jogot adományozza.

A karánsebesi összeirás szerint Zadovában 1603. évben a Fiáthok 3, Bakócziné 3, Flore Miklós 1, és Gerlistyei György egy portáról adózott, és e szerint a község a tekintélyesbek egyike volt Szörény megyében. Mutnoki János 1641. évben azt követelte, hogy a szadovai részbirtok attól, a kinél van, elvétessék, ajánlkozván erre való jogát bárhol és bármikor igazolni. A szadovai jószágra vonatkozó fontos oklevelek Fiáth Zsigmond kezénél voltak, ki azokat még a fejedelem felszólítására sem adta ki, mint az egy 1641. márczius 23-án kelt jelentésből kitünik, a miért is a fejedelmi curiára idéztetett. Fiáth Zsigmond idősb Gerlistyei Gábort közbenjárásra kérte fel, hogy Mutnoki Jánossal kibékülhessen, a mit ugy kivánt czélba venni, hogy mindketten a szadovai jószágot maguk közt megoszszák. Mutnoki János egyezkedés helyett egy-

szerüen az okmányokat kérte elő, a mit azonban Fiáth tőle megtagadott. Ez ügyben még ez évben tanuvallatás történt. Rákóczy György Deésről 1641. aug. 11-én kelt levelével megparancsolja a szörényvármegyei alispánoknak, hogy a zagyvai jószágot a fiscus javára sequestrálják, a kinek kezén maradjon addig, mig valaki erre való igazságos követelését ki nem mutatja, a mire eddig a jószágot igénylők képesek nem voltak. A »zagyvai rész« által, mely a pörben sokszor említtetik, az Almafa, Szák, Morencz, Belien, Mutnok, Csernota és Ohaba falvakban levő részbirtokot kell érteni, miután ezek karánsebesi Zagyvai Miklós magtalan kihalása után Mutnoki János és mások közt pör tárgyát képezték.

A családnév tehát nem Szadovai, hanem Zagyvai, a szláv helynév közelebb hozatván a magyar kiejtéshez.

Bethlen Gábor parancsára 1627. évben Szadovában osztály történt Fiáth János, Zsigmond és Miklós részére. (l. Örményes.)

Még 1690—1700. évben a karánsebesi kerülethez tartozott. A zsupaneki zászlóalj alakítására alkalmul szolgált 1769-ben, hogy e falu a katonai védvidéki igazgatás alá jött, és maradt folytonosan. Később az oláh bánsági határőrezred szlatinai századához tartozott, és hagyomány szerint eredetileg a Szadova patak mellett, a Paroza hegy nyugoti lejtőségén feküdt, az utolsó török háboru után azonban a Temes partjához és mostani helyére szállíttatott át. Az ezred kerületében gyarmatosított cseh családok közül azok, kik eddig Weidenthal és Wolfsberg községeket népesítették, Szadovára költözködtek át, mire a szadovai oláh lakosok a falunak régi helyére, a Szadova patak mellé visszaköltözködtek. Igy keletkezett Ó-Szadova, a Temes folyó, és Uj-Szadova a Szadova patak mellett.

Az Ó-Szadován megtelepedett csehek római katholikus vallásuak, és a klattaui és szátzi kerületből, nehányan a bajor szász és porosz kerületekből származnak, hová már előbb Csehországból kivándoroltak. Mindenütt megtartották szokásaikat, nyelvüket, vallásukat.

Az első cseh gyarmatosítás 40 családból, avagy 330 lélekből állt. Az istentiszteletet itt a szlatinai róm. katholi-

kus plébánus végzi. Az előbb itt lakott oláh családok közül csak két család maradt vissza Ó-Szadován és ezek közé tartozott a gör. kel. plébánus is, ki Uj-Szadován és Kis-Szlatinán teljesíti lelkészi hivatalát.

Böhm Lénárd [1]) Szadováról tévesen azt mondja, hogy eredetileg oláh falu, mely Mária Terézia idejében keletkezett, minthogy létezését már a XV. században kimutattuk.

Ó-Szadován 1845. április 9-én nagy tűzvész támadt, mely alkalommal a templom és a házak nagy része leégett. A házak ugyan tulajdonosaik által lassankint betetőztettek, de a templom két évig tető nélkül maradt. Igy megrongáltatván, a gör. kel. község azt eladta és a katholikusok azt 1847. évben megvették, átalakították és 1854. évben r. kath. templommá beszenteltették.

Mig ez megtörténhetett, az ó-szadovai katholikusok a szlatinai kath. templomot látogatták.

Uj-Szadován az ötvenes évek végén még szükségbeli templom faváz falakból létezett, de egy szilárd templom építéséhez már előkészületek történtek.

Ó-Szadova területe 747 hold, 254 öl, 54 házzal és 513 lakossal. Uj-Szadova területe 9140 hold, 683 öl, 73 házzal és 538 lakossal.

Ma Szörény vármegyének terregovai járásába van bekeblezve.

Szadova azon szülöttjéről is nevezetes, ki állítólag 172 éves kort ért el, értjük Rovin Jánost.

A krasznahorkai várban van egy kép, mely ezt a Rovin Jánost és feleségét ábrázolja, a kép alá irt következő sorok említik Rovin nevezetes voltát:

»Rovin János Rátz nemzetből, Görög hiten való, a ki 1552-ik Esztendőben született, és Temes Vármegyében a Caransebesi Districtusban, Szadova nevű Faluban lakott, élt 172 Esztendeig, I. Ferdinand, II. Maximilianus, II. Rudolphus, II. Mathias, II. és III. Ferdinandus, Leopoldus, Josephus és VI. Carolus, tudniillik kilencz Magyar országi királyok alatt; még is az 1724. Esztendőben, a mint ennek előtte, egéséges

[1]) Délmagyarország II. 257. lap.

s fris vala, Feleségöl vett magának Sára nevü Rátz Leányt, a ki 1560. Esztendőben 164 Esztendős vala. Élt ezen Házas Társával 147 Esztendőkig, a felebb meg emlitett Esztendőben szült abból számos gyermekeket, a kik között a legkissebbik fia 116, az Unokájának pedig Unokái 35. 36. esztendősek az Esztendőben valának. Az eledele mind a kettőnek volt téj, és hamu alatt sült Török Buzából való pogátsa. A ki azért hoszu életet akar élni, tanuljon ezeknek Példájokkal szükön és mérsékletesen kenyérrel és téjjel, és ennek fogyatkozásában Vizzel élni.«

A kép mögé van téve e nevezetesség »eredeti« leirása.

Szalin, ma már nem ismert praedium, mely felváltva a karánsebesi, mehádiai és halmosi kerületben fekvőnek mondatott. Zalyn és Jabolchna 1402. évben a mehádiai kerületben feküdt, midőn Temeselyi Deés fiai és ellenfelcik közt e birtokokra nézve egyezség jött létre, melynek értelmében e két falu a Temeselyieknek maradt. A pör azonban megújult és Ozorai Pipo 1425. év szeptember 3-án Mehádián itéletet hozott, mely által Deésnek Péter fiának Jabolchna és Zalyn falukat odaitélte. (L. Mehádia.) Midőn Zsigmond király 1428. évben Mehádiára jött, Radiszló, Rayo és Dobres kenézek ujra megtámadták a Temeselyieket a mehádiai kerület közgyülésén a fennebbi birtokokért; azonban felszólalásuk rágalomnak bélyegeztetvén, örök hallgatásra itéltettek ez ügyben. Hunyadi János kormányzó 1447. évben Temeselyi Deésnek és Lászlónak uj adományt ad a miháldi kerülethez tartozó Temesely, Terregova, Hideg, Jabolcsna, Zalÿn stb. részbirtokaira. (L. Terregova és Mehádia.)

Egy századig elhallgatnak forrásaink Szalinról, mire ismét arról tudósitanak, hogy Lázár Miklós és Mihály pörvesztesek lettek a miháldi kerületben fekvő Terregova, Krusevecz, Hidegpatak és Themesely; továbbá a halmosi kerületben fekvő Jabalcsna és mindkét Zalyn, végre a lugosi kerületben fekvő Alsó- és Felső-Gavosdiára nézve, [1]) mire

[1]) Minden körülmény arra mutat, hogy e Gavosdia nem fekhetett a lugosi, hanem inkább a halmosi kerületben.

1548. évben győztes ellenfeleikkel, Bánfylosonczi Mihály és Békés Lászlóval egyezségre léptek. Nevezett Bánfylosonczy M. 1552. évben elzálogosította Zalyn praediumot Sebessy Lajosnak és karánsebesi Flora Jánosnak, kapván a többi birtokokkal együtt 200 forintot. Kornyáti Békés László pedig Sebes megyében fekvő részbirtokainak, u. m. Alsó- és Felső Gavosdia, Terrogova, Krusovetz, Zaly és Jabalcsna felét, 1553. évben, 100 forintért tövisi Cherviche Jánosnak elzálogosította. (L. Gavosdia.)

A későbbi előttünk ismeretlen események elnyomták Szalin emlékezetét.

Szavoj, vagy Savoya, Karánsebezhez éjszakkeletre a Bisztra folyó mellett. Zsigmond király 1430. évben meghagyja a csanádi káptalannak, hogy Wolkzan fiát Jánost és többi rokonait a sebesi kerületben fekvő Bisztra, Zaboy, Waiszlova és Krőcsma birtokába igtassa, — a mit a káptalan teljesített is. (L. Bizere.) I. Ulászló király 1444. évben, tekintve Bizerei Miklós hadi érdemeit, melyeket Hunyadi János alatt Erdélyben, Havasalföldön, Ráczországban és Bolgárországban szerzett, és miután a törökök berohanása alkalmával a Szörénységben oklevelei elpusztultak, neki uj adományt ad a karánsebesi kerületben fekvő oláh birtokokra, ugymint Kusklya, Zawoy, mindkét Patak és Szilfa negyedrészére, — továbbá Bizerei Lászlónak, János fiának, Pataki Dénesnek Mátyás fiának és Pataki Lászlónak Dénes fiának, végre Szilfai Jánosnak János fiának a többi három részre nézve, mindegyiknek az őt illető birtok arányában. Állítólag e jószágokat Zsigmond és Albert királyok adományozásából kapták és azóta folytonosan birják. Később a Pobora család fordul elő mint itteni birtokos. Szavoji Pobora László (Ladislaus Pobora de Zawoy) 1483. évben Gámán Györgyöt egy forint fizetéséről nyugtázza. [1] A karánsebesi porkolábok (alispánok) 1579. azt bizonyitják, hogy káráni Philip Péter özvegye, nemes Barcsa Zsófia a maga részbirtokait Ökörpatak, Ruzs, Deosy Heogy, Felső Patak, Alsó- és Felső-Zawoy, Zilfa

[1]) 1485. Ladislaus de Pobor, királyi embernek neveztetik.

és Gyugasztru faluban Dragna Györgynek száz frtért, a visszaváltás idejéig beirta.

Báthory Kristóf erdélyi vajda rendeli, hogy karánsebesi Olasz Konstantin özvegye Floka Anna és leánya Katalin a Szörény vármegye karánsebesi kerületében fekvő Karczmafalva (ma Kröcsma), Zavay, Valemare, Vaiszlova és Cserese birtokába igtattassék, a beigtatási jelentést átirja és megerősíti 1583. évben Báthory Zsigmond. Moses Borbála, Mutnoki Mihály özvegye 1585. évben rokonaival Alsó- és Felső-Zavoy, Patak stb. telkekre nézve egyezségre lép. Laczugh László 1586. évben Alsó- és Felső-Zawoyban levő részbirtokait egyezkedés folytán Pataki Katalin örököseinek kezébe bocsátja. Említtetik szintén 1586. évben Macsovai Veronica, zavoy (de Zavoy) Pobora Miklós özvegye, ki a maga és gyermekei László, Péter és Ilona nevében tiltakozott az ellen, hogy a Modlina Ferencz halálával megürült Gavosdia-féle részjószág birtokába a fiscus beigtattassék. Midőn Laczugh László 1591. évben bizonyos karánsebesi házak és telkek birtokába igtattatik, mint szomszédok részt vettek a zavoyi nemesek Pobora László és Péter. Ezek még 1592. is szerepelnek. Zavoji Pobora Miklós özvegye Macsovai Veronica 1594. évben birtokelzálogosítási viszonyban állott a maga rokonságával; 1603. évben azt olvassuk az özvegyről, hogy Zavoi faluban egy portáról adózott. E század végén, nevezetesen 1699. évben Zavuj már a királyi fiscus tulajdona, és az itteni kenézek a törvényszék előtt tanúvallomást tettek Macskási Péter érdemeinek elismerésére. Az 1690—1700. évi összeirás is Zavoy-t a karánsebesi kerületben említi.

Noha a katonai végvidék már a XVIII. század második felének beálltával szerveztetett, Szavoj még mindig kincstári birtok maradt és a karánsebesi polgári járáshoz tartozott még akkor, midőn a zsupaneki zászlóalj 1769. évben alakulván, e vidék nagyobbik részét már magába olvasztá. Krassómegyének ujra alakításával 1779. évben a megyéhez csatoltatott, de a magyar helytartótanács 1783. április 10-én azt rendelte, hogy 14 község, és azok közt Szavoj a megyétől elszakíttatván, a végvidéki oláh-illir ezred területéhez kapcsoltassék,

mely bekeblezés teljesítésére Haller József megyei főispán és báró Papilla, a nevezett ezred ezredese küldetett ki. Krassó vármegye 1783. évben ez intézkedés ellen felszólalt, de hiába. Később Szavoj az oláhbánsági határőrezred ohabai századához tartozott 1872. évig, midőn aztán Szörény megye karánsebesi szolgabirósága alá beosztatott.

Mindebből kitünik, mily nagyon tévednek, kik azt hitték, hogy e falu Jenő savoyi herczegtől vette nevét.

A falu területe 1872 hold, 1530 öl, lakossága 320 oláh, 44 házban. Saját temploma nem lévén, vallási érdekből Cseres-Bisztra faluba jár el, és ugyanide jönnek Zavojból a gyermekek az iskola látogatására. Az oláhság a g. k. vallást követi.

A falu kerülete egynyolczad mértföldnyire Valiamare, délre negyed mértföldnyire Krőcsma, nyugotra nyolczadmértföldnyire Cseres-Bisztrával, éjszakra erdőségekkel határos.

Nevezetesebb hegyek és erdők a Werwu Csumului, Warateka és Magura.

A Bisztra folyón kivül van itt még a Szlatnika, Wallia robu, Wallia Streonilor, és Wallia Kocsinului patak.

Korabinszky lexiconjában S a w a i, térképén Savoy-nak is iratik, — az utóbbi modort a Helynévtár is elfogadja, de helytelenül, mert a kezdő betü Sz. és nem S.-nek ejtetik.

Szlakna, falu Karánsebeshez délkeletre, az Orsovára vezető országut baloldalán. Olykor Szlagna-nak is iratik. II. Ulászló király 1503. évben jóváhagyja a Margai György és özvegy Horváth Orsolya közt végbement jószágcserét, mely által Margay György az utóbbinak a karánsebesi kerületben fekvő Kopács, Z l a t h n a, Zlospataka és Valisora részbirtokait átadja. Horváth Miklósné Orsolya, Zlospataka kivételével, a többi részbirtokokat még ugyanez évben Gerlistyei Jakab szörényi bánnak eladja.

De még ugyanazon évben Margai István maga és testvérei nevében a gyulafehérvári káptalan előtt ellentmond annak, hogy atyjok Margai György Z l a t y n a és Kopach nevű ősi faluikat in Comitatu de Sebes, Gerlistyei Jakab szörényi bánnak eladja. [1])

[1]) Az eredeti okl. Sólyom Fekete Ferencz ur gyüjteményében Déván.

Midőn Gerlistyei Miklós, Jakab fia meghalt, a rokonság 1544. évben osztályra lépett, mely alkalommal Zalathna és Kopács falut közösen eladni határozták, a hátra maradt adósság kifizetésére, — addig ezeket 650 forint árában megtartják.

E helységről egy nemes szörényi család is nevét vette, és 1539. évben említtetik: Zlathnay Benedek de Zlathna.

Midőn a Gerlistyei leányág 1566. évben Ombozy Györgytől pör utján osztályt követelt, ez Kopácsi, Valisora és Zlattna faluban az osztályt nem ellenezte, de igenis a többi jószágokban, miből több éven át tartó pör támadt. (L. Gerlistye.)

Létezett ily nevű folyó is e korban, mert olvassuk, hogy Panczonovics Miklós 1582. évben egy kaszálóját Gerlistyei Jánosnak 18 forintért eladta, mely kaszáló keleti részét a Zlatna folyó mosta. A kérdéses kaszáló Karánsebes városának Szerem-utcza nevezetű részében feküdt. Még 1658. évben is a Zlakna vize mint karánsebesi földek határa említtetik.

Báthory Zsigmond fejedelem 1588. évben rendeli, hogy Karánsebes város határai uj jelekkel megigazíttassanak, megjegyezvén, hogy a város Jász, Rien, Zlatna (helyesebben Zlakna) Gredistye stb. falvakkal határos.

A történeti forrásokban gyakran Zlatna névalakban fordul elő, miért is óvakodni kell azt Szlatina faluval összetéveszteni. Igy az 1603. évi összeirás, miután Szlatinát már emlegette, Mészfalu után még Zlatna falut is sorol fel, megjegyezvén, hogy ennek nemesei csak egy portáról adóznak. Az utóbbi esetben a mai Szlakna értendő.

Tivadar Gergely Kasztrucz Anna férje, Kún Gábornak 1640. évben a szörénymegyei Zlakna faluban levő részbirtokát, a köztük létrejött birtokegyezség folytán cserébe adja. Az 1690—1700. évi összeirásban nem találjuk Szlaknát, sem nem azon falvak közt, melyek 1769. évben az első oláh zászlóalj alakításával, annak területébe beolvasztattak. Ez arra mutat, hogy Szlakna továbbá is kincstári birtok maradt; a zsupaneki zászlóaljnak oláhbánsági zászlóaljra való átalakítása alkalmával azonban 1774. évben, II. József császár az utóbbinak terüle-

tét még Terregova, Slakna, Körpa és Valisora falvakkal gyarapította és igy a katonai végvidéki rendszer ide kiterjesztetett.

Az utolsó török háború idejéig Szlakna falunak sajátképen nem is volt helyfekvése, annyira szét voltak szórva házai, melyek együttesen a Szlakna nevet viselték. A háboru után a házak mostani helyükre vonattak össze, a Szlakna csermely mellé.

Az oláhbánsági határőrezred fennállása idejében Szlakna annak karánsebesi századához tartozott. Most Szörény megye karánsebesi járása birja.

Területe 1101 hold, 884 öl. A község 47 házában lakik 408 oláh.

Van gör. kel. plébániája és fából készült temploma.

Szlatina, a Karánsebesről Orsovára vezető országut jobb oldalán. Bizerei Miklós hamis vádja következtében, mintha t. i. Bizerei Lado és fiai hűtlenségi bűnt követtek volna el, Lado jószágai, — többek közt Maal, Szlatina, Glimboka, Vercserova stb. 1433. évben a király részére elfoglaltattak. De Albert király a vád alaptalanságát beismervén, 1438. évben vizsgálatot rendelt, melyből kitünt, hogy Bizerei Miklós jogtalanul birja a jószágokat, s Lado fiait azokba visszahelyeztette. Bizerei László, Ladó fia és Bizerei Péter, Péter fia, Bizerei Miklóssal és társaival 1448. évben az aradi káptalan előtt oly egyezségre lépnek, mely szerint az előbbiek a Temesvármegye karánsebesi kerületében fekvő Apadia, Ohabicza, Slathina stb. falvakat kapják. (L. Bizere.) Az aradi káptalannak 1458. évi bizonyító levele szerint Rakoviczay Jakab a Bizerei családdal jószágközösségre és kölcsönös örökösödésre egyezkedtek, mely egyezségben foglaltatott Mészfalu (ma Vaar) Zlatina, Keszin stb. falu is. (L. Rakovicza.) Midőn az aradi káptalan 1464. évben Mátyás király parancsára Temeselyi Désy Pétert és Balothai Miklóst, több temesmegyei, ma a furdiai kerületben Krassó megyében fekvő falvak birtokába igtatta, mint egyik szomszéd részt vett Ladislaus de Zlatina. Ugyan ő, és pedig szintén ez évben szerepel, midőn Macskásy Jakab és Perlői Tamás, Perlő, Sidimirpataka, Dragotemest és Tinkó praediumok birtokába volt beig-

tatandó. Örményesi Lado 1467. évben Zlatina falu felét, továbbá Szadova, Szekas stb. falukat a Mutnokiak birtokaival egyesíti és azokkal valamelyik fél magtalan halálának esetére, a kölcsönös örökösödésre nézve egyezkedik. (Lásd Örményes.) Gámán György maga és fiai nevében 1492. az ellen tiltakozott, hogy Bizerei János, néhai László fia részbirtokait Maal, Szlatina, Glimboka, Apadia stb. falukban Csicsóvásárhelyi Ferencz diáknak elzálogosíthassa, inkább arra nyilatkozván készneк, hogy Gámán Jánosnak pénzt kölcsönözzön; 1495. évben mindkét fél kölcsönös örökösödési szerződésre lépett egymással, egyelőre Bizerei János a maga részbirtokait Gámán Györgynek elzálogosítja. Szlatina mind e megállapításoknál az alku és törvényes lépések tárgyát képezi; irásmódja ez időben: Zlathina és Zlatena. (L. Bizere.)

Bizerei Miklós leánya Krisztina, Török János neje 1500 évben, apja jószágaiból, és igy Zlathina faluból is hozományi részt kiván; az ő követelése 60 aranynyal elégíttetett ki. Oláh Mihály de Zlathyna 1500. évben kir. embernek kijelöltetik, midőn Fiáth Lajos és László Porecsa birtokába voltak beigtatandók. Ugyane Fiáth Lajos és László 1501. évben Golecz, Zlatina stb. birtokokra nézve egyezkednek, ennélfogva Fiáth László gyermekei az illető birtokokba lévén bevezetendők, ez alkalomra Nowcha Miklós de Zlatina királyi embernek kijelöltetik. (L. Örményes.) II. Ulászló király 1513. évben Szlatinai Lado Péter magtalan halála folytán, annak minden jószágát, melyek Temes megye karánsebesi kerületében, vagy bárhol Magyarországon fekszenek, szentmihályi Turóczy Miklós erdélyi alvajdának és örököseinek adományozza. Fiáth Ferencz 1531. évben tiltakozik, hogy János király Zlathyna stb. falvakat a leányágnak eladományozhassa. A király 1534. évben a hütlenségbe esett Novcsa Miklós Zlathyna és más jószágait elveszi, és azokat Fiáth Ferencznek adományozza, ki aztán 1535. évben beigtattatván, 1537. évben törvényes lépéseket tesz, nehogy felesége, Novcsa Miklósné leánya Zlatyna, Szadova stb. birtokából kizárassék.

Izabella királyné 1542. évben Zlathynai Chykman Mátyást királyi embernek rendeli, midőn Bosorán András és

Péter a dragomiresti völgyben némely földek birtokába igtattatnak. Nem egészen bizonyos, vajjon ezen Chykman a szörénymegyei Szlatinából való volt-e? II. János király 1561. évben az ő kanczellárjának, Csáky Mihálynak részjószágokat adományoz Slatena, Ohabitza, Mihelencz, Glimboka, stb. falukban, Temes vármegye karánsebesi kerületében. Szintén ő rendeli 1563. évben, hogy a Bizerei János magtalan halála folytán az osztályos atyafiakra szálló Bizere, Kalova, Vercserova, Glimboka, Zlatena stb. részjószágok Temes vármegye karánsebesi kerületében özvegy Bizerei Péterné, Katalin által kiadassanak.

Báthory Kristóf 1576. évben néhai Fiáth János fiainak: Lajos, László, Ferencz, Jakab és Miklósnak uj adományt ad Fényes, Örményes, Szadova, Zlatina és Szárazpatak részbirtokaikra; 1579. évben pedig nekik a Szlatina stb. faluban rejlő királyi jogot adományozza. Azon nemesek közt, kiket a vajda a statutióval megbíz, előfordul Marin Péter, Ország Miklós stb. Az előbbinek két jobbágyát: Ztranaze Istvánt és Polloga Miklóst ismerjük.

Turczin István, krivinai Floka János jobbágya, Zlatinán 1585. évben, mint szomszéd részt vett, midőn Apáthy István Zsidóvár birtokába igtattatik. Az 1603. évi karánsebesi összeirás szerint Zlatina faluban, mely itt Golacz és Örményes közt felsoroltatik, Flore Miklós 2, Marin Péter 3 portáról adózik. Ez összeirás külön emlegeti Alsó-Zlatniát, melyben Devecseri Gábor és Fiáth Lajos egy-egy portáról voltak megadóztatva. Örményesi Fiáth Zsigmond, Miklós és János 1613. évben tiltakoznak, hogy Báthory Zsigmond a Szörény megye karánsebesi kerületében fekvő Bukin, Petrosnicza, Szlatina, Szekas stb. falvakat eladományozhassa. (L. Örményes.)

Tivadar László, Marin Anna és fiai, továbbá Vajda László és neje Marin Emerentia és gyermekei 1623. évben az erdélyi káptalani requisitorok előtt tiltakoznak az ellen, hogy Bethlen Gábor fejedelem a Szörénymegyében fekvő Zlatina és Fenes területén fekvő részbirtokait idegeneknek eladományozhassa. A következő évben karánsebesi Marin Mihály Zlatina és Fenes falukban levő részbirtokait 1300 forintért nejé-

nek Gyurma Katalinnak beirja. Bethlen Gábor 1627. évben Szlatinán osztályt rendel Fiáth János, Zsigmond és Miklós részére. (L. Örményes.) A bécsi hadilevéltárban őrzött följegyzés szerint Szlatina 1694. évben 240 frtot jövedelmezett évenkint.

A XVII. században még egyszer említtetik Zlatina, Borlova, Remeta, Vercserova, Valiaboul stb., midőn 1699. évben az onnan megidézett tanúk Macskási Péter közpályájáról nyilatkoztak.

Hagyomány szerint lakói utódai azon bolgároknak, kik a XIV. században a krassómegyei Krassova, Klokotics, Rafnik és Lupak falvakat benépesítették; és a honnan 250 család, mely mintegy 2000 lélekből állt, a mohácsi csata korszakában fölkerekedvén, a Szlatinapatak vidékére jött és a Skaunisch és Tilva Turkuluj nevű hegyek keleti oldala alatt megtelepedtek, és a Temes folyó balpartján szétszórva, házakat építettek. Ez új gyarmatosok számosabban lévén, Szlatinának régi oláh lakosai, számra nézve mintegy 20 család, mely a gör. kel. vallást követte, eddigi tűzhelyüket elhagyták, és a Temes jobb partjára, a Strimtura nevezetű vidékre költözködtek, mely a mostani szlatinai postaházon túl van. Itt mintegy 1809. évig tartózkodtak, a midőn a gör. kel. község a Temes balpartjára visszaszállíttatott, és a katholikus Szlatina déli végére helyeztetett, és igy a község, habár nem vallásilag, de geographiailag és közigazgatásilag egyesíttetett. A gör. kel. lakosoknak van ideiglenes templomuk, melyben a szadovai pap végzi az istentiszteletet. A katholikus plébánia igen régi eredetü, és jogosult azon vélemény, hogy a bevándorlott bolgárokkal sz. Ferencz-rendű missionariusok is jöttek, mert 1726. évben, melyben a plébániai jegyzőkönyvek veszik kezdetüket, a szlatinai plébánia a bolgár tartománybeli ferenczick igazgatása alatt állt, kiknek Karánsebesen zárdájuk volt.

Az 1717. évi összeirás itt 100 házat talál.

A jelenlegi templom 1740. évben épült, az előbbi templom a jelenlegi kapitányi ház kertjében állt, és a benne levő általánosan ismert nagy diófa, az egykori templom ajtaja előtt díszlett. Maga a kapitányi ház a ferenczick egykori lakása volt. A jelenlegi plébániai lak szintén 1740. évben épült.

Szlatinára nézve emlékezetes nap 1736. július 2-ka, mert

e napon tartotta itt Falkenstein csanádi püspök a canoni vizsgálatot.

A Passaroviczon kötött béke nem volt nagy állandóságu. A törökök 1738. évben a Vaskapunál betörtek és Karánsebes felé nyomultak. E hír hallatára, Szlatina lakossága menekvésről gondoskodott az ország belsejébe. Az akkori plebánosi helyettes, Szaba Marius, eltemetvén épen meghalt unokaöcscsét, Léva Mártont a plébániai kertbe, február 5-én összeszedvén a plébániai jegyzőkönyvet és becsesebb templomi felszereléseket 1738. május 26-án este a községből kivonult. [1]) Őt követték a többi lakosok is, kik az élelmi szereket magukkal vitték, marhájukat maguk előtt hajtották.

A visszamaradt szlatinai lakosok Illova, Armönisch, Szadova, Bukosnicza és Petrosnicza lakosaival egyesültek, törökökké átöltözködtek és azoknak szine alatt vétkezvén több rablóbandát alakítottak.

Mig a törökök Uj-Orsovát ostromolták, az osztrák hadsereg is mindinkább közeledett az ország déli határai felé. Ferencz, lotharingiai nagyherczeg, Mária Terézia férje, és utóbb német császár, testvérével Károly lotharingiai herczeggel június 20-án Temesvárra érkezett, hol már Königsegg tábornok alatt nagy sereg egyesült, és két nappal később ismét elindulván, a sereggel június 24-én Lugosra jött, más két nappal utóbb pedig Karánsebest érintvén, 27-én Szlatinára érkezett, 28-án az egész hadsereg a domasniai hegyháton táborozott, minden zaklatás nélkül, minthogy a törökök Korniára visszavonultak.

Másnap, ugymint június 29-én az egész sereg pihent, mely időt Ferencz nagyherczeg és testvére Károly a vidék megszemlélésére és a vadászat kedvtöltésére kivánt fordítani. Kevés kisérettel a Turcsi Morz hegyhátra indultak, a hol a sűrűségben eltévedtek. Az eltévedtek egyszerre egy csoport fegyveres emberrel szemben találták magukat, — oláhok, kik török álöltözetben haramiaságra adták magukat. Azok főnöke Vancsa Péter (született Bokosniczán), a nagyherczeg lábaihoz borult, bűnbocsánatot kért és felajánlotta magát, az eltéved-

[1]) Mehádiát a törökök május 28-án capitulatióval vették be.

teket a kellő útra vezetni. Ez Lunkavicza környékén történt. A nagyherczeg erélyes elhatározással magát a harambasa kalauzolására bizta, hogy a hadsereggel ismét találkozhassék. Vancsa június 30-án fölkerekedettt, és a herczegeket Kulmia Ratkony és a Szemenik hegyen átvezette, hol sokféle nélkülzéseket szenvedvén, két napot az erdőkben töltöttek. Július 1-én a Polom völgyön mentek át, hol a Temes forrásai vannak, Tilva de Sok, Rakita Magura, és Kicsora erdőségeken át, a Szlatina patakhoz, végre egy magaslatra Szlatina falu közelében, honnan negyedórányi távolságban a Kimpu Fomi (éhség mezeje) mezőn a császári hadsereget meglátták. Itt veszélyen kivül látván magukat a herczegek, Vancsa Pétert megajándékozták, később évdíjat tűzött ki neki Ferencz. 1754. évben valóságos kapitánynyá neveztetett ki az illir militiában, megerősíttetvén a plajások fölötti parancsnokságban, az orsovai és karánsebesi kerületben. Még Griselini korában élt. (Meghalt Karánsebesen 1776. évben. [1])

A herczegek eltünése nagy zavart és csüggetegséget okozott a hadseregben, minél fogva azt Königsegg Szlatina és Ilova faluig visszahuzta, és a két falu közti Kimpu Fomi nevű területen állást foglalt.

A herczegek szerencsés megmenekülése folytán, a hadsereg július 2-án ismét előre mozdult, az nap este a domasniai hegyre ért, és 3-án az ellenséget Korniából kiüzte. Vancsa, még az itteni táborban, július 17-én, a bánsági pandurok hadnagyává neveztetett ki.

Szlatina mellett azon ponton, melyről a herczegek a hadsereget legelőször meglátták, és veszélyen kivül érezték magukat, két napi aggodalmaikat és fáradságaikat egy nagy kövön kipihenték, emlékül és kegyeletből kápolnát emeltek; az említett nagy kő alapkőül szolgált.

E kápolna 1740. évben beszenteltetett és plébániai templomul használtatott, mert a régit a törökök elhamvasztották. A kápolna előbb keletre nézett, most nyugotra van fordítva. A főoltár a megfeszített üdvözítőnek, a baloldali oltár

[1]) Fia János, mint nyugalmazott őrnagy és magyar nemes halt meg Lugoson 1843 szept. 8-án.

sz. Ferncznek, a jobboldali sz. Teréziának van szentelve.[1]) A török háboru után a szlatinai lakosok 1739. év deczember havában, 18 havi barangolás után, haza tértek. Következő évben épült a plébániai lakház, és evvel szemben, szintén 1740. évben a gyalogsági kaszárnya, mely most elemi iskola gyanánt és tanító lakásul szolgál.

Még mai napon tudva van, hogy Szlatinának egykor két birtokosa volt, és hogy nevezetesen 1741. évtől 1774. évig a Marin család a falu jobbik oldalát birta, melyben most az iskola és a templom áll; ellenben a Flore család a baloldalt birta, melyen a plébániai lakház létezik. Mind két család, mint láttuk, mar a 17. század első éveiben birt földeket Szlatinán, és azon körülmény, hogy ezen vidéken, mely annyi viszontagságokon ment keresztül, szörénymegyei históriai nevek hordozóinak utódjai még ugyanazon helyen élnek és még a katonai kormányzás sem pusztíthatta el onnan, bizonyára a legmeglepőbb jelenségek egyike. A Marin család részéhez tartozó házak a Skaunisch nevezetü magaslaton álltak, mely a századi iroda mögött emelkedik, és most gyümölcsfákkal van beültetve.

Báthory Kristóf az akkori szokás szerint, 1579. évben is bizonyos karánsebesi nemeseket, köztük Marin Pétert megbizta, hogy Fiáth Lajost, Lászlót, Ferenczet, Miklóst és Jakabot azon birtokokba beigtassa, melyekre nekik a fejedelem mult évben uj adományt adott. E birtokok egyike, mint láttuk, Zlatina is volt. A statutióban, mely 1580. évben történt, részt vett nemes Marin Péter is, és két jobbágya. A Flore családból pedig Miklós, 1581. évben Karánsebes város főbirája volt, 1582. 1585. 1586. és 1593. években karánsebesi alispánságot viselt. Flore Miklós nemes (egregius) 1588 évben Dalcs falu birtokosa volt. Még 1654-ben is Flore Zsigmond mint karánsebesi főbiró fordul elő; 1628. évben Jászfalu

[1]) A herczegek menekvését említő, Mária Terézia rendeletére készült chronogramm most is olvasható a szlatinai templomban. Téves azonban Czörnig Ethnographie der österr. Monarchie III. 108. lap, és az őt követő Schwicker állítása, hogy a rablómegtámadás a herczegre, vagy inkább annak eltévedése a vidéken Szlatina keletkezésére szolgált volna alkalmul.

egyik birtokosának neveztetik. Flore János a többi szörénymegyei nemességgel Hátszegen 1698. évben aláírta a tiltakozást Száva Mihálynak a bécsi udvar által szörényi főispánná történt kinevezése ellen. Nincs kétség, hogy a szörénymegyei nemes családokkal rokonságban voltak a Florék.

A 18. század közepéből nehány adat fenmaradt, mely Szlatina történetét világosítja.

1743. márczius 14-én tartózkodott itt Sztaniszlovics Miklós csanádi püspök, és a canoni visitatio érdekében hivataloskodott.

1745. Hacbeck Benedek szlatinai alpraefectus.

1747. Schuster József szlatinai alpraefectus.

1748. A Darmstadt nevezetü dragonyos ezred egy osztálya volt itt hadőrségben.

Ugyanez évben említtetik az itteni temető ad Sanctum Michaelem czímen.

1750. Ó-Baden ezrednek egy osztálya tartotta a hadőrséget.

1752. július 25-én gróf Engel Ferencz Antal csanádi püspök egyházi vizsgát tartott. Ugyanez évben Repanasker Ignácz neveztetik szlatinai alpraefectusnak.

Gr. Engel püspök még 1758. június 28-án, 1762. június 5-én és 1766. május 29-én fordult meg itt a canoni visitatio érdekében.

Az al-praefectusok ismételt említéséből e kincstári hivatalnak itteni állandóságára lehet következtetni. E hivatalnak főnöke, a kincstári igazgatóság praefectusa Karánsebesen székelt, és képezte a kerület polgári hatóságát.

A 18. század harmadik negyede hirhedtté tette Szlatina vidékét a sok rablás és útonállás. A hegyes, szakadásos, sürü erdőségekkel borított vidék nagyon alkalmas volt rablóbandák üzelmeit könnyíteni, és a bűnös rejtelmeket tartósakká tenni. Az itteni hadőrség Wallis Antal Károly és Wolfenbüttel ezredekből nyomozta ugyan a haramiákat, de elégtelen volt azok kiirtására. Főleg 1769—1770. évben Balan Péter harambasa tette magát félelmetessé Szlatina vidékén, ki a maga czinkosaival minden hegyszorost megszállva tartott, és kegyetlenül rabolt és gyilkolt. Minden kisérlet a rablókat erőszakkal

kézrekeríteni meghiúsult, ennélfogva Megyeri István, az akkor itt lakó karánsebesi alpraefectus 1770. évben magát csel alkalmazására határozta el. Az alpraefectus ennélfogva a helybeli kenézt Balan Mártont, a nevezett harambasa testvérét felszólította, izenje meg testvérének Péternek, hogy ő felsége a császárné neki, és bűntársainak meg fog kegyelmezni és bünbocsánatot engedni, ha megtérnek, jobbulást igérnek, és egy bizonyos napon a szlatinai fogadási templomban megjelennek, melynek ajtaja e czélra nyitva fog maradni. E templomban a rablók tegyenek le nyilvános vallomást, és őszinte bánattal igyekezzenek megérdemelni a legfelsőbb kegyelmet A kenéz Balan Márton nem vette észre a kelepczét, annál kevesbbé, minthogy egy állítólagos megkegyelmezési iratot előtte felolvastak, mely minden gyanujának elejét vette. Az ő meghivására a rablók megjelenésüket igérték 1770. év november 20-ára, ugy azonban, hogy csak fegyveresen fognak megjelenni. Az ő fogadtatásukra a Szlatinán és annak vidékén elszállásolt Wallis, Wolfenbüttel, Savoyen, és Gyulay ezredek csapatai készen álltak, és midőn a rablók a templomba léptek, azt körülfogták, és a rablókat megadásra felszólították. Ezek elárultatásukat látván, dühbe jöttek, és látván, hogy menekvésük nincs, több napi elzárolás után éhség által is késztetve, kirohanást merészeltek, mely alkalommal a kétségbeesés vadságával a katonákra rohanván, Korba Mihály és Ageszko György megmenekültek, a harambasa Balan Péter pedig, és társai Francesko Mihály és Kereba Iván sebekkel megrakva elfogattak. Az alatt, hogy a menekvők üldöztettek, a többiekre minden ceremonia nélkül a halálos itélet kimondatott, és azonnal végrehajtatott. A templom előtt fekvő fatörzs tuskónak, egy közönséges favágó fejsze pedig baltául szolgált. A harambasa utolsó pillanataiban még testvérét szidta, kit árulónak tartott, elfogott két társa ugyanaz napon Bokosniczán és Goleczen végeztetett ki.

Ez irtózatos dráma által a szlatinai templom profánálva volt, a miért is 1771. évben Mária Terézia parancsára a templom egyszerűen, de méltóan átalakíttatott; a három oltár megkárosodott képei Bécsből mások által cseréltettek fel, a tabernaculum pedig és egyéb egyházi szerek Temesvá-

rott készültek. A templomnak ujra való beszentelése 1771. julius 1-én történt.

A rablók véres megbüntetése még a közbiztosságot helyre nem állítá ezen a szerencsétlen vidéken, sőt inkább, a megszökött két rabló Korba és Ageszko a bandákat ujra összehozta, és azokat boszuállásra tüzelte, mely most nem Balan Márton kenéz ellen fordult, kinek alkalma volt a rablókkal tudatni azt, hogy ő is megcsalatott, hanem Megyeri István alpraefectus ellen.

Még ugyanez év Mindszent napja estéjén számos fegyveres rabló Szlatinára jött, megszállotta az utczák sarkait és a falu lakóit megintette, hogy csendességben legyenek, és ne avatkozzanak semmibe, ha életük kedves. Erre az alpraefectus házát körülvették, azt minden oldalon felgyujtották, és őrködtek, nehogy valaki segítségre jőjjön, a mi alig volt szükséges, mert a falu lakosai jóformán egyetértettek a rablókkal. A rablók az égő házat zeneszó és ujjongások mellett körültánczolták, és addig el nem távoztak, mig az alpraefectus felesége, két gyermeke, minden vagyona és marhája oda nem égett. Távoztak pedig azon fenyegetéssel, hogy a ki őket bántani merészelné, avval ugy fognak bánni, mint Megyeryvel.

Ez idő óta, egész 1840. évig házégés esete Szlatinán nem fordult elő.

A község további sorsának ismertetésére szolgáljanak még következő adatok: 1772. Savoyen, Wolfenbüttel és Gyulay ezredbeli katonák voltak itt őrségen. Ez esztendőben megtiltatott, hogy a halottak a templomban eltemettessenek; a mai ugynevezett ó-temetőhely akkor szenteltetett be, és már akkor Stilponak neveztetett.

Szlatina 1774. évben, a midőn az oláh végvidéki zászlóalj területe nagyobbíttatott, kebeleztetett be a katonai végvidékbe, és az illovai századhoz csatoltatott. De már 1775. évben az oláh-illir bánsági ezred szerveztetett, és a század székhelye Illováról, Szlatinára helyeztetett át. (Wanicsek irja, hogy az illovai századhoz még akkor is 8 falu tartozott.)

Pár évvel utóbb, 1780. május 23-án tartott itt Christovics Imre csanádi püspök egyházi visitatiót.

Körülbelül ez időben alakíttatott át az itteni kaszárnya elemi iskolává; 1783—1784. években Schultz János volt tanító.

Az oláhbánsági határőrezred keblében Szlatina szintén megtartotta századi állomását, és ahhoz 12 község, ugymint: Armönisch, Ó- és Uj-Szadova, Wolfsberg, Weidenthal, Golecz, Bokosnicza, Petrosnicza, Illova, Valisora, Vercserova és Szlatina tartozott.

Már a katonai kormányzás idején létezett Szlatinán egy cs. k. trivial-iskola, továbbá egy katholikus és egy g. kel. oláh népiskola.

Létezik továbbá itt róm. k. plébánia. A község területe 16239 hold, 1571 öl. A lakosok száma Kis-Szadován 509, magában Szlatinán 1127, összesen 213 házban. Van itt vasuti állomás, melyet Temes-Szlatinának neveznek.

A szlatinai patak, mely a falun átfut, Dragodan vidékén ered, és Szlatina alatt a Temesbe folyik. Ez tehát megkülönböztetendő azon Szlatina pataktól, mely a Sebes folyóval egyesül.

Szlatina most Szörénymegye terregovai járásához tartozik.

Megemlitjük végre, hogy Szlatinának egy jeles szülöttje van, t. i. Murgu Euthim, ki az 1848. évi pesti nemzetgyűlés tagja volt, és mint ilyen, valamint publicistikai munkáival a szabadelvü eszmék, és a magyar nemzettel való egyetértés érdekében működött.

Azon időben, mikor a magyar forradalom részesei Törökország felé menekültek, Perczel és kisérete, augusztus 11-én Szlatina előtt tanyázott.

Szlatinik, hajdan praedium Szörénymegye mehádiai kerületében. Tuarini Imre 1590. évben e praedium felét Ruszkai Jánosnak, Pálnak és Szentének adományozza. (Lásd Jablonicza.) Szlatinik, mint a mehádiai kerülethez tartozó, egy 1690—1700. évi összeirásban is előfordul, — felsoroltatik Mehádia és Toplecz közt. A Szlatinik patak ma is ismeretes, minthogy Tuffier falu területén a Cserna patakba szakad balpartja oldaláról.

Szlatinik fekvését Karánsebeshez éjszaknyugat felé kell keresni, talán épen a mai Krassó vármegye területén. A Kárán és Mutnok községek közti határok kiigazitása alkalmával, 1376. évben a Zlatnuk folyó említtetik. Ennek ma már semmi nyoma. Kinizsi Pál temesi főispán Szlatinik részbirtokát 1485. évben Rakoviczay Lászlónak oda itéli Bizerei Miklós bitorlása ellenében. (Lásd Karánsebes.) Midőn Petrovics Péter temesi főispán 1548. évben a határokat Kárán mezőváros és Priszaka falu közt megigazíttatja, a Mutnoki nemes család Zlathinik nevű földe említtetik, a melytől a határ Priszaka felé fordul. Chyklan Anna és fia Pál, valamint Rakoviczay János és Mátyás 1850. évben óvást tesznek az ellen, hogy Gámán Ferenczuek, Györgynek és Miklósnak a szörényvármegyei karánsebesi kerületben fekvő Zlatinik birtokának felére, továbbá Mál, Obresia, Kalova, Bizere stb. egész birtokára uj adomány adassék.

Ma nem létezik ily nevü falu Karánsebes vidékén.

Szlatnicza nevü praediumot Drankova táján lehet sejteni, minthogy 1452. évben Zlathniczá-ról való Péter és György említtetik, kik mint szomszédok részt vettek Csornai Mihály és Bizerei Miklós beigtatásánál Drenko vár birtokába. (l. Orsova.)

Szlanapatak majd falunak, majd teleknek neveztetik, Szörénymegye karánsebesi kerületében. Bizonyos, hogy Karánsebes és Szákul közt feküdt, de azért még sem állíthatjuk, vajjon ma Krassó vagy Szörénymegye területét képezi-e az említett telek. Mutnoki Ferencz magtalan halála után, az ő rokonai Zagyvai Boldizsár, más néven Mutnoki, Mutnoki Péter és György, Groza Farkas és más Farkas, Zeyko Sándor és Lajos, 1585. évben a boldogultnak részjószágait maguknak kivánták, és beigtatásukat szorgalmazták. De ez ellen Simon Erzsébet, Mutnoki Ferencz özvegye erélyesen tiltakozott; az egész rokonság tehát egyezségre lépett Simon Erzsébettel, melynek értelmében az utóbbi a mig él, Mutnoki Ferencz jószágainak háboríttatlan birtokában maradjon. E részjószágok léteztek Almafa, Mutnok, Belen, Morencz, Ohaba, Szák, Csernota falukban és Ozestia, Szederjes, Nalácz, Magura, Zlawapatak, Zgribest, Pusztatelek nevü telkekben. Ilyen ellenmondást és tiltakozást intézett Moses Borbála Mutnoki Mihály özvegye

is Zagyvai Boldizsár és fenn nevezett társai ellen, hasonlókép 1585. évben, és pedig azért, mert ura neki az említett jószágokat 800 forintért inscribálta. A rokonok kérelmére azonban Moses Borbála a tiltakozástól, mely Zlanapatak és a többi birtokok részeire vonatkozott, elállt. A harmadik tiltakozás szintén 1585. évben karánsebesi Brathovan László és Mutnoki Farkas részéről intéztetett Zagyvai Boldizsár ellen a czélból, nehogy az utóbbi magát Zlawapataka, Almafa, Ohaba stb. faluk birtokába igtathassa.

Végre Mutnoki János 1642. évben tiltakozott, nehogy Mutnoki Mihály és Bogdán férfi sarj nélküli kimultánál fogva a fejedelmi fiscus Almafa, Mutnok, Belen, Morencz, Szák, Csernota, Obresia, Szederjes, Nalácz, Magura, Zlanapatak, Macsova, és Pestere falvak birtokába vezettesse.

A falunév irásmódja ingadozik; Zlanapatak, Zlauapatak és Zlawapatak közt.

Emléke a közéletben fenn nem maradt.

Sztanisznek, hajdan praedium a mehádiai kerületben. E praedium felét Tuardini Imre 1590. évben Ruszkai Jánosnak, Pálnak és Szentének adományozza. (l. Jablonicza.)

Sztarics nevü hely említtetik az 1690—1700. évi összeirásban, mint a porecsai kerületben levő falu. Ez ma teljesen ismeretlen. Lehet, hogy Bersaska és Liupkova közelében feküdt, hol a Stariste hegy emelkedik.

Sztarminaza, ma Turnul, lásd azt.

Szterminecsia, Rudaria körül, a Kulmia Ogradeni hegy egy kiágazása.

Stirmina vidék Jablaniczával határos.

Stowartha, mint Rakoviczay Jakab birtoka említtetik 1458. évben (l. Rakovicza.)

Száldobágy nevü helység vagy puszta létezhetett a 15. században Mehádia körül. I. Ulászló király 1440. évi levelében, melylyel a csanádi káptalannak meghagyja, hogy Temeselyi Lászlót és Dést Lukavicza, Tapolcsán és Közép-Kriva birtokába igtassa, királyi embernek kinevezi Vizes Miklóst, ki de Zolobagh melléknévvel fordul elő. Hihetőleg ugyanazon Nicolaus Vizes de Zaldobagh-ról van szó, ki 1452. évben a lugasi kerületből valónak mondatik, és ki mint tanú bizo-

nyítja, hogy Albert király Dranko várát a Csornaiaknak adományozta. Különben valószinübb, hogy eme Száldobágy a lugasi oláh kerületben feküdt, mert az idézett 1452. évi oklevélben, Fodor Péter de Serked, Dobrota Péter de Szépmező, Susman István de Bozas, és Vizes Miklós de Zaldobagh comprovincialeseknek neveztetnek, de pertinenciis Lugas, azaz a lugasi kerületből.

Szárazpatak, hajdan falu Szörénymegye karánsebesi kerületében. Fiáth Ferencz 1631. évben tiltakozik, hogy János király Zarazpathak stb. falut eladományozhassa. János király 1534. évben a hűtlen Novcsa Miklós jószágait elvevén, azokat Fiáth Ferencznek adományozza. 1537. Nowcha Miklósné Katalin asszony ellen tesz törvényes lépéseket, nehogy feleségét Zarazpathak stb. birtokából kizárhassa. A testvérek: Fiáth László és Lajos 1501. évben a szörényi bánok előtt, azon tekintetből, mert Fiáth Lajos jószágait: Zarazpatak, Szekas, Valemare, Fényes, Glino stb. falvakat idegen kézre bocsátani kényteleníttetett, melyekből azokat Fiáth László kiváltotta, egyezkedésre lépnek. (lásd Örményes.) Néhai Fiáth János fiai Lajos, László, Ferencz, Jakab és Miklós 1576. évben uj adományt nyernek a fényesi, örményesi, szadovai, szlatinai és szárazpataki részbirtokokra. Fiáth Zsigmond, Miklós és János 1613. évben tiltakozik, hogy Báthory Gábor fejedelem Petrosnicza, Valisora, Golecz, Szlatina, Szárazpatak, Szekas stb. falvakat eladományozhassa. (lásd Örményes.)

E falu ma hihetőleg fordításban él egy Armönisch körüli praedium nevében.

Szeliste, mindig csak mint a halmosi kerületben fekvő falu említtetik. Johannes de Sylisthe a halmosi oláh kerületből 1452. évben tanúságot tesz le arra, hogy Csornai Mihály Dranko várát királyi adományból birja. Mátyás király 1484. évben Gerlistyei Jakabnak uj adományt ad Rudaria, Prilipecz, Marsina, Zelyste stb. falukról.

Szentes nevü hely létezett valószinüleg a szörényi bánságban a 15. században, ámbár hajdani fekvését most nehezen jelölhetjük ki. Zsigmond király 1436. évben meghagyja a csanádi káptalannak, hogy Bolvasticzai Imre fiait, és egyéb társait

Balvasticza, Alsó-Kriva, és Hosszúmező birtokába igtassa, egyszersmind Szentesy Iván mint királyi embert kiküldvén. Ez az Iván de Zenthes, igy is neveztetik: Iván Zenthes de Fejérviz. Ugyan ő szerepel 1439. évben is mint királyi ember, midőn a csanádi káptalan Csornai Mihályt és Balást Csorna stb. birtokába beigtatja. I. Ulászló király 1440. évben Temeselyi Lászlót és Dést, a miháldi kerületben fekvő Lukavicza, Tapolcsán és Közép-Kriva birtokába rendelvén igtatni, megint e királyi emberrel találkozunk, ki itt Johannes de Zenthesy neveztetik. Mátyás király 1480. évben az aradi káptalannak meghagyván, hogy Fiáth Lászlót Jaasz, Mészfalu, Bolvasnicza stb. birtokába igtassa, az egyik királyi ember: Stephanus de Zenthes. Ebből annyi kiviláglik, hogy ezen Szentes nevű falu vagy praedium Mehádia környékén feküdt. (Lásd Valia Bolvasnicza, Nerenthe, Csorna.)

Szervestye vagy Szervestie, Zervest, Zervestye, Korabinszkynél Serviescht, fekszik Karánsebeshez délkeletre, a Sebes völgyében, a Winilor hegy tövében. Történetét, ha volt ilyen, nem ismerjük.

Servesta azonban oly nevezetességgel birt, melylyel az egész szörényi bánságban egyedül állt, t. i. hogy itt már 1591. évben könyvnyomda létezett [1]). A nyomdász Faber Bonaventura, valami vándor nyomdász lehetett, ki a reformatio ügyét szolgálta; — erre legalább következtetni szabad azon körülményből, hogy a tudomásunk szerint Szervestyén nyomatott munkák mind vallásos tartalmuak. Faber Bonaventura meghalván, az ő örökösei még 1598. évben folytatták mesterségét.[2])

---

[1]) Kurz Antal: Magazin für Geschichte Siebenbürgens. I. köt. 2. füzet 139. lap.

[2]) Németh János: Memoria Typographiarum inclyti Regni Hungariae et M. Prin. Transilvaniae 140. lap. Az itt nyomatott munkák czimei ezek:

Antithesis Ubiquitatis, et Orthodoxae doctrinae de persona Christi, illam propugnante Gregorio Horváth aliter Stansith de Gradecz etc. hanc defendente Sebastiano Ambrosio etc. Servestae excudit Bonaventura Faber. Anno 1591.

Defensio Orthodoxae Doctrinae etc. a Sebastiano Lamio 1592. in 12-mo.

Declaratio Circumstantiarum Gemini Colloquii; alterius 5. Decem-

Tartozott az oláh-bánsági határőrezred karánsebesi századához. Területe 1529 hold, 1465 öl, 65 házban lakik 495 gör. kel. oláh. Az itteni gör. kel. templom szilárd anyagból épült 1857. évben; van külön plébánosa.

Az 1690—1700. évekből származó összeirás Zervest falut a karánsebesi kerület helységei közt elősorolja. 1717. évben 66 háza volt. A zsupaneki oláh zászlóalj alakitása folytán (1769.) Servesti katonai szervezést nyervén, határőri igazgatás alá került.

Szörény-megye karánsebesi járásához tartozik.

Szpenczuracz, máskép Potokul. (Lásd azt).

Szépmezeje. Mátyás király 1480. évben örményesi Fiáth Lászlónak a szörényi kerületben fekvő Bolvasnicza, Huzarczky, Charziky, Zepmezeye és Kriva falvakat adományozza. (Lásd Bolvasnicza).

Ettől megkülönböztetendő a Szépmező nevü falu, melyet a 15. században a Dobrotha család birt, és mely valamennyi ismert oklevél szerint a lugosi kerületben feküdt. Hasonlókép van Szépmező Hunyad megyében.

Szikevicza falu a Klissurában, Gornia Liupkovához éjszakra. Korabinszkynél Cschikowicz. A katonai végvidék fennállása idején az illir-bánsági határőrezredhez tartozott, a magyar kormány 1873. évben Szörénymegye orsovai szolgabirói járásához kapcsolta. Területe 3362 hold 690 öl, 163 házzal és 1473 oláh, részint szláv lakossal.

E falu már egy 1690—1700. évi összeirásban Szitthevicza néven fordul elő Szvinicza, Liupkova, Dubova és más falvakkal e vidékről, a midőn is a porecsai kerülethez tartozott.

Az illir-bánsági határőrezred 1774. évben ujra szerveztetvén, a kamarai kincstár a felső Klissurában Moldova,

---

bris anni 1595. alterius 29. Januarii anni 1596. in arce Keismarcensi habiti, et aliarum quarundam actionum, e quibus, qua fide charta, in titulo argumenta in iisdem Colloquiis proposita promittens, edita sit, haud obscure perspici potest. Ad Magnificum D. Stephanum Theokeoli Dominum in Keismark etc. in Comitiis Posoniensibus versantem missa, et iam necessariae defensionis ergo in lucem data a Sebastiano Ambrosio Pastore Ecclesiae Keismarcensis 1598. Servestae excudebant Haeredes Bonaventurae Fabri in 8. pag. 75 praeter proëmium.

Sikevicza, Liupkova és más falvakat a katonai terület nagyobbítására engedett át.

Az 1789. évi török háboru alkalmával, az itteni völgyet 4 század német-bánsági, és 2 század oláh-illir ezredbeli katona tartotta megszállva. (Lásd e munka I. köt. 194. lapját.)

Az 1692. évi hadi míveletek alatt is megszállva volt e hely. (L. I. köt. 114. lap.)

A határvidék feloszlatásának idején Szikevicza a bersaskai századhoz tartozott.

Szilfa, hajdan falu a sebesi kerületben. Zsigmond király 1430. évi levelében, melylyel a csanádi káptalannak meghagyja, hogy Jánost, Wolkzan fiát, Bizere, Szavoj, Vaiszlova, és Krócsma birtokába igtassa, Martinus de Zÿlfa neveztetik királyi embernek. I. Ulászló király pedig 1444. évben Bizerei Miklósnak, hadi érdemei tekintetéből, és mert a törökök berohanása alkalmával birtokjogait igazoló oklevelei elvesztek, uj adományt ad Kusklya, Szavoj, mindkét Patak és Zÿlfa negyed részére. (Lásd Szavoj.)

Nemes Barcsa Sofia, káráni Philip Péter özvegye, 1579. évben a karánsebesi porkolábok előtt Dragna Györgynek az Ökörpatak, Ruzs, Alsó és Felső Szavoj, Zilfa és Gyugasztruban biró részeit 100 forintért beirja.

Ma sem Szilfa sem egy Breszt nevü, és nyelvbelileg egyértelmü falu nem található e vidéken.

Szimonócz a 16. században a mihâldi kerület egyik praediuma volt. II. Ulászló király 1500. évben Kukaviczai Miklós és Mihály deficiált nemesek részbirtokait Symonowcz praediumban Fiáth Lászlónak és Lajosnak adományozza. Fiáth Lajos jószágai az ő testvére László által, saján pénzén kiváltatván, ezeket az utóbbi jogosan megtarthatta volna, de az utóbbi megkönyörült a sors által üldözött és a király kegyelméből kiesett Lajos testvérén, és vele 1501. évben egyezségre lépett, és a birtokokban megosztoztak. Az egyezség tárgyát képezte Simonovecz fele része is. (Lásd Örményes.) Fiáth Ferencz 1531. évben tiltakozik, hogy János király Porecsa, Simonolcz stb. birtokot eladományozhassa. A Porecha, Alsó Kalva, és Simonoczra vonatkozó okleveleket 1548. évben Fiáth Katalin törvény utján követelte. (Lásd Porecsa.)

Nagy pör folyt 1578. évben a báni tábla előtt Fiáth Lajos közt egyfelől, és Simon Jánosné Bakoczy Anna, valamint Gerlistyei Györgyné Fiáth Katalin közt más felől, a Fiáth-féle jószágokra nézve, melyek közt Simonocz telek is neveztetik. Thorny Tamás bán a pört az erdélyi fejedelemnek fölterjesztette. Symonowcz 1584. évben mint Porecza falu praediumja és Gerlistye Györgyné és Simon Jánosné részbirtoka fordul elő; de ennek felét 1590. évben Tuarini Imre Ruszkai Jánosnak, Pálnak és Szentének adományozza. (Lásd Bolvasnitza és Jablanicza).

Szvinitza, falu az Alsó-Dunánál, az Izlás örvényén túl. I. Ulászló király 1443. évben Csornai Mihálynak Balázsnak és társainak, kik Szörény, Orsova, Zinicze Sebes és Miháld királyi várakat saját költségükön a törökök ellen védelmezték, Rékast és Zegeházát Temesmegyében elzálogosítja. Az egykori királyi várnak ma nincs nyoma.

Az 1690—1700 évi összeirásban Szvinyicza mint porecsai kerületbeli hely fordul elő. A zsupaneki zászlóalj 1774. évben oláh határőr-zászlóaljjá szerveztetvén, és területileg nagyobbíttatván, Svinica is ahhoz kapcsoltatott.

Midőn e hadtest egy ideig az illir ezreddel egyesítve lévén (oláh-illirezred), e század közepén ismét elvált (külön oláh-bánsági és illir-bánsági ezred), Szvinicza az illir-bánsági határőrezred bersaskai századához került. Az egyesítés kezdetén (1775. év) Svinicza hat faluval egyik század kerületét képezte és annak központja volt.

Csak a magyar kormány kapcsolta az ujra alakított Szörény vármegyéhez, melynek területe különben azonos maradt a megszünt oláh-bánsági ezred területével.

Szvinitza a kereskedelmi világban, a Dunagőzhajózási társulat ottani állomáshelyéről ismeretes.

A helynév szlávul Disznóst jelent, és a Szerbiából e helyen át folytatott élénk disznókereskedés a régi helynevet igazolja.

Szvinitza területe 1512 hold, 665 öl. Házainak száma 141, benne 1033 lakos.

Szkorcza. Ma ily falu a karánsebesi kerületben nem létezik. Azonban Ohaba-Bisztra területén ma is ismeretes levén, Skorza nevü patak mely a Bukin patakba szakad,

ennek mentén szabad Skorza falu hajdani fekvését föltenni. Bizerei Miklós 1485. évben birói itéletnél fogva, ez és más, Rakoviczay Lászlót illető, és Miklós által bitorlott falvakból kivettetik. A falu neve ez oklevélben Zkrocz. Báthory Zsigmond idejében, Zkorcza faluban, Rakoviczay Jánosnak részbirtoka volt. A nevezett fejedelem azonban 1590. évben Zkorcza falut mint a Pribék család birtokát is említi. (Lásd Jász, Karánsebes és Ohaba-Bisztra).

A mai Ohaba Bisztra területén nem csak a Szkorcza patak, hanem a Szkorzele erdő is fenntartja a falu emlékét.

E név előfordul Pirhova területén is, de melylyel itt semmi dolgunk.

Szordinya. Ily nevü falu fordul elő, mint a mehádiai vagy orsovai kerülethez tartozó, egy 1690—1700. évi összeirásban, — minden más forrás róla hallgat, és igy még a névalak helyességét sem itélhetjük meg. (Törökmagyarkori Államokmánytár VII. 332. lap). Sejthetni azonban, hogy ez azonos Smirden faluval, mely az 1717. évi összeirásban Pecseneszka és Mehádia közt említtetik, és melyben akkor mint Pecseneszkán csak 10 ház létezett. Ma a szomszédfalvak területébe olvadt.

Szlobodság, hajdan praedium Mehadia környékén. A káránsebesi ispánok 1535. évi bizonyítványa szerint More János és a Vajda család oly egyezségre léptek, mely szerint Domasnia, Kriva, Kanisa, Zlobodság stb. részbirtokaiban egyformán fognak osztozkodni. (L. Domasnia.)

Szörény. A vár, mely a szörényi bánságnak, és a későbbi nagy terjedelmü megyének nevet adott, ma Magyarország határain kivül esik, és történetét csak a trajáni hid történetével együtt lehet megirni.

Az első hadjárat, melyet Traján római császár Decebal dák király ellen 101. évben indított, a rómaiak győzelmével, a dák király alávetésével végződött, ki ezentúl Rómának csak vazallus királya volt. A békekötés után Traján már arról gondolkodott, mi módon kapcsolhassa Daciát szorosabban a római birodalomhoz. Tervének kivitelére legfőbb fontosságunak tartotta egy állandó hídnak építését a Dunán át, és nem

is késett több legió munkájának igénybe vétele mellett, mindjárt a békekötés után foganatba venni, — a nagyszerü hid 103—104 közt, egy év leforgása alatt elkészült. Decebal, a Rómától közelgő veszélyt előre érezvén, épen e hid épülésében látott okot Dacia érdekében háborúra készülni, miről a rómaiak tudomást vevén, eljárását ellenségeskedésnek nyilatkoztatván, Decebálnak háborút izentek. Traján 104. évben a második dák háborúba már az állandó dunai hidon át vezette a rómaiakat. Eredménye Daciának teljes alávetése volt a római hatalom alá.

Bennünket itt legelső sorban azon kérdés érdekel, hogy a Dunának melyik pontján építette Traján hires hídját. Francke egy különben tudományos munkában, mely Traján császár történetét tárgyalja, [1]) a trajáni hid helyét öt órai távolságban azon pont fölött keresi, hol az Olt folyó a Dunába ömlik, a mai Gieli vagy Cselleh mellett.

Ez állítás szerint a hid egy lapályos vidéken feküdt volna, hol a rendkivüli szélességü Duna igen gyakran kiárad.

Francke állítása tévedésbe hozta Dornert és Müllert is, [2]) kik véleményük támogatását azon római utban is látták, mely Cselleh (Gieli)-től a Vöröstornyon át Decebal székhelyére, Dacia szivébe vezetett.

Eme, még helyenkint felismerhető római utat az oláhok »Kalea trajanuluj«-nak (az az Traján utjának) nevezik. Ez ut egy diadalkapu alatt vezetett el, melynek maradványait még Sulzer látta, és melyek az oláhok előtt Puarte Romanilor (római kapu) néven ismeretesek. Sulzert követi Gebhardi is, ki a trajani hidat az Olt torkolatánál keresi, és azonkivül egy szörényi hidról szól, [3]) értvén a Konstantin császár által állítólagosan itt később épített fahidat.

Egy másik vélemény szerint Traján állandó kőhidja O-Orsova fölött, Ogradena közelében ivezte át a Dunát. Igy irja Gregoriáncz Pál, hogy Orsova a trajani hid *alatt* fek-

[1]) Zur Geschichte Trajans. Quedlinb. und Leipzig. 1840. év 128. lap.

[2]) Dorner József: Das Banat 218. 219. lap. Müller Ad.: Die untere Donau. 1841.

[3]) Geschichte des Reichs Hungarn IV. 235. és 238. lap.

szik.[1]) Gruterus is, midőn az Ogradena átellenébeni sziklafelirást közli, megjegyzi, hogy e felirat a trajáni hid romjai alatt feküdt, a mit bizonyosan nem mondott volna, ha valaha a Kliszurában megfordult. De még legújabb időben is Büdinger,[2]) a trajáni sziklafelirást Ogradena átellenében a kérdéses állandó római hiddal hozza kapcsolatba.

Való a dologban csak annyi, hogy Trajan, még az első dák háború előtt a Duna jobb partján utat vágatott a sziklákon keresztül, mely nagyszerű, már Tiberius által megkezdett mű emlékére szól e felirás.

Az első dák háború alkalmával Trajan két hajóhidon vezette támadó seregeit a Dunán át Decebal ellen. Az első hid Viminacium mellett állt, az az Kosztolácz szerb falu helyén, Uj-Palanka átellenében. A másik 12 mérfölddel alább Taliátis mellett, nehány órával Orsova fölött, a mai Kolumbina helyén.

Gieli, Cselleju vagy Cselleh mellett nem létezett soha sem állandó kőhid, és Nagy Constantin császár, midőn ismételve a gótok és szárnáták ellen a Dunán átkelt, nem épített új kőhidat, hanem Trajan régi kőhidját csak újra jó karba helyezte.

Ma már nem lehet kétség, kivált Aschbach József meggyőző érvelése és adatai mellett, hogy Trajan kőhidja a dunai zuhatagok, avagy az Orsovához délre eső Vaskapu alatt Turn-Szeverin és Csernetz oláh, és Fetislam máskép Kladova szerb városok közt állt, és ez oly helyiség, minél alkalmatosabb a kivánt czélra nem létezett az egész Alsó-Dunán, és melyre a régi római irók közleményei, az Itinerariumok, és meglevő római utak maradványai illenek, a mely mellett hidromladékok is tanúskodnak.

Marsigli gróf a trajáni hidnak szintén ezt a helyet jelölte ki már a mult században, midőn ennek maradványai még inkább szembeötlöttek.[3])

Procopius római iró már nem ismerte Egeta (a mai Kladova) nevét, mert e város Attila idejében feldulatott, de a

[1]) Breviarium rerum hungaricarum.

[2]) Österreichische Geschichte I. 21. lap.

[3]) Danubius Pannonico Mysicus.

hely megtartotta a »Pontes« elnevezést, miáltal egy hid itteni fennállása jeleztetik. A többes szám »pontes« azért használtatott, mert a trajáni hidépítés következtében a Duna közepében homoksziget képződött, és midőn később e helyen hajóhid állíttatott föl, ez a sziget miatt két osztályra szakadt.

Még a 16. század irói, mint Cuspinian, Paulus Jovius és mások tudják, hogy a trajani hid Severin mellett állt. [1])

Lampridius állítása szerint Alexander Severus császár (élt 208—235.) a Hadrián által részben lebontott trajáni hidat helyreállította, de minthogy erről Dio Cassius, Severus kortársa mitsem tud, sőt inkább állítja, hogy a hidnak még csak pillérjei állanak, miután továbbá Herodian, a későbbi császárság történetirója a dolgot nem említi, Lampridius állítása nem látszik alappal birni, a mely, ha állana, Maximius császár nem lett volna kénytelen hidat verni a Dunán át, midőn a Duna éjszaki oldalán germánok és szárnáták ellen háborút viselt, és nekie tudnia kellett volna, hogy a Közép-Dunán állandó hid található.

Meg lehet azonban, hogy Alexander Severus a hidfőknél álló kastélyokat Egetában, és a Duna balparti Transdierna (Csernetz) mellett megújította és az utóbbihoz egy új erődöt kapcsolt, melynek turris Severina nevet adott. [2]) Erre mutat azon körülmény, hogy Csernetz várossal Kladova (Egeta) átellenében, tehát a trajáni hid baloldalán ma is Turn-Severin, (oláhul Turnu Severinuluj) Szeverin tornya nevü oláh város fekszik. E torony 26 láb magas és 6 öl átmérőjü, és meglehetős mély árokkal van körülvéve. Lejebb, közvetlenül a Duna partján, a hidfő és az azt védő kastély nyomai látszanak. A torony táját, a nép ma is Kimpu Severinuluj, azaz severini mezőnek, avagy tábornak nevezi. Sulzer, Lugossy, Schafarik és mások egy Kimpu Severinuluj nevü faluról is beszélnek, mely itt a Topolnicza folyó beszaka-

[1]) Az utóbbi nevezetesen azt irja Oláhországról: ad meridiem vergit terminata Danubio atque item ab occasu Transylvaniae fines attingens ad Severinum, ubi Trajani pontis admirabilis pilae triginta quatuor, nequaquam totas obruente Danubio visuntur.

[2]) Gebhardi azt mondja, hogy a XI. század előtti irományokban valami Turris Severi vagy Severini említését nem lehet találni.

dásánál a Dunába, fekszik. Innét nem távol a Severinest nevű falu található, a Kossun pataknál. Dobner azon állítása, hogy ez a severini torony a hidkastély egy részét képezte volna, csak szélesebb értelemben véve való.

Az oláhok közt még most is él a monda, hogy Severus császár Turnu Severin mostani helyén várat és várost épitett, mely tőle vette nevét. Ha e mondának történeti alapja van, akkor eme Severus alatt nem lehet Septimius Severust (élt 145—211.) érteni, kinek sem Dio Cassius, sem mások ily művet a Dunánál nem tulajdonítanak, noha Zalatnán, Várhelyen, Déván és más dáciai városokban talált felirásos köveken az ő neve előfordul; sem Flavius Severust, [1]) ki mint Galerius császár kormányzótársa 307. évben meghalt, hanem egyedül csak Alexander Severust.

Különben Septimius Severus kormánya nem tünt el nyomtalanul e vidéken. Ezer meg ezer ember fölvette az ő nevét családnevéhez; — a császár Alsó-Moesiában Troesmisnek városi jogot adott, és midőn innét az V. macedói legiót kivonta és Potaissába Daciába áthelyezte, Potaissának is adott városi jogot. [2]) Sulzer szerint a szörényi torony a római Turris literata máskép Lederatával azonos, és azt következteti, hogy ez a szörényi torony, hid és város valami Severus császár által építtetett, és midőn Septimius Severust, és Alexander Severust már csak azért elveti, mert Dio Cassius, ki az utóbbi alatt élt csak trajáni, nem pedig severini hidról szól, (ez t. i. Sulzernél kétféle dolog) — építőnek azon Severust tartja, ki Galerius császár társa volt, és ki 307. évben erőszakos halállal mult ki. [3])

Midőn Nagy Constantin a gótok ellen háborút viselt, a trajáni hidat, melynek felső részét maguk a rómaiak lebontották, nehogy a barbarok a római birodalomba nyomuljanak, Traján hidjának pillérjeit használván, a felső építményt helyreállította, és seregével a hidon átvonult.

---

[1]) Francke minden történeti bizonyíték nélkül állítja, hogy Flavius Severus nemcsak a hidtornyokat építette, hanem a hidat is helyreállította.

[2]) Jung Julius: Roemer und Romanen. 81. lap.

[3]) Sulzer: Geschichte des transalpinischen Daciens I.181. 241. lap.

Később a hunok, a Duna és Tisza vidékének megszállása után, Daciába és Mösiába is benyomultak. Ellenállhatlan rohamuk ellen sem hegyek, sem folyók, sem várak nem nyujtottak biztosítékot. A legtöbb dunamenti vár, táborhely, és város általuk elpusztíttatott, és e sors Egetát is érte, és a szomszédságában levő valamennyi erődöt, tábort és kastélyt.

A gótok és hunok vihara lezajolván, a herulok, gepidák és longobárdok szállták meg e vidéket, és ezek némelykor Konstantinápolynak hadi szolgálatot is teljesítettek. Igy nyertek a byzanti császárok az Al-Dunánál lassankint újra tért. Justinian császár Dacia Ripensis szétrombolt városait és várait többnyire újra fölépítette ismét, Egeta azonban romjaiban maradt. E helyett Justinian a régi hidfő mellett, a jobb parton erődöt épített, melynek P o n s nevet adott. Az ennek átellenében fekvő Transdierna azonban romban maradt mint azelőtt.[1])

Még eddig oly római felirás, mely Severinum nevét foglalná magában, nem került napvilágra, és ez nem is fog történni, hisz nem állitja senki, hogy itt egy municipium Severinum, vagy Colonia Severina lett volna. — Severus csak egy toronynak adta nevét. A peutingeri tábla szerint itt a római D r u b e t i s állott. Mannert szerint (Geographie der Griechen und Römer III. k.) D r u p h e g i s. Mommsen tulajdonképen Csernetz-re vonatkozza Drobeta-t, mely előbb municipium utóbb Colonia volt. Ortvay Tivadar pedig a mai Turnu Severinra. A római feliratok, melyek Csernetzen találtattak, Drobeta nevét nem foglalják magukban, hanem találtattak Gyulafehérvárott, Szlatinán (az itteni kő felirásába csak bele magyarázólag) Mehádián és Trawban Dalmatiában. A gyulafehérvári felirás: decurio Coloniae Drobetarum, a mehádiai Decuria Municipii Drobetae (ezt Griselini I. 271. lap igy olvassa: Decemvir Drobetae, Rómer Flóris pedig épen a municipium nevét olvassa másképp; t. i. municipium Frontini, lásd Archaeologiai K.) a trawi: Dec. Coloniae Drobetensis-t említ; Mommsen közli a felirásokat: Corpus inscriptionum latinarum Vol.

[1]) Vannak epigraphusok, és a régi földirat mívelői, kik Transtiernát nem Turn-Severin közelében keresik. Lásd erről Orsova.

III. pars I. 1209. 1559. 1579. 2679. számok alatt. Mikor keletkezett, mikor pusztult el, honnan vette nevét Drobeta, nem tudjuk, de egyenesen nem is érdekel bennünket, mert mi nem is azonosítjuk Drobetát a mai Turnu Severinnal; és ez utóbbinak eredetét kutatjuk, ennek nevét kívánjuk indokolni. Hunfalvy Pál szerint Drobetae daciai város volt. [1])

A telep római eredete bizonyos lévén, nem látom alapját Engel ingadozásának, ki azt véli, hogy a szörényi vár Szent Szeverintól [2]) kapta nevét, csak azt nem tudja, vajjon azt a jánosvitézek építették-e, vagy IV. Béla magyar király, a magyar hadseregek mozgalmainak könnyítésére Bulgáriában. [3])

Nem a rómaiaktól származtatja Szörény várának (arx Severina) nevét Lugossy József is. Azt irja ugyanis, hogy e vár eredetéről hallgat a történelem, a rege azonban, talán Trajáu hidja közeléből fűzvén röptének szárnyakat, egyik Sever nevű római császárra, és ripensis Dacia virágzó korára viszi azt fel, holott aligha illetheti ezt is rendkivüliebb eredet a több hasonhangzatu Zrin nevet viselő helyiségeknél. [4])

---

[1]) Magyarország ethnographiája 85. lap.

[2]) Meghalt 482. évben, életét megirta Eugippius az V. század végén.

[3]) Engel: Geschichte der Moldau und Walachei, 145. lap. Hammer is azt beszéli, hogy a törökök 1420. évben a szörényi várat — das feste Schloss St. Severin, — elfoglalták; de miután Hammer nagyon használja Engelt, valószinű, hogy ez utóbbi őt tévedésbe ejtette. Ha a kérdéses várat Szent Severin-nak lehetne nevezni, akkor bizonyára korábban találkoznánk a várnak és tartománynak ilyen névalakjával. A magyar Törvénytár kiadója Mosóczi is az 1552. évi 21. czikkéhez tett jegyzetében hibásan véli, hogy Szörény vármegye a Castro S. Severini kapta nevét. Récsy már épen azt mondja, hogy Szörény és a szörényi bánság Szent Szeverin kápolnájától vette nevét. *a)* Bizony nagyhirű kápolnának kellett volna lenni annak, melytől egy nagy tartomány nyerte volna elnevezését. De mi ily kápolnáról mit sem hallottunk.

Különben e név Magyarország belső vidékén sem ismeretlen, mert 1383. évben Zeurinfalva, (Szörényfalva) említtetik, mely Baranyában és Somogy megyében fekhetett.

[4]) Magyar Történelmi Tár I. köt. 179. lap.

a) Magyarország Közjoga 30. 31. lap.

Újabb időben is Turnu Severin népkertjében, melyben Severus tornya egy magaslaton áll, több római emlékkő közt, melyek nem épen nagy kegyeletben tartatnak az oláhok által, egy 6′ magas, 2′ széles, és ugyanily vastagságu egészen ép római sir-emlékkő található; 19 sorból álló tisztán olvasható felirásában [1]) Severusról, vagy Severinumról semmi szó, de annyit mégis bizonyít, hogy római telepnek maradványa.

A dolog természetében feküdt, hogy azon helyen, hol a kőhid építtetett a Dunán át, nemcsak fontos katonai állomásnak kellett keletkeznie, hanem jelentékeny kereskedés és közlekedési telepnek is. Ha azelőtt fontos község e helyen még nem létezett volna, most kellett ilyennek támadnia. Már azon körülmény, hogy a Duna átmenetelének fedezésére hidfőket, kastélyokat és erősített táborokat egész közel kellett építeni és felállítani, szükségkép jövő városok és községek alapját vetette meg. Midőn Hadrián a trajáni hid felső részeit leromboltatta, ez már a rómaiaknak nem volt többé hasznukra; e hely mindamellett fontos hadi állomás volt, nemcsak a közelében levő kastélyok és erősített védpontok miatt, hanem mint a római útvonalok központja is, melyek a déli dunai tartományokat az éjszakiakkal egybekapcsolják. A lerombolt kőhid mellett hajóhid állíttatott fel, és az aldunai hajóraj egy tekintélyes része ide rendeltetett mint állomására. E hid mellett csakhamar oly város emelkedett, mely Mösia legfontosabb városainak egyikéül elismertetett. Neve Ageta vagy Egeta, melyről már fennebb szóltam.

Ha e jelenség a Duna jobb partján mutatkozott, nincs kétség, hogy a viszonyok a balparton hasonlókép fejlődtek, a mint fejlődtek is a történet tanusága szerint.

A Castrum Severinum, és arx Severina elnevezés a római kornál, és barbár kornál későbbi.

Az eddigi előadásból kitűnik, hogy sem a Tierna, sem a Drubeta név nem fejti meg a szörényi vár nevét. Láttuk továbbá, hogy annak eredetét sem valamely Severus római császárnak, sem Sz. Szeverinusnak nem lehet tulajdonítani.

---

[1]) Szövegét közli a délmagyarországi történelmi és régészeti társulat Értesítője, II. folyam 213. lap. Temesvár 1876.

Engel azon vélekedését, hogy Szörény vára Szent Szeverintól vette elnevezését, Schafarik elég kiméletlenül nevetségesnek nyilatkoztatja, [1]) mert ha ez igy volna, a XIII. századbeli irók nem élnének terra Zewra; terra da Zevrino, banus de Zewrinio kifejezéssel, hanem úgy irnának: terra S. Severini, stb. A középkori latinisták *z* helyett *s* betűt csak külföldi, nem pedig belföldi latin nevekben szoktak használni. És ebben nem lehet Schafariknak igazat nem adni.

A kérdés megfejtését nehezíti azon körülmény, hogy a XIII. századnál régibb emlék nem létezik Szörény várának mai nevére vonatkozólag.

Schafarik mint valószinűséget tünteti fel, hogy a seve r a n u s nevezetű szláv faj a később úgynevezett szörényi bánságban letelepedett.

A Sjeweranusok Oroszországban, a lengyelek szomszédságában laktak, a Desna, Sema és Sula partjain. Csakhamar a kazárok adófizetőivé lettek. Oleg orosz fejedelem 882. évben Ljubetsch-sjeweran várat a Dnieper mellett elfoglalta; (egy másik fővárosuk volt Czernigow) 884—885-ben pedig egész tartományukat meghódította. Lassankint a sjeweran nép neve eltünik, de a középkor folyamában az orosz évkönyvek és oklevelek még gyakran említik a seweran tartományt, és a sewerani várakat.

E seweran népből valók lehettek a szörényi vár vidékének első lakói. Seweránok részt vettek Oleg hadjáratában a görögök ellen. [2])

Thierry Amadé vonatkozás nélkül Szörény keletkezésére, azt irja, hogy némely keleti szláv eredetű népek a Duna zuhatagjaihoz délre magukat megfészkelték, kiket »hét nemzetnek« neveztek, mert annyi kis csoportra oszlottak. A szlávok nekik a Szeverenczi vagy Szeveri nevet adták. [3]) Ez mindenesetre gyanús nyelvészkedés, mert a hetes számot a szlávok

---

[1]) Timon is irja, hogy a szörényi vár infra vicum S. Severini, a trajáni hid mellett fekszik. Imago antiquae et novae Hungariae 41. lap.

[2]) Schafarik: Slawische Alterthümer II. köt. 130. 203. 204. lap. Pray is ismeri provinciam Kioviensem, Severiensem et Radomensem a VII. században. Dissertationes 81. lap.

[3]) Thierry: Attila fiai és utódai. 204. lap, német kiadás,

nem a latin és germán fajjal közös anyától vették. Különben Safarik előadása a hetes csoport ellen szól, és a Severan nevet régibbnek tünteti fel, mint a Hämus körüli megtelepedés idejét.

Az Erdélyben elveszett, vagy elolához hosodott szlávok közt severanusok is lehettek.

Még határozottabban nyilatkozik Jireček, azt állítván, hogy a Séverci vagy Severane a Dobrudsában laktak, hol 679. évben Isperich polgárjai által meghódíttatván, a Beregava hegyszorosnál, a Balkán valamelyik táján, a tenger közelében megtelepíttettek. Más seweranok a nyugoti Oláhországban laktak, hol később a szörényi bánság keletkezett.[1])

Valóban megelégedésemre szolgál, hogy Rössler Roberttel összhangzásban lehetek, ki valószinűnek tartja, hogy Severinum neve a szláv severan törzstől származik.[2])

Mint geographiai név Szörény elég későn jut reánk, és pedig csak a 10. században, a midőn t. i. Szent Gellért életirójának tudósítása szerint, Achtum, Szent István lázadó vazallusának tartománya a Tiszától keletre kezdődvén, a Kőrös folyótól Widdin és Szörényig terjedett.[3])

Az első iró, a ki, tudomásunk szerint, a szörényi várat a rómaiaktól eredezteti, és a vár mai nevét a várat épitő Severus császárnak (melyiknek?) tulajdonítja, Bonfin volt, — állítván ez azon alkalommal, midőn Nagy Lajos király a fellázadt Wlaiko oláh vajdát megfékezte.[4]) E dolog azonban meg nem fog lepni oly irónál, ki magát Hunyadi Mátyást is egy római családtól származtatja.[5]) Istvánfy Miklós, ki a magyar csa-

---

[1]) Jireček: Geschichte der Bulgaren 118. lap.

[2]) Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien. XVIII. folyam, 1867. év. 432. lap.

[3]) Endlicher: Monumenta Arpadiana 215. lap, in Vita S. Gerardi, Serviebat eidem viro terra a fluvio Keres usque ad partes Transsiluanas, et usque in Budin et Z e r e n. Büdinger (Österr. Geschichte 393. lap) hibásan úgy vélekedik, hogy ez a Zeren a Tiszához éjszakra fekvő Szerencs.

[4]) Decadis II. Lib. X. azt irja: Ut Valachis tutius imperaret, Severinum oppidum, a Severo olim Imperatore aedificatum, ac vetustate collapsum restauravit.

[5]) Rössler is Bonfint vádolja e könnyelműséggel: Zeitschrift für österr. Gymnasien XVIII. évfolyam 432. lap.

ládneveket sokszor a fölismerhetlenségig római alakba önti, Severin várának római eredetéről mit sem szól. Ha pedig Saguna András érsek bátran azt állítja, hogy Severinut, Alexander Severus császár alapította és erősítette,[1]) e szavakban nem egy történetiró, hanem csak a képzelt nemzeti mult iránt elfogult nationalista nyilatkozatát lehet látnunk.

Muglen Henriknél a helynév Zebrun, Tzebrun alakban fordul elő.

A magyar történet korszakában oklevelesen legelőször 1233. évben mutathatjuk ki Szörény várának létezését, mert ez évben említtetik legelőször Lukács mint szörényi bán, — banus de Scevrin.

IX. Gergely pápának 1237. évben három rendbeli levelében említést tesz Cheurim (mint Fejér) vagy Ceurin (mint Theiner irja) földéről, mely névben Fejér a Kőrös folyó vidékét érti,[2]) azonban a pápai levél az Olt és Duna közti tartományok, az az a Szörénységre vonatkozik.

A következő (1238) esztendőben IV. Béla király tudósítja IX. Gergely pápát, hogy miután a szörényi tartomány (circa partes Bulgariae in terra quae Zeuren nominatur) népessége megszaporodott, és ez még semmiféle püspökséghez nem tartozik, saját tetszése szerint kiván a király püspököt kijelölni.[3])

Az eddigi egyházi törekvésekkel egészen összhangzásban áll, hogy IV. Béla király 1246. évi levelének záradékában egy Gergely nevü szörényi püspökkel (Zeuriniensis episcopus) találkozunk,[4]) a mi arra mutat, hogy a király szándékával czélt ért, melyet 1238. évben a pápa irányában kifejezett.

---

[1]) Gesch. d. griechisch Oriental-Kirche in Österreich 166. lap.

[2]) Fejér IV. 1. köt. 84. 85. 90. lap. Theiner: Monumenta I. 150. 151. lap. Fejér tévedését már Gyárfás István vette észre: A jászkunok története. II. 301. lap.

[3]) Theiner: Monumenta I. 171. lap. Béla király e levele Rajnaldnál olvasható, belőle idézi az illető helyet Engel (Geschichte der Moldau und Walachei 145. lap) és Rössler. De az egyik 1237, a másik 1238. évszám alatt.

[4]) Oklevél a budai kam. levéltárban, a pálosok csomagai közt: Fasciculus Chatár. Fejér hibásan irja: episcopus Geurinensis (IV.I.köt.421. lap.) Czinár Mór annak daczára nem vette fel a győri püspökök sorába.

Asěn Constantin bolgár czár, felhasználván az alkalmat, midőn a magyarok Ottokar cseh király ellen háborut viseltek, 1260. évben a szörényi bánságot megrohanta; azonban Lőrincz bán a bolgárokat teljesen megverte, és hogy lázadásra való kedvüket elvegye, többeket közülök a Duna mentén felakasztatott.

Nem sokára Svetiszlaw Jakab, orosz származásu fejedelem, a ki, ugy látszik a Balkán nyugoti részén uralkodott, összetűzött a magyarokkal, noha valószinüleg azoknak köszönő hatalmát, mert ugyanakkor a macsói bánságot is az orosz származásu Rosztiszlav, mint a magyar király vazallusa kormányozta, Swetiszlav nemcsak Konstantin czár sógora volt [1]) (nőül kapván a megvakított Laskaris második nővérét) hanem V. István királyé is. [2])

A háboru V. István és Swetislaw közt 1270. évben május hó után folyhatott, mert V. István már 1270. évben és pedig deczember 10-én kelt levelében beszéli el, hogy Swetislaw a szörényi tartományt kegyetlenül pusztította, és megjutalmazza Ponith bánt, ki e háború alatt Plevna bolgár várat elfoglalta. V. István azt irja ez évben, hogy személyesen jelent meg Bolgáriában hadseregével,[3]) és igy hihetőleg Szörény várában is megfordult. Nevezetes, hogy a király ez oklevélben Swetislawot már a maga kedves sógorának nevezi, mi arra mutat, hogy a béke közte és Swetislaw közt már helyreállott, midőn ez oklevél kelt. Midőn 1271. évben a béke V. István és Ottokar közt helyreállott, a békekötésbe Swetislaw bolgár czár (imperator Bulgarorum) is befoglaltatott.

A 13. század végeig a szörényi tartomány története nagyon homályos, annyi bizonyos, hogy az Aluta jobb partján lakó oláhok a szörényi vár védelme alatt éltek, és hogy abban folytonosan magyar bánok székeltek.

Robert Károly kormányzásának elején Basaraba Ivanko, oláh fejedelem, ki nagy hatalomra vergődött, a szörényi várat,

---

[1]) Jireček: Geschichte der Bulgaren 275. lap.

[2]) Árpádkori Uj Okmánytár VII. 8. lap.

[3]) A király személyes részvételét a háboruban nem említik történetiróink.

és ennél fogva a szörényi tartományt is meghódította.[1]) Engel kételkedik, vajjon Basaraba (kit ő Mihálynak nevez) a szörényi várat adománykép kapta-e a királytól, vagy tán csellel ejtette hatalmába, minthogy 1324. évben még Pál szörényi bánnak neveztetik.[2]) Azonban ez utóbbi körülmény nem lehet döntő, mert Robert Károly idejében 1330. évig több kevesebb biztossággal más szörényi bánok is említtetnek, a nélkül, hogy határozottan állíthatnók, hogy ezek csakugyan Szörény várában a hatalom birtokában lettek volna. Tény az, hogy midőn Robert Károly 1330. év szeptember havában Temesvárról hadseregével Basaraba ellen kiindult, mindenek előtt a szörényi várat elfoglalta, és abba Széchy Dénest mint bánt behelyezte, — ennél fogva Szörény vára előbb Basaraba birtokában volt.[3])

Basaraba már a háború kitörése előtt, tartván annak bal kimenetelétől, évi adó, hadi költség fizetésén, és más előnyökön fölül a szörényi várat és annak tartományát felajánlotta Robert Károlynak; ki azonban kevély levén hatalmára, minden ajánlatot visszautasított. A hadjárat szerencsétlen kimenetele ismeretes, a király nagy nehézséggel menekült Temesvárra, Oláhországban hagyván a nemzet szinevirágát.

Ugy látszik, hogy a magyar sereget ért nagy csapás daczára Basaraba még is tanácsosnak tartotta a királylyal egyezségre lépni, a ki a szörényi bánságot is a magyar uralom alatt hagyta, mert épen azon Széchy Dénest, kit Robert Károly 1330. évben mint szörényi bánt behelyezett, 1335. évben is e hivatalban találjuk, míg 1342. évben őt ebben István fel nem váltotta.

Basaraba utódjának, Sándornak fia Wlaiko (Wladiszláv) 1366. évben segédhaddal támogatta Nagy Lajos királyt, midőn Sismánt, az utolsó trnovai bolgár czárt megverte. A következő évben maga Wlaiko lázadt fel Nagy Lajos ellen, a miért 1367. évben Bolgárország felől Garai Miklós macsói bán Oláhországba tört, és Wlaikotól a szörényi várat rögtön

[1]) Jireček: Geschichte der Bulgaren 290. lap.

[2]) Engel: Geschichte der Moldau und Walachei 150. lap.

[3]) Bonfin ily kifejezésekkel él: Zeurin rex obsidet, paucorum dierum obsidione capit. Alább: Captum v i oppidum Dionisio dono datur.

elvette, melyet azután ujra megerősített,[1]) és valamint Brassót is, angol balisteusok őrizetére bizott.

Miután Wlaiko 1360. évben kezdett Oláhországban kormányozni, kérdés, mikor bírhatta Wlaiko Szörény várát, melyben még 1364. és 1365. évben Koroghy László és Széchenyi Konya voltak együttesen bánok?

Erre történeti forrásaink meglehetős biztos feleletet adnak. Tudva van ugyanis, hogy László erdélyi vajda, ki Wlajko oláh vajda megfenyítésére kiindult, nem oly szerencsésen harczolt, mint Garai Miklós bán, mert László erdélyi vajda a felső Jalomica folyó vidékeire érvén, az ottani erdőségekben és mocsárokban megsemmisíttetett, és ez időtől fogva egész 1376. évig a szörényi bánság az oláhok birtokában maradt. Wlajko a báni czímet csakugyan fölvette, és 1368. 1369. és 1372. évi oklevelekben szörényi bánnak nevezi magát. De e körülmény nem sokat bizonyít, mert közbe Himfy Benedek is, — 1368. 1371. években volt szörényi bán. Sokkal inkább vonja magára figyelmünket az, hogy a konstantinápolyi patriarcha egy uj püspökséget alapított Szörényben, a melynek metropolitájává Anthimot nevezte ki 1370. évben.[2]) Anthim különben érseki székét Szörényből Rimnikba helyezte át, mely utóbbi azért még soká Uj-Szörénynek neveztetett.[3]) Minthogy már 1246. évben állott itt fenn magyar püspökség, bizony nem a király beleegyezésével történhetett, hogy — a talán időközben megszünt róm. kath. püspökség helyébe, Konstantinápolyról egy uj, és pedig keleti vallásu püspökség felállíttassék. Azon két püspök, kiket Horváth István említ, megint a katholicismus hivei voltak. Ezek egyike Gergely 1382. évben szörényi és egyszersmind a havaselvi részek püspöke volt, a másik szintén Gergely, a Thakaró ágból, még csak 1502. évben fordul elő.[4]) E szerint összesen 5 katholikus, és egy keleti vallásu szörényi püspököt ismerünk. (L. I. köt. 332. lap.)

[1]) Engel: Geschichte der Walachei, és Turóczy, Schwandtner nagy kiadásában I. 192—193. lap. Roessler: Romänische Studien 301. lap.

[2]) Jireček: Geschichte der Bulgaren 327. lap.

[3]) Hurmuzaki Eudoxius báró: Fragmente zur Geschichte der Rumänen. 187. lap.

[4]) Tudományos Gyüjtemény 1835. év IV. köt. 108—115. lap, és utána Nagy Iván: Magyarország családai II. köt. 124. lap.

A hires Himfy (Heem) Benedek 1368. évtől 1371. évig volt szörényi bán, és így, habár Wlaiko 1369. és 1372. évi levelekben magát havasalföldi vajdának és szörényi bánnak czimezi, azzal még nincs bebizonyítva, hogy valóban Szörény várának birtokában volt. Szintoly kevéssé birta e várat Mircse havasalföldi vajda, noha ez is 1390. évben magát többi közt szörényi grófnak, Dobrudsa despotájának és Silistria urának czímezte. Állítjuk ezt pedig azért, mert nincs sehol említés arról, hogy a magyarok kénytelenek lettek volna Szörény várát Mircsétől visszafoglalni, — a mint tőle más várakat, melyeket a Duna jobb partján is birt, visszafoglaltak, például Widdint és Sistowot 1392. évben, Silistriát 1394. évben. Tudjuk végre azt is, hogy a kérdéses időben, nevezetesen 1390—1393. évig folytonosan magyar bánok őrködtek Szörény várában.

A törökök 1390. második felében a szerb dunai részekben, sőt a szörényi bánságban is portyáztak, de Perényi Miklós bán őket visszaverte.[1])

Mircse később, 1395. évben Zsigmond király hűségére visszatért, — rövid időre; akkor a király engedelmével használta Mircse, a szörényi bán czímét.

E vajda egy 1406. évi levelének kelte, melyet a tiszmenai kolostor részére adott ki, nevezetes, és így szól: »Történt ez 6915. (1406.) évben, midőn a királylyal való találkozás végett november 15-én Szörénybe utnak indulván, a (tiszmenai) zárdába érkeztem vala, az összes kolostori főnökökkel és valamennyi főuraimmal együtt.« Nincs tudomásunk arról, hogy Zsigmond király valaha Szörényben megfordult volna, de ha Zsigmond király csakugyan Mircsével találkozott, akkor ez nem 1406-ban történhetett, mely évben Magyarországot el nem hagyta, hanem inkább 1405. évben, midőn a bosnya hadjáratra készülvén, tán a délkeleti részeken is megfordult. De erről sincs november idejéről biztos adatunk.[2])

Szörény történetében most hézag áll be 1408. évig, — az egész idő alatt nem léteznek szörényi bánok; egyedül csak

---

[1]) Jireček: 345. lap. Zinkeisen I. 272. lap.

[2]) Eltérünk tehát Supala Ferencz számításától, Századok 1873. év 115. lap.

1396. évben történt, hogy midőn Wlad, Mircse vajda természetes fia, Zsigmond király irányában hűséget tettetett, a király őt Szörény vár parancsnokává kinevezte.

Két esztendő (1408 és 1409) kivételével, a melyekben Ozorai Pipo neveztetik szörényi bánnak, és 1427. év kivételével, a melyben Marczaly Imre szörényi várparancsnoknak neveztetik, egész 1431. évig a magyar felsőbbség sem katonai, sem politikai szereplői itt nem léteztek.

A fennebbieken kivül még az 1426. évi események vonják magukra figyelmünket.

A lázadó Mircse természetes fia, Mircse kevésre kormányra lépte után (1419) Dán által török hadakkal segíttetve, szorongattatott; Mircse ellenben Zsigmond király oltalmához folyamodott, ki erre Losonczy Zsigmondnak, Szörény, Miháld, Sebes és Zsidovár parancsnokának meghagyta, hogy Mircsét országába visszahelyezze. Losonczy benyomult Oláhországba, de az 1420. év végén vivott csatában nemcsak megveretett, de életét is veszté.

Ennek a Losonczy Zsigmondnak egy levele kelt 1420. július 25-én Zsidováron, tehát valószinüleg midőn seregével utban volt Oláhország felé.[1])

Katona és Engel, utána pedig Hammer azt állítja, hogy Zsigmond király Losonczy István bánnak adta volna a rendeletet, hogy Mircsét Oláhország fejedelmi székébe visszaültesse. Itt mindenekelőtt megjegyzendő, hogy ez időben semmiféle Losonczy István nevü bán nem létezett. De különben is feltünőnek kellene tartani azt, hogy az állítólagos Losonczy István bán, ugyanazon napon, a melyen Losonczy Zsigmond, szintén adott volna ki oklevelet. Igaz, hogy az utóbbié Zsidováron, a másik, t. i. Losonczy István báné, július 25-én Sebes melletti táborozásában (in descensu campestri prope Sebes) kelt. Minthogy azonban azt tartom, hogy e Sebes alatt a mai Karánsebes értendő, mely tudvalevőleg Zsidovárral határos, ez is csak azt mutatja, hogy mint

[1]) Lásd az oklevelet: A szörényvármegyei hajdani oláh kerületek cz. Értekezésemben, 56. lap. Itt Losonczy Zsigmond bizonyos Bogdan, Miklós fiának érdemeit jutalmazza, melyeket ez Szörény vára alatt a törökök ellen szerzett. Micsoda eseményről szól itt Losonczy Zs.?

a keltezés ideje, ugy helye is azonos. Ha arról van szó, hogy valamely magyar hadsereg Oláhországba vonuljon, hol legközelebb a törökökkel találkozhassék, bizonyára senki sem fog Szász-Sebesre, vagy valamelyik más erdélyi Sebesre gondolni, hanem egyedül csak Karánsebesre.

Azt olvassuk, hogy a törökök a Trajáni híd melletti Szörény várát (Schloss St. Severin) elfoglalták és Hammer előadásából azt kellene következtetni, hogy ez 1416. évben történt.[1]) De minthogy a magyarok segedelmeért folyamodó Mircse még csak 1419. évben foglalta el az oláh fejedelmi széket, nincs kétség, hogy a szörényi vár elfoglalása a törökök által, csak a Mircsét segélyezni kivánó magyar hadsereg megveretése, és Losonczy Zsigmond halála után történhetett; noha Hammer a magyarok e csatavesztése, és Szörény elfoglalásának története közt sok egyebet elbeszél, mi oda nem tartozik.

Ez időben Zsigmond király egyházi tekintetben is kiterjesztő figyelmét Oláhországra, ünnepélyes oklevéllel intvén mindenkit, őrizkedjék háborgatni Agathon papnak a Vodiczában levő Sz. Antalról nevezett és a legszentebb Isten anyjáról nevezett tiszmenai kolostorait. Bebizonyult továbbá — folytatja az oklevél — hogy ennekelőtte Besztercze is egyházi birtok volt; kérésükre s igazi hűségük miatt ezt is nekik adtam, hogy örök birtokuk legyen minden hozzá tartozó határával; a vásári és az átviteli vám is Agathon papé s a vodiczai és tiszmenai barátoké legyen, s ők huzzák az egész jövedelmet Beszterczén. Hasonlóképen egyebütt is valamennyi falvaik, földjeik, rétjeik, malmaik, mind **Szörényben**, mind Beszterczén s bárhol másutt, minden hozzátartozásaikkal szabad és örök birtokuk legyen mostantól mindenkorra; és senki se merészelje őket semmiben háborgatni, a ki haragomat magára vonni nem akarja.[2])

[1]) Hammer: Geschichte des osmanischen Reichs I. 290—291. lap. Gebhardi Szörénynek a törökök általi elfoglalását Oláhország elfoglalásával 1417. évre teszi. Gesch. d. ung. Reichs. IV. 303. lap.

[2]) Századok 1873. év 119. 120. lap. Az oklevél kelt Vodiczán 1420. október 28-án, mely évszámot Supala Ferencz 1419-re véli igazítandónak. De ez igazítást el nem fogadhatjuk, mert Zsigmond király 1419. október

Az a körülmény, hogy a törökök Szörény várát elfoglalták, midőn ez időben a magyar szörényi bánok hivatala okmányainkban mindig üresedésben levőnek mondatik, azt látszik bizonyítani, hogy az oláh vajdák a magyar fenhatóságot csel, hűtlenség vagy hatalom segélyével lerázván, hatalmukat a szörényi tartományra is kiterjeszték.

Zsigmond király 1424. évben némai Kolos Jeromost és bősi Ördög Istvánt, a husziták elleni hadjáratban leendő részvételtől felmenti, mert Ozorai Pipo temesi főispánnal együtt Szörény várának, és más végvárak javításánál, és jobb karba helyezésénél vannak elfoglalva, — és a király ez alkalommal Szörényt a maga várának nevezi, mit könnyen elhiszünk, mert idegen vár erődítésére költeni nem állott volna érdekében.[1])

Ez adat, összevetve azzal, hogy a királyi oklevelek záradékában 1393. évtől 1431. évig az említett kevés kivétellel, a szörényi bánság hivatala üresedésben levőnek mondatik, azt jelenti, hogy a szörényi tartomány még akkor is Magyarország kiegészítő részének tekintetett, nem vazallusi földnek.[2])

Nemcsak virtualis jog létezett azonban itt Magyarországra nézve, hanem ugy látszik, hogy épen eme 1424. évi mozgalom folytán Magyarország ismét Szörény várának tartós közvetlen birtokába lépett. Mert Zsigmond király egy 1424. év nov. 21-én kelt levelében Mekcsei Imre temesi alispánt, kinek feladata volt, hogy Temes megyében hadi csapatokat gyüjtsön és azokat Szörénybe indítsa, ez okból azon kötelezettség alól fölmenti, hogy Kőrösben a közte és Gorbonoki Löstök közt fenforgó pör ügyében megjelenjen.[3])

Minthogy Zsigmond királynak már idézett, és Kolos Jeromosról és Ördög Istvánról szóló oklevele október 16-án

---

28-án Novigrádon Bulgáriában tartózkodott. Az 1420. év feltétlenül elvetendő, mert akkor a király szakadatlanul külföldön utazott. Mi tehát az oklevél helyes kelte?

[1]) Hazai Okmánytár I. 317. lap. Az oklevél illető szavai ezek: pro construccione reformacione ac restauracione Castri nostri Zewriniensis.

[2]) Roessler: Romänische Studien 306. lap, azt véli, hogy 1395—1433. évig nem léteztek magyar bánok Szörényben.

[3]) Eredeti oklevél a budai kam. ltárban NRA. 1697 csom 14. szám.

kelt, látjuk hogy ez a két oklevél egymaga a magyaroknak huzamosb tartózkodását Szörény várában, és nem tünékeny ottani intézkedéseket tételez fel.

A német rend vitéze (marianus) Reddewitz Miklós 1431. évben szörényi bánná kineveztetett, és e hivatalban volt 1435. évig. Ezentul a mohácsi csatáig nem lett meglazítva a szörényi bánság köteléke Magyarországhoz.

Reddwitz Miklós kinevezése nem történhetett 1431 második féléve előtt; és ha Windek hitelesen van értesülve, Zsigmond király nem egyedül csak Reddwitz Miklóst küldte oda, hanem több más németrendü lovagot is; hanem azok is oly szerencsétlenül jártak, a mint IV. Béla idejében az ide helyezett jánosvitézek. Zsigmond király nagy szomorkodással hallotta Sienában, hogy a törökökkel egyesült Wlad, Mircse oláh vajda fia, a poroszokat (értsd a németrendü lovagokat) leszabdalták. Minthogy Zsigmond király 1432. július közepétől, 1433. april végéig volt Sienában, a poroszokat ért szerencsétlenség csak ez időre tehető.[1])

Hunyadi János 1438. évtől kezdve, több éven át volt szörényi bán, a kinek nagy tettei messzire túlterjeszkednek e tartomány külön történetén.

Hunyadi nemcsak eszével és bátorságával, hanem pénzével is védelmezte az őrizetére bizott várat. Az utóbbi érdekből a király több izben egyezségre lépett Hunyadi Jánossal.

Igy Albert király 1439. évi május 9-én kelt levelével a két Hunyadi Jánossal három havi egyezségre lépett, mely a következő napon veendette kezdetét, és mely szerint a Hunyadiak nem csak az őrizetük alatti Szörény, (Zewrin) Görény, Orsova és Miháld királyi várak védelmére, hanem arra is kötelezik magukat, hogy e czélra 2757 arany forintra menő költséget magukra vállalnak. — Ez összegért a király nekik Bodrog megyében Madaras, Tavankuth, Szabadka és Halas egész oppidumot, és Csőszapa (ma Jankovácz) felét elzálogosítja. E conventio lejárván, a király szeptember 27-dikén

[1]) Lásd erről az első kötet 40. 41. lapját.

újolag három hónapra egyezkedett a Hunyadiakkal, mely ugy szólt, hogy a Hunyadiak Szörény, Görény, Orsova, Miháld és Peth királyi várakat védelmezzék és az ellenség ellen 200 lovas katonát állítsanak ki. E czélra a király 2000 arany forintot adott, a Hunyadiak négy ezeret, a mely utóbbi összegnek biztosítására a király az egész ikusi kerületet, Morsinával együtt elzálogosította a Hunyadiaknak. Nem különben cselekedett Erzsébet királyné, Albert felesége; mert a királyné is Káthay Mihály fiainak, Lászlónak, Mihálynak, Fülöpnek, Jakabnak és Miklósnak a Szörény, Görény, Orsova és Miháld várak fentartására kölcsönzött 2500 magyar arany forintért Kecskemétet és Csongrádot elzálogosítja. Mind e várak, mint a királyné mondja, a törökök torkánál fekszenek.

Mily kitünőleg felelt meg a két Hunyadi a nemzet és a király várakozásának, mutatja azon körülmény, hogy I. Ulászló király 1440. évben a két hős érdemeit elismervén, nevezetesen hogy Szörény (Zewryn), Miháld, Orsova és Görény várakat a törökök ellen védelmezték kiemelvén, nekik Hunyad vármegyében Solymos, Berekszó, Nyavalyás és Burján, Temes vármegyében Bosár falut adományozza.[1])

Hogy ki volt 1443. évben szörényi bán, ezt biztossággal meghatározni nem lehet. Hunyadi János ugy látszik, már nem viselte többé e hivatalt, legalább hiteles oklevélben mint ilyen elő nem fordul többé ez évben. Az ő bánságának idején azonban élő azon védelmi szokás, mely szerint a vár védelme nagyobbrészt magán pénz segedelmével történt, a legközelebbi időben is fenmaradt.

I. Ulászló király ugyanis 1443. évben Csornai Mihálynak és Balázsnak, Damsusi[2]) Musinának és Sándornak, és Bizerei Miklósnak, kik Szörény, Görény, Orsova, Peth, Szinicza, Sebes és Miháld királyi várakat saját költségükön védelmezték, e költségek biztosítására, Rékas és Zegeháza temesmegyei birtokot elzálogosítja.[3]) Csornai Mihály és Ba-

[1]) Teleki: Hunyadiak kora, X. 90. 91. lap.

[2]) Demsus falu Hunyad vármegyében fekszik, a hátszegi völgy éjszaki oldalán.

[3]) Eredeti oklevél a budai kamarai ltárban.

lázs később valóban szörényi bánoknak neveztetnek, és azért nagyon valószinü, hogy egyik közülök, vagy mindketten, már 1443. évben mint szörényi bánok vagy legalább mint várparancsnokok jártak el, a király által megdicsért védelemben.

A szegedi országgyülés alkalmával, 1444. évben, a magyarok békét kötöttek a törökkel, melynek megszegése még ugyanez évben a várnai csatát vonta maga után. A békekötés folytán a törökök azonnal egész Szerbiát átadták, hadőrségüket Szendrő, Galambócz, Zernow, Krusevacz, Kovin, Szörény, Novoberdo, Szrebernik, Osztrovacz, Surin, Koznik, Koprchan, Prokoplje a Toplica, Leskovac a Morava folyó melletti és Zelengrad várakból kihuzták. Hunyadi János a kiürített várak közül Kovint és Szörényt, továbbá a kucsevoi és branicsevói tartományt, mint a macsói bánság részeit azonnal magyar seregekkel megszállotta, és e körülmény némely szerb iró [1]) szerint, oka lett volna a későbbi viszálynak Hunyadi János és Brankovics György rácz despota közt, mely utóbbi a békeszerződés alapján igényt tartott reá, hogy egész Szerbia neki átadassék. De itt mindenekelőtt megfejtést kiván, vajjon mikép kerülhettek Szörény és Kovin várak a békekötésbe? és miként lehetett szó arról, hogy a törökök ezt a két, a Duna balpartján fekvő várat visszaadták, nem lévén arról tudomásunk, hogy a törökök elfoglalták volna; a mely elfoglalás ellen minden körülmény szól. De ettől eltekintve, ha Szerbia Brankovicsnak volt átadandó, Szörényt és Kovint (Keve, Kubin) csak nem követelhette, minthogy ezek nem szerb földön feküdtek s egyenesen Magyarországhoz tartoztak.

Azon győzelmes és dicsőséges hadjárat, mely 1444. év február elején befejeztetett, nem Oláhországon, hanem Rácországon és Bulgárián keresztül zajlott Rumelia határáig, és így bizonyosan nem idézett elő változást a szörényi bánság addigi állásában.

E korban tagadhatatlanul a szörényi várban nem volt

[1]) Dimitrijevits Milan: Gyurgye Brankovits 62. lap. Engel: Geschichte von Serwien und Bosnien. 392. lap, és utána Teleki: Hunyadiak kora I. 404. lap.

nagy állandóság a legfőbb hatalom gyakorlásában, mert midőn 1446. évben Hunyadi János ismételve, és rövid időre mint szörényi bán, ezúttal Ujlaki Miklós társaságában feltünedezik; a következő 1447—1449. években Csornai Mihályt találjuk a báni méltóságban, ki daczára annak 1450. évben csak szörényi várparancsnoknak — Castellanus Zewriniensis — irja magát egy, a neki csak nem rég elzálogosított Rékason kelt levelében. [1]

A már régóta fennálló szokás, hogy Szörény várának védelmi képessége a honfiak magán vagyonából tétetett lehetővé, még e korban is megmaradt. Dancs Péter szörényi bán a szörényi kir. vár fentartására saját vagyonából 1500 forintot fordított, miért is Hunyadi János, mint az ország főkapitánya, 1454. évben neki Ankusevo és Leskovacz, temesmegyei praediumok két harmadát adományozta.

Mellékesen azt is bizonyítja ez az adat, hogy a szörényi vár akkor is a magyarok birtokában volt.

Mindamellett igen nehéz idők járhattak a szörényi várra nézve, minthogy 1454. évtől fogva 1466. évig — az egy Dóczy László rövid kivételével — a szörényi bánság hivatala üresedésben volt. Sőt ugy látszik, hogy annak betöltése még az utóbbi esztendőben is nehézséggel járt, mert a király dicsérőleg kiemeli azt, hogy midőn mások a szörényi bánság fentartását magukra vállalni kedvet nem mutattak és a báni hivatalt visszautasíták, dengelegi Pongrácz János erre kész volt. A szörényi bánság történetében, Lőrincz mester óta ez a második eset, hogy a szörényi vár veszélyes volta miatt, ennek védelmére való alkalmas ember nem igen akadt, és midőn akadt, e tényt, mint nagy érdemet jutalmazni kellett. Azonban Pongrácz János hivatala sem élte túl az 1466. évet, — utána a báni hivatal ismét több évig üresedésben maradt.

Pongrácz János után Mutnoki István és Mihály voltak szörényi bánok, de mindketten az 1467. év csak egy része alatt. Az ő bánságuk alatt Margai Jakab és Sysman

[1] Megvan a gróf Sztáray család levéltárában.

Sandrin a szörényi vár parancsnokai (castellánusai) voltak, a kik a vár jövedelméből nyerték fizetésüket.[1])

Brankovics György rácz despota a magyarok által megbizatva lévén, hogy a török szultánnal kötendő béke pontozatait állapítsa meg és hozza javaslatba, — e megbizásnak megfelelt 1444. május 21-én. A tervezett békepontozatok egyike abból áll, hogy a török kereskedők áruikkal Nándorfehérvárra, Kevi, Haram, Szörény és Karánsebes városokba jöhessenek.[2])

Midőn 1492 april havában a magyar országgyülés együtt volt, csulai Moré György azon megjelent, két szekérrel hozván magával levágott török fejeket. Bajazeth a szörényi hadőrség ilyen portyázásai miatt nagyon felháborodott, és Czobornak, a magyar követnek kijelenté, hogy a békekötést Magyarországgal nehezebb föltételekhez kötni lesz kénytelen. Bajazeth még ugyanezen évben Szörény várát ostromolta; de Kinizsi Pál a vár felszabadítására oda sietett, és sok foglyot hatalmába ejtett, kiket aztán Temesvárott kegyetlenül kivégeztetett.

Ez időben (1494) a szörényi bánok fizetése 6000 frt volt, a miből azonban bizonyos számu katonákat is tartani tartoztak. Azon kivül a király a tüzérség parancsnokát is fizette, és a vár élelmezéséről gondoskodott, mire egyik adat az, hogy II. Ulászló 1496. évben a szászoknak meghagyta, miszerint az erdélyi alvajda által vett gabonát a szörényi várba szállítsák. Hazafias tényül felemlítendő, hogy az 1499. évben meghalt Thuz Osvát zágrábi püspök végrendeletében

[1]) Pesty Frigyes: A szörényvármegyei hajdani oláh kerületek; 81 lap. Az itt közlött oklevél szerint Margai Jakab bepanaszolta volt hivataltársát, Sysman Sandrint, hogy ez az őt illető vári jövedelemből 32 aranyforintot felvett és elvitt; a bepanaszolt Sysman azt viszonozta, hogy nem többet, csak 22 aranyforintot vitt el. Erre a zsidóvári ispánok: Macskási Jakab, More János és Vasa oly itéletet hoztak, hogy Sysman 19 aranyat tartozzék visszafizetni Margai Jakabnak. És ezzel a különös itélettel mind a két peres fél meg volt elégedve.

[2]) Zewerinum, mondja a Teleki által X. 244. lapon közlött oklevél, mégis Zewerinum-ot Szendrőre fordítja Teleki: Hunyadiak kora II. köt. 121. lap. Hasonló hibát követ el Szerémy György Emlékiratainak kiadója, ki a 32. lapon azt irja, hogy a szendrői bánság = banatus Severiuensis. Az oklevelet közli Wenzel is: Magyar Történelmi Tár II. köt. 206. lap.

32000 aranyat hagyományozott Jaicza, Nándorfehérvár, Szörény és Szabács várak erődítésére. A szörényi vár élelmeztetése érdekéből parancsolta meg. II Ulászló király 1500 évben a szebenieknek is, hogy tárnoki Macskási Péter bánnak kocsigyártókat, kőfaragókat és kőmíveseket küldjenek. Egyúttal a vár erődítéséről is intézkedett.

Midőn 1501. évben a törökök elleni háború kitört, február havában azon hir jött, hogy ezek Oláhországban gyülekeznek. Mind a mellett tárnoki Macskási Péter és Gerlistyei Jakab szörényi bánok, más vezérekkel együtt Kladova, Widdin és Nikápoly ellen kitörtek, mindig szerencsés eredménynyel. A béke helyreállott 1503. év augusztus 20-án hét évi tartamra, és magyar részről a békekötésbe a szörényi vár (castrum Zeweryn) is befoglaltatott.

A rákosi országgyülés 1504. évben Szörény, Orsova, Peth és Sebes védelmi czéljaira 400 frtot rendelt.

II. Lajos születése alkalmával, a székelyek, régi szokás szerint, a királynak minden családfő után egy ökröt tartoztak volna ajándékozni. A székelyek az ajándékot megtagadták, sőt az ellenük kiküldött Tomory Pált megverték, mig ez Nándorfehérvár, Orsova, Szörény, Temesvár és más végvidéki várakból a gyakorlott hadőrséget magával nem egyesítvén, a székely lázadást elnyomta, és a lázadókat a teljesítendőkre kényszerítette. Mind ez 1506. évben történt. [1])

Úgy látszik, hogy e hadőrségek a védelmi erő minőségileg kitünő részét képezték, mert midőn 1514. évben Dósa György a parasztsággal fellázadt, Bornemisza János ajánlására a király épen a fennebbi hadőrségeket bizta Zápolyai János kezére, hogy ezekkel Dósa Györgyöt leverje. [2])

II. Ulászló király 1507. évi 6-ik határozmánya azt rendelé, hogy a végváraknak, és ezek közt Szörény várának is, mindig két bánja legyen; a mi oly intézkedés volt, mely Szörényre nézve már 30 év óta gyakorlatban vala.

Zápolyai János 1512. évi június és augusztus havában Szörényen át a törökök ellen intézett támadással boszúlta

[1]) Istvánfy: Historiarum Lib. IV. pag. 34.

[2]) Ugyanott 43. lap.

meg bal sikerét, hogy Mÿchne fiát nem igtathatta az oláh fejedelmi székbe.

A személyes szolgálmányoknak is van nyoma, melyek a szörényi várnak voltak teljesítendők; mert Bizerey János 1515. évben Bolvasnitza és Henzerova falvaknak harmad részét 80 forintért elzálogosítja Lázár Mátyás karánsebesi birónak azon kikötéssel, hogy azon szolgálmányokat, melyek a szörényi várban szükségesek, és a várat illetik, Bizerey János teljesíteni tartozzék.

Zápolyai János az idézett évben, mint szepesi örökös főispán, erdélyi vajda és az ország főkapitánya egy Lugoson kelt levelével meghagyja Hagymásy Miklósnak, kit itt az ő szörényi bánjának nevez, továbbá Margay Györgynek és Macskásy Jobnak, vagy helyetteseiknek, hogy nemes Machyoÿ Miklós és Gerlistyei Miklós ügyében itéletet mondjanak.

Belaj Barnabás szörényi bán 1519. évben nyolcz évi fegyverszünetet kötött a törökökkel, de ez meg nem tartatott.

Zápolyai János az ország iránti hűtlenségéről vádoltatott, mert nem sietett Nándorfehérvár megmentésére, és mert Szörény várát a Duna mellett a törökök által engedte elfoglalni. Verbőczy István az ő védelmére felhozta, hogy a szörényi vár nem Zápolyai János, hanem a király hatalmában volt, ki azt fizette, és a kinek embere, Vitéz Kállay János a király meghatalmazásából parancsolt a várban. [1])

II. Lajos király, okleveleiben Oláhországról mindig mint saját országáról szól, és a szörényi bánság megtarthatására mindent elkövetett. Midőn 1524. évben a vár javítását és élelmeztetését elrendelé, azt azzal indokolá, hogy a törökök Oláhországot már elfoglalák.

Oláhország elvesztése után a király a szörényi vár restauratióját fölötte szükségesnek találta, de egyszersmind

[1]) Szerémy György Emlékirataiban igy: quod in Persia iuxta flui Ister arcem Zereny sub deffensione erat et per Turkos fecisset accipere. 110. lap. A Persia szóhoz, Szerémy kiadója megjegyzi, hogy itt vagy Szerviát, vagy a Szerémséget kell érteni. Hibás nézet, mert az arx Zereny, mely szintén a Duna mellett feküdt, mutatja, hogy itt a Szörénységről van szó.

úgy vélekedett, hogy ez csak a nagyszebeni királyi kamara pénzverésével történhetik, azért e pénzverési jogot a nagyszebeni polgároknak, az arra kiküldendő kincstárnokkal együtt engedélyezi, és a nevezett vár restauratióját a szebeni szászokra bizza olyformán, hogy e pénzverés hasznából a szászok 5000 forintot kapjanak e vár restauratiójának eszközlésére. [1])

A törökök 1521. év nyarán igen nagyon fenyegették a magyar birodalom határát; mig egy részen Zalánkement és Peth várát szorongatta, egy másik hadosztálylyal a szörényi várat vette ostrom alá, — ez uttal még eredmény nélkül.

E korról tesz Oláh Miklós egy érdekes megjegyzést, midőn azt mondja, hogy Szörény közelében van Szent-Keresztnek nevezett kút, melynek vize igen nagy gyógyhatással bir, és mely semmi tisztátlan testet magában nem tűr, úgy hogy például állati hullákat azonnal kihány, mihelyest beledobatnak. Éjjel égő fáklyákat is lehet a kút körül látni. Ez okból e kutat maguk a törökök is igen nagy tiszteletben tartották. Mind ezt, mondja Oláh Miklós, ő Belay Barnabástól hallotta, e vidék egykori bánjától. [2])

Egy másik még érdekesebb hagyomány szerint, valahányszor egy magyar király meghal, vagy baj éri, e szent kút vize vérré változik. Mások meg azt hirlik, hogy e helyen vivott Heraclius római császár Chosroes perzsa királylyal, és azt meggyőzte. Chosroes azonban itt a szent zászló (salutiferi vexilli pars) egy részét elrejtette, miért a forrás csodatevő lett.

Taurinus stauromachiájában e tárgyra vonatkozólag ezt olvassuk:

Rupe super celsa luco redimita vire uti
Aethera fronte legens, hominum vix pervia cressu
Soerinium sublime sedet, Thurcasque vagantes
Despicit, et septem frangendum cornibus Histrum.
Fons sacer Heraclio, qua Chosroen fuderat armis
Hac scatet, huic numen vetus accola inesse putabat.

---

[1]) A királyi levél kelt Budán április 12-én. Eder Felmernél 187. 188. lap. és gr. Kemény József: Diplomata Suppl. V. 101. lap.

[2]) Bel. Adparatus 31. 32. lap.

Népköltészeti szempontból e forrást méltatá Ipolyi Arnold a magyar mythologiában. (203. lap,)

Midőn Kállay János az ősz Gerlistyei helyébe szörényi bánná kineveztetett (1522.), gyalogságot hozott magával a várba, és a király az ő vitézségétől sokat várt.

Jelentőséggel biró körülmény az, hogy 1523. éven túl már szörényi bán nem mutatható ki történeti hitelességgel, és II. Lajos király egy 1524. évi levelében Kiskállai Vitéz Jánosról csak mint néhai szörényi bánról szól.

Ezzel egyezőleg József ha Kohen tudós zsidó iró: »A franczia és az ottomán házból való török királyok krónikája« című történelmi munkájában [1]) az 1524. évi eseményekről szólván, ezeket mondja: »Szulejman hadvezéreit Magyarország határaira küldé, s ők nagy zsákmányra tettek szert. A Duna partján fekvő »Zerin-várt« ostromolták, ki is vivták s őrsereget helyeztek bele. Ezenkivül Szulejmán a folyó túlsó partján igen erős várat épített, melyben a törökök egész mai napig vannak;« (t. i. egész a szerző idejéig.)

A törökök 1538. évben Szörény mellett hadat gyüjtöttek, melyről Pál esztergomi érsek, ki erről a királynak jelentést tett, nem tudá, vajjon Moldova ellen fog-e küldetni, vagy a temesi tartományba. A hid 1539. évben Szörénynél készen állt, és a törökök majd Gritti halálát fenyítendők Erdélyt vették czélul, majd Váradot, vagy a Maros és Tisza közti részeket.

Ugyan ez évben egy Mihály (némelykor Mihály porkoláb) nevű szörényi castellanusról van szó. Nincs kétség, hogy ez — noha nem hajdani castellanusnak iratik, — már nem lehetett hivatalban. Véleményem szerint Gerlistyei Jakab bán idején szerepelhetett. Domasnián birtoka volt.

A királyi számadási könyvek ez évből több tételt mutatnak fel, melyek szörényi fizetésekre vonatkoznak. E föl-

[1]) E munka eredeti czíme: Emek habacha, azaz siralom völgye. Első kiadása Velenczében, 1554. évben, tehát 30 évvel a közlött események után. Második kiadása Amsterdamban 1733. évben, nyolczadrétben jelent meg. E kiadás 72b lapjáról idézünk, melynek fordítását Kohn Samu budapesti rabbi szivességének köszönhetjük. Az idézett munka szerzője szül. 1495., megh. 1575.

jegyzések szerint kaptak akkor a nagyszebeni pénzverés számlájából:

a szörényi bánok	1200	forintot,
400 szörényi gyalogos	2400	»
Rendes fizetés czímén:		
A szörényi gyalogság régi tartozás fejében, Egyed által	200	»
Ismét régi tartozáskép	200	»
A szörényi bánok	200	»
A szörényi gyalogság szentfalvai Kőfaragó (Lapicida) János által	100	»
A gyalogság főbbjei (primarii)	20	»

A két év előtti fizetések a fennebbieknél jóval nagyobbaknak látszanak. Az 1522. évi országgyülés hadi czélokra 75 denárnyi adót vetett ki, mely Verbőczy István kezére volt szolgáltatandó. E jövedelemből következő, bennünket érdeklő kiadások történtek:

Ötszáz gyalogos számára, kiket a nádor gyüjtött és Szörény várába küldött, évnegyedi részletkép 2000 frt. Második részletkép ugyanazoknak 1800 frt.

Az évnélküli kiadások közt találjuk a szörényi bánt egyszer 7400, máskor 6400 forint fizetéssel. [1])

Báthory Zsigmond győzelmes hadjáratai után a törökök ellen, szövetséget kötött Mihály oláh vajdával, 1595. év közepén, mely szövetség nem volt egyéb, mint az oláh fejedelemség alávetése Erdély alá. Báthory Zsigmond nem sokára azt rendelte, hogy a krajovai bánság Oláhországban szünjék meg, és hogy ezentúl az ő lugosi bánja szörényi bán legyen, régi magyar mód szerint, — azaz, hogy a szörényi bán egész Kis-Oláhországot a krajovai bánsággal együtt kormányozza. E hivatás Békés Istvánra várt, ki ez évben szörényi bán volt.[2]) Vajjon ez időben volt-e magyar hadőrség Szörényben? nem valószinű, mert midőn Mihály oláh vajda 12,000 emberrel a törökök ellen indult, 1596. évi őszszel a Dunát T u r n u l közé-

[1]) Analecta Saeculi XVI. Az egyetemi könyvtárban Budapesten.

[2]) Engel: Geschichte der Walachei 235. lap.

lében átlépte, melyet elpusztított. Ezt pedig nem merte volna tenni, ha Báthory Zsigmond hadőrsége lett volna benne.

Bethlen Gábornak egy 1626. évi följegyzése szerint Szörényben hadőrségben állt 2000 lovas és 2000 gyalogos. Ezt alkalmasint magyar hadőrségről kell érteni, mely Nagy Pál intézkedéseitől függött, ki akkor lugosi és karánsebesi bán volt. De itt Bethlen Gábor följegyzése mégis megoldatlan kérdéseket állít elénk, mert a mint Szörényről, úgy Pancsova, Kubin, Moldova, Orsova, Karánsebes, Lugos, Facsád, Arad, Lippa, sőt Temesvár hadőrségének számát is feljegyzi, a mely várak pedig azon időben se mind a török, se mind az erdélyi fejedelem, vagy magyar király hatalma alatt állottak.

Belgrád kapitulatiója után (1688. aug. 27-én) a császáriak Lugost, Karánsebest és Orsovát elfoglalták, Veterani tábornok pedig Oláhországba küldetett, hogy ezt szintén az ausztriai uralom alá hajtsa. Veterani Turn-Severin mellett táborozott több ezreddel, melyekkel azonban nem sokára Erdélybe visszavonult, a Bécsben történt alkudozások folytán.

Mustafa török szultán Brankován oláh vajdát 1695. évben Turnul mellett maga elé bocsátá, és fermant kézbesített neki, melylyel őt újra a fejedelemségben megerősíti. Brankován (ki titkosan Ausztriával egyetértett) még három napig maradt Turnulban, hogy az ott maradt török kincstárnokkal leszámolást tartson, az Oláhország részéről kiszolgált termesztményekről. A fejedelem Turnulból október 7-én távozott Tergovistra.

Az osztrák-orosz háború alatt, mely 1790. évben a törökök ellen folyt, Kray cs. vezérőrnagy május 13-án a törökökkel összeütközött, kik aztán augusztusban a Duna jobb partjára visszavonultak, csak Dsurdsu, Turnul, és Brailowban hagyván őrséget.

Az 1791. évi sistovi béke Moldovát és Oláhországot visszahelyezte a török fenhatóság alá.

Paszwan Oglu bolgár lázadó 1800. évi október havában Csernetz-et megtámadta, az oláh csapatok már jó előre megfutamodván. Ugyan itt deczember 7-én megverte Paszwan Oglu az oláh fejedelem seregét.

Szörény, hajdan falu vagy tájék Karánsebes közelében. Bukin falu 1561. évi határjárásában mondatik, hogy Karánsebesből kiérve, Zeoren felé a Grunul Bucsejej hegyhez és Szilfapatakhoz jutnak.

Midőn Izabella királyné 1543. évben a karánsebesi ispánoknak meghagyja, hogy a Fodor Ferencz, Zerenÿ Péter és Moyses Ferencz javára hozott itélet értelmében, azokat Korniareva stb. birtokokba beigtassa, a vármegye a történt beigtatásról jelentést tesz, de noha a királynéi levelet átirja, csak Fodor és Moyses beigtatásáról szól.

Tapolcsán, hajdan falu Mehádia körül. Megkülönböztetendő Toplecztől, mert evvel együttesen említtetik. Albert király 1439. évben új adományt ad Csornai Mihálynak és Balásnak a miháldi kerületben fekvő Csorna, Plugova, Toplecz, Toplichan, Verendin stb. birtokára. E szerint a Csornaiak már azelőtt voltak itt birtokosok. (Lásd Csorna.)

I. Ulászló király 1440. évben meghagyja a csanádi káptalannak, hogy temeselyi Lászlót és Dést, Péter fiát a miháldi kerületben fekvő Nagy- és Kis-Lukavicza, Tapolchan és Közép-Kriwa birtokába igtassa, melyekre nekik uj adományt adott. (L. Mehádia.) Hunyadi János kormányzó 1447. évben ugyancsak temeselyi Lászlónak és Désnek új adományt ad a nevezett két Lukavicza és Toplicsan fél birtokára, és ez alkalommal e falvak a miháldi kerületben fekvőknek mondatnak. (L. Temesely.)

Taria, hajdan falu Szörény vármegyében. Nevét először a karánsebesi kerület 1603. évi portalis összeirásában találjuk, mely megjegyzi, hogy itt Pribék János és Tivadar egy portáról adózott. Talán a Tar szörénymegyei nemes család birta eredetileg, a helynév is Tar lehetett, kibővítést nyervén az oláhok által, kik a Várad, Sósd, Miháldból is Varadiát, Sosdiát, Mehádiát csináltak. Egy 1690—1700. évi összeirásban Bosovics, Patas, Banya stb. falukkal Teria falut is a halmosi kerületben találjuk. Az 1717. évi összeirásban Bozsovics falu után, Taria mint külön falu, csak 9 házzal soroltatik elő. Területe utóbb Bozsovics határába olvadt, melynek egyik vidéke ma is Teria-nak neveztetik; egy Teria nevü patak is ered az ottani erdőkben. (L. e kötet 8. 34. és 35. lapját).

Temesely, egykor gyakran emlegetett, most a föld színéről, mint sok más, eltünt hely, melynek névalakja Temeslow, Temeseleo, Temesel, Temeshely, Themessel, Thomoshel, Temesin, Teömeöshel, stb. A mehádiai kerülethez tartozott. Dees fia Péter, temesheli nemes kenéz, ki Miháld várának tartozandóságaiban (in tenutis) lakott, maga és testvérei Halmágy, Kristofor és Mihály nevében, kik szintén nemes kenézek voltak, Zsigmond királyhoz új adományért folyamodtak Krivapatak és Patak birtokára; a mit a király 1390. évben teljesített is. Az új adomány mutatja, hogy e kenézek már régibb ideje tartózkodtak Temeselyen. Az aradi káptalan 1392. évben bizonyítja, hogy Kyzeni Kristofor Hydech és Temesin részbirtokát a miháldi kerületben Dés fiainak Péternek, Halmágynak, Mihálynak és Kristofornak örök időre eladta. A Désy család még csak most mondható biztosan Temesely része birtokosának. (Lásd Mehádia.) Zsigmond király 1408. évben meghagyja az aradi káptalannak, hogy Péter, Deyes (azaz Dés) de Themes fiának részére kerestesse ki a káptalani sekrestyében a Themes és Hydek falu birtokára vonatkozó oklevelek páriáit és közölje azokat átiratban Péterrel, ki az eredetieket elveszté. Erre a káptalan a fennebbi 1392. évi levelet kiadta. — E Temeselyiek nemsokára még más jószágok birtokosaiként is lépnek fel. Igy Zsigmond király 1428. évben közgyülést tartván Mehádián, a temesi főispánok által 1402. és 1425. évben megállapított egyezkedés alapján Jabalcsna, és Szalin faluk birtokát Temeselyi Deesnek és Lászlónak, Péter fiainak, Mihálynak és Péternek, Halya fiainak, itéli oda. Mindnyájan kenézek voltak. Mint kijelölt királyi emberek neveztetnek 1436. Temeselyi Péter fia Dés, és másik Péter fia Mihály, midőn a csanádi káptalan Csornai Mihályt és Balást Csorna stb. birtokába igtatja. Ugyanők meghivatnak 1439. is. A következő évben a család uj birtokszaporításra tett szert. I. Ulászló király 1440. évben meghagyja a csanádi káptalannak, hogy Lászlót és Dést, Themeselyi Péter fiait (Dees de Themeselew) Nagy Lukavicza, Kis Lukavicza, Tapolcsán és Közép Kriva birtokába igtassa. E falvak a miháldi kerületben léteztek. Hunyadi János 1444. évben pártfogó levelet állít ki Dés Péter javára, mely szerint bármiféle ka-

tonaságnak megtiltatik, hogy Themesel faluban megszálljon, avagy az ottani lakosoknak kárt tegyen. Ismét a kormányzó, egy Budán 1447. évben kelt levelében előszámlálván eme Dés és László (néhai Péter fiainak) hadi érdemeit — résztvettek ugyanis a philippopoli és várnai csatákban — azoknak következő jószágokra ad uj adományt: Themessel, Terregova, Urbacsien, Alsó Hideg, Felső Kriva, Pathak, Krusócz, Jabalcsna, Szalin részbirtokaira és Közép-Kriva egész birtokára, melyekben Dés és László jelenleg is békésen benn ülnek; továbbá Nagy-Lukavicza, Toplicsan, Kis-Lukavicza fél birtokára, melyek a miháldi kerületben fekszenek; továbbá Barthafalva, Gedefalva, Felső-Kövesd és Alsó-Kövesd falvak fél birtokára, melyek a lugosi kerületben fekszenek. 1452. évben Michael Dees de Themessel a miháldi oláh kerületből mint tanú bizonyítja, hogy Albert király Drenko várát a Csornaiaknak adományozta. Temeselyi Dés Péter, Balothai Miklóssal együtt legelőször 1453. évben kap Temesmegyében egy pár tekintélyesb jószágot, de 1464. évben Mátyás király azoknak a furdiai kerületben 16 falut adományoz. Időközben a család egy másik tagja Temeselyi Dees Mihály (kinek fia volt ő? nem tudjuk) és Bozyasi István, Sysman fia, az oláh nemesek megbizásából V. László királyhoz fordultak, a kitől 1457. évben a szörénymegyei 8 oláh kerület számára szóló kiváltságlevelet nyerték. 1467. évben Hollódi László több temesmegyei birtokát elzálogosítja Temeselyi Dées Péternek, Mihály fiának, — a ki valószinüleg azonos azon Péterrel, kivel már 1436. dolgunk volt. Lázár Miklós és Mihály 1548. egyezségre lépnek Bánfylosonczy Mihálylyal és Békés Lászlóval, a mehádiai kerületben fekvő Hidegpatak és Themesel praedium, valamint Jabalcsna és két Szalin a halmosi, és két Gavosdia a lugosi kerületben fekvő birtokok iránt. Az erdélyi requisitorok egy 1593. évi levelükben említést tesznek Dési Péter, fia Imre, és többi fiai, testvérei és unokái jogáról némely mutnoki birtokokra. És ez az utolsó eset, a midőn a Temeselyiekkel találkozunk. A család még soká virágzott Erdélyben, minthogy nem kételkedem, hogy a nagyiklódi Dézsy család Temeselyből származott. Annak is van nyoma, hogy mi módon származtak át a Temeselyiek Nagy-Iklódra,

Dobokamegyébe, a honnan a család előnevét vette. Temeselyi Dési Péter ugyanis, János fia 1503. évben már Iklódon lakik és Belai Barnabás szörényi bánnak ajánlja »Beszerei Miklóst« (tán Bizerei) az ő vérszerinti testvérét, (fratrem nostrum carnalem). Az itt használt előnév, és a kérelemnek a szörényi bánhoz való intézése, a régi összeköttetést a szörényi bánsággal bizonyítja. A Dézsyek utolsó fisarjadéka még csak a jelen században tünt le. Temesely zajtalanul elpusztult, alig mondhatnók miféle catastropha alkalmával.

Terregova csak a 15. században említtetik először. Hunyadi János kormányzó 1447. évben Temeselyi Dénesnek és Lászlónak új adományt ad a mehádiai kerületben fekvő Temesely, T h w r e g u b a (igy), Alsó-Hideg, Jabalcsna stb részbirtokaira. (L. Temesely, Mehádia.) Száz esztendő letelik Terregova újra megnevezése nélkül. A Bánfiak e jószágot Gerlistyei Jakab sebesi bán idejében elfoglalták, nem tudni, mi jogczímen; 1544—1548. közt azonban Lázár Miklós és Mihály pörrel támadták meg a birtokost és azt utoljára a királyhoz fölebbezték, de hosszú tanúvallatás után igen baleredménynyel. Gerlistyei Miklós halála után, a család birtokosztályra lépett, melyben részesek voltak Pribék László mint Pobora Mártha férje, Mártha lévén Pobora Péter leánya, Péter pedig Gerlistyei Dorottyát birván nőül. Továbbá Ombozy Miklós, ki Gerlistyei Miklós egyik leányát birta nőül, Barcsay András, mint ki Gerlistyei Miklós özvegyét Eufrosinát birta; Lázár Mihály, ki Magdolnát, Gerlistyei Dorottya és Fiáth Ferencz leányát feleségül vette. A rokonság 1544. évben T h w r y g o w a falu felét Gerlistyei Miklós özvegyének, most Barcsay András feleségének női hozományaképp meghagyják a kiváltás idejéig. Pribék László kapja a birtokok ötödrészét, és az ő kezében maradjon ideiglenesen, mindkét Priscian is, míg t. i. Anna, Gerlistyei Miklós ifjabbik leánya férjhez menvén, a jószágok végleges osztályra fognának kerülni. Lázár Miklós és Mihály, kik Bánfylosonczy Mihály, és kornyáti Békés László ellenében pörvesztesek lettek (in sententiam capitalem inciderunt) 1548. évben egyezségre lépnek, mely szerint Lázár Miklós és Mihály azt fogadják, hogy ők és örököseik soha sem fogják Bánfylosonczyt és Békést a pörös jószágok, úgymint T h u r e g o v a,

Krusowecz, Hidegpathak, és Themesel a miháldi kerületben, — Jabalcsna és mindkét Zalyn a halmasi kerületben — Alsó- és Felső-Gawosdia a lugosi kerületben fekvő praediumok és possessiók birtokában zavarni, sőt az e jószágokra vonatkozó minden iromány kiadására kötelezik magukat. Mindezt az aradi káptalan előtt vallották. Bánfy-Losonczy Mihály 1552. évben Gavosdia, Trygova (Thuregova), Hidegpatak, Krusócz falukban, és Patak és Helendin praediumokban »Karánsebes vármegyében« levő részbirtokait 200 új forintért elzálogosítja Flore Jánosnak és karánsebesi Sebessy Lajosnak. A másik pörnyertes fél sem tett különben. Kornyáti Békés László 1553. évben a »sebesi Comitatusban« fekvő Alsó- és Felső-Gavosdia, Trygova, Krusovecz, Zaly és Jebasnya nevű részbirtokainak felét tövisi Cherwyche Jánosnak 100 forintért elzálogosítja a kolosmonostori konvent előtt. Egy hosszadalmas, az időrendre nézve homályos tanúvallatásból, melyet a karánsebesi várnagyok 1574. évben az erdélyi fejedelemnek fölterjesztettek, kitetszik, hogy a Bánfiak a turegovai jószágot (Turegova, Gavosdia, Krusovecz falvakat) már birták, mielőtt Temesvár török kézre került. Ezen vár elesvén, a Bánfiak a Jósikáéktól valami török lovakat kértek. De ezek félvén a veszedelemtől, a lovakat nem adták. Utána azonban Flore János adott egy török lovat, és igy megszerezte a Bánfyaktól a jószágot, mely Turegova és Krusovecz feléből, és Gavosdia egy részéből állt. A török lovat Trombitás Lajos vitte meg Erdélybe Bánfy Mihálynak. Békés László, az erdélyi trónkövetelő apja fölkelt, és a Bánfiaktól elvette a jószágot, vagy — mások szerint — törvényes úton elperelte tőle. Békés László Flore Jánosnak adott egy izben száz forintot, más izben ötven forintot, és midőn Flore János még többet kért, Békés minden további fizetést tőle megtagadott, mondván, hogy a jószág különben is csak egyedül az övé, és ha atyafiságát nem nézte volna, annyit sem adott volna.

A jószágot Gámán Miklós, mintegy 12 esztendeig birta a Désyek nevében, ő azt soká perlette Mutnoky Balástól, mint ki a Bánfiak tiszttartója volt, meg is nyerte rajta. Tizenkét nap leteltével megjelent Erdélyi Sebestyén a Bánfiak nevében, és kezdi perleni Gámán Miklóst, ki az imént a Bánfiak ellen

nyerte meg pörét. Erdélyi Sebestyén most maga részére tudta hajtani az igazságot, de perelte Lázár Miklóst is Krusovecz, Thuregova és Gavosdia birtokáért, és őt is kitudta a maga részbirtokaiból Sebestyén, most már csak a Bánfyak maradván a birtokban. Békés László és Désy Gábor együtt kérték meg a jószágot Petrovics Pétertől, midőn ez Lengyelországból Lugosra visszatért. (Tehát 1555. év táján.) A jószág — mint láttuk — hajdan is a Désyeké (Temeselyieké) volt, ezek most szerződést kötöttek Lászlóval, és ezzel együtt közösen birták a jószágot. Igy ütötték ők ki Erdélyi Sebestyént, azaz a Bánfyakat a jószágból. [1])

Báthory Kristóf erdélyi fejedelem Erdélyi Györgynek, Bánfy-Losonczy Boldizsár tisztjének, ki az utóbbi és Bánfy-Losonczy Pál fiai nevében az ellen protestált, hogy Thergowa és Jabalch, Szörény vármegye karánsebesi kerületében fekvő falvak, karánsebesi Vajda Bonaventurának és Miklósnak statuáltassanak, 1577. évben új tárgyalási határidőt tűz ki, és tekintetbe vévén azt, hogy a Bánfiak, mint e helységek birtokára nézve alperesek, a lefolyt Szent-György napján, az octavalis törvényszék előtt meg nem jelenhettek, az akkor ellenük hozott itéletet felfüggeszti, és annak végrehajtásától Tompa István karánsebesi bánt eltiltja. A felperesek is idéztettek a fejedelmi curiára, jogaik igazolására.

De mielőtt ez idő bekövetkezett, a Gerlistyeiek is feltünnek mint Terregova birtokosai. Legelőször 1566. évben támad a Gerlistyei leányág maradékai közt pör, a mehádiai kerületben fekvő Thwregowa, Chebyak, és Perhova (Pirhova) nézve. Ez utóbbiak Ombozy Györgyöt a karánsebesi báni széknél indított pör által akarták kényszeríteni a Gerlistyei jószágok felosztására. Ennek eszközlésére még 1566. évben kiküldetett Vajda Bona karánsebesi porkoláb és Brathován Márton szolgabiró. Ombozy nem is ellenezte az osztályt Kopácsi, Valissora és Zlatna falukban, de Mehadika, Twregowa, Chebywak, Perho, Prilipecz és Gerlistye (ma Ruderia) falukban kihuzott karddal ellentállott. A perlekedő felek odautasíttattak, hogy Berendy György bán széke előtt mutassák

[1]) Eredeti oklevél a báró Bánfy család ltárában.

be jogaikat igazoló okleveleiket. Ezt Ombozy György azzal hátráltatta, hogy megfordítván a pört, a felpereseket az ő új bizonyítványainak meghallgatására törvény elé idézte. E pör folyamában Ombozy előmutatta Izabella királyné egy levelét, mely szerint minden királynéi jogot Thwregovában, néhai Gerlistyei Miklós leányainak: Ombozy Miklósnénak Sárának, és Dienessy Lászlónénak Annának adományozta, előmutatta az aradi káptalannak erre vonatkozó igtatási jelentését is. A pörbe beavatkoztak Gerlistyei Péter és György is, mire Ombozy György ajánlkozott, hogy 1569. szeptember 11-én ötvened magával esküvel megerősítendi, miszerint Thuregován a leányágat részbirtok nem illeti. A felperesek ügyvéde azonban ellenezte eme eskütételt, mondván, hogy e turegovai részbirtokot néhai Fiáth Boldizsár előbb Gerlistyei Miklós, azután Barcsay András özvegyének egyezség szerint zálogjogon hozományul adta. Midőn pedig nevezett özvegy meghalt, az említett részbirtok Ombozy Miklósné Sára, és Dienessy Lászlóné Anna kezére került, kik mindketten Gerlistyei Miklós leányai voltak. Erre nézve tehát sem adományozásnak nem volt helye, sem őket abból kizárni Ombozy Györgynek nem lehetett módjában. De ő sem maradván adós a válaszszal, a pör végre csak 1569. deczember elején döntetett el itéletileg, és pedig olyformán, hogy Gerlistyei György és Péter a leányágnak, u. m. Fiáth Annának, Marsinai Ferenczneк, és Ombozy Györgynek Prilipecz és Gerlistye falvakból, és Valisora részjószágból a leánynegyedet készpénzzel, Thuregova részjószágból pedig a leánynegyedet csak Fiáth Annának és Marsinai Ferenczneк hasonlólag készpénzzel fizessék ki oly módon, hogy a thuregovai leánynegyednek birtoka Ombozy György és maradékainak tulajdona legyen.

Nem sokára, t. i. 1575. évben Vajda Bona felesége Gerlistyei Erzsébet pört támasztott Gerlistyei György és Péter ellen a karánsebesi altörvényszéknél, részt kiván Thuregova, Bokosnicza, Plesiva, Kis Miháld, Perhova, Chyebnyak, Prilipecz és Ruderia avagy Gerlistye faluban. A pör fölebbezés útján a fejedelem személye elé került, ki is 1576. elején azt itélte, hogy e jószágok új osztály alá nem jöhetnek. (L. Gerlistye.) Későbbi időre, és pedig 1588—1599. közé esik

Gerlistyei István, néhai Gerlistyei Péter fiának (ki Gábor fia volt) föllépése. István t. i. hallván, hogy Gerlistyei György (nevezett Gábor fia) és az ő fiai János és Miklós szováti Ombozy Miklós részbirtokait Teregova, Prilipecz, Rudaria, Chebnyak, Krusovecz, Bolvasnitza, Mehedika és Pirhova szörénymegyei és Karánsebes kerületbeli falvakban, titkon, és Gerlistyei István kizárásával venni akarják, ez ellen tiltakozik, minthogy őt a rokonság jogánál fogva a vételben való részvét szintén megilleti.

Midőn Kriva birtokosai a Fiáth Lajos javára történendő executiónak 1584. évben ellentállottak, Mya, Vajda Bona jobbágya, és Lupy Antal Ombozy György jobbágya Terregováról mint határosok szerepelnek. (L. Bolvasnicza.)

Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem 1591. rendeli, hogy a fiscus a szörényvármegyei Karánsebes kerületbeli Bosovics, Gavosdia, Dombovicza, Turegova és Gabelczina birtokába igtattassék. (L. Bosovics). 1598. évben pedig azt rendeli, hogy Gerlistyei István, János és Miklós részjószágai Szörényvármegye Karánsebes kerületében, mindegyik számára a maga illetősége szerint kihasíttassanak. (L. Bolvasnitza.)

Az 1603. évi összeirás szerint Turegova faluban Ombozy György 6, Bánfy Boldizsár 1, Vajda Bona 4 portáról adózott.

Rákóczy Zsigmond 1607. évben Lodi Simonnak és nejének, néhai Boronkay János leányának, több kűküllői, tordai, bihari, zarándi és fehérmegyei birtokon kivül a szörénymegyei Gerbovacz, Jabalcsia, Sopot, Czukarczi, Dalbosecz, Gavosdia, Dombovicza, Dragomirest, Zagusen, Terregova, Somfalva (Kornia), Domasnia és Toplecz egész falvakra nézve új adományt ad, mert e jószágokat már Boronkay Zsuzsánna ősei birták, és ő is bennök van, csakhogy az igazoló okleveleket elveszté. [1])

Turegova falu eddig mindig vagy a karánsebesi, vagy a miháldi kerülethez tartozott. Báthory Gábor azt a halmosdi kerülethez számítja. Ugyanis Fiáth Miklós Szörénymegye alispánjának, és Fiáth Zsigmond, valamint Kornis

[1]) Eredetije a gyulafehérvári káptalan levéltárában.

János fejedelmi pohárnok érdemeit akarván jutalmazni, nevezett fejedelem 1611. évben, azoknak a Szörényvármegye halmosdi kerületében egész Ruszka és Prigor helységet és Terregova felét adományozza. [1])

Kún István 1649. évben egy birtokcsere alkalmával Terregova faluban Plescmile nevü jobbágyának a fiát szintén a csere árába adja.

Terregova mint falu a karánsebesi kerületben 1690—1700. említtetik. Az 1717. évi összeirás itt 70 házat említ. II. József császár 1768. évi rendelete folytán, Papilla alezredes Zsupanek vidékét katonailag szervezni kezdte, a mely vidék Zsupanektől kezdve Margáig 35 helységet, (köztük Terregovát is) foglalta volna magában. A hadtest zsupaneki oláh zászlóaljnak neveztetett, és a későbbi oláhbánsági ezred keletkezését képezi. Az oláh zászlóalj szervezése alatt azonban csere történt a kincstárral, — visszaadatván annak Terregova, és helyébe Domasnia és Kanisa fogadtatván be a katonai végvidék szervezetébe. (L. Zsupanek.) Midőn 1775. évben az oláh zászlóalj és az illir ezred egyesíttettek, Terregova ez új oláh-illir határezred területéhez kapcsoltatott, és lett egy század székhelye, melyhez 10 falu tartozott.

A katonai határvidék fennállásának utolsó évtizedeiben Terregova az oláhbánsági határőrezredhez tartozott, egy század székhelye volt, melyhez még Verendin, Lunkavicza, Ruszka és Fönisch falvak járnak. Midőn 1872. november 1-én a magyar katonai végvidék az anyaországhoz visszacsatoltatott, és a magyar alkotmány ide is kiterjesztetett, Terregova és vidéke szolgabirói kerületté szerveztetett, melyhez tartozott Terregova 1687. lakossal, továbbá Verendin, Lunkavicza, Ruszka, Főnisch (Fényes), Mehadika, Globukrajova, Lapusniczel, Pernyava (Pervova), Schumicza, Korniareva, Bogoltin, Kornia, Krusovecz, Kuptore, Kanizsa, Domasnia, Armönisch (Örményes), O-Szadova, Uj-Szadova, Szlatina, Ilova, Weiden-

[1]) Nagy Iván: Magyarország Családai IV. 169. lap ezt közölvén, hibázik, hogy az adományozást Bethlen Gábortól származtatja, ki 1611. évben még nem volt fejedelem. A Fiáthok közül 1611. évben csak Miklós volt szörényi alispán, Zsigmond csak 1618. évben lett azzá. A helynév is nála Tengová-ra van elferdítve.

thal és Wolfsberg, összesen 30725 lélekkel. Később Pervova és Schumicza a bosovicsi járáshoz csatoltatott.

Terregova régi fekvése a mostanitól egy félórányira távolabb volt, a Temes folyó partján, a Koschustie nevü vidéken, hol még ma is a régi temető maradványa, és egy malomcsatorna nyoma található. Az áthelyezés ideje bizonytalan. Jelenleg a Terregovitza patak e helységet két részre osztja. A község egyik része, és pedig az, mely az Orsovára vezető nagy országút mellett fekszik, Krivának neveztetik, hol 1847. évben a kincstár költségén róm. kath. kápolna épült. (l. Kriva.)

A helybeli iskola 1776. évben fából építtetett, 1840. évben jó anyagból átalakíttatott és 120 tanuló számára tágíttatott.

A gör. kel. templom 1786. évben épült, és plébánust kapott, ki a szokásos grancsár házakban lakik, külön plébániai ház csak Verendin faluban lévén a századi kerületben. A község Szlatinához tartozik fiókkép. A rom. katholikusok mind németek, és számuk 1858. évben csak 32 volt, holott a gör. kel. oláhoké 2671.

A török háboru alatt 1788. évben az ellenség a helységet a gör. kel. templommal együtt felgyujtotta, az utóbbinak csak falai maradtak fenn, a falu hamuvá lett, a lakosok a Maros vidékére menekültek, és Kovasincz, Alios stb. falvakban meghuzták magukat, míg az ellenség távoztával visszajöhettek.

Terregova területe 15585 hold, 299 □ öl, rajta 365 ház. Van itt vasúti állomás.

A helység a terregovai szoros alatt, délre völgyben fekszik a Temes folyó és Terregovitza patak közt. Ejszakra Armönisch és Weidenthal, keletre Kornia és Ruszka, délre Lunkavicza, nyugotra Werendin faluval és a Szemenik hegygyel határos. A faluhoz délre eső vidék Turcsi Mortz (török halál) a keleti Ratkonia, a nyugoti Tomnatikának neveztetik.

Már Korabinszky figyelemre méltónak találta a helység rendes, jó épitését és nagyságát. Egyes épületeket különösen megemlít.

A Helynévtárból e helység kifelejtetett.

Tergovistya, hajdan praedium a halmosi kerületben. Petrovics Péter 1555. évben rendeli, hogy Bökös László és Laczugh Ferencz gyermekei, a halmosi kerületben fekvő Bosovics

és Lapusnik falu, Pades, Thergowysthya stb. praedium birtokába igtattassanak.

Teria, lásd Taria.

Theus, Karánsebes egyik városrésze és hegyfok. Itt birták a karánsebesiek szőleiket. Macskási Jakab zsidóvári várnagy Macskás, Tews, Tinkova, Perle, Ruzsinosz stb. részbirtokait 300 arany forintért elzálogosítja. Macskási 1470. és 1478. években volt zsidovári várnagy. Vajda Mihály de Thews 1548 mint kir. ember kirendeltetik, midőn Petrovics Péter temesi főispán némely Arad, Temes és Szörény megyei birtokokba volt igtatandó. Oppra Minarul 1552. évben thys promontoriumban levő fél szőlejét Vajda Gergelynek elzálogosítja. Pataki Katalin a Thews nevü karánsebesi hegyfokon, vagy mint más oklevél irja: a Thussy szőlőhegyben levő szőleit Laczugh Lászlónak elzálogosítja, a miért Katalin rokonai 1586. évben Laczugh Lászlónak más ingatlanságokat átengednek. Mutnoki Mihály, feleségének Moses Borbálának ősi részjószágait, melyek közé Theus is tartozott, eladta és a felvett pénzen saját jószágait idegen kézből kiváltotta. Borbála 1585. évben mint özvegy tiltakozott rokonai ellen, hogy ezek néhai Mutnoki Mihály jószágaiba bemenjenek, minthogy ezek neki 800 forintért beirva vannak; utóbb azonban kiegyezkedett. Tivadar Gergely 1641. Gámán Sára asszonynak Macskási Miklósnénak bizonyos prebuli részjószágért egy szőlőt ad cserébe parlaggal együtt »az Tusi hegyen«, melynek napkelet felől az városnak közönséges utja, délfelől az Nedesdi Miklós szőlője, nyugot felől ismét a város közönséges utja, észak felől Gámán Sára Macskási Miklós szőlője. Mutnoki János maga szőlőjét, az »melyet bir a Teouissi hegien« — 1643. év február 17-kén cserébe adja Blagha Jánosnak, annak egy másik szőlejeért, mely Karasztó Márton és a többi Karasztóiak szőlei közt fekszik, és melyet Blagha a maga erőtlen állapotja miatt ganéval nem táplálhatott. Mutnoki János a cserében még 70 forintot készpénzben is rá adott.

Teusch igen regényes vidék lévén a Temes partján, a karánsebesiek itt szokták ünnepelni évenkint május elsején a tavasz ujra ébredését.

Tiszovicza. Gerlistyei Jakab 1484. évben Rudaria, Prilipecz és más a halmosi kerületben fekvő falvak birtokába igtattatik az aradi káptalan által, ez alkalommal Thyzowycza György vesz részt mint egyik szomszéd birtokos. Bökös László és Laczugh Ferencz gyermekei 1555. évben a halmosi kerületben fekvő Bosovics és Lapusnik faluk, Thyzowicza és más praediumok birtokába igtattatnak. (lásd Bosovics.) Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem 1596. évben a Szörény megyében fekvő Tizowa, Rudincz, Dragozela, Zetnicza, Persipna, Letbenicze és Petloncz nevű egész praediumokat, karánsebesi Peyka Miklósnak adományozza, megjegyezvén, hogy Peyka Miklós nejének, nemes Országh Borbálának elődjeitől e praediumokat a törökök elfoglalták, ő azonban — Báthory Zsigmond — ezeket ismét visszafoglalta a törököktől. Vajjon Tiszova és Tiszovicza praedium azonos-e, nem lehet eldönteni, mert a Tiszovával együttesen említett praediumok közül ma már egyikét sem ismerjük. Az egy Zetniczának Sitnicza megfelel.

A zsupaneki század 1774. évben területi nagyobbítást nyervén, az alsó Klissurából 7 falu kapcsoltatott oda, köztük Tisovicza. Korabinszky térképén Disnowitz.

A katonai határvidéki rendszer megszüntetése idején, Tiszovicza az oláhbánsági ezred orsovai századához tartozott.

Tiszoviczának 1816. évben 148 lakosa volt, most is csak 177 oláh lakja. Területe 1560 hold, 1062 öl, rajta 21 ház. Itt foly a Walia-Tiszovicza patak egyenesen a Dunába.

Egyházilag a község Plavisevicza fiókját képezi.

Az egyetlen, kocsival járható ut e vidéken Tiszoviczától Eibenthalra vezet, éjnyugotra két órai távolságra.

E területen a Walia Tiszovitza nevü malompatak, és az Ogaschu mare egyenesen a Dunával egyesülnek.

Toplecz máskép Toplicz, Toplacz, vagy Töplicz. A 15. században e vidék Temes megyéhez tartozott. A csanádi káptalan mondja ezt egy 1436. évi levelében, mely szerint a káptalan Csornai Mihályt és Balázst Csorna, Toplecz, Királymezeje stb. falvak birtokába igtatta. Ugyan ez a Csornai Mihály és Balázs 1439. évben uj adományt kapott Albert király Csorna, Thoplocz, Plugova, Verendin stb. birtokára,

kik is ott az aradi káptalan által beigtattattak. A 16. század folytán nem találjuk e falu említését. Rákóczy Zsigmond 1607. évben uj adományt ad Lodi Simonnak és Boronkai Zsuzsánnának, a szörénymegyei Gavosdia, Dalbosecz, Gerbovecz, Sopot, Domasnia, Toplacz stb. falvakról. (lásd Terregova). Boronkay Zsuzsánna elei e falvakat már régtől fogva birták, és igy az ő birtoklásuk már a 16. században veszi kezdetét, a midőn már a Csornaiak emléke elhangzott. Előfordul Toplecz egy 1690—1700. évi összeirásban, mint Mehádia vagy Orsova kerületbeli falu, a mi azt jelenti, hogy az utóbbi hely akkor olykor a törökök kezében volt.

Bethlen Gábor fejedelem 1617. évben a hunyadmegyei főispán, enyingi Török Istvántól, számos Hunyad és Temes megyei birtokokat vesz zálogba. Ezek közt egy hunyadmegyei Toplicz fordul elő, és egy másik Toplicz, Temes megye marsinai területén. Ezek egyike sem a Mehadia alatti Toplecz, a Cserna bal partján. Az 1717. évi összeirás szerint Topleczen 100 ház létezett. Az utóbbi faluban székelt az 1769. évben alakított zsupaneki oláh zászlóalj négy századának egyike. A topleczi század akkor 8 faluból állt. Utóbb (1775. évben) az oláh-illir ezred egyesíttetvén, Toplecz 5 faluval együtt abban külön századot képezett. Végre az oláhbánsági határőrezred orsovai századához tartozott, most az orsovai szolgabirói járásban van. Területe 13102 hold, 979 □ öl. Lakosainak száma 1816. évben volt 650; — 1858. évben 890, most 1153. A község 127 házból áll.

Toplecz a Viru Schaleznizi és Viru Kicsi hegyek közt fekszik, és itt folyik az Apa Alba (Bela Reka) a Csernába; vagy mint a Belareka czikkben mondatik, hogy Pecseneszka alatt folyik be.

A községi területen van a Meteris nevü őrállomás. Gör. kel. temploma és oláh népiskolája 1814. évben épült.

Említendő még e területen a Biger malompatak, melynek meleg forrásai vannak, és az Iloviska patak, mely a Csernába szakad, annak balpartján, továbbá a Szakraszticza malompatak, a Propodna (helyesebben Poprad), Jaquovatz, Pigizoi, Szerakova mare, és Szerakova mik nevü csermely, mely a jobb parton a Csernával egyesül.

Van Toplecz területén vasuti állomás; a vasuti vonal vezetése szükségessé tette, hogy az orsovai ut mellett jobbra a hegy oldalára düledező régi falivezetek részint lebontassanak. Az érdekes régiségből azonban a legtöbb ivezet megmentetett, melyeknek hajdani rendeltetéséről egy a falba illesztett felirásos emlékkő teend tanúságot. (Lásd II. köt. 416. 417. lap.)

1878. évi szeptember 16-ikán a község postahivatalt is nyert.

Tudorovicza, h. praedium a karánsebesi kerületben, tán Mehádia közelében. A karánsebesi ispánok 1535. évben azt bizonyítják, hogy More János, valamint Vajda György, Gergely, Miklós és Ilona abban megegyeztek, miszerint Domasnia, Kriva, Kanizsa, T h o d o r o w y c z a stb. részbirtokokban egyformán fognak osztozkodni. Izabella királyné parancsa folytán, a karánsebesi ispánok 1543. évben Fodor Ferenczet és Moyzes Ferenczet Korniareva, T w d o r o w y c z a stb. birtokába igtatják. (l. Domasnia.) Emlitve van 1560. II. János király levelében, mint T h w d o r o w y c h y a praedium (lásd Domasnia.) Tudorovicza nevü csermely van Domasnia területén.

Tuffier a Cserna balpartján fekszik, Mehádiához délre. Korabinszkynél T u f u r a, Griselininél F u r f u r a néven említtetik. Az itteni területen a Cserna fölveszi a Szlatinik patakot. Az 1690—1700. évi összeirás nem ismeri e helyet, de 1717. évben D u f e r i néven találjuk, és pedig feltünőleg nagy községkép, t. i. 100 házzal, a mennyi akkor Topletzen is volt. Az egész vidéken csak Orsova volt nagyobb, melynek t. i. 170 háza volt; — 1734. évben T o f f u j e r nevén találjuk. Tuffier azon első 35 falvak egyike volt, melyek az 1769. évben alakított zsupaneki zászlóalj területét képezték. A katonai végvidéki rendszer eltörlése idején (1872.) Tuffier az oláhbánsági határőrezred orsovai századához tartozott, most az orsovai szolgabirói járásban fekszik. Területe 1067 hold, 638 öl; 42 házban lakik 316 oláh. A lakosok mennyisége 1816. évben volt 152, — 1858. évben 250. A lovaglási ut Koramniktól Tuffierba télen nem használható. Egy kocsiut a Pojana Szelistje közelében az Allion hegyre vezet, és ott az Oláhország felé vezető nagy országúttal egyesül. Koramnik és Tuffier mellett a Csernán át hid nem létezvén, a közlekedés a két

part közt sajkával történik. Tuffierban van oláh népiskola 1790. év óta, mely 1827. évben megnyittatott, és gör. kel. templom, melyhez Koramnik mint fiók tartozik.

A történet tudomást nem vett e faluról.

Turnul. Turris lapidea (a kőtorony) említtetik 1467. évben, midőn a Mutnokiak több, Karánsebes vidékén fekvő jószágaikat Örményesi Ladonak, mint kölcsönös örökösödési tárgyat lekötik. Minthogy e torony Almafa (a mai Mörul) után említtetik, nem lehetetlen, hogy az ama torony, mely sok iró által hibásan Ovidii turris, — azaz Ovid tornyának tartatott. Tudjuk, hogy Petrovics Péter mint bán Lugost és Karánsebest némileg megerősítette, valamint a vidék különféle részeiben az akkori szokás szerint négyszögletes 10—15 öl magas, és 3 emeletes tornyokat emeltetett, melyekbe helyőrséget rakott, hogy a török megtámadásoknak ellentállhasson. Ilyen tornyot a Mik hegy lejtőségére is építtetett, mely az egész völgyön uralkodott, és a honnan messze kilátás nyilt a vidékre. Ez az ugy nevezett »Ovid tornya,« melynek maradványai még maig láthatók. Vajjon erről beszél-e az 1467. évi oklevél is? Valószinüleg, de ez esetben Petrovics csak megujítója lehetett e toronynak, nem eredeti építője. Báthory Zsigmond fejedelem 1588. évben Karánsebes városának kérelmére azt rendeli, hogy a város határai, minthogy jelei régiségük miatt már összeomlottak, megujítassanak, megjegyezvén, hogy Bukin, Jász, Mészfalu, Ztarminaza máskép T w r u (helyesebben Turn), Rien stb. Karánsebes város területével érintkeznek. Kitetszik, hogy itt a mai T u r n u l faluról van szó, mely Rien faluval határos, és nevét bizonyosan az itteni toronytól vette. Ez a torony 1467. évben csak magányosan állhatott, mert körülötte való lakott helységröl nincs említés. A karánsebesi kerület 1603. évi összeirása szerint T o r o n faluban Tornai Mihály egy portáról adózott. Sorozat szerint Toron falu Cziklén és Bukin közt említtetik, és ez a fekvés szintúgy a mai Turnul falunak, mint az állítólagos Turris Ovidii helyének megfelel. Egy 1690—1700. évekből való összeirásban a község T u r a néven fordul elő, (Török-magyarkori Államokmánytár VII. köt. 329. lap.) (Ovidról lásd még e kötet 117. lapját.)

A katonai határvidék fennállásakor Turnul, mely már

1769-ben a zsupaneki oláh zászlóalj területéhez csatoltatott, előbb az oláh-illir ezredhez, aztán az oláhbánsági ezred karánsebesi századához tartozott, most a karánsebesi szolgabiró kerületében fekszik. Van a községben gör. kel. templom, melyhez Rüen mint fiók tartozik, ellenben az iskola Rüen területén van, és abba járnak a turnuli gyermekek.

Turnul fekszik a Sebes völgyében. Határos éjszakra Rüen és Dalcs, délre Borlova, nyugotra Bukiu falukkal, keletre a Mik hegygyel.

A falu házai régen szétszórva feküdtek és rendes utczákat nem képeztek, az utolsó török háboru alatt azonban e falu is fölperzseltetvén, az ujraépítéskor a házak összehuzattak.

A Turnul nevü patak (Walia Turnului) a Werwu Petri hegységben ered.

A Turnul, régen Torony helységtől vette nevét a Tornyai család, és ez azonos a Thoromalyai, avagy Tornalyai családdal (nem a gömörivel, mely Torna várától vette származását), mert az egyik is, a másik is a Mutnoki családdal Rüen falura nézve egyezségi viszonyban volt. (lásd Pokolfalu.) A most Hunyad megyében virágzó Tornya család szintén Szörény megyéből származik. Erről nem mondhatjuk, mily vérségi összeköttetésben állt a fennebbi családokkal.

Turnul területe 4567 hold, 400 öl, házszám 52, lakos 392. Szaporodás nem igen mutatkozik, mert 1858. évben is 311 lakosa volt.

Tyuko h. praedium a halmosi kerületben. Békes László és Laczuk Ferencz gyermekei 1555. évben Minecz, Legeden, T h y w k o stb. praediumok birtokába igtattatnak. (l. Bosovits.) Ez a Tyuko megkülönböztetendő egy hasonnevü helységtől, mely 1464. évben az ilyédi kerületben feküdt, és mely utóbbi nem egyéb, mint a mai krassómegyei Csukics falu.

Ulpar hajdan tán a karánsebesi kerületben fekvő falu. Paulus de Ulpar 1468. évben Mátyás király által, mint kir. ember kijelöltetik, az aradi káptalan által Golecz st. faluban teljesítendő statutióra. A szörényi bánok által 1499. évben Georgius de Wlpar nemes kiküldetik, hogy Bizerey János esküjét fogadja az ő erdejének határára nézve. Ugyanez a Ul-

pari György 1499. és 1503. évben a karánsebesi kerület szolgabirája.

Uzredek, hajdan falu a mehádiai kerületben. János király 1528. évben Gerlistyei Gábornak uj adományt ad Mehadika, Wzredek, Porho stb. falvak birtokára. Nagy Ivánnál (Magy. orsz. Csal. IV. 377. lap) Ujredek alakban fordul elő.

Vaar máskép Mészfalu, — lásd azt.

Vaiszlova a Bisztra folyó mellett fekszik, Ruszkabányához délre, Erdély szélén. Zsigmond király 1397. évben Lászlónak, Oláh Péter fiának, ki Vaszilyovainak neveztetett (filio Petri dicti Oláh de W a z y l y o w a) a káráni kerületben fekvő Poganch falut adományozza. E Vazylyowa inkább Vaiszlova lehet, mint Vasziova. A Vaszilova a Basil, Vaszil, Vazul névből ered, mint Vasziova a Blasius = Vasza névből. Zsigmond király 1430. évben meghagyja a csanádi káptalannak, hogy Wolkzan fiát Jánost, és megnevezett rokonait a sebesi kerületben fekvő Bizthere, Szavoj, W o y z l a w a és Krócsma birtokába igtassa. A káptalan jelentést is tesz az akadálytalanul megtörtént beigtatásról. (lásd Bizere.) Walkay Miklós és Menypar Gáspár szörénymegyei nemesek a komiáthii, bosári és karánsebesi kerületben fekvő jószágaikat, mely utóbbiak közt előfordul W h e z y o w a falu is, 1544. évben Simon Lászlónak és rokonainak eladják 600 forintért. E jószágokat azelőtt Wassa István birta, ki de Wid, máskép de W a s s i l i o melléknévvel élt. Mind két melléknév az illetőnek birtokától vétetett, minthogy az említett Vid Szabolcs megyében feküdt és előbb Wassa, aztán Walkay birtoka volt. Báthory Kristóf erdélyi vajda 1580-ban rendeli, hogy karánsebesi Olacz Constantin özvegye Floka Anna és leánya Katalin, a Szörény vármegye karánsebesi kerületében fekvő Karczmafalva (Krócsma), Szavoj, Valyemare, V e i z l o v a és Cserese birtokába igtattassék. A karánsebesi kerület 1603. évi összeirása szerint V o i z l o v a b a n Poboráné egy portáról adózott.

Az 1690—1700. évi összeirás V o i s z l o v a falut még a karánsebesi kerületben tudja. A zsupaneki zászlóalj alakítása, sok falut e vidékről katonai szervezés elfogadására birt, de Vaiszlovát még a kincstár birtokában hagyta, és ennélfogva 1779. évben Krassó megyének hatósága alá helyeztetett.

Vaiszlova, Karánsebessel együtt, még csak 1783. évben vétetett ki a polgári kameralis hatóságok alól, és kapcsoltatott az oláh-illir határőrezredhez, később az oláhbánsági határőrezred ohabai századához tartozott. A magyar alkotmány 1872. évben e vidékre kiterjesztetvén, Vaiszlova a karánsebesi szolgabirói kerületbe beosztatott.

Vaiszlova területe 12511 hold, 1551 öl, 402 lakossal 53 házban. Van itt gör. kel. plébánia és községi iskola. A faluhoz keletre egy mértföldnyire esik Marga, délre szintannyira Mörül, nyugotra $^1/_2$ mértföldnyire Waliamare, éjszakra erdőség.

A területen levő hegyek nevei Werwu Kossini, Tilva Obersia, Boreuluj Obersia, Slatorovi, Dossu Pajuschului. Itt a Bisztra folyón kivül, a Walia Kossinului, Loschnischora mika, és Pareu Karbunilor nevü patakok csörgedeznek.

Vaiszlova mint személynév is fordul elő. Például 1274. évben Bogyna, filius Woyzlow.

Valalecz h. praedium Szörény megye mehádiai kerületében. Izabella királyné W a r a l y e c z-nek irja a praedium nevét, midőn 1547. évben Sebessy Mihálynak annak részbirtokáról uj adományt ad. Már Zápolyai János elvette e praedium ot Szente Páltól. V a l a l e c z praedium, és a többi birtokok elzálogositás folytán idegen kézre kerülvén, Sebessy Mihály gyermekei nagy erőfeszítést fejtettek ki azok visszaszerzésére. Tuardini Imre ennek felét 1590. Ruszkai János, Pálnak és Szentének adományozza. (l. Jablanicza.) A mehádiai község területén van ma is Valaletz nevü erdő.

Valchiapolia, hajdan praedium a miháldi kerületben, mely egykor Sebessy Mihály birtoka volt. Később aztán, midőn a birtok idegen kézre került, annak gyermekei nagyon buzgólkodtak a jószág visszaszerzéséért, és hogy sikert arassanak, 1564. évben Osztrovics Gáspárral szerződést kötöttek. (l. Jablanicza.)

Valiamare a Bisztra folyó mellett, régi néven N a g y p a t a k. Fiáth Lajos és László 1501. évben oly egyezségre lépnek egymással, hogy Lászlónak fia János, és leányai Kata, Erzse és Anna Bukin, Petrosnicza, V a l e m a r e, Nyires, Örményes, Gyuro stb. falukban osztozzanak és egyenlőkép birja-

nak. János király 1534. évben Novcsa Miklóstól hűtlenségeért jószágait elvevén, azokat Fiáth Ferencznek adományozta. E jószágok közé tartozott Walemara részbirtoka is. (l. Örményes.) A Fiáthok részbirtokai Gyuro, Nagypatak és Székestelekben 1578. évben is említtetnek. (l. Örményes.) Báthory Kristóf erdélyi vajda 1579. évben Fiáth Lajosnak, Ferencznek, Jakab és Miklósnak uj adományt ad Gyuro, Nagypatak és Székas pusztai részbirtokokra, a melyek t. i. a Simon János elleni pör tárgyát nem képezik. Báthory Kristóf erdélyi vajda 1580. évben rendeli, hogy karánsebesi Olacz Konstantin özvegye Floka Anna és leánya Katalin, a Szörény vármegye karánsebesi kerületében fekvő Karczmafalva (Kröcsma), Szavoj, Valemare, Vaiszlova és Cserese részbirtokába igtattassék; a beigtatási jelentést 1583. évben átirta és megerősíté Báthory Zsigmond. — E fejedelem 1590. évben Theke Györgyöt és Gyulay Jánost küldötte követül a temesvári pasához, többi közt meghagyván nekik, hogy Tóth Gáspár és Miklós Nagypatak nevű falujok ügyét ott szóba hozzák. Az ügy azonban közelebbről nem ismertetik. A karánsebesi kerület 1603. évi összeirása szerint Poboráné Valemare faluban egy portáról adózott. Fiáth Zsigmond, Miklós és János 1613. évben tiltakoznak, hogy Báthory Gábor a szörénymegyei karánsebesi kerületben fekvő Golecz, Szlatina, Szárazpatak, Szekas, Vale Mare stb. falvakat eladományozhassa.

A 16. és 17. században Szörény megyében három Valiamare létezett, minthogy akkor egész Krassó megye a szörénymegyei területbe olvadt. Benfoglaltatik Vallyemare az 1690—1700. összeirásban.

Valiamare 1769. évben a polgári kincst. igazgatósági területből kivétetvén, előbb a zsupaneki zászlóalj kiegészítő részét képezte, aztán az oláh-illir határőrezredbe kebeleztetett. Utóbb az oláhbánsági határőrezred ohabai századához tartozott. Az alkotmány visszaállítása után a karánsebesi szolgabirói kerülethez csatoltatott.

Templom és iskola helyben nincsen, mindkét érdekben a szomszéd Vaiszlovára fordulnak a lakók.

A falu keletre $^1/_4$ mértföldnyire Vaiszlova, délre fél

mérföldnyire Kröcsma, nyugotra 1/4 mérföldnyire Szavoj faluval, éjszakra erdőséggel határos.

Az itteni hegyek nevei Padesch és Kraku Maguri. Folyó: Bisztra. Patak: Valia Kossinului.

Területe 1353 hold 786 öl. Rajta 28 ház, 292 oláh lakossal.

Valisora Karánsebeshez délkeletre 3/4 mérföldnyire, a Mik hegy nyugoti oldalán fekszik. Schedius és Görög térképén nem található. Korabinszky azt Petrosniczához délre tünteti fel Valleasora névalakban. Vallisora és Vallishora-nak is iratik. Mátyás király 1468. évben Örményesi Lászlónak és Lajosnak és Macskásy Jakabnak új adományt ad Bokosnitza, Valisora stb. birtokára. (L. Golecz.) A király az aradi káptalannak hagyta meg a beigtatást.[1]) Szintén Mátyás király 1486. évben a Plesiva és Walissora faluban rejlő királyi jogot Gerlistyei Jakabnak és Istvánnak adományozza. (L. Plavisevicza) Fiáth Lajos és László közt 1501. évben Valisora (Nagy Iván: Valsora) stb. falura nézve egyezség jött létre. (L. Örményes, Plavisevicza.) II. Ulászló 1503. jóváhagyá azon jószágcserét, mely szerint Margai György a karánsebesi kerületben fekvő Kopács, Zlakna, Zlospataka, és Waliswara részbirtokait Horváth Miklós kir. fölovászmester Orsolya nevü özvegyének adta. (L. Marga.) Fiáth Ferencz 1531. évben tiltakozik, hogy János király Wolyswara, Petrosnicza stb. falut eladományozhassa. Midőn a Gerlistyei leányág 1566. évben Ombozy Györgyöt a karánsebesi báni széknél pörbe idézte, és a Gerlistyei jószágok: Mehadika, Turegova, Csebn, ak, Pirhova, Prilipecz, Gerlistye, Kopácsi, Walissora, és Zlakna felosztását kivánta, Ombozy György az utolsó háromban, mely a sebesi kerületben feküdt, az osztályt megengedte. De a többiekre nézve ellenállott. Ezért hosszas pör keletkezett, melyben a felperesek előmutatták Mátyás királynak 1486. évi levelét, mely által ő Gerlistyei Jakabnak és testvérének Istvánnak a Walisora faluban levő királyi jogot adományozza, valamint az aradi káptalannak erről szóló igtatási jelentését. Ombozy György ellenben elő-

[1]) Teleki: Hunyadiak kora XI. 359. 360. lap.

mutatta a budai káptalan bevallási levelét 1503. évről, [1]) mely által kolonicsi Horváth Miklós királyi fólovászmester özvegye Orsolya, Kopácsi, Zlattna és Valissora faluban levő részbirtokait, a melyeket t. i. csere útján Margai Györgytől kapott, Gerlistyei Jakab szörényi bánnak és örököseinek eladta. Később a perbe Gerlistyei Péter és György is beavatkoztak, kik készek lettek volna jogaik védelmére esküt is letenni, mitől azonban a felperes őket eltiltotta, noha Valisora azon része, melyet a felperesek birnak, nem képezé a vita tárgyát, hanem azon rész, mely az alperes Ombozy György keze alatt van. Végre 1569. deczember első felében II. János oly itéletet mondott felebbezés folytán, hogy Gerlistyei György és Péter a leányágnak u. m. Fiáth Annának, Marsinai Ferenczneк, és Ombozy Györgynek, Prilipecz és Gerlistye egész faluból és V a l i s o r a részjószágból a leánynegyedet készpénzben kifizessék. Az 1603. évi összeirásban egészen új birtokosok fordulnak elő, és Valisora Kopacz faluval együttesen tüntettetik fel. E forrás szerint Bakoczi özvegye 3, Konstantin 1 portáról adózik. Fiáth Zsigmond és atyafiai Miklós és János 1613. évben tiltakoznak az ellen, hogy Báthory Gábor a Szörény vármegye karánsebesi kerületben fekvő Pojan, Petrosnicza, V e l i s o r a, Golecz stb. falvakat eladományozhassa. Nevezett fejedelem ugyan ez évben mandatum requisitoriumot is ad ki, melyben e falu kétszer V a l i c s v a r alakban fordul elő. (L. Bukin.)

Bethlen Gábor 1627. évben Valisorában osztályt rendel Fiáth János, Zsigmond és Miklós részére. Simon István és László, idősb Gerlistyei Gábor, Mixa Miklós, Gerlistyei György, továbbá Mikanda Magdolna ifj. Gerlistyei Gábor felesége, Mixa Margit Margai István felesége azon czím alatt, hogy Fiáth Gábor, Ferencz, Lajos, László, János, Boldizsár és Isák, valamint Fiáth Jakab és Tóbiás V a l i s o r a faluban a szerződés szerinti osztályt nem teljesítették, ezer forintnyi kötpénz erejéig végrehajtást akartak eszközöltetni; azonban a Fiáthok azt állítván, hogy részükről a szerződés meg nem

[1]) Nagy Iván: Magyarorsz. Családai IV. köt. 378. lap, hibásan 1553. évet ir.

sértetett, I. Rákóczy György fejedelem 1642. évben Szörény vármegyét odautasította, hogy a végrehajtást függőben tartsák.

Az 1690—1700. évi összeirás Valisorát nem ismeri, de az 1717. évi összeirás szerint a község 26 házból állt, és midőn 1769. a zsupaneki zászlóalj alakult, szintén nem hozatott javaslatba, hogy abba beolvasztassék, e szerint még egyelőre kincstári birtok maradt, és igy alkalmasint mint Prisztian, egy ideig Krassómegye hatósága alatt állt.

A katonai végvidék terjedésével Valisora előbb az oláh-illir ezredhez tartozott, melyből később az oláh-bánsági határ őrezred keletkezett. Az utóbbiban Valisora a szlatinai századhoz tartozott, mig a végvidék feloszlásával a karánsebesi szolgabirói járáshoz csatoltatott.

A falu 1791. évig a Valisora patak forrásánál feküdt, mely vidék most Szeliste-nek neveztetik, innét 1819. évben az országút mellé a Schest hegy aljára helyeztetett el. Vizáradások miatt a helység mai fekvésére tétetett át. Temploma 1832. évben jó anyagból épült, melyben gör. keleti plébános a lelkiekre gondot visel.

A község déli vidékén a 7000 lábnál magasabb Szarko hegy emelkedik. A falu területe 1959 hold, 1543 öl, 99 házzal, 883 oláh lakossal. Minthogy a lakosok száma 1854. évben 811, — 1855. évben 795, — 1856. évben 808, — 1857. évben 825, — 1858. ismét 808, a népség szaporodása haladást alig mutat. E helyen van vasuti állomás.

Vladisty, hajdan falu Karánsebes körül. A csanádi káptalan Hunyadi János parancsára 1447. Bizerei Jakabot beigtatja Prisztián és Besna birtokába, mint egyik szomszéd résztvett Bobal Mihály — de W l a d i s t y. (Fiáth ltár.) 1454 Michael Bobwl de W l a d e s t h, egyike azon 6 nemesnek kik a szörényi bánok adóköveteléséről a macskási kenézek ellen véleményt mondtak. Több adat nem lévén, nem lehet eldönteni, vajjon ezen Vladestye a mai Krassómegye területén szerénykedett-e, vagy, ha még fenállana, Szörénymegye határain belől találnók-e?

Weidenthal első telepítésének története 1827. és 1828. években azonos Wolfsberg gyarmatosításával. A terület a szlatinai legelőből hasíttatott ki, mely körülmény a helység

elnevezésére vezetett. A gyarmatosok 137 házhelyet kaptak, és mindegyikhez 12 holdnyi földmivelésre való telket. Weidenthalon 132 család telepedett le, mely összesen 965 főből állt. Az új gyarmatosok 1833. évben innét elköltözködtek, de — számukban mintegy 400-ra fogyván — nagyobb nyomorral jöttek vissza. (L. Wolfsberg.) A templom 1853. évben faváz falból épült, mely idő előtt a szlatinai plébános járt el vallási tisztében egy ideiglenes imaházban. A király 1878. május havában 300 frtot ajándékozott szilárd falú római kath. templom építésére. Az iskola 1840. évben keletkezett; plébániai háza van 1858. óta.

Az itteni és a wolfsbergi talaj csak széna, burgonya, rozs, zab és fehér répa termelésére alkalmas. A buza, tengeri, bab, tök stb. meg nem érik. A gyarmatosok főfoglalkozása tehát a faszén-égetés, és ezen áru elszállítása és eladása Resiczán. A szénégetés meg van engedve a birtoklásba még nem vett gyarmati telkeken, 10 frt 50 kr. holdankinti bér fizetése mellett. A két gyarmat mindegyike igy 2500 forintot szerezhet évenkint.

Weidenthal területe 2682 hold 1471 öl, 614 lakossal 89 házban.

A katonai végvidék fenállása idején az oláhbánsági ezred szlatinai századához tartozott, — Szörénymegye ujra szervezése óta a terregovai járásban van.

Weitzenried falu a Klissurában, Bersaskához nyugotra. A katonai végvidék fennállása idején, az illir-bánsági határőrezred területéhez, és bersaskai századához tartozott; a magyar kormány 1873. évben az orsovai szolgabirói járásba kebelezte, és igy Schnellersruheval együtt Szörény vármegyéhez került. A gyarmat még csak 1826. évben telepíttetett csehek által; van itt 1847. év óta róm. kath. plébánia. Első plébánusa, Unzeitig Ferencz, Csehországból jött ide. Az itteni plébániához mint fiókhelységek tartoznak Schnellersruhe, St. Helena, Ravenska, Bersaska, Drenkova, Dolnia-Liupkova, Gornia-Liupkova és Szikevicza. E szerint a fiók községek egy része Szörénymegyén kivül esik. A templom építése kezdődött 1856., befejeztetett 1858. évben, a plébániaház építése 1858., az iskoláé 1853. évben fejeztetett be. Területe 765 hold 260

öl, 96 házzal és már 1858. évben 601 római kath. cseh lakossal birt.

A helység fekvése a tengerszin fölött mintegy 622 párisi láb. Oda érhetni Drenkova dunai hajóállomástól, Bersaska, Dolnia- és Gornia-Liupkova, és Szikevitza falvakon át, a hegyek közt négy óra alatt. Körül van véve az uj moldovai és szászkai, valamint az illir- és oláh-bánsági ezredek erdőségeivel. A község mellett emelkedik a Gornik hegy. A területen több, eddig névtelen csermely, a Duna felé siet.

Velgy, hajdan falu, úgy látszik Vercserova közelében. Előfordul 1433. és 1434. Weelgh és Wlgh alakban. Bizerei Miklós kir. testőr, Bizerei Lado jószágait furfanggal és hitegetésekkel magának megszerezte, — ily módon Velgy falut is birtokába ejté. (L. erről a Bizere czikket.)

Velkfalva vagy Volkfalva. Két hasonnevü falu létezett a karánsebesi kerületben, melyek a Fodor család birtokai lehettek a 16. században, mert onnan irta melléknevét. (L. Oklevéltár I. köt. 257. stb. darabját.) E faluban birt Dési Ferencz is. Annak jobbágya Belos Miklós 1539. évben mint tanu szerepel.

Vercserova a mult századokban a Gámán családnak egyik főbirtoka. Legelső említése 1433. évből való, a midőn t. i. Bizerei Miklós azon hamis állítással, hogy rokona Bizerei Lado hűtlenség bűnébe esett, annak jószágait, és azok közt Vercserovát tudta megszerezni. Lado fia László azonban 1438. évben apját a hűtlenség vádjából tisztázta, mire a király meghagyása folytán Lado apja jószágaiba visszahelyeztetett. A Bizerei család 1447. évben az aradi káptalan előtt birtokosztályra lépett, mely által Bizere, Kalova és Worchorowa három része Bizerei Miklósnak és testvérének Lászlónak, a megmaradt negyedik rész pedig bizerei Vitéz Péter fiának, Péternek adatik. Mint az aradi káptalan 1448. évben bizonyítja, a Bizerei család tagjai oly birtokosztályra léptek, hogy a Temesvármegye karánsebesi kerületében fekvő Szabadfalva, Rawna és Worchorowa falvak Bizerei Miklósra és Lászlóra jutottak. De mivel Worchorowa és Bizere falu határai még nem voltak elkülönítve, az egyezkedő felek nyolcz bizalmi férfiút választottak e czélra, a kik közül Oprissa

Belos de Worchorowa neveztetik. Hasonlókép 1475. évben birtokosztály történt Vercserova és a többi falura nézve Bizerei Miklós, fia és testvérei, valamint Bizerei László és fiai közt. Bizerei Gámán György 1492. évben maga és fiai nevében tiltakozik az ellen, hogy Glimboka, Vorchorowa stb. falvak Csicsóvásárhelyi Ferencz diáknak elzálogosítassanak. Ezen Gámán György és fiai 1495. évben Bizerei Jánossal egyezségre lépnek, melynek tárgya többi közt Alsó- és Felső-Vercserova. Ugyanez évben Bizerei János az ő részbirtokait a karánsebesi és borzafői kerületben fekvő Bizere, Kalova, Alsoworchorowa, Kezepseo vorchorowa, felsev vorchorowa, Rawna, Glamboka, Meel stb. birtokrészeit Gámán Györgynek elzálogosítja. — Bizerei Miklós leánya Krisztina, Török János neje 1500. évben hozományi részt követelt Felső-, Közép- és Alsó-Worchorowa-ból. (Lásd mindezekről Bizere alatt többet.) II. János király 1563. évben Alsó Worchorowa, Keozep worchorowa és felseo worchorowa falut Temesvármegye karánsebesi kerületében kanczellárjának Csáky Mihálynak adományozza. A karánsebesi várnagyok 1566. évben bizonyítják, hogy a Gámán és Csulai család Mál, Glimboka, Rawna, Verchiorova stb. falvak birtokára nézve egyezségre léptek. Báthory Kristóf vajda 1576. évben új adományt ad Gámán Annának, László leányának, atyai jószágaira, u. m. Kalova, Obresia, Varcziorova, Mál stb. falura Szörényvármegye karánsebesi kerületében, de az ő itteni beigtatásának ellentmondott Gámán Miklós, ki végre 1584. évben Fiáth Lajossal, Anna férjével kiegyezett, véget vetvén az 1580 óta folyó pörnek. (L. Kalova.) Az egyezségben Alsó- és Felső-Vercherowa-ról van szó, középső nem foglaltatik benne. Várkonyi Jánosné Borbála 1577. körül negyedrészt követelt Vercherova, Glimboka és más Gámán jószágokból. Csiklán Pálné és fia János 1580. évben tiltakoznak, hogy Gámán Ferenczet, Györgynek és Miklósnak új adomány adassék Kalova, Obresia, Alsó- és Felső-Verchorowa, Mál stb. birtokára. Mind a mellett nevezett Gámán György, Ferencz és Miklós 1580. évben új adomány folytán Varcharowa stb. részbirtokába igtattatnak. Ezen Gámán György

1588. évben tiltakozik a Gámán Miklós és Anna (Fiáth Lajosné) Vircherova, Ravna, Glimboka falura nézve létrejött, fenn említett egyezkedés ellen, és a mely 1588. évben még avval egészíttetett ki, hogy a Benczencz falura nézve függőben maradt egyezkedés most szintén létrejött. A következő 1589. évben Duma Jánosnak egy Ztanczjone Péter nevű warczyorovai jobbágy odaitéltetett a törvényszék által. Gámán György 1592. évben Vercherova részbirtokát mint örökségét követeli Gámán János után. Báthory Zsigmond fejedelem 1597. évben Török Advigának, Macskási Péter nejének új adományt ad a Szörénymegye karánsebesi kerületében fekvő Obresia, Varczarova stb. birtokára. Zlatnai Péter felesége Zlatna Margit, és bolvasniczai Gerga Belnitaze felesége Zlatna Erzsébet, kalovai Gámán Miklóstól 1599. évben 40 forintnyi adósságot vettek fel, — ezért a nemes asszonyok elzálogosítottak neki Varcharova faluban két házjobbágyot, t. i. Cziczon Laczkót és Cziczon Jánost, kiket ő és maradékai addig birhassák, mig az adósok ama 40 forintot Gámán Miklósnak, vagy maradékainak le nem fizették. Gámán Margit férjének Mohácsi Istvánnak 1628. évben 600 forintért Kalova, Mal, Warczerova, Prebul és több szörénymegyei birtokait elzálogosítja. Ugyanezen évben Bethlen Gábor új adományt adott Gámán Margitnak, és a hajadon Gámán Sárának a szörénymegyei »puszták« Glimboka, Rafna, Vercherova és Mál részbirtokára. (L. Obresia.) Az adományozásnak ellentmondott Gámán Miklós. Veres Ferencz szörényvármegyei szolgabiró 1636. évben Gámán Sárát, Macskási Miklósnét megkínálja a leánynegyeddel Kalova, Varczorova stb. birtokában, a mit ez elutasít. Rákóczy György 1640. évben Szörényvármegyét odautasította, hogy Tivadar Gergelynek Brebul, Varczerova és Borlova faluban levő vagyonából vinculumot foglaljon a Fiáth Zsigmonddal kötött szerződés biztosítására. Gámán László 1650. évben részbirtokait Vercserován Gámán Miklósnak elzálogosítja, 1656. évben pedig azokat Gámán György és Miklósnak bevallja. Varcsarova 1699. évben mint Simon Zsigmond birtoka említtetik. (Lásd Kalova.) 1717. évben 36 háza volt. A kincstári igazgatás 1769. évben Vercserovát katonai kormányzás alá adta, és igy

e község előbb a zsupaneki oláh zászlóalj szervezetére szolgált, nem sokára az oláh-illir ezred területéhez, később az oláh-bánsági határőrezred szlatinai századához csatoltatott. Az utolsó török háború idejéig Vercserova házai nagyon szétszórva voltak, mert a házakat a kertekben építette mindenki. Utóbb a falu összetömöríttetett a Kicsora és Bloschone hegy nyugoti tövében, a Vercserova patak jobb és bal partján. Egykor a bolvasnitzai századhoz is tartozott.

Vercserova fölött a Szarko hegy lejtősége: Pojana Plescha-ról a legszebb tájkép mutatkozik. Innét a völgyet egészen Almásig, és Szemenikig lehet áttekinteni, valamint a Temes balpartján fekvő Goletz, Bokosnitza, Petrosnicza falvakat Karánsebesig. A másik tájkép Szemenikről nyerhető, melyről a Szarko felső vidéke és Krassómegye egész Lugosig látható.

A terület 10,670 hold, 1539 öl, 134 házban 1164 oláh lakossal. Itt kőszéntelepek léteznek, melyek megmívelésüket várják.

Van itt gör. kel. plébánia és iskola. A falu most Szörénymegye karánsebesi járásához tartozik.

Verendin. Rövid története ez. Albert király 1439. évben új adományt ad Csornai Mihálynak és Balásnak Csorna, Plugova, Alsó- és Felső-Werenden, (kétszer: Wereden) Toplecz stb. birtokára, melyekbe őket az aradi káptalan bevezeti. Simonfy István neje Borbála, Csornai Mihály örökösnője, vejének Dorka Mátyásnak és feleségének Katalinnak 1540. évben az őket illető részbirtokokat Verendin, Lapusnik, Pecseneszka stb. faluban kiadta. (Lásd Csorna.) Izabella királyné 1547. évben a miháldi kerületben fekvő Kalwa, Oztres és pherdÿn praediumokat Mihailo fiától Bogdántól elvevén, azokat Fiáth Jánosnak, Bakóczy Lászlónak, Macskásy Ferencznek és Jánosnak adományozza. (L. Kalwa.) Stepan István, Vajda István fia 1585. évben Pökry Gábornak és Istvánnak az általuk már lefoglalt birtokrészeket Plugova, Verenden stb. faluban átengedi. (L. Mehádia.) Az 1603. évi összeirás szerint Veredin faluban Eordegh Pál $^1/_4$, Dorka Mátyás 1, Pökry Gábor $^1/_4$ portáról adózott.

A Mehádia-Orsova kerületbeli falvak közt említtetik 1690—1700. évben. Utóbb (1717. évben) 27 házból álló község.

A zsupaneki zászlóaljat alakító 35 falu közé Verendin még nem tartozott, de midőn 1774. évben az oláh zászlóalj területe tágíttatott, Verendin is Lukaviczával bevonatott. Később a falu az oláhbánsági határőrezred terregovai századához tartozott, most a terregovai szolgabirói járásban van.

Temploma 1800. évben előbb fából, 1841. évben szilárd anyagból épült. Azelőtt a község egyházilag Lunkavicza fiókja volt, most saját gör. kel. plebánusa van. A népiskola 1845. évben 120 tanuló számára tágíttatott. A község területe 4497 hold 429 öl, 162 házzal és 1507 oláh lakossal.

Verendin mintegy ezer lábnyira a tengerszin felett fekszik. Éjszakra Lunkavicza, keletre Kornia, délre Mehadika, nyugotra a Szemenik hegygyel határos. Közel a faluhoz a Verendin csermely folydogál.

Vokmér. hajdan tán Mehadia körül fekvő falu. Midőn az aradi káptalan 1480. évben Fiáth Lászlót a szörényi (= mehadiai) kerületben fekvő Bolvasnitza, Kriva stb. birtokába igtatja, mint szomszédok részt vesznek Blasko de Plugovicza, Sandrin de Bogoldin és Nicolaus de Wokmeer. Előfordul Wokmér mint Kis-Glob birtokosa. (lásd Globukrajova) Wokmiry István 1539. mint tanu szerepel a Domasniára vonatkozó birtokpörben.

Wolfsberg. A bécsi hadikormány tapasztalván, hogy a Szemenik hegy éjkeleti vidéke, erdősége után semmi hasznot nem hajt, a túlnépes Csehországból, 1827. évben itt két gyarmatot telepített. Az egyikét Kraku Lupului vidéken, honnan az új gyarmat Wolfsberg nevét vette. Itt 120 házhely, mely egyenkint egy holdat tett, kihasíttatott, és minden házhelyhez 12 holdnyi telek rendeltetett. A másik gyarmat lett Weidenthal (l. azt). A katonai kormány mindegyik család számára, a kincstár költségén, zsindelylyel fedett faváz házat építtetett, szobával és konyhával. Az épitkezés 1827. és 1828. évben történt. Wolfsbergre 90 német ajku, kath. cseh család jött, összesen 820 lélek.

De noha a kormány a telepítvényeseket naponkint 4

krral, — a 12 éven alóli gyermekeket 2 krral támogatta, és előlegezéseket is adott, vető maggal, szántóeszközökkel, vonó marhával segítette, ez emberek, kik itt őserdőt találtak, a rideg éghajlatot nem szokhatták meg, és folytonos szükséggel küzködtek. Azért a kormány engedett a gyarmatosok kérelmének az elköltözködésre nézve. Számosan mentek 1833. jobb sorsot próbálni Lugosra, Moritzfeldre, Buziásra stb., de minthogy itt lakházaik nem voltak, és a síkság éghajlata egészségüknek nem kedvezett, megint elszélyedtek, — számukban nagyon megfogyva 1833. és 1834. évben mintegy 40 család jött vissza Wolfsbergre és Weidenthalra; ugy, hogy a katonai határvidék fennállásának utolsó évtizedében a község mintegy 60 grancsár családból, és nehány védségi családból (Schutzmannsfamilie) állott.

Wolfsberg területe 2388 hold 100 öl. Azon lakik 81 házban 686 lélek.

A templom 1854. évben faváz falakból épült, addig a franzdorfi plébános végezte egy imaházban az istentiszteletet. Iskolája van 1840. év óta. A község a szlatinai századhoz tartozott, most Szörény megye terregovai járásában van. (lásd Weidenthal.)

Vozestye máskép Libanmezeje. Lásd azt.

Vulaska, hajdan falu vagy praedium Szörény vármegyében. Egyedül a karánsebesi kerület 1603. évi összeirásában fordul elő, melyből kiveszszük, hogy Vulaskai Gábor egy portáról adózott.

Zagradia. Bökös László és Laczugh Ferencz gyermekei 1555. évben Zagraddya praedium birtokába igtattatnak, mely akkor a halmosi kerületben feküdt. A dalboseczi közlegelőn, félóránnyira a falutól, a Sagradia nevű halom emelkedik, melyen terméskövekből készült falak maradványai, régi utnak nyomai, és emberi telepnek más jelei találtatnak. A nép azt véli, hogy itt elásott kincsek rejlenek. (lásd Bosovics.)

Zagusen, hajdan praedium Szörény megye mehádiai kerületében. Már Zápolyai János adományozta Jablanicza és Glob falut, valamint Podmelnik, Zegosan, Czerova, Raczbojnik és más praediumok részbirtokait Sebessy Mihálynak

elvevén azokat a hűtlen Szente Páltól; Izabella királyné 1547. évben uj adományt ad ezekről Sebessy Mihálynak. Tuardini Imre 1590. bevallást tesz, hogy ő a 'Szörény m. nagymihályi kerületében fekvő Zaguzen, Podmelnik, Gerliste stb. praediumok felét Ruszkai János, Pál és Szentének adományozza. (l. Jablanicza.) Egy évnélküli oklevélben Báthory Zsigmond birtokosztályt rendel a Vajda család jószágaiban: Felső-Zaguson, Prilipecz, Bosovics stb. Vajda István és János javára. (lásd Prilipecz.) Ivuly Miklós 1632. évben Zegusen és Alsó-Zegusen falvakban Macskási Miklós részjószágának felét követelte, de az osztásra felszólított Macskási a kiküldött hivatalos személyeknek azt válaszolta, hogy ő nem osztozik, mert Ivuly neki nem atyafia.

Ismét egy év nélküli oklevél megemlíti, hogy Macskási Gáspár és Sztojka István közt csere jött létre a Szörény megye karánsebesi kerületében fekvő Macskás, Zagusan és Meel falvak fele része, és Drynko oppidum részbirtokára nézve. Köztudomás szerint van Krassó megye déli részein is Zaguzsen nevü falu.

Zetnicza, h. praedium Szörény megyében. Báthory Zsigmond 1596. ezen praediumot Peyka Miklósnak adományozza. (l. Tiszova.)

Ztenka, h. halászhely Szörény m.-ben, a Duna mellett, 1598. (l. Ogradena.)

Ztremba, h. praedium Szörény m. karánsebesi kerületében. A Pribék család 1590. itteni részbirtokaira nézve egyezkedett. (lásd Jász.) A Sztrimb patak Globukrajova területén folyik.

Zboristye, hajdan falu a karánsebesi kerületben, sőt maga Karánsebes város területén. Valami nem nemes Krachul Péter Zboristhe-ról a karánsebesi törvényszék által 1560. évben mint tanu kihallgattatik. Báthory Zsigmond fejedelem 1588. évben Karánsebes város kérelmére rendeli, hogy a város határai kiigazíttassanak, megjegyezvén, hogy Rawna, Zboristye, Andrilest és Patak a város területén fekszenek, és a városhoz tartoznak. Midőn Barcsay András 1597. évben temesmegyei Semlak, Gattaja, Omor, Denta és Gaj birtokába igtattatik, mint szomszéd birtokosok részt vettek karánsebesi

Negul Miklósnak némely Binis-ben lakó jobbágyai, ezek közül Zboristeanul Radul és Zboristeanul István, kik tehát, ha ez talán nem lett volna családnevük, bizonyára Zboristye faluból eredtek. A falu sem az 1603. évi összeirásban, sem az 1690—1700. évek kerületi felosztásában már elő nem fordul, és igy bizonyára a Basta korszak söpörte el társaival együtt.

Zlospataka, h. f. a karánsebesi kerületben. Margai György 1503. II. Ulászló jóváhagyásával Kopács, Zlatna, Zlospathaka, Valisora részbirtokait a karánsebesi kerületben cserébe adja Horváth Orsolyának. (l. Marga.) Talán tollhiba Sóspatak helyett.

Zsupanek. Legelső biztos említését még csak 1717. évben találjuk, midőn az orsovai kerület falvai közt Supan néven, és 32 házzal előfordul, de már 1747. évben Alsó- és Felső-Supanekre oszlott. Az akkor az alsó Dunán járó vegyes katonai- és polgári bizottság tesz e falvakról jelentést, az ország védelmi helyzetének tekintetéből.

II. József császár határozta, hogy a katonai végvidék kiegészítésére Zsupanektől Mehadián át egész Margáig 34 [1]) szétszórt helységet átenged egy oláh zászlóalj alakítására. A zsupaneki határvidék szervezetével báró Papilla alezredes bizatott meg, a kincstár pedig 30000 forintot előlegezett költségre. A helységek átvételére vonatkozó utasítás 1768. april 18-án kelt. Mielőtt e vidék katonai lábra való állítása foganatosíttatott, Papilla alezredes minden falu kenézét, és 4—12 más lakost hivott meg véleményük megtudására. A Karánsebes vidékbeli helységek Karánsebesre (lásd azt), az Orsova vidékiek pedig, mint Korniareva, Bogoltin, Globureu, Plugova, Bolvasnicza, Mehadia, Pecseneszka, Börsa, Topletz, Koramnik, Tuffier, Ó- és Uj-Zsupanek, Mehádiára hivattak meg. (l. Mehádia). Majdnem valamennyi küldött beleegyezőleg nyilatkozott az alakitandó határőrvidékre nézve, és igy jött létre 1769. évben a zsupaneki zászlóalj, mely 35 helységet foglalt magában, melyek az ohababisztrai, illovai, globureu-i és topleczi század közt voltak elosztva. E század 1774. ujra szerveztetett és területe lényegileg tágíttatott, miután a

[1]) Terregova kicserélésével lett 35 helység. (l. Terregova.)

fennebbi 34 falun kivül, még 32 falura terjesztetett ki a határőri rendszer, és igy az oláhbánsági zászlóalj községeinek számát 66-ra emelé. Az új beosztott falvak ezek: Tiszovicza, Plavisevicza, Dubova, Ogradena, Jeselnicza, Krivicza, Szvinicza, Jablanicza, Petnik, Lapusniczel, Krusovecz, Globukrajova, Kuptore, Pirhova, Mehadika, Kornia, Borloven, Felső-Patas, Alsó-Patas, Bosovics, Lapusnik, Mocseris, Sopot, Dalbosecz, Gerbovecz, Bania, Ruderia, Prigor, Putna, Prilipecz, Verendin és Lukavicza.

Midőn a törökök 1788. évben ismét az országba törtek, Papilla — akkor már tábornok — gyenge lévén az ellentállásra, általuk Zsupaneknél keményen megveretett ,és 12 ágyut vesztett.

1690—1700. évből származó összeirás Zsupanek falut még nem ismeri. Nem létezett még akkor? Nem mernők tagadni, mert az összeirás Orsovát sem említi (Mehádiát igen) és igy akkor Zsupanek, miként Orsova, török kézben lehetett, noha csak átmenőleg.

A belgrádi békekötés 1739. évben a törökök kezében hagyta az Orsova és Mehadia közti vidéket és igy Zsupaneket is, de a feltétel meg nem tartása miatt következő évben elveszték. (lásd Orsova.)

Zsupanek a Cserna jobb partján fekszik, és nevezetes az itteni vesztegzár intézettől, mely Orsovához $^1/_4$ órányira esik, és 1757. évben már fennállott. Jelentőségét a pestis megszünése folytán elveszté. Az intézet helyéül azért kellett Zsupaneket választani, mert Orsova még akkor a törökök kezén levén, ez volt az ország utolsó határközsége.

Az itteni gör. kel. templom 1827. évben épült, van oláh iskola is; 1758. évben róm. kath. plébánia is létezett, mely azonban 1817. évben Orsovára tétetett át.

Ó-Zsupanek területe 750 hold 824 öl, 27 házban 197 oláh lakos.

Uj-Zsupanek területe 787 hold 467 öl, 76 házban 404 cseh lakos; nem oláhok, mint a Helynévtár irja. E község 1826. évben a katonai kincstár által telepíttetett.

Mindkettő előbb az oláhbánsági határezred orsovai szá-

zadához tartozott, most Szörény megye orsovai szolgabirói járásában fekszik.

Az itteni patakok: Ischnik és Ogaschu Csirului a Csernába folynak.

FÜGGELÉK.

Midőn e munka második kötetének nyomatása már nagyon előhaladt, Erdélyből egy 1609. évi oklevelet kapok, mely tanusítja, hogy ez évben Hunyad vármegye és a hátszegi kerület, Szörény vármegyével és Karánsebes városával oly viszonos egyezségre lép, mely szerint a két tartomány lakossága pörös esetekben egymás ellen önkényesen el ne járhasson, hogy a törvénybe idézés két héttel előbb Karánsebesen kihirdettessék, és harmadnapra az itélet hozassék. Hunyad vármegye is tartozzék Karánsebesen törvényszékének napjait kihirdetni, hogy a szörénységi panaszlók a másik tartomány nemeseit vagy jobbágyait megidézhessék. Megállapíttattak a birság nemei, az egyezség fentartására pedig a két vármegye egymás között ötszáz forintnyi kötpénzre kötelezte magát. Ez az egyezség tartalmánál és azon körülménynél fogva, hogy az »eleink dicséretes rendtartására, és az egymással való jó szomszédságra« hivatkozik, sok analogiát mutat azon viszonynyal, mely Lugos és Karánsebes városok közt fennállott, — noha az utóbbi nagyobb állandóság jellegét viselte, és általánosabb érdekekre kiterjedt, — a miért is a második kötet 127—129. lapjain elmondottak további földerítésére ez utószót nem tartottam fölöslegesnek. A szövetkezés eszméje tehát nemcsak felsőmagyarországi bányavárosainknál volt ismeretes.

TARTALOM.

	Lap.		Lap.
Almafa (Mörul) . . .	3	Borloven	31
Almás (kerület) . .	7	Bozsovics	32
* Almás, falu . . .	9	* Bozzás	36
* Alsófalu	9	Börza	37
* Andrilest	10	* Budisincz	37
Badisch, hegy . . .	10	Bukin	37
Bala, patak	10	Carbunari, hegy . .	40
Bania	10	* Charziki	40
* Bladost	10	* Chladnyk	40
* Brathova	11	* Csaba	40
* Bárkán, hegy és vár .	11	* Csebnyák	40
* Brád	13	Cseres-Bisztra . . .	42
Belareka, patak . .	13	Cserna, patak . . .	43
* Belethin	14	* Csernecz vagy Cseres-	
* Belibuk	14	nyefalu	43
Bersaska	14	Csezna, őrhely . . .	44
* Bezna	15	Csiklén	44
* Bik	15	* Csorna	45
* Bizere	15	* Cosgya	47
Bogoltin	23	* Csula, vagy Czula .	47
Bokosnitza	24	* Csura	47
Bolvasnitza	26	Csuta	48
Vallia Bolvasnitza . .	29	* Czermurán, utcza . .	50
Borlova	31	* Czerova, praedium .	50

Jegyzet: A megcsillagozott városok, várak, helységek és praediumok, ma már nem léteznek. Hegyek, patakok nevei mellett, e minőségűk megjegyeztetik. Az utóbbiakból azok vétetnek fel, melyekhez valami történeti emlék fűződik.

	Lap.		Lap.
Czerovacz, patak	50	* Gyuro	87
* Czrena	50	* Halandin	88
* Czukarczi	50	* Halmos	89
Dalbosetz	50	* Hanzarova	89
Dalcs	51	* Hernyák	89
* Dragozela, praedium	52	* Herzesth	90
Drenkova	52	Hiabeg, csermely	90
* Dolinpatak	55	Hidegpatak, csermely	90
Domasnia	55	* Hidegpatak, praedium	90
* Dombovicza	60	* Horova	91
* Dovaracz, praedium	60	* Horzfalu	91
Dubova	61	* Hosszumező	91
Eibenthal	61	* Huzarczki	91
* Felső-Falu, Alsó-Falu	62	Illova	91
* Fazakas	62	Jablanicza	93
Fejér, patak	63	* Jardastitza	97
* Fejérmező	63	Jász	98
* Fejérvíz	63	Jelhova	100
* Felsuncza, praedium	64	Jelhovecz, praedium	100
Ferdinandsberg	64	Jeselnicza	100
Fényes	65	Kalova	101
* Fiko	67	* Kalva	106
Gardowÿa, praedium	67	* Kalvicza	107
* Gavosdia	67	Kanisa	107
* Gradistye	70	* Kárán	109
Gerbovetz	71	Karánsebes	115
* Gerlistye	72	Uj-Karánsebes	269
Glimboka	78	* Kraloposvicza	269
Godjan, patak	83	* Kálna	269
Glino	83	* Keregh	269
Goletz	83	* Keszin	269
Goletz, hegy	84	* Királykut, határrész	270
Globukrajova	84	* Királymezeje	270
Globureu	85	* Kriva, praedium	270
* Gropile	86	* Krivapatak	271
* Görény, vár	86	* Krivicza, praedium	273
Gubanachva, praedium	87	* Kzyn	274

	Lap.		Lap.
Koloncza, vidék . .	275	* Masztakon (Nyires) .	306
* Kopács	275	Mál	306
Koramnik	276	Mehadia (Miháld) . .	309
* Korbul, praedium .	276	Mehadika	366
Kornia	277	* Mendrisnak, praedium	369
Korniareva	281	* Ménes, praedium . .	369
Körpa	285	Mészfalu (Vaar) . .	369
* Körtvélypatak, patak	286	* Mészkő	372
* Kövesd	286	* Mihelencz, Felső . .	373
Kröcsma	286	* Mikefalva	374
Kuptora	287	* Miraja	374
* Kurwingrad . . .	289	Mocseris	374
* Kuskia	289	* Moznik	376
* Kusla	290	Mörul (Almafa) . .	376
Krusovetz	290	* Musczel	376
Lapusniczel	292	Nagypatak (Valiamare)	376
Lapusnik	292	Negoteste (Ohaba Bisztra)	376
Laszmare, hegy . . .	295	* Nerr	376
* Legeden, praedium .	295	* Nerenthe	376
* Letbenicze . . .	295	* Nirestye, praedium .	377
* Libanmezeje . . .	295	* Nyires (Masztakon) .	377
* Ligethÿs	296	Novakfalva (Glimboka) .	377
Lindenfeld	296	Obresia	377
Liupkova	297	Ó-Ogradena . . .	383
* Lópataka (Mihalencz)	297	Uj-Ogradena . . .	384
* Loysta, v. Lovista .	297	* Ohaba, Felső és Alsó .	384
* Lozna, erdő . . .	299	* Ohaba, praedium . .	385
Lunka, határrész . .	300	Ohaba-Bisztra . . .	385
Lunkavicza	300	* Olanul	388
* Lupavicza, Alsó . .	301	* Orbágy	388
* Makovistye . . .	301	Orsova	389
* Malomfalu . . .	301	* Országh	428
Marga	301	* Osztrov, alsó, felső .	428
* Marcunia (Mrakonia), praedium	305	Örményes (Armoenisch)	429
* Markusovitza . . .	305	* Öt halom (Magura) .	434
* Marsina	306	* Pades	434
		* Padurencz . . .	435

	Lap.		Lap.
* Padurile, praedium	435	Putna	465
* Paprad	435	Plugova	466
* Patak, praedium	436	* Plugovicza	468
* Patak	437	Razbojnik, hegy	469
Patas	437	* Radotest	469
Plavisevicza	439	* Radulencz	470
Pecseneszka	439	* Rafna	470
* Pegh	440	* Rakovicza	473
* Pernis, praedium	441	* Ratkonia	475
* Persipna, praedium	441	Ravenszka	476
* Peth, vár	441	* Razwrata, halászhely	476
* Petloncz, praedium	444	* Remeta	476
Petnik	444	Rudaria (Gerlistye)	477
Petrosnicza	445	* Rudincz, praedium	477
* Plese	446	* Rustnik	477
* Prekop	449	Ruszka	477
* Presnitz, praedium	449	Ruszkabánya	478
* Prevalacz	450	Ruskitza	481
Pirhova	450	Rüen (Pokolfalu)	482
Prigor	452	* Stanilocz	482
Prilipecz	453	* Schönthal	482
*Dolni Prilipecz, halászh.	455	* Sellye, havas	482
Prisztian	455	Schnellersruhe	482
Priszaka	457	Somfalu (Kornia)	483
* Podmel, praedium	457	Ó-Sopot	483
* Pojan, praedium	458	Uj-Sopot	484
Pojana	458	Sumitza	485
* Pojanicza	459	* Szabadfalu	485
Pokolfalu (Rüen)	459	* Szacsel	486
* Ponia, hegy	461	Szadova	487
* Popova, praedium	461	* Szalin, praedium	490
Porecsa, sziget és falu	461	Szavoj	491
Porta Orientalis, vasuti állomás	465	Szlakna	493
Potok (l. Patak)	465	Szlatina	495
* Potokul (Spenczuracz)	465	* Szlatinik, praedium	505
* Plostina	465	* Szlatinik	506
		* Szlatnicza, praedium	506

	Lap.		Lap.
* Szlanapatak	506	* Tudorovicza	555
* Sztanisznek, praedium	507	Tuffier	555
* Sztarics	507	Turnul	556
Starminaza (Turnul)	507	* Tyuko	557
Szterminecsia, hegy	507	* Ulpar	557
Stirmina, vidék	507	* Uzredek	558
* Stowartha	507	Vaar (Mészfalu)	558
* Száldobágy	507	Vaiszlova	558
* Szárazpatak	508	* Valalecz	559
* Szeliste	508	* Valchiapolia	559
* Szentes	508	Valiamare (Nagypatak)	559
Szervestye	509	Valisora	561
* Spenczuracz (Potokul)	510	* Vladisty	563
* Szépmezeje	510	Weidenthal	563
Szikevicza	510	Weitzenried	564
* Szilfa	511	* Velgy	565
* Szimonócz	511	* Velkfalva	565
Szvinitza	512	Vercserova	565
* Szkorcza	512	Verendin	568
* Szordinya	513	* Vokmér	569
* Szlobodság, praedium	513	Wolfsberg	569
Szörény, vár	513	* Vozestye (Libanmezeje)	570
* Szörény, falu	542	* Vulaska	570
* Tapolcsán	542	* Zagradia	570
* Taria	542	* Zagusen	570
* Temesely	543	* Zetnicza	571
Terregova	545	* Ztenka	571
* Tergovistya	551	* Ztremba	571
* Teria	552	* Zboristje	571
Theus hegyfok	552	* Zlospataka	572
Tiszovicza	553	Zsupanek, Ó- és Uj	572
Topletz	553	Függelék	574

Sajtóhiba a II. kötet 144. lapján, 18. sor: június 6. helyett július 6. olvasandó.